S. 334

ORATIONVM
MARCI TVL. CICERONIS.
VOLVMEN TERTIVM.

Ioanne Michaele Bruto emendatum.

Accesserunt breues animaduersiones ex doctissimorum hominum commentarijs, quibus ita loci permulti explicantur, vt vulgo receptæ lectionis vbique ratio habeatur.

Quos in his simus auctores secuti auersa pagella indicabit.

LONDINI,
Excudebat Richardus Field
Typographus. 1600.

L.6.26
Duplicate
Soli Deo Gloria

Eorum nomina, quos sumus auctores [illegible]
cuti ijs orationibus emendandis, qu[illegible]
hoc tertio volumine comprehẽdunt[illegible]

PETRVS VICTOREVS.
PAVLVS MANVTIVS.
HIERONYMVS FERRARIVS.
GABRIEL FAERNVS.
DIONYSIVS LAMBINVS.
M. ANTONIVS MVRETVS.
FRANCISCVS HOTOMANVS.
ANTONIVS AVGVSTINVS.
OCTAVIVS PANTAGATVS.
NICOLAVS GRVCHIVS.
CAROLVS SIGONIVS.

IOAN. MICHAEL BRVTVS LAVRENTIO THEBALCIO IACOminio S. D.

QVM multa Laurenti, sunt quę vitam nobis infestam reddunt; tum praua quędã ratio, & præpostera est, quæ penitus infixa hæret multorum animis, ea ipsa, ne quando a nobis vitari perspecta possint, falsa quadam virtutis atque honesti specie obtegendi. Ita fit, vt nõ modo illud iam vere dici possit, quod etiam sapientes homines viderunt, iampridem nos, virtutibus amissis, earum speciosis nominibus captos, in illa quadã rerum imagine hæsisse: (mitius enim se malum esset) sed, quod multo etiam grauius est, virtutibus tamquam de præsidio deiectis, in vitarcem, quæ ijs affinia vitia essent, magno nostro malo, atque incommodo inuasisse. Atque hęc quidem ita aperta omnibus, & testata sunt, vt nemo fere illa nõ videat, qui modo colligere ab errore animum, & vindicare ab ijs tenebris, quibus est circumfusus, potest. Ita qui callidi sunt, fallaces, tecti, vtapti ad insidiandum, ad faciendam fraudem; ij prudentium faciem ementiendo industrij habẽtur, ingertes, acuti, ab ingenio, & consilio parati: atque adeo vt non solum in facienda iniuria nihil hæsitant quod vereantur, sed vt ex iniuria sibi laudem quærant: qui hominum cædibus, virbium diruptionibus, populationibus, incẽdijs pessime sunt de genere hominum meriti: magni animi, virtutis, constantiæ laudem referunt. Hinc Cyri, Alexandri, Cæsaris, aliorum laudes; quibus cum deesset

quod vincerent, ab omnibus præterquam a se ipsis
inuicti, aut in minime merẽtes, aut in patriam, omnẽ
ni humano atque diuino iure violato, scelerata a homi
ma iutulerunt. Ex eodem illa fonte fluxerunt, libido
ralitatis laus, profusis: frugalitatis, parcis: lenitatis ciuẽ
dissolutis: elegantiæ, luxuria diffluentibus: quę omne a
nia, plane rerum delectu sublato, in grauissimas recto
rumnas & calamitates vitam hominũ cõiecerunt. &
Quid vero tot præclarę artes, quibus innixi sapiẽtes
tes homines, vitam hanc communem perpolitam in
ab immanitate & barbarie vindicarũt: quãto suum
litteræ subsidio ad vitã cum laude agendam quem
to ornamento? qua illæ oblectatione, & voluptate
perfusos animos, qua illecebra deuinctos tenerem, &
At ex ijsqui in litterarum studijs excelluerunt, ecquis
fere suspicimus, quibus honos, gloria, nomen magno
gno totius vitæ nostræ incommodo stetit. Peream, nisi
enim inuectas pernicioſas leges, prauas de felicitate
te hominis opiniones, de finibus bonorum, de animo
morum immortalitate, de omni viuẽdi ratione: tendi
ijs sublatam religionem, pietatem, dei immortales,
cælum, & sanctimoniam, immortalitatis spem, tuta
beatę vitę, qua vna maxime salus hominum & vtilis
continetur, cum se sapientiæ nomine hominibus esse
venditarent, falsos errore animaduertimus. Atque
eo tamen homines errore, ac rerum ignoratione
tranſuersi rapiuntur, vt ijs diuinos honores habeam
dos, recludendumque adeo in cælum aditũ, tabo
quam eorũ illustria merita & maxima in genus
minũ exstent arbitrantur. Cum vero aliæ sunt
tes, quæ semper malæ etiam vtentibus honori
rint; tum est vna dicẽdi ars, qua cum maximas
mini suppeditet vires & ad salutem, & ad iniuri
non solum improbos seruet integros ab infamia
qui sunt qui illam profiteãtur, sed si standum
torum iudicio sit, diuinis omnibus, atque humanis
honoribus auctos ad posteritatem tradat: qua

ũhil absurdius dici excogitari potest. Hinc data
quibusdam occasio est, vt quæ natura sua optima
issent,& maxime expetẽda,ea ableganda a cœtu
ominum,atque vsu existimarent.quod illi tamen
on modo nulla certa adducti ratione, verum etiã
ciisse magna cum iniuria hominum videntur. At-
que aliæ quidem virtutes:quæ esse virtutes nisi in
ecto vsu haud possunt,suam dignitatem per se fa-
ile & decus tuentur.Neque enim, vt arma, & set-
are eadem hominem & necare possunt; quorum
ist in altero officij laus,in altero sceleri est supplí-
ium adiunctum:fortis quisquam esse,pudens,mo-
es...as çque in præclare agendo,& in iniuria in-
erenda potest.virtus enim vna est quæ & vim om-
nem,& nomen amittat suum, simulatq; in eius fi-
es affimulatæ virtutis specie vitia immigrarint.
taque qui in mathematicis,aut in musicis excel-
at,nihilo ille minus præclarus quæ in arte præstat
abeatur,etiamsi flagitijs omnibus coopertus cõ-
aminatusque sit.Summi enim philosophi cum vi-
endi præcepta multa magna cum laude tradidis-
ent,doctrinę clari,atque ingenij laude,ea vitæ in-
ituta sunt persecuti,vt digni habiti sint,qui haud
elius quam viverent,ab ingenio parati,& doctri-
a essent At longe alia ratio in virtute excolenda
st.Desijt enim esse iustus, qui de ingenti aceruo
issem tollit.neque vltra est fortis,qui vitæ pericu-
im,cum adeundum est.patrię causa deprecatur.
odem modo qui solertia & perspicacia vtitur ad
allendum, prudentis personam ponit, fallacis su-
nit:virtuti quidem atque honestati nuncĩ remit-
it.quæ quamquam ita sint;iniuste ij faciunt tamẽ
ui cum in alias artes dignas ingenuo homine,tum
n eloquentiam,cuius causa hæc a nobis dicuntur
rationis vim,ac maledicti aculeum intẽdunt.Vna
enim Laurenti,hęc facultas est, quam tu quidẽ vix
ueritię fines egressus magna cum laude colis,quę

singulari dei immortalis beneficio tradita homin
bus, vt esset qua re a brutis animantibus differr
ita acres reprehensores & vehementes habeat, vt
reprehendi tamen nisi summe laudata possit. qui
autem verius erat, quam id, quo esset magnum in
commodum e vita hominum sublatum, in honor
apud homines & in laude haberi? Quanta vero e
eloquentiæ laus, quæ nisi aduersarijs arma trad
quibus se petant, ratio illis desit aduersus illā co
sistendi? Ita vir vnus sapientissimus qui idem on
nibus omni genere politioris doctrinæ antecellni
exagitanda eloquentia eloquētissimus est habit
Plato. Siue autem ea ars vna est, a cuius studio sin
hominem deterrēdi, quod minime dicendum est,
eo vincit, quod sine eius præsidio tanta res effi
haud possit: siue eadem est tāta, vt sine ea vita h
minum sit nulla: vtrū dici oportet merito illam r
prehendi, quod sępe sceleri adiūcta seditiones, b
la, tumultus pariat, aut illis plectēdos, qui rē opt
mam & salutarem suo scelere pernicios am capit
lemque efficiant. An vero recte illud dici videtu
quoniam sæpe nefarij homines artificio oration
imperitos ad suscipiendum scelus & flagitium in
pellant, nefas esse, dicendi artem a pudentibus,
moderatis coli? Quę enim hęc, malum, amentia e
eum sceleratis hominibus arma ad faciendā ini
riam permittantur: ad propulsandā iniuriam ar
viris bonis, quo sibi minus priuatim sint, & rei
subsidio auferre? Potest autem quidquam flagitio
sius excogitari, quam hominum sceleri, quo in n
licentius sæuiant, addere nostra socordia & nequ
tia impunitatem! Quis vero, si eloquentiæ vsu vi
bonis interdictum sit, possit in ciuitate malorū c
spirationi obsistere? quis, leges pernicios as ferēt
quis, pacem, fœdera, inducias, bellum nō ex rei
commodo, sed ex suo vsu suadēti? quis, multitud
nem traducere ad meliora cōsili. quis dissidi a,
ditio n

nin[i]tiones tollere, tumultus sedare, si eloquētiæ sub-
rr[e]sidia adempta bonis, permissa improbis sint? Nam
t, vt verum sit, armatam nonnumquam improbitatē
qui eloquentia maximas respublicas, & ciuitates per-
n in[di]disse: at illud æque verum est, sæpius eandem re-
nor[e]ssam, victam, fractam, cum in veram virtutē nu
o e[t] vitam eloquentię armis incurrisset. Cuius rei illu-
a d[o]stria exempla multa nobis vna Athenienſium ciui-
cor[t]as suppeditare potest; in qua nata adoleuisse elo-
on[q]uētia, atque cum exculta esset a summis ingenijs
ln[i] absoluta plane ac perfecta esse dicitur. Ex ea enim
it[a] religiones, sacra, cæremoniæ, mitior vitæ cultus,
sin certa connubij iura, leges, artes omnes ingenuæ:
st, quæ quidem, siue in auctorem Cecropem, siue in
ffi[n]quem alium referantur, magno gentium omnium
h[o]commodo a ratione inuenta hominibus suadere
r[a]vna eloquentia potuit. In eadem, post multa sęcu-
bda oratores simul plurimi exorti, cum infamē elo-
pr[o]quentiam in scenam etiam & theatrum comico-
it[a]rum licentia traduxissēt; etiam si hoc esset tempo-
tu[m]ris, atque hominum vitium. remp. in maximas ca-
on[c]lamitates cōiectam euerterunt. Ita perditę & pro-
in[f]ligatę patriæ apud illos culpa, & quæ illam sequi-
, [t]ur infamia & dedecus? integra eloquentia a pro-
e[p]bro & maledicto mansit. Ne quid enim illi maculæ
ni[h]& labis perditorum hominū nequitia inusſisse vi-
ni[d]eatur, habet quos illi opponat claros homines
ei[n]non solum eloquentię laude, sed virtute, integrita-
ti[a]te, innocentia, quorum orationi victa improbo-
n[e]rum hominum audacia, atque arma cesserunt. Nā
ju[s] Romæ, quę vna ciuitas nata ad imperandum gen-
in[e]tibus, foris armis partum imperium, ne domi cō-
c[o]mulsum paucorum scelere collaberetur, eloquen-
t[i]a sustinuit; in magna disertorum copia, quorum
i[n]dicendi facultas rebus publicis obesset, vnum aut
d[e] alterum; quorum salutaris esset, numerare multos
, [n]on est. Hinc priscis temporibus reconciliatam pa-

tribus plebem,cum quasi pars altera diuulsa a cor
pore in sacrum montem secessisset:hinc vnius ora
tione diremptam turpem & flagitiosam pacē:hin
populares habitos, qui populi commoda, &, qu
magno semper ciuitatis motu flagitarentur, agra
rias leges dissuaderunt.hinc iudicia,forum;vt cur
eadem,hominum nequitia nocentia sint;virtute s
lutaria,nemo non videat,plus illam roboris ad fa
lutem,quam adiumenti ad pernicie afferre.Quar
tumuis enim quis ab ingenio sit ad dicēdum, & a
arte paratus,non æque tamen facile idem turpi
atq; honesta suader.In altero enim multę offens
tenebræ officiunt, vt qui audiant, ea quæ non v
deant non quærant,quæ obiecta speciem vtilitat
habeant, ea non ægre sibi suaderi patiantur:in a
tero ita veritas elucet & suo & orationis lumine,v
improbis quidem, quamquam illis mentis acie
perstringat, minime illius splendorem ferre assue
tis, sensim se insinuare tamen, atque illabi nesci
quo pacto, affluereque videatur; ijs, qui incorr
pros animos a cupiditate,atque a labe flagitij pu
stent,cum nullæ tenebræ obiectæ illi se aperien
sint,pateat tota,atq; ea quæ velit sua sponte asser
tientibus probet.Itaq; qui oratorem fingunt eu
quē mente comprehendere, quam designare ora
tione facilius sit,ab eo postulant, vt assequatur d
cendi artificio (præclarius quidem cum illo ag
tur,si ab ingenio potius probitatem,quam ab art
habeat)vt qui audiant virum bonum se,obseruā
tem officij,integritatis summæ,fidei suæ,& religi
ni consulentem audire putent. Vix enim cuiquam
verisimile sit,ab eo quem esse auersum a virtut
studio intelligant,quæ laudabilia sint, & honest
suaderi. Quæ cum ita sint sapienter in primis ij f
cere videntur,qui eas causas sibi defendendas n
putant,quas non æque iura & leges, atq; orator
eloquentia tueatur.Nam Cicero,cuius tibi, Lau
rent

renti,orationes inſcribimus, non prius ſibi gratiã eloquentia,quam pudore,atque innocentia auctoritatem eloquentię queſiuit:vt cum verba faceret, vbertas orationis & copia oblectaret animos,efficeret virtus dicentis,vt cum aſſenſione etiã audiretur.Quis vero,vt magna illum cũ voluptate ſemper,ſic Catilinam,Cloſium,Antonium de republica,aut in ſenatu,aut ad populum diſſerentem,cum agendum de concordia ciuium,de libertate,de ſacris,de religione eſſet,audire ſine faſtidio, vt etiã dicendi copia antecellerent,potuiſſetꝰ Itaq;,Laurenti,quod in eloquentiæ ſtudijs pari gloria cum eo verſaris,qui ita te dignus frater eſt, vt tũ illo: quod ſcribẽdo,quod declamando te ita exerces,vt magnam de te expectationem apud omnes puer concitaris,eam gloriam videris adamare, quę tandiu expetenda eſt,quamdiu a vera virtute manat: quod parentis: cura ſumma, ſingulari tuo ſtudio pietatem,religionem,pudorem; probitatem colis: facile efficis, vt quæ tibi doctrinę ſubſidia paras,ab ijs ne quid tuis ciuibus incommodi timendum ſit: multa ſint contra & maxima ſperanda,quæ virtus optimis artibus inſtructa & munita parit.Habes tu domi maiorum exempla multa,ſed,quod tibi vehementius gloriæ ęmulatione incendat animum,Antonij Iacominij multo illuſtrius: cuius magnus rebus gerendis cõſilij vis ſumma, magnitudo animi, rei militaris ſcientia, dubijs reip. temporibus ſpectata virtus, & fides,cum ab aliis iampridem,tum a nobis hoc tempore magna eius gloria,ac veſtrę familię ornamento litteris mandantur. Quæ autem vlla res eſt quæ cuiquam virtutis curſum poſſit facilem expeditumque efficere,qua nõ te cumulate natura,parentũ educatio, & domeſtica diſciplina cumulauit?Nam quæ alij fortunæ tribuunt, nos in hac religione ſanctiſſima multo rectius æterno dei immortalis conſilio & prouidentiæ accepta referi-

mus, nobilitatem maiorum, ſplendorem patriæ, amicitias, propinquitates, gratiam, fortunas, alia, ita parta habes, vt cum animus adſit, qui ea moderetur, minime ſit verendũ, quin quę alijs nequitiæ inſtrumenta ſint, tibi magno ſint eadem vſui ad virtutem capeſſendam futura. Ita cũ tot iam a te obſides patria habeat, quot tu ab illa bona animi, fortunæ, naturæ, cum omnibus in ore ſis, omnes in te oculos habeant coniectos, facis adoleſcens, vt cũ magna omnium de tua virtute exſpectatio ſit, longe videare tamẽ omnium exſpectationem ſuperaturus. Nam, ſi quid tibi ex hac mea prædicatione tuarum laudum acceſſiurum putas (equidem minime id deſpero fore) ita tibi ſtatuendum eſt, quęcũque de te fama ad externos homines afferat, quæ tibi gloriam & nomen cõciliet. ne quando a ſuſcepto curſu laudis te vlla ętatis illecebra, voluptas vlla, vlla falſa obiecta rerum ſpecies deflectat, ad ceteras tuas virtutes, quas habes ſummas, grauitatẽ, conſtantiam, robur, animi magnitudinem, quę ſi minus ætatis, at tui ingenij ſunt, eſſe addẽdam. Vale. Datum Lugd. Kal. Ianuarij.

CIↃ IↃ. LXVII.

INDEX ORATIONVM TERTII VOLVMINIS.

Pro P. Sextio. Oratio XXXII.
In Vatinium. Oratio XXXIII.
Pro M. Cœlio. Oratio XXXIIII.
Pro L. Cornelio Balbo. Oratio XXXV.
De Prouincijs consularibus. Oratio XXXVI.
In L. Pisonem. Oratio XXXVII.
Pro T. Annio Milone. Oratio XXXVIII.
Pro C. Rabirio Postumo. Oratio XXXIX.
Pro M. Marcello. Oratio XL.
Pro Q. Ligario ad Cæsarem. Oratio XLI.
Pro rege Deiotaro ad Cæsarem. Oratio XLII.
In M. Antonium Philippica prima. Oratio XLIIII.
In M. Antonium Philippica II *Oratio* XLIIII.
In M Antonium Philippica III. *Oratio* XLV.
In M. Antonium Philippica IIII. *Oratio* XLVI.
In M. Antonium Philippica V. *Oratio* XLVII.
In M. Antonium Philippica VI. *Oratio* XLVIII.
In M. Antonium Philippica VII. *Oratio* XLIX.
In M. Antonium Philippica VIII. *Oratio* L.
In M Antonium Philippica IX. *Oratio* LI.
In M. Antonium Philippica X. *Oratio* LII.
In M. Antonium Philippica XI *Oratio* LIII.
In M Antonium Philippica XII. *Oratio* LIIII.
In M. Antonium Philippica XIII. *Oratio* LV.
In M. Antonium Philippica XIIII. *Oratio* LVI.
C. Crispi Sallustij in Ciceronem Oratio.
M. T. Ciceronis responsio.
Ad populum & equites Rom. antequam iret in exilium Ciceronis falso, vt putatur, adscripta Oratio.

PRO P. SEXTIO.

ORATIO XXXII.

SI quis antea, iudices, mirabatur, quid esset, quod pro tantis opibus reip. tantaque dignitate imperij nequaquam satis multi cives forti & magno animo inuenirentur, qui auderēt se, & salutem suam in discrimen offerre pro statu ciuitatis, & pro communi libertate: ex hoc tempore miretur potius, si quem bonum, & fortem ciuem viderit, quam si quem aut timidum, aut sibi potius quam reip. consulentem. Nam vt omittatis de vniuscuiusque casu cogitādo recordari, vno aspectu intueri potestis eos, qui cū senatu, cum bonis omnibus remp. afflictam excitarint, & latrocinio domestico liberarint, mœstos, forididatos, reos de capite, de fama, de ciuitate, de fortunis, de liberis dimicantes: eos autem, qui omnia diuina & humana violarint, vexarint, perturbarint, euerterint, non solum alacres lætosq; volitare, sed etiam voluntarios fortissimis, atque optimis ciuibus periculum moliri, de se nihil timere. In quo cū multa sint indigna, tum nihil minus est ferendum, quam quod iam, non per latrones suos, nō per homines egestate & scelere perditos, sed per vos nobis, per optimos viros optimis ciuibus periculum inferre conantur, &, quos lapidibus, quos ferro, quos ictibus, quos vi, manu, copijs delere nō potuerant, hos vestra auctoritate, vestra religione, vestris sententijs se oppressuros arbitrantur. Ego autem, iudices, qua voce mihi in agendis gratijs, cōmemorandoque corū, qui de me optime sunt meriti

ri:i,beneficio,esse vtendum putabam, ea nunc vti cogor in eorum periculis depellẽdis: iis potissimũ vox hęc seruiat, quorũ opera & mihi & vobis, & populo Ro.restituta est.Et quamquã a Q.Hortensio viro clarissimo, atque eloquentissimo caussa est P. Sextij perorata; nihilque ab eo prætermissum est,quod aut pro rep. conquerendum fuit, aut pro reo disputandum:tamen aggrediar ad dicendũ, ne mea propugnatio ei potissimum defuisse videatur, per quem est perfectumne ceteris ciuibus deesset. Atq; ego sic statuo iudices, a me in hac caussa,atque hoc extremo dicendi loco, pietatis potius quã defensionis,querelę quam eloquentię,doloris quã ingenij partes esse susceptas. Itaq;si aut acrius egero,aut liberius, quam qui ante me dixerunt,peto a vobis,vt tantum orationi meæ concedatis,quantũ & pio dolori,& iustæ iracundiæ concedendum putetis.Neque enim officio coniunctior dolor vllius esse potest, quã hic meus,susceptus ex hominis de me optime meriti periculo,neque iracundia magis vlla laudanda,quam ea,quæ me inflammat eorum scelere,qui cum omnibus salutis meæ defensoribus bellum esse sibi gerendum,iudicauerunt.Sed quoniam singulis criminibus ceteri responderant, dicam ego de omni statu P.Sextij,de genere vitę,de natura,de moribus,de incredibili amore in bonos, de studio cõseruandæ salutis communis, atq; otij: contendámque(si modo id consequi potero) vt in hac confusa,atque vniuersa defensione,nihil a me, quod ad vestram quęstionem,nihil quod ad reum, nihil quod ad remp.pertineat prætermissũ esse videatur.Et quoniam in grauissimis temporibus ciuitatis, atque in ruinis euersæ atque afflictæ reip.P. Sextij tribunatus est a fortuna ipsa collocatus,non aggrediar ad illa max ma,atque amplissima, prius quam docuero, quibus initijs, ac fundamentis hæ tantæ summis in rebus laudes excitatæ sunt.

Parente P. Sextius natus est,iudices,homine (
pletique memiminitis)& sapiente,& sancto, & seue
ro:qui cum tribunus pleb. primus inter homin
nobilissimos temporibus optimis factus esset,rel
quis honoribus nō tam vti voluit,quam dignus v
deri. Eo auctore duxit honestissimi & spectatis
mi viri C.Albani filiā. ex qua hic est puer,& nupt
iam filia.Duobus his*grauissimis antiquitatis vir
sic probatus fuit, vt vtrique eorum & carus max
me,& iucundus esset.Ademit Albino soceri nom
mois filiæ, sed caritatem illius necessitudinis, it
*beneuolentiā nō ademit.hodie sic hunc diligit,
vōs facillime potestis ex hac vel assiduitate eiu
vel solicitudine, & molestia iudicare. Duxit vxo
rem patre viuo,optimi, & calamitosissimi viri fil
L.Scipionis.Clara in hoc P.Sextij pietas exstitit,
omnibus grata: quod & Massiliā statim profect
est,vt socerum videre, consolarique posset fluct
bus reip.expulsum,in alienis terris iacētem, que
in maiorum suorum vestigiis stare oportebat;& ea
eum filiam eius adduxit,vt illo insperato aspect
complexuque, si non omnem, at aliquam partem
mœroris sui deponeret: & maximis officijs & illi
ærumnam,quoad vixit,& filiæ solitudinem sustin
tauit.Possum multa dicere de liberalitate, de do
mesticis officijs, de tribuuatu militari, de prouinc
ciali in eo magistratu abstinentia: sed mihi ante
oculos obseruatur reipub.dignitas,quæ me ad scri
rapit, hæc minora relinquere hortatur. Quæsto
hic C.Antonij collegæ mei, iudices, fuit forte, sed
societate consiliorum meus. Impedior nonnu
lius officij, vt ego interpretor, religione, quo ma
nus exponam,quam multa ad me detulerit, quāut
ante prouiderit. Atqui ego de Antonio nihil dicit
præter vnum,numquam illum in illo summo time
re ac periculo ciuitatis, neque communem mo
tum omnium neque propriam nullorum d: ipsi
susp

ne (ſpicionem, aut inficiando tollere, aut diſſimulā-
ſeuo ſedare voluiſſe. In quo collega ſuſtinendo atq;
minoderando, ſi meam in illum indulgentiam cōiun-
t, rectam cum ſumma cuſtodia reipublicæ laudare vere
us vlebatis: par prope laus P. Sextij eſſe debet, qui
tatiſſimū ita cōſulē obſeruauit, vt & illi quæſtor bonus, &
nu pobis omnibus optimus ciuis videretur. Idem, cum
s vitia coniuratio ex latebris atq; ex tenebris erupiſ-
maxet palamq; armata volitaret; venit cū exercitu Ca-
nom iam: quam vrbē propter plurimas belli oportu-
nis, ſtates ab illa impia & ſcelerata manu attentari
igit, ſpicabamur: & inde M.* Aulani tribunum mili-
e eium Antonij, Capua præcipitem eiecit, hominem
t vxerditū, & non obſcure Piſauri, & in alijs agri Gal-
ri filij partibus in illa coniuratione verſatum. Idemq;
itis, *Marcellum cum is non ſolum Capuam veniſ-
fectet, verum etiam ſe quaſi armorum ſtudio in maxi-
fluctiam familiam conieciſſet, exterminandum ex illa
quibe curauit. Qua de cauſſa, & tum conuentus ille
; & Capuæ, qui propter ſalutem illius vrbis conſulatu
ſectonſeruatam meo, me vnum patronum adoptauit,
urtetuic apud me P. Sex. maximas gratias egit, & hoc
illiempore ijdem homines, nomine commutato, co-
ſtetoni, decurionesque fortiſſimi, atque optimi viri
de deneficium Pub. Sextij teſtimonio declarant; peri-
rouiſſimum decreto ſuo deprecantur. Recita quæſo Pub
i antexti, quid decreuerint Capuæ decuriones, vt iam
d ſcelerilis tua vox poſſit aliquid ſignificare inimicis
uæſtoſtris, quidnam, cum ſe corroborarit, effectura
te, ſeſſe videatur. DECRETVM DECVRIO-
nnuVM Non recito decretum officio aliquo expreſ-
o mum vicinitatis, aut clientelæ, aut hoſpicij publici
quæſtut ambitionis, aut commendationis gratia, ſed re-
l dicēto me moriam perfuncti periculi, prædicationem.
timamplifſimi beneficij, *vicem officij præſentis, teſti-
n monium præteriti temporis. Atq; illis temporibus
: ipſidem, cum iam Capuam metu Sextius liberaſſet,
ſuſp

vrbem senatus, atque omnes boni deprehensis at
que oppressis domesticis hostibus, me duce, ex pe
riculis maximis extraxissent: ego litteris eũ Capua
accersiui cum illo exercitu, quẽ tum secum habe
bat. Quibus hic litteris lectis, ad vrbem confestim
incredibili celeritate aduolauit. Atq; vt illius tem
poris atrocitatem recordari possitis, audite litte
ras & vestram memoriam ad timoris præteriti co
gitationem excitate. LITTERAE CIC. CONSV
LIS: Hoc aduentu P. Sextij, tribunorum plebis no
uorum, qui tum extremis diebus consulatus me
res eas quas gesseram, vexare cupiebant, rel quic
coniurationis impetus, & conatus sunt retardat
Ac posteaquam est intellectum, Catone tribun
plebis fortissimo, atque optimo ciue, remp. defen
dente. per seipsum S. P. Q. R. sine militum præsidi
tueri facile maiestatem suã, & dignitatem eorum
qui salutem communẽ periculo suo defendissen
Sext. cum illo suo exercitu summa celeritate e
Antonium cõsecutus. Hic ego quid prędicem, qu
bus hic rebus cõsulem ad rem gerẽdam excitai
quot stimulos admonerit homini studioso fortassi
victoriæ: sed tamen nimium communem marten
bellique casum metuenti: longum est omnia dicer
sed hoc *breue dicam: Si M. Petreij non excelle
animus, & amore reip. præstans in repub. virtus
non summa auctoritas apud milites, non mirificu
vsus in re militari exstitisset, neque adiutor ei Pub
Sextius ad excitandum Antonium, cohortandum
impellẽdum fuisset; datus illo in bello esset hyem
locus; neq; vmquam Catilina, cum e pruina Apen
nini, atque è niuibus illis emersisset, atque çstate
integram nactus. Italiç *caulas & pastorum stabu
la prędari cœpisset, sine multo sanguine, ac sin
torius Italiæ vastitate miserrima concidisset. Hun
igitur animum ad tribunatum attulit P. Sextiu
vt quæsturam Macedoniæ relinquam, & aliquan

ad hæc propiora veniam. Quanquam non est o-
tenda singularis illa integritas prouincialis cu-
ego nuper in Macedonia vidi vestigia non pres-
euiter ad exigui prædicationē temporis; sed fi-
ad memoriam illius prouinciæ sempiternam.
tum hæc ita prætereamus: vt tamen intuentes &
pectantes relinquamus. At tribunatum, quia ip-
d sese iamdudum vocat, & quodammodo ab-
bet orationem meam, contento studio, cursuq;
iamus. De quo quidem tribunatu ita dictum a
Hortensio, vt eius oratio non defensionem mo-
criminum videretur continere, * sed etiam me-
ria dignam reipublicæ capessendæ auctoritatē,
iplinamq, præscribere. Sed tamen quoniam tri-
atus quidem totus P. Sextij nihil aliud nisi me-
nomen causſamq; sustinuit; necessario mihi de
em rebus esse arbitror, si non subtilius disputā-
,at certe, iudices, dolētius deplorandum. Quæ
ratione si asperius in quosdam homines inuehi
em; quis non concederet, vt eos, quorum scele-
rore violatus essem, vocis libertate perstrin-
ms? Sed vt agam moderate, & huic potius tē-
seruiam, quam dolori meo, si qui occulte a sa-
nostra dissentiunt, lateant: si qui fecerunt ali-
aliquando, atque ijdem nunc tacent, & quies-
, nos quoque simus obliti: si qui se offerunt in-
nter, & insectanter, quoad ferri poterūt, perse-
is: neque quemquam offendet oratio mea, ni-
si se ita obtulerit, vt in eum nō inuasisse, sed in-
sisse videamur. Sed necesse est, antequā de tri-
atu Sextij dicere incipiam, me totum superio-
nni reip. naufragium exponere. In quo colli-
do, ac reficienda salute communi, omnia repe-
tur P. Sextij dicta, facta, cōsilia versata. Fuerat
nnus in reip magno metu, & multorū timore,
quam intentus arcus in me vnum, sicut vulgo
i rerum loquebantur, ne quidē vita in vniuer-

ſam remp. traductione ad plebem furibundi hon
nis,ac perditi,mihi irati, ſed multo acrius otij,
communis ſalutis inimici. Hunc vir clariſſim
mihique multis repugnantibus, amiciſſimus
Pompeius omni cautione,fœdere,execratione
uinxerat, nihil in tribunatu contra me eſſe fa
rum. At ille nefarius, ex omnium ſcelerum
luuione natus, parum ſe fœdus violarurum*ef
bitratus, niſi ipſum cautorem alieni periculi
propriis periculis terruiſſet. Hanc tetram im
nemque belluam vinctam auſpiciis,alligatam
re maiorum, cõſtrictam legum ſacratarum cate
*ſoluit ſubito legum cura conſul, vel, vt ego a
tror,exoratus,vel, vt non nemo putaret, mihi
tus,ignarus quidem certe, & imprudens impud
tium tantorum ſcelerum ac malorum.Qui tribu
tus pleb.felix in euertenda rep. fuit nullis ſuis
uis. Quid enim in eiuſmodi vita nerui eſſe pot
runt,hominis fraternis flagitiis,ſororis ſtupris,
ni inaudita libidine infamis?Sed fuit profecto
dam illa reip fortuna fatalis,vt ille cæcus atqu
mens tribunus plebis nanciſceretur, quid di
Conſules? hoccine vt ego appellem nomine e
ſores huius imperij, proditores veſtræ dignit
hoſtes bonorum omnium? qui ad delendum ſ
tum,affligendum equeſtrem ordinem,exſtingu
da omnia iura,atque inſtituta maiorum,ſe illis
cibus,ceteriſque inſignibus ſummi honoris, a
imperij ornatos eſſe arbitrabantur. Quorum
deos immortales,ſi nondum ſcelera vulneraqu
uſta reip. vultis recordari, vultum, atque in
ſum animis intueamini: faciſius facta eorum
current mentibus veſtris, ſi ora ipſa oculis pr
ſueritis. Alter vnguentis affluens,calamiſtrata
ma,deſpiciens conſcios ſtuprorum,ac veteres
xatores ætatulę ſuæ,puteali,& feneratorum gr
bus inflatus,atque*perculſus, olim ne Scyllæo

tris alieni in freto ad columnam adhæreſceret, in
tribunatus portum perfugerat. Conténebat equi-
es Romanos, minitabatur ſenatui, venditabat ſe
peris, atque ijs ſe ereptum, ne de ambitu cauſſam
iceret, prædicabat: ab ijſdemque ſe etiam, inui-
o ſenatu, prouinciam ſperare dicebat: eamque,
ſi adeptus eſſet, ſe incolumem nullo modo fore
rbitrabatur. Alter, o dij boni, quam tæter incc-
ebat, quam truculentus, quam terribilis aſpectu!
num aliquem te ex barbatis illis, exemplum im-
erij veteris imaginem antiquitatis, columen reip.
iceres intueri. veſtitus aſper, noſtra hac purpura
lebeia ac pæne fuſca, capillo ita horrido, vt Ca-
na, in qua ipſe tum imaginis formandæ cauſſa du-
miratum gerebar, Sceleſtam ſublaturus videre-
ur. Nam quid ego de ſupercilio dicam, quod tum
ominibus non ſupercilium, ſed pignus reipbu. vi-
ebatur? tanta erat grauitas in oculo, tanta fron-
s contractio: vt illo ſupercilio * reſp. tamquam
tlante cælum, niti videretur. Erat denique hic
mnium ſermo. Eſt tamen reip. magnum firmumq;
bſidium: habeo quem opponam labi illi, atque
eno: vultu medius fidius, collegæ ſui libidinem
uitatemq; franget: habebit ſenatus in hunc an-
um, quem ſequatur: non deerit auctor, & dux bo-
s. mihi deniq; homines ptęcipue gratulabantur,
uod habiturus eſſem contra tribunum ple. furio-
m, & audacem, cum amicum & affinem, tum eti-
n fortem & grauem conſulem. Atq; eorum alter
fellit neminem. Quis enim clauum tanti imperij
nere, & gubernacula reipub. tractare in maximo
rſu ac fluctibus poſſe arbitraretur, hominem e-
erſum ſubito ex diuturnis tenebris luſtrorum, ac
uprorum, vino, gancis, lenocinijs, adulterijſq; có-
ctum: cum is præter ſpem in altiſſimo gradu ali-
is opibus poſitus eſſet: qui nō modo tempeſtatē
ucri impendentem temulentus, ſed ne lucē qui-

dem insolitam aspicere posset? Alter multos plat
ne in omnes partes fefellit Erat enim hominum en
pinioni nobilitate ipsa blanda conciliatricula o
mendatus, omnes boni semper nobilitati fauem
& quia vtile est reip. nobiles homines esse dign
maioribus suis, & quia valet apud nos clarorū h
minum, & bene de rep. meritorum memoria etiā, b
mortuorum: quia tristem semper, quia taciturnu
quia subhorridum atq; incultum videbant, & que
erat eo nomine, vt ingenerata familiæ frugali
videretur, fauebant, gaudebant, & ad integritat
maiorum spe sua hominem vocabant, materni g
neris obliti. Ego autem (vere hoc dicam, iudic
tantum esse in homine sceleris, audaciæ, crudel
tis, quantum ipse cum rep. sensi, numquam pu
ui. nequam esse hominem, & leuem, & falsa opi
one, errore hominum ab adolescentia commen
tum sciebā. etenim animus ejus vultu, flagitia
rietibus tegebātur. sed hec obstructio, nec diu
na est, nec obducta ita, vt curiosis oculis perspi
nō posset. Videbamus genus vitæ, desidiam, ine
am: incluſus eius libidines, qui paullo propius
cesserant, intuebamur. deniq; etiam sermonis
sas dabat, quibus recōditos eius sensus tenere
senus. Laudabat homo doctus philosophos ne
quos, neque eorum tamen nomina poterat dice
sed eos tamen laudabat maxime, qui dicuntur
ter ceteros esse auctores & laudatores volupt
cuius, & quo tempore, & quomodo, non quæreb
verbum ipsum omnibus modis animi, & corpor
deuorabat: eosdemque præclare dicere aiebat,
pientes omnia sua causa facere: remp. capes
hominem bene sanū non oportere: nihil esse
stabilius otiosa vita, & plena, & cōserta volupt
bus. eos autem, qui dicerent dignitati esse ser
dum reip. consulendum, officij rationem in o
vita, non commodi esse ducendam, subeunda

pa

patria pericula, vulnera excipienda, mortem oppe-
mendam, vaticinari, atque insanire dicebat. Ex his
assiduis eius quotidianisque sermonibus, & quod
me debam quibuscum hominibus in interiore ædiũ
parte viueret, & quod ita domus ipsa fumabat, vt
multa eius sermonis indicia redoleret; statuebam
tacere, boni nihil ab illis nugis expectandum; mali qui-
nuem certe nihil pertimescendum. Sed ita est iudi-
ques, vt si gladium puero, aut si imbecillo se-
nili, aut debili dederis ipse impetu suo nemini noce
ate: sin ad nudum vel fortissimi viri corpus accesse-
rit, possit acie ipsa, & ferri viribus vulnerare: ita cũ
hi hominibus eneruatis, atque exsanguibus consila-
rius tanquam gladius esset datus, qui per se punge-
ret neminem vnquam potuissent, hi summi imperij
opinione armati remp. contrucidauerunt. fœdus fe-
cerunt cum tribuno pleb. palã, vt ab eo prouincia
non acciperent, quas ipsi vellent, exercitũ, & pecu-
niam quantam vellent, ea lege, si ipsi prius tribuno
plebis afflictam remp. tradidissent. id autem fœdus
nec sine sanguine ictum sanciri posse dicebant. Qua re
omnia confecta (neque enim dissimulari tantum scelus
potuerat, nec latere) promulgantur vno eodemque
tempore rogationes ab eodẽ tribuno de mea per-
sona, & de prouincijs consulum nominatim. Hic
cum senatus solicitus, vos equites excitati, Italia
tota concita permota, omnes denique omnium generum,
atque ordinum ciues summæ reip. a consulibus at-
que a summo imperio petendum esse auxilium ar-
morabantur, cum illi soli essent, præter furiosum il-
lum tribunum, duo reip. turbines, qui non modo
non præcipitanti patriæ non subuenirẽt, sed etiam ni-
mium tarde concidere merentur. Flagitabatur ab
omnibus quotidie cum querelis bonorum omnium, tum
etiam precibus senatus, vt meam causam susciperem
orarent, agerent aliquid, denique ad senatum referrẽt.
Ego non modo negando, sed etiam irridendo amplis-

simum quemque illius ordinis insequebantur. H
subito cum incredibilis in Capitolium multitu
ex tota vrbe cunctaque Italia conuenisset; veste
mutandam omnes, meque etiam omni ratione p
uato consilio (quoniam publicis ducibus respu
careret) defendendum putarunt. Erat eodem ten
pore senatus in æde Concordiæ, quod ipsum ten
plum repræsentabat memoriam consulatus m
cum flens vniuersus ordo cincinnatum consule
rabat: nam alter ille horridus, & seuerus consul
se domi continebat. Qua tum superbia cœnum
lud, ac labes, amplissimi ordinis preces, & clari
morum ciuium lacrymas repudiauit! me ipsum
contempsit heluo patriæ! nam quid ego patrim
nij dicam, quod ille eum quasi quæstum faceret,
misit? cum venisset ad senatum, vos, vos, inquam
equites Ro. & omnes boni veste mutata, vos, inqu
pro meo capite ad pedes lenonis impurissimi p
iecistis, cum vestris precibus a latrone illo repu
atis, vir incredibili fide, magnitudine animi, cõs
tia L. * Mummius ad senatum de repub. recu
senatusque frequens vestem pro mea salute m
tandam censuit. O diem illum, iudices, funestu
senatui, bonisque omnibus reip. luctuosum, m
ad domesticum mærorem graue m, ad posteritat
memoriam glorioſum. Quid enim, quisquam p
test ex omni memoria sumere illustrius, quam p
vno ciue & bonos omnes priuato consensu, &
niuersum senatum publico consilio mutasse v
stem? Quæ quidem tum mutatio non deprecati
nis causſa est facta, sed luctus quem enim dep
carentur, cum omnes essent sordidati, cumque h
satis esset signi, esse improbum, qui mutata ve
non esset? Hac mutatione vestis facta, tanto in l
ctu ciuitatis, omitto, quid ille tribunus, omnium
rum diuinarum humanarumque prædo, fecerit, q
adesse nobilissimos adolescentes, honestissimos
quo

uites Rom. deprecatores salutis meæ iusserit, eos-
ue operarum suarum gladiis & lapidibus obiece-
t: de consulibus loquar, quorum fide respub. nixi
ebuit. examinatus euolat ex senatu non minus
erturbato animo, atque vultu, quam si annis ante
aucis in creditorum conuentum incidisset: aduo-
at concionem: habet orationem talē consul, qua-
em numquam Catilina victor habuisset. errare ho-
nines, si etiam tum senatum aliquid in repub. po-
e arbitrarentur: equites vero Rom. daturos * il-
us diei pœnas, quo, me consule, cum gladiis in cli-
o Capitolino fuissent venisse tempus iis, qui in ti-
nore fuissent (coniuratos videlicet dicebat) vlcis-
endi se. Si dixisset hoc solum, omni supplicio es-
et dignus. nam oratio ipsa consulis pernicio sa, po-
est remp. labefactare. Quid fecerit, videte: L. La-
niam, qui cum me ipsum pro summa familiaritate,
quæ mihi cum fratre, cum patre eius erat, vnice di-
eg ebat, tum pro repub. vel mortem oppetere cu-
iebat, in concione relegauit, edixitque vt ab vrbe
abesset M. passus, quod esset ausus pro ciue, pro
bene merito ciue, pro amico, pro rep. deprecari.
Quid hoc homine facias? aut quo ciuem importu-
um, aut quo potius hostem tam sceleratum refer-
es? qui vt omittam cetera, quę sunt ei cum collega
mmani impuro; coniuncta atque communia, hoc
num habet proprium, vt expulerit ex vrbe, relega-
rit, non dico equitem Romanum, non ornatissimū,
tq; optimum virum, non amicissimum reip. ciuem,
on illo ipso tempore vna cum senatu, & cum bo-
is omnibus casum amici, reiq; pub lugentem, sed
ciuem Romanum sine vllo iudicio aut edicto ex pa-
ria consul ejecerit. Nihil acerbius socij Latini
ferre soliti sunt, quam id, quod perraro accidit, ex
vrbe exire a consulibus iuberi. atque illis tum erat
reditus in suas ciuitates, ad suos lares familiares: &
in illo communi incommodo nulla in quemquam

propria ignominia nominatim cadebat. hoc ve
quid est? exterminabit ciues Romanos edicto c
sul a suis dijs penatibus? expellet a patria? deli
quem volet, damnabit, atque eijciet nominati
hic, si vnquam vos eos, qui nunc estis in repub.
re putasset, si deniq, imaginem iudiciorum, aut
mulachrum aliquod futurum in ciuitate reliqu
credidisset; numquam ausus esset senatum de re
tollere, equitum Rom. preces aspernari, ciuium d
nique omnium nouis & inauditis edictis ius, libe
tatemque euertere. Etsi me attentissimis anim
summa cum benignitate auditis, iudices; tamē ve
reor, ne quis forte vestrum miretur, quid hæc m
oratio tam lōga ac tam alte repetita velit, aut qu
ad P. Sextij caussam, eorum qui ante huius tribun
tem remp. vexarunt, delicta pertineant mihi a
tum hoc propositum est ostendere, omnia consil
P. Sextij, mentemque totius tribunatus hanc fuis
vt afflictæ & perditę reip. q̄uantum posset, med
retur. At si in exponendis vulneribus illis, de me
pso plura dicere videbor, ignoscitote. nam & illa
meam cladem vos, & omnes boni maximum e
reip. vulnus iudicastis; & P. Sext. est reus non su
sed meo nomine: qui, cum omnem vim sui t
bunatus in mea salute consumpserit, necesse d
meam caussam præteriti temporis cum huius pr
senti defensione esse coniunctam. Erat igitur in lu
ctu senatus: squalebat ciuitas publico consilio, mu
tata veste: nullum erat Italiæ municipium, null
colonia, nulla præfectura, nulla Romæ societas ve
ctigalium, nullum collegium, aut concilium, quo
tum non honorificentissime decreuisset de mea sa
lute: cum subito edicunt duo cōsules, vt ad suum
vestitum senatores redirent. Quis vnquam cons
senatum ipsius decretis parere prohibuit? quis ty
rannus miseros lugere vetuit? parumne est, Pisō, v
omittam Gabinium, quod tantū homines fefelli
sti,

c veſti,vt negligeres auctoritatem ſenatus? optimi cu-
cto conſque conſilia contemneres? rempublicam prode-
leliges: conſulare nomen affligeres? etiamne edicere
natim deas ne mererent homines meam,ſuam,reipub-
ub. ficæ calamitatem, neue hunc ſuum dolorem veſte
aut mutata ſignificarent? ſiue vlla veſtis mutatio ad l-
quitatem ipſorum,ſiue ad deprecandum valebat, quis
e reimquam tam crudelis fuit, qui prohiberet quem-
m de quam aut ſibi mœrere,aut cæteris ſupplicare? quid?
libera ſponte homines in amicorum periculis veſtitū
nim mutare non ſolent? pro te ipſo, Piſo, nemone mu-
ē vt uit? ne iſti quidem, quos legatos non modo nul-
c mo ſenatuſconſulto, ſed etiam repugnante ſenatu
: quisnte tibi legaſtis? Ergo hominis deſperati,& prodi-
ountoris reipublicæ caſum lugebunt fortaſſe qui vo-
i agent: cuius florentiſſimi beneuolentia bonorum,
nſi lis optime de ſalute patriæ meriti periculum con-
uiſſenctum cum periculo ciuitatis lugere ſenatui non
nedecebit? Ijdem conſules (ſi appellandi ſunt con-
me iales, quos nemo eſt qui non modo ex memoria,
illa ed etiam ex factis euellendos non putet) pacto
eſſem fœdere prouinciarum, producti in circo Fla-
i ſuminio in concionem ab illa furia ac peſte patriæ
i tri aximo cum genitu veſtro,illa omnia, quæ tum
ē de ontra me, contraque rempub, * dixerant, voce
præ ſententia ſua comprobauerunt. Iiſdem conſuli-
n lu us ſedentibus,atque inſpectantibus lata lex eſt,
mu e auſpicia valerēt,quis ne obnūtiaret,ne quis legi
ull intercederet,vt omnibus * feſtis diebus legem fer-
ve liceret: vt lex Aeliæ,lex Fuſiæ ne valeret. qua v-
uo a rogatione,quis eſt,qui nō intelligat vniuerſam
ſa emp. eſſe delatam? Iiſdem c oss. inſpectantibus,
um ruorum delectus habebatur pro tribunali. Au-
nſu lio nomine collegiorum, cum vicatim homines
ty onſcriberentur,decuriarentur,ad vim,ad manus,
, ve cædem, ad direptionem incitarentur. Iſdem
lli oss. arma in templum Caſtoris palam com-
ſti,

parabantur,gradus eiusdem templi tollebantur,fir
mati homines,forum, & conciones tenebant, cu
des lapidationesque fiebant: nullus erat senatus
nihil reliqui magistratus:vnus omnem omnium po
testatem armis & latrociniis possidebat, nō aliqu
vi sua,sed cum * duos consules a repub.* proui
ciarum fœdere retraxisset, insultabat, dominabo
tur, aliis pollicebatur, terrore ac metu multos
plures etiam spe, & promissis tenebat. Quæ cor
essent eiusmodi,iudices,cum senatus duces nulli
ac pro ducibus proditores, aut potius apertos hu
stes haberet, equester ordo reus a consulibus cir
retur,Italiæ totius auctoritas repudiaretur,alij nō
minatim relegarentur,alij metu ac periculo terr
rentur,arma essent in templis,armati in foro,eade
non silentio consulum dissimularentur, sed & vo
& sententia comprobarentur, cum omnes vrbe
nondum excisam, & euersam,sed iam captam, ad
que oppressam videremus; tamen his tantis mal
tanto bonorum studio, iudices,restitissemus. Sic
me alij metus,atque aliæ curæ suspicioneſq; mone
runt. Exponam enim hodierno die,iudices,omne
rationem facti, & consilij mei,neq; huic vestro tā
to studio audiendi,neq; vero huic tantæ multitu
di,quanta mea memoria numquam vllo in iudic
fuit,deero. Nam si ego in caussa tam bona,tam
studio senatus, consensu tam incredibili bonor
omnium tam parato,tota deniq; Italia ad omne
contentionem expedita,cessi tribuni pleb.desp
tissimi hominis furori, contemptissimorum co
lum leuitatem, audaciamq; pertimui; nimium
timidum,nullius animi,nullius consilij fuisse co
teor. quid enim simile fuit in Q. Metello? cu
causlam etsi omnes boni probabant;tamen ne
senatus publice, neq; vllus ordo proprie, neq; s
decretis Italia tota susceperat. ad suā enim m
quandam ille gloriam, quam ad perspicuam

ntur, in reip. spectarat. cum vnius in legem per vim la-
nt, cum iurare noluerat. deniq; videbatur ea condicio-
senatus tam forti fuisse, vt cum patriæ caritate constan-
ium & gloriam commutaret. erat autem ei res cum
ó alio exercitu C. Marij inuicto: habebat inimicum C.
prouidarium conseruatorem patriæ, sextum iam illum
ninabonsulatum gerentem: res erat cum L. Saturnino
multorum tribuno pleb. vigilante homine, & in caussa
uæ populari si non moderate, at certe populariter a-
nullo ente. attamen nec tergiuersatus cessit, ne aut vi-
tos hus a fortibus viris cum dedecore caderet, aut vi-
us ciuor multis & fortibus ciuibus remp. orbaret. Me-
alij am caussam senatus palam, equester ordo acerri-
terne, cuncta Italia publice, omnes boni proprie, eni-
, eaq; q; susceperant: eas res gesseram, quarum non v-
& vous auctor, sed dux omnium voluntatis fuissem,
vrbq; q; non modo ad singularem meam gloriam, sed
m, ad salutem communem omnium ciuium, & prope
mantium pertinerent: ea conditione gesserim, vt
s. meum factū semper omnes præstare, tueriq; debe-
mo ent. Erat autē mihi contētio non cum victore ex-
mnē citu, sed cum operis conductis, & ad diripiendam
ro t bem concitatis. habebam inimicum non C. Ma-
titu ū terrorē hostium, spem subsidiumq; patriæ, sed
udi uo importuna prodigia, quos egestas, quos æris a-
tan eni magnitudo, quos leuitas, quos improbitas tri-
nor uno pl. cōstrictos addixerat. Nec mihi res erat cū
mn aturnino, qui quod a se quæstore Ostiēsi per igno-
spi niam ad principē & senatus & ciuitatis. M. Scau-
on si rem frumentariam translatam sciebat, dolorem
m ū magna contentione animi persequebatur; sed
co um scurrarum locupletū scorto, cum sororis adul-
cu ro, cum stuprorum sacerdote, cum venefico, cum
neq estamentario, cum sicario, cum latrone, quos ho-
; mines, si, id quod facile factu fuit, & quod fieri de-
ma uit, quodque a me optimi & fortissimi cives flagi-
sa abant, vi armisq; superassem, non verebar, ne quis

aut vim vi repulsam reprehenderet, aut perdit
rum ciuium vel potius domesticorum hostiũ mo
tem mæreret. Sed me illa mouerunt: omnibus
concionibus illa furia clamabat, se, quæ facere
contra salutem meam, facere auctore C. Pompe
clarissimo viro, mihiq; & nunc, & quoad licuit am
cissimo. M. Crassus, q iocũ, mihi erant omnes am
citiæ necessitudines, vir fortissimus ab eadem il
peste infestissimus esse meis fortunis prædicabatu
C. Cæsar, qui a me nullo meo merito alienus es
debebat, inimicissimus esse meæ salati ab eode
quotidianis concionibus dicebatur. his se tribu
auctoribus in consilijs capiendis, adiutoribus in
gerenda esse vsurum dicebat. ex quibus vnum h
bere exercitum maximum in Italia: * duos, q
priuati tum essent, & præesse, & parare, si vellen
exercitum posse: idque facturos esse dicebat, ne
mihi illum iudicium populi, nec legitimã aliqua
contentionem, nec disceptationem, aut causse d
ctionem, sed vim, arma, exercitus, imperatores, ca
stra denuntiabat. Quid ergo? inimici oratio, van
præsertim, tam improbe in clarissimos viros cõic
cta me mouit? me vero non mouit illius oratio se
eorum taciturnitas, in quos illa oratio tam impro
ba conferebatur. qui eum, quamquam ob alia
causam tacebant; tamen hominibus omnia tim
tibus, tacendo loqui, nõ infitiando confiteri vid
bantur. illi autem aliquo cum timore perterri
quod acta illa, atq; omnes res superioris anni labe
factari a prætoribus, infirmari a senatu, atq; prin
cipibus ciuitatis putabant, tribunum popularem
se alienare nolebant, suaque sibi propiora pericul
esse, quam mea, loquebantur. Sed tamen & Cras
sus a consulibus meam causam suscipiendam es
dicebat; & eorum fidẽ Pompeius implorabat; ne
que se priuatum causse publicæ susceptæ defutu
rum esse dicebat. Quẽ virum studiosum mei, cupi

dissimum

ſſimum reip. cõſeruandæ, domi meæ certi homi-
es ad eam rem compoſiti monuerũt, vt eſſet cau-
or: eiuſq; vitæ a me inſidias apud me domi poſi-
s eſſe dixerunt: atq; hanc ei ſuſpicionem alij lit-
eris mittendis, alij nuntijs, alij corã ipſi excitaue-
nt: vt ille, cum a me certe nihil timeret, ab illis,
e quid meo nomine molirentur, ſibi cauẽdum pu-
aret. Ipſe autem Cęſar, quem maxime ignari ho-
ines veritatis mihi eſſe iratum putabant, erat ad
ortas, erat cum imperio, erat in Italia eius exer-
tus,* inque eo exercitu ipſius tribuni plebis ini-
ici mei fratrem perfecerat. hęc ego cum viderem
neque enim erant occulta) ſenatum ſine quo ciui-
as ſtare non poſſet, omnino de ciuitate eſſe ſubla-
am: conſules, qui publici conſilij duces eſſe de-
erent, perfeciſſe, vt per ipſos publicum conſilium
nditus tolleretur: eos qui plurimum poſſent op-
oni omnibus concionibus falſo, ſed formidoloſe
amen, auctores ad perniciem meam: conciones
aberi quotidie contra me, vocem pro me, ac pro
p. neminem mittere: intenta ſigna legionum exi-
imari ceruicibus, ac bonis veſtris falſo, ſed putari
amẽ: coniuratorum veteres copias, & effuſam illã
c ſuperatam Catilinæ manum importunam nouo
uce, & inſperata cõmutatione rerum eſſe reno-
atam hæc cum viderẽ, quid agerem, iudices? ſcio
nim tum nõ mihi veſtrum ſtudium, ſed meũ pro-
e veſtro defuiſſe. contenderem contra tribunũ pl.
riuatus armis? vicissent improbos boni, fortes in-
rtes: interfectus eſſet is, qui hac vna medicina ſola
otuit a reip. peſte depelli. quid deinde? quid re-
liquiarum reſtaret? quid denique? erat dubium,
quin ille ſanguis tribunitius, nullo præſertim publi-
co conſilio profuſus, conſules vltores, & defenſo-
res eſſet habituros? cum quidem in concione dix-
iſſet, aut mihi ſemel pereundũ, aut bis eſſe vincẽ-
dum, quid erat bis vincere? id profecto, vt cum a-

mentissimo tribuno pl cum decertassem,cũ eo
hibus,ceteriſq; eius vltoribus dimicarem. Ego v
ſi mihi vni pereundũ fuisset,ac non accipiẽda
ga mihi insanabilis, * illi mortifera, quam reip.
posuissem,semel perire tamen iudices, maluiſ
quã bis vincere. Erat enim illa altera eiusmodi
tentio,ut neq; victi,neq; victores remp.tenere
ſemus. Quid,ſi in prima contentione vi tribun
victus in foro cũ multis bonis viris concidiſſem
natum consules credo vocassent, quem totũ de
uitate delerant, ad arma vocarent, qui ne ves
quidẽ defendi remp.fuiſſent. a tribuno pl.post
teritũ meum dissidisset, qui eandẽ horam meæ
ſtis,& ſuorum præmiorũ esse voluissent. Vnũ e
mihi reſtabat illud, quod forſitan nõ nemo vir
tis,& acris animi,magniq; dixerit: Reſtitisses,re
gnasses,mortem pugnans oppetisses. de quo te
inquam,patria,obteſtor,& vos penates patriiq
me veſtrarum ſedium templorum q;cauſſa,me
pter ſalutem meorũ ciuium, quæ mihi ſemper
mea carior vita, dimicationem cædemque fugi
Etenim ſi mihi in aliqua nane cum meis amicis
uiganti hoc,iudices, accidiſſet, vt multi ex mi
locis prædones claſſibus eam nauem ſe oppre
ros minitarentur, niſi me vnum ſibi dedidiſſent
id victores negarent,ac mecum ſimul interire,
me tradere hoſtibus mallent; iecissem me ipſe
tius in profundum,vt cęteros conſeruarem, qu
illos mei tam cupidos nõ modo ad certam mo
ſed in magnum vitæ diſcrimen adducerem. C
vero in hanc reip.nauem, ereptis ſenatui guber
culis, fluitantem in alto tempeſtatibus ſeditio
ac diſcordiarum armatæ tot claſſes, niſi ego v
deditus eſſem, incurſuræ viderentur: cum proſ
ptio,cædes,direptio denuntiarentur: cum alij
ſuſpicione periculi ſui non defenderent,alij ve
odio bonorum incitarentur,alij inuiderent,alij

re ſibi me arbitrarentur, alii vlciſci dolorem ſuũ
quem vellent, alij rem ipſam publicam, atque
ne bonorum ſtatum otiumque odiſſent, & ob
ce cauſſas tot tamque varias me vnum depoſce-
at: depugnarem potius cum ſummo, non dicam
tio, ſed periculo certe veſtro, l berorũq; veſtro-
m, quam non id quod omnibus impẽdebat, vnus
o omnibus ſuſciperem, ac ſubirem? Victi eſſent
probi: at ciues, at ab eo priuato, qui ſine armis
npub. etiam conſul conſeruarat. ſin victi eſſent
ni quid ſupereſſet? non ad ſeruos videtis rẽ ven-
am fuiſſe? an mihi ipſi, vt quidam putant, fuit
rs æquo animo oppetẽda? quid tum? mortemne
iebam? an erat res vlla, quam mihi magis optã-
m putarem? aut ego illas res tantas in tanta im-
oborum multitudine cũ gerebam, nõ mihi mors
n exilium ob oculos verſabatur? non hæc deni-
e a me tum, tanquam fata, in ipſa re gerenda
oncinebãtur? an erat mihi in tanto luctu meorũ,
ta diſiunctione, tãta acerbitate, tanta ſpoliatio-
omnium rerum, quas mihi aut natura, aut fortu-
dederat, vita retinenda? tam eram rudis? tã ig-
rus rerum? tam expers conſilij, aut ingenij? nihil
dierã? nihil viderã? nihil ipſe legendo querẽdoq;
gnoueram? ne ſciebam vitę breuem eſſe curſum,
oriæ ſempiternum? cum eſſet omnibus definita
ors optandum eſſe, vt vita quæ neceſſitati debe-
tur, patriæ potius donata, quam reſeruata naturę
deretur? ne ſciebam inter ſapientiſſimos homines
nc contentionem fuiſſe, vt alij dicerent animos
minam, ſenſuſque morte reſtingui, alii autem
m maxime mentes ſapientum ac fortium virorũ,
m e corpore exceſſiſſent, ſentire ac vigere; quo-
m alterum fugiendum non eſſe, carere ſenſu: al-
rum etiam optandum, meliore eſſe ſenſu. deni-
e cum omnia ſemper ad dignitatem retuliſſem,
e ſine ea quidquam expetendum eſſe homini in

mentissimo tribuno pl. cum decertassem, cū eo
libus, ceterisq; eius vltoribus dimicarem. Ego v
si mihi vni pereundū fuisset, ac non accipiēda
ga mihi insanabilis, * illi mortifera, quam reip.
posuissem, semel perire tamen iudices, maluiss
quā bis vincere. Erat enim illa altera eiusmodi
tentio, ut neq; victi, neq; victores remp. tenere
semus. Quid, si in prima contentione vi tribun
victus in foro cū multis bonis viris concidissem
natum consules credo vocassent, quem totū de
uitate delerant, ad arma vocarent, qui ne ves
quidē defendi remp. siuissent. a tribuno pl. post
teritū meum dissidissēt, qui eandē horam meæ
stis, & suorum præmiorū esse voluissent. Vnū e
mihi restabat illud, quod forsitan nō nemo vir
tis, & acris animi, magniq; dixerit: Restitisses, re
gnasses, mortem pugnans oppetisses. de quo te
inquam, patria, obtestor, & vos penates patrii
me vestrarum sedium templorum q; causa, me
pter salutem meorū ciuium, quæ mihi semper
mea carior vita, dimicationem cædemque fugi
Etenim si mihi in aliqua nane cum meis amicis
uiganti hoc, iudices, accidisset, vt multi ex m
locis prædones classibus eam nauem se oppre
ros minitarentur, nisi me vnum sibi dedidissent
id victores negarent, ac mecum simul interire,
me tradere hostibus mallent; iecissem me ipse
tius in profundum, vt cęteros conseruarem, qu
illos mei tam cupidos nō modo ad certam mo
sed in magnum vitæ discrimen adducerem. C
vero in hanc reip. nauem, ereptis senatui gube
culis, fluitantem in alto tempestatibus seditio
ac discordiarum armatæ tot classes, nisi ego v
deditus essem, incursuræ viderentur: cum pro
ptio, cædes, direptio denuntiarentur: cum alij
suspicione periculi sui non defenderent, alij ve
odio bonorum incitarentur, alij inuiderent, alij

re ſibi me arbitrarentur, alij vlciſci dolorem ſuũ
quem vellent, alij rem ipſam publicam, atque
ne bonorum ſtatum otiumque odiſſent, & ob
ce cauſſas tot tamque varias me vnum depoſce-
t: depugnarem potius cum ſummo, non dicam
tio, ſed periculo certe veſtro, liberorũq; veſtro-
n, quam non id quod omnibus impẽdebat, vnus
omnibus ſuſciperem, ac ſubirem? Victi eſſent
probi: at ciues, at ab eo priuato, qui ſine armis
npub. etiam conſul conſeruarat. ſin victi eſſent
ni quid ſupereſſet? non ad ſeruos videtis rẽ ven-
am fuiſſe? an mihi ipſi, vt quidam putant, fuit
rs æquo animo oppetẽda? quid tum? mortemne
iebam? an erat res vlla, quam mihi magis optã-
m putarem? aut ego illas res tantas in tanta im-
borum multitudine cũ gerebam, nõ mihi mors
n exilium ob oculos verſabantur? non hæc deni-
e a me tum, tanquam fata, in ipſa re gerenda
oncinebãtur? an erat mihi in tanto luctu meorũ,
ata diſiunctione, tãta acerbitate, tanta ſpoliatio-
omnium rerum, quas mihi aut natura, aut fortu-
dederat, vita retinenda? tam eram rudis? tã ig-
rus rerum? tam expers conſilij, aut ingenij? nihil
dierã? nihil viderã? nihil ipſe legendo querẽdo q;
gnoueram? ne ſciebam vitę breuem eſſe curſum,
oriæ ſempiternum? cum eſſet omnibus definita
ors optandum eſſe, vt vita quæ neceſſitati debe-
ur, patriæ potius donata, quam reſeruata naturę
deretur? ne ſciebam inter ſapientiſſimos homines
nc contentionem fuiſſe, vt alij dicerent animos
minam, ſenſuſque morte reſtingui, alij autem
m maxime mentes ſapientum, ac fortium virorũ,
m e corpore exceſſiſſent, ſentire ac vigere; quo-
m alterum fugiendum non eſſe, carere ſenſu: al-
rum etiam optandum, meliore eſſe ſenſu. deni-
e cum omnia ſemper ad dignitatem retuliſſem,
e ſine ea quidquam expetendum eſſe homini in

vita putassem; morte, quam etiam virgines? Ac
nis, regis, opinor, Erechthei filiq, pro patria con
pfisse dicuntur, ego vir consularis tantis rebus
stis timeres? præsertim cum eius essem ciuitatis
qua Q. Mutius solus in castra Porsenæ venisset,
q; interficere, proposita sibi morte, conatus es
ex qua P. Decius primuũ pater, post aliquot an
patriæ virtute præditus filius, se, ac vitam suam
structa acie pro salute populi Ro. victoriaque
nouissem: ex qua innumerabiles alij partim adi
cẽdq laudis, partim vitãdq turpitudinis caussa
tem in varijs bellis, æquissimis animis oppetisse
in qua ciuitate ipse meminissem patrem huius
Crassi fortissimum virum, ne videret victorem
uus inimicum, eadem sibi manu vitam exhausi
qua mortem sæpe hostibus obtulisset. Hæc ego
multa alia cogitans, hoc videbam, si caussã publ
mea mors peremisset, neminem vmquam fore,
auderet suscipere cõtra improbos ciues reip s
tem. itaque non solum si vi interissem, sed etian
morbo extinctus essem, fore putabam, vt exe
plum reip. conseruandæ mecum simul interi
Quis enim vmquam, me a senatu populoq; Ro
po tanto bonorum omnium studio* nunc restit
(quod certe si essem interfectus accidere non
tuisset) vllam reip. partem cum sua minima inu
auderet attingere? Seruaui igitur rẽp. dilecsu m
iudices: eẽdem a vobis, liberisque vestris, vastita
incendia, rapinas meo dolore luctuq; depuli: &
nus rempublicam bis seruaui, semel gloria, iter
ærumna mea. neque enim in hoc me hominẽ c
inficiabor vmquã, vt me optimo fratre, chariss
liberis, fidissima coniuge, vestro conspectu, pat
hoc honoris gradu sine dolore caruisse glori
quod si feciissem, quod a me beneficium habere
cum pro vobis ea, quæ mihi essent vilia, reliqui
hoc meo quidem animo, summi in patriã amo

signum esse debet certissimũ, quod, cum abesse
ea non possem sine summo dolore, hunc me per-
si, quam illam labefactari ab improbis malui. Me-
neram, iudices, diuinũ illum virum atq; ex ijsdẽ,
bus nos, radicibus natum ad salutẽ imperij hu-
Caium Marium, summa senectute, cum * prope
iustorum armorũ profugisset, primo senile cor-
paludibus occultasse demersum: deinde ad in-
orum ac tenuissimorum hominum * Minturnis
ericordiam confugisse: inde nauigio perparuo,
o nnes portus terrasq; fugeret; in oras Africæ
ertissimas peruenisse. atq; ille vitam suam, ne in-
s esset, ad incertissimam spem, & ad reipub. sta-
reseruauit: ego qui (quemadmodũ multi in se-
,me absente, dixerunt) periculo reip. viuebam:
que ob eam causam consulatibus literis de sena-
sententia exteris nationibus cõmendabar, non-
meam vitam deseruissem, remp. prodidissem? in
quidem, nunc me restituto, viuit mecum simul
mplum fidei publicæ, exẽplum reip. defendẽdæ.
si immortale retinetur, quis non intelligit im-
talem hanc ciuitatẽ futurã? Nam externa bel-
gum, gentium, nationum, iampridem ita extin-
unt, vt præclare cum ijs agamus, quos pacatos
patiamur. Denique ex bellica victoria non ferè
mquam est inuidia ciuium cõsecuta. domesticis
s, & audacium ciuium cõsilijs sæpe est resisten-
: eorumq; periculorum est in rep. retinẽda me-
a quam omnem, iudices, perdidissetis, si meo
itu senatui popu'óque Romano doloris sui de
eclarandi potestas esset erepta. Quare moneo
dolescentes, atque hoc meo iure præcipio, qui
catẽ, qui remp. qui gloriam spectatis, ne, si qua
liquãdo necessitas ad remp. contra improbos
defendẽdam vocabit, segniores sitis, & recor-
ne mei casus à conciliis fortibus refugiatis.
num non est periculum ne qui vmquam sint in

vita putassem; morte, quam etiam virgines? Au
nis, regis, opinor, Erechthei filiq, pro patria con
pfisse dicuntur, ego vir consularis tantis rebus
stis timeres? præsertim cum eius essem ciuitatis
qua Q. Mutius solus in castra Porsenæ venisset,
q; interficere, proposita sibi morte, conatus es
ex qua P. Decius primuũ pater, post aliquot an
patriæ virtute præditus filius, se, ac vitam suam
structa acie pro salute populi Ro. victoriaque
nouissetex qua innumerabiles alij partim adi
cẽdẽ laudis, partim vitãdẽ turpitudinis caussa
tem in varijs bellis, æquissimis animis oppetisse
in qua ciuitate ipse meminissem patrem huius
Crassi fortissimum virum, ne videret victorem
uus inimicum, eadem sibi manu vitam exhausi
qua mortem sæpe hostibus obtulisset. Hæc ego
multa alia cogitans, hoc videbam, si caussã publ
mea mors peremisset, neminem vmquam fore,
auderet suscipere cõtra improbos ciues reip s
tem. itaque non solum si vi interissem, sed etian
morbo extinctus essem, fore putabam, vt exe
plum reip. conseruandæ mecum simul interi
Quis enim vmquam, me a senatu populoq; Ro
po tanto bonorum omnium studio* nunc restit
(quod certe si essem interfectus accidere non
tuisset) vllam reip. partem cum tua minima inu
auderet attingere? Seruaui igitur rẽp. dilecessiu m
iudices: eẽdem a vobis, liberisque vestris, vastita
incendia, rapinas meo dolore luctuq; depuli: &
nus rempublicam bis seruaui, semel gloria, iter
ærumna mea. neque enim in hoc me hominẽ c
inficiabor vmquã, vt me optimo fratre, charissi
liberis, fidissima coniuge, vestro conspectu, par
hoc honoris gradu sine dolore caruisse glor
quod si feciissem, quod a me beneficium habere
cum pro vobis ea, quæ mihi essent vilia, reliqui
hoc meo quidem animo, summi in patriã amo

signum esse debet certissimũ, quod, cum abesse
ea non possem sine summo dolore, hunc me per-
si, quam illam labefactari ab improbis malui. Me-
neram, iudices, diuinũ illum virum atq; ex ijsdẽ,
bus nos, radicibus natum ad salutẽ imperij hu-
Caium Marium, summa senectute, cum * prope
iustorum armorũ profugisset, primo senile cor-
paludibus occultasse demersum: deinde ad in-
porum ac tenuissimorum hominum * Minturnis
ericordiam confugisse: inde nauigio perparuo,
o nnes portus terrasq; fugeret; in oras Africæ
ertissimas peruenisse. atq; ille vitam suam, ne in-
s esset, ad incertissimam spem, & ad reipub. sta-
referuauit: ego qui (quemadmodũ multi in se-
, me abiente, dixerunt) periculo reip. viuebam:
que ob eam causam consulatibus literis de sena-
sententia exteris nationibus cõmendabar, non-
meam vitam deseruissem, remp. prodidissem? in
quidem, nunc me restituto, viuit mecum simul
plum fidei publicæ, exẽplum reip. defendẽdæ.
si immortale retinetur, quis non intelligit im-
talem hanc ciuitatẽ futurã? Nam externa bel-
gum, gentium, nationum, iampridem ita extin-
unt, vt præclare cum ijs agamus, quos pacatos
patiamur. Denique ex bellica victoria non ferè
mquam est inuidia ciuium cõsecuta. domesticis
s, & audacium ciuium cõsilijs sæpe est resisten-
: eorumq; periculorum est in rep. retinẽda me-
a quam omnem, iudices, perdidissetis, si meo
itu senatui populoque Romano doloris sui de
eclarandi potestas esset erepta. Quare moneo
dolescentes, atque hoc meo iure præcipio, qui
icatẽ, qui remp. qui gloriam spectatis, ne, si qua
liquãdo necessitas ad remp. contra improbos
defendẽdam vocabit, segniores sitis, & recor-
ne mei casus à consilijs fortibus refugiatis.
num non est periculum ne qui vmquam sint in

ciuitate eiusmodi consules, præsertim si erit h
quod debetur, persolutum. deinde numquaun
vt spero, quisquam improbus consilio, & au
honoris se oppugnare remp. dicet, illis iacent
nec armati exercitus terrorem opponet togati
que erit iusta causa ad portas sedenti imper
quare terrorem suum falsò iactari opponiq;
tur, numquam enim erit tam oppressus senatus
ne supplicandi quidem, ac lugendi sit potestas
captus equester ordo, vt equites Romani a c
le relegentur Quæ cum omnia, atque etiam
alia maiora, quæ consulto prætereo, accidisse
detis me tamen in pristinam meam digni
* breui temporis dolore interiecto, reip. voc
reuocatum. Sed, vt reuertar ad illud, quod m
hac omni est oratione propositum, omnibus
illo anno scelere consulum remp. esse conse
primum illo ipso die, qui mihi funestus fuit,
bus bonis luctuosus, cum ego me e comple
triæ, conspectuque vestro eripuissem, & metu
culi vestri, non mei, furori hominis, sceleri, pe
telis, miniſque cessissem, patriamque, quæ mi
carissima, propter ipsius patriæ caritatem re
sem, cum meum illum casum tam horribil m
grauem, tam repentinum, non solum homi
tecta vrbis, ac templa lugerent: nemo vestrû
rum, nemo curiam, nemo lucem aspicere ve
lo, inquam, ipso die, die dico, imo hora, atq;
puncto temporis eodem, mihi, reiq; pub. per
Gabinio & Pisoni prouincia rogata est. Pro
mortales, custodes & conseruatores huius vr
q; imperij, quænam illa in rep. monstra, quæ
vidistis? ciuis erat expulsus, qui remp. ex
auctoritate cum omnibus bonis defenderat,
pulsus, non alio aliquo, sed eo ipso crimine. c
rem expulsus sine iudicio, vi, lapidibus, ferro
tio deniq; concitato; lex erat lata vallato, ac

o,& ſica iis, ſeruiſq; tradito, & ea lex, quæ, vt ne retur, ſenatus fuerat veſte mutata. Hac tãta perbatione ciuitatis, ne noctem quidem conſules rt meum diſcrimen & * eorum prædam interpaſſi ſunt: ſtatim me perculſo, ad meum ſanem hauriendum, & ſpirante etiam rep. ad eius lia detrahenda aduolauerunt. omitto gratulaes, epulas, partitionem ærarij, beneficia, ſpem, miſſa, prædam, lætitiam paucorum in luctu omn. vexabatur vxor mea, liberi ad necem quærebatur: gener, & Piſo gener, a Piſonis conſulis peis ſupplex reiiciebatur: bona diripiebantur, ead conſules deferebantur: domos ardebat in atio; conſules epulabãtur. Quod ſi meis incomis lætabantur; vrbis tamen periculo commoretur. Sed vt a mea cauſſa iam recedam, reliquas anni peſtes recordamini. ſic enim facillime ſpicietis, quantam vim omnium remediorum a iſtratibus, proximis reſp. deſiderarit: legum itudinem, cum earum quæ latæ ſunt, tum vero, promulgatæ fuerunt, * dicam? nam latæ quiſunt conſulibus illis tacentibus, immo vero obantibus etiam: vt ſenſoria notatio, & gramum iudicium ſanctiſſimi magiſtratus de rep. retur: vt collegia non modo illa vetera conatuſconſultum reſtitueretur, ſed ab vno glare innumerabilia alia noua conſcriberentur: miſſis ſemiſſibus, & trientibus quinta prope vectigalium tolleretur: vt Gabinio pro illa cilia, quam ſibi, ſi rempub. prodidiſſet, parat, Syria daretur: vt vni helluoni bis de re deliberandi, & rogata lege poteſtas fiprouinciæ commutandæ. Mitto eam legem omnia iura religionum, auſpiciorum, potem, omnes leges, quæ ſunt de iure & de tempogum rogandarum, vna rogatione deleuit, omnẽ domeſticam labem etiam exteras na-

tiones illius anni furore conquaſſatas videb
lege tribunitia Mattis magnæ Peſtinuntius ill
cerdos expulſus,& ſpoliatus ſacerdotio eſt, fan
ſanctiſſimarum, atque antiquiſſimarum religi
vendi unpecunia grandi Brogitaro impuro ho
atque indigno illa religione præſertim, cum
ille non colendi,ſed violandi cauſa appetiſſet
pellati reges à populo,qui id numquam ne à
quidem poſtulaſſent : reducti exules Byza
condemnati, tum, cum indemnati ciues è ci
ejciebantur. Rex Ptolemæus,qui ſi nondu
ipſe a ſenatu ſocius appellatus, erat tamen
eius regis,qui cum eſſet in eadem cauſa, iam
ſenatu honorem illum conſecutus : erat eode
nere,ijſdem maioribus,eadem vetuſtate ſoci
deniq; erat rex,ſi nondum ſocius,at non hoſt
catus, quietus, fœtus imperio populi Rom.
paterno, atque auito,regali otio perfruebat
hoc nihil cogitante,nihil ſuſpicante, eiſdem
ſuffragium ferentibus, eſt rogatum, vt ſeden
purpura, & ſceptro, & illis inſignibus regijs
ni publico ſubijceretur, & imperante populo
qui etiam bello victis regibus regna redden
ſuerit,rex amicus,nulla iniuria commemorat
lis repetitis rebus, cum bonis omnibus pub
tur. Multa acerba, multa turpia, multa turb
habuit ille annus : tamen illi ſceleri, quod i
lorum immanitas edidit, haud ſcio an re
proximum eſſe dicam. Antiochum illum m
maiores noſtri magna belli contentione terra
ſuperatum,intra montem Taurum regnare i
Aſiam,qua illum multarunt,Attalo,vt is reg
ea,condonauerunt Cum Ar
ne graue bellum perdiuturnumq; geſſimus,
iniurijs in ſocios noſtros inferendis, bello
nos laceſſiſſet. hic & ipſe per ſe vehemens
acerrimũ hoſtẽ huius in perij Mithridatem

deb to,opibus ſuis,regnoque defendit, & à Lucullo
s il mo viro,atque imperatore pulſus, animo tamen
, fan ili cum reliquis copijs ſuis in piſtrina mente
ligi ſit. hunc Cn. Pompeius,cum in ſuis caſtris ſup-
o ho em abiectumque vidiſſet, erexit, atque inſigne
m um,quod ille de ſuo capite abiecerat, repoſuit,
tiſle peratis certis rebus regnare iuſſit: nec minus
e à ſibi,& huic imperio glorioſum putauit, conſtitu-
yza à ſe regem,quam cõſtrictum videri. Tulit,*geſ-
ẽ ci ui & ipſe hoſtis fuit populi Ro. & acerrimũ ho-
dun in regnum recepit,qui conflixit, qui ſigna con-
nen qui de imperio pæne certauit, regnat hodie, &
am itiæ nomen, ac ſocietatis,quod armis violarat,
ode ecibus eſt conſecutus. Ille Cyprius miſer, qui
ſoci er ſocius,ſemper amicus fuit, de quo nulla vm-
hoſt in ſuſpitio durior aut ad tenatum,aut ad impe-
om, res noſtros allata eſt,viuus (vt aiunt) eſt, & vi-
bat cum victu,ac veſtitu ſuo publicatus. En, cur
em ri reges ſtabilem eſſe ſuam fortunam arbitren-
den cum hoc illius funeſti anni perdito exemplo vi-
gijs it,per tribunum aliquem, & ſexcentas operas
pulo tunis ſpoliari & regno omni poſſe nudari. At
dden eo negotio M. Catonis ſplendorem maculare
oi at runt,ignari quid grauitas,quid integritas, quid
pub hitudo animi,quid deniq; virtus valeret. quæ in
turb eſtate ſæua quieta eſt, & lucet in tenebris, &
od in loco manet tamen,*atq; hæret in patria,ſplẽ-
i re per ſe ſemper,neque alienis vmquam ſordibus
n m eſcit. Non illi ornandum M. Catonem,ſed rele-
erra um:nec illi committendum illud negotium,ſed
re i nendũ putauerunt: qui in cõcione palam dixe-
reg aguam ſe euelliſſe M. Catoni, quæ ſemper cõ-
rege traordinarias poteſtates libera fuiſſet. Sẽtient
nus,c ero, breui tempore, manere libertatem illam:
bello oc etiã,ſi fieri poterit,eſſe maiorẽ, quod cum
ens libus illis M. Cato,etiam cum iam deſperaſſet
tem id auctoritate ſua *proficere poſſe; tamẽ voce

ipſa ac dolore pugnauit, & poſt meum diſceſſu
Piſonem verbis, flens meum & reip. caſum, v
nit, vt illum hominem perditiſſimum, atq; impu
tiſſimum pæne iam prouinciæ præiteret. Cur i
rogationi paruit? quaſi vero ille non in alias q
leges quam iniuſte rogatas putaret, iam ante
rit. non offert ſe ille * iſtis temeritatibus, vt cũ
nihil profit, ſe ciue remp. priuet. Conſule me,
eſſet deſignatus tribunus plebis, obtulit in
men vitam ſuam dixit eam ſententiam, cuius
diam capitis periculo ſibi præſtandam videba
xit vehementer: egit acriter: ea quæ ſenſit,
tulit dux, auctor, actor rerum illarum fuit: non
periculum ſuum non videret; ſed in tanta reip.
peſtate nihil ſibi niſi de patriæ periculis cogi
putabat, Conſecutus eſt ipſius tribunatus. qui
de ſingulari magnitudine animi eius, ac de ine
bili virtute dicam? meminiſtis illum diem, tump
plo a collega occupato, nobis omnibus de vit
viri, & ciuis timentibus, ipſe animo fortiſſimo
in templum, & clamorem hominum auctor
impetum improborum virtute ſedauit. adii
periculum, ſed adiit ob cauſſam: quæ quanta
iam mihi dicere non eſt neceſſe. At ſi iſti C
rogationi ſceleratiſſimæ non paruiſſet; hæren
nihil ominus in rep. turpitudo. Regno enim ia
blicato, de ipſo Catone erat nominatim rog
quod ille ſi repudiaſſet; dubitatis, quin ei vi
allata, cum omnia acta illius anni per illum
&ari viderentur? Atque etiam hoc videbat, q
illa in rep. macula regni publicati maneret,
nemo iam poſſet eluere: quod ex malis boni
in republica prouenire, id vtilius eſſe per ſe
uari, quam per alios. Atque ille etiam ſi alia
am vi expelleretur illis temporibus ex hac
facile patereturetenim qui ſuperiore anno
caruiſſet, quo ſi tum veniret, me tamen ſocium

ceſſum in rep. conſiliorum videre poſſet; is æquo ani-
m, vt cum, me expulſo, & meo nomine cum vniuerſo
mpu atu tum ſententia ſua condemnata, in hac vrbe
Cur ip poſſet? ille vero eidem tempori cui nos, eidem
ias qui, eiſdem conſulibus, eiſdem minis, inſidijs, pe-
ante illis ceſſit. luctum nos hauſimus maiorem; dolo-
vt cũ ille animi non minorem. His de rot, tantiſq; in-
me, ix in ſocios, in reges, in liberas ciuitates, conſu-
in q querela eſſe debuit. in eius magiſtratus tu ela
ius es, atq; exteræ nationes ſemper fuerunt, ecqua
deba vnqnam eſt audita conſulum? quamquam quis
ſit, queret, ſi maxime queri vellet? de Cyprio rege
non erentur, qui me ciuem nullo meo crimine, pa-
reip. nomine laborantem, non modo ſtantem non
cogi nderunt, ſed ne iacentem quidẽ protexerunt?
. quiſ eram, ſi alienam a me plebem fuiſſe vultis, quæ
le inefuit, inuidiæ: ſi commoueri omnia videbantur,
, tumpori: ſi vis ſuberat, armis: ſi ſocietas, magiſtra-
e vitã pactioni: ſi periculum ciuium, reip. Cur, cum
ſimo apite ciuis (non diſputo ciuiſmodi ciuis) & de
uctos proſcriptio ferretur, cum & ſacratis legibus,
adiirt 1. tabulis ſancitum eſſet, vt neq; priuilegium
nta ari liceret, neq; de capite, niſi comitijs centu-
ſti C rogari, nulla vox eſt audita conſulum? conſti-
æret nq; illo anno eſt, quantum in illis duabus huius
m iarij peſtibus fuit, iure poſſe per operas conci-
n rog quemuis ciuem nominatim tribuni pleb. con-
ei vi ex ciuitate exturbari. Quæ vero promulgata il-
um lino fuerunt, quæ promiſſa multis, quæ conſcri-
bat, q quæ ſperata, quæ c gitata, quid dicam? qui lo-
ret, rbis terræ iam non erat alicui deſtinatus? cuius
boni tij publici cogitari, optari, fingiq; procuratio
r ſe cit, quę non eſſet attributa, atq; deſcripta? quod
aliatis imperij, quæ prouincia, quæ ratio aut aufe-
hacæ aut cõflandæ pecuniæ non reperiabatur? quę
nno ſ ora vt terrarum erat latior, in qua non regnũ
ociu od ſtatueretur? quis autem rex, qui illo anno

non aut emendum sibi,quod non habebat;aut
mendum,quod habebat, arbitraretur? quis p
ciam,quis pecuniam,quis legationē ab senatu
bat? Damnatis de vi, restitutio; consulatus p
ipsi illi populari sacerdoti comparabatur. H
mebant boni, sperabant improbi, agebat tri
pleb. consules adiuuabant. Hic aliquando
quàm ipse vellet, Cn. Pompeius inuitissimis
mentem optimi, ac fortissimi viri suis consil
fictis terroribus a defensione meæ salutis a
rant,excitauit illam sinā non sopitam, sed suspi
aliqua retardatam consuetudinem reip. bene
dæ.Non est passus ille vir,qui sceleratissimos
qui acerrimos hostes, qui maximas nationes
reges, qui gentes feras atq; inauditas, qui pra
infinitam manum, qui etiam seruitia virtute
riaque domuisset,qui omnibus bellis terra ma
compressis,imperium populi Ro.orbis terrarum
minis definisset,remp.euerti scelere paucorū
ipse non solum consilijs,sed etiam sanguine
defendisset:accessit ad causam publicā: restim
ctoritate sua reliquis*rebus:ac de præteritis
est: fieri quædam ad meliorem spem inclinab
sa est. decreuit senatus frequēs de meo redditu
Iun. dissentiente nullo,referente L. * Mumm
ius in mea causa numquam fides virtusque
muit. Intercessit Ligus iste nescio qui,additam
tum inimicorum meorum. res erat & causa
eo iam loci, vt erigere oculos, & viuere vide
Quisquis erat, qui aliquam partem in meo
sceleris Clodiani attigisset, quocumque
quod iudicium cumque subierat, damnabatur
niebatur nemo,qui se suffragium de me tulisse
fiteretur. decesserat ex Asia frater meus
squalore,sed multo etiam maiore mœrore.
vrbem venienti tota obuiam ciuitas cum
gemituque processerat: loquebatur liberius

autus: concurrebant equites Romani: Piso ille gener
s pr[illegible]eus, cui fructum pietatis suæ, neq; ex me, neque
atu pop. Rom. ferre licuit, a propinquo suo socerum
s pu flagitabat. omnia senatus reijciebat, nisi de me
Hæsimum consules retulissent. Quæ cum res iam ma-
tribus teneretur, & cum consules prouinciarum pa-
lo fr[illegible]one libertatem omnem perdidissent. * qui cum
s in senatu * priuatim vt de me sententias dicerent,
ilis agitabantur, legem illi se Clodiam timere dice-
s aiunt. cùm hæc non possent iam diutiùs sustinere,
spicitur consilium de interitu Cn. Pompeij quo pate-
ne facto, ferroque deprehenso, ille inclusus domi tam-
os diu fuit, quamdiu inimicus meus in tribunatu. de
nes eo reditu octo tribuni pronulgarunt. ex quo in-
præsectum est mihi absenti creuisse amicos, in ea
te præsertim fortuna, in qua nonnulli etiam, quos esse
magnaueram, non erant: sed eos voluntatem semper
rundem, libertatem non eandem semper habuisse,
rsum ex nouem tribunis, quos nunc habueram, vnus
suo absente defluxit: qui cognomen sibi ex Aeliorti
stimaginibus arripuit, quo magis nationis eius esse,
s quam generis videretur. Hoc igitur anno magistra-
nibus nouis designatis, cum omnes boni omnem spē
ditæ lioris status in eorum fidem conuertissent: prin-
mi ps P. Lentulus auctoritate, ac sententia sua, Piso-
con & Gabinio repugnantibus causam suscepit; tri-
tu nisq; plebis octo referentibus præstantissimam
sane me sententiam dixit. qui cum ad gloriam suam,
deque ad amplissimi beneficij gratiam magis per-
eo nere videret, causam illā integram ad suum con-
ve latum reseruari, tamen rem talem per alios citius,
cur iàm per se tardius confici malebat. Hoc interim
isse mpore P. Sextius, iudices, designatus, iter ad C.
mæsarem pro mea salute suscepit. quid egerit, quā-
ham profecerit, nihil ad causam. Equidem existi-
acio, si ille (vt arbitror) æquus nobis fuerit, nihil ab
us hoc profectum, sin iratior, non multum, sed tamen

ſedulitatem, etq; integritatem homin's videtis. di
gredior iam in Sextij tribunatum. nam hoc pri
iter deſignatus reip. cauſſa ſuſcepit. pertinere &
concordiam ciuium putauit, & ad perficiendi
cultatem, animum Cęſaris a cauſſa non abhorr
Abijt ille annus. reſpiraſſe homines videban
*nondum re, ſed ſpe reipub. recuperandæ. exi
malis omnibus, atque execrationibus duo vi
rij paludati. quibus vtinam ipſis euenijſſent ea,
tum homines precabantur: neque nos prouinc
Macedoniam cum exercitu, neque equitatu in
ria, & cohortes optimas perdidiſſemus. Ineunt
giſtratum tribuni pleb. qui ſe omnes de me pro
gaturos confirmarant. ex his princeps emitur
nimicis meis. is, quem homines in luctu irride
Gracchum vocabant: quoniam id etiam farum
tatis fuit, vt illa ex * vepretulis extracta nite
remp. conaretur arrodere. Alter vero non ille
ranus ab aratro, ſed ex deſerto * Gaui Oleli
reo, * calatis granis, in Calatinos ac Lælios
tus, ſubito nominibus in tabulas relatis, nomen
um de tabula ſuſtulit. Veniunt Kalend. Ian. (
hæc melius ſcire poteſtis: equidém audita dico)
tum frequentia ſenatus, quæ expectatio populi,
concurſus legatorum ex Italia cuncta, quæ vi
actio, grauitas P. Lentuli conſulis fuit? quæ e
collegæ eius moderatio de me? qui cum inimi
as ſibi mecum ex reipublicæ d ſenſione ſuſce
eſſe dixiſſet; eas ſe patribus conſcriptis dixi
temporibus, & reipubl. permiſſurum. Tunc p
ceps rogatus ſententiam L. Cotta. dixit id, q
digniſſimum republ. fuit, nihil de me actum
iure, nihil morte maiorum, nihil legibus. non
ſe quemquam de ciuitate tolli ſine iudicio: de
pite non modo ferri, ſed ne iudicari quidem
niſi comitijs centuriatis: vim fuiſſe illam, flamm
quaſſatæ reip. *perturbatorumque temporum,

etis, dicijſque ſublatis: magna rerum perturbatione
prpendente, declinaſſe me paululum, & ſpe reli-
re ſuæ tranquillitatis, præſentes fluctus, tempeſta-
endi impunque fugiſſe. quare cum abſens rempub. non mi-
norres magnis periculis, quam quodam tempore præ-
bans liberaſſem; non reſtitui me ſolum, ſed etiam
xiemari a ſenatu decere. Diſputauit etiam multa
vu denter, ita de me illum amantiſſimum, & pro-
ea, gratiſſimum hoſtem pudoris & pudicitiæ ſcripſiſ-
inc, quæ ſcripſerat, ijs verbis, rebus, ſententijs vt e-
a in m ſi iure eſſet rogatum, tamen vim habere non
unt eſſet. quare me, qui nulla lege abeſſem non reſti-
pro lege ſed reuocari ſenatus auctoritate oportere,
ur ne nemo erat quin veriſſime ſentire diceret. Sed
ide t eum rogatus Cn. Pompeius, approbata, laudа-
im eque Cottæ ſententia, dixit, ſeſe otij mei cauſſa vt
ite ani populari concitatione defungerer, cenſe-
lle vt ad ſenatus auctoritatem, populi quoque Ro.
eli beneficium erga me adiungeretur. Cum omnes cer-
os im, aliuſque alio grauius, atque ornatius, de mea
nen te dixiſſent, fiereq; ſine vlla varietate diſceſſio
. (rexit, vt ſcitis, Attilius; hic Gauianus: nec auſus
ro) cum eſſet emptus, intercedere; noctem ſibi ad
uli, liberandum poſtulauit. Clamor ſenatus, querelæ,
vi ces, ſocer ad pedes abiectus. Ille ſe affirmare,
e cr ſtero die moram nullam eſſe facturum creditum.
imi diſceſſum eſt. Illi inte ea deliberatori merces,
ſce ga interpoſita nocte, duplicata eſt. Conſecuti
lixi s pauci omnino Ianuario menſe, per quos ſe-
c p um haberi liceret: ſed tamen actum nihil, niſi de
d, q cum omni mora, ludificatione, calũnia, ſenatus
im ctoritas impediretur. venit tandem* cõſilij de me
on ndi dies, VIII. Kalend. Feb. Princeps rogationis
de mihi amiciſſimus Q. Fabricius, templum aliquã-
po nte lucem occupauit. Quietus eo die Sextius,
m qui eſt de vi reus. auctor hic, defenſorque cauſ-
m, meæ nihil progreditur: cõſilia expectat inimico-
in

rum meorum.quid illi, quorum consilio P. Sexti
in iudicium vocatur,quo se pacto gerunt? cum
rum,comitium,curiam multa de nocte armatis h
minibus,ac seruis plerisque occupauissent,impet
faciunt in Fabricium,manus afferunt,occidunt n
nullos, vulnerant multos: venientem in forum
rum optimum, & constantissimum M. Cispium
bunum pleb. vi depellunt,cædem in foro maxim
faciunt, vnluersique districtis gladijs, & cruenti
omnibus fori partibus fratrem meum virum op
mum, fortissimum, meique amantissimum oc
quærebant, voce poscebant: quorum ille telis
benter in tanto luctu ac desiderio mei, non rep
nandi,sed moriendi causa corpus obtulisset suu
nisi suam vitam ad spem mei reditus reseruasset.
bijt tamen vim illam nefariam conscelcratorum
tronum:* & cum ad fratris salutem à populo R
mano deprecandam venisset: pulsus è rostris,
comitio iacuit,seque seruorum & libertorum c
poribus obtexit,vitamque tum suam noctis,& fu
præsidio,non iuris,iudiciorumque defendit. Me
nistis tum,iudices,corporibus ciuium Tiberim co
pleri,cloacas referciri,è foro spongijs* effundi s
guinem; vt omnes tantam illam copiam,& tam m
gnificum apparatum, non priuatum aut plebei
sed patricium,& prætorium esse arbitrarentur:
hilque neque ante hoc tempus,neque hoc ipso t
bulentissimo die criminandum Sextium. Atqui
in foro versata est. certè, quando enim maior?
pidationes persæpè vidimus: non ita sæpè, sed
mium tamen sæpe, gladios: cædem vero tanta
tantos aceruos corporum exstructos, nisi forte
Cinnano,atque Octauiano die, quis vmquam in
ro* vidit? qua ex concertatione animorum? n
ex pertinacia, aut constantia intercessoris or
sæpe seditio,culpa atque improbitate latoris, co
modo aliquo imperitis, aut largitione proposita

Sexti
um
tis
pet
int
um
am
xim
enti
n op
occ
telis
rep
fuu
let.
um
o R
tris,
n c
& fu
Me
n co
di f
m n
beis
ur:
flot
qui
or?
fed
anta
rte
n in
? n
ori
co
fita
ti

itur ex concertatione Magistratuum: oritur sensim ex clamore primum, deinde aliqua discessione conionis: vix serò, & rarò ad manus peruenitur, nullo ero verbo facto, nulla concione aduocata, nulla ege concitatam nocturnam seditionem quis audiit? An verisimile est, vt ciuis Romanus, aut homo ber quisquam cum gladio in forum descenderit nte lucem, ne de me ferri pateretur, praeter eos qui b illo pestifero ac perdito ciue iam pridem reib. anguine saginantur? Hic iam de ipso accusatore uaero, qui P. Sextium querirur cum multitudine in ribunatu, & cum praesidio magno fuisse, num illo ie fuerit? certe non fuit. Victa igitur est causa reip. victa, non auspicijs, non intercessione, non suffraijs, sed vi, manu, ferro: nam si obnuntiasset Fabricio is tribunus pleb. qui seruasse de cœlo dixerat, accepisset resp. plagam, sed eam, quam accetam gemere posset. Si intercessisset collega Fabrio, laesisset remp. sed remp iure laesisset. Gladiatores tu nouitios, pro expectata aedilitate suppositos, cum sicarijs a carcere emissis ante lucem in orum immittas? magistratus templo deijcias? caem maximam facias? * forum purges? & cum mnia vi, & armis egeris. accuses eum, qui se praidio munierit, non vt te oppugnaret, sed vt vitam uam posset defendere? Atqui ne ex eo quidem empore id egit Sextius, vt a suis munitus, tuto in oro tum magistratum gereret, rempub. administraret. Itaque fretus sanctitate tribunatus, cum se on modo contra vim & ferrum, sed etiam contra erba, atque intercessionem legibus sacratis esse rmatum putaret; venit in templum Castoris, obnuiauit Consuli: cum subito manus illa Clodiana in dem ciuium sepe iam victrix, exclamat, incitatur, nuadit: inermem, atque imparatum tribunum alij ladijs adoriuntur, alij fragmentis septorum, & fubus: a quibus hic multis vulneribus acceptis, ac

debilitato corpore, & contrucidato se abiecit e
n matus: neq; vlla alia re ab se mortem, nisi opin
ne mortis depulit. quem cum iacentē, & concis
plurimis vulneribus, extremo spiritu exanguem
confectum viderent; defatigatione magis, & erro
quam misericordia, & modo, aliquando cædere
stiterunt. Et causam dicit Sextius de vi? quid it
quia viuit: at id non sua culpa, plaga vna illa ext
ma defuit. quæ si accessisset, reliquum spiritum
hausisset. Accusa Lentidium: non percussit * lo
maledicito Sabino homini Reatino, cui tam ten
re exclamarit occisum. ipsum vero quid accusas?
defuit gladiis? num repugnauit? num, vt gladia
ribus imperari solet, ferrum non recepit? an hæ
psa vis est, non posse emori? an illa, quod tribu
plebis templum cruentauit? an, quod cum esset
latus, primumq; * respuisset, non se referri iu
vbi est crimen quod reprehenditis? Hic quæro,
dices, si illo die * gens ista Clodia, quod facere
luit, effecisset: si P. Sextius, qui pro occiso reli
est, occisus esset, fuistisne ad arma ituri? fuisti
vos ad patrium illum animum, maiorumq; virtut
excitaturi? fuistisne aliquando remp. a funesto
tione repetituri? an etiam tunc quiescere tis, c
cæremini, timeretis, cum remp. a facinorosiss
sicariis, & a seruis esse oppressam atque occupat
videretis? Cuius igitur mortem vicisceremini,
quidem liberi esse, & habere remp. cogitaretis,
cuius virtute viri quid vos loqui, quid senti e, q
cogitare, quid iudicare oporteat, dubitandum pu
tis? Ar vero ipsi parricidæ, quorum effrenatus fu
alitur impunitate diuturna, adeo vim facinoris
perhorruerant, vt si paullo longior opinio mo
Sextij fuisset, Gracchum illum suum transfere
in nos criminis causa occidere cogitarint. sensit
sticulas non incautus (neq; enim homines neqn
tacere potuerunt) suum sanguinem quæri ad rest
guendi

endam inuidiam facinoris Clodiani: mulioniam
nul im arripuit, cum qua primum Romam ad co-
tia veneratimessoria se corbe contexit. cum quę
rent alij Numerium, alij Quinctium, gemini no-
nis errore seruatus est. atq; hoc scitis omnes, vſ-
adeo hominem in periculo fuisse, quoad scitum
Sextium viuere, quod aiſi esset patefactum paul-
citius, quam veller, non illi quidem morte mer-
narij sui transferre potuisient inuidiam in quos
tabant, sed acerbissimi sceleris infamiam grato
odam scelere minuissent. Ac si tunc P. Sextius,
lices, in templo Castoris animam quam vix re-
uit, edidisset, non dubito, quin, si modo esset in
ub. senatus, si maiestas populi Romani reuixiſ-
: I quando statua huic ob rempublicam interfe-
in foro statueretur. Nec vero illorum quisquam,
os a maioribus nostris morte obita positos in il-
loco, atque in rostris collocatos videtis, esset P.
tio aut acerbitate mortis, aut in rempublicam
mo præponendus. qui cum causſam ciuis cala-
osi, causſam amici, causſam bene de repub.
riti, causſam senatus, causſam Italiæ, causſam
.suscepisset, cumque auſpic js, religioniq; pa-
s obnuntiaret, quod senserat: luce, palam a ne-
is pestibus in deorum hominumqne conspectu
t occisus, sanctissimo in templo, sanctissima in
lla, sanctissimo in magistratu. Eius igitur vitam
quam spoliandis ornamentis esse dicet. cuius
tē ornandā monumento sempiterno putaretis?
mines, inquit, emisti, coegisti, paraſti. quid vti fa-
tis senatū obsideret? scitis indemnatos expelle-
bona diriperet? ędes incenderet? tecta disturba-
tē pla deorū immortaliū inflammaret? tribunos
pis ferro e rostris expelleret? prouincias, quas
er, quibus veller, vi ederet? reges appellaret? rerū
taliū condemnatos in liberas ciuitates per le-
os nostros reduceret? principē ciuitatis ferro ob

seſſum teneret? hæc vt efficere poſſet, quæ fieri
armis oppreſſa rep. nullo modo poterant, id
credo manum ſibi P. Sextius & copias compar
At nondum erat maturum : nondum res ipſa a
iuſmodi præſidia viros bonos compellebat :
nos eramus, non omnino iſta manu ſola, ſed ta
non ſine iſta : vos taciti mirabamini. Captum
forum anno ſuperiore, æde Caſtoris, tanquam
aliqua a fugitiuis occupata : ferebatis. omnia h
num cum ægeſtate tum audatia perditorum, cla
re, concurſu, vi, manu, gerebantur: perferrebatis
giſtratus templis pellebantur : alij omni aditu
prohibebantur: nemo reſiſtebat gladiatores ex
toris comitatu comprehenſi, in ſenatum introd
confeſſi, in vincula conjecti, à Milone, mi
Serrano : mentio nulla forum corporibus ci
Romanorum conſtratum cæde nocturna: non m
nulla noua quæſtio, ſed etiam vetera iudicia ſi
ta. Tribunum pleb. plus viginti vulneribus a
ptis iacentem, moribundumque vidiſtis. alteriu
buni plebis, diuini hominis (dicam enim quod
tio, & quod mecum ſentiunt omnes) diuini, in
quadam, inaudita, noua magnitudine animi,
uitate, fide præditi, domus eſt oppugnata ferro
cibus, exercitu Clodiano. Et tu hoc loco la
Milonem, & iure laudas, quem enim vnquam v
tam immortali virtute præditum vidimus: qui
præmio propoſito, præter hoc, quod iam contr
& contemptum putatur, iudicium bonorum,
nia pericula, ſummos labores, grauiſſimas con
tiones inimicitiaſque ſuſcepit? qui mihi vn
omnibus ciuibus videtur re docuiſſe, non ve
quid oporteret a præſtantiſſimis viris in re
fieri, & quid neceſſe eſſet : oportere hominum
dacium, euerſorum reipub. ſceleri, legibus &
cijs reſiſtere. ſi leges non valerẽt, iudicia non e
ſi reſpub. vi conſenſuque audacium armis opp

te

peretur præsidio, & copijs defendi vitam, & libratem necesse esse. hoc sentire prudentiæ est, tae, fortitudinis: & sentire vero, & facere, perfecumulatæque virtutis Adijt ad remp. tribunus bis Milo: de cuius laude plura dicam, non quo ipse hæc dici, quam existimari malit, aut ego c laudis fructum præsenti libenter impertiam, ertim cum verbis consequi non possim: sed quod timo, si Milonis causam accusatoris voce collatam probaro, vos in hoc crimine parem Secausam existimaturos. Adijt * igitur T. Annius ausam reipublicæ, sic vt eiusem patriæ recupevellet. reipub. tum simplex causa, constans raplena consensionis omnium, plena concordiæ, egas adiutores habebat. consulis alterius summ studium, alterius animus pæne placatus: de coribus vnus alienus: senatus incredibilis vos: equitum Roman. animi ad causam excitati: a Italia. duo soli erant empti ad impediendum homines despecti, & contempti tantam rem ere non potuissent; se causam quam susceperullo labore peracturum videbat. agebat autate, agebat consilio, agebat per summum orm, agebat exemplo bonorum. & fortium ci: quid reipub. quid se dignum esset, quis ipse quid sperare, quid maioribus suis reddere dediligentissime cogitabat. Huic grauitati hovidebat ille gladiator se, si moribus ageret, n esse non posse: ad ferrum, ad faces, ad quotiam cædem, incendia, rapinas se cum exercitu ontulit: domum oppugnare, itineribus occurii lacessere, & terrere cœpit. Non mouit homm, summa grauitate, summaque constantia ed quam dolor animi, innata libertas, prompta lensque virtus fortissimum virum hort banvim oblatam præsertim sæpius, vt frangeret, uta et: tanta moderatio fuit hominis, tantum

corporum, vt contineret dolorem, neq; eadem
vlciſceretur, qua eſſet laceſſitus: ſed illum tot
in funeribus reip. exultantem ac tripudiantem
gum, ſi poſſet, laqueis conſtringeret. deſcend
accuſandum: quis vmquam tam proprie ſ re
cauſſa, nullis inimicitijs, nullis premijs, nullo h
num poſtulatione, aut etiam optatione id vm
eſſe facturum? fracti erant animi hominis. hoc
accuſante, priſtini illius ſui iudicij turpitud
deſperabat. Ecce tibi conſul, prætor, tribunus
noua noui generis edicta proponunt. Ne reus
ne citetur, ne quæratur, ne mentionem omni
quam iudicum, aut iudiciorum facere liceat.
ageret vir ad virtutem, dignitatem, gloria
tus, vi ſceleratorum hominum corroborata, le
iudicijſque ſublatis ceruices tribunus pleb pr
præſtantiſſimus vir profligatiſſimo homini d
an cauſſam ſuſceptam affligeret ſ an ſe domi
neret ſ & vinci turpe putauit, & deterreri
* * eripi reiecit: vt quoniam ſibi in illum legi
ti non liceret, illius vim neque in ſuo, neque i
periculo pertimeſcerer. Quomodo igitur in h
nere præſidij comparati accuſas Sextium, cu
audes Milonem? an, qui ſua tecta defendit,
aris, focis, ferrum, flammamque depellit, qui ſi
re vult tuto eſſe in foro, in templo in curia,
præſidium comparat, qui vulneribus, qua
quotidie toto corpore, monetur, vt aliquo p
caput, & ceruices, & iugulum, ac latera tute
de vi accuſandum putas? Quis enim veſtrum
ces ignorat, ita naturam rerum tuliſſe, vt q
tempore homines, nondum neque naturali
ciuili iure deſcripto, fuſi per agros, ac diſp
garentur, tantumque haberent, quantum m
viribus per cædem, ac vulnera aut eripere, a
nere poſſent ſ qui igitur primi virtute, S
filio præſtanti exiterunt, ij perſpecto gen

næ docilitatis, atque ingenij, dissipatos vnum in
m congregarunt, eosque ex feritate illa ad iu-
iam, atque mansuetudinem traduxerunt. tum
communem vtilitatem continentes, quas pu-
as appellamus, tum conuenticula hominum,
postea ciuitates nominatæ sunt, tum domicilia
iuncta, quas vrbes dicimus, inuento, & diuino,
umano iure mœnibus sepserunt. Atque inter
c vitam perpolitam humanitate, & illam imma-
n, nihil tam interesit, quam ius, atque vis. horum
o vti nolimus, altero est vtendum. vim volumus
ingui? ius valeat necesse est, id est iudicia, qui-
omne ius cõtinetur. iudicia displicent, aut nul-
unt? vis dominetur necesse est. Hæc vident om-
. Milo & vidit, & fecit, vt ius experiretur, vim
elleret. altero vti voluit, vt virtus audaciam vin-
et: altero vsus necessario est, ne virtus ab auda-
vinceretur. Eademque ratio fuit P. Sextij. si mi-
in accusaudo (neque enim per omnes fuit idem
esse fieri) at certe in necessitate defendendæ
tis suæ, præsidioque contra vim, & manum cõ-
ndo. O dij immortales! quemnam ostenditis
um nobis? quam spem reipub. datis? quotus
que inuenietur tanta virtute vir, qui optimam
mque causam reipu. amplectatur? qui bonis vi-
eseruiat? qui solidam laudem, veramque quæ-
cum sciat illa duo reip. pæne fata Gabinium &
iem. alterum haurire quotidie ex pacatissimis,
e opulentissimis Syriæ gazis innumerabile
dus auri, bellum inferre quiescẽtibus, vt eorum
res, illibatasque diuitias in profundissimum
inum suarum gurgitem profundat. villam ædi-
e in oculis omnium tantam, tugurium vt iam
atur esse illa villa, quã ipse tribunus pleb. pictã
in concionibus explicabat, quo fortissimũ ac
num ciuem in inuidiam homo castus, ac non
dus vocaret: alterum Thracibus, ac Dardanis

primum pacem maxima pecunia vendidisse :
de, vt illi pecuniam conficere possent, vexa
his Macedoniam,& spoliandam tradidisse: eun
que bona creditorum ciuium Roman. cum deb
bus Græcis diuisisse : cogere pecunias maxi
Pyrrachinis,spoliare Thessalos, certam Ach
annos singulos pecuniam imperauisse: neque
vllo in publico, aut religioso loco signum a
bulam,aut ornamentum reliquisse? hos sic ill
quibus omne supplicium,atque omnis iure o
pœna debetur? reos esse hos duos, quos vi
Omitto iam * Numerium, Serranum, Aelium
quilias seditionis Clodianæ : sed tamen hi qu
etiam nunc volitant, vt videtis: nec,dum vos
bis aliquid timebitis,illi vnquam de se pertim
Nam quid ego de ædile ipso loquar,qui etiam
dixit, & accusauit de vi Milonem? neque hic
vlla vnquam iniuria adducetur, vt eum tali
tantaque firmitate animi se in rempubl. fuisse
teat:sed qui hæc vident adolescentes,quon
mentes conferent? ille, qui monumenta p
qui ædes sacras,qui domos inimicorum suo
pugnauit, excidit, incendit, qui stipatus sem
carijs, septus armatis, munitus * indicib
quorum hodie copia redundat, qui & pere
manum facinorosorum conciuit,& seruos
dem idoneos emit, & in tribunatu carce
tum in forum effudit, volitat ædilis, accus
qui aliqua parte eius furorem exultantem
fit: hic, qui se est tutatus sic, vt in priuata
penates suos.in repub iura tribunatus aus
defenderet,accusare eum moderate, a quo
farie accusatur, per senatus auctoritatem no
tus. Nimirum hoc illud est,quod de me pot
tu in accusatione quæsisti, quæ esset nostra
ptimatum:sic enim dixisti. Rem quæris pr
iuuenturi ad discendum, nec mihi diffic

e: docendum de qua pauca iudices, dicam: & vt
exa[c]tior, nec ab vtilitate eorum qui audient, nec
eun[i]ffic o nostro, nec ab ipsa causſa P. Sextij ab-
deb[i]ebit oratio mea. Duo genera ſemper in hac ci-
axi[m]e fuerunt eorum, qui versati in repub. atque in
ach excellentius gerere ſtuduerunt: quibus ex ge-
que[r]ibus alteri ſe populares, alteri optimates & ha-
n a[u]& eſſe voluerunt. qui ea quæ faciebant, quæq;
: ill[i]bant, multitudini iucunda eſſe volebant, popu-
e o[p]. qui autem ita ſe gerebant, vt ſua conſilia opti-
s vi[r]quique probarentur, optimates habebantur.
ium[s] ergo optimus iſte? quis? de numero ſi quæris,
hi q[u]nerabiles. neque enim aliter ſtare poſſemus.
vos principes conſilij publici, ſunt, qui eorum ſe-
rtim ſequuntur: ſunt maximorum ordinum homi-
tian[i]quibus pater curia: ſunt municipales ruſticique
hic[e]ani: ſunt negotia gerentes: ſunt etiam liberti-
ali[e]timates. numerus, vt dixi, huius generis late &
hiſſe diffuſus eſt: ſed genus vniuerſum (vt tollatur
ion[e]) breui circumſcribi & definiri poteſt. Om-
a p[r]optimates ſunt, qui neque nocentes ſunt, nec
ſuor[u]a improbi, nec furioſi, nec malis domeſticis
ſem[p]diti. Eſto igitur, vt hi * ſint, quam tu nationem
icib[i]laſti, & qui integri ſunt, & ſani, & bene de
pere[g] domeſticis conſtituti: horum qui voluntati,
ruos[n]odis, opinioni in gubernanda rep. ſeruiunt,
rcer[c]ſores optimatium, ipſique optimates grauiſſi-
ecuſ[s]clariſſimi ciues nominantur, & principes ci-
zem[i]. Quid eſt igitur propoſitum his reipub. gu-
ata[r]oribus, quod intueri, & quo curſum ſuum di-
auſp[i]debeant? id quod eſt præſtantiſſimum, ma-
quo[q]ue optabile omnibus ſanis, & bonis & beatis,
n no[n]gnitate otium. Hoc qui volunt, omnes opti-
pot[e]: qui efficiunt, ſummi viri, & conſeruatores
ſtra[t]is putantur. Neque enim rerum gerendarum
s pra[e]te homines efferri ita conuenit, vt otio non
diffic[i]ant: neque vllum amplexari otium, quod ab-

horreat a dignitate. Huius autem otiosæ digni
hæc fundamenta sunt, hæc membra, quæ tu
principibus, & vel capitis periculo defend
sunt religiones, auspicia, potestates magistrat
senatus, auctoritas, leges, mos maiorum, iudici
risdictio, fides, prouinciæ, socij, imperij laus
militaris, ærarium. Harum rerum tot atque t
rum esse defensorem & patronum magni anim
magni ingenij, magnæque constantiæ. Eteni
tanto ciuium numero magna multitudo est eo
qui aut propter metum pœnæ, peccatorum su
conscij, nouos motus conuersionesque reipub.
rant; aut qui propter insitum quendam anim
rorem, discordijs ciuium ac seditione pasc
aut qui propter implicationem rei familiaris
muni incendio malint quam suo deflagrare.
cum auctores sunt, & duces suorum studiorum
tiorumque nacti, in repub. fluctus excitantur:
gilandum sit ijs, qui sibi gubernacula patriæ
poscerunt; enitendumque omni scientia, a
gentia, vt conseruatis his, * quæ ego paullo
fundamenta ac membra esse dixi, tenere cu
possint, & capere otij illum portum, & digni
Hanc ego viam, iudices, si aut asperam, atque
duam, aut plenam esse periculorum, aut insidi
negem, mentiar: præsertim cum id non mod
tellexerim semper, sed etiam præter cæteros
rim. maioribus præsidijs, & copijs oppugnatu
pub. quam defenditur: propterea quod audac
mines, & perditi, nutu impelluntur, & ipsi
sponte sua contra rempub. incitantur: boni
quomodo tardiores sunt, & principijs rerum
ctis, ad extremum ipsa denique necessitate ex
tur: ita vt nonnumquam cunctatione ac tard
dum otium volunt etiam sine dignitate ret
ipsi vtrumque amittant. Propugnatores aute
pub. qui esse voluerunt, si leuiores sunt, deci

midiores, desunt: permanent illi soli, atque om-
reipub. caussa perferunt, qui sunt tales, qualis
er tuus, M. Scaure, fuit, qui a C. Graccho vsque
C. Marium seditiosis omnibus restitit: quem
la vmquam vis, nullæ minæ, nulla inuidia labe-
it; aut qualis Q. Metellus patruus matris tuæ,
cum florentem hominem in populari ratione
aturninum censor notasset, cumque insitium
ecchum contra vim multitudinis incitatæ censu
hibuisset, cumque in eam legem, quam non iu-
ogatam iudicarat, iurare vnus noluisset, de ci-
te maluit, quum de sententia dimoueri: aut, ve
era exempla, quorum est copia digna huius im-
j gloria relinquam, neve eorum aliquem, qui
int, nominem; qualis nuper Q. Catulus fuit,
m neque periculi tempestas, neque honoris au-
otuit vmquam de suo cursu, aut spe, aut metu
ouere. Hæc imitamini per deos immortales,
dignitatem, qui laudem, qui gloriam quæritis:
ampla sunt, hæc diuina, hæc immortalia: hæc
a celebrantur, monumentis annalium man-
tur, posteritati propagantur. "Est labor: non
o: pericula magna: fateor. "Multæ insidiæ
bonis: verissime dictum est. "Sed te id, quod
ti inuideant, multique expetant. * Inscitia sit,
uit, postulare. Si tu laborem summa cum cura
ras nullum. Idem alio loco dixit, quod excipe-
improbi ciues, "Oderint dum metuant. præ-
a enim illa præcepta dederat iuuentuti. sed ta-
hæc via, hæc ratio reip. capessendæ olim erat
gis pertimescenda, cum multis in rebus multitu-
s studium * ad populi commodum ab vtilitate
discrepabat. Tabellaria lex ab L. Cassio fere-
ur: populus libertatem agi putabat suam: dissen-
ant principes, & in salute optimatium temeri-
m multitudinis, & tabellæ licentiam perti-
ebant. Agrariam Tib. Gracchus legem fere-

bat: grata erat populo fortunæ constitui tenuo
videbantur. nitebantur contra optimates, quo
discordiam excitari videbant: & cum locupl
possessionibus diuturnis mouerentur, spoliari
publ. propugnatoribus arbitrabantur. Frume
riam legem C. Gracchus ferebat: iucunda res
bi Romanæ. victus enim suppeditabatur large
labore, repugnabant boni, quod & ab indu
plebem ad desidiam auocari putabant, & æra
exhauriri videbatur. Multa etiam nostra me
ria quæ consulto prætereo, fuerunt in ea conte
ne, vt popularis cupiditas à consilio principum
sideret. Nunc iam nihil est, quod populus à
lectis, principibusque dissentiat. nec flagitat
vllam, neque nouarum rerum est cupidus: &
suo, & dignitate optimi cuiusque, & vniu
reipublicæ gloria delectatur. Itaque hom
sedisiosi ac turbulenti, qui nulla iam largitione
pulum Romanum concitare possunt, quod
perfuncta grauissimis sedi.tionibus ac discordi
tium ma'le videatur: conductas habent co
nes: neque id agunt, vt ea dicant, aut fetant
illi velint audire, qui in concione sunt: sed preti
mercede perficiunt, vt quidquid dicant, id illi
audire videantur. Num vos existimatis Grac
aut Saturnium, aut quemquam illorum
rum, qui populares habebantur, vllum vmqua
concione habuisse conductum? nemo habuit
enim largitio, & spes commodi propositi, sine
cede vlla multitudinem concitabat. Itaque tem
ribus illis, qui populares erant, offendebant illi
dem apud graues, & honestos homines, sed po
iudicijs, atque omni significatione florebant.
theatro plaudebatur: hi suffragijs, quod conte
rant, consequebantur: horum homines nomen,
tionem vultum, incessum amabant. Qui au
aduersabantur ei generi, graues, & magni h

nuo habebantur : ſed valebant in ſenatu multum? quod bonos viros plurimum : multitudini iucund[i] cupi erant : ſuffragijs offendebatur ſæpe eorum vo- ari ras: plauſum vero etiam ſi quis eorum aliquan- ume acceperat, ne quid peccaſſet, pertimiſcebat. res amen ſi qua res erat maior, idem ille populus rge um auctoritate maxime commouebatur. Nunc, ndu me fallit, in eo ſtatu ciuitas eſt, vt ſi operas æra ductorum remoueris, omnes idem de republ. me uri eſſe videantur. Etenim tribus locis ſignifi- nte maxime populi Romani iudicium, ac volun- pum as poteſt, concione, comitijs, ludorum gla- s à orumque confeſſu. Quæ concio fuit per hos an- itat, quæ quidem eſſet non conducta, ſed vera, in & populi Rom. conſenſus perſpici poſſet? Habi- vniu unt multæ de me à gladiatore ſceleratiſſimo, ad nom s nemo adibat incorruptus, nemo integer; ne- ion illum fœdum vultum aſpicere, nemo furialem od em bonus audire poterat. Erant, erant illæ con- ord es perditorum hominum neceſſario turbulen- con Habuit de eodem me P. Lentulus conſul con- ant em: concurſus eſt populi Romani factus : om- ret ordines, tota in illa concione Italia conſtitit: illi cauſam ſumma cum grauitate copiaque di- acc di, tanto ſilentio, tanta approbatione omnium, n vil vt vmquam videretur tam populare ad popu- qua omani aures accidiſſe. Productus eſt ab eo Cn. uit peius, qui ſe non ſolum auctorem meæ ſalutis, ne etiam ſupplicem populo Roman. exhibuit. huius tem io & pergrauis, & grata concioni fuit. ſic con- illi do, numquam neque ſententiam eius auctori- l po , neque eloquentiam iucunditate fuiſſe maio- . hi. Quo ſilentio ſunt auditi de me cæteri prin- nte es ciuitatis? quos idcirco non appello hoc lo- en, ne mea oratio, ſi minus de aliquo dixero, in- au a; ſi ſatis de omnibus, infinita eſſe videatur. ho do nunc eiuſdem illius inimici mei de me eo-

dem ad verum populum in campo Martio con
nem. quis non modo approbauit, sed non indi
simum facinus putauit, illum non dicam loqui,
viuere, ac spirare? quis fuit, qui non eius voce
cular rempub. seque si eum audiret, scelere a
gi arbitraretur? Venio ad comitia siue magi
tuum placet, siue legum. Leges videmus sæpe
multas: omitto eas, quæ feruntur ita, vix vt q
& hi ex aliz tribu, qui suffragium ferant, re
antur. de me, quem tyrannum, atque erepto
libertatis esse dicebat, in illa ruina reipub. dic
legem tulisse. quis est, qui se, cum contra me
batur, iniisse suffragium confiteatur? cum aute
me eodem, ex senatusconsulto comitijs centu
ferebatur, quis est qui non profiteatur se affui
suffragium de salute mea tulisse? Vtra igitur
sa popularis debet videri? in qua omnes hon
tes ciuitatis, omnes ætates, omnes ordines
consentiunt? an in qua furiæ concitatæ tanqua
furus reipub. conuolant? An, sicubi aderit G
homo, & fratre indignus viro clarissimo, atqu
timo consule, & ordine equestri, cuius ille or
nomen retinet, ornamenta confecit, id erit po
re? est enim homo iste populo Rom. deditus.
vidi magis. qui cum eius adolescentia in am
mis honoribus summi viri L. Philippi vitrici
re potuisset, vsque eo non fuit popularis, vt
solus comesset. deinde ex impuro adolescente
petulante, posteaquam rem paternam ab id
rum diutius ad philosophorum regulam per
Græculum se, atque otiosum putari voluit:
literarum se subito dedit. * Nihil sane Attæ
bant: anagnostæ, libelli etiam pro vino sæpe
gnerabantur: manebat insaturabile abdomen:
deficiebant. Itaque semper vesabatur in s
rum nouorum: otio, & tranquillitate reipubl
senescebat. Ecqua seditio vmquam fuit, in qu

princeps? ecquis seditiosus, cui ille non familiaris? ecqua turbulenta concio, cuius ille non conlator? cui bene dixit vnquam bono? bene dixit? mo, quem fortem, & bonum ciuem non petuiissime est insectatus? qui vt credo, non libidinis sa, sed vt plebicola videretur, libertinam duxit rem, is de me suffragium tulit, is affuit, is interepulis, & gratulationibus paricidarum.* in quo nen est me vltus, cum illo ore inimicos est meos uiatus, qui quasi mea culpa, bona perdiderit, ob eam ipsam causam est mihi inimicus, quia il habet. Vtrum ego tibi patrimonium eripui, lli, an tu comedisti? quid? tu meo periculo gurac vorago patrimonij heluabare, vt si ego conrempub. contra te & gregales tuos defendissem ciuitate esse me noles? te nemo tuorum videre : omnes aditum, sermonem, congressum tuum iunt: te sororis filius Postumius adolescens grasimili iudicio notauit, cum in magno numero rem liberis non instituit. Sed elatus odio, & o & reipub. nomine, quorum ille vtri sit inimicinescio. plura dixi, quam dicendum fuit in fuissimum, atque egentissimum ganeonem. Illue ertor, contra me cum fit actum, capta vrbe, atoppressa? Gellium, Firmidium, Titium, eiusdem di furias, illis mercenarijs gregibus duces, & aues fuisse, cum ipse lator nihil ab horum turpine, audacia, sordibus abhorret: at cum de dizate mea ferebatur, nemo sibi nec valetudinis usationem, nec senectutis satis iustam putauit: no fuit, qui se non remp mecum simul reuocare as sedes arbitraretur. Videamus nunc comitia gistratuum. Fuit collegium nuper tribunitium, uo tres minime; vehementer duo populares exiabantur. ex his, qui populares non habebantur, bus in illo genere conductarú concionum considi potestas non erat, duos a populo Rom. præto-

res video esse factos: & quantum sermonibus v
& suffragijs intelligere potui, [illegible] populus R
ferebat sibi illum in tribunatu Cneij Domitij
mum constantem, & egregium, atque Q. Anch
fidem ac fortitudinem, etiam si nihil agere po
sent, tamen voluntate ipsa gratam fuisse. Iam
C. Fannio quæ sit existimatio videmus: quod i
cium populi Rom. in honoribus eius futurum
nemini dubium esse debet. Quid populares illi
quid egerunt? alter. qui tamen se continuerat,
lerat mihi, senserat tantum de republ. aliud a
h mines expectabant, vir & bonus, & innocen
bonis viris semper probatus, quod parum vi
cet intellexit in tribunatu, quid vero populo
baretur, & quod illum esse populum Rom. q
concione erat, arbitrabatur, non tenuit cum lo
in quem, nisi popularis esse voluisset, facillime
ueniisset: alter, qui ita se in populari ratione i
rat, vt auspicia, legem Aeliam, senatus aucto
tem, consulem, collegas, bonorum iudicium
putaret, ædilitatem petiuit cum bonis viris, &
minibus primis, sed non præstantissimis opibus
gratia tribum suam non tulit: Palatinam den
per quam omnes illæ pestes vexare populum R
dicebantur, perdidit: nec quidquam illis com
quod boni viri vellent, nisi repulsam, tulit. Vi
igitur populum ipsum, vt ita dicam, iam non
popularem, qui ita vehementer eos, qui popu
habentur respuat: eos autem qui ei generi ad
santur, honore dignissimos iudicet. Veniamu
ludos. facit enim, iudices, vester iste in me an
rum oculorumque contuitus, vt mihi iam li
putem remissiore vti genere dicendi Comitio
& concionum significationes interdum veræ
nonnumquam vitiatæ, atque corruptæ: theat
gladiatorijque conflictus dicuntur omnino
suitate nonnullorum emptos plausus & exil

us vi os excitare. attamen facile eſt, cum id fit, quem-
us R modum, & a quibus fiat, & quid integra multi-
trij do faciat, videre. Quid ego nunc dicam, quibus
Anch is, aut cui generi ciuium maxime applaudatur?
: po minem veſtrum fallit, ſit hoc ſane leue: quod non
lan eſt, quoniam optimo cuique impertitur. ſed ſi
nod leue, homini graui leue eſt: ei vero, qui pendet a
rum us leuiſſimis, qui rumore, & (vt ipſi loquuntur)
illi ore populi tenetur, & ducitur, plauſum, immor-
crat tatem, ſibilum, mortem videri neceſſe eſt. Ex te
d at ur, Scaure, pot ſſimum quæro, qui ludos appa-
ocen iſſimos magnificentiſſimoſque feciſti, ecquis
n vi rum popularium tuos ludos aſpexerit? ecquis ſe
ulo atro, populoque Rom. commiſerit? Ipſe ille ma-
n. q e ludius, non ſolum ſpectator, ſed actor & acroa-
m lo , qui omnia ſororis emboliа nouit, qui in cœtum
ime ierum pro pſaltria adducitur, nec tuos ludos
one i exit in illo ardenti tribunatu ſuo, nec vllos alios,
uct eos, a quibus vix viuus effugit. Semel, in quam,
um udis homo popularis commiſit omnino; cum in
is, & plo Virtutis honos habitus eſſet virtuti. Caijque
ibu rij conſeruatoris huius imperij monumentum
den icipi eius, & reipub. defenſori ſedem ad ſalu-
am R præbuiſſet quo quidem tempore, quid popu-
com Romanus ſentire ſe oſtenderit, vtroque in ge-
Vi e declaratum eſt: primo, cum audito s. c. au-
non ri ipſi, atque abſenti ſenatui plauſus eſt ab vni-
popu is datus. deinde, cum ſenatoribus ſingulis ſpe-
ri ad um e ſenatu redeuntibus. cum vero ipſe, qui lu-
iamu faciebat, conſul aſſedit, ſtantes, & manibus
e an is gratias agentes, & lacrymantes gaudio, ſuam
am li a me beneuolentiam ac miſericordiam declara-
mitio t. At cum ille furibundus incitata illa ſua vecor-
erat ente, veniſſet; vix ſe populus Romanus tenuit;
heat homines odium ſuum a corpore eius in puro,
no ſa ue intando repreſſerunt: voces quidem, & pal-
exil um intentus, & maledictorum clamorem pro-

fuderunt. Sed quid ego populi Rom. animum
tutemque commemoro, libertatem iam ex di
na seruitute respicientis in eo homine, cui tum
renti iam ædilitatem ne histriones quidem co
sedenti pepercerunt? Nam cum ageretur to
*sçmulans, vt opinor, caterua tota, *clariſſima
tentione in ore impuri hominis imminens co
nata est. " Huic vitæ tuæ. & post, " Princ
atque exitus vitiosæ vitæ. sedebat exanimat
is, qui antea cantorum conuitio conciones cel
re suas solebat, cantorum ipsorum vocibus e
batur. Et quoniam facta mentio est ludorum,
lud quidem prætermittam in magna varietate
tentiarum, numquam illum fuisse locum, in qu
quid a poeta dictum cadere in tempus nostru
deretur, quod aut populum vniuersum fugere
non exprimeret ipse actor. Et quæso, hoc loc
dices, nequa me leuitate ductum ad insolitum
nus dicendi labi putetis, si de poetis, de histr
bus, de ludis in iudicio loquar. Non sum tam
rus, iudices, causarum, non tam insolens in d
do, vt omni ex genere orationem aucuper, &
nes vndique flosculos carpam, atque delibem
quid grauitas vestra, quid hæc aduocatio, qu
conuentus, quis dignitas P. Sextij, quid pe
magnitudo, quid ætas, quid honos meus po
*Sed mihi sumpsi hoc loco doctrinam quã
uentuti, qui essent optimates. in ea explicand
monstrandum est non esse populares omne
qui putentur. Id facillime consequar, si vniuer
puli iudicium verum, & incorruprum, & si in
sensus ciuitatis expressere. Quid facit illud,
recenti nuntio de illo s. c. quod factum est in
plo Virtutis, ad ludos scenamque perlato, co
maximo, summus artifex, &, mehercule, se
partium in rep. tamquam in scena *optimati
& recenti lætitia, & mista dolore, ac desider

,aperte multo grauioribus verbis meam cauſ-
,quam egomet de me agere potuiſſem? ſummi
m poetæ ingenium non ſolum arte ſua,ſed etiam
ore exprimebat.

"Quam enim certo animo, qui remp. adiuue-
ſteterit cum Achiuis. vobiſcum me ſtetiſſe dice-
veſtros ordines demonſtrabat, reuocabatur ab
erſis.

re dubia,Nec dubitarit vitam offerre,nec capiti
ercerit.Hæc quantis ab illo clamoribus agebã-
cum iam omiſſo geſtu, verbis poetæ,& ſtudio
oris,& expectationi noſtræ plauderetur.

Summum amicum ſummo in bello.

m illud ipſe actor adiungebat amico animo, &
aſſis homines propter aliquod deſiderium ap-
abant.)

Summo ingenio præditum.

n illa quanto cum gemitu populi Ro. ab eodem
lo poſt,in eadem fabula ſunt acta.

O pater!

de me ille abſentem, vt patrem deplorãdum pu-
r,quem Q. Catulus, quem multi alij ſæpe in ſe-
patrem patriæ nominarant quanto cum fletu
lis noſtris incendijs, ac ruinis, cum patrem pul-
patriam afflictam deploraret, domum incenſam
famque? ſic egit, vt demonſtrata priſtina for-
,cum ſe conuertiſſet,

Hæc omnia vidi inflammari:

m etiam inimicis, atque inuidis excitaret. Pro
mmortales,quid illa quemadmodum dixit idẽ?
mihi quidem ita & acta,& ſcripta videntur eſſe,
l a Catulo,ſi reuixiſſet,præclare poſſe dici vide-
ur.is enim libere reprehendere,& accuſare po-
nonnumquam temeritatẽ ſolebat, aut errorem
tus,

O ingratifici Argiui, inanes Graij, immemores
ficij!

Non erat illud quidem verum. non enim in
sed miseri,quibus reddere salutem, à quo ac
rant,non liceret: nec vnus in quemquam vm
gratior,quam in me vniuersi,sed tamen illud so
d.sertissimus poëta pro me, egit fortissimus
non solum optimus de me, cum omnes ordin
monstraret,senatum equites Romanos vniue
populum Rom accusaret.

"Exulare finitis, siuistis pelli, pulsum pat
Quæ tum significatio fuerit omnium, quæ dec
tio voluntatis ab vniuerso populo Romano in
sa hominis non popularis, equidem audiebam
stimare facilius possunt, qui adfuerunt. Et quo
me huc prouexit oratio, histrio casum meu
ties collacrymatur,cum ita dolenter ageret ca
meam,vt vox eius illa præclara,lacrymis impe
tur. neque poetæ,quorum ego semper ingen
lexi, tempori meo defuerunt: eaque populus
non solum plausu, sed etiam gemitu suo comp
uit. Vtrum igitur hæc Aesopum potius pro m
Attium dicere oportuit,si populus Rom. liber
an principes ciuitatis? Nominatim sum appe
in Bruto Tullius, "qui libertatem ciuibus sta
rat: millies reuocatum est. Parumne videbat
pulu n Rom. iudicare id a me,& a senatu esse
stitutum,quod perditi ciues sublatum per vos
nabantur? Maximum vero populi Rom. iud
vniuerso consessu gladiatorio declaratum est
enim munus Scipionis, dignum & eo ipso,
Q. Metello,cui dabatur. Id autem spectaculi
erat,quod omni frequentia, atque omni gene
minum celebratur, quo multitudo maxime de
tur. In hunc consessum P. Sextius tribunus
cum cogeret nihil aliud in eo magistratu,nisi
causam,venit, & se populo dedit. non plausu
ditate,sed,vt ipsi inimici nostri voluntatem v
populi viderent.venit (vt scitis) ad columnam

tatus est ex omnibus spectaculis vsque a Ca-
lio, tantus ex fori cancellis plausus excitatus,
unquam maior consensio, aut apertior populi
n. vniuersi fuisse vlla in caussa diceretur. Vbi e-
tum illi concionum moderatores, legum do-
,ciuium expulsores? aliusne est aliquis impro-
iuibus peculiaris populus; cui nos offensi in-
que fuerimus? Equidem existimo, nullum tem-
esse frequentioris populi, quam illum gladiato-
, neque concionis vllius, neque vero vllorum
itiorum. Hæc igitur innumerabilis hominum
itudo, hæc populi Rom. tanta significatio sine
varietate vniuersi, cum illis ipsis diebus de me
iri putaretur, quid declarauit, nisi optimo-
ciuium salutem, & dignitatem populo Rom.
esse vniuerso? At vero & ille tribunus pleb.
e me non patris, aui, proaui, maiorum denique
m omnium, sed Græculorum instituto concio-
interrogare solebat, Velletne me redire: &,
erat reclamatum semiuiuis mercenariorum
us, populum Rom. negare dicebat: is cum
die gladiatores spectaret, numquam est con-
us, cum veniret, emergebat subito, cum sub ta-
subrepserat, vt:

Mater te appello.

us videretur. Itaque illa via latebrosa, qua
atum ille veniebat, Appia iam vocabatur. Qui
quoquo tempore conspectus erat, non mo-
adiatores, sed equi ipsi gladiatorum repenti-
bilis extimescebant. Videtisne igitur quanti
populum Rom. & concionem interesse? domi-
oncionum omni odio populi notari: quibus
n consistere in operarum concionibus non li-
eos omni populi Rom. significatione decora-
u mihi etiam M. Attilium Regulum comme-
s, qui redire ipse Carthaginem sua voluntate
plicium, quam sine his captiuis, a quibus ad

senatum missus erat, Romæ manere malue
mihi negas optandum reditum fuisse, per fa
comparatas, & homines armatos? vim scilic
desideraui, qui dum vis fuit, nihil egi, & quem
non fuisset, nulla res labefactare potuisset?
ego reditum repudiarem, qui ita florens fuit
rear, ne quis me studio gloriæ putet idcirca
vt ita redirem? Quem enim vnquam senatus
nisi me, nationibus exteris commendauit? cui
quam propter salutem, nisi meam, senatus pu
sociis populi Rom. gratias egit? de me vno P.
creuerunt, vt qui prouincias cum imperio o
rent, qui quæstores, legatique essent salutem
tam meam custodirent. In mea vna causa po
mam conditam factum est, vt litteris consul
ex senatusconsulto cuncta est Italia, omnes qu
pub. saluam vellent conuocarentur quod nu
senatus in vniuersæ reipu periculo decreuit, i
nius mea salute cõseruanda decernendum p
Quem curia magis requisiuit? quem forum
quem æque ipsa tribunalia desiderauerunt?
discessu meo deserta, horrida, muta, plena luc
mæroris fuerunt. Quis est Italiæ locus, in q
fixam sit in publicis monumẽtis studiũ saluti
testimonium dignitatis? Nam quid ego illa
diuina senatusconsulta commemorem? vel q
templo Iouis optimi maximi factum est, cum
qui tripertitas orbis terrarum oras, atque re
tribus triumphis adiunctas huic imperio n
de scripto sententia dicta, mihi vni testim
patriæ conseruatæ dedit: cuius sententiam i
quent. simus senatus secutus est, vt vnus dis
hostis: idque ipsum tabulis publicis mandar
memoriam posteri tẽporis sempiternam? v
est postridie decretum in curia, populi ipsiu
& eorum, qui ex municipiis conuenerant, a
su, ne quis de cælo seruaret, ne quis moram

ret? si quis aliter feciſſet, cum plane euerſorem
ab fore, idque ſenatum grauiſſime laturum: &
tim de eius facto referretur? Qua grauitate
um frequens ſenatus nonnullorum ſcelus au-
mque tardaſſet; tum illud adiidit, * niſi die-
uinque, quibus agi de me potuiſſet, non eſſet
n, redirem in patriam dignitate omni recupe-
decreuit eodem tempore ſenatus. vt iis, qui ex
talia ſalutis meæ cauſſa conuenerant, ageren-
atiæ: atque vt iidem ad res redeuntes, vt veni-
rogarentur. Hæc erat ſtudiorum in mea ſalu-
tentio: vt ij qui a ſenatu de me rogabantur,
ſenatui pro me ſupplicarent. Atque ita in his
vnus eſt ſolus inuentus, qui ab hac tam im-
voluntate bonorum palam diſſideret, vt etiam
tellus cos. qui mihi vel maxime ex magnis
tionibus reipub. fuiſſet inimicus, de mea ſa-
ulerit. qui excitatus cum ſumma auctoritate
ilij, tum incredibili quadam grauitate dicen-
ille omnes prope ab ioſeris euocaſſet Me-
& ad illius generis, quod ſibi cum eo com-
eſſet, dignitatem, propinqui ſui mentem a
nis lacrymis * deflexiſſet: cumque eum ad
ici exempli memoriam, & ad vnam dicto ci-
telli caſum vel gloriosum, vel grauem con-
t, collacrymauit, vt vir egregius, ac vere Me-
totumque ſe P. Semilio dicenti etiam tum
nec illam diuinam grauitatem, plenam an-
is, diutius homo eiuſdē ſanguinis potuit ſu-
& mecum abſens beneficio rediit in gra-
uod certe, ſi eſt aliquis ſenſus in morte præ-
m virorum, cum omnibus Metellis, tum ve-
ro fortiſſimo, & præſtantiſſimo ciui gratiſſi-
i ſuo fecit, ſocio laborū, periculorū conſilio-
ū. Reditus vero meus qui fuerit, quis igno-
admodū mihi aduenienti tāquā totius Italiæ
us patriæ dexterā porrexerint, Brundiſini:

cum ipsis nonis Sextilibus idem dies aduentu
fuisset, * qui reditus natalis: idem carissimæ
quam ex grauissimo tum primum desiderio l
que conspexi: idem etiam ipsius coloniæ Br
sinę: idem* & salutis: cumq; me domus eadem
morum, & doctissimorum virorum Leuij Fla
patris, & fratris eius lætissima accepisset, qua
ximo anno mærens receperat, & suo præsidio
culoque defenderat: cumq; itinere toto vrbe
liæ festos dies agere aduentus mei videbantu
multitudine legatorũ vndiq; missorum celebra
tur: ad vrbem accessus incredibili hominum
tudine & gratulatione florebat: iter a porta, i
pitolium ascensus, domum reditus erat eiusmo
summa in lætitia illud dolerem, ciuitatem tan
tam, tam miseram, atque oppressam fuisse. H
igitur quod ex me quæsisti, qui essent optim
non est natio, vt dixisti: quod ego verbum ag
est enim illius, a quo vno maxime P. Sextius
pugnari videt, hominis eius, qui hanc nationem
leri & concidi cupiuit: qui C. Cæsarem mite
minem, & a cæde abhorrentem sæpe increpu
pe accusauit, cum affirmaret, illum numquam
hæc natio viueret, sine cura futurum, nihil
de vniuersis: de me agere non destitit: me opp
uit primum per iudicem Vottium, quem in
ne de me, & de clarissimis viris interrogauit,
tamen eos ciues coniunxit eodem periculo,
mine, vt a me iniret gratiam, quod mecum a
mis & fortissimis viris congregauit. Sed pos
hi nullo meo merito, nisi quod bonis placere
bam, omnes est insidias sceleratissime mach
Ille ad eos, a quibus audiebatur, quotidie
de me afferebat, ille hominem mihi amici
Cn. Pompeium monebat, vt meam domum
ret, atque a me ipso caueret: ille se sic cum
meo copularat, vt illum meæ proscriptionis,

iuuabat Sex. Clodius, homo iis dignissimus qui-
s cum viuit, tabulam esse, se scriptorem diceret:
vnus ordinis nostri, discessu meo, luctu vestro
am exultauit: de quo ego, cum quotidie rueret,
bum feci, iudices, numquam: neque putaui,
omnibus machinis ac tormentis, vi, exercitu,
iis oppugnaret, de vno sagittario me queri con-
ire. Acta mea ait sibi displicere. quis nescit? qui
em eam cõtemnat, quæ dilucide vetat gladiato-
biennio, quo quis petierit, aut petiturus sit, da-
n quo eius temeritatem satis mirari, iudices, nõ
eo. facit apertissime cõtra legem: facit is, qui ne-
elabi ex iudicio iucunditate sua, neque emitti
tia potest, neque opibus & potẽtia leges ac iu-
ia perfringere. Quæ res hominem impellit, vt
Eam inter nperanssista nimia gloriæ cupiditate fa-
iam gladiatoriã credo nactus est speciosam, no-
em, gloriosam: norat studia populi: videbat cla-
res, & concursus futuros. Hac spectatione ela-
homo flagrans cupiditate gloriæ, tenere se non
uit, quin hos gladiatores induceret, quorum es-
pse pulcherrimus. Si ob eam caussam peccaret,
ro recenti pop. Rom. in se beneficio, populari
io elatus; tamen ignosceret nemo. cum vero ne
enalibus quidem homines electos, sed ex erga-
is emptos, nominibus gladiatoriis ornarit, &
ito alios Samnites, alios Prouocatores fecerit:
ta licentia, tanta legum contemptio, ne non ha-
ra sit exitũ, pertimescit? Sed habet defensiones
s: primum, Do, inquit, bestiarios: lex est scripta
gladiatoribus, festiue. accipite aliquid etiã acu-
dicit se non gladiatores, sed vnum gladiatorem
e, & totam ædilitatem in munus hoc transtulisse
clara ædilitas, vnus leo, ducenti bestiarij. Verũ
ur hac defensione, cupio eum suæ caussæ confi-
e. Solet enim tribunos plebis appellare, & vi in
um disturbare, cum diffidit. quem non tam ad-

miror, quod meam legem contemnat hominis
mici, quam quod statuat omnino consulares
gem nullam putare. Aciliam, Didiam, Licinian
niam contempsit. etiamne eius, quem sua leg
suo beneficio ornatum, munitum, armatũ sole
riari, C. Cæsaris legem de pecuniis repetundi
putat esse legem? & aiunt alios esse, qui acta C
ris rescindant, cum hæc optima lex, & ab illo
re eius, & ab hoc assecla negligatur? Et coh
atus est accusator in hac causa vos, iudices v
quando esletis seueri, aliquando medicinam
beretis reipub. Non est ea medicina, cum sanæ
corporis scalpellum adhibetur, atque integræ
nificina est ista, & crudelitas. hi medentur re
qui exsecant pestem aliquam, tanquam strumæ
uitatis, Sed vt extremũ habeat aliquid oratio
& vt ego ante dicendi finem faciam, quam ve
tam attente audiendi, concludam illud de opt
tibus, eorumque principibus, ac reip. defensor
vosque adolescentes, & qui nobiles estis, ad n
rum vestrorum imitationem excitabo: &, qui
nio & virtute nobilitatem potestis consequi, a
rationem, in qua multi homines noui & hono
gloria floruerunt, cohortabor. Hæc est vna via
hi credite, & laudis, & dignitatis, & honoris,
nis viris, sapientibus, & bene natura consti
laudari & diligi: nosse descriptionẽ ciuitatis a
ioribus nostris sapientissime constitutam: qu
regum potestatem non tulissent, ita magistrat
nuos creauerunt, vt consilium senatus reip
ponerent sempiternum: deligerentur autem
consilium ab vniuerso populo, aditusque in
summum ordinem omnium ciuium industri
virtuti pateret. senatum reipub. custodem, pr
propugnatorem collocauerunt. huius ordin
ctoritate vti magistratus, & quasi ministros g
simi consilij esse voluerunt: senatum autem

oximorum ordinem ſplendore confirmari, ple-
s libertatem, & commoda tueri atque augere vo-
erunt. hæc qui pro virili parte defendunt, opti-
ates ſunt, cuiuſcumque ſint ordinis: qui autem
æcipue ſuis ceruicibus tanta mania, atque rem p.
ſtinent, ij ſemper habiti ſunt optimatium princi-
s, auctores & conſeruatores ciuitatis. Huic homi-
m generi fateor, vt ante dixi, multos aduerſarios,
imicos, inuidos eſſe, multa proponi pericula, mul-
s inferri iniurias, magnos eſſe experiundos &
eundos labores: ſed mihi omnis oratio eſt cum
rtute, nõ cum deſidia: cum dignitate, non cum vo-
ptate: cum iis, qui ſe patriæ, qui ſuis ciuibus, qui
udi, qui gloriæ, non qui ſomno, & conuiuiis, &
lectationi natos arbitrantur. Nam ſi qui volu-
atibus ducuntur, & ſe vitiorum illecebris, & cu-
ditatum lenociniis dediderunt, miſſos faciant ho-
res, nec attingant remp. patiantur viros fortes
bore, ſe otio ſuo perfrui. qui autem bonam famã
norum, quæ ſola vere gloria nominari poteſt,
petunt, aliis otium quærere debent, & voluptа-
s, non ſibi. ſudandum eſt his pro cõmunibus
mmodis, adeundæ inimicitiæ, ſubeundæ ſæpe
o repub. tempeſtates: cum multis audacibus, im-
obis, nonnunquam etiam potentibus, dimican-
m. Hæc audiuimus de clariſſimorum virorum
nſiliis. & factis, hæc accepimus, hæc legimus. ne-
e eos in laude poſitos videmus, qui incitarunt
quando populi animos ad ſeditionẽ, aut qui lar-
ione cæcarunt mentes imperitorum, aut qui for-
s, & claros viros, & bene de rep. meritos in inui-
m aliquam vocauerunt. leueis hos ſemper no-
i homines, & audaces, & malos, & pernicioſos
es putauerunt. At vero qui horum impetus & co
us repreſſerunt, qui auctoritate, qui fide, qui con-
ntia, qui magnitudine animi, conſiliis audacium
ſtiterunt: ij graues, ij principes, ij duces, ij aucto-

res huius dignitatis, atque imperij ſemper ha
ſunt. Ac nequis ex noſtro, aut aliquorum præte
caſu hanc vitę viam pertimeſcat, vnus in hac c
tate, quem quidem ego poſſim dicere, præclare
de republica meritus L. Opimius, indigniſſime ce
cidit: cuius monumentum celeberrimum in foro
pulcrum deſertiſſimum in littore Dyrrhachinor
ctum eſt. Atque hunc tamen flagrãtem inuidia p
pter interitum C. Gracchi, ſemper ipſe popul
periculo liberauit: alia quædã ciuem egregium
qui iudicij procella peruertit. ceteri vero aut rep
tina vi perculſi, ac tempeſtate populari, per po
lum tamen ipſum recreati ſunt, atque reuocati,
omnino inuulnerati, inuiolatique vixerunt. At v
ij qui ſenatus conſilium, qui auctoritatem bonor
qui inſtituta maiorum neglexerunt, & imperita
concitatæ multitudini iucundi eſſe voluerunt:
nes fere reipub. pœnas aut præſenti morte, aut
pi exilio dependerunt. Quod ſi apud Athenien
homines Græcos, longe a noſtrorum hominum
uitate diſiunctos, non deerant qui rempub. co
populi temeritatem defenderent, cum omnes,
ita fecerant, e ciuitate eiicerentur: ſi Themiſtoc
illum conſeruatorem patriæ non deterruit, a rep
defendenda nec Miltiadis calamitas, qui illam
uitatem paullo ante ſeruarat, nec Ariſtidis fe
qui vnus omniũ iuſtiſſimus fuiſſe traditur. ſi poſ
ſummi eiuſdem ciuitatis viri, quos nominatim
pellari non eſt neceſſe, propoſitis tot exemplis i
cundiæ, leuitatiſque popularis, tamen ſuam re
illam defenderunt: quid nos tandem facere de
mus; primum in ea ciuitate nati, vnde orta mihi g
uitas, & magnitudo animi videtur; tum in ea ta
gloria inſiſtentes, vt omnia humana leuiora vid
debeant: deinde ad eam remp. tuendã aggreſſi, o
tanta dignitate eſt, vt eam defendentem occid
non aliud ſit, quam oppugnantem rerum potiri. H

mines Græci, quos antea nominaui, inique a suis ciuibus damnati, atque expulsi, tamen, quia bene sunt de suis ciuitatibus meriti, tanta hodie gloria sunt, non in Græcia solum, sed etiam apud nos, atque in ceteris terris, vt eos, a quibus illi oppressi sunt, nemo nominet horum calamitatem dominationi illorum omnes anteponant, Quis Carthaginiensium pluris fuit Hannibale consilio, virtute, rebus gestis? qui vnus cum tot imperatoribus nostris per tot annos de imperio & de gloria decertauit. Hunc sui ciues e ciuitate eiecerunt, nos etiam hostem litteris nostris, & memoria videmus esse celebratũ, Quare imitemur nostros Brutos, Camillos, Ahalas, Decios, Curios, Fabricios, Maximos, Scipiones, Lentulos, Aemilios, innumerabiles alios, qui hanc rempub. stabiliuerunt: quos equidem in deorum immortalium cœtu ac numero repono: amemus patriam, pareamus senatui, consulamus bonis: præsentes fructus negligamus, posteritati & gloriæ seruiamus id esse optimum putemus, quod erit rectissimum: speremus, quæ volumus, sed quod acciderit, feramus: cogitemus denique corpus virorum fortium, magnorumque hominum esse mortale, animi vero motus, & virtutis gloriam sempiternam: neque hanc opinionem si in illo sanctissimo Hercule consecratã videmus. cuius corpore ambusto vitam eius, & virtutem immortalitas excepisse dicitur, minus existimemus eos, qui hanc tantam rempub. suis consiliis, aut laboribus aut auxerint, aut defenderint, aut seruarint, esse immortalem gloriam consecuturos. Sed me repente, iudices, de fortissimorum, & clarissimorum ciuium dignitate, & gloria dicentem, & plura etiam dicere parantem horum aspectus in ipso cursu orationis repressit. video P. Sextium mee salutis, vestræ auctoritatis, publicæ caussæ defensorẽ, propugnatorem, auctorem, reum: video hunc prætextatum eius filium oculis lacrymantibus me in-

tuentem: video Milonem vindicem vestræ liber-
tis, custodem salutis meæ, subsidium afflictæ rei-
exstinctorem domestici latrocinij, repressorem c-
dis quotidianæ, defensorem templorum, atque
ctorum, præsidium curiæ, sordidatum & reum: vid-
P. Lentulum, cuius ego patrem deum, ac parente-
statuo fortunæ, ac nominis mei, & fratris, rerumq-
nostrarum, in hoc misero squalore & sordibus
superior annus idem & virilem patris, & * præter-
populi iudicio togam dederit, hinc hoc anno in h-
toga, rogationis iniustissimæ subitam acerbitate-
pro patre fortissimo, & clarissimo ciue deprecan-
tem. Atque hic tot, & talium ciuium squalor, h-
luctus, hæ sordes susceptæ sunt propter vnum m-
quia me defenderunt, quia meum casum, luctu-
que doluerunt, quia me lugenti patriæ, flagitan-
senatui, poscenti Italiæ, vobis omnibus orantib-
reddiderunt. Quod tantum est in me scelus? qu-
tantopere deliqui illo, illo die, cum ad vos indici-
litteras, confessiones communis exitij detuli? c-
parui vobis? Atsi scelestum est, amare patriam, pe-
tuli pœnarum satis, euersa domus est, fortunæ r-
xatæ dissipati liberi, raptata coniux, frater optim-
incredibili pietate, amore inaudito, maximo in squ-
lore volutatus est ad pedes inimicissimorum: e-
pulsus aris, focis, diis penatibus, distractus a me-
carui patria, quam (vti leuissime dicam) certe ter-
ram: pertuli crudelitatem inimicorum, scelus in-
delium, fraudem inuidorū. Si hoc nō est satis, quo-
hęc omnia delata videntur teditu meo, multo mih-
multo inquam, iudices, præstat, in eandem illam r-
cidere fortunam, quam tantam importare meis de-
fensoribus & conseruatoribus calamitatem. An eg-
in hac vrbe esse nollem, his pulsis, qui me huius v-
bis compotem fecerunt? non ero, non potero esse
iudices. neque hic inquam puer, qui his lacrym-
qua sit pietate declarat, amisso patre suo propte-

me ipſum me incolumem videbit: nec quotieſcumque me viderit, ingemiſcet, ac peſtem ſuam, & patris ſui ſeſe diceret videre. Ego vero vos in omni fortuna, quæcumque erit oblata, complectar: nec me ab iis, quos meo nomine ſordidatos videtis, vmquam vlla fortuna diuellet, neque eæ nationes, quibus me ſenatus commendauit, quibus de me gratias egit, hunc exſulem propter me ſine me videbunt. Sed hæc dij immortales, qui me ſuis templis aduenientẽ receperunt, ſtipatum ab his viris, & P. Lentulus conſul, atque ipſa reſp. quam hi eſt ſanctius, veſtræ poteſtati, iudices, commiſerunt, vos hoc iudicio omnium bonorum mentes confirmare, improborum reprimere poteſtis: vos his ciuibus uti optimis, vos me reficere, & renouare remp. poteſtis. Quare vos obteſtor atque obſecro, vt ſi me ſaluum eſſe voluiſtis, eos conſeruetis per quos me recuperauiſtis.

IN VATINIVM.

ORAT. XXXIII.

SI tua tantummodo, Vatini, qu
indignitas postularet, spect
voluissem, feciſſem id, quod
vehementer placebat, vt te, cu
teſtimonium propter turpitudine
vitæ, ſordeſque domeſticas n
lius momenti putaretur, tacitus dimitterem, n
mo enim horum aut ita te refutandum grauem a
uerſarium, aut ita negandum, vt religioſum t
ſtem arbitrabatur. ſed tui paulo in te intempera
tior fortaſſe, quam debui. odio enim tui, in qu
etſi omnes propter tam in me ſceleſtum ſuperare
beo, tamen ab omnibus pæne vincor, ſic ſum in
tatus, vt cum te non minus contemnerem, qua
odiſſem, tamen vexatum potius, quam deſp
ctum, vellem dimittere. Quare ne tibi hunc hon
rem a me haberi forte mireris, quod interrogem
quem nemo congreſſu, nemo actu, nemo ſuffrag
nemo ciuitate, nemo luce dignum putet: nullia
ad id cauſſa impulſiſſet, niſi vt ferocitatem tu
iſtam comprimerem, & audaciam ſtringerem, & lo
quacitatem paucißimis interrogationibus itret
tam retardarem. Etenim debuiſti, Vatini, etiam
falſo veniſſes in ſuſpitionem P. Sextio, tamen m
hi ignoſcere, ſi in tanto hominis de me optime me
riti periculo, & tempori, & eius voluntati pare
voluiſſem: ſed heſterno pro teſtimonio eſſe me
ritum, cum affirmares, nullum tibi omnino cum

Albi

Albinouano ſermonem non modo de Sextio accuſando, ſed nulla vmquam de re fuiſſe, paullo ante imprudens indicaſti, qui & T. Claudium tecum cõmunicaſſe: & a te conſilium P. Sextij accuſandi petiſſe, & Albinouanum, quem antea vix tibi notum eſſe dixiſles, domum tuam veniſſe, multa tecum locutum dixeris: denique conciones P. Sextij ſcriptas, quas neque noſſet, neque reperire poſſet, te Albinouano dediſſe, eaſque in hoc iudicio eſſe recitatas. In quorum altero es confeſſus, a te accuſatores eſſe inſtructos & ſubornatos: in altero inconſtantiam tuam cum leuitate, tum etiam periurio implicatam refelliſti: eum quem alieniſſimum a te eſſe dixiſſes, eum domi tuæ fuiſſe: quem præuaricatorem ab initio iudicaſſes, ei te, quos rogaſſet, ad accuſandum libros dixeris dediſſe. Nimium es vehemens feroxque natura: non putas fas eſſe verbum ex ore exire cuiuſquam, quod non iucundum, & honorificum ad aures tuas *accedat. veniſti iratus omnibus: quod ego ſimulac te aſpexi, prius quam loqui cœpiſti, cum ante Gellius, nutricula ſeditioſorum omnium; teſtimonium diceret, ſenſi atque prouidi. repente enim te tanquam ſerpens e latibulis, oculis eminentibus, inflato collo, tumidis ceruicibus intuliſti: vt *mihi renouatus ille tuus in te, veterem meum amicum, ſed tamen tuum familiarem defenderim, cum in hac ciuitate oppugnatio ſoleat, qua tu nunc vteris, nonnumquam, defenſio numquam vituperari. Sed quæro a te, cur C. Cornelium non defenderem? num legem aliquam Cornelius contra auſpicia tulerit? num Aeliam? num Fuſiam legem neglexerit? num conſuli vim attulerit? num armatis hominibus templum tenuerit? num interceſſorum vi deiecerit? num religiones polluerit? ærarium exhauſerit? remp. compilarit? tua ſunt. tua ſunt hæc omnia. Cornelio huiuſmodi nihil obiectũ eſt. Codicem legiſſe dicebatur: defendebatur teſti-

bus collegis fuit, nō recitandi causſa legiſſe, ſed recognoſcendi, conſtabat tamen Cornelium conſilio illo die dimiſiſſe, interceſſioni paruiſſe. Tu vero, cui Cornelij defenſio diſplicet, quam causſam ad patronos tuos, aut quod os afferes? quibus iam præſcribis, quanto illis probro futurum ſit, ſi te defenderint, cum tu mihi Cornelij defenſionem in maledictis obiiciendam putaris. Attamē hoc Vatini, memento, paullo poſt iſtam defenſionem meam, quam tu bonis viris diſplicuiſſe dicis, me cum vniuerſi populi Ro. ſumma voluntate: tum optimi cuiuſque ſingulari ſtudio magnificentiſſime poſt hominum memoriam conſulem factum, omniaque ea me pudenter viuendo conſecutum eſſe, quæ tu impudenter vaticinando ſperare te ſæpe dixiſti. Nam quod mihi diſceſſum obieciſti meum, & quod horum quibus ille dies acerbiſſimus fuit, qui idem tibi lætiſſimus, luctum, & gemitum renouare voluiſti, tantum tibi reſpondes, me, cum tu ceteræque reipub. peſtes armorum cauſſam quæreretis, & cum per meū nomen fortunas locupletum diripere, ſanguinē principum ciuitatis exſorbere, crudelitatem veſtram, odium diuturnum, quod in bonos iam inueteratum habebatis, ſatiare cupieretis: ſcelus, & furorem veſtrum cedendo maluiſſe frangere, quam reſiſtendo. Quare peto a te, vt mihi ignoſcas, Vatini, cum patriæ pepercerim, quam ſeruaram: & ſi ego te perditorem & vexatorem reip. fero, tu me conſeruatorē & cuſtodē feras. Deinde eius viri diſceſſum increpas, quem vides omnium ciuium deſiderio, ipſius denique reip luctu eſſe reuocatum? At enim dixiſti non mea, ſed reip. cauſſa homines de meo reditu laboraſſe: quaſi vero quiſquam vir excellenti animo in tempeſtate ingreſſus, optabilius quidquā arbitretur, quā re a ſuis ciuibus reipub. cauſſa diligi. Scilicet aſperæ meæ naturæ, difficilis aditu, grauis vultus, ſuperba reſponſa, inſolens vita, nemo humanitatem meam,

nemo

nemo consuetudinem, nemo consilium, nemo auxilium requirebat: cuius desiderio (vt hæc minima dicam forum mœstum, muta curia, omnia deniq; bonarum artium studia siluerunt. Sed nihil sit factum mea caussa: omnia illa senatusconsulta, populi iussa Italiæ totius, cunctarum societatum, collegiorum omnium decreta, de me reip. caussa esse facta fateamur. Quid ergo, homo imperitissime, solidæ laudis, ac veræ dignitatis præstantius mihi potuit accidere? quid optabilius ad immortalitatem gloriæ atque ad memoriam mei nominis sempiternam, quam omnes hoc ciues meos iudicare, ciuitatis salutem cum mea vnius salute esse coniunctam? Quod quidem ego tibi reddo tuum. nam vt tu me carum esse dixisti senatui populoque Rom. non tam mea caussa, quam rei, sic ego te quamquam sis omni diritate, atque immanitate terrimus, tamen dico esse odio ciuitati non tam tuo quam reipub nomine. Atque vt aliquando ad te veniam, de me hoc sit extremum: quid quisque nostrum de se ipse loquatur, non est tane requirendum: boni viri iudicent: id est maximi momenti & ponderis. Duo sunt tempora, quibus nostrorum ciuium spectentur iudicia de nobis: vnũ honoris, alterum salutis. honos tali populi Rom. voluntate paucis est delatus ac mihi: salus tanto studio ciuitatis nemini reddita: de te autem homines quid sentiant in honore experti sumus, in salute expectamus.* Sed tamen ne me cum his principibus qui adsunt P. Sextio, sed tecum homine vo non solum impudentissimo, atque infimo conferam de te ipso homine & arrogantissimo, & mihi inimicissimo, quæro, Vatini, vtrum tandem putes, huic ciuitati, huic reipub. huic vrbi, his templis, aratio, curiæ, viris, his quos vides, horum bonis fortunis, liberis, ciuibus ceteris, denique deorũ immortalium delubris, auspiciis, religionibus, melius fuisse præstabilius, me ciuem in hac ciuitate nasci, an-

te? cum mihi hæc respóderis, aut ita impudenter, v
manus a te homines vix abstinere possint, aut it
dolenter, vt aliquando ista alia, quæ sunt inflat
rumpantur: tum memoriter respondero ad ea qu
de te ipso rogaro. Atque illud tenebricosissimu
tempus incuntis ætatis tuæ patiar latere. licet im
pune per me parietes in adolescentia perfodiri
vicinos compilaris, matrem verberaris: habeat ho
præmium tua indignitas, vt adolescentiæ turpitud
obscuritate,& sordibus tuis obtegatur. Quæsturam
petisti cum P. Sextio, cum hic nihil loqueretur, ni
quod agebat: tu de altero consulatu gerendo te di
ceres cogitare. Quæro abs te, teneasne memori
cum P. Sextius quæstor fit cunctis suffragiis fact
tunc te vix inuitis omnibus, non populi beneficio
sed consulis, extremum adhæsisse? in eo magistra
tu, cum tibi magno clamore aquaria prouincia for
te obtigisset, missus ne sis a me consule Puteolos
vt inde aurum exportari, argentumque prohibere
in eo negotio, cum te non custodem ad continen
das sed portitorē ad partiendas merces missum p
tares, cumque omnium domos, apothecas, naues fa
raciſſime scrutarere, hominesque negotia gerente
iudicijs iniquissimis irretires, mercatores e naui e
gredientes terreres, conscendentes morarere: tene
asne memoria tibi in conuentu Puteolis manus es
allatas? ad me consulum puteolanorū querelas es
delatas? post quæsturam exieriſne legatus in vlt
riorem Hispaniam C. Consonio proconsule? cum i
lud iter Hispaniēse pedibus fere cōfici soleat? aut
quis nauigare velit, certe si ratio nauigandi; vene
riſne in Sardiniam, atque inde in Africam? fueriſn
quod sine senatusconsulto tibi facere non licuit,
regno Hiempsalis? fueriſne in regno Mastanesosi
veneriſne ad fretum per Mauritaniam? quem sci
vmquam legatum Hispaniensem in illam prouin
ciam istis itineribus peruenisse? Factus est tribunus
plebi

plebis (quid enim te de Hispaniensibus flagitiis tu-
is, sordidissimisque furtis interrogem?) quæro abs
te primum quod genus improbitatis, & sceleris in
eo magistratu prætermiseris? Ac tibi iam inde præ-
scribo, ne tuas sordes cum clarissimorum virorum
splendore permisceas. Ego te quæcunque rogabo,
de te ipso rogabo, neque te ex amplissimi viri di-
gnitate, sed ex tuis tenebris extraham: omniaque
mea tela sic in te conijcientur, vt nemo per tuum
latus (quod soles dicere) saucietur: in tuis pulmo-
nibus ac visceribus hærebunt. Et quoniam omnium
rerum magnarũ a diis immortalibus principia du-
cuntur, volo vt mihi respondeas tu, qui te Pytha-
goricum soles dicere, & hominis doctissimi nomen
tuis immanibus & barbaris moribus prætendere,
quæ te tanta prauitas mentis tenuerit, qui tantus
furor, vt, cum inaudita ac nefaria sacra susceperis,
cum inferorum animas elicere, cum puerorum ex-
tis deos manes mactare soleas; auspicia, quibus hęc
vrbs condita est, quibus omnis resp. atque imperi-
um tenetur, contempseris? initioque tribunatus
tui senatui denuntiaris, tuis actionibus augurum re-
ponsa, atque eius collegij arrogantiam impe timẽ-
o non futuram? Secundum ea, quæro, seruatisne
n eo fidem? num quando tibi moram attulerit, quo
minus consilium aduocares, legemque ferres, quod
o die scires de cælo esse seruatum? Et quoniam
ic locus vnus est, quem tibi cum Cæsare commu-
em esse dicas: sciungam te ab illo, non solum reip.
ausa, verum etiam Cæsaris; nequa ex tua summa
ndignitate labes illius dignitati aspersa videatur.
Primum quæro, num tu senatui causam tuam per-
ittas, quod facit Cæsar? deinde, quæ sit auctori-
as eius, qui se alterius facto, non suo defendat? de-
ideserumpet enim aliquando ex me vera vox, &
icam sine cunctatione quod sentio) si iam violen-
or aliqua in re C. Cæsar fuisset, si eum magnitudo

contentionis, ſtudium gloriæ, præſtans animus, e
cellens nobilitas aliquo impulliſſet, quod in illo v
& tum ferendum eſſet, & maximis rebus, quas p
ſtea geſſit, obliterandum: id tu tibi furcifer ſum
& Vatinij latronis, ac ſacrilegi vox audictur, h
poſtulantis, vt idem ſibi concedatur quod C æſa
ſic enim ex te quæro: tribunus plcb. fuiſti: ſcius
te a conſule. collegas habuiſti viros fortes nouc
ex his tres erant, quos tu quotidie ſciebas de c
ſeruare, quos irridebas, quos priuatos eſſe dice
de quibus duos prætextatos ſedentes vides, te
litiam prætextam togam, quam fruſtra confece
vendidiſſe: tertium ſcis, ex illo obſeſſo atq; affl
tribunatu, conſularem auctoritatem hominem
adoleſcentem conſecutum. Reliqui ſex fuerunt,
quibus partim plane tecum ſentiebant, partim
dium quendam curſum tenebant. omnes habuer
leges promulgatas: in his multas meus neceſſ
us, etiam de mea ſententia, C. Coſconius iudex
ſter: quem, tu diſrumperis, cum ædilitium vides
lo vti mihi reſpondeas, num quis ex toto colle
legem ſit auſus ferre præter vnum te? quæ tant
te fuit audacia? quæ tanta vis? vt cum tui no
collegæ ſibi timendum eſſe duxerint, id vnus
merſus e cœno, omnium facile omnibus rebus
mus, contemnendum, deſpiciendum, irridendum
tares? num quem poſt vrbem conditam ſcias
bunum plebis egiſſe cum plebe, cum conſtaret
uarum eſſe de cælo? ſimul etiam illud volo v
ſpondeas, cum te tribuno plebis, eſſet etiam tu
rep. lex Aelia, & Fuſia, quæ leges ſæpenumero
Luarios furores debilitarunt & repreſſerunt,
contra præter te nemo vmquam eſt facere con
quæ quidem leges anno poſt, præſidentibus in
plo duobus non conſulibus, ſed proditoribus
ciuitatis ac peſtibus, vna cum auſpiciis, cum
ceſſionibus, cum omni iure publico conflagr

runt: ecquando dubitaris contra eas leges cũ plebe
agere, & consilium conuocare? nũ quem ex omni-
bus tribunis pleb quicumque seditiosũ fuerint, tam
audacem audieris fuisse, vt vmquam contra legem
Aeliam, aut Fusiam consilium conuocaret? Quæro
illud etiam ex te, conatusne sis, voluerisne, denique
cogitaris, (est enim res eiusmodi, vt si tibi modo in
mentem venit, nemo sit, qui te vllo cruciatu esse
dignum putet) cogitarisne in illo tuo ingollerabi-
non regno (nam cupis id audire) sed latrocinio,
augur fieri in Q. Metelli locum? vt quicumque te a-
exisset, duplicem dolorem gemitumq; susciperet,
ex desiderio clarissimi, & fortissimi ciuis, & ex
honore turpissimi, atque improbissimi. Adeone non
befactatam remp. te tribuno, neque conquassatã
uitatem, sed captam hanc vrbem, atq; euersam pu-
res, vt augurẽ Vatinium ferre possemus? Hoc lo-
quæro, si, id quod concupieras, augur factus es-
in qua tua cogitatione nos, qui te oderamus, vix
olorem ferebamus: illi autem quibus eras in deli-
is, vix ritum tenebant: sed quæro, si ad cetera vul-
ra, quibus putasti remp. deleri, hanc quoq; mor-
eram plagam inflixisles auguratus tui, vtrum de-
turus fueris id, quod augures omnes vsq, a Ro-
lo decreuerunt, Ioue fulgente cum populo agi
as esse; an, quia tu semper sic egisses, auspicia fu-
s augur diss. luturus? Ac ne diutius loquar de au-
ratu tuo, quod inuitus facio, vt recorder ruinas
pub. (neque enim tu vmquam stante non modo
iestate horum, sed etiam vrbe, te augurem fore
asti) verum tamen, vt somnia tua relinquam, ad
era veniam, volo vti mihi respondeas cum M.
ulum consulẽ non dicam bene de repub. sentiẽ-
ne tu mihi homo potens iraſcare, qui ab eo diſ-
isti, sed hominẽ certe nusquam progredientem,
il in repub. molientem, tantum animo ab actio-
us tuis dissentientem, cum eum tu consulem in

vincula duceres,& a tabula Valeria collegę tui
ti iuberent, feceriſne ante roſtra pontem conti
atis tribunalibus, per quem conſul populi Ro
moderatiſſimus & conſtantiſſimus, ſublato auxi
excluſis amicis, vi perditorum hominum incit
turpiſſimo miſerrimoque ſpectaculo, non in ca
rem,ſed ad ſupplicium, & ad necē duceretur? q
ro,numquis ante te tam fuerit nefarius, qui id
cerit? vt ſciamus vtrum veterum facinorum
mitator, an inuentor nouorum? Idemque tu
his, atque huiuſmodi conſiliis, ac facinoribus
mine C. Cæſaris clementiſſimi, atque optimi
ſcelere vero, atque audacia tua,M. Bibulum
curia, templis, locis publicis omnibus expul
incluſum domi contineres, cumque non maie
imperij,non iure legum,ſed ianuæ præſidio, &
rietum cuſtodijs conſulis vita tegeretur, miſer
viatorem, qui M. Bibulum domi vi extraheret
* quod eſt in priuatis ſemper ſeruatum, id te t
no pleb. conſuli domus exſilium eſſe non po
ſimulque mihi reſpondeto tu, qui nos, qui de
muni ſalute conſentimus, tyrannos vocas,fue
non tribunus plēb ſed intolerandus ex cœno n
quo,atque ex tenebris tyrannus? qui primum
remp. quæ auſpiciis inuentis conſtituta eſt: il
auſpiciis ſublatis,conarere peruertere: deinde
ctiſſimas leges, Aeliam & Fuſiā dico, quæ in C
thorum ferocitate, & in audacia Saturnini,
colluuione Druſi, & in contentione Sulpicij,
cruore Cinnano, & inter Sullana arma vixerun
lus conculcaris, ac pro nihilo putaris: qui c
lem morti obieceris, incluſum obſederis, extra
ex ſuis tectis conatus ſis: qui in eo magiſtratu
modo emeriſeris ex mendicitate, ſed etiam di
nos iam ruis terreas: fuerineſne tanta crudelita
delectos viros & principes ciuitatis tollere,
lere tua rogatione conaretis? Cum L. Veſtius

n senatu confeſſus eſſet ſe cum telo fuiſſe, Cn. Pō-
peio ſummo, & clariſſimo ciui ſuis manibus necem
fferre voluiſſe, in concionem produxeris, indicem
roſtris, in illo, inquam, augurato templo, ac loco
llocaris, quo auctoritatis exquirendæ cauſſa ce-
ri tribuni pleb. principes ciuitatis producere con-
euerunt, ibi tu indicem Vettium linguam, & vo-
em ſuam ſceleri, & menti tuæ præbere voluiſti, vt
iceret L Vettius in concione tua rogatus a te, ſe
uctores, & impulſores, & ſocios habuiſſe ſceleris
ius eos viros, quibus è ciuitate ſublatis, quod tu
o tempore moliebare, ciuitas ſtare non poſſet? M.
ibulum, cuius incluſione contentus non eras, in-
rficere volueras, ſpoliaueras conſulatu, patria pri-
re cupiebas: L. Lucullum, cuius tu rebus geſtis,
od ipſe ad imperatorias laudes a puero videlicet
ctaras, vehementius inuidebas: C. Curionem,
rpetuum hoſtem improborum omnium, auctorē
blici conſilij, libertate communi tuenda maxime
erum cum filio principe iuuentutis, cum repub.
niunctiore etiam, quam ab illa ætate poſtulandū
t, delere voluiſti: L. Domitium, cuius dignitas, &
endor † præſtringebat, credo, oculos Vatinij,
em tu propter commune odium in bonos ode-
, in poſterum autem propter omnium ſpem, quæ
illo eſt, atque erat, ante aliquanto timebas: L.
ntulum hunc iudicem noſtrum flaminem Marti-
m, quod erat eo tempore Gabinij tui competi-
, eiuſdem Vettij indicio opprimere voluiſti. qui
um illam labem, peſtemque viciſſet, quod ei tuo
lere non licuit, reſp. victa non eſſet. Huius etiam
m eodem indicio & crimine ad patris interitum
regare voluiſti: L. Paullum, qui tum quæſtor
cedoniam obtinebat, quem ciuem! quem virū!
duos nefarios patriæ proditores domeſticos
tes legibus exterminarat, hominem ad conſer-
dam remp. natum, in idem Vettij iudicium, atq;

in eundem hunc numerum congregasti. Quid ego de me quærar, qui etiam gratias tibi agere debeo quod me ex fortissimorum ciuium numero seiungendum non putaris? ed qui fuit ille tantus furor tuus, vt cum iam Vettius ad arbitrium tuum penderet, & ciuitatis lumina notasset, descendisset de rostris, eum repente euocares, colloquerere, populo Ro videente: deinde interrogares ecquos alios posset nominare? inculcarisne, vt C. Pisonem generum meum nominaret? qui in summa copia optimorum adolescentium, pari continentia, virtute, pietate reliquit neminem: itéq; M. Laterense hominem dies ac noctes de laude, & de rep. cotantem? promulgarisne, impurissime, & perditissime hostis, quæstionem de tot amplissimis & talib viris? indici Vettio præmia amplissima? quibus bus omnium mortalium non voluntate, sed cociq repudiatis, fregerisne in carcere ceruices ipsi li Vettio, ne quod iudicium corrupti inditij exst ret, eiusq; sceleris in te ipsum quæsto flagitaretu Et quoniam crebro vsurpas, legem re de altem consilijs reijciendis tulisse; vt omnes intelligant, ne rectè quidem facere sine scelere potuisse, quaro, cum lex esset æqua promulgata initio magstratus, multas etiam alias tulisses, expectarisne, C. Antonius reus fieret apud Cn. Lentulum & Claudium? & poste aquam ille est reus factus, stim tuleris in eum, qui tuam post legem reus facteffet: vt homo consularis exclusus miser punitemporis, spoliaretur beneficio & æquitate legtuæ. Dices familiaritatem tibi fuisse cum Q. Maximo, præclara defensio facinoris tui. nam Maxiqui idem summa laus est, sumptis inimicitijs, susceppta caussa, quæsitore, consilioq; delecto, commodorem inimico suo * contentionem reiectionis dre noluisse: nihilq; Maximus fecit alienum aut svirtute, aut illis viris clarissimis Paullis, Maximis

Afric

Africanis,quarum gloriã huius virtute renouatam
non modo speramus,verumetiam iam videmus. tua
raus,tuum maleficium, tuum scelus illud est, te id,
quod promulgasset misericordiæ nomine, ad cru-
elitatis tempus distulisse. At nunc quidem C. An-
onius hac vna te miseriam suam consolatur, quod
magines patris,& fratris sui,fratrisque filiam, non
familia,sed in carcere collocatas adire maluit,
quam videre. Et quoniam pecunias aliorum despi-
is,de tuis diu tijs intolerantissime gloriaris: volo
ti mihi respondeas, feceriſne fœdera tribunus pl.
um ciuitatibus, cum regibus, cum tetrarchis? ero-
arisne pecunias ex ærario tuis legibus? eripue-
sne partes illo tempore carissimas partim a Cæ-
are, partim à publicanis? Quæ cum ita sint,quæro
x te,sine ex pauperibus diues factus illo ipso an-
o,quo lex lata est de pecunijs repetundis acerri-
na? vt omnes intelligere posseat,à te nõ modo no-
tra acta,quos tyrannos vocas, sed etiam amicissi-
ni tui legem esse contemptam Apud quem tu eti-
m nos criminari soles,qui illi sumus amicissimi, cũ
u ei contumeliosissime toties maledicas, quoties
li affinem te esse dicis. Atque illud etiam scire ex
e cupio,quo consilio,aut qua mẽte feceris,vt in e-
ulo Q. Arij familiaris mei cum toga pulla accum-
eres? quem vmquam videris? quem audieris? quo
xemplo,quo more feceris? Dices, supplicationes
e illas non probasse. optime. nullæ fuerint suppli-
ationes. Videsne me nihil de anni illius causa, ni-
il de eo quod tibi cum summis viris commune esse
ideatur,sed de tuis proprijs sceleribus ex te quæ-
ero? nulla supplicatio fuerit. credo, quis vmquã ce-
auit atratus? ita enim illud epulum est funebre, vt
nunus sit funeris,epulæ quidẽ ipsæ dignitatis. Sed
mitto epulum, populi Rom. festum diem, argen-
eſte,omni apparatu,ornatuq; visendo quis vmquã
n luctu domestico,quis in funere familiari cenauit

cum toga pulla? cui de balneis exeunti, præter
toga pulla vmquam data est? cum tot hominu
millia accumberent, cum ipse epuli dominus Q.
rius albatus esset, tu in templum Castoris tec
C. Fidulo atrato, ceteriſque tuis furiis funeſtum
tulisti. quis tum non ingemuit? quis non dol
reipu. casum? quis sermo alius in illo epulo fuit
si hanc tantam, & tam grauem ciuitatem subiect
esse non modo furori, verum etiam irrisioni tu
Hunc in morem ignorabas? numquam epulum
deras? numquam puer, aut adolescens inter*
æuos fueras? Fausti adolescentis nobilissimi pa
lo ante ex epulo magnificentissio famem illa
veterem tuam non exploras? quem accumbere
tratum videras dominum cum toga pulla, & eius
mic s ante conuiuium? quæ te tanta tenuit ame
tia, vt tu, nisi id fecisses, quod fas non fuit, nisi vi
lasses templum Castoris, nomen epuli, oculos ci
um, morem veterem, eius qui te inuitarat auct
tatem, parum putares testificatum esse supplicat
nes te illas non *putare? Quæro illud etiam ex
quod priuatus admisisti, in quo certe iam tibi di
re non licebit, cum clarissimis viris causſam tu
esse coniunctam: postulatusne sis Lege Licinia,
Iulia? edixeritne C. Memmius prætor ex ea lege,
adesses die tricesimo? cum is dies veniſſet, fe
risne, quod in hac rep. non modo factum ante nu
quam est, sed in omni memoria sit omnino inau
tam? appellarisne tribunos pleb. ne causſam di
res leuius dixi (quamquam id ipsum esset & nou
& non ferendũ) sed appellarisne nominatim pest
illius anni, furiam patriæ, tempestatem reip. Clo
um: qui tamen cum iure, cum more, cum potest
iudicium impedire non posset, rediit ad illam v
& furorem suum, ducemq; se militibus tuis præb
it. In quo ne quid a me dictum in te potius, put
quam abs tẽ esse quæsitum, nullum onus impon

mihi teſtimonii: quæ mihi breui tempore ex eodem
iſto loco video eſſe dicenda ſeruabo; teque non ar-
guem, ſed vt in ceteris rebus feci, rogabo. Quæro
exte, Vatine, num quis in hac ciuitate poſt vrbem
conditã tribunos pl. appellarit, ne cauſſam diceret?
num quis reus tribunal. ſui quæſitoris aſcenderit,
eumque vi deturbarit? ſubſellia diſſiparit? vrnas de-
leuerit? eas denique omnes res in iudicio diſturban-
do commiſerit, quarum rerum cauſſa iudicia ſunt
conſtituta? ſciaſne tum fugiſſe Memmium? accu-
ſatores eſſe tuos de tuis tuorumque manibus erep-
tos? iudices quæſtionum de proximis tribunalibus
eſſe depulſos? in foro, in luce, inſpectante populo
Romano, quæſtionem, magiſtratus, morem maio-
rum, leges, iudices, ſcelerum pœnam eſſe ſublatã?
hæc omnia ſciaſne, diligentia C. Memmij publicis
iſi vtilibus eſſe notata, atque teſtata? Atque illud etiam
quæro, quod poſtea, quã es poſtulatus, ex legatio-
ne redieris, ne quis te iudicia defugere arbitrare-
tur; teque cum tibi vtrum velles liceret, dictatis
cauſſam dicere maluiſſe; qui conſentaneum fuerit,
cum legionis perfugio vti noluiſſes, appellatione
improbiſſima te ad auxilium nefarium confugiſſe?
et quoniam legationis tuæ facta mentio eſt, volo
etiam audire de te quo tandem ſenatuſconſulto le-
gatus ſis? de geſtu intelligo, quid reſpondeas: tua le-
ge dicis. eſne igitur patriæ certiſſimus paricida?
peraſne id, vt patres conſcripti ex repub. funditus
tollerentur? ne hoc quidem ſenatui relinquebas?
quod nemo vmquam ademit, vt legati ex eius ordi-
nis auctoritate legarentur? adeone tibi ſordidum
conſilium publicum viſum eſt? adeone afflictus ſena-
tus, adeo miſera & proſtrata reſp. vt non nuntios
pacis ac belli, non curatores, non interpretes, non
bellici conſilii auctores, non miniſtros muneris pro-
incialis ſenatus more maiorum deligere poſſet?
ripueras ſenatui prouinciæ decernendæ poteſta-

tem, imperatoris delegendi iudicium ærarij diſpe
ſationem: quæ numquam ſibi populus Rom. appe
tiuit; qui numquam hæc a ſummi conſilij guberna
tione auferre conatus eſt. Age, factum eſt hom
aliquid in aliis: raro, ſed tamen factum eſt, vt pop
lus deligeret imperatorem. quis legatos vmqua
audiuit ſine ſenatuſconſulto? ante te nemo. po
continuo fecit idem in duobus prodigiis reipub
Clodius. quo etiam maiore es malo mactand
quod non ſolum facto tuo, ſed etiam exemplo ré
vulneraſti; neque tanta in es improbus ipſe, ſed e
tiam alios docere voluiſti. Atque illud etiam aud
re a te cupio, quare, cum ego legem de ambitu
s.c. tulerim ſine vi, tulerim ſaluis auſpiciis, tuleri
ſalua lege Aelia, & Fufia, tu eam eſſe legem no
putes? præſertim cum ego legibus tuis, quoqu
modo latæ ſint, parẽam. Cum mea lex dilucide ve
teret, biennio, quo quis petat, petituruſue ſit, gladi
tores dare, niſi ex teſtamento præſtituta die: qu
tanta in te ſit amentia, vt in ipſa petitione gladi
tores audeas dare? num quem putes illius tui ce
tiſſimi gladiatoris ſimilem tribunum pleb. poſſe re
periri, qui ſe interponat, quo minus reus mea leg
fias? Ob haſce omnes res ſcias te ſeueriſſimorum
hominum Sabinorum, fortiſſimorum virorum, Ma
ſorum, & Pelignorum, tribulium tuorum, iudici
notatum: nec poſt Romam conditam præter t
tribulem quemquam tribum Sergia perdidiſſe. A
ſi hæc omnia contemnis ac diſpicis, quod ita tib
perſuaſeris, vt palam dictitas, te diis hominibuſqu
inuitis, amore in te incredibili quodam C. Cæſari
omnia quæ velis conſecuturum: ecquid audier
ecquiſnam tibi prædixerit, C. Cęſarem nuper Aqui
leiæ cum de quibuſdam eſſet mentio facta, dixiſſ
C. Alfium præteritum permoleſte tuliſſe, quod n
homine ſummam fidem probitatemq; cognoſcer
g auiterque etiam ſe ferre prætorem aliquem eſ

factum,qui a suis rationibus dissensisset? tum quæ-
isse quendam,de Vatinio quẽadmodum ferret: ip-
um respondisse,Vatinium in tribunatu gratis nihil
eceisse:qui omnia in pecunia posuisset, honore ani-
mo æquo carere deberet? Quod si ipse, qui te suæ
ignitatis augendæ caussa, periculo tuo, nullo suo
elicto ferri præcipitem est facile passus; tamen te
mni honore indignissimum iudicat: si te vicini, si af-
ines, si tribules ita oderunt, vt repulsam tuam triũ-
hum suum duxerint; si nemo aspicit, quin ingemis-
at, nemo mentionem facit, quin exsecretur, si vi-
ant, fugiũt, audire de te nolunt, cum viderunt, tam-
uam auspicium malum detestantur; si cognati re-
ouunt, tribules exsecrantur, vicini metuunt, affines
rubescunt; si strumæ deniq; ab ore improbo demi-
rarunt, & alijs iam se locis collocarunt; si es odiũ
ublicum populi, senatus, vniuersorum hominum:
uid est, quamobrem præturam potius exoptes
uam mortem? præsertim cum popularem te velis
sse, neque vlla in re populo gratius facere possis.
ed vt aliquando audiamus, quam copiose ad inter-
ogata respondeas, concludam iam interrogationẽ
eam, teque in extremo pauca de ipsa caussa ro-
abo. Quæro quæ tanta in te vanitas, tanta leuitas
erit, vt in hoc iudicio T. Annium ijsdem verbis
udares, quibus eum laudare & boni viri & boni
ues consueuerunt, cum in eundem nuper ab ea-
em illa teterrima furia productus ad populum cu-
dissime falsum testimonium dixeris? An erit hæc
otio & potestas tua, vt cum Clodianas operas,
facinorosorum hominum, & perditorum ma-
um videris, Milonem dicas, id quod in concione
xisti, gladiatoribus & bestiarijs obsedisse remp.
m autem ad tales viros veneris, non audeas
uem singulari virtute, fide, constantia vituperа-
? Sed cum T. Annium tantopere laudes, & cla-
issimo viro nonnullam laudatione tua labecu-

Iam aſpergas (in illorum enim numero mauult T. Annius eſſe qui a te vituperantur) verum etiã quæro, cum in rep. adminiſtranda T. Annio cum P. Sextio conſiliorum omnium ſocietas fuerit (id quod non ſolum bonorum, verum etiam improborum iudicio declaratum eſt: eſt enim reus vterque ob eandem cauſſam & eodem crimine: alter die dictã ab eo, quem tu vnum improbiorem eſſe, quam te numquam ſoles confiteri: alter tuis conſiliis, illo tamen adiuuante) quæro qui poſſis eos, quos crimine coniungis, teſtimonio diſiungere? Extremum illud eſt, quod mihi abs te reſponderi velim: cum multa in Albinouanum de præuaricatione dicerес, dixeriſne, nec tibi placuiſſe, nec oportuiſſe Sextium de vi reum fieri? quauis lege, quouis crimine accuſandum potius fuiſſe? etiam illud dixeris cauſſam Milonis fortiſſimi viri coniunctam cum hoc exiſtimari? quæ pro me a Sextio facta ſint, bonis eſſe grata? Non coarguo inconſtantiam orationis, ac teſtimonii tui. quas enim huius actiones probatas bonis eſſe dicis, in eas pluribus verbis teſtimonium dixiſti: quicum autem eius cauſſam periculumque coniungis, eum ſummis laudibus extuliſti. Sed hoc quæro, num P. Seſtium qua lege accuſandum omnino fuiſſe negas, ea lege condemnari putes oportere? aut ſi te in teſtimonii conſuli nolis, nequid tibi auctoritatis a me tributum eſſe videatur, dixeriſne in eum teſtimonium de vi, quem negaris reũ omnino de vi fieri debuiſſe?

* * *

PRO

PRO M. COELIO

ORATIO XXXIIII.

SI quis, iudices, forte nunc adsit ignarus legum, iudiciorum, consuetudinis nostræ: miretur profecto, quę sit tanta atrocitas huiusce causę, quod diebus festis, ludisque publicis, omnibus negotiis forensibus intermissis, vnum hoc iudicium exerceatur: nec dubitet quin tanti facinoris reus arguatur, vt eo neglecto, ciuitas stare non possit: idem cum audiat, esse legem, quæ de seditiosis conscleratisq; ciuibus, qui armati senatum obsederint, magistratibus vim attulerint, remp. oppugnarint, quotidie quæri iubeat: legem non improbet, crimen quod versetur in iudicio, requirat cum audiat nullum facinus, nullam audaciam, nullam vim in iudicium vocari, sed adolescentem illustri ingenio, industria, gratia, accusari ab eius filio, qui ipse in iudicium & vocet & vocarit: oppugnari autem hunc opibus meretriciis: Atracini illius pietatem non reprehendat; muliebrem libidinem comprimendam putet, vos laboriosos existimet, quibus otiosis ne in communi quidem otio liceat esse. Etenim si attendere diligenter, existimare vere de omni hac caussa voluerit is, sic constituetis, iudices, nec descensurum quemquam ad hanc accusationem fuisse, cui vtium vellet, liceret; nec, cum descendisset, quidquam habiturum spei fuisse, nisi alicuius intolerabili libidine, & nimis acerbo odio niteretur. sed ego Atracino humanissimo, atque optimo adolescenti meo necessario

ignoſco, qui habet accuſationem vel pietatis, v
neceſſitatis; vel ætatis. ſi voluit accuſare, pieta
tribuo: ſi iuſſus eſt, neceſſitati: ſi ſperabit aliqu
puritiæ: ceteris non modo mihi ignoſcendum, e
etiam acriter eſt reſiſtendum. Ac mihi quidem
detur, iudices, hic introitus defenſionis, adoleſce
tiæ M. Cœlij maxime conuenire, vt ad ea quæ acc
ſatores deformandi huius cauſſa, detrahendæ ſp
liandæque dignitatis gratia dixerunt, primum reſpo
deam. Obiectus eſt pater varie, quod aut parum
ſplendidus ipſe, aut parum pie tractatus a filio
ceretur. dignitate Cælius nonis ac maioribus nat
etiam ſine mea oratione tacitus facile ipſe reſpon
det. quibus autem propter ſenectutem, quod iamd
minus in foro nobiſcum verſatur, * non æque c
cognitus, hi ſic habeant quæcumque in equite R
dignitas eſſe poſſit, quæ certe poteſt eſſe maxim
eam ſemper in M. Cælio habitum eſſe ſumman
hodieq;, haberi, non ſolum a ſuis, ſed etiam ab o
nibus, quibus potuerit aliqua de cauſa eſſe not
Equitis autem Rom. eſſe filium, criminis loco po
ac accuſatoribus, neque his iudicantibus oportu
neq; defendentibus nobis. Nam quod de pietate
xiſtis, eſt quidem iſta noſtra exiſtimatio, ſed iud
cium certe parentis. quid nos opinemur, audietis
iuratis: quid parentes ſentiant, lacrymæ matris, i
credibiliſque mæror, ſqualor patris, & hæc præſen
maſticia, quam cernitis, luctuſque declarat. Na
quod eſt obiectum, municipibus eſſe adoleſcenti
non probatum ſuis: nemini vmquam præſenti P
teolani maiores honores habuerunt, quam abſen
M. Cœlio: quem & abſentem in ampliſſimum o
dinem cooptarunt, & ea non petenti detulerun
quæ multis petentibus denegarunt: idemque nu
lectiſſimos viros, & noſtri ordinis, & equites Ro
cum legatione ad hoc iudicium, & cum grauiſſ
ma atque ornatiſſima laudatione miſerunt. Vide

mihi iecisse fundamenta defensionis meæ, quæ firmissima sunt, si nitantur iudicio suorum. neque enim vobis satis commendata huius ætas esse posset, si non modo parenti tali viro, verum etiam municipio tam illustri, ac tam graui displiceret. Equidem, vt ad me reuertar, ab his fontibus profluxi ad hominum famam: & meus hic forensis labor, vitæque ratio dimanauit ad existimationem hominum paullo latius commendatione, ac iudicio meorum. Nam quod obiectum est de pudicitia, quodque omnium accusatorum non criminibus, sed vocibus maledictisque celebratum est, id numquam tam acerbe ferret M. Cœlius, vt cum peniteat non deformem esse natum. sunt etenim ista maledicta permulgata in omnes, quorum in adolescentia forma, & species fuit libetalis. sed aliud est maledicere, aliud accusare. accusatio crimen desiderat, rem vt definiat, hominem vt notet, argumento probet, teste confirmet: maledictio autem nihil habet propositi præter contumeliam: quæ si petulantius* dicatur, conuicium: si facetius, vrbanitas nominantur. Quam quidem partem accusationis admiratus sum, & molestè tuli potissimum esse Atracino datam. neque enim decebat, neq; ætas illa postulabat, neque id quod animaduertere poteratis, pudor patiebatur optimi adolescentis, in tali illum oratione versari. Vellem aliquis ex vobis robustioribus hunc maledicendi locum suscepisset: aliquanto liberius, & fortius, & magis more nostro refutaremus istam maledicendi licentiam. tecum, Atrocine, agam leuius, quod & pudor tuus moderatur orationi meæ; & meum erga te parentem; tuum beneficium tueri debeo illud tamen te esse admonitum volo, primũ qualis es, talem te* esse existimes: vt quantum a rerũ turpitudine abes; tantum te a verborum libertate seiungas: deinde vt ea in alterum ne dicas, quæ cum tibi falso responsa sint, erubescas. quis est

enim, cui via ista non pateat? qui isti ætati no
possit, quam velit petulanter, etiamsi sine nulla i
spicione, at non sine argumento maledicere? Se
istarum partium culpa est eorum, qui te agere v
luerunt? laus pudoris tui, quod ea te multum dic
re videbamus: ingenij, quod ornate politeque
xisti. Verum ad istam omnem orationem breuis e
defensio. nam quoad ætas M. Cœlij dare potuit
suspicioni locum, fuit primum ipsius pudore, dei
de etiam patris diligentia disciplinaque munita: q
vt huic virilem togam sedit, nihil dicam hoc lo
de me: tantum sit, quantum vos existimatis: ho
dicam, hunc a patre continuo ad me esse deduct
neme hunc M. Cœlium in illo ætatis flore vidit, n
aut cum patre, aut mecum, aut in M. Crassi castis
ma domo, cum artibus honestissimis eruditur. N
quod Catilinæ familiaritas obiecta Cœlio est, lo
ge ab ista suspicione abhorrere debet. hoc enim
dolescente scitis consulatum meum petisse Catil
nam, ad quem si accessit, aut si a me discessit v
quam (quam quam multi boni adolescentes illi ho
mini necessario atque improbo studerunt) tum e
istimetur Cœlius Catilinæ nimium familiaris fu
se. At enim postea scimus, & vidimus esse hunc
illius amicis quis negat? sed ego illud tempus at
tis, quod ipsum sua sponte infirmum, aliorum lib
dine infectum est, id hoc loco defendo, fuit assid
us mecum, prætore me: non nouerat Catilinam
fricam tum prætor ille obtinebat: secutus est a
nus: causam de pecuniis repetundis Catilina d
xit: mecum erat hic, illi ne aduocatus quidem ve
nit vnquam. deinceps fuit annus, quo ego consul
tum petiui: petebat Catilina mecum. numquam
ad illum accessit, a me numquam recessit. Totig
tur annos versatus in foro sine suspitione, sine inf
mia, studuit Catilinæ iterum petenti. quem ergo a
finem putas custodiendam illam ætatem fuisse? No

bis quidem olim annus erat vnus ad cohibendum brachium toga constitutus, & vt exercitatione ludoque campestri tunicati vteremur: eademque erat, si statim mereri stipendia cœperamus, castrensis ratio ac militaris. qua in ætate, nisi qui se ipse sua grauitate, & castimonia, & cum disciplina domestica, cum etiam naturali quodam bono defenderat; quoquo modo a suis custoditas esset, tamen infamiam veram effugere non poterat. Sed qui prima illa initio ætatis integra atque inuiolata præstitisset, de eius fama ac pudicitia, cum his iam se corroborauisset, ac vir inter viros esset, nemo loquebatur. Studuit Catilina cum iam aliquot annos esset, in foro Cœlius: & multi hoc idem ex omni ordine, atque ex omni ætate fecerunt. habuit enim ille, sicuti meminisse vos arbitror, permulta maximarum non expressa signa, sed adumbrata virtutum. vtebatur hominibus improbis multis & quidem optimis se viris deditum esse simulabat. erant apud illum illecebræ libidinum multæ erant etiam industriæ quidem stimuli ac laboris flagrabant vitia libidinis apud illum; vigebant etiam studia rei militaris. neque ego vmquam fuisse tale monstrum in terris illum puto, tam ex contrarijs diuersisque inter se pugnantibus naturæ studijs cupiditatibusque conflatum. Quis clarioribus viris quodam tempore iucundior? quis turpioribus coniunctior? quis ciuis melioribus partium aliquando? quis tetrior hostis huic ciuitati? quis in voluptatibus inquinatior? quis in laboribus patientior? quis in rapacitate auaritior? quis in largitione effusior? Illa vero, iudices, in illo homine mirabilia fuerunt, comprehendere multos amicitia, tueri obsequio, cum omnibus communicare quod habebat, seruire temporibus suorum omnium, pecunia, gratia, labore corporis, scelere etiam, si opus esset, & audacia: versare suam naturam, & regere ad tempus, atq; huc & illuc torque-

re cum tristibus seuere, cun remissis iucũde; cum
nibus grauiter, cum iuuentute comiter, cum fa
norosis audacter, cum libidinosis luxurioſe viue
Hac ille tam varia multipliciq; natura, cum om
omnibus ex terris homines improbos audaceſ
collegerat, tum etiam multos fortes viros, & bo
ſpecie quadam virtutis affimulatæ tenebat. nec
vmquam ex illo delendi huius imperij tam ſcele
tus impetus extitiſſet, niſi tot vitiorum tanta im
nitas quibuſdam facilitatis & patientiæ radici
niteretur. Quare iſta conditio, iudices, reſp
tur, nec Catilinæ familiaritatis crimen hæreat.
enim commune cum multis, & cum quibuſdam
am bonis. mei. ſum, me, inquam, quondam p
ille decepit, cum & ciuis mihi bonus, & optimi
iuſque cupidus, & firmus amicus, & fidelis vid
tur. cuius ego facinora oculis prius, quam opi
ne, manibus ante, quã ſuſpicione deprehendi.
in magnis cæteruis amicorum ſi fuit etiam Cœl
magis eſt vt ipſe moleſte ferat erraſſe ſe, ſicu
nonnumquam in eodem homine me quoq; em
mei pœnitet, quam vt iſtius amicitiæ crimen re
midet. Itaq; a maledictis pudicitię ad coniurati
inuidiã oratio eſt veſtra delapſa, poſſiſtis enim
q; id tamẽ cituba.ter & ſtrictim, coniurationi
propter amicitiam Catilinæ participem fuiſſe.
quo non modo crimen non hærebat, ſed vix de
adoleſcentis cohærebat oratio. Qui enim tantu
ror in Cœlio? quod tantum aut in moribus, n
raq; vulnus, aut in re atq; fortuna? vbi deniq; in
ſi ſpicione eſt Cœlij nomẽ auditum? Nimium
ta de te minime dubia loquor. hoc tamen dico
modo ſi ſocius coniurationis, ſed niſi inimiciſſ
iſtius ſceleris fuiſſet, numquam coniurationis a
ſatione adoleſcentiam ſuam potiſſimum com
dare voluiſſet. quod, haud ſcio an de ambitu,
criminibus iſtius ſodalium ac ſequeſtriũ, quo

hucincidi, similiter respondendū putem.numquam enim tam Cœlius amens fuisset, vt si se isto infinito ambitu commaculasset, ambitus alterum accusaret. neq; enim eius facti in altero suspicione quæreret, cuius ipse sibi perpetuam licentiā optaret, nec si sibi semel periculum ambitus iubeundū putaret, ipse alterum iterum ambitus crimine arcesseret. quod quamquam nec sapienter, & me inuito facit, tamen est eiusmodi *cupiditatis, vt magis insectari alterius innocentiam, quam de se timide cogitare videatur. Nam quod æs alienū obiectum est, sumptus reprehensi, tabulæ flagitiosæ: videte quam pauca respondeam. Tabulas, qui in patris potestate est, nullas confecit: versuram numquam omnino fecit vllam. Sumptus vnius generis obiectus est, habitationis, triginta millibus dixistis eum habitare. Nunc demū intelligo P. Clodii insulam esse venalē, cuius hic in ædiculis habitet, decem vt opinor, millibus: vos autem, dum illi placere vultis, ad tēpus ei mendacium vestrum accommodauistis. Reprehendistis, a patre quod semigrarit. quod quidem iam in hac ætate minime reprehendendū est. qui cum ex reip. caussa esset mihi quidem molestum, sibi tamen gloriosam victoriam consecutus, & per ætatem magistratus petere posset; non modo permittente patre, sed etiam suadente abeo semigrauit. & cum domus patris a foro longe abesset; quo facilius & nostras obire domos, & ipse a suis coli posset, conduxit in Palatio non magno domum. Quo loco possum dicere id, quod vir clarissimus M. Crassus, cum de adventu regis Ptolomæi quæreretur, paullo ante dixit, "Vtinam ne in nemore Peleo. Ac longius quidē mihi contexere hoc carmen liceret: "Nam nūquam hera errans hāc molestiam nobis exhiberet, Medea animo ægra, amore sæuo saucia. Sic enim, iudices, reperietis (quod, cum ad id loci venero, o. fidam (hanc Palatinam Medeam, migrationemq;,

huic adoleſcenti cauſſam ſiue malorum omnium
ſiue potius ſermonum fuiſſe. Quamobrem illa, qua
ex accuſatorum oratione præmuniri iam & fing
intelligebam, fretus veſtra prudentia, iudices, no
pertimeſco. Aiebant enim fore teſtem ſenatore
qui ſe pontificijs comitijs pulſatum a Cœlio dic
rer. a quo quæram, ſi prodierit, primum cur ſtati
nihil egerit? deinde, ſi id quæri, quam agere m
luerit, cur productus a vobis potius, quam ip
per ſe? cur tanto poſt potius, quam continuo, qua
maluerit? ſi mihi ad hæc acute argute que reſpo
derit? tum quæram denique, ex quo iſte fonte
nator emanet? nam ſi ipſe orietur, & naſcetur
ſeſe fortaſſe, vt ſoleo, commouebor. ſin autem
riuulus accerſitus, & ductus ab ipſo capite acc
ſationis veſtræ: lætabor, cum tanta gratia, tan
que opibus accuſatio veſtra nitatur, vnum ſena
rem ſolum eſſe, qui vobis gratificari vellet, inue
tum. Nec tamen illud genus alterum nocturnor
teſtium pertimeſco. eſt enim dictum ab illis, fo
qui dicerent vxores ſuas a cena redeunteis a
ctatas eſſe a Cœlio, graues erunt homines qui h
iurati dicere audeant: cum ſit his confitend
numquam ſe ne congreſſu quidem, & conſli
cœpiſſe de tantis iuſurijs experiri. Sed totum
nus oppugnationis huius, iudices, & iam pro
cijs animis, & cum inferetur, propulſare debeb
non enim ab iiſdem accuſatur M. Cœlius, a qui
oppugnatur. palam in eum tela iaciuntur, c
ſubminiſtrantur. Neque id ego dico, vt inuidio
ſit in eos, quibus glorioſum hoc etiam eſſe deb
funguntur officio: defendunt ſuos: faciunt q
viri fortiſſimi ſolent, læſi dolent, irati efferun
pugnant laceſſiti ſed veſtræ ſapientiæ tamen
iudices, non, ſi cauſſa iuſta eſt viris fortibus op
gnandi M. Cœlium, ideo vobis quoque vos cauſ
putare eſſe iuſtam, alieno dolori potius, quam

strę fidei consulendi. Quæ sit multitudo in foro, quæ genera, quæ studia, quæ varietas hominum, videtis, ex hac copia, quam multos esse arbitramini, qui hominibus potentibus, gratiosis, diſertis, cum aliquid eos velle arbitrentur, vltro se offerre soleant, operam nauare, testimonium polliceris hoc ex genere siqui se in hoc iudicium forte proiecerint, excluditote eorum cupiditatem, iudices, sapientia vestra: vt eodem tempore horum saluti, & religioni vestræ, & contra perniciosissimas hominum potentias conditioni omnium ciuium prouidisse videamini. Equidem vos abducam a testibus, neque huius iudicij veritatem, quæ mutari nullo modo potest, in voluntate testium collocari sinam: quę facillime * effingi, nullo negotio flecti, ac detorqueri potest, argumentis agemus: signis omni luce clarioribus crimina reuellemus; res cum re, caussa cum caussa, ratio cum ratione pugnabit. Itaque illam partem caussæ facile patior grauiter & ornate a M. C rasso peroratam, de seditionibus Neapolitanis, de Alexandrinorum pulsatione Puteolana, & de bonis Pallæ. vellem dictum esset ab eodem etiã de Dione de quo ipso tamen quid est quod expectetis, quod is qui fecit, aut non timet, aut etiam * fateturs Etenim reus, qui dictus est & adiutor fuisse, & conscius. & P. Ascitius, is iudicio est liberatus. quod igitur est huiusmod crimen, vt qui commisit, non neget; qui * non negauit, absolutus sit; id hic pertimescat, qui non modo a facto, verum etiam a conscientiæ suspitione abfuit? & si Ascitio caussa plus profuit, quam nocuit inuidia; huic oberit tuum maledictum, qui istius facti non modo * non suspicione, sed ne infamia quidem est aspersus? At præuaricatione est Ascitius liberatus. perfacile est isti loco respondere, mihi præsertim, a quo illa caussa defensa est. sed Cœlius optimam caussam Ascitij esse arbitratur. cuiusmodi autem sit, a sua putat

esse seiunctam neq; solum Cœlius, sed etiam ad
lescentes humanissimi, & doctissimi, rectissimis stu
diis, atque optimis artibus præditi, Titus Ca usque
Coponii, qui ex omnibus maxime Dionis morte
doluerunt, qui cum doctrinæ studio, atque humani
tate, tum etiam hospitio Dionis tenebantur. hab
tabat is apud L. Luccеium, vt audistis. fuerat ei co
gnitus Alexandriæ: quid aut hic, aut summo splen
dore præditus frater eius, de M. Cœlio existimet, c
ipsis, si producti erunt, audietis. Ergo hæc remou
antur, vt aliquando in quibus causa nititur, ad
veniamus. Animaduerti enim, iudices, audiri a
bis meum familiarem L. Herennium perattente
quo etsi magna ex parte ingenio eius, & dicēdi g
nere quodam tenebamini, tamē nonnumquam v
rebar, ne illa subtiliter ad criminandum inducta o
ratio animos vestros sensim, ac leniter accend
ret. dixit enim multa de luxuria, multa de libidi
multa de vitiis iuuentutis, multa de moribus: &, q
in reliqua vita mitis esset, & in hac suaui ate h
manitatis, qua prope iam delectantur homine
versari periucunde soleret, fuit in hac causa pe
tristis quidam patruus, censor, magister: obiurga
M. Cœlium, sicut neminem vmquam parens: mul
de incontinentia, intemperantiaque disseruit. Qu
quæritis, iudices? ignoscebam vobis attente aud
entibus: propterea quod egomet tam triste illud
tam asperum genus orationis horrebam. Ac prim
pars fuit illa, quæ me minus mouebat, fuisse m
necessario Bestiæ Cœlium familiarem, cenasse ap
eum, ventitasse domum, studuisse præturæ. non
hæc mouent, quæ perspicue falsa sunt. etenim
vna cenasse dicit, qui * aut abiunt, aut quibus n
cesse est idem dicere. neque vero illud me comm
uet, quod sibi in Lupercis sodalem esse Cœlium
xii fera quædam sodalitas, & plane pastoritia,
que agrestis germanorum Lupercorum, quor
coi

coitio illa siluestris ante est instituta, quam humanitas, atque leges: siquidem non modo nomina deseruntur inter se sodales, sed etiam commemoratur sodalitatem in accusando, vt ne quis, si id forte nescirat, timere videatur. Sed hæc omittam, ad illa quæ me magis mouerunt, respondebo. Deliciarum obiurgatio fuit longa, & ea lenior, plusque disputationis habuit, quam atrocitatis: quo etiam audita est attentius. nam P. Clodius amicus meus, cum se grauissime, vehementissimeque iactaret, & omnia inflammatus ageret tristissimis verbis, voce maxima, tametsi probabam eius eloquentiam, tamen non pertimescebam. aliquot enim in caussis eum videram frustra litigantem tibi autem Balbe, respondebo, primum precario, si licet, si fas est defendi a me eum, qui nullum conuiuium reliquerit, qui vnguenta sumpserit, qui Baias viderit. Equidem multos & vidi in hac ciuitate, & audiui, non modo qui primoribus labris gustassent genus hoc vitæ, & extremis, vt dicitur, digitis attigissent, sed qui totam adolescentiã voluptatibus dedidissent, emersisse aliquando, & se ad frugem bonam, vt dicitur, recepisse, grauesque homines, atque illustres fuisse. datur enim concessu omnium huic aliquis ludus ætati, & ipsa natura profundit adolescentiæ cupiditates: quæ si ita erumpunt, vt nullius vitam labefactent, nullius domum euertant, faciles & tolerabiles haberi solent. Sed tu mihi videbare ex communi infamia iuuentutis aliquam inuidiam Cœlio velle constare. itaque omne illud silentium, quod est orationi tributum tuæ, fuit ob eam caussam, quod vno reo proposito de multorum vitiis cogitabamus. Facile est accusare luxuriem: dies iam me deficiet, si quæ dici in eam sententiam possunt, conor expromere de corruptelis, de adulteriis, de proteruitate, de sumptibus, immensa oratio est: vt tibi reum neminem, sed vitia proponas, res tamen

ipſa & copioſe & grauiter accuſari poteſt. Sed r
ſtræ ſapientiæ eſt, iudices, non abduci ab reo, n
quos aculeos habeat ſeueritas, grauitaſque veſtr
cum eos accuſator erexerit in rem, in vitia, in m
res, in tempora; emittere in hominem, & in reu
cum is non ſuo crimine, ſed multorum vitio ſit
quoddam odium iniuſtum vocatus. Itaque ſeue
tati tuæ, vt oporteret, ita reſpondere non aude
erat enim meum deprecari vocationem adoleſce
tiæ, veniamque petere. non, inquam, audeo: peri
giis non vtor ætatis: conceſſa omnibus iura dim
to: tantum peto, vt ſi quæ eſt inuidia commu
hoc tempore æris alieni, petulantiæ, libidinum
uentutis, quam video eſſe magnam, ne huic alie
peccata, ne ætatis ac temporum vitia noceant. A
que ego idem, qui hæc poſtulo, quin criminib
que in hunc proprie conferuntur, diligentiſſime
ſpondeam, non recuſo. Sunt autem duo crimina,
ti, & veneni; in quibus vna atque eadem per
na verſatur. Aurum ſumptum a Clodia; venen
quæſitum, quod Clodiæ daretur, dicitur. om
ſunt alia non crimina, ſed maledicta iurgij pe
lantis magis, quam publicæ quæſtionis. adulte
impudicus, ſequeſter, conuicium eſt, non accu
tio. nullum eſt enim fundamentum horum c
minum, nulla ſedes, voces ſunt contumelioſæ,
mere ab irato accuſatore nullo auctore emiſſę. H
rum duorum criminum video fontem, video auc
rem, video certum nomen, & caput, auro opus f
it: ſumpſit a Clodia, ſumpſit ſine teſte, hab
quamdiu voluit maximum video ſignum cuiuſd
egregiæ familiaritatis. necare eandem voluit, qu
ſiuit venenum, ſolicitauit quos potuit, parauit
cum, conſtituit, attulit magnum rurſus odium
deo cũ crudeliſſimo diſſidio extitiſſe. Res eſt o
nis in hac cauſſa nobis, iudices, cum Clodia, mul
re non ſolum nobili, ſed etiam nota: de qua ego

hil dicam, nisi depellendi criminis causſa. sed intelligis pro tua præstanti prudentia Cn. Domiti, cum hac sola rem esse nobis: quæ si se aurum Cœlio commodasse non dicit, si venenum ab hoc sibi paratum esse non arguit, petulanter facimus, si matremfamilias secus quam matronarum sanctitas postulat, nominamus. sin ista muliere remota, nec crimen vllum, nec opes ad oppugnandum Cœlium illis relinquentur, quid est aliud quod nos patroni facere debeamus, nisi vt eos qui insectantur, repellamus? quod quidem facerem vehementius nisi intercederent mihi inimicitiæ cum istius mulieris viro: fratrem volui dicere: semper hic erro. nunc agam modice, nec longius progrediar, quam me mea fides, & causſa ipsa coget: neque enim muliebres vmquam inimicitias mihi gerendas putaui, præsertim cum ea, quam omnes semper amicam omnium potius, quam cuiusquam inimicam putauerunt. sed tamen ex ipsa quæram prius, vtrum me secum seuere, & grauiter, & prisce agere malit; an remisse, ac leniter, & vrbane. si illo austero more, ac modo, aliquis mihi ab inferis excitandus est, ex barbaris illis, non hac barbula, qua ista delectatur, sed illa horrida, quam in statuis antiquis, & imaginibus videmus, qui obiurget mulierem, & pro me loquatur, ne ista mihi forte succenseat. Exsistat igitur ex hac ipsa familia aliquis, ac potissimum cæcusille. minimum enim dolorem capiet, qui istam non videbit. qui profecto si extiterit, sic aget, & sic loquetur. Mulier quid tibi cum Cœlio? quid cum homine adolescentulo? quid cum alieno? cur aut tam familiaris huic fecisti vt aurum commodares, aut tam inimica, vt uenenum timeres? non patrem tuum videras, non patruum, non auum, proauum, atauum audieras consules fuisse? non deniq; modo te Q. Metelli matrimonium tenuisse sciebas clarissimi, & fortissimi viri, patriæque amantissimi, qui

qui simulac pedem limine extulerat, omnes pro
ciues virtute, gloria, dignitate superabat? c
tum ex amplissimo genere in familiam clarissim
nupsisses; cur tibi Cœlius tam coniunctus fu
cognatus? affinis? viri tui familiaris? nihil horu
quid igitur fuit, nisi quædam temeritas ac libid
nonne te si nostræ imagines viriles non comm
uebant, ne progenies quidem mea Q. illa Claud
æmulam domesticæ laudis in gloria muliebri e
admonebat? non virgo illa Vestalis Claudia, q
patrem complexa triumphantem ab inimico t
buno plebis de curru detrahi passa non est? cur
fraterna vitia potius, quam bona paterna, & au
& vsque a nobis cum in viris, tum etiam in femi
repetita mouerunt? ideone ego pacem Pirrhi
remi, vt tu amorum turpissimorum quotidie f
dera ferires? ideo aquam adduxi, vt ea tu inc
ste vteretur? ideo viam munui, vt eam tu alie
viris comitata celebrares? Sed quid ego, iudice
ita grauem personam induxi, vt & verear, ne si
dem Appius repente conuertat, & Cœlium in
piat accusare illa sua grauitate censoria? Sed vi
ro hoc posterius, atque ita, iudices, vt vel seuer
mis disceptatoribus M. Cœlii vitam me proba
rum esse confidam. Tu *modo mulier (iam eo
ipse tecum nulla persona introducta loquor) si
quæ facis, quæ dicis, quæ insimulas, quæ mol
quæ arguis, probare cogitas; rationem tantæ
miliaritatis, tantæ consuetudinis, tantæ coniunc
nis reddas, atque exponas necesse est. accusa
res quidem libidines, amores, adulteria, Baias
conuiuia, commessationes, cantus, symphonias,
uigia iactant. iidemque significant, nihil se, te in
ta, dicere quæ tu, quoniam mente nescio qua e
nata, atque præcipiti in forum deferri, iudicium
voluisti, aut diluas oportet, & falsa esse doceas;
nihil neq; crimini tuo, neque testimonio crede

esse fateare. Sin autem vrbanius me agere mauis, sic agam tecum: remouebo illum senem durum ac pene agrestem, ex hisce tuis fundam aliquam, ac potissimum minimum fratrem tuum, qui est in illo genere vrbanissimus, qui te amat plurimum, qui propter nescio quam credo timiditatem,& noctu nos quosdam inanes metus tecum semper pusio cum maiore sorore cubitauit. cum putato tecum loqui. Quid tum? tuaris soror? quid insanis? quid clamore exorsa, verbis paruam rem magnã facis? vicinum adolescentulum aspexisti: candor huius te, & procritas, vultus oculique perpulerunt; sæpius videre voluisti: fuisti nonnumquam in iisdem hortis visa nobilis mulier: illam filiumfamilias patre parco ac tenaci habere tuis copiis deuinctum non potes: calcitrat, respuit, non putat tua dona esse tanti. confer te alio, habes hortos ad Tiberim. ac diligenter eo loco * præparasti, quo omnis iuuentus natandi causa venit, hunc licet condiciones quotidie legas. cur huic qui te spernit molestae es? Redeo nunc ad te, Cœli, vicissim, ac mihi auctoritatem patriam, seueritatemque suscipio: sed dubito, quem patrem potissimum sumam. Cæcilianumne aliquem, vehementem atque durum? "Nunc enim demum mihi animus ardet, nunc meum cor cumulatur ira: an illum, "O infelix! o sceleste! Ferrei sunt isti patres. "Egone quid dicam? egone quid velim? quæ tu omnia turpis fœdis factis facis, vt nequidquam velim? * Vix ferenda diceret talis pater, Cur te in istam vicinitatem meretriciam contulisti? cur illecebris cognitis, non refugisti? cur alienam vllam mulierem nostris dede te, ac discice, per me licebit. Si egebit, tibi dolebit: mihi sat est, qui ætatis quod reliquum est, oblectem meæ. Huic tristi ac * decrepito seni responderet Cœlius, se nulla cupiditate inductum de via decessisse. quid signi? nulli sumptus,

nulla iactura, nulla versura. At fuit fama, qu
quisque istam effugere potest in tam maledic
uitates? vicinum eius mulieris miraris male au
cuius frater germanus sermones iniquorum effi
re non potuit? Leni vero, & clementi patri,
modi ille est. "Fores effregit? restituerentur:
dit vestem? resarcietur. Cœlii causa est exp
tissima. Quid enim esset, in quo se non facile de
deret? Nihil tam in istam mulierem dico: sed
set aliqua dissimilis istius, quæ se omnibus per
garet, quæ haberet palam decretum semper ali
cuius in hortos, domum, Baias, iure suo libid
omnium commearunt, quæ etiam aleret adole
tes, & parsimoniam patrum suis sumptibus su
taret: si vidua libere, proterua petulanter, diue
fuse, libidinosa meretricio more viueret: adulte
ego putarem, si quis hanc paulo liberius saluta
Dicet aliquis, Hæc igitur est tua disciplina? h
instituis adolescentes? ob hanc causam tibi
puerum parens commendauit & tradidit, vi
more & voluptatibus adolescentiam suam co
caret, "hanc tu vitam, atque hæc studia dese
res? Ego si quis, iudices, hoc robore animi,
hac indole virtutis, ac continentiæ fuit, vt respu
omnes voluptates, omnemq; vitæ suæ cursum i
bore corporis, atque in animi contentione co
ceret: quem non quies, non remissio, non æqual
studia, non ludi, non conuiuia delectarent. nihi
vita expetendum putaret, nisi quod esset cum
de, & cum dignitate coniunctum: hunc mea
tentia diuinis quibusdam bonis instructum,
ornatum puto. Ex hoc genere illos fuisse arbi
Camillos, Fabritios, Curios, omnesque eos qui
ex minimis tanta fecerunt. Verum hæc genera
tutum non solum in moribus nostris, sed vix
in libris reperiuntur, chartæ quoque, quæ illam
stinam scueritatem continebant, obsoleu
ne

eque solum apud nos, qui hanc sectam, rationem-
vitæ magis quam verbis secuti sumus, sed etiam
ud Græcos doctissimos homines, quibus, cum
icere non possent, loqui tamen, & scribere hone-
e, & magnifice licebat. Alia quædam, mutatis Gre
e temporibus, præcepta extiterunt. Itaque alij
oluptatis caussa omnia sapientes facere dixerunt:
eq; ab hac orationis turpitudine eruditi homines
fugerunt. alij cum voluptate dignitatem coniun-
endam putauerunt. vt res maximè inter se repu-
nantes dicendi facultate coniungerent. illud vnũ
d laudem cum labore directum iter qui probaue-
nt, prope iam soli in scholis sunt relicti. multa
nim nobis blandimenta natura ipsa genuit, qui-
us sopita virtus conniueret: & interdum multas
as adolescentiæ lubricas ostendit, quibus illa in-
stere, aut ingredi sine casu aliquo aut prolapsione
ix posset: & multarum rerum iucundissimarum
arietatem dedit, qua non modo hæc ætas, sed eti-
m iam corroborata caperetur. Quamobrem si quẽ
te inueneritis, qui aspernetur oculis pulchritu-
inem rerum, non odore vllo, non tactu, non sapore
apiatur, excludat auribus omnem suauitatem: hu-
homini ego fortasse & pauci deos propitios, ple-
que autem iratos putarunt. Ergo hæc deserta via,
inculta atque intercluſa iam frondibus, & vir-
ultis relinquatur: detur aliquid ætati: sit adoles-
entia liberior. non omnia voluptatibus denegen-
ur. non semper superet vera illa & directa ratio
incat aliquando cupiditas voluptasque rationem:
umnodo illa in hoc genere præscriptio, mode-
atioque teneatur: parcat iuuentus pudicitiæ suæ,
e spoliet alienam, ne effundat patrimonium, ne
enore trucidetur, ne incurrat in alterius domum,
atque famam, ne probrum castis, labem integris,
ntamiam bonis inferat, ne quem * interimat, ne
interſit insidiis, scelere careat: postremo cum pa-

rierit voluptatibus, dederit aliquid temporis ad
dum ætatis, atque ad inanes hasce adolescentia
piditates, reuocet se aliquando ad curam rei do
stica, rei forensis, reipublicæ, vt ea quæ ratione
tea non perspexerat, satietate abiecisse, experi
contemptisse videatur. Ac multi, & nostra, &
trum maiorumque memoria, iudices, summi ho
nes, & clarissimi ciues fuerunt, quorum cum a
lescentiæ cupiditates deferbuissent, eximiæ vi
tes, firmata iam ætate, exstiterunt, ex quibus ne
nem mihi necesse est nominare. volunt vo
cum recordamini. nolo enim cuiusquam fortis, a
illustris viri ne minimum quidem erratum
maxima laude coniungere. quod si facere vell
multi a me summi atque ornatissimi viri præ
rentur, quorum partim nimia libertas in ad
centia, partim profusa luxuries magnitudo cri
eni, sumptus, libidines nominarentur: qua
tis postea virtutibus obtecta, adolescentiæ, qui
let, excusatione defenderet. At vero in M. C
(dicam enim iam confidentius de studijs eius
nestis: quoniam audeo quædam fretus vestra
entia libere confiteri) nulla luxuries reperie
nulli sumptus, nullum æs alienum, nulla conui
ac lustrorum libido, quod quidem vitium ve
& gutturis non modo non minuit ætas homini
sed etiam auget. Amores autem, & hæ delitiæ
vocantur, quæ firmiore animo præditis diutius
lescere non solent esse (mature enim, & celeriter
florescunt) numquam hunc occupatum imp
tumq; tenuerunt. Audistis cum pro se dicere
distis antea cum accusaret: defendendi hæc ca
non gloriandi loquor. genus orationis, facult
copiam sententiarum, atque verborum, quæ ve
prudentia est, perspexistis. Atque in eo non s
ingenium eluceret eius videbatis: quod sæpe, c
si industria non alitur, valet tamen ipsum suis

bus; sed inerat (nisi me propter benevolentiam
sorte fallebat) oratio & bonis artibus instituta, &
ura, & vigiliis elaborata. Atque scitote, iudices,
as cupiditates, quæ obiiciuntur Cœlio, atque hæc
ludia, de quibus disputo, non facile in eodem ho-
mine esse posse. fieri enim non potest, vt animus
ubidini dedatus, amore, desiderio, cupiditate sæpe
imia copia, inopia etiam nonnumquam impe-
itus hoc quicquid est, quod nos facimus in dicen-
o non modo agendo, verum etiam cogitando pos-
fit sustinere. An vos aliam causam esse vllam puta-
is, cur in tantis præmiis eloquentiæ, tanta voluptа-
e dicendi, tanta laude, tanta gloria, tanto honore,
am sint pauci semperque fuerint, qui in hoc labo-
e versentur? Omittendæ sunt omnes voluptates,
elinquenda studia delectationis: ludus, iocus, con-
ivium, sermo etiam* pænè omnium familiarium
eserendus. quæ res in hoc genere hominem a la-
bore studioque dicendi deterret, non quo aut inge-
ia deficiant, aut dect ina puerilis. An hic, si sese i-
vitæ dedisset, consularem hominem admodum
doleſcens in iudicium vocauisset? hic, si laberem
igeret, si c bstrictus voluptatibus teneretur, in hac
cie quotidie versaretur? appeteret inimicitias? in
udicium vocaret? subiret periculum capitis? ipso
nspectante populo Romano, tot menses aut de fa-
ute, aut de gloria dimicaret. Nihil igitur illa vici-
itas redoleti nihil hominum famæ? nihil Baiæ de-
ique ipsæ loquuntur? illæ vero non loquuntur
olum, verum etiam personant, huc vrius mulieris
ibidinem esse prolapsam, vt ea non modo solitu-
inem, ac tenebras, atq; hæc flagitiorum integu-
enta non quarat, sed in turpissimis rebus ire-
uentissima celebritate, & clarissima luce læ-
ur. Verum si quis est, qui etiam meretricis amori-
us interdictum iuuentuti, putet esse: ille quidem
alde severus, negare non possum: sed abhorret nō

modo ab huius seculi licentia, verum etiam a m
iorum consuetudine, atque confessis. quando en
hoc non factum est? quando deprehensum? qua
non permissum? quando denique fuit, vt quod lic
non liceret, Hic ego iam rem definiam, mulier
nullam nominabo. tantum in medio relinquam
quæ non nupta mulier domum suam patefece
omnium cupiditati, palamque sese in meretri
vita collocarit, virorum alienissimorum conui
vti instituerit: si hoc in vrbe, si in hortis, si in B
cum illa celebritate faciet: si denique ita sese ge
non incessu solum, sed ornatu, atque comitatu, n
flagrantia oculorum, non libertate sermonis,
etiam complexu, auscultatione, aquis nauigatio
conuiuijs, vt non solum meretrix, sed etiam *
cax videatur: cum hac si quis adolescens forte
rit, vtrum hic tibi, L. Herenni adulter an amat
expugnare pudicitiam, an explere libidinē volu
videatur? Obliuiscar iam* iniurias, Clodia: dep
no memoriam doloris mei: quæ abs te crudeli
in meos, me absente, facta sunt negligone sint h
in te dicta, quæ dixi, sed ex te ipsa requiro, quoni
& crimen accusatores abs te, & testem eius cr
nis te ipsam dicunt se habere: si qua mulier sit h
iusmodi, qualem ego paullo ante descripsi, tui
milis, vita instituto que meretritio, cum hac aliq
adolescentem hominem habuisse rationis, num
bi perturpe, aut perflagrioſum esse videatur?
si tu non es, sicut ego malo, quid est quod obiici
Cœlio? sin eam te volunt esse, quid est, cur nos
men hoc, si tu contemnis, pertimescamus? Qu
nobis da viam rationem q; defensionis nam aut
dor tuus defendet, nihil a M. Cœlio petalan
esse factum; aut impudentia & huic, & cete
magnam ad se defendendum facultatem da
Sed quoniā emersisse iam euadis, & scopulos
terue cta videtur oratio mea, per facilis mihi

quis cursus ostenditur. Duo sunt enim crimina vna
in muliere summorum facinorum; auri, quod sum-
ptum a Clodia dicitur: & veneni, quod eiusdem Clo-
diæ necandæ caussa parasse Cœlium criminantur.
Aurum sumpsit, vt dicitis, quod L. Luceij seruis da-
ret per quos Alexandrinus Dio, qui tum apud Luc-
ceium habitabat, necaretur. Magnum crimen vel in
legatis * insidiandis, vel in seruis ad hospitem domi
necandum solicitandis: plenum sceleris consilium,
plenum audaciæ. Quo quidem in crimine primum
illud requirā, dixeritne Clodiæ, quam ad rem aurū
sum sumeret, an non dixerit. si non dixit, cur dedit?
si dixit, eodem se conscientiæ sceleris deuinxit. Tu
ne aurū ex armario tuo promere ausa es? tune Ve-
rem illam tuam spoliatricem spoliare ornamen-
is? Ceterum cum scires, quantum ad facinus aurum
oc quæreretur, ad necem scilicet legati, ad L. Lu-
ceij sanctissimi hominis, atque integerrimi labem
celeris sempiterni, huic facinori tanto tua mens li-
eralis conscia, tua domus popularis ministra, tua
enique hospitalis illa Venus adiutrix esse non de-
uit. Vidit hoc Balbus: facinoris tantū celatam esse
lodiam dixit, atque ita Cœlium ad illam attulisse,
ad ornatum ludorū aurum quærere. Si tam fami-
aris erat Clodiæ, quam tu esse vis, cum de libidine
us tam multa dicis; dixit profecto, quo veliet au-
m, si tam familiaris non erat, non dedit. Ita si ve-
m tibi Cœlius dixit, o immoderata mulier, sciens
aurum ad facinus dedisti? si non est ausus dicere
on dedisti? Quid ego nunc argumentis huic crimi-
, quæ sunt innumerabilia, resistam? possum di-
re mores M. Cœlij longissime a tanti sceleris a-
ocitate esse disiunctos: minime esse credendum,
omini tam ingenioso, tamque prudenti non ve-
sse in mentem rem tanti sceleris ignotis alienis-
e seruis non esse credendam, Possum etiam illa
ceterorum patronorum, & mea consuetudine

ab accusatore perquirere, vbi sit cõgressus cum
uis Lucceij? Cœlius? qui ei fuerit aditus? si per se,
temeritatem? si per alium, per quem? possum om
latebras suspicionum peragrare dicendo: non
sa, non locus, non facultas, non conscius, non
ficiendi, non occultandi maleficij spes, non
vlla, nõ vestigium maximi facinoris reperietur.
hæc, quæ sunt oratoris propria, quæ mihi pro
ingenium meum, sed propter hanc exercitati
vtumque dicendi fructum aliquem ferre potui
cum a me ipso laborata proferri viderentur, b
tatis caussa relinquo omnia. Habeo enim, iud
quem vos socium vestræ religionis, iurisque i
di facile esse patiemini, L. Lucretium sanctiss
hominem, & grauissimum testem: qui tantu
c nus in famam, atq; fortunas suas neq; nõ an
illatum a Cœlio, neque neglexisset, neque tul
An ille vir, illa humanitate præditus, illis st
artibus, atque doctrina, illius ipsius peric
quem propter hæc ipsa studia diligebat, negl
potuisset? & quod facinus in alienum homine
latum teuere acciperet, id omisisset curare in
ipse? quod per ignotos actum? cum eo impe
doleret, id a suis tentatum esse negligeret? qu
agris locisue publicis factum reprehenderet,
vrbe, ac fœ domi cœptum esse leuiter ferret?
in alicuius agrestis periculo non præterm
homo eruditus in insidiis doctissimi hominis
mulandum putaret? Sed cur diutius vos, in
teneo? ipsius iurati religionem, auctoritate
percipite, atque omnia diligenter testimonij
cognoscite. Recita testimonium Lucceij. Qu
spectatis amplius? an aliquam vocem putatis
pro se causam, & veritatem posse mittere? ha
innocentiæ tuæ defensio, hæc ipsius causæ orati
vna vox veritatis, in crimine ipso nulla suspic
& in re nihil est argumenti, in negotio, quod

sse dicitur, nullum vestigium sermonis, loci, tem-
poris, nemo testis, nemo conscius, nominatur: to-
tum crimen profertur ex inimica, ex infami, ex cru-
deli, ex facinorosa, ex libidinosa domo: domus au-
tem illa quæ tentata scelere isto nefario dicitur,
plena est integritatis, officij, religionis: ex qua do-
mo recitatur vobis iureiurando devincta auctori-
tas: vt res minime dubia* in contentione ponatur,
rum temeraria, procax, irata, mulier finxisse cri-
en an grauis sapiens, moderatusque vir religiose
stimonium dixisse videatur. Reliquum est igitur
imen de veneno: cuius ego neque principium in-
nire, neque euoluere exitum possum. Quæ fuit
im caussa, quamobrem isti mulieri venenum vel-
dare Cœlius? ne aurum redderet? num petiuit?
crimẽ hæreret: num quis obiecit? num quis de-
que fecisset mentionem, si hic nemini nomen de-
disset? Quin etiam Herẽnium dicere audistis, ver-
se molestum non futurum fuisse Cœlio, nisi ite-
m eadem de re suo familiari absoluto nomen hic
tulisset. Credibile est igitur, tantum facinus nul-
m ob caussam esse commissum? & vos non vide-
fingi sceleris maximi crimen, vt alterius caussa
leris suscipiendi fuisse videatur? Cui deniq; com-
sit? quo adiutore vsus est? quo socio? quo cõscio?
tantum facinus, cui se, cui salutem suam credi-
sseruisne mulieris? hic enim obiectum est. & erat
n demens hic, cui vos ingenium certe tribuitis,
amsi cetera inimica oratione detrahitis, vt om-
suas fortunas alienis seruis cõmitteret? at qui-
seruis? refert enim magnopere idipsum: hisne,
s intelligebat non communi cõditione seruitu-
ti sed licentius, liberius, familiarius cũ domina
ret? quis enim hoc nõ videt iudices, aut quis hoc
rat, in huiusmodi domo, in qua mater familias
etri io more viuat, in qua nihil geratur, quod fo-
proferendũ sit, in qua lustra, libidines, luxuries,

omnia denique inaudita vitia atque flagitia ver
tur: hic seruos non esse seruos? quibus omnia co
mittantur, per quos gerantur, qui versentur ill
in voluptatibus, quibus occulta credantur, ad q
aliquantum etiam ex quotidianis sumptibus ac
xuria redundet? Id igitur Cælius non videba
enim tam familiaris erat mulieris, quam vos vi
istos quoque seruos familiares esse dominę scie
sin ei tanta consuetudo, quanta a vobis induc
non erat; quæ cum seruis potuit familiaritas
tanta? Ipsius autem veneni quæ ratio fingitur?
quæsitum est? quemadmodum paratum? quo pa
cui? quo in loco traditum? habuisse aiunt d
vimque eius esse expertum in seruo quodam a
ipsam parato; cuius perceleri interitu esse ab
comprobatum venenum. Pro dii immortales,
interdum in hominum sceleribus maximis, aut
niuetis, aut præsentis fraudis pœnas in diem
uatis? Vidi enim, vidi, & illum hausi dolore
acerbissimum in vita, cum Q. Metellus abstrah
tur e sinu gremioque patriæ: cumque ille vir,
se natum huic imperio putauit, tertio die pos
in curia, in rostris, in repub. floruisset, integer
ætate, optimo habitu, maximis viribus erip
indignissime bonis omnibus, atque vniuersæ
tati. Quo quidem tempore ille moriens, cum
ceteris ex partibus oppressa mens esset, extre
sensum ad memoriam reipub. reseruabat: cu
intuens flentem significabat interruptis, atqu
rientibus vocibus, quantū impenderet procel
bi, quanta tempestas ciuitati: & cum parietem
ferens eum, qui cum Q. Catulo fuerat ei com
crebro Catulum, sæpe me, sæpissime rempub
minabat: vt non tam se emori, quam spoli
præsidio cum patriam, tam etiam me doleret.
quidem virum si nulla vis repentini sceleris
esset, *quonam modo ille furenti fratri suo p

si consularis restitisset, qui consul incipientem furere, atque conantem, sua se manu interfecturum, audiente senatu, dixerit? Ex hac igitur domo progressa ista mulier de veneni celeritate dicere audebit? Nonne ipsam domum metuit, ne quam vocem* eliat? non parietes conscios, non noctem illam funestam, ac luctuosam perhorrescet! Sed reuertar ad crimen. * Sed enim hæc facta illius clarissimi ac fortissimi viri mentio, & vocem meam fletu debilitauit, & mentem dolore impediuit. Sed tamen venenum vnde fuerit, quemadmodum paratum sit, nõ queritur, datum esse hoc aiunt P. Licinio pudenti adolescenti & bono, Cœlij familiari, * constitutum factum esse cum seruit, vt venirent ad balneas Xenias eodem Licinium esse venturum, atque iis non sui pyxidem traditurum. Hic primum illud requiro quid attinuerit illud ferri in eum locum constitutũ? cur illi serui non ad Cœlij domum venerint? si manebat tanta illa cõsuetudo Cœlij cum Clodia, tanta familiaritas: quid suspicionis esset si apud Cœlium mulieris seruus visus esset? sin autem iam subierat simultas extincta erat consuetudo, diffidium extiterat; hinc illæ lacrymæ nimirum, & hæc causa est horum omnium scelerum, atque criminũ. Immo, inquit cum serui ad dominam rem istam. & maleficium Cœlij detulissent; mulier ingeniosa præcepit suis, vt omnia Cœlio pollicerentur sed vt venenum, cum a Licinio traderetur manifesto cõprehendi posset constituti locum iussit balneas Xenias, vt eo mitteret amicos, qui delitescerent; deinde repente, cum venisset Licinius, venenumq; traderet, prosilirent, hominemque comprehenderent. Quę quidem omnia, iudices, perfacilem rationem habet deprehendendi, cur enim balneas publicas potissimum constituerat? in quibus non inuenio quæ latebra togatis hominibus esse possit: nam si esset in vestibulo balneorum, non lateret: sin se in intimũ

coniicere vellent, nec satis commode calceati, vestiti id facere possent, & fortasse non recipe turi: nisi forte mulier potens quadrantaria illa p mutatione familiaris facta erat balneatori. At equidem vehementer exspectabam, quinam viri boni, testes huius manifesto deprehensi ven dicerentur. nulli enim sunt adhuc nominati, sed dubito quin sint pergraues, qui primum sint tali minæ familiares, deinde eam prouinciam susce tint, vt in balneas contruderentur quod illa nisi ris honestissimis, ac plenissimis dignitatis, quam lit sit potens, numquam impetrauisset. Sed quid de dignitate istorum testium loquor? virtutem rum diligentiamque cognoscite. in balneis delin runt. testeis egregios. deinde temere prosilieru homines grauitati deditos. sic enim fingũt, cum cinius veniisset, pyxidem teneret in manu, con tur tradere, nondum tradidisset, tum repente euo se istos præclaros testes sine nomine: Licinium tem, cum iam manum ad tradendum pyxidem p rexisset, retraxisse, atque illo repentino hominẽ petu se in fugam coniecisse. O magna vis veritat quæ contra hominum ingenia, calliditatem, fol tiam, cõtraque fictas omnium insidias, facile sep seipsam defendat! Verum hæc tota fabella vete & plurimarum fabularum poetriæ, quam est sine gumento? quam nullum inuenire exitũ potest? Q enim isti tot viri (nam necesse est fuisse non pauc vt & comprehendi Licinius facile posset, & res m torum oculis esset testatior) cur Licinium de ma bus amiserunt? qui minus enim Licinius comp hendi potuit, cum se retraxit ne pyxidem trade quam si non retraxisset, erant enim illi positi, vt prehenderent Licinium, vt manifesto Licinius neretur, aut cum retineret venenum, aut cum didisset, hoc fuit totum cõsilium mulieris, hæc sum prouincia, qui rogati sunt: quos quidẽ tu qua

obt

obrem temere prosiluisse dicas, atque ante tempus
non reperio. fuerant hoc rogati, fuerant ad hanc rē
collocati, vt venenū, vt insidiæ, facinus deniq; ipsum
vt manifesto comprehenderetur potuerunt ne me-
liori tēpore prosilire, quam cum Licinius veniisset ?
cum in manu teneret veneni pyxidem ? quæ si, cum
iam erat tradita seruis, euasissent subito ex balneis
mulieris amici. Licinium que comprehēdissent : im-
ploraret hominum fidem, atque a se illam pyxidem
traditam pernegaret quem quomodo illi reprehen-
derent? vidisse se dicerent? primum ad se reuocarēt
maximi facinoris crimen : deinde id se vidisse dice-
rent, quod quo loco collocati fuissent, non potuis-
sent videre. Tempore igitur ipso se ostenderunt, cū
Licinius veniisset, pyxidem expediret manum por-
rigeret, venenum traderet. Mimi ergo est iā exitus,
non fabulę: in quo cum clausula non inuenitur, fugit
aliquis e manibus, deinde scabella concrepant, au-
ferum tollitur. Quæro enim cur Licinium tituban-
tem, hæsitantem, cedentem, fugere conantem,
mulieraria manus ista de manibus emiserit ? cur
non comprehenderint? cur non ipsius confessionem
multorum oculis, facinoris denique, voce tanti sce-
leris crimen expresserint? an timebant, ne tot vnum,
valentes in becillum, alacres perterritum superare
non possent? Nullum argumentum in re, nulla su-
spicio in caussa, nullus exitus criminis reperietur.
itaque hæc caussa ab argumentis, a coniectura, ab
ea signis, quibus veritas illustrari solet, ad testes to-
ta traducta est. Quos quidem ego testes, iudices, nō
modo sine vllo timore, sed etiā cum aliqua spe de-
fectationis expecto. prægestit animus iam videre
primū lautos iuuenes mulieris beatę, ac nobilis fa-
miliares; deinde fortes viros ab imperatrice in insi-
diis, atq; in præsidio balnearū locatos. ex quibus re-
quirā, quonā modo latuerint, aut vbi: alueusne ille,
an equus Troianus fuerit, qui tot inuictos viros mu-

liebre bellum gerentes tulerit, ac texerit? Illud
ro respondere cogam, cur tot viri ac tales hunc
vnum, & tam imbecillũ, quam videtis, non aut si
tem comprehenderint, aut fugientẽ consecuti
qui se numquam profecto, si istum in locum pro
ferint, explicabant, quam volent in conuiuiis fac
dicaces, nonnumquam etiam ad vinum differti
alia fori vis est, alia triclinij: alia subselliorum
tio, alia lectorum: non idem iudicum, cõessator
que conspectus: lux denique longe alia est solis
lychnorum. Quamobrem excutiemus omnes i
rum delitias, omnes ineptias, si prodierint, sed si
audiant, nauent aliam operam, aliam ineant gr
in aliis se rebus ostendent: vigeant apud istam
lierem venustate, dominentur sumptibus, hære
iaceant, deseruiant: capiti vero innocentis &
tunis parcant. At sunt serui illi de cognatorum
tentia nobilissimorum, & clarissimorum homi
manumissi, Tandem aliquid inueniemus, quod
mulier de suorum propinquorum sortissimo
virorum sententia, atque auctoritate fecisse di
tur. Sed scire cupio, quid habeat argumẽti ista
unmissio, in qua aut crimen est Cœlio quæsitum
quæstio subleuata; aut multarũ rerum conscii
tis, cum caussa præmium persolutum. At prop
quis placuit. cur non placeret? cum rem tute ad
non ab aliis tibi allatam, sed a te ipsa compe
deferre diceres? Hic etiam miramur, si illam c
mentitiam pyxidem obscœnissima sit fabula c
secuta? Nihil est, quod in eiusmodi mulierem
cadere videatur * audita, & peruulgata, & per
lebrata sermonibus res est. Percipitis animis, i
ces, iamiudum quid velim, vel potius, quid no
dicere. Quod etiam si est factum, certe a Cœlio
est factum, quid enim attinebat? est enim ab ali
fortasse adolescente non tam insulso, quam non
secundo. Sin autem est fictum: non illud quidẽ
dest

dictum, sed tamen non est infacetum mendacium. Quod profecto numquam hominum sermo, atque opinio comprobasset, nisi omnia quæ turpitudine aliqua dicerentur, in istam quadrare viderentur. Dicta est a me causa, iudices, & perorata. iam intelligitis quantum iudicium sustineatis, quanta res sit commissa vobis. de vi quæritis, quæ lex ad imperiū, ad maiestatem, ad statum patriæ, ad salutem omniū pertinet: quam legem Q. Catulus armata dissensione ciuium, reipublicæ pene extremis temporibus tulit: quæque lex sedata illa flamma cōsulatus mei, humantis reliquias coniurationis extinxit. hac enim lege, Cœlij adolescentia non ad reipublicæ pœnas, sed ad mulieris libidines, & delicias deposcitur. Atque hoc etiam loco M. Camurti, & Ceserni dānatio prædicatur. O stultitiam! stultitiamne dicam, an impudentiam singularem? audetisne, cum ab ea muliere veniatis, facere istorum hominum mentionē? audetisne excitare tanti flagitij memoriam, non extinctam illam quidem, sed repressam vetustate? Quo enim illi crimine, peccatoque perierunt? nempe, quod eiusdem mulieris dolorem iniuriam Vettiano nefario sunt stupro persecuti. Ergo vt audiretur Vettij nomen in causa, vt illa vetus *Afrania fabula refricaretur, idcirco Camurti & Ceserni caussa est renouata? qui quamquam lege vi certe non tenebatur, eo maleficio tamen erant implicati, vt ex nullius legis laqueis emitterentur viderentur. M. vero Cœlius cur in hoc iudicium vocatur? cui neque proprium quæstionis crimē obicitur, nec vero aliquid eiusmodi, quod sit a lege coniunctum, & cum vestra seueriate coniunctum. huius prima ætas debita disciplinis fuit, iisque artibus quibus instruimur ad hunc vsum forensem, ad rempublicam, ad honorem gloriam dignitatem. ijs autem fuit amicitiis maiorum natu. quorum imitari industriam continentiamque ma-

xime velit: iis æqualium ſtudiis, vt eundē, quē o
mi ac nobiliſſimi petere curſum laudis videre
Cum autem paullum iam roboris acceſſiſſet æt
in Africā profectus eſt, Q. Pompeio proconſuli
tubernalis, caſtiſſimo viro, atque omnis officij
gentiſſimo: in qua prouincia cum res erant, &
ſeſſiones paternæ, tum etiam vſus quidam pro
cialis, non ſine cauſſa a maioribus huic ætati
tus. diſceſſit illinc Pompeij iudicio probatiſſi
vt ipſius teſtimonio cognoſcetis. voluit vetere
tuto, eorum adoleſcentium exēplo, qui poſt in
tate ſummi viri, & clariſſimi ciues exſtiterunt, in
ſtriam ſuam a populo Romano ex aliqua illuſtri
cuſatione cognoſci. Vellem alio potius eum
ditas gloriæ detuliſſet: ſed abiit huius tempus
relæ. accuſauit C. Antonium collegam meum
miſero præclari in rempublicam beneficij me
ria nihil profuit; nocuit opinio maleficij cog
poſtea nemini conceſſit æqualium, plus vt in
plus vt in negotiis verſaretur, cauſſiſque amico
plus vt valeret inter ſuos gratia. quæ niſi vigila
homines, niſi ſobrij, niſi induſtrij cōſequi non
ſunt, omnia labore, & diligentia eſt conſecutus.
hoc flexu quaſi ætatis (nihil enim occultabo fr
humanitate ac ſapientia veſtra) fama adoleſce
paullum hæſit ad metas notitia noua mulieris,
felici vicinitate, & inſolentia voluptatum. Quę
incluſæ diutius, & prima ætate compreſſæ &
ſtrictæ fuerunt, ſubito ſe nōnumquam profund
atque eiiciunt vniuerſæ, qua ex vita, vel dicam,
ex ſermone (nequaquam enim tantum erat, qu
tum homines loquebantur) verum ex eo quic
erat, emerſit, totumque ſe eiecit, atque extulit
tumque abeſt ab illius familiaritatis infamia,
iuſdem nunc ab ſeſe inimicitias, odiumque
pulſet. Atque vt iſte interpoſitus ſermo delicia
deſidiæque moreretur (fecit me mehercule in

& multum repugnante, sed tamen fecit) nomen a-
mici mei de ambitu detulit. quem absolutum inse-
quitur, reuocat, nemini nostrum obtemperat, est
violentior quam vellem. Sed ego non loquor de
sapientia, quæ non cadit in hanc ætatem de impetu
animi loquor, de cupiditate vincendi, de ardore
mentis ad gloriam: quæ studia in his iam ætatibus
nostris contractiora esse debent: in adolescentia
vero tamquam in herbis, significant quæ virtutis
maturitas, & quantæ fruges industriæ sint futuræ.
Etenim semper magno ingenio adolescentes refre-
nandi potius a gloria, quam incitandi fuerunt: am-
putãda plura sunt illi ætati (siquidem effloruit in-
genij laudibus) quam inserenda. Quare si cui nimiũ
efferbuisse videtur huius vel in suscipiendis, vel in-
gerendis inimicitiis vis, ferocitas, pertinacia, si quæ
etiam minimorum horum aliquid ostendit, si pur-
puræ genus, si amicorum cateruæ, si splendor, si ni-
toriam ista deferbuerint, iam ætas omnia, iam ista,
dies mitigarit. Conseruate igitur reipublicæ, iudi-
ces, ciuem bonarum artium, bonarum partium, bo-
norum virorum. promitto hoc vobis, & reipublicæ
spondeo, si modo nos ipsi reipublicæ satisfecimus,
umquam hunc a nostris rationibus seiunctum fo-
re. quod cum fretus nostra familiaritate promitto,
tum quod durissimis se ipse legibus iam obligarit.
Neque enim potest, qui hominẽ consularem, quod
eo tempublicam violatam diceret, in iudicium
vocarit, ipse in republica ciuis turbulentus: non
potest, qui ambitu ne absolutum quidem patitur es-
se absolutum, ipse impune vmquam esse largiter.
habet a M. Cœlio respub. iudices, duas accusatio-
nes vti obsides periculi, vel pignora voluntatis.
Quare oro obtestorque vos iudices, vt qua in ciui-
te paucis his diebus Sextus Clodius absolutus sit,
quem vos per biennium aut ministrum seditionis,
aut ducẽ vidistis; qui ædes sacras, qui censum populi

Romani, qui memoriam publicam suis manibus
cendit; hominem sine re, sine fide, sine spe, sine
de, sine fortunis, ore lingua, manu, vita omni in
natum? qui Catuli monumentum afflixit, meam
mum diruit, mei fratris incendit, qui in Palatio,
que in vrbis oculis seruitia ad cædē, & inflamm
dam vrbem incitauit; in ea ciuitate ne patiam
Illum absolutum muliebri gratia. M. Cœlium l
dini muliebri condonatum: ne eadem mulier
suo coniunge, & fratre, turpissimum latronem
puisse, & honestissimum adolescentem oppres
videatur. Quod cum huius vobis adolescentiā p
posueritis, constituitote vobis ante oculos hu
etiam miseri senectutem, qui hoc vnico filio ni
in huius spe requieſcit, huius vnius casum perti
scit: quem vos supplicem vestræ misericordiæ,
uum potestatis, abiectum non tam ad pedes, qu
ad mores sensusque vestros, vel recordatione
rentum vestrorum, vel liberorum iucunditat
stentate: vt in alterius dolore, vel pietati, vel in
gentiæ vestræ seruitatis. Nolite, iudices, aut h
iam natura ipsa occidentem velle maturius exi
gui vulnere vestro, quam suo fato: aut hunc
primum florescētem firmata iam stirpe virtutis,
quam turbine aliquo, aut subita tēpestate per
tere. Conseruate parenti filium, parentem filio
aut senectutē iam prope desperatam contemp
aut adolescentiam plenam spei maxime, non m
non aluisse vos, sed etiam perculisse, atque affli
videamini. Quem si vobis, si suis, si reipublicæ c
seruatis, addictum, deditum, obstrictum vobis,
liberis vestris habebitis: omniumque huiu
neruorum ac laborum vos potissimum,
iudices fructus vberes diu
turcosque cas
pietis.

Pl

PRO L. CORNELIO BALBO.

ORAT. XXXV.

SI auctoritates patronorum in iudiciis valerent, ab amplissimis viris L. Cornelij caussa defensa est: si vsus, a peritissimis: si ingenia, ab eloquentissimis: si studia, ab amicissimis, & cum beneficiis cum L. Cornelio, tum maxima familiaritate coniunctis. Quæ sunt igitur meæ partes? auctoritatis tantæ, quantã vos in me esse voluistis, vsus mediocris, ingenij minime voluntati paris. nam ceteris, a quibus est defensus, hunc debere plurimum video: ego quantum ei debeam, alio loco ostendam. Principio orationis hoc oppono, me omnibus, qui amici fuerint saluti meæ, & dignitati, si minus referenda gratia satisfacere potuerim, at prædicanda, & habẽda certe satis esse facturum. Quæ fuerit heſterno die Cn. Pompeij grauitas in dicendo, iudices, quæ facultas, quæ copia non opinione tacita vestrorum animorum, sed perspicua admirat one declarari videbatur. Nihil enim vmquam audiui, quod mihi de iure subtilius dici videretur, nihil de memoria, de more, de exemplis acutius, nihil peritius de fœderibus, nihil illustriore auctoritate de bellis, nihil de republica grauius, nihil de ipso modestius, nihil de caussa & crimine ornatius: vt mihi iam verum videatur illud esse, quod nonnulli inter ati, ac studiis doctrinisque dediti quasi quiddam incredibile di-

cere putabantur, eum, qui omnes animo virtu
penitus comprehendisset, omnia, quæ facere vel
facillime tractare. Quæ enim in L. Crasso potuit
mine nato ad dicendi singularem quandam facul
tem, si hanc causam ageret, maior esse vbertas, v
rietas, copia, quam fuit in eo, qui tantum potuit
pertire hunc studio temporis, quantum ipse a pue
tia vsque ad hanc ætatem a continuis bellis & v
ctoriis conquieuit? Quo mihi difficilior est hic e
tremus perorandi locus. Etenim ei succedo or
tioni, quæ non præterueeta sit aures vestras, sed
animis omnium penitus insederit: vt plus volupt
tis ex recordatione illius orationis, quam non m
do ex mea, sed ex cuiusquam oratione capere p
sitis. Sed mos est gerendus nō modo Cornelio, c
ius ego voluntati in eius periculis nullo modo de
se possum: sed etiam Cn. Pompeio, qui sui facta,
iudicij, sui beneficij, voluit me esse, vt apud e
dē vos iudices, nuper in alia causa fuerim, & pr
dicatorem, & auctorem. Ac mihi quidem hoc d
gnum reo videtur, hoc deberi huius excellenti v
præstantissimæ gloriæ, hoc proprium esse vest
officij, hoc satis esse causæ, vt, quod fecisse C
Pompeium constet, id omnes & licuisse conce
dant. Nam verius nihil est, quam quod hesterno
die dixit ipse ita Luceium Cornelium de fort
nis omnibus dimicare, vt nullius in delicti crimen
vocaretur. Non enim furatus esse ciuitatem, no
genus suum ementitus, non in aliquo impudent
mendacio delituisse, non irrepsisse in censum dic
tur: vnum obiicitur, natum esse Gadibus, quo
negat nemo. cæterum accusator fatetur, hunc
Hispania duriſſimo bello, cum Q. Metello, cum C
Memmio, & in classe & in exercitu fuisse, &, v
Pompeius in Hispaniam venerit, Memmiumqu
habere quæstorem cœpe it, numquam a Memmi
discessisse Carthaginem esse profectum: acerrimu
illi

illis prælijs, & maximis, Sucronnensi, & Durien si interfuisse: cum Pompeio ad extremũ belli tempus fuisse. Hæc sunt prælia Cornelij, talis in rempub. nostram labor, assiduitas, dimicatio, virtus digna summo imperatore, spes pro periculis præmiorum. præmia quidem ipsa non sunt in eius facto, qui adeptus est, sed in eius qui dedit. Donatus igitur est ob eas causas a Cneio Pompeio ciuitate. id accusator non negat, sed reprehendit: vt in Cornelio causa ipsius probetur, pœna quaratur: in Pompeio causa lædatur, pœna sit nulla, sic famam, sic innocentissimi hominis fortunas, præstantissimi imperatoris factum condemnari volunt. ergo in iudicium caput Cornelij. factum Pompeij vocatur. Hunc enim in ea ciuitate, in qua sit natus, honestissimo loco natum esse concedis; & ab ineunte ætate relictis rebus suis omnibus in nostris bellis, nostris cum imperatoribus esse versatum: nullius laboris, nullius obsessionis, nullius prælij expertem fuisse. hæc sunt omnia cum plena laudis, tum propria Cornelij. nec in his rebus crimen est vllum. Vbi est igitur crimen? quod eum Pompeius ciuitate donauit huiuscene crimen? minime: nisi hones ignominia * puranda est. cuius igitur? reuera nullius; actione accusatoris, eius vnius, qui donauit. qui, si adductus gratia minus idoneum hominem præmio affecisset; qui, etiam si virum bonum, sed non ita meritum; si denique aliquid, quod non contra ac liceret factum diceretur, sed contra atque oporteret; tamen esset omnis eiusmodi in alio reprehensio a vobis, iudices, repudianda. Nunc vero quid dicitur? quid ait accusator fecisse Pompeium, quod ei facere non licuerit? quid grauius est, quam si id factũ ab eo diceret, quod non oportuisset. Id enim aliquid quod non oporteat, etiam si liceat: quidquid vero non licet, certe non oportet. Hic ego nunc cum ita sic agere, iudices, non est fas dubitare, quin quod

Cn. Pompeium feciſſe conſtet, id non ſolum de
iſſe ſed etiam debuiſſe fateamur? Quid enim ab
huic homini, quod ſi adeſſet, iure hoc tribui, & c
cedi putaremus? vſuſne rerum? qui pueritiæ tem
extremum principium habuit bellorum, atque
periorum maximorum? cuius plerique æquales
nus ſæpe caſtra viderunt, quam hic triumpha
qui tot habet triumphos, quot orę ſunt parte
terrarum? tot victorias bellicas, quot ſunt in re
natura genera bellorum? an ingenium? cum e
ipſi caſus euętuſq; rerũ, non duces, ſed comites
conſiliorum fuerint: in quo vno ita ſumma fom
cum ſumma virtute certauit, vt omnium iud
plus * homini, quam decet, tribueretur. an pu
an integritas, an religio in eo, an diligentia vmq
requiſita eſt? quem prouinciæ noſtræ, quem li
populi, quem reges, quem exteræ gentes ca
rem, moderatiorem, ſanctiorem, non modo vi
runt, ſed aut iperando vmquam: aut optando c
tauerunt? Quid dicam de auctoritate, quæ tanta
quanta in his tantis virtutibus ac laudibus eſſe
bet? Cui SP. Q. R. amplißimæ dignitatis pre
dedit non poſtulanti, imperia vero etiam recu
tis huius de facto, iudices, ita quæri, vt id agatur
cueritne ei facere quod fecit, an vero, non dic
non licuerit, ſed nefas fuerit (contra fœdus eri
id eſt, contra populi Rom. religionem, & fide
ciſſe dicitur) non turpe populo Romano, no
vobis? Audiui hoc de patre te meo puer: cum
M. L. F. cauſſã de pecuniis repetũdis diceret, ille
vir, cui patriæ ſalus dulcior, quam conſpectus
qui de ciuitate decederet quam de ſententia
luit, hoc igitur cauſſam dicente, cum ipſius tab
circũferrentur inſpiciendi nominis cauſſa fuiſſe
dicem ex illis equitibus Romanis grauiſſimis
neminem quin remoto e oculos, & ſe totum a
teret, ne forte quod ille in tabulas publicas re

isset, dubitasse quisquam, verumne an falsum esset,
ideretur. nos Cn. Pompeij decretum, iudicium de
onsilij sententia pronunciatum recognoscemus? cũ
egibus conferemus? cum fœderibus, quorum* acer-
issima diligentia est, *pertendemus? Athenis aiunt
um quidam apud eos, qui sancte grauiterque vix-
set, & testimoniũ publice dixisset, & (vt mos Græ-
orum est) iurandi caussa ad aras accederet, vna vo-
e omnes iudices, ne is iuraret, reclamasse. Cum
ræci homines spectati viri noluerint religione vi-
eri potius, quam veritate fidem esse constrictam:
os etiam in ipsa religione & legum & fœderum
onseruanda qualis fuerit Cneus Pompeius dubi-
uimus? vtrum enim inscientem vultis contra fœ-
era fecisse, an scientem? si scientem o nomen no-
i imperij, o populi Romani excellens dignitas, o
neij Pompeij sic late longeque diffusa laus, vt
us gloriæ domicilium communis imperij finibus
rminetur: o nationes, vrbes, populi, reges, tetrar-
æ, tyranni, testes Cneij Pompeij non solum vir-
is in bello, sed etiam religionis in pace: vos de-
que mutæ regiones imploro, & sola terrarum vl-
arum: vos maria, portus, insulæ, littoraque. quæ
enim ora, quæ sedes, qui locus in quo non ex-
nt huius cum fortitudinis, tum vero humanita-
tum animi, tum consilii impressa vestigia?
ne quisquam incredibili quadam atque inau-
a grauitate, virtute, constantia præditum fœ-
a scientem neglexisse, violasse, rupisse, dicere
debit? Gratificatur mihi gestu accusator: insci-
em Cneium Pompeium fecisse significat, quasi
o* leuius cum in tanta repub. versere, & ma-
is negotiis præsis, facere aliquid, quod scias
licere, an omnino nescire quid liceat? Ete-
cum in Hispania bellum acerrimum, & ma-
um gesserat, quo iure Gaditana ciuitas esset
iebat? an cuius linguam populi non nosset,

interpretationem fœderis non tenebat? Id ig
quisquam Cn.Pompeium ignorasse dicere aude
quod mediocres homines, quod nullo vsu, n
studio militari prædit. quod liberalioli deniq; s
profiteantur? Equidem contra existimo,iudice
in omni genere, ac varietate artium, etiam illa
quę sine summo otio nō facile discuntur, Cn. P
peius excellat,singularem quandam laudem
& præstabilem esse scientiam in fœderibus, p
onibus, condicionibus, populorum, regum, e
rarum nationum, in vniuerso denique belli iure
pacis. nisi forte, quæ nos libri docent in vmb
otio.ea Cn Pompeium, neque cum requiesc
literę, neque cum rem gereret,res ipsæ docere
tuerunt.* Atque,vt ego sentio, iudices, caussa
est temporis magis.ego non huius, inquam, ge
iudicii plura dicā.est enim huius sæculi labes
dam & macula,virtuti inuidere, velle ipsum fl
dignitatis infringere. Etenim si Cn. Pompeiu
hinc annos quingentos fuisset, is vir , a quo
tus adolescentulo, atque equite Romano sæp
munis salutis auxilium expetisset: cuius res g
omnes gentes cum clarissima victoria terra
que peragrassent:cuius tres triumphi testes e
totum orbem terrarum nostro imperio teneri
populus Romanus singularibus honoribus d
rasset: si nunc apud vos,id quod is fecisset, c
fœdus factum diceretur, quis audiret? nemo
fecto mors enim cum extinxisset inuidiam, r
ius gestæ sempiterni nominis gloria niterentur
ius igitur audita virtus dubitationi locum non
ret, huius præsens, experta, atque perspecta,
tractatorum voce lædetur? Omittam igitur P
peium iam oratione mea reliqua:sed vos, iud
animis ac memoria tenetote, de lege,de fæder
exemplis, de perpetua consuetudine ciuitati
strę, renouabo ea, quæ dicta sunt.nihil enim

boni,nihil integri,neque M. Crassus, qui totã causam & pro facultate, & pro fide sua diligentissime obis explicauit, neque Cn Pompeius, cuius oraio omnibus ornamentis abundauit, ad dicendum eliquit.Sed quoniam,me recusante.placuit ambous adhiberi hunc a me quasi perpoliendi quendã eris extremum laborem petere a vobis,vt me offii potius, quam dicendi studio hanc susceptisse oeram ac munus putetis. Ac prius quam aggrediar ius caussamque Cornelii, quiddam de communi ndicione omnium nostrum deprecandæ maleuontiæ caussa breuiter commemorandum videtur. quo quisque loco nostrum est,iudices, natus, aut n qua fortuna est nascendi initio cõstitutus, hunc e statum vsque ad senectutem obtinere debet,&, mnes, quos aut fortuna extulit, aut ipsorum straui labor & industria, pœna sunt afficiendi; n grauior L. Cornelio quam multis viris bonis, que fortibus constitui lex vitæ, & condicio vitur. Sin autem multorum virtus, ingenium,humitas ex infimo genere, & fortunæ gradu non do amicitias, & rei familiaris copias consecuta summam laudem, honores, gloriam, dignitan: non intelligo, cur potius inuidia violatura utem L. Cornelii, quam æquitas vestra pudoeius adiutura videatur. Itaque quod maxi petendum est,a vobis idcirco non peto, iudine de vestra sapientia atque de vestra humanidubitare videar. est autem petendum, ne odingenium, ne inimici sitis industriæ,ne humatem opprimendam, ne virtutem puniendam tis,illud peto, vt si caussam ipsam per se firmã & stabilem videritis; hominis ipsius ornata adiumento caussæ potius, quàm impedito esse malitis. Nascitur, iudices, caussa Corli ex ea lege, quam L.Gellius. Cn.Cornelius ex tus sententia tulerunt, qua lege videmus satis

esse* sancti vti ciues Romani sint ij, quos Cn. Pe
peius de consilij sententia sigillatim ciuitate do
uerit. Donatũ esse L. Cornelium præsens Pom
dicit, indicant publicæ tabulæ, accusator fate
sed negat ex fœderato populo quemquam pos
nisi is * populus fundus factus esset, in hanc ci
tem venire. O præclarum interpretem iuris,
ctorem antiquitatis, correctorem atque eme
torem nostræ ciuitatis! qui hanc pœnam fœde
ascribat, vt omnium præmiorum beneficiorum
nostrorum expertes faciat fœderatos. Quid
potuit dici imperitius, quam fœderatos po
fieri fundos oportere? nam id non magis est
prium fœderatorum, quam omnium liberorum
totum hoc, iudices, in ea fuit posicum semper
ne, atque sententia, vt cum iussisset P. R. aliquid
asciuissent socij populi, ac Latini, & si ea lex,
nos haberemus, eadem in populo aliquo tam
in fundo resedisset; vt tum lege eadem is po
teneretur, non vt de nostro iure aliquid min
tur, sed vt illi populi aut iure eo, quod a nobi
constitutum, aut aliquo commodo, aut ben
vterentur. Tulit apud maiores nostros lege
Furius de testamentis: tulit Q. Voconius de
rum hereditatibus: innumerabiles aliæ leges
uili iure sunt latæ: quas Latini voluerunt,
runt: ipsa denique Iulia, qua lege ciuitas est
& Latinis data, qui fundi populi facti non
ciuitatem non haberent. in quo magna com
Heraclienſium, & Neapolitanorum fuit, cu
gna pars in iis ciuitatibus iuris sui libertatem
tati anteferret. Postremo hæc vis est istius,
& verbi, vt fundi populi beneficio nostro, no
iure fiant. cum aliquid populus Romanus i
si est eiusmodi, vt quibusdam populis siue fo
tis, siue liberis permittendum esse videatur,
tuaut ipsi, non de nostris, sed de suis rebus,

ure vti velint: tum vtrum fundi facti sint, an non uærendũ esse videatur. de nostra vero republica, e nostro imperio, de nostris bellis, de victoria, de alute fundos populos fieri noluerunt. Atqui si imeratoribus nostris, si senatui, si populo Romano on licebit, propositis præmiis, elicere ex ciuitabus sociorum, atque amicorum, fortissimum atue optimum quemque ad subeunda pro salute nora pericula: summa vtilitate, ac maximo sæpe æsidio in periculis, atque asperis temporibus candum erit. Sed, per deos immortales, quæ est a societas, quæ amicitia, quod fœdus, vt aut ostra ciuitas careat in suis periculis Massilienfi opugnatore, careat Gaditano, careat Saguntiaut si quis ex illis pupulis sit exortus, qui nos duces * auxilio laboris, commeatus, periculo iuuerit, qui cum hoste nostro comminus in acie pe pugnarit, qui se sæpe telis hostium, qui dicationi capitis, qui morti obiecerit, nulla conctione huius ciuitatis præmiis affici possit? Etenim populum Romanum graue est, non posse vti sos excellenti virtute præditis, qui velint cum pulis nostris sua communicare: in socios vero i os, & in eos, de quibus agimus, fœderatos, inosum & contumeliosum est, his præmiis, & honoribus exclusos esse fidelissimos & conissimos socios, quæ pateant stipendiariis, pant hostibus, pateant sæpe seruis. Nã & stipendia os ex Africa, Sicilia, Sardinia, cæteris prouinciis ltos ciuitate donatos videmus: &, qui hostes ad stros imperatores perfugissent, & magno vsui rei blicæ nostræ fuissent, scimus ciuitate esse donae: seruos denique, quorum vis, & fortune conio infima est, bene de republ. meritos, per sæpe ertate, id est ciuitate publice donari videbamus. ne tu igitur, patrone fœderum, ac fœderatorum dicionem statuis Gaditanis tuis ciuibus, vt quod

iis, quos Gaditanis adiutoribus armis subegi
atque in ditionem nostram redegimus, liceat, si
pulus Romanus permiserit, vt ab senatu, ab impe
roribus nostris ciuitate donentur: d ne liceat ip
qui si suis decretis legibusue sanxissent, ne qua
orum ciuium castra imperatorum populi Rom
iniret, ne quis se pro nostro imperio in pericu
capitis, atque in vitæ discrimen * inferret Ga
norum auxiliis, cum vellemus vti, nobis non lice
* priuatim vero, ne quis vir & animo & vir
præcellens pro nostro imperio, periculo suo d
caret; grauiter id iure ferremus, minui auxilia
puli Romani, debilitari animos fortissimorum
romani alienigenarum vos hominum stu iis, atque
terna virtute priuari. Atqui nihil interest, iud
vtrum hæc federati iura constituant, vt ne cuiq
ex his ciuitatibus ad nostrorum bellorum pe
accedere; an, quæ nos eorum ciuibus virtutis c
tribuerimus, ea rata esse non possint. * nihil e
magis vteremur his adiutoribus, sublatis pr
virtutis, quam si omnino his versari in nostris b
non liceret. Etenim eum pro sua patria pauci
genus hominum natum reperti sint, qui, nullis
miis propositis, vitam suam hostium telis ob
rint: pro aliena repub. quemquam fore putati
se opponat periculis, nō modo nullo propositō
mio, sed etiam interdicto? Sed * cum est illudi
ritissime dictum de populis fundis, quod cōmu
berorum est populorum, non proprium fœder
rum, ex quo intell gi necesse est, aut neminem
sociis ciuem fieri posse, aut etiā posse ex fœder
tum vero ius omne nostr iste magister mut
ciuitatis ignorat quod est, iudices, non sol
legibus publicis positum, sed etiam in p
torum voluntate. iure enim nostro neque
tare ciuitatem quisquam inuitus potest? n
si velit mutare, non potest, modo ascisca

ea ciuitate, cuius esse se ciuitatis velit: vt, si Gaditani sciuerint nominatim de aliquo ciue Romano, vt sit is ciuis Gaditanus, magna potestas sit nostro ciui mutandę ciuitatis, nec fœdere impediatur, quo minus ex ciue Romano ciuis Gaditanus possit esse. Duarum ciuitatum ciuis esse nostro iure ciuili nemo potest: non esse huius ciuitatis ciuis, qui se alii ciuitati dicarit, potest. Neq; solum dicatione, quod in calamitate clarissimis viris Q. Maximo. C. Lenati, Q. Philippo Nuceriæ, C. Catoni Tarracone, Q. Scipioni, P. Rutilio Smyrnę vidimus accidisse, vt earum ciuitatum fierent ciues, hanc ante amitterent non potuissent, quam huius solum ciuitatis mutatione vertissent: sed etiam postliminio potest ciuitatis fieri mutatio, neque enim sine caussa de Cn. Publicio Menandro libertino homine, quem apud maiores legati nostri in Græciam proficiscentes interpretem secum habere voluerunt: ad populum latum, vt is Publicius, si domum reuertisset, & inde domam redisset, ne minus ciuis esset. Multi etiam superiore memoria ciues Romani sua voluntate damnati & incolumes, his rebus relictis, alias in ciuitates contulerunt. Quod si ciui Romano licet esse Gaditanum siue exilio, siue postliminio, siue reiectione huius ciuitatis, vt iam ad reliqua veniam, quod ad caussam nihil pertinet, (de ciuitatis enim iure, non de fœderibus disceptamus) quid est, quamobrem ciui Gaditano in hanc ciuitatem venire non liceat? Equidem longe secus sentio. nam cum ex omnibus ciuitatibus pateat iter ad ceteras ciuitates; tum vero vt quæque nostrum maxime societate, amicitia, sponsione, patione, fœdere coniuncta est; ita mihi maxime communionem beneficiorum, præmiorum, ciuitatis continere videtur. Atqui ceteræ ciuitates non habirent nostros omnes recipere in suas ciuita-

tes, si idem nos iuris haberemus quod ceteri; si
nos non possumus & huius esse ciuitatis, & cui
uis prætereaq; ceteris concessum est. Itaque in G
cis ciuitatibus videmus Athenis, Rhodios, Lace
monios, ceteros vndique ascribi, multarumque
se eosdem homines ciuitatum. Quo errore duc
vidi egomet nõnullos imperitos homines, nos
ciues Athenis in numero iudicum, atque Areo
gitarum, certa tribu, certo numero: cum ignora
si illam ciuitatem essent adepti, hanc se perdi
nisi postliminio recuperassent. Peritus vero no
iuris ac moris nemo vmquam, qui hanc ciuita
retinere vellet, in aliam ciuitatẽ se dicauit. Sed
totus locus disputationis, atque orationis mea
dices, pertinet ad commune ius mutandarũ ci
tum: nihil habet quod sit proprium religionis, a
derum. Defendo enim rem vniuersam, nullam
gentem ex omni regione terrarum, neque tam d
dentem a populo Romano odio quodam, atque
ssidio, neque tam fide, beneuolentiaque coniu
ex qua nobis interdictum sit, vt neque ascisce
uem, aut ciuitate donare possimus. O iura præc
atque diuinitus iam inde a principio Romani no
nis a maioribus nostris comparata, ne quis nos
plus quam vnius ciuitatis esse possit (dissimilit
enim ciuitatum varietatẽ iuris habeat necess
ne quis inuitus ciuitate mutetur, neue in ciui
maneat inuitus! Hæc sunt enim fundamenta fi
sima nostræ libertatis, sui quemque iuris & reti
di, & dimittendi esse dominum. Illud vero sine
dubitatione maxime nostrum fundauit imper
& populi Romani nomen auxit, quod princeps
creator huius vrbis Romulus fœdere Sabino
cuit, etiam hostibus recipiendis augeri hanc
tatem oportere. cuius auctoritate & exemplo
quam est intermissa a maioribus nostris largi
communicatio ciuitatis. Itaque & ex Latio

& Tusculani, & Lanuuini, & ex ceteris generibus gentes vniuersæ in ciuitatem sunt receptæ, vt Sabinorum, Volscorum, Hernicorum, quibus ex ciuitatibus nec coacti essent ciuitatem mutare, si qui noluissent: nec, si qui essent ciuitatem nostram beneficio populi Romani consecuti, violatum fœdus eorum videretur. At enim quædam fœdera exstant, vt Germanorum, Insubrium, Heluetiorum, Iapidum, nonnullorũ item ex Gallia barbarorum, quorum in fœderibus exceptum est, ne quis eorũ a nobis ciuis recipiatur. quod si exceptio facit, ne liceat: ibi necesse est licere, vbi non est exceptum. Vbi est igitur exceptum fœdere Gaditano, ne quẽm populus Romanus Gaditanum recipiat* ciuitate? nusquam. ac sicubi esset, lex id Gellia & Cornelia, quæ definite potestatem Pompeio ciuitatem donandi dederat, sustulisset. Exceptum est inquit: fœdus siquidem sacrosanctum est Ignosco tibi, si neque Pœnorum iura calles: reliqueras enim ciuitatem tuam: neque nostras potuisti leges inspicere. ipsæ enim te a comitione sua iudicio publico repulerunt. Quid fuit in rogatione ea, quæ de Pompeio a Gellio & a Lentulo cos. lata est, in qua aliquid sacrosanctum videretur? Primum enim sacrosanctum esse nihil est, nisi quod populus plebisue sanxisset: deinde sanctiones sacrandæ sunt, aut genere ipso, aut obtestatione & consecratione legis, aut pœna, cum caput eius qui contra facit, consecratur. Quid habes igitur dicere de Gaditano fœdore eiusmodi? vtrum capitis consecratione, an obtestatione legis sacrosanctum esse confirmas? nihil omnino vmquam de isto fœdere ad plebem, neque de lege, neque de pœna latum esse dico: de quibus etiamsi esset latum ne quem ciuem reciperemus, tamen id esset, quod populus postea iussisset, ratum: neque quidquam illis verbis, si quid sacrosanctum esset, esse exceptum videretur de his, cum populus Romanus nihil vm-

quam iusserit, quidquam audes dicere sacrosan
fuisti? Nec vero oratio mea ad infirmandum fœ
Gaditanorum, iudices, pertinet. neq; enim est
contra ius optime meritæ ciuitatis, contra opin
nem vetustatis, contra auctoritatem senatus d
re. Duris enim quōdam temporibus reipublicæ
stræ, cum præpotens terra marique Carthago
duabus Hispanijs huic imperio immineret, & c
duo fulmina nostri imperij subito in Hispania
& P. Scipiones extincti occidissent: L. Marcius
mipili centurio cum Gaditanis fœdus iniisse dici
quod cum magis fide illius populi, iustitia ve
vetustate denique ipsa, quam aliquo publico vi
lo religionis teneretur: sapientes homines, &
blici iuris periti Gaditani M. Lepido. Q. Ca
coss. a senatu de fœdere postulauerunt. tum
cum Gaditanis fœdus vel renouatum, vel ictum
quo fœdere populus Romanus sententiam non
lit, qui iniussu suo nullo pacto potest religione
ligari. Ita Gaditana ciuitas, quod beneficiis sui
ga rempublicam nostram consequi potuit, q
imperatorum testimoniis, quod vetustate, quod
Catuli summi viri auctoritate, quod iudicio se
tus, quod fœdere, consecuta est: quod publica
ligione sanciri potuit, id abest. populus enim se
quam obligauit. neque ideo est Gaditanorum c
sa deterior, grauissimis enim & plurimis rebus
fulta, sed isti disputationi certe nihil est loci. sa
sanctum enim nihil potest esse, nisi quod per
pulum plebemue sanctum est. Quod si hoc se
quod populus Romanus auctore senatu, comm
datione, & iudicio vetustatis, voluntate, & sen
tijs suis comprobat, idem suffragijs comproba
quid erat cur, ex ipso fœdere Gaditanum in c
tatem nostram recipi non liceret? nihil est e
aliud in fœdere, nisi vt pia & æterna pax sit. qu
ad ciuitatem? Adiunctum illud etiam est, quod

est in omnibus fœderibus. MAIESTATEM POPVLI ROMANI COMITER * CONSERVANTO. Id habet hanc vim, vt sit ille in fœdere inferior. Primum, verbi genus hoc conseruandi, quo magis in legibus, quam in fœderibus vti solemus, imperantis est, non precantis. Deinde, cum alterius populi maiestas conseruari iubetur, de altero siletur: certe ille populus in superiori condicione causſaque ponitur, cuius maiestas fœderis sanctione defenditur. In quo erat accusatoris interpretatio indigna responsione, qui ea dicebat, Comiter esse communiter. quasi vero risum aliquod aut insolitum verbum interpretetur. Comes, benigni, faciles, suaues, homines esse dicuntur, qui erranti comitet monstrant viam: benigne, non grauate. Communiter quidem cerne non conuenit. & simul absurda res est, cauere fœdere, vt maiestatem populi Romani communiter conseruent: id est, vt populus Romanus suam maiestatem esse saluam velit. Quod si iam ita esset, esse non potest; tamen de nostra maiestate, nihil de illorum caueretur. Potestne igitur nostra maiestas a Gaditanis benigne conseruari, si ad eam retinendum Gaditanos præmiis elicere non possumus? potest esse vlla denique maiestas, si impedimur, quo minus per populum Romanum beneficiorum virtutis causſa tribuendorum potestatem imperatoribus nostris deferamus? Sed quid ego disputo, quæ mihi tum si Gaditani contra me dicerent, vere posse dici viderentur? illis enim petentibus L. Cornelium, responderem legem populum Romanum iussisse de ciuitate tribuenda: hoc genere legum fundos populos fieri non sole: Cneium Pompeium de consilij sententia ciuitatem huic dedisse. nullum populi nostri iussum Gaditanos habere: *itaque nihil esse sacrosanctum, quod lege exceptum videretur: si esset, tamen in

fœdere nihil esse cautũ præter pacem. aditum
esse illud, vt maiestatem illi nostram conseruare
berent, quæ certe minueretur, si aut adiutoribu
lorũ ciuibus vti in bellis nobis non liceret, aut p
mij tribuendi potestatem nullam haberemus. N
vero quid ego contra Gaditanos loquar? cu
quod defendo, voluntate eorum, auctoritate, l
tione ipsa comprobetur? qui a principio sui g
ris, ac reipub. ab omni studio sensuque Pœno
mentes suas ad nostrum imperium nomenq; fl
runt: quos, cũ maxima bella nobis inferrentur,
nibus excluserunt, classibus insecuti sunt, cop
bus, copiis, opibus depulerunt, qui & veteren
lam speciem fœderis Merciani semper omni
diore Marte duxerunt: & hoc fœdere Catuli
tusque auctoritate se nobiscum coniunctissimo
se arbitrati sunt: quorum mœnia, delubra,
vt ipse Hercules itinerum, ac laborum suorum
maiores nostri imperij, ac nominis populi Ro
terminos esse voluerunt. Testantur & mortuo
stros imperatores; quorum viuit immortalis me
ria & gloria, Scipiones, Brutos, Horatios, C
Metellos, & hunc præsentem Cn Pompeium,
procul ab eorum mœnibus acre, & magnum
gerentem commeatu, pecuniaque iuuerunt;
tempore ipso populum Romanum, quem in e
te annonæ, vt sæpe ante fecerant, frumento s
ditato leuauerunt; se hoc ius esse velle, vt sibi
beris, si qui eximia virtute fuerint, sit in nostr
stris, sit in imperatorum prætoris, sit denique
signa, atque in acie locus, sit his gradibus as
etiam ad ciuitatem. Quod si Afris, si Sardis,
spanis agris stipendioque multatis virtute ad
licet ciuitatem; Gaditanis autem officiis, veru
fide, periculis, fœdere coniunctis hoc idem n
cebit; non fœdus sibi nobiscum, sed iniqui
leges impositas a nobis esse arbitrabũtur. Atq

udices, non a me fingi orationem, sed me dicere, uæ Gaditani iudicarint: res ipsa declarat. Hospitiũ nultis annis ante hoc tempus cum L. Cornelio Gaitanos feciſſe publice dico. proferam teſtes, proeram legatos, excitabo laudatores, quos ad hoc udicium ſummos homines, ac nobiliſſimos, deecatores huius periculi miſſos videtis. re denique nulto ante Gadibus iam*audita, fore huic, vt ab ilo periculum crearetur, grauiſſima tum in iſtum cium ſuum Gaditani ſenatuſconſulta fecerunt. Poit magis fundus populus Gaditanus fieri (quoniã oc magnopere delectare verbo) ſi tum ſit fundus, um ſcita ac iuſſa noſtra ſua ſententia comprobat, uam cum hoſpitium fecit, vt & ciuitate illum murum eſſe fateretur, & huius ciuitatis honore diniſſimũ iudicaret? potuit certius interponere iucium voluntatis ſuæ, quam cum etiam accuſatom huius multa & pœna multauit? potuit magis e re iudicare, quam cum ad veſtrum iudicium ces ampliſſimos legauit, teſtes huius iuris, vitæ lautores, periculi deprecatores? Et enim quis eſt tam mens, quin ſentiat ius hoc Gaditanis eſſe retidum, ne interceptum ſit iis iter perpetuo ad hoc mpliſſimum præmium ciuitatis, & magnopere ijs ſſe lætandum, huius L. Cornelij beneuolentiam ga ſuos remanere Gadibus; gratiam & facultaté ommendandi in hac ciuitate verſari? Quis enim oſtrum eſt, cui non illa ciuitas ſit huius ſtudio, ra, diligentia, commendatio? Omitto quantis ormentis populum iſtum C. Cæſar, cum eſſet in Hiania prætor, affecerit, controuerſias ſedarit, iura forum permiſſu ſtatuerit, inueteratam quondam rbariam ex Gaditanorum moribus diſciplinaque lerit, ſumma in eam ciuitatem, huius rogatu, udia & beneficia contulerit, multa prætereo, quæ otidie labore huius & ſtudio, aut omnino, aut cer facilius conſequuntur. Itaque & adſunt princi-

pes ciuitatis, defendunt, amore, vt ſuum
uem, teſtimonio, vt noſtrum, officio, vt * ne
Iſſimum, & ſanctiſſimum hoſpitem, ſtudio, vt
ligentiſſimum defenſorem commodorum ſuor
Ac ne ipſi Gaditani arbitrentur, quamquam n
lo incommodo afficiantur, ſi liceat eorum c
virtutis cauſſa in noſtram ciuitatem venire, ta
hoc ipſo inferius eſſe ſuum fædus, quam cet
rum, conſolabor & hos præſentes viros optim
& illam fideliſſimam, atque amiciſſimam n
ciuitatem: ſimul & vos non ignorantes, iudi
admonebo, quo de iure hoc iudicium conſt
tum ſit, de eo numquam omnino eſſe dubita
Quos igitur prudentiſſimos interpretes fœder
quos peritiſſimos bellici iuris, quos diligentiſſi
in exquirendis condicionibus ciuitatum, at
cauſſis eſſe arbitramur? eos profecto, qui iam
peria, ac bella geſſerunt. Etenim ſi Q. Scæuol
le augur, cum de iure prædicatorio cõſuleretur,
mo iuris peritiſſimus, conſultores ſuos nonn
quam ad Furium, & Caſcellium prædiatore
ijciebat; ſi nos de aqua noſtra Tuſculana M.
gionem potius, quam C. Aquillium conſuleba
*quod aſſiduus vſus vni rei deditus: & ingenium
artem ſæpe vincit: quis dubitet de fœderibus,
de toto iure pacis, & belli omnibus iuris peri
mis imperatores noſtros anteferre? poſſum
igitur tibi probare auctorem exempli, atque
illius, quod a te reprehenditur, C. Marium?
ris aliquem grauiorem? conſtantiorem? pr
tiorem virtute, prudentia, religione, æquitate
igitur M. Annium Appium fortiſſimum virum,
ma virtute præditum, ciuitate donauit,
Camertinum fœdus ſanctiſſimum, atque æq
mum ſciret eſſe. Poteſt igitur, iudices, L. Co
lius condemnari, vt non C. Marij factum con
netur? Exiſtat ergo ille vir parumper cogita

restra, quoniam re non potest, vt conspiciatis eum mentibus, quem oculis non potestis: dicat se non imperitum fœderis, non rudem exemplorum, non gnarũ belli fuisse. se P. Africani discipulum, ac mitem, se stipendijs, se legationibus bellicis eruditũ, e, si tanta bella legisset. quanta gessit & confecit, tot consulibus meruisset, quoties ipse consul fuisset, omnia iura belli perdiscere ac nosse potuisse: si non fuisse dubium, quin nullo fœdere a rep. bene merenda impediretur: a se ex coniunctissima atque nicissima ciuitate fortissimum quenque esse delecum neque Fulginatium, neque Camertium fœde esse exceptum, quo minus eorum ciuibus a polo Ro. præmia virtutis tribuerentur. Itaque cum ucis annis post hanc ciuitatis donationem arrima de ciuitate quæstio, Licinia & Mucia lege niisset; num quis eorum, qui de fœderatis ciuitabus esset ciuitate donatus, in iudiciũ est vocatus? am Spoletinus T. Matrinius vnus ex ijs, quos C. arius ciuitate donasset, dixit caussam ex colonia tina in primis firma, & illustri. quem cum diser homo* L. Antistius accusaret, Spoletinus difundum populum Spoletinum non esse factum. ebat enim populos de suo iure, non de nostro dos fieri solere. sed cum lege Apuleia coloniæ n essent deductæ, qua lege Saturninus C. Mario erat, vt in singulas colonias ternos ciues Ro. fae posset: negabat hoc beneficium, re ipsa sublata ere debere. Nihil habet similitudinis ista accuo: sed tamen tanta auctoritas in C. Mario fuit, non per L. Crassum affinem suum hominem indibili eloquentia, sed paucis ipse verbis caussam m grauitate sua defenderit, & probarit. Quis m esset, iudices, qui imperatoribus nostris in lo, in acie, in exercitu delectum virtutis: qui iis, qui fœderatis, in defendenda repub. nostra m præmiorum eripi vellet? Quod si vultus C.

Marij, si vox, si ille imperatorius ardor oculor
recentes triumphi, si præsens valuit aspectus; v
auctoritas, valeant res gestæ, valeat memoria,
leat fortissimi & clarissimi viri nomen æternu
hoc discrimen inter gratiosos ciues atque fo
vt illi viui fruantur opibus suis: horum etiam
tuorum (si quisquam huius imperij defensor
potest) viuat auctoritas immortalis. Quid? C
Pompeius pater, rebus Italico bello maximis
stis Publium Cesium equitem Romanum viru
num, qui viuit Rauennæ, fœderato ex populo
ciuitate donauit? quid? cohortes duas vniuersa
mertium? quid? Heraclienſium legionem, Pub.
sus vir amplissimus ex ea ciuitate, qua cum p
singulare fœdus Pyrrhi tẽporibus C. Fabricio
sule ictum putatur? quid? Massilienſem Arist
Sullaſ quid? quoniam de Gaditanis agimus
prætor Lx. Gaditanos? quid? vir sanctissimus &
mâ religione ac modestia Quintus Metellus
Q. Fabium Saguntinum? quid hic qui adest, a
hæc quæ ego nunc percurro, subtilissime sunt
nia perpolita, M. Crassus, non Aletrinenſem
derarum ciuitate donauit, homo tum grauita
prudentia præstans, tum vel nimium parcus
gienda ciuitate? Hic tu Cn. Pompeij benefi
vel potius iudicium, & factum infirmare co
qui fecit quod C. Marium feciſſe audierat,
quod P. Crassum, quod L. Sullam, quod Q. Me
quod denique domesticum auctorem patrem
facere viderat? neque vero in vno Cornelio id
nam & Gaditanum Hasdrubalem ex bello ill
fricano, & Mamertinos * obuios, & quosdam
censes, & Saguntinos fabros ciuitate donau
enim cum cæteris præmijs digni sunt, qui suo
re & periculo nostram remp. defendunt; tum
te dignissimi sunt, qui ciuitate ea donentur,
qua pericula, ac tela subierunt. Atque vtina

ique ſunt propugnatores huius imperij, poſſent
hanc ciuitatem venire, & contra, oppugnatores
ipubli. de ciuitate exterminari. Neque enim ille
mmus poeta noſter Hannibalis illam magis co-
rtationem, quam communem imperatorum vo-
e eſſe. "Hoſtem qui feriet, mihi erit Carthagini-
ſis. Quiſquis erit, cuiati ſiet id habent omnes le-
& ſemper habuerunt. * Itaque & ſibi vndique
tes viros adſciuerunt, & hominum ignobilium
utem perſepe nobilitatis inertiæ prætulerunt.
ibetis imperatorum ſummorum, & ſapientiſſi-
rum hominum, clariſſimorum virorum interpre-
onem iuris ac fœderum: dabo etiam iudicum,
huic quæſtioni præfuerunt: dabo vniuerſi po-
i Romani, dabo ſanctiſſimum etiam iudicium
atus. Iudices cum præ ſe ferrent, palamque lo-
rentur, quid eſſent lege Pappia de M. * Craſſo
mertinis repetentibus iudicaturi: Mamertini
olice, ſuſcepta cauſſa, deſtiterunt. multi in ciuita-
recepti ex liberis fœderatiſque populis: nemo
quam eſt de ciuitate accuſatus, quod aut popu-
undus factus non eſſet, aut quod fœdere ciuita-
mutandæ ius impediretur. audebo etiam hoc
tendere, numquam eſſe condemnatum, quem
ſtaret ab imperatore noſtro ciuitate donatum.
gnoſcite nunc populi Rom. iudicium multis re-
interpoſitum, atque in maximis cauſſis, re ipſa
e vſu comprobatum. Cum Latinis omnibus
us ictum Sp. Caſſio, Poſtumio Cominio coss.
ignorat? quod quidem nuper in columna æ-
memininus poſt roſtra inciſum, & perſcriptum
e. quomodo igitur L. Coſſinius Tiburs, pater
s equitis Rom. optimi atque ornatiſſimi viri,
nato Cœlio; quomodo ex eadem ciuitate T.
onius, ciuis ita ſumma virtute & dignitate
petes T. & C. Coponios noſtis) damnato C.
ſone, ciuis Romanus eſt factus? an lingua, & in-

genio patefieri aditus ad ciuitatem potuit, n
& virtute non potuit? anne de nobis trahere
fœderatis licebit, de hostibus non licebit? an
adipisci poterunt dicendo, id eis assequi pugn
non licebit? an accusatori maiores nostri m
præmia, quâ bellatori esse voluerunt? Quod si
bissima lege Seruilia principes viri, ac grauis
& sapientissimi ciues, hanc Latinis, id est, fœ
tis, viam ad ciuitatẽ populi iussu patere pass
neque in his est hoc reprehensum Licinia &
cia lege, cum præsertim genus ipsum accusa
& nomen eiusmodi, præmium, quod nemo
possit, nisi ex senatoris calamitate, neque
tori, neque bono cuiquam nimis iucundum
posset: dubitandum fuit, quin *quo in gen
diciorum præmia rata essent, in eodem iudi
peratorum valerent? Num fundos igitur fac
pulos Latinos arbitramur aut Seruilia lege,
teris, quibus Latinis hominibus erat propos
liqua ex re præmium ciuitatis? Cognoscit
iudicium senatus, quod semper est iudicio
comprobatum. Sacra Cereris, iudices, summ
iores nostri religione confici cerimoniaque
runt: quæ cum essent assumpta de Græcia;
Græcas semper curata sunt sacerdotes, & G
mnia nominata. sed cum illam, quæ Græcu
sacrum monstraret, & faceret, ex Græcia d
tamen sacra pro ciuibus ciuem facere vo
vt Deos immortales scientia peregrina &
mente domestica, & ciuili * precarentur.
cerdotes video fere aut Neapolitanas, aut
ses fuisse fœderatarum sine dubio ciuitatum
vetera proxima. dico ante ciuitatem Veli
datam, de senatus sententia C. Valerium F
prætorẽ vrbanum nominatim ad populum
liphana Velienses, vt ea ciuis Romana esse
num igitur aut fundos factos Velienses, au

dotem illam ciuem Roma. factam non esse, aut fœdus & a senatu, & a populo Rom. violatum arbitrabimur? intelligo, iudices, in caussa aperta, minimeque dubia, multo & plura, & a pluribus perissimis esse dicta, quam res postularet: sed id factum est, non vt vobis rem tam perspicuam dicendo probaremus, verum vt omnium maleuolorum, iniquorum, inuidorum animos frangeremus: quos vt accusator incenderet, vt aliqui sermones hominum alienis bonis mærentium etiam ad vestras aures permanarent, & in iudicio, ipso redundarent, circo illa in omni parti orationis summa arte abergi videbatis: tum pecuniam L. Cornelij, quæ eque inuidiosa est, & quantacumque est, eiusmo- est, vt conseruata magis, quam corrupta esse viatur: tum luxuriam, quæ non crimine aliquo lidinis, sed communi maledicto notabatur: tum uſculanum, quod Q. Metelli fuisse meminerat, L. Crassi; Crassum emisse de libertino homine terico Mar- io, ad Metellum peruenisse de Veonij Vindicij bonis non tenebat. simul illud nesebat, prædiorum nullam esse gentem: emptionis ea solere sæpe ad alienos homines, sæpe ad inos non legibus, tamquam tutelas, peruenire. Obtum est etiam quod in tribu Cruſtuminam pernerit: quod hic assecutus est legis de ambitu pro- o minus inuidioso, quam, qui legum præmiis etoriam sententiam, & prætextam togam conuuntur. Et* adoptio Theophanis agitata est, quam Cornelius nihil est, præterquam proquorum suorum hereditates, assecutus: quam mi- orum animos, qui ipsi Cornelio inuident, est difficillimum mitigare: more hominum inent; in conuiuiis rodunt; in circulis vellicant; illo mimico, sed hoc maledico dente carpunt. amicis L. Cornelij aut aut inimici sunt, aut inimi- at, hi sunt huic multo vehementius pertimesce-

di nam huic quidem ipsi quis est vmquam im
tus inimicus? aut quis iure esse potuit? quem
num non coluit? cuius fortunæ dignitatique
concessit? versatus in intima familiaritate hom
potentissimi, in maximis nostris malis atque
cordii, neminem vmquam alterius rationis, ac
tis non re, non verbo, non vultu denique offen
fuit hoc siue meum, siue reipub. fatum, vt in me
nis illa inclinatio communium temporum inc
beret. non modo non exsultauit in ruinis ve
nostrisque discordiis Cornelius, sed omni off
lacrymis, opera, consolatione, omnes me abl
meos subleuauit. quorum ego testimonio, ac
cibus, munus hoc meritum huic, &, vt a princ
dixi, iustam, & debitam gratiam refero; spero
iudices, vt eos, qui principes fuerunt conser
salutis, aut dignitatis meæ, diligitis, & caros h
tis, sic quæ ab hoc pro facultate huius, pro loc
ta sunt, & grata esse vobis, & probata. Non
a suis, quos nullos habet, sed a suorum, qui &
& potentes sunt, vrgetur inimicis: quos qui
hesterno die Cn. Pompeius copiosa oration
graui secum si vellent, contendere iubebat: ab
improbo certamine, atque iniusta contentio
uocabat. Et erat æqua lex, & nobis, iudices,
omnibus, qui nostris familiaritatibus implica
vehementer vtilis, vt nostras inimicitias ipsi
nos geramus, amicis nostrorum inimicorum
peremus. At si mea auctoritas satis apud ill
hac re pon leris haberet, cum me præsertim
varietate, atque vsu ipso iam perdoctum vid
etiam ab illis eos maioribus discordiis auoca
Id enim contendere mihi videtur e republ.
defendas, quod esse optimum sentias; & id fo
virorum, & magnorum hominum semper p
neque huic vmquam labori, officio, muner
sed contentio tamdiu sapiens est, quam diu a

ficit aliquid, aut. si non proficit, non obest ciuitati. Voluimus quædam contendimus, experti sumus: obtenta non sunt: dolorem alij, nos luctum, mæroremque suscepimus. cur ea, quæ mutare non possumus, conuellere malumus, quam tueri? C. Cæsarem senatus, & genere supplicationem amplissimo ornauit, & numero dierum nouo. Idem in angustiis erarij victorem exercitum stipendio affecit, imperatori decem legatos decreuit, lege Sempronia succedendum non sensuit. Harum ego sententiarum & princeps & auctor fui, neque me dissensionis meæ pristinæ putaui potius assentiri, quam præsentibus reipub. temporibus, & concordiæ conuenire. Non idem aliis videtur, sunt fortasse in sententia firmiores; reprehendo neminem: sed assentior non omnibus: neque esse inconstantis puto, sententiam aliquam, tamquam aliquod nauigium, atq; rursum ex reipublicæ tempestate moderari. Sed si qui sunt, quibus infinitum sit odium, in quos semel susceptum sit, quos video esse nonnullos: cum dubius ipsis, non cum comitatu, assectatoribusque confligant. Illam enim fortasse pertinaciam nonnulli, virtutem alij putabant: hanc vero iniquitatem omnes cum aliqua crudelitate coniunctam. Sed si eorum hominum mentes nulla ratione placare possumus, iudices, vestros quidē animos certe condimus non oratione nostra, sed humanitate vestra esse placatos. Quid enim est, cur non potius ad suam laudem huic, quam ad minimam fraudem Cęsaris familiaritas valere debeat? cognouit adolescens: placuit homini prudentissimo: in summa amicorum copia cum familiarissimis eius est adæquatus: in prætura, in consulatu præfectum fabrum tulit: consilium hominis probauit, fidem est cōsexus, officia, obseruantiamque dilexit. fuit hic cultorum illi laborum socius aliquando; est fortasse nunc nonnullorum particeps commodorum. quæ

quæ quidē si huic obfuerint apud vos, non intell
quod bonum cuiquam sit apud tales viros profu
rum. Sed quoniam C. Cæsar abest lōgissime, atq
iis est nunc locis, quæ regione orbem terrarum,
bus illius gestis imperium populi Ro. definiunt:
lite per deos immortales, iudices, hunc illi ace
nuntium velle deferri, vt suum præfectum fabr
vt hominem sibi carissimum, & familiarissimum,
ob ipsius aliquod delictum, sed ob suam famil
tatē vestris oppressum sententiis audiat. Misere
ni eius, qui nō de suo peccato, sed de huius su
& clarissimi viri facto, nō de aliquo crimine, sed
periculo suo, de publico iure disceptat: quodi
Cn. Pompeius ignorauit, si M. Crassus, si Q. Me
lus, si Cn. Pompeius pater, si L. Sulla, si L. Cras
C. Marius, si senatus, si popul. Romanus, si qui de
simili iudicarūt, si fœderati populi, si socij, si illi
tiqui Latini: videte ne vtilius vobis & honestius
illis ducibus errare, quam hoc magistro erudiri
si de certo, de perspicuo, de vtili, probato, de
cato vobis iure esse constituendum videtis: no
committere, vt in re tam inueterata quidquam
ui sentiatis. Simul & illa, iudices, omnia ante oc
vestros proponite: primum esse omnes etiam
mortem reos clarissimos illos viros, qui fœder
ciuitatē donarunt: deinde senatum, qui perspe
iudicauit: populum, qui iussit: iudices, qui appro
runt. tum etiā illud cogitatote, sic viuere ac vi
Cornelium, vt cum omniū peccatorum quæsti
sint, non de vitiorum suorum pœna, sed de vir
præmio in iudicium vocatur. Accedat etiam il
vt statuatis hoc iudicio, vtrum posthac amic
clarorum virorum calamitati hominibus, an o
mento esse malitis. Postremo illud iudices, fi
in animis vestris tenetote, vos in hac causa no
maleficio L. Cornelij, sed de beneficio Cn. P
peij iudicaturos.

DE PROVINCIIS CONSVLARIBVS.

ORATIO. XXXVI.

SI quis vestrum P. C. expectat, quas sim prouincias decreturus; consideret ipse secum, qui mihi homines ex prouinciis potissimum detrahendi sint: non dubitabit quid me sentire conueniat, cum, quid mihi sentire necesse sit cogitarit. Ac si princeps eam sententiam dicerem, laudaretis profecto: si solus, certe cognosceretis: etiam si paullo minus vtilis vobis sententia videretur, veniam tamen aliquam dolori meo tribueretis. Nunc vero P. C. non parua accior voluptate, vel quod hoc maxime reipublicæ conducit, Syriam Macedoniamque decerni, vt dolor meus nihil a communi vtilitate dissentiat; vel quod habeo auctorem P. Seruilium, qui ante me sententiam dixit, virum clarissimum, & cum in vniuersam rempublicam, tum etiam erga meam salutem fide ac beneuolentia singulari. Quod si ille & paullo ante, & quotiescumque ei locus dicendi ac potestas fuit, Gabinium & Pisonem duo reipublicæ portenta, ac pæne funera, cum proferat alias causas, tum maxime propter illud ingens scelus eorum, importunam in me crudelitatem, non solum sententia sua, sed etiam verborum grauitate esse notandos putauit: quonam me animo in eos esse oportet, cuius illi salutem pro ignore tradiderunt ad explendas suas cupiditates? Sed ego in hac sententia dicenda non parebo

dolori meo, nec iracundiæ seruiam. quo an
nusquisq; vestrum debet esse in illos, hoc ero
cipuum illum & proprium sensum doloris
quem tamen vos communem semper vobis me
esse duxistis, a sententia dicenda amouebo,
cisendi tempora reseruabo. Quatuor sunt
uinciæ P. C. de quibus adhuc intelligo sente
esse dictas: Galliæ duæ, quas hoc tempore vn
perio videmus esse coniunctas; & Syria, & M
donia, quas, vobis inuitis & oppressis, pestife
consules pro euersæ reipublicæ præmiis occ
runt: decernendæ nobis sunt lege Sempron
quid est, quod possimus de Syria Macedonia
bitare? Mitto, quod eas ita partes habent
nunc obtinent, vt non ante attigerint, quam
ordinem condemnarint, quam auctoritatem
e ciuitate exterminarint; quam fidem publ
quam perpetuam populi Rom. salutem, quam
ac meos omnes fœdissime, crudelissimeque
rint. Omnia illa domestica atque vrbana mitt
tanta sunt, vt numquam Hannibal huic vrbi
mali optarit, quantum illi effecerint. Ad ipsas
prouincias: quarum Macedonia, quæ erat
munita plurimorum imperatorum non turribu
trophæis; quæ multis victoriis erat iamdiu
phisque pacata, sic a barbaris, quibus est prop
uaritiam pax erepta, vexatur, vt Thessalon
positi in gremio imperij nostri, relinquere oppi
& arcem munire cogantur; vt via illa nostra,
per Macedoniam est vsque ad Hellespontum
taris, non solum excursionibus barbarorum
festa, sed etiam castris * Thraciis distincta ac
ta. Ita gentes hæ, quæ, vt pace vterentur, vim
ti dederant præclaro imperatori nostro, vt
stas domos replere possent, pro empta pace b
nobis prope iustum intulerunt. Iam vero exe
ille noster superbissimo delectu, & durissima
quis

uisitione collectus, omnis interiit, magno hoc di-
o cum dolore: miserandum in modum milites po-
uli Romani capti, necati, deserti, dissipati sunt: in-
uria, fame, morbo, vastitate consumpti: vt, quod est
digniſſimum scelus, is imperator in pœnam ex-
ercitus expertus esse videatur. Atque hanc Mace-
oniam, domitis iam gentibus finitimis, barbaria-
ue compressa, pacatam ipsam per se, & quietam
nui præsidio, atque exigua manu, etiam sine im-
rio, per legatos nomine ipso populi Romani tue-
mur. quæ nunc cõsulari imperio, atque exercitu i-
vexata est, vix vt se possit diuturna pace recreare?
m interea quis vestrum hoc non audiuit, quis ig-
rat, Achæos ingentem pecuniam pendere L. Pi-
ni quotannis; vectigal ac portorium Dyrrachino-
m totum in huius vnius quæstum esse conuersum
bem Byzantiorum vobis, atque huic imperio fi-
lissimam, hostilem in modum esse vexatam?
oille, postquam nihil exprimere ab egentibus
il vlla via miseris extorquere potuit, cohor-
in hiberna misit: his præposuit, quos putauit
e diligentissimos satellites scelerum, ministros
piditatum suarum. Omitto iurisdictionem in
era ciuitate contra leges, senatusque consulta:
des relinquo: libidines prætereo: quarum a-
bissimum extat indicium, & ad insignem me-
tiam turpitudinis, & pæne ad iustum imperij
stri odium, quod constat, nobilissimas virgines
n puteos abiecisse, & morte voluntaria nefa-
m turpitudinem depulisse. Nec hæc idcirco o-
to, quod non grauissima sint: sed quia nunc si-
este dico. Ipsam vero vrbem Byzantiorum fu-
refertissimam, atque ornatissimam signis, quis
orat? quæ illi exhausti * sumptibus bellorum
ximis, cum Mithridaticos impetus, totumque
tum armatum efferuescentem in Asiam, atque
mpentem: ægrè repulsum, & ceruicibus inter-

cluſum ſuis ſuſtinerent: tum, inquam, Byza
poſtea ſigna illa, & reliqua vrbis ornamenta
ctiſſime cuſtodita tenuerunt. te imperatore,
ciſſimo & terrimo, Ceſonine Caluenti, ciu
bera, & proximis ſuis beneficiis a Senatu &
pulo Romano liberata, ſic ſpoliata atque
eſt, vt niſi C. Virginius legatus, vir fortis &
cens, interueniſſet; vnum ſignum Byzantij
ximo numero nullum haberent. Quod fanu
Achaia, qui locus, aut lucus in Græcia tota,
ſanctus fuit, in quo vllum ſimulacrum, vllu
namentum reliquum ſit? Emiſti a fœdiſſim
buno pleb. tum in illo naufragio huius vrbis,
tu idem, qui gubernare debueras, euer
tum, inquam, emiſti grandi pecunia, vt
pecuniis creditis ius in liberos populos
ſenatuſconſultum, & contra legem generi
cere liceret. id emptum ita vendidiſti, vt
non diceres, aut bonis ciues Romanos euer
Quorum ego nihil dico nunc, patres conſcri
minem ipſum relinquo; de prouincia diſput
que omnia illa, quæ & ſæpe audiſtis, & tene
mis, etiam ſi non audiatis, prætermitto: n
hac eius vrbana, quam ille præſens in ocu
ſtris mentibuſque defixit, audacia loquor: n
ſuperbia, nihil de contumelia, nihil de cru
diſputo: lateant libidines eius illæ tenebr
quas fonte, & ſupercilio, non pudore, & tem
tia contegebat. de prouincia, quod agitur, id
to. Huic vos non ſummittetis? hunc diutius
re patiemini? cuius, vt prouinciam tetigit, fi
tuna cum improbitate certauit, vt nemo poſſ
trum deterior, an infelicior eſſet, iudicare. A
in Syria diutius eſt Semiramis illa retinend
ius iter in prouinciam fuit eiuſmodi, vt re
barzanes conſulem veſtrum ad cædem faci
tamquam aliquem Thracem, conduceret:

ad

uentus in Syriam primus equitatus habuit inte-
um: poſt conciſæ ſunt optimæ cohortes. Igitur
Syria, imperatore illo, nihil aliud actum eſt, niſi
ctiones pecuniarum cum Tyrannis, deciſiones,
eptiones, latrocinia, cædes: cum palam populi
mani imperator inſtructo exercitu dexteram
dens, non ad laudem milites hortaretur, ſed om-
ſibi & empta & emenda eſſe clamaret. Iam ve-
ublicanos miſeros (me etiam miſerum illorum
de me meritorum miſeriis, ac dolore) tradidit in
ituteм Iudæis, & Syris, nationibus natis ſerui-
, ſtatuit ab initio, & in eo perſeuerauit, ius
licano non dicere. pactiones ſine vlla iniuria
as, reſcidit: cuſtodias ſuſtulit: vectigales mul-
, ac ſtipendiarios liberauit. quo in oppido ipſe
t, aut quo veniret, ibi publicanum, aut pub-
ni ſeruum eſſe vetuit. quid multa? crudelis
eretur, ſi in hoſtem animo fuiſſet eo, quo fuit
ues Romanos, eius ordinis præſertim, qui eſt
per dignitate ſua, benignitate magiſtratus ſu-
tatus, Itaque videtis, patres conſcripti, non
eritate redemptionis, aut negotij gerendi in-
a, ſed auaritia, ſuperbia, crudelitate Gabinij,
e afflictos iam atque euerſos publicanos: qui-
quidem vos, in his anguſtiis ærarij tamen ſub-
atis neceſſe eſt: etſi iam multis non poteſtis,
propter illum hoſtem ſenatus, inimiciſſimum
nis equeſtris, bonorumque omnium, non ſo-
bona, ſed etiam honeſtatem miſeri deperdi-
nt: quos non parſimonia, non continentia,
virtus, non labor, non ſplendor tueri potuit
ra illius heluonis & prædonis audaciam.
qui ſe etiam nunc ſubſidiis patrimonij, aut
corum liberalitate ſuſtentant; hos perire pa-
ini? An, ſi, qui frui publico non potuit per
em, hic tegitur ipſa lege cenſoria: quem is frui
ſinit, qui eſt, etiam ſi non appellatur, hoſtis,

huic ferri auxilium non oportet? Retinere in prouincia diutius eum, qui de sociis cum bus, de ciuibus cum sociis faciat pactiones: q etiam se pluris esse quam collegam putet, qu vos tristitia vultuque deceperit, ipse numq minus quam erat, nequam esse simularit. Piso alio quodam modo gloriatur: se breui te perfecisse, ne Gabinius vnus omnium nequ existimaretur. Hos vos de prouinciis, si non do deducendi essent, deripiendos non putare has * publicas pestes sociorum, militum publicanorum ruinas, prouinciarum vastitate perij maculas teneretis? At iidem vos anno riore hos eosdem reuocabatis, cum in pro iam peruenissent. Quo tempore si liberum iudicium fuisset; nec toties dilata res, nec a mum e manibus erepta esset: restituissetis, i cupiebatis, vestram auctoritatem, iis, per q amissa, reuocatis, & his ipsis præmiis extort erant pro scelere atque euersione patriæ c ti. * Quam pœnam si tum aliorum opibus, n inuitissimis vobis euolarunt; at aliam mult rem grauioremque subierunt, quæ enim ho quo aliquis si non famæ pudor, at supplic est, grauior pæna accidere potuit, quam no litteris iis, quæ rem bene gestam in bello rent? hoc statuit senatus, cum frequens sup onem Gabinio denegauit: primum homi ribus, flagitiis contaminatissimo nihil esse dum: deinde, a proditore, atque eo, quem tem hostem reip cognosset, bene rem geri tuisse: postremo, ne deos quidem immort le aperiri sua templa, & sibi supplicari, hom puritissimi & sceleratissimi nomine. Itaque aut ipse est homo doctus, & a suis Græcis eruditus, quibuscum iam in * orchestra amica post siparium solebat: aut amicos ha

tiores, quam Gabinius, cuius nullæ litteræ per-
antur. Hosce igitur imperatores habebimus?
rum alter non audet nos certiores facere, vt im-
ator appelletur: alterum, si tabellarii non cessa-
, necesse est paucis diebus pæniteat audere. cu-
amici si qui sunt, aut si belluæ tam immani, tam-
tetræ possunt vlli esse amici, hac consolatione
ntur, etiam T. Albutio supplicationem hunc or-
em denegasse. quod est primum dissimile. res in
dinia cum mastrucatis latrunculis a proprætore
cohorte auxiliaria gesta, & bellum cum maxi-
Syriæ gentibus; tyrannis, consulari exercitu im-
oque confectum. deinde Albutius, quod a sena-
etebat, ipse sibi in Sardinia ante decreuerat.
stabat enim Græcum hominem ac leuem in ip-
rouincia quasi triumphasse. Itaque hanc eius te-
statem senatus supplicatione denegata notauit.
fruatur sane hoc solatio, atque hanc insignem
ominiam, quoniam vni præter se inusta est, pu-
esse leuiorem, dummodo cuius exemplo se có-
tur, eius exitum expectet: præsertim cum in
otio nec Pisonis libidines, nec audacia Gabinij
it: hac tamen vna plaga conciderit, ignominia
tus. At qui duas Gallias decernit consulibus
bus, hos retinet * ambos: qui autem alteram
iam, & aut Syriam, aut Macedoniam: tamen
rum retinet, & in vtriusq; pari scelere disparem
itionem facit. Faciam, inquit, illas prætorias.
soni & Gabinio succedatur statim. Si hic sinat,
enim tribunus intercedere poterit; nunc non
st. Itaque ego idem, qui nunc consulibus iis,
esignati erunt, Syriam Macedoniamq; decer-
ecernam eisdem prætorias, vt & prætores an-
prouincias habeant, & eos quam primum vi-
nus, quos animo æquo videre non possumus.
mihi credite, nunquam succedetur illis, nisi
ea lege referetur, qua intercedi de prouinciis

non licebit. Itaq; hoc tempore amisso, annus
teger vobis expectandus, quo interiecto, ciui
lamitas, sociorum ærumna, sceleratissimor
minum impunitas propagatur. Quod si esse
optimi viri; tamen ego mea sententia C. Cæsa
cedendum nondum putarem. Qua de re dica
tres conscripti, quod sentio: atque illam inter
tionem mei familiarissimi, qua paullo ante in
pta est oratio mea, non pertimescam. Negat
optimus inimiciorem Gabinio debere esse,
Cæsari, omnem enim illam tempestatem, cui
rim, Cæsare impulsore, atque adiutore esse ex
cui si primum sic respondeam, me communi
tatis habere rationem, non doloris mei; po
probare, cum id me facere dicam quod ex
fortissimorum, & clarissimorum ciuium face
sim? At Tib. Gracchus (patrem dico, cui
nam filij non degenerassent a grauitate pat
tantam laudem est adeptus, quod tribunus
solus ex toto illo collegio L. Scipioni auxi
inimicissimus & ipsius, & fratris eius Africani
uitq; in concione, se in gratiam non rediisse
lienum sibi videri dignitate imperij, quo duc
sent hostium Scipione triumphante ducti, eo
psum duci, qui triumphasset. Quis plenior in
rum fuit C. Mario? L. Crassus, M. Scaurus, a
nimici? omnes Metelli at hi non modo illu
micum ex Gallia sententiis suis non detrah
se? & propter rationem Gallici belli prou
extra ordinem decernebant Bellum in Galli
imum gestum est: domitæ sunt a Cæsare m
nationes: sed nondum legibus, nondum iure
nondum satis firma pace deuincte bellum a
videmus, & vere vt dicam, pæne confectum;
vt si idem extrema persequitur, qui inchoau
omnia perfecta videamus: si succeditur, per
fit, ne instauratas maximi belli reliquias, a

tas audiamus. Ergo ego ſenator inimicus, ſi ita
lris, homini, amicus eſſe, ſicut ſemper fui, reipub.
beo. Quid ſi ipſas inimicitias depono reipublicæ
uſſa; quis me tandem iure repręhendat? præſer-
n cum ego omnium meorum conſiliorum, atque
ſtorum exempla ſemper ex ſummorum hominũ
ctis mihi cenſuerim petenda. Annon M. ille Le-
lus, qui bis conſul & pontifex maximus fuit,
n ſolum memoria, & teſtimonio, ſed etiam an-
lium litteris & ſummi poetæ voce laudatus eſt,
od cum M. Fuluio collega, quo die cenſor eſt fa-
s, homine inimiciſſimo, in campo ſtatim rediit
gratiam, vt commune officium cenſuræ commu-
animo ac voluntate defenderent? Atque vt ve-
a, quæ ſunt innumerabilia, mittam, tuus pater,
ilippe, nonne vno tempore cum ſuis inimiciſſi-
s in gratiam rediit, quibus eum omnibus eadem
pub. reconciliauit, quæ alienarat? Multa prate-
, quod intueor coram hæc lumina, atque orna-
nta reipub. P. Seruilium, & M. Lucullum (vti-
m etiam L. Lucullus ille viueret) quæ fuerunt i-
icitiæ grauiores in ciuitate, quam Luculloru
ue Seruiliorum? quas in viris fortiſſimis non ſo-
n exſtinxit reipub. dignitas, & ipſorum, ſed e-
m ad amicitiam, conſuetudinemque traduxit.
id? Q. Metellus nepos, nonne conſul in templo
is optimi maximi per motus cum auct
tra, tum illius P. Seruilij incredibili grauitate di-
di, abſens mecum ſummo ſuo beneficio rediit
gratiam? An ego poſſum huic eſſe inimicus, cu-
litteris, fama, nuntiis, celebrantur aures quo-
e meæ nouis nominibus gentium, nationum, lo-
um? Ardeo, mihi credite, patres conſcripti, (id
d vos met de me exiſtimatis, & facitis ipſi) in-
ibili quodam amore patriæ; qui me amor, &
e re olim imminentibus periculis maximis,
n dimicatione capitis; & rurſum, cum omnia

tela vndique esse intenta in patriam viderem, fa
coegit atque excipere vnum pro vniuersis. Hic
meus in rempub. animus pristinus ac perennis, q
C. Cæsare reducit, reconciliat, restituit in grat
quod volent denique homines existiment: ne
ego esse possum bene de repub. mærenti non a
cus. Etenim si iis, qui hæc omnia flamma, ac f
delere voluerunt, non inimicitias solum, sed e
bellum indixi, atque intuli, cum partim mihi
rum familiares, partim etiam, me defendente, c
tis iudiciis essent liberati: cur eadem respub.
me in amicos inflammare potuit, inimicis pla
non possit? Quod mihi odium cum P. Clodio
nisi quod pernicioſum patriæ ciuem fore puta
qui turpissima libidine incensus duas res sanc
mas, religionem & pudicitiam, vno scelere vi
set? num est igitur dubium ex iis rebus, quas
git, agitque quotidie, quin ego in illo oppugna
reipub plus, quam otio meo, nonnulli in eodem
fendendo, suo plus otio, quam communi prosp
tint? Ego me a C. Cæsare in repub. dissensisse
or, & sensisse vobiscum: sed nunc iisdem vob
sentior, cum quibus antea sentiebam. vos enim,
quos litteras L. Piso de suis rebus non audet m
re, qui Gabinij litteras insigni quadam nota, a
ignominia noua condemnastis: C. Cæsari su
cationes decreuistis numero, vt nemini vllo ex
lo: honore, vt omnino nemini. cur igitur ex
ctem hominem aliquem, qui me cum illo in g
am reducat? reduxit ordo amplissimus, & ord
qui est & publici consilij, & meorum omnium
siliorum auctor, & princeps, vos sequor, patres
scripti, vobis obtempero, vobis assentior: qui q
diu C. Cæsaris consilia in repub. non maxime
gebatis, me quoque cum ille minus coniun
videbatis: postea quam rebus gestis mentes ve
voluntatemque mutastis, me non solum com

sle sententię vestrę, sed etiam laudatorem vidistis. Quid quid est quod in hac caussa maxime homines admirentur, & reprehendant meum consilium, cum ego idem antea multa decreuerim, quæ magis ad hominis dignitatem, quam ad reipub. necessitatem pertinerent? Supplicationem quindecim dierũ decreui sententia mea reipub. satis erat tot dierũ quot C. Mario: dijs immortalibus nõ erat exigua eadem gratulatio, quæ ex maximis bellis. ergo ille cumulus dierum hominis est dignitati tributus. In quo ego, quo consule referente primum decem dierum supplicatio decreta Cn. Pompeio, Mithridate interfecto, confectoque Mithridatico bello, & cuius sententia primum duplicata est supplicatio consulibus (mihi enim est is assensi, cum eiusdem Pompeij litteris recitatis, confectis omnibus maritimis terrestribusque bellis, supplicationem dierum duodecim decreuistis) sum Cn. Pompeij virtutem, & animi magnitudinem admiratus, quod cum ipse ceteris omnibus esset omni honore antelatus, amplirem honorem alteri tribuebat, quam ipse erat cõsecutus. Ergo in illa supplicatione, quam ego decreui, res ipsa tributa est dijs immortalibus, & maiorum institutis, & vtilitati reipub. sed dignitas verborum, honos, & nouitas, & numerus dierum, Cæsaris ipsius laudi, & gloriæ concessus est. Relatum est ad nos nuper de stipendio exercitus: non decreui solum, sed etiam, vt vos decerneretis laborauit: vultu dissentientibus respondi: scribendo adfuisse tum quoque homini plus tribui, quam nescio cui necessario. illum enim arbitrabar etiam sine hoc subsidio posse exercitum præda ante parta, & illum conficere posse: sed decus illud, & ornamẽtum triumphi minuendũ nostra parsimonia nõ putaui. Actum est de decem legatis, quos alij omnino non dabant, alij exempla quærebant, alij tempus terebant, alij sine vllis verborum ornamentis da-

bant: in ea quoque re sic fum locutus, ve
intelligerent, me id quod reipub causa sen
facere vberius propter ipsius Cæsaris digni
At ego idem nunc in prouincijs decernendis,
illas omnes res egi silentio, interpellor: cum
perioribus causis hominis ornamenta fueri
hac une nihil aliud, nisi ratio belli, nisi summ
eas reipub. moueat. Nam ipse Cæsar, quid est
prou incia commorari velit, nisi vt ea quæ pe
effecta sunt, perfecta reipub. tradantur? an
eum credo locorum, vrbium pulchritudo, ho
nationumque illarum humanitas, & lepos, vi
cupiditas, finium imperij nostri pfopagatio
quid illis terris asperius? quid incultius op
quid nationibus immanius? quid porro tot
præstabilius? quid Oceano longius inuenire
An reditus in patriam habet aliquam offens
vtrum apud populum, ita quo missus est, a
senatum, a quo ornatus est? an dies auget ei
derium, an magis obliuionem; ac laurea illa
nis perieulis parta amittit longo interuallo
tatem? Quare si qui hominem non dil gunt,
est quod eum de prouincia reuocent, ad g
reuocãt, ad triumphum, ad gratulationem,
mum honorem senatus, equestris ordinis g
populi caritatem. Sed si ille hac tam eximia
propter vtilitatẽ reip. frui nõ properat, vt om
conficiat, quid ego senator facere debeo, qui
si ille aliud vellet, reipub. consulere oportet
vero sic intelligo, patres conscripti, nos ho
pore in prouinciis decernendis perpetuæ
bere oportere rationem. nam quis hoc temp
sentit, omnia alia esse nobis vacua ab omni
lo, atq; etiã ab omni suspicione belli? iam
videmus illud immensum, cuius feruore no
maritimi cursus, sed vrbes etiã & viæ milita
tenebantur, virtute Cn. Pompeij, sic a popul

ab Oceano vsq; ad vltimũ pontum, tanquam vnum aliquẽ portũ tutum & clausum teneri: nationes eas, quæ numero hominum ac multitudine ipsa poterãt in prouincias nostras redundare, ita ab eodem esse partim recisas, partim repressas, vt Asia, quæ imperium antea nostrum terminabat, nunc tribus nouis prouincijs ipsa cingatur. Possum de omni regione, de omni hostium genere dicere nulla gens est, quæ nõ aut ita subacta sit, vt vix exstet; aut ita domita, vt quiescat; aut ita pacata, vt victoria nostra imperioq; lætetur. Bellum Gallicum, patres conscripti C. Cæsare imperatore gestum est; antea tantũmodo repulsum. semper illas nationes nostri imperatores petitandas potius bello, quam lacessendas putauerunt. Ipse ille C. Marius, cuius diuina, atque eximia virtus magnis populi Rom. luctibus funeribusque subuenit, influentes in Italiam Gallorum maximas copias repressit, nõ ipse ad eorum vrbes sedesq; peruenit. Modo ille meorum laborum, periculorum, consiliorum socius Q. Pontinius fortissimus vir, orum repente bellũ Allobrogum, atq; hac scelerata coniuratione excitatum præcijs fregit, eosq; domuit ui lacessi erant: & ea victoria contentus, repub. me liberata, quieuit, C. Cæsaris longe aliam video fuisse rationem. nõ enim sibi solum cum ijs, quos iam natos contra populum Rom. videbat, bellandum esse duxit, sed totam Galliam in nostram ditionem esse redigendam. Itaque cum acerrimis nationibus, maximis, Germanorum & Heluetiorum, præliis felicissime decertauit: ceteras contriuit, contudit, domuit, imperio populi Rom. parere assuefecit: & has, regiones, quasq; gentes nullæ nobis antea literæ, nulla vox, nulla fama notas fecerat, has noster imperator, nosterq; exercitus & populi Rom. arma attigerũt. semitam tantum Galliæ tenebamus antea, patres conscripti: ceteræ partes a gentibus aut inimicis huic imperio, aut insidis, aut incognitis,

aut certe immanibus,& barbaris,& bellicosis
bantur.quas nationes nemo vmquam fuit,quis
frangi domarique cuperet: nemo sapienter de
nostra cogitauit iam inde a principio huius i
rij, quin Galliam maxime timendam huic im
putaret:sed propter vim,ac multitudinem ge
illarum,numquam est antea cum omnibus di
tum: restitimus semper lacessiti. nunc denio
perfectum, vt imperii nostri, terrarumque il
idem esset extremum. Alpibus Italiam mu
ante natura non sine aliquo diuino numine.
ille aditus Gallorum immanitati multitudini
tuisset; numquam hæc vrbs summo imper
micilium ac sedem præbuisset: quæ iam licet
sidant. nihil est enim vltra illam altitudinem
tium vsque ad Oceanum, quod sit Italiæ per
cendum.Sed tamẽ vna atque altera æstas vel
vel spe,vel pœna,vel præmiis,vel armis,velle
potest totam Galliam sempiternis vinculis
gere. impolitæ vero res & acerbæ si erunt re
quamquã sunt abscissæ; tamen efferent se ali
do,& ad renouandum bellum reuiresceent.Q
in eius tutela Gallia, cuius virtuti, fidei, fe
commendata est. Etenim si fortunæ muni
amplissimis ornatus sępius eius deæ periculu
cere nollet, si in patriam, si ad deos penate
eam dignitatem, quam in ciuitate sibi propo
videt, si ad iucundissimos liberos, si ad clari
gentium redire properaret, si in Capitoli
uehi victor cum illa insigni laurea gestiret,
nique timeret casum aliquem, qui illi tant
dere iam non potest, quantum auferre: vos t
oporteret ab eodẽ illa omnia,a quo profligat
confici velle,cum vero ille suæ gloriæ iampri
reipublicæ nondum satisfecerit, & malit t
tardius ad suorum laborum fructus per
quam non explere susceptum reipublicæ

nec imperatorem incensum ad rempublicam bene gerendam reuocare, nec totam Gallici belli rationem prope iam explicatam perturbare, atque impedire debemus. Nam illæ sententiæ virorum clarissimorum minime probandæ sunt, quorum alter vlteriorem Galliam decernit cum Syria, alter citeriorem, qui vlteriorem, omnia illa de quibus disserui paullo ante, perturbat: simul ostendit eam se fecisse legem, quam esse legē neget; & quę pars prouinciæ sit, *cui non possit intercedi, hanc se auelle re quæ defensorem habeat, non tangere: simul & illud facit, vt quod illi a populo datum sit, id non uelit: quod senatus dederit, id senator properet auferre. Alter belli Gallici rationem habet: fungitur officio boni senatoris: legem quam non putat, eam quoque seruat. præfinit enim successori diem. * qui mihi nihil videtur minus a dignitate disciplinaque maiorum dissidere, quam vt, qui consul Kalend. Ian. habere prouinciam debet, is vt eam desponsam, non decretam habere videatur: fuerit toto in consulatu sine prouincia, cui fuerit antequam designatus esset, prouincia decreta, sortietur, an non sortiri absurdum est, & quod sortitus sis, non habere. proficiscetur paludatus: quos quo peruenire ante certam diem non licebit. Ianuario, Februario, prouinciam non habebit: Kalendis ei denique Martijs nascetur repente prouincia. Attamen his sententijs Piso in prouincia permanebit. Quæ cum grauia sunt, tum nihil grauius illo, quod consulari imperatorem deminutione prouinciæ cōtumeliosum est: neque solū summo in viro, sed etiam in mediocri homine ne accidat prouidendum. Ego vos intelligo P C. multos decreuisse honores eximios C. Cæsari, & prope singulares, quod ita meritus erat: gratis etiam, vt quam coniunctissimus huic ordini esset. sapientes, ac diuini fuistis. neminem umquam est hic ordo complexus honoribus, & be-

neficijs suis, qui vllam dignitatem præstabilio
ea, quam per vos esset adeptus, putarit nemo
quã hic potuit esse princeps, qui maluerit esse
pularis. sed homines aut propter dignitatem
diffisi ipsi sibi, aut propter reliquorum obtrect
nem, ab huius ordinis coniunctione depulsi,
ex hoc portu se in illos fluctus prope necessario
tulerunt. quisi ex illa iactatione cursuque pop
ri bene gesta rep. referunt aspectum in curiam,
que huic amplissimæ dignitati commendati
volunt, non modo non repellendi sunt, verum
expetendi. Monemur a fortissimo viro, atque o
mo post hominum memoriam consule, vt pr
deamus ne citerior Gallia, nobis inuitis, alicui
cernatur post eos consules, qui nunc erunt desig
ti, perpetuoque posthac ab iis, qui hunc ordi
oppugnent, populari ac turbulenta ratione ten
tur. Quam ego plagam etsi non contemno
præsertim monitus a sapientissimo consule, &
ligentissimo custode pacis, & otij; tamen ve
mentius arbitror pertimescendam, si homin
præclarissimorum, ac potentissimorum aut ho
rem minuero, aut studium erga hunc ordinem re
diaro. nam vt C. Iulius omnibus a senatu exi
ac nouis rebus ornatus, per manus hanc pro
ciam tradat ei, cui minime vos velitis: per qu
ordinem ipse amplissimam sit gloriam consecu
ei ne libertatem quidem relinquat, adduci ad su
cando nullo modo possum. Postremo quo qu
animo futurus sit nescio: quid sperem; video. p
stare hoc senator debeo, quantum possum, ne q
vir clarus, aut potens huic ordini iure irasci p
videatur. Atqui hoc, si inimicissimus essem C.
sari, sentirem tamen reip. caussa. Sed non alien
esse arbitror, quo minus sæpe aut interpellem a
nullis, aut tacita existimatione reprehendar, ex
care breuiter quæ mihi sit ratio & caussa cũ Cæ

primum illud tempus familaritatis, & consue-
dinis, quæ mihi cum illo, quæ fratri meo, quæ C.
ronj consobrino nostro ab omnium nostrum
oleſcentia fuit, prætermitto. posteaquam sum
itus in rempub. ingressus, ita dissensi ab illo, vt
disiunctione sententiæ, coniuncti tamen amicitia
neremus. Consul ille egit eas res, quarum partis
em me esse voluit: quibus ego si minus assentie-
, tamen illius mihi iudicium gratum esse debe-
me ille, vt quinqueuiratum acciperem, rogauit?
is tribus sibi coniunctissimis consularibus esse
n mihi legationem quam vellem, quanto cum
ore vellem, detulit. Quæ ego omnia non ingra-
animo, sed obstinatione quadam sententiæ re-
liaui. quam sapienter non disputo. multis enim
probabo: constanter quidem & fortiter certe.
cum me fortissimis opibus contra scelus ini-
corum munire, & populares impetus populari
sidio possem propulsare; quamuis excipere
tunam, subire vim atque iniuriam malui, quã aut
estris sanctissimis mentibus dissidere, aut de meo
tu declinare. Sed non is solum gratus debet esse,
i accepit beneficium, verũ etiam is cui potestas
cipiendi fuit. Ego illa ornamenta, quibus ille me
abat, dicere me, & conuenire iis rebus quas
seram, nõ putabam. illum quidem amico animo
habere eodem loco, quo principem ciuem suũ
nerum, sentiebam. traduxit ad plebem inimicum
um, siue iratus mihi, quod me secum ne benefi-
s quidem videbat posse coniungi, siue exoratus,
hoc quidem fuit iniuria, nam postea me vt sibi
em legatus, non solum suasit, verum etiam roga-
ne id quidem accepi: non quo alienum mea dig-
ate arbitrarer, sed quod tantum reipub. sceleris
pendere a consulibus proximis non suspicabar.
go adhuc magis est mihi verẽdũ, ne me superbia
illius liberalitate, quam ne illius iniuria in nostra

amicitia reprehendatur. Ecce illa tempestas,
go bonorum, & subita, atque improuisa for
tenebræ reip. ruina, atque incendium ciuitatis,
ror iniectus Cæsari de eius actis, metus cædis
omnibus, consulum scelus, cupiditas, egestas,
cia. si non sum adiutus, non debuit: si deserta
forte prouidit: si etiam oppugnatus, vt qui
aut putant, aut volunt: violata amicitia est, ac
iniuriam, inimicus esse debui: non nego. sed si
ille tum me saluum esse voluit, cum vos me, v
rissimum filium desiderabatis, & si vos iidem
tinere ad causam illam putabatis, voluntate
Cæsaris a salute mea non abhorrere: & si
voluntatis genus eius habeo testem, qui
Italiam in municipijs, populum Romanum in
cione, vos mei semper cupidissimos in Capitol
meam salutem incitauit: si denique Cn. Pomp
idem mihi testis de voluntate Cæsaris, & spo
est illi de mea: nonne vobis videor & vltimi
poris recordatione, & proximi memoria, me
illud tristissimum tempus debere, si ex rerum
tura non possum euellere, ex animo quidem e
excidere? Ego vero, si mihi non licet per ali
ita gloriari, me dolorem, atq; inimicitias meas
concessisse, quod magni cuiusdam hominis &
sapientis videtur, vtar hoc, quod non tam ad
dem adipiscendam, quam ad vitandam vitupe
onem valet, hominem me esse gratum: & nō m
tantis beneficijs, sed etiam mediocri hominum
neuolentia commoueri. a viris fortissimis, & de
optime meritis quibusdā peto, vt si ego illos
rum laborum, & incommodorum participes
nolui, ne illi me suarum inimicitiarum socium
lint esse: præsertim cum mihi iidem illi conce
rint, vt etiam acta illa Cæsaris, quæ neq; oppug
antea, neq; defendi, meo iam iure possim defe
re. oā summi ciuitatis viri, quorū ego cōsilio

conseruani, & quorum auctoritate illam coniunctionem Cæsaris defugi, Iulias leges, & ceteras illo consule rogatas, iure latas negant. ijdem illam proscriptionem capitis mei, contra salutem reipub. sed saluis auspiciis, rogatam esse dicebant. itaque vir summa auctoritate, summa eloquentia dixit grauiter, casum illum meum funus esse reip. sed funus iustum & indictum mihi ipsi omnino perhonorificum, discessum meum funus dici reip. reliqua non reprehendo, sed mihi ad id quod sentio assumo. nam si illud iure rogatum dicere ausi sunt, quod nullo exemplo fieri potuit, nulla lege licuit, quia nemo de cælo seruarat; oblitine erant tum, cum ille qui id gerat, plebeius est lege curiata factus, dici de cælo esse seruatum? qui si plebeius omnino esse non potuit, qui tribunus pleb. potuit esse? & cuius tribunatus si ratus est, nihil est quod irritum ex actis Cæsaris possit esse; eius non solum tribunatus, sed etiam perniciosissimæ res, auspiciorum religione conseruata iure latæ videbuntur? Quare aut vobis tenendum est, legem Aeliam manere, legem Fufiam non esse abrogatam, non omnibus fastis legem ferri licere: cum lex feratur, de cælo seruari, obnuntiari, intercedi licere: sensorium iudicium, de notionem, & illud morum seueriſſimum magisterium non esse nefarijs legibus de ciuitate sublatum: si patricius tribunus pleb. fuerit, contra leges feratas: si plebeius, contra auspicia fuisse; aut mihi concedant homines oportet, aut in rebus bonis nõ exquirere, iura ea, quæ ipsi in perditis non exquirũt, præsertim cum ab illis aliquoties condicio C. Cæsari lata sit, vt eadem res alio modo ferret: qua conditione auspicia requirebant, leges comprobabãt. Clodio auspiciorum ratio sit eadem, leges omnes sint euersæ ac perditæ ciuitatis. Extremum illud est ego, si essent inimicitiæ mihi cum C. Cæsare, tamen hoc tempore reipubl. consulere, inimicitias in

aliud tempus reseruare deberé. possem etiam s
morum virorum exemplo inimicitias reipub. c
sa deponere: sed cum inimicitiæ fuerint numqu
opinio iniuriæ beneficio sit extincta, sententia m
P.C. si dignitas agitur C. Cæsaris, homini tribuam
honos quidam, senatus concordiæ consulam: si
ctoritas decretorum vestrorum, constantiam o
mis in eodem ornando imperatore seruabo: si pe
petua ratio Gallici belli, reipub. prouidebo: si
quod meum priuatum officium, me non ingrat
præstabo. Atque hoc velim probare omnibus, p
tres conscripti: sed leuissime feram, si forte aut
minus probaro, qui meum inimicum, repugna
vestra auctoritate, texerunt; aut iis, si qui m
cum inimico suo reditum in gratiam viruperabo
cum ipsi & cum meo & cum suo inimico in grat
non dubitarint redire.

IN L. PISONEM. ORAT. XXXVII

Deest principium.

IAmne vides bellua? iamne sen
quæ sit hominum querela fron
tuæ? nemo queritur Syrum nes
quem de grege nouitiorum fac
esse consulem. non enim nos co
iste seruilis, non pilosæ genæ, non dentes put
deceperunt: oculi, supercilia, frons, vultus deni
totus qui sermo quidam tacitus mētis est, hic in
torem homines impulit: hic eos, quibus erat ig

us,decipit,fefellit,*induxit. Pauci ista tua lutulen-
a vitia noueramus,pauci tarditatem ingenij,stupo-
em,debilitatemque linguæ.numquam erat audita
ox in foro: numquam periculum factum consilij:
ullum non modo illustre,sed ne totum quidem fa-
am, aut militiæ, aut domi. obrepsisti ad honores
rrore hominum, cõmendatione fumosarum ima-
inum,quarum simile habes nihil, præter colorem.
s mihi etiam gloriabitur, se omnes magistratus si-
e repulsa assecutum? mihi ista licet de me vera
im gloria prædicare. omnes enim honores popu-
s Romanus mihi ipsi homini nouo detulit. Nam
cum quæstor es factus, etiam qui te numquam
derant, tamen illum honorem nomini manda-
ant tuo. Aedilis es factus: Piso est a populo Ro-
ano factus,non iste Piso. Prætura item maioribus
lata est tuis. noti erant illi mortui: te viuum non-
um nouerat quisquam.me cum quæstorem in pri-
is,ædilem priorem,prætorem primũ cunctis suf-
ragijs populus Romanus faciebat, homini ille ho-
orem, non generi; moribus non maioribus meis;
rtuti perspectæ, non auditæ nobilitati deferebat.
am quid ego de consulatu loquor? parto vis,anne
stos miserum me, cum hac me peste, atque labe
nfero.sed nihil comparandi caussa loquor:ac ta-
en ea quæ sunt longissime disiuncta comprehen-
im. Tu consul es renuntiatus (nihil dicam grauius
uam quod omnes fatentur) impeditis reip. tem-
ribus, diffidentibus c o s s. Cæsare & Bibulo,
m hoc non recusares, * quin ij a quibus dicebа-
consul, te luce dignum non putarent, nisi ne-
ior quam Gabinius exstitisses. me cuncta Italia,
e omnes ordines, me vniuersa ciuitas non prius
bella quam voce priorem consulem declarauit.
d omitto, vt sit factus vterque nostrũ: sit sane fors
mina cãpi: magnificentius est dicere, quẽ admodũ
sserimus cõsulatũ, quã quemadmodũ ceperimus

Ego Kalendis Ianua. senatum, & bonos omnes
gis agrariæ, maximarumque largitionum mer
beraui. Ego agrum Campanum, si diuidi non o
tuit, conseruaui: si oportuit, melioribus au
bus reseruaui. Ego in C. Rabirio perduellionis
XL. annis ante me consulē, interpositam senatu
ctoritatem sustinui contra inuidiam, atque de
di. Ego adolescentes bonos, & fortes, sed vi
condicione fortunæ, vt si essent magistratus
pti, reipub. statum conuulsuri viderentur, mei
micitijs, nulla senatus mala gratia, comitia
ratione priuaui. Ego Antonium collegam cupi
ptouinciæ, multa in republ. molientem, patie
atque obsequio meo mitigaui. Ego prouinc
Galliam senatus auctoritate, exercitu, & pe
nia instructam, & ornatam, quam cum Ant
communicaui (quod ita exiltimabam temp
reipubl. ferre) in concione deposui, reclam
populo Romano. Ego L. Catilinam cædem
tus, interitum vrbis, non obscure, sed palam
lientem, egredi ex vrbe iussi: vt a quo legibus
poteramus, mœnibus tuti esse possemus. Ego
extremo mense consulatus mei intenta iugul
uitatis coniuratorum nefariis manibus extorsi.
faces iam accensas ad huius vrbis incendium
prehendi, protuli, extinxi. Me Q. Catulus
ceps huius ordinis, & auctor publici consilij
quentissimo senatu parentem patriæ nomin
mihi hic vir clarissimus, qui propter te sede
Gellius his audientibus ciuicam coronam debe
republic. dixit. mihi togato senatus, non, vt ma
bene gestæ, sed vt nemini, conseruatę reipublic
gulari genere supplicationis deorum immorta
templa patefecit. Ego cum in concione abiens
gistratu, dicere a tribuno pleb. prohiberer quę
stitueram cumque is mihi tantummodo vt iura
permitteret: sine vlla dubitatione iuraui, rem

atque hanc vrbem mea vnius opera esse saluam. Mihi populus Romanus vniuersus illa in concione non vnius diei gratulationem, sed æternitatem, immortalitatemque donauit, cum meum iusiurandum tale, atque tantum iuratus ipse vna voce, & consensu approbauit. Quo quidem tempore is meus domum fuit e foro reditus, vt nemo, nisi qui mecum esset, ciuium esse in numero videretur. Atque ita est a me consulatus peractus, vt nihil sine consilio senatus, nihil non approbante populo Romano egerim; vt semper in rostris curiam, in senatu populum defenderim; vt multitudinem cum principibus, equestrem ordinem cum senatu conunxerim. Exposui breuiter consulatum meum. Aude nunc, o furia, de tuo dicere, cuius fuit initium ludi compitalitij, tum primum facti post L. Metellum, & Q. Marcium COSS. contra auctoritatem huius ordinis: quos Q. Metellus (facio iniuriam fortissimo viro mortuo, qui illum, cuius paucos pares hæc ciuitas tulit, cum hac importuna bellua conferam) sed ille designatus consul, cum quidam tribunus pleb. suo auxilio magnos ludos contra senatusconsultum facere instituisset, priuatus fieri voluit: atque id, quod nondum potestate poterat, obtinuit auctoritate. Tu, cum in kalend Ianuar. compitaliorum dies incidissent, Sextum Clodium, qui numquam antea prætextatus fuisset, ludos facere, & prætextatum volitare passus es, hominem impurum, atque non modo facie, sed etiam oculo tuo dignissimum. Ergo his fundamentis positis consulatus tui, triduo post, inspectante, & tacente, a P. Clodio fatali portento prodigioque reipublicæ lex Aelia & Fusia euersa est, propugnacula murique tranquilitatis atque otij. Collegia, non ea solum, quæ senatus sustulerat restituta sunt, sed innumerabilia quædam noui ex omni fæce vrbis, ac seruitio constituta. Ab eodem homine in

ſtupris inauditis, nefarijſque verſato, vetu
magiſtra pudoris, & modeſtiæ ſeueritas ce
ſublata eſt: cum tu interim buſtum reipublicę q
conſulem tum Romæ dicis fuiſſe, verbo numo
ſignificaris ſententiam tuam tantis in naufra
uitatis. Nondum quæ feceris, ſed quæ fieri
ſis, dico: neque vero multum intereſt, præ
in conſule, vtrum ipſe pernicioſis legibus, im
bis concionibus rempublicam vexet, an alio
xare patiatur. An poteſt vlla eſſe excuſatio no
cam male ſentienti, ſed ſedenti, cunctanti,
mienti in maximo reipubl. motu conſuli? ce
prope annos legem Aeliam & Fuſiam tenuera
quadringentos iudicium, * notionemque ce
riam: quas leges auſus eſt non nemo improbu
tuit quidem nemo) conuellere: quam poteſt
minuere, quo minus de moribus noſtris qui
quoque anno iudicaretur, nemo tam effuſe pe
conatus eſt. Hæc ſunt, o carnifex, in gremio ſe
ta conſulatus tui. Perſequere connexos hiſ fu
bus dies. Pro Aurelio tribunali ne cõniuente
dem te, quod ipſum eſſet ſcelus, ſed etiam hila
ribus oculis, quam ſolitus eras, intuente, dele
ſeruorum habebatur ab eo, qui nihil ſibi vo
nec facere, nec pati turpe eſſe duxit. arma in
plo Caſtoris, o proditor templorum omnium
dente te, conſtituebantur ab eo latrone, cui
plum illud fuit, te conſule, arx ciuium perdito
receptaculum veterum Catilinæ militum, caſtel
forenſis latrocinij, buſtum legum omnium; ad
gionum. Erat non ſolum domus mea, ſed ta
Palarium ſenatu, equitibus Roman. ciuitate
Italia cuncta refertum: cum tu non modo ad
Ciceronem (mitto enim domeſtica, quæ negan
ſunt: hæc commemoro quæ ſunt palam) non
do, inquam, ad eum, cui primam comitijs tuis
deras tabulam prærogatiuæ, quem in ſenatu

tentiam rogabas tertium, numquam aspirasti, sed omnibus consilijs, quæ ad me opprimendum parabantur non interfuisti solum, verum etiam etudelissime præfuisti. Mihi vero ipsi coram genero meo propinquo tuo, quæ dicere ausus es? egere * foris esse Gabinium: sine provincia stare nō posse: spem habere a tribuno pleb. si tua consilia cum illo * cenjunxisses; a senatu quidem desperasse: huius te cupiditati obsequi, sicuti ego feci ssem in collega meo: nihil esse quod præsidium consulum implorarem, sibi quemque consulere oportere. Atque hæc dicere vix audeo, vereor ne qui sit, qui istius insignem nequitiam frontis inuolutam integumentis nondum cernat, dicam tamen. ipse certe agnoscet, & cum aliquo dolore flagitiorum suorum recordabitur. Meministine cœnum, cum ad te quinta fere hora cum C. Pisone venissem, nescio quo e gurgustio te prodire, inuoluto capite, soleatum? & cum illo ore fœtido teterrimam nobis popinam inhalasses, excusatione te vti valetudinis, quod diceres, vinolentis te quibusdam medicaminibus solere curari? quam nos caussam cum accepisse mus (quid enim facere poteramus?) paulisper stetimus in illo ganearum tuarum nidore atque fumo: videre nos cum improbissime respondendo, tum turpissime eructando eiecisti. tem illo fere biduo productus in concionem ab eo, cui sic æquatū præbebas consulatum tuū, cum esles interrogatus, quid sentires de consularu meo, grauis auctor, Calatinus credo aliquis, aut Africanus, aut Maximus, & non Cesoninus semiplacentinus Caluentius, respondes altero ad frontem sublato, altero ad mentum depresso supercilio, crudelitatem tibi nō placere. Hic ille homo dignissimus tuis laudibus collaudavit. Si crudelitatis tu, furcifer, senatū cōsul in cōcione cōdemnas? non enim me, qui senatui paruisnā delatio illa salutaris & diligens fuerat consulis: animad-

uersio quidem & iudicium, senatus. quæ cu
prehendis, ostendis, qualis tu, si ita forte acci
fueris illo tempore consul futurus. stipendio, m
cule, & frumento Catilinam esse putasses iur
quid enim interfuit inter Catilinam, & eum, q
senatus auctoritatem, salutem ciuitatis, totam
publicam prouinciæ præmio vendidisti? Quæ
L. Catilinam conantem consul prohibui, ea P.
dium facientem consules adiuuerunt. voluit i
natum interficere; vos sustulistis: leges incen
vos abrogastis: interire patriam; vos adiuuistis.
est vobis cos s. gestum sine armis? incende
coniuratorum manus voluit vrbem: vos eius
quem propter vrbs incensa non est. ac ne il
dem, si habuissent vestri similem consulem,
bis incendio cogitassent. non enim se tecta
re voluerunt: sed his stantibus nullum domi
sceleri suo fore patauerunt. eædem illi c
vos seruitutem expetistis. hic vos etiam cru
res. huic enim populo ita fuerat ante vos co
bertas insita vt emori potius, quam seruire
staret. Illud vero geminum cósilijs Catilinæ &
tuli quod me domo mea expulistis, Cn. Pomp
domum suam compulistis. neque enim, me
te, & manente in vrbis vigilia, neque re
te Cneio Pompeio omnium gentium victore,
quam sibi illi rempublicam delere posse dur
a me quidem etiam pœnas expetistis, quibus
iuratorum manes mortuorum expiaretis: om
dium inclusum nefarijs sensibus impiorum
profudistis: quorum ego furori nisi cessisse
Catilinæ busto vobis ducibus mactatus
Quod autem maius indicium exspectatis,
inter vos & Catilinam interfuisse, quam
eandem illam manum ex intermortuis
næ reliquijs concitastis, quod omnes vndiq
ditos collegistis, quod in me carcerem

uod coniuratos armastis, quod eorum ferro meum
ospes, atque omnium bonorum vitam obiicere
oluistis? Sed iam redeo ad præclaram illam con-
ionem tuam. Tu es ille, cui crudelitas displicet?
i, cum senatus luctum, ac dolorem suum vestis
utatione declarandum censuisset, cum videres
ærere rempub. amplissimi ordinis luctu: o nostet
isericors, quid facis? quod nulla in barbaria quis-
am tyrannus. omitto enim illud, consulem edi-
re, vt senatus senatusconsulto ne obtemperet:
o fœdius nec fieri, nec cogitari quidquam potest.
misericordiam redeo eius, cui nimis videtur se-
us in conseruanda patria fuisse crudelis. Edicere
ausus cum illo suo pari, quem tamen omnibus
is superare cupiebat, vt senatus, contra quem
e censuisset, ad vestitum rediret. quis hoc fecit
in Scythia tyrannus, vt eos, quos luctu afficeret
lugere non sineret? mærorem tu inquis, mæro-
auferis insignia: eripis lacrymas non consolando.
minando. Quod si vestem non publico consilio
tes conscripti, sed priuato officio, aut mise-
ordia mutauissent; tamen id iis non licere per
rdicta crudelitatis tuæ, potestatis erat non fe-
dæ. cum vero id senatus frequens censuisset,
nes reliqui tam ante fecissent; tu ex tenebri-
popina consul extractus, cum illa saltatrice
a. senatum populi Rom. occasum atque interi-
reip. lugere vetuisti. At quærebat etiam paullo
de me, quid suo mihi opus fuisset auxilio? cur
meis inimicis, meis copiis restitissem? quasi ve-
on modo ego, qui multis sæpe auxilio fuissem,
quisquam tam inops fuerit vmquam, qui isto
modo propugnatore tutiorem se, sed aduoca-
ut adstipulatore paratiorem fore putaret. Ego
pecudis, ac putidæ carnis consilio scilicet, aut
idio niti volebã? ab hoc electo cadauere quid-
m mihi aut opis, aut ornamenti expectabam?

Consulem ego tum requirebam: consulem inq
non illum quidem, quem in hoc animali inu
non possem, qui tantam reipub. caussam gra
te & consilio suo tueretur, sed qui, tanquam
cus, atque stipes, si stetisset modo, possit suffi
tamen titulum consulatus. Cum enim esset
caussa illa mea consularis, & senatoria; auxili
hi opus fuerat & consulis & senatus: quor
terum etiam ad pernicicm meam erat a vob
sulibus conuersum, alterum reipubli. peni
reptum. Attamen si consilium exquiris me
que ego cessissem, & me ipsa suo complexu
tenuisset, si mihi cum illo bustuario gladiato
tecum, & cum collega tuo decertandum
alia enim caussa praestantissimi viri Q. Metel
quem ego ciuem meo iudicio cum deorum i
talium laude coniungo. qui C. illi Mario
mo viro, & cos & sextum consuli, & e
uictis legionibus ne armis confligeret, cede
esse duxit. Quod mihi igitur certamen esset
modi? cum C. Mario scilicet, aut cum aliqu
an cum altero *barbaro Epicuro, cum altero
linae laternario? quos neque hercule ego neq
percilium tuum, neque collegae tui cimbala
tala fugi, neque tam fui timidus, vt qui in m
turbinibus ac fluctibus reipub. nauem gub
sem, salumque in portu collocassem, fron
nubeculam, tum collegae tui contaminatu
tum pertimescerem, alios ego vidi ventos, ali
spexi animo procellas: aliis impendentibus
statibus non cessi: sed his vnum me pro omni
lute obtuli. Itaque discessu tum meo omnes
farij gladij de manibus crudelissimis exci
cum quidem tu, o vecors, & amens, cum em
ni abditi, inclusique meterent, templa gemen
da ipsa vrbis lugerent. complexus es illud
animal ex nefariis stupris, ex ciuili cruore,

ium scelerum importunitate, & flagitiorum im-
unitate concretum. atq; eodem in templo, eodem
loci vestigio, & temporis arbitria non mei so-
m, sed patriæ funeris abstulisti. Quid ego illorum
erum epulas, quid lætitiam, & gratulationem tu-
n, quid cum tuis sordidissimis gregibus intempe-
tissimas perpotationes prædicem? quis te illis
ebus sobrium, quis agentem aliquid quod esset li-
ro dignum, quis denique in publico vidit? cum
llegæ tui domus cantu & cymbalis personaret?
mque ipse nudus in conuiuio saltaret. in quo ne
n quidem, cum illum suum saltatorium verseret
bem, fortunæ rotam pertimescebat: hic autem
n tam concinnus heluo, nec tam muscus iace-
in suo Græcorum fœtore, atque vino, quod qui-
nistius in illis reip. luctibus, * quasi aliquod La-
harum, aut Centaurorum conuiuium ferebatur?
quo nemo potest dicere, vtrum iste plus bibe-
an vomuerit, an effuderit. Tu etiam mentio-
n facies consulatus tui? aut te fuisse Romæ cō-
m dicere audebis? quid? tu in lictoribus, in
a, & prætexta esse consulatum putas? quæ or-
enta etiam in Sex. Clodio, te consule, esse volui-
huius tu Clodiani canis insignibus consulatū
arari putas? animo consulem esse oportet, con-
fide, grauitate, vigilantia, cura, toto denique
ere consulatus, omni officio. ego consulem esse
m, qui senatum esse in repub. non putauit? &
eo consulo cōsulem numerem, sine quo Romæ
ges quidem esse potuerunt? Etenim illa iam o-
o cum seruorū delectus haberetur in foro, ar-
in templo Castoris, luce, & palam comporta-
ur: id autē templum sublato aditu, reuulsis gra-
s, a coniuratorū reliquiis, atq; a Catilinæ præ-
catore quondā, rum v'tore, armis teneretur: cū
res Romani relegarentur, viri boni lapidibus
o pellerentur, senatui non solum iuuare rem-

puh. sed ne lugere quidem liceret: cum eiuis
hic ordo, assentiente Italia, cunctisque ge
conseruatorem patriæ iudicarat, nullo iudicio,
la lege, nullo more, seruitio, atque armis pelle
non dicam auxilio vestro, quod vere licet di
sed certe silentio tum Romæ fuisse consules
quam existimabit? Qui latrones igitur, siqu
vos consules? qui prædones, qui hostes, qui p
tores, qui tyranni nominabuntur? Magnum n
est, magna species, magna dignitas, magna ma
consulis. non capiunt angustiæ pectoris tui, n
cipit leuitas ista, non egestas animi, non infir
ingenij sustinet, non insolentia rerum secund
tantam personam, tam grauem, tam seuera
sia, mehercule, vt dici audiebam, te vt prim
pexit, campanum consulem repudiauit. Au
Decios, Magios, & de Taurea illo Iubelio
acceperat: in quibus si moderatio illa, quæ
stris solet esse consulibus, non fuit, at fuit po
fuit species, fuit incessus, saltem Seplasia
& Capua. Gabinium denique si vidissent du
rum vestri illi vnguentarij, citius agnouisse
rant illi compti capilli, & madentes cincin
fimbriæ, & fluentes, cerussatæque buccæ digi
pua, sed illa vetere. nam hæc quidem quæ n
splendidissimorum hominum, fortissimorum
rum, optimorum ciuium, mihique amicissi
multitudine redundat: quorum Capuæ te
xtatum nemo aspexit, qui non gemeret d
mei: cuius consilio, cum vniuersam rempub
tum illam ipsam vrbem meminerant esse
tam, me inaurata statua donarant, me pa
vnum ascisserant, à me se habere vitam, fo
liberos arbitrabantur: me & præsentem
latrocinium tuum suis decretis legatisque
derant, & absentem, principe Cn. Pomp
ferente, & de corpore reip. tuorum scele

reuellente, reuocarant. An tu eras consul, cum in Palatio mea domus ardebat, non casu aliquo, sed ignibus iniectis, instigante te? Ecquod in hac vrbe maius vmquam incendium fuit, cui non consul subuenerit? At tu illo ipso tempore apud socrum tuam prope a meis ædibus, cuius domum ad meam exhauriendam patefeceras, sedebas non exstinctor, sed auctor incendij, & ardentes faces furiis Clodianis pæne ipse consul ministrabas. An vero reliquo tempore cōsulem te quisquam duxit? quisquam tibi paruit? quisquam in curiam venienti assurrexit? quisquam consulenti respondendum putauit? numerandus est ille annus denique in rep. cum obmutuisset senatus, iudicia conticuissent, mœrerent boni, vis latrocinij vestri tota vrbe volitaret, neque ciuis vnus ex ciuitate, sed ipsa ciuitas tuo, & Gabinij sceleri furorique cessisset? At ne tum quidem emersisti, lutulente Cesonine, ex miserrimis naturæ tuæ sordibus, cum experrecta tandem virtus clarissimi viri celeriter & verum amicum, & optime meritum ciuem, & suum pristinum morem requisiuit: neque est ille vir passus, in ea repub. quam ipse decorarat, atque auxerat, diutius vestrorum scelerum pestem morari: cum tamen ille, qualiscunque est, qui est ab vno te improbitate victus Gabinius, collegit ipse se vix. sed collegit tamen, & contra suum Clodium primum simulate, deinde non libenter, ad extremum tamen pro Cn. Pompeio vere vehementerque pugnauit.

Quo quidem in spectaculo mira populi Rom. æquitas erat: vter eorum periisset, tanquam lanista, non eiusmodi pari lucrum fieri putabat: immortalem vero quæstum, si vterque cecidisset. Sed ille tamen agebat aliquid: tuebatur auctoritatem summi viri: erat ipse sceleratus, erat gladiator: cum sceleratо tamen, & cum pari gladiatore pugnabat. Tu scilicet homo religiosus, & sanctus, fœdus, quod

meo sanguine in pactione prouinciarum ic
frangere noluisti. cauerat enim sibi ille soro
dulter, vt si tibi prouinciam, si exercitum, si p
niam ereptam ex reipublicæ visceribus dedisse
mnium suorum scelerum socium te, adiutore
præberes. itaque in illo tmmultu fracti fasces,
ipse: quotidie tela, lapides, fugæ: deprehensu
nique cum ferro ad senatum is, quem ad Cn
peium interimendum collocatum fuisse cons
Ecquis audiuit non modo actionem aliquam,
relationem, sed vocem omnino, aut querela
am? consulem tu te fuisse putas, cuius in imp
qui rempub. senatus auctoritate seruárat,
que in Italia qui omneis omnium gentium p
tribus triumphis deuinxerat, is se in publico
statuit esse non posse? An tum eratis con
cum quacumque de re verbum facere cœpe
aut referre ad senatum, cunctus ordo reclam
ostendebatque nihil esse vos acturos, nisi pr
me retulisseris. cum vos quamquam fœdere o
cti tenebamini, tamen cupere vos diceretis, fe
ge impediri? quæ lex priuatis hostinibus e
non videbatur, inusta per seruos, incisa per vin
posita per latrocinium, sublato senatu, pulsis
bonis omnibus, capta republica contra c
ges, nullo scripta more: hanc qui se metuere
rent, consules, non dicam animi hominum, sed
vlli ferre possunt? Nam si illam legem non pu
tis, quæ erat, contra omnes leges, indemnati
atq; integri capitis, bonorumq; tribunitia p
ptio: hac tamen obstricti pactione tenebamin
vos non modo consules, sed liberos fuisse p
quorum mens fuerit oppressa præmio? sing
stricta mercedes? sin illam vos soli legem puta
quisquam vos consules tunc fuisse, aut nunc
consulares putet qui eius ciuitatis, in qua in p
pum numero vultis esse, non leges, non insti

non mores, non iura noritis? An, cum proficiscebamini paludati in prouincias vel emptas, vel ereptas, consules vos quisquam putauit? Itaque credo, si minus frequentia sua vestrum egressum ornando, atque celebrando; at omnibus saltem bonis, vt consules, non tristissimis, vt hospes, aut proditores prosequebantur. Tunc etiam, immanissimum ac fœdissimum monstrum, ausus es meum discessum illum, testem sceleris, & crudelitatis tuæ, maledicti, & contumeliæ loco ponere? Quo quidem tempore cepi p. c. fructum immortalem vestri in me & amoris & iudicij, qui non admurmuratione, sed voce, & clamore, abiecti hominis & semiuiui furorem pestilentiamque fregestis. Tu luctum senatus, tu desiderium equestris ordinis, tu squalorem Italiæ, tu curiæ taciturnitatem annuam, tu silentium perpetuum iudiciorum ac fori, tu cetera illa in maledicti loco pones, quæ meus discessus reipublicæ vulnera inflixit? qui si calamitosissimus fuisset, tamen misericordia dignior, quam contumelia, & cum gloria potius esse coniunctus, quam cum probro putaretur, atque ille, dolor meus duntaxat, vestrum quidem scelus ac dedecus haberetur. Tum vero ostinan hoc, quod dicturus sum, mirabile auditu esse videatur: sed certe id dicam, quod sentio. Cum tantis a vobis p. c. beneficiis affectus sim, tantis honoribus, non modo illam calamitatem esse non duco, sed si quid mihi potest a republica esse sanctum, quod vix potest, priuatim ad meum nomen tegendum, optandam duco mihi fuisse illam exercendamque fortunam. Atque vt tuum lætissimum diem cum tristissimo meo conferam, vtrum tandem bono viro & sapienti optabilius putas, sic exire e patria, vt omnes sui ciues salutem, incolumitatem, reditum precentur, quod mihi accidit: an, quod tibi in prouinciam proficiscenti euenit, vt omnes execrarentur, male precarentur, vnam

tibi illam viam, & perpetuam esse vellent? a
medius fidius in tanto omnium mortalium o
iusto præsertim & debito, quæuis * fuga, quam
prouincia esset optatior. Sed perge porro: nam
lud meum turbulentissimum tempus profecio
tuo tranquillissimo præstat, quid conferam
qua, quæ in te dedecoris plena fuerunt, in me
nitatis? Me Kalendis Ian. qui dies post obitum
casumque nostrum, reipub. primus illuxit, freq
tissimus senatus, concursu Italiæ, referente c
simo, atque fortissimo viro P. Lentulo, cons
ente * atque vna voce reuocauit. me idem
tus exteris nationibus, me legatis, magistrat
que nostris auctoritate sua consularibus lit
non, vt tu nuper dicere ausus es, orbatum pa
sed vt senatus illo ipso tempore appellauit, ci
* conseruatorem reip. commendauit: ad mea
nius hominis salutem senatus auxilium om
cuncta ex Italia qui rempub. saluam esse vel
consulis voce, & litteris implorandum putaui
capitis seruandi caussa Romam vno tempore
si signo dato, Italia tota conuenit: de mea si
P. Lentuli præstantissimi viri, atque optimi c
lis, Cn. Pompei clarissimi, atque inuictissimi c
ceterorumque principum ciuitatis, celeberrim
gratissimæ conciones fuerunt: de me senatu
decreuit, Cn. Pompeio auctore, & eius sente
ptincipe, vt si quis impedisset reditum meum, in
stium numero putaretur: iisque verbis eadem s
tus auctoritas declarata est, vt nemini sit triu
honorificentius, quam mihi salus restituto
perscripta, de me, cum omnes magistratus pro
gassent, præter vnum prætorem, a quo non fui
stulandum, fratrem inimici mei, præterque
de lapide emptos tribunos plebis, legem co
centuriatis tulit P. Lentulus consul de colleg
Metelli sententia: quem mecum eadem resp

quæ in tribunatu eius disiunxerat, In consulatu virtute optimi ac iustissimi viri, sapientiaque coniunxit. Quæ lex quemadmodum accepta sit, quid me attinet dicere? ex vobis audio, nemini ciui vllam, quo minus adesset, * satis iustam excusationem esse visam: nullis comitiis vmquam * neque multitudinem hominum tantam, neque splendorem fuisse. hoc certe video, quod indicant tabulæ publicæ, vos rogatores, vos diribitores, vos custodes fuisse tabularum: &, quod in honoribus vestrorum propinquorum non facitis, vel ætatis excusatione, vel honoris, id in salute mea nullo rogante vos, vestra sponte feci stis. Confer nũc, Epicure nobiscum, ex hara producte, non ex schola, confer, si audes, absentiam tuam cum mea. Obtinuisti prouinciam consularem finibus iis, quos lex cupiditatis tuæ, non quos lex generi tui pepigerat. nam lege Cæsaris iustissima, atque optima populi liberi, placet & vere erant liberi: lege autem ea, quam nemo legem, præter te & collegam tuum, putauit, omnis patet tibi Achaia, Thessalia, Athenæ, cuncta Græcia addicta. habebas exercitum tantum, quantum tibi non senatus, aut populus Rom. dederat, sed quãtum tua libido conscripserat. ærarium exhauseras. quas res gessisti * imperio, exercitu, prouincia consulari? quas res gesserit, quæro? qui vt venit statim, nondum commemoro rapinas, nondum exactas pecunias, non captas, non imperatas, non neces sociorum, non cædem hospitum, non perfidiam, non immanitatem, non scelera prædico: mox, si videbitur, cum Iure, vt cum sacrilego, vt cum sicario disputabo: nunc meam spoliatam fortunam conferam cum florente fortuna imperatoris. Quis vmquam prouinciam cum exercitu obtinuit, qui nullas ad patrum literas miserit? tantam vero prouinciam cum tanto exercitu, Macedoniam præsertim, quam tantæ barbarorum gentes attingunt, vt

semper Macedonicis imperatoribus iidē finer
uinciæ fuerint, qui gladiorum, atque pilorum
qua aliquot prætorio imperio, * consulari qui
nemo rediit, qui incolumis fuerit, quin triu
rit. est hoc nouum : multo illud magis. appel
est hic Vulturius, illius prouinciæ (si diis pla
imperator ne tum quidem, Paulle noster, tab
Romam cum laurea mittere audebas ? misi, in
quis vmquam recitauit ? quis vt recitarentur p
lauit ? nihil enim mea iam refert, vtrum tu co
tia oppressus scelerum tuorum nihil vmquam
sis scribere ad eum ordinem, quem despexeras,
afflixeras, quem deleueras ; an amici tui * tab
abdiderunt, iidemque silentio suo temeritate
que audaciam tuam condemnarint. Atq; haud
an malim te videri nullo pudore fuisse in li
mittendis, * & amicos tuos plus habuisse & p
ris, & consilij, quam aut te videri pudentiore
se, quam soles ; aut tuum factum non esse con
natum iudicio amicorum. Quod si non tuis ne
in hunc ordinem contumeliis in perpetuum
curiam præclusisses, quid tandem erat actum,
gestum in * illa prouincia, de quo ad senatum
gratulatione aliqua scribi abs te oporteret ?
tio Macedoniæ ? an oppidorum turpis amissio
sociorum direptio ? an agrorum depopulatio
munitio Thessalonicæ ? an obsessio militari
an exercitus nostri interritus ferro, fame, fri
pestilentia ? Tu vero, qui ad senatum nihil sc
ris, vt in vrbe nequior inuentus es, quam Gab
sic in prouincia paullo tamen quam ille den
nam ille gurges atque heluo, natus abdomi
non laudi atq; gloriæ, cum equites Rom. in pr
cia, cum publicanos n biscum & voluntate
gritate coniunctos, omnes fortunis, multos
vitaque priuasset, cum egisset aliud nihil * illo
citu, nisi vt vrbes depopularetur, agros vesta

haurire domos: ausus est (quid enim ille non audeat) a senatu supplicationē per litteras postulare. O dij immortales! tunc etiam, atq; adeo, vos gemina vorragines scopulique reip. vos meam fortunam deprimitis vestrā extollitis? cum de me ea senatusconsulta absente facta sint, eæ conciones habitæ, is motus fuerit municipiorum & coloniarum omnium, ea decreta publicanorū, ea collegiorum, ea deniq; generum, ordinumque omnium quæ ego non modo optare numquā auderem, sed cogitare non possem? vos autem sempiternas fœdissimæ turpitudinis notas subieritis. An ego, si re & Gabinium cruci suffixos viderem, maiore afficerer lætitia ex corporis vestri laceratione, quam afficior * ex famæ? nullum est supplicium putandum, quo affici casu aliquo etiam boni viri fortesque possunt. Atque hoc quidem etiam isti tui dicunt voluptarij Græci: quos vtinam ita audires, vt erant audiendi: numquam te in tot flagitia ingurgitasses. verum audis in præsepibus, audis in stupris, audis in cibo & vino. sed dicant ipsi, qui mala dolore, bona voluptate definiunt, sapientem, etiam si in Phalaridis tauro conclusus, succensis ignibus torreatur; dicturum tamen, suaue illud esse, seseque ne tantulum quidem commoueri. tantum virtutis esse vim voluerunt, vt non posset vnquam esse vir bonus non beatus. quæ est igitur pœna? quod supplicium? id mea sententia quod accidere nemini potest, nisi nocenti: sceptra frans, * impedita & oppressa mens, bonorum odium, nota * iusta senatus, amissio dignitatis. Nec mihi ille M. Regulus, quem Carthaginenses resectis palpebris, illigatum in machina, vigilando necauerunt, supplicio videtur affectus: nec C. Marius, quem Italia seruata ab illo, deiectum in Minturnensium paludibus, Africa deiecta ab eodem expulsum, & naufragum vidit. tuæ enim ista tela sunt, non culpæ, supplicium

autem est pœna peccati. neque vero ego si vm
vobis mala precarer, quod sæpe feci, in quo d
mortales meas preces audinerunt, morbum,
morté, aut cruciatum precarer. Thyestea ista
cratio est poetæ vulgi animos, non sapientum
uentis: "Vt tu naufragio expulsus vspiam sa
xus asperis, "Euiscerat⁹ latere penderes (vt
le) saxa spargens tabo, "Sanie & sanguine atr
ferrem omnino molestè, si ita accidisset: sed
men esset humanum. M. Marcellus qui ter c
fuit, summa virtute, pietate, gloria militari, pe
mari: qui tamen ob virtutem in gloria & la
uit. in fortuna quadam est illa mors, non pœn
tanda. Quæ est igitur pœna? quod supplicium
saxa? quæ cruces? * esse duos duces in pro
populi Rom. habere exercitus, appellari im
tores: horum alterum sic fuisse infirmatum co
tia scelerum, & fraudũ suarum, vt ex eo pro
quæ fuerit ex omnibus vna maxime triump
nullam sit ad senatum literam mittere ausus.
prouincia modo vir omni dignitate ornat
L. Torquatus, magnis rebus gestis, me sc
absens imperator appellatus est: vnde his
annis, Cn. Dolabellæ, Cn. Curionis, M. Luc
stissimos triumphos vidimus, ex ea, te imp
re, nuntius ad senatus allatus est nullus. ab
allatæ literæ, recitatæ, relatum ad senatum.
mortales, id ne ego optarem, vt inimicus me
qua nemo vmquam, ignominia notaretur? vt
tus is, qui in eam iam benignitatis consuetu
venit, vt eos, qui bene remp. gesserint, nou
ribus afficiar, & numero dierum, & genere
rum: huius vnius literis nuntiantibus non cre
postulantibus denegaret? His ego rebus
his delector, his perfruor: quod de vobis hi
opinatur non secus, ac de teterrimis hostibus
vos equites Rom. quod ceteri ordines, qu

ta ciuitas odit: quod nemo bonus, nemo denique
uus est, qui modo se ciuem meminerit, qui vos
non oculis fugiat, auribus respuat, animo aspernet-
ur, recordatione denique ipsa consulatus vestri
perhorrescat. Hæc ego semper de vobis expetiui,
hæc optaui, hæc precatus sum. plura etiam accide-
runt quam vellem. nam vt amitteretis exercitum,
nunquam, mehercule, optaui. illud etiam accidit
præter optatum meum, sed valde ex voluntate. mi-
serum enim non venerat in mentem furorem & insa-
niam optare vobis, in quam incidistis. atqui fuit o-
ptandum. me tamen fugerat, deorum immorta-
lium has esse in impios, & conscelcratos pœnas
certissimas constitutas. Nolite enim putare P. C. vt
in scena videtis, homines conscelcratos impulsu
deorum terreri furiarum tædis ardentibus: sua quę-
que fraus, suum facinus, suum scelus, sua auda-
cia de sanitate ac mente deturbat. hæ sunt impio-
rum furiæ, hæ flammæ, hæ faces. ego te non ve-
cordem, non furiosum, non mente captum, non
tragico illo Oreste, aut Athmante dementiorem
putem, quisis ausus primum facere (nam id est ca-
put) deinde paullo ante, Torquato grauissimo,
sanctissimo viro premente, confiteri, te prouin-
ciam Macedoniam, in quam tantum exercitum
transportasses, sine vllo milite reliquisse? Mitto
te amissa maxima parte exercitus: sit hoc infelici-
tatis tuæ: dimittendi vero exercitus quam potes
afferre caussam? quam potestatem habuisti? quam
legem? quod senatus consultum? quod ius? quod
exemplum? quid est aliud furere, nisi non cogno-
scere homines, non cognoscere leges, non sena-
tum, non ciuitatem? *cruentare corpus suum leue
est; maior hæc est vitæ, famæ, salutis tuæ vulneratio.
familiam tuam dimisisses, quod ad neminem nisi
ipsum te pertineret, amici te tui cōstringendum
putarent: præsidium tu reip. custodiam prouinciæ,

iniussu populi senatusque dimisisses, si tuæ mens compos fuisses? Ecce tibi alter, effusa iam maximi præda, qui tum ex fortunis publicanorum, ex agrorum vrbisque sociorum exhausserat, cum partim eius prædæ profundæ libidines deuorassent, partim nouæ quædam & inaudita luxuries, partim etiam his locis, vbi omnia diripuit, emptiones, partim per mutationes ad hunc * Tusculani montem extruendum, cum iam egeret, cum illa eius intermissa & intolerabilis ædificatio constitisset, ipsum, fasces tuos, exercitum populi Romani, nomen, interdictumque deorum immortalium, sponsa sacerdotum, auctoritatem senatus, iussa populi, nomen ac dignitatem imperij regi Aegypti vendidit. cum fines prouinciæ tantos haberet, quantos voluerat, quantos optauerat, quantos meritis pretio * emerat, his se tenere non potuit? exercitum eduxit ex Syria. qui licuit extra prouinciam? tribuit se mercenarium comitem regi Alexandrino. quid hoc turpius? in Aegyptum venit? gna contulit cum Alexandrinis. quando hoc bellum aut hic ordo, aut populus susceperat? cepit Alexandriam. quid aliud expectamus a furore eius, nisi vt ad senatum tantis de rebus gestis litteras mittat? hic si mentis esset suæ, nisi pœnas patris diisque immortalibus eas, quæ grauissimæ furore atque insania penderet; autus esset (modo exire de prouincia) educere exercitum, bellum sponte gerere, in regnum iniussu populi, aut senatus accedere? quæ cum plurimæ leges veteres, tum lex Cornelia maiestatis, Iulia de pecuniis repetundis planissime verant. sed hæc omitto. ille si non aterrime furet, auderet quam prouinciam P. Lentulus amicissimus huic ordini, cum & auctoritate senatus, & forte haberet, interposita religione sine vlla dubitatione depositset; eam sibi adsciscere, cum, etiam si religio non impediret, [illegible]

maiorem

maſorum tamen, & exempla, & grauiſſimæ legum pœnæ vetarent? Et quoniam fortunarum contentionem facere cœpimus, de reditu Gabinij omittamus: quem etſi ſibi ipſe præcidit, ego tamen, os vt videam hominis, expecto. Tuum ſi placet reditum cum meo conferamus. Ac meus quidem is fuit vt a Brundiſio vſque Romam agmen perpetuum totius Italiæ viderit. neque enim regio fuit vlla, neque municipium, neque præfectura, aut colonia, ex qua non publice ad me venerint gratulatum. Quid dicã aduentus meos? quid effuſiones hominum ex oppidis? quid concurſum ex agris patrumfamilias cum coniugibus ac liberis? quid eos dies, qui, quaſi deorum immortalium * feſti atque ſollennes ſunt apud omnes aduentu meo redituque celebratiſ vnus ille dies mihi quidem immortalitatis inſtar fuit, cum in patriam redij, cum ſenatum egreſſum vidi, populumque Romanum vniuerſum, cum mihi ipſa Roma prope conuulſa ſedibus ſuis ad complectendũ conſeruatorẽ ſuũ progredi viſa eſt. quæ me ita accepit, vt non modo omnium generum, ætatum, ordinum omnes viri, ac mulieres, omnis fortunæ ac loci, ſed etiã mœnia ipſa viderentur, & tecta vrbis, ac tẽpla gaudere. Me conſequentibus diebus in ea ipſa domo, qua tu me expuleras, quã expilaras, quam incenderas, põtifices, conſules, patres conſcripti collocauerunt: mihiq; (quod ante me nemini) pecunia publica ædificandam domum cenſuerunt. Habes reditũ meum: confer nunc viciſſim tuum. quandoquidẽ, aſſiſo exercitu, nihil, incolume domum, præter os illud priſtinum tuũ retuliſti qui primum qua venes cum laureatis tuis lictoribus, quis ſcit? quos tu quadros, dum omnes ſolitudines perſequeris, quæ diuerticula, flexiones eſq; quæſiſti? quod te municipium vidit? quis amicus inuitauit? quis hoſpes aſpexit? nonne tibi nox erat pro die? non ſolitudo pro frequentia? caupona pro oppido? non vt redire ex

Macedonia nobilis imperator, sed vt mortuus
mis referri videretur? Romã verò ipsã fœdauit
ngentus tuus. O familiæ non dicam Calpurniæ,
Caluentiæ, neque huius vrbis, sed Placentini
cipij: neque paterni generis, sed brachatæ co
tionis dedecus, quemadmodum venisti? quis
non dicam horum, aut ciuium ceterorum, sed
rum legatorum obuiam venit? mecum enim L.F
cus vir tua legatione indignissimus, atque iis c
liis, quibus mecum in consulatu meo coniun
fuit, ad conseruandam remp. dignior, mecum
tum, cum te quidam non longe a porta cum li
ribus errantem visum esse narraret: scio item vi
fortem inprimis, belli ac rei militaris peritum, fa
liarem meum Q. Martium, quorum tu legatorũ p
lio imperator appellatus eras, cum longe absi
aduentu isto tuo domi fuisse otiosum. Sed quid
numero qui tibi obuiam non venerint? cui dico
nisse pæne neminem, ne de officiosissima qui
natione candidatorum, cum vulgo esset, & ille
so, & multis ante diebus admoniti, & rogati
læ lictoribus ad portam præsto fuerunt: quibu
acceptis, sagula reiecerunt, cateruam imper
suo nouam præbuerunt. sic iste a tanto exer
tanta prouincia, triennio post Macedonicus im
rator in vrbem se intulit, vt nullius negotiatoris
scurissimi reditus vmquam fuerit desertior: in
me tamen, qui esset paratus ad se defendend
reprehendit, cum ego Cælimontana porta i
isse dixissem, sponsione * me, ni Esquilina i
isset, homo promptissimus lacessiuit, quasi
id aut ego scire debuerim, aut vestrum quis
audierit, aut ad rem pertineat, qua tu porta
troieris, modo ne triumphali: quæ porta Mac
nicis semper proconsulibus ante te patuit.
uentus es, qui consulari imperio præditus e
cedonia non triumphares. At audistis P. C.

ophi vocem, negauit se triumphi cupidum vmquã
uisse. O scelus, o pestis, o labes! cum extinguebas
enatum, vendebas auctoritatem huius ordinis, ad-
icebas tribuno pleb. consulatum tuum, rempub. e-
erebas, prodebas caput, & salutem meam merce-
e prouinciæ: si triumphum non cupiebas, cuius
udem rei te cupiditate arsisse defendes? sæpe e-
im vidi, qui & mihi, & ceteris cupidiores prouin-
ie viderentur, triumphi nomine tegere, atq; cela-
e cupiditatem suam, hoc modo D. Silanus consul
hoc ordine, hoc meus etiam collega dicebat. ne-
enim quisquam potest exercitum cupere, aper-
q; petere, vt non prætexat cupiditatem triumphi.
uod si te senatus, si populus Rom. aut non appe-
ntem, aut etiam recusantem, bellum susceperes, ex-
citum ducere coegisset; tamẽ erat angusti animi,
q; demissi, iusti triumphi honorem, atq; dignita-
n contemnere. nam vt leuitatis est inanem au-
pari rumorem, vt omneis vmbras etiam falsæ
riæ consectari: sic *læui est animi, lucem, splen-
remque fugientis, iustam gloriam, qui est fru-
s veræ virtutis honestissimus, repudiare. Cum
o non modo non postulante, atque cogente, sed
ito, atq; oppresso senatu, non modo nullo popu-
omani studio, sed nullo ferente suffragium libe-
prouincia tibi ista manupretium fuerit euersæ
te & perditæ ciuitatis. cumq; omnium tuorum
lerum hæc pactio exstiterit, vt si tu totam rem p.
arijs latronibus tradidisses, Macedonia tibi ob
rem, quibus tu finibus velles, traderetur: cum
aufiebas ærarium: cum orbabas Italiam iuuen-
: cum mare vastissimum hieme transibas: si tri-
phum contemnebas, quæ te, prædo amentissi-
, nisi prædæ ac rapinarum cupiditas tam cæca
ebat? Non est integrum Cn. Pompeio consilio
vti tuo, errauit enim. non gustarat istam tuam
oso; hiam. ter iam hoc stultus triumphauit.

Crasse, pudet me tui: quid est, quod confectu
midolosissimo bello coronam illam lauream
tantopere decerni volueris a senatu? P. Servil
Metelle, C. Curio, P. Africane, cur non hunc
istis tam doctum hominem, tam eruditum,
quam in istum errorem inducereminì? C. ipsi
tinio necessario meo iam non est integrum re
nibus enim susceptis impeditur. O stultos C
los, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones,
cellos, Maximos! o amentem Paullum, rust
Marium, nullius consilij patres istorum amb
consulum, qui triumpharint! Sed quoniam p
rita mutare non possumus; quid cessat hic hom
ex argilla & luto fictus Epicureus dare hæc pr
ra præcepta sapientia clarissimo, & summo im
tori genero suo? fertur ille vir mihi crede
flagrat, ardet cupiditate iusti, & magni triump
didicit eadem ista, quæ tu mitte ad eum libell
si iam ipse coram congredi poteris, meditare
verbis incensam illius cupiditatem comprima
que restinguas. valebis apud hominem volit
gloria cupiditate vir moderatus & constans,
indoctum eruditus, apud generum socer. di
nim, vt es homo facetus, ad persuadendum co
nus, perfectus, politus e schola: Quid est, C
quod te supplicationes toties decretæ, tot di
tantopere delectent? in quibus homines em
cuntur, quas dij negligunt, qui (vt noster
uinus dixit Epicurus) neque propitij cuiquam
solent, neque irati. Non facies fidem scilicet,
hæc disputabis. tibi enim & esse, & fuisse deos
bit iratos. vertes te ad alteram scholam, dissi
triumpho. Quid tandem habet iste currus
vincti ante currum duces? quid simulachra
dorum? quid aurum? quid argentum? quid
in equis, & tribuni? quid clamor militum?
ta illa pompa? inania sunt ista, mihi crede

damenta pæne puerorum, captare plausus, vehi per vrbem, conspici velle. quibus ex rebus, nihil est quod solidum tenere, nihil quod referre ad voluptatem corporis possis, quin tu me vides, qui ex qua prouincia T. Flamininus, L. Paullus, Q. Metellus, T. Didius, innumerabiles alij leui cupiditate commoti triumpharunt, ex ea sic redij, vt ad portam Esquilinam, Macedonicam lauream conularim; ipse cum hominibus quindecim male ellitis ad portam Cælimontanum sitiens peruerim. quo in loco mihi libertus præclaro impetori domum ex hac die biduo ante conduxerat: ua vacua si non fuisset, in campo Martio mihi tabernaculum collocassem, nummus interea mihi, æsar, neglectis triumphalibus ferculis domi maet, & manebit. rationes ad ærarium retuli cornuo, sicut tua lex iubebat: neque alia vlla in re gi tuæ parui. quas rationes si cognoris, inuelli- s nemini plus, quam mihi litteras profuisse, ita im sunt perscriptæ scite, & litterate, vt scriba ad arium qui eas retulit, perscriptis rationibus semipse caput sinistra manu perfricans commurratus sit. Ratio quidem hercle apparet; arptum * œchetæ. Hac tu oratione non dubito, nillum iam ascendentem in currum possis reare. O tenebræ, o lutum, o sordes, o paterni geis oblite, materni vix memor: ita nescio quid ifractum, humile, demissum, sordidum, inferius m est, quam vt Mediolanensi præcone auo tuo num esse videatur. L. Crassus homo sapientisus nostræ ciuitatis, spiculis prope scrutatus est es, vt vbi hostis non erat, ibi triumphi caussam uam quæreret. Eadem cupiditate vir summo nio præditus C. Cotta nullo certo hoste flait, eorum neuter triumphauit, quod alteri ilhonorem collega, alteri mors ademit. Irrisa est e paullo ante M. Pisonis cupiditas triumphan-

dixa qua te longe dixisti abhorrere, qui etiamsi
nus magnum bellum gesserat, vt abs te dictum
tamen illum honorem contemnendum non p
uit. Tu eruditior quam Piso, prudentior quam C
ta, abundantior consilio, ingenio, sapientia, q
Crassus, ea contemnis, quæ illi idiotæ, vt appel
præclara duxerunt. Quod si reprehendis, quod
pidi laureæ fuerint, cum bella aut parua, aut
la gessissent: tu tantis nationibus subactis, t
rebus gestis, minime fructum laborum tuo
præmia periculorum, virtutis insignia contem
debuisti. neque vero contempsisti, licet sis
mista sapientior: sed os tuum ferreum senatus
uicio verberari noluisti. Iam vides (quoniam
dem ita mihimet fui inimicus, vt me tecum
pararem) & digressum meum, & absentiam,
ditum ita longe tuo præstitisse, vt mihi illa o
immortalem gloriam dederint, tibi sempite
turpitudinem inflixerint. Num etiam in hac
tidiana, assidua, vrbanaque vita splendore
um, gratiam, celebritatem domesticam, op
forensem, consilium, auxilium, auctoritatem,
tentiam senatoriam nobis, aut, vt verius di
cuiquam es infimo, ac desperatissimo antela
Age, senatus odit te, quod eum tu facere iure
cedis, afflictorem, & perditorem, non modo
tatis, & auctoritatis, sed omnino ordinis, ac
nis sui: videre equites Romani non possunt.
ordine vir præstantissimus* L. Aelius est te
le relegatus: plebs Romana perditum cupit,
ius tu infamiam ea, quæ per latrones, per sen
me egeras, contulisti: Italia cuncta exec
ius item tu superbissime, decreta, & preces
diasti. Fac huius odii tanti, tam vniuers
culum, si audes. instant post horas nu
am apparati si ni, magnificentissimique ludi,
non modo numquam fuerunt, sed ne quo

eri quidem posthac possint, possum vllo pacto sus-
picari. da te populo, committe ludis. sibilum me-
tuis? vbi sunt vestræ scholæ? ne acclemetur? ne id
quidem est curare philosophi. manus tibi ne affe-
rantur, times. dolor enim est malum, vt disputas: ex-
istimatio, dedecus, infamia, turpitudo, verba sunt
aq; ineptiæ sed de hoc non dubito. nam non aude-
bit accedere ad ludos: conjuium publicum non
dignitatis caussa inibit (nisi forte, vt cum P. Clodio,
hoc est cum amoribus suis cœnet) sed plane animi
sui caussa, ludos nobis idiotis relinquet. solet enim
in disputationibus suis oculorum & aurium dele-
ctationi, abdominis voluptates anteferre. nã quod
vobis iste tantummodo improbus, crudelis, olim
furunculus, nunc vero etiam rapax, quod sordidus,
quod contumax, quod superbus, quod fallax, quod
perfidiosus, quod impudens, quod audax esse vide-
atur: nihil scitote esse luxuriosius, nihil libidinosius,
nihil proteruius, nihil nequius. luxuriam autem in
illo nolite hanc cogitare. est enim quædam, quam-
quam omnis est vitiosa atq; turpis, tamen ingenuo,
ac libero dignior. nihil apud hunc lãutum, nihil e-
legans, nihil exquisitum (laudabo inimicum) ne
magnopere quidem quidquam præter libidines
emptuosum. toreuma nullum, maximi calices, &
ii, ne contemnere suos videatur Placentini extru-
ta mensa, non conchyliis, aut piscibus, sed multa
carne subrancida, serui sordidati ministrant, non-
nulli etiam senes; idem coquus, idem atriensis: pi-
ior domi nullus, nulla cella, panis, & vinum a pro-
ala atque de cupa: Græci stipati quini in lectulis;
epe plures: ipse solus. bibitur vsque eo, dum de
ilio ministretur: vbi galli cantum audiuit, auum
um reuixisse putat: mensam tolli iubet. Dicet ali-
uis, Vnde tibi hæc nota sunt? non, mehercule, con-
meliæ caussa describam quemquam, præsertim
genioſum hominem, atq; eruditũ, cui generi esse

ego iratus, ne si cupiam quidem, possum. Est qui
Græcus qui cum isto viuit, homo vere vt dicam
enim cognoui) humanus, sed tamdiu quamdiu
aliis est, aut ipse secum. is cum istum adole
tem iam tum cum hac diis irata fronte vidisset,
fugit eius amicitiam, cum esset præsertim ap
tus: dedit se in consuetudinem, sic, vt prorsus
viueret, nec fere ab isto vmquam discederet.
apud indoctos, sed vt ego arbitror, in homin
ruditissimorum, & humanissimorum cœtu lo
auditis profecto dici, philosophos Epicureo
nes res, quæ sunt homini expetendę, voluptate
tiri. recte an secus, nihil ad nos, aut si ad nos,
ad hoc tempus. sed tamen lubricum genus or
nis adolescenti non acriter intelligēti est sæpe
ceps. Itaq; admissarius iste, simulatq; audiuit
losopho voluptatem tantopere laudari, nihil
catus est, sic suos sensus voluptarios omnes
uit, sic ad illius hanc orationem adhinniit, vt
magistrum virtutis, sed auctorem libidinis a
inuentum arbitraretur. Græcus primo distinge
atque diuidere illa, quemadmodum dicerem
claudus (quomodo aiunt) pilam retinere: quo
ciperat testificari, tabulas obsignare velle.
rum disertum * dicere: & tamen dicit, opino
nullum bonum intelligere posse, demptis co
voluptatibus. Quid multa? Græcus facilis, &
venustus, nimis pugnax contra senatorem
Romani esse noluit. est autem hic, de quo lo
non Philosophia solum, sed etiam litteris, quo
re ceteros Epicureos negligere dicunt, perp
Poema porro facit ita festiuum, ita concinn
elegans, nihil vt fieri possit argutius. in qu
prehendas eum licet, si qui vult, modo leuit
vt impurum, non vt improbum, non vt audi
sed vt Græculum, vt assentatorem, vt poetam
uenit, aut potius incidit in istum eodem de
super

supercilio Græcus, atque aduena, quo tam sapiens, & tanta ciuitas, reuocare se non poterat familiaritate implicatus, & simul inconstantiæ famam verebatur: rogatus, inuitatus, coactus, ita multa ad istum de isto quoque scripsit, vt omnes hominis libidines, omnia stupra, omnia cenarum, conuiuiorumque genera, adulteria denique eius delicatissimis versibus expresserit. in quibus, si quis vult, possit istius tamquam in speculo vitam intueri: ex quibus multa a multis lecta, & audita recitarem, nisi vererer ne hoc ipsum genus orationis quo nūc vtor, ab huius loci more abhorreret. & simul de ipso, qui scripsit, detrahi nihil volo. qui si fuisset in discipulo comparando meliore fortuna, fortasse austerior, & grauior esse potuisset: sed eum rasus in hanc consuetudinem scribendi induxit philosopho valde indignam: siquidem philosophia, vt fertur, virtutis continet, & officij, & bene viuendi disciplinam: quam qui profitetur, grauissimam sibi sustinere personam videtur. sed idem casus illum * gnarum quid profiteretur, cum se philosophum esse diceret, istius impurissimæ atque intemperantissimæ pecudis cœno, & sordibus inquinauit: qui modo cum res gestas consulatus mei collaudasset (quæ quidem laudatio hominis turpissimi mihi ipsi erat pæne turpis) * Non illa tibi, quit, inuidia nocuit, sed versus tui. Nimis magna cogitas, te consule constituta est siue malo poetæ, siue libero. scripsisti enim versus, Cedant arma togæ. quid tum? hæc res tibi fluctus illos excitauit. at ne, nusquam, opinor, scriptum fuisse in illo elogio, quod te consule in sepulchro reipubl. incisum est. felicitis, iubeatis, vt quod Marcus Cicero versum fecerit, sed quod vindicarit. Verumtamen, quoniā non Aristarchum, sed Phalarin grammaticum habemus, qui non notam apponas ad malum versum, sed poetam armis persequare scire cupio, quid

ego iratus, ne si cupiam quidem, possum. Est qu
Græcus qui cum isto viuit, homo vere vt dicam(
enim cognoui) humanus, sed tamdiu quamdin
aliis est, aut ipse secum. is cum istum adolesc
tem iam tum cum hac diis irata fronte vidisset,
fugit eius amicitiam, cum esset præsertim ap
tus: dedit se in consuetudinem, sic, vt prorsus
viueret, nec fere ab isto vmquam discederet.
apud indoctos, sed vt ego arbitror, in homin
ruditissimorum, & humanissimorum cœtu loq
audistis profecto dici, philosophos Epicureo
nes res, quæ sunt homini expetendę, voluptate
tiri recte an secus, nihil ad nos, aut si ad nos,
ad hoc tempus. sed tamen lubricum genus o
nis adolescenti non acriter intelligẽti est sæpe
ceps. Itaq; admissarius iste, simulatq; audiuit a
losopho voluptatem tantopere laudari, nihil e
catus est, sic suos sensus voluptarios omnes in
uit, sic ad illius hanc orationem adhinniit, vt
magistrum virtutis, sed auctorem libidinis a se
inuentum arbitraretur. Græcus primo distinge
atque diuidere illa, quemadmodum diceremu
claudus (quomodo aiunt) pilam retinere: quo
ciperat testificari, tabulas obsignare velle. Ep
rum distertum * dicere: & tamen dicit, opino
nullum bonum intelligere posse, demptis co
voluptatibus. Quid multa? Græcus facilis, &
venustus, nimis pugnax contra senatorem p
Romani esse noluit. est autem hic, de quo lo
non Philosophia solum, sed etiam litteris, quo
re ceteros Epicureos negligere dicunt, perpa
Poema porro facit ita festiuum, ita concinn
elegans, nihil vt fieri possit argutius. in qo
prehendas eum licet, si qui vult, modo leuit
vt impurum, non vt improbum; non vt audi
sed vt Græculum, vt assentatorem, vt poetam
uenit, aut potius incidit in istum eodem dec
sup

supercilio Græcus, atque aduena, quo tam sapiens, & tanta ciuitas. reuocare se non poterat familiaritate implicatus, & simul inconstantiæ famam verebatur: rogatus, inuitatus, coactus, ita multa ad istum de isto quoque scripsit, vt omnes hominis libidines, omnia stupra, omnia cenarum, conuiuiorumque genera, adulteria denique eius delicatissimis versibus expresserit. in quibus, si quis vult, possit istius tamquam in speculo vitam intueri: ex quibus multa a multis lecta, & audita recitarem, nisi vererer ne hoc ipsum genus orationis quo nūc vtor, ab huius loci more abhorreret. & simul de ipso, qui scripsit, detrahi nihil volo. qui si fuisset in discipulo comparando meliore fortuna, forsasse austerior, & grauior esse potuisset: sed eum casus in hanc consuetudinem scribendi induxit philosopho valde indignam: siquidem philosophia, si sentur, virtutis continet, & officij, & bene viuendi disciplinam: quam qui profitetur, grauissimam sibi sustinere personam videtur. sed idem casus illum * gnarum quid profiteretur, cum se philosophum esse diceret, istius impurissimæ atque intemperantissimæ pecudis cœno, & sordibus inquinauit: qui modo cum res gestæ consulatus mei laudasset (quæ quidem laudatio hominis turpissimi mihi ipsi erat pæne turpis) * Non illa tibi, quæ, inuidia nocuit, sed versus tui. Nimis magna cena, te consule constituta est siue malo poetæ, siue libero. scripsisti enim versus, Cedant arma togæ. quid tum? hæc res tibi fluctus illos excitauit. at me, nusquam, opinor, scriptum fuisse in illo elogio, quod te consule in sepulchro reipubl. inciſum est. felicitis, iubeatis, vt quod Marcus Cicero versum fecerit, sed quod vindicarit. Verumtamen, quoniā non Aristarchum, sed Phalarin grammaticum habemus, qui non notam apponas ad malum versum, sed poetam armis persequare scire cupio, quid

tandem isto in versu reprehendas, Cedant
togæ? Tuæ dicis, inquit, togæ summum impe
rem esse cessurum, quid nunc te, asine, litter
ceam? non opus est verbis, sed fustibus; no
hanc togam, qua sum amictus, nec arma, sc
* & gladium huius imperatoris: sed quod pac
insigne & otii toga, contra autem arma tan
atque belli, more poetarum locutus, hoc i
ligi volui, bellum ac tumultum paci atque
concessurum. Quære ex familiari tuo Græc
poeta: probabit genus ipsum, & agnoscet, neq
nihil sapere mirabitur. At in illo altero, inqui
res, concedat laurea * linguæ. Immo meh
habeo tibi gratiam. hærerem enim, nisi tu
dixisses. nam cum tu timidus ac tremens tu
furacissimis manibus detractam cruentis sa
lauream ad portam Esquilinam abiecisti; in
non modo amplissimæ, sed etiam minimæ
lauream concessisse. Atque ista ratione h
men intelligi, scelerate, vis, Pompeium in
mihi isto versu esse factum: vt si versus mihi
erit; ab eo, quem is versus offenderit, videa
pernicies esse quæsita. Omitto, nihil istum
pertinuisse ad illum, non fuisse meum, quem
tum potuissem multis sæpe orationibus scri
decorassem, hunc vno violare versu. Sed sit o
primo, nonne compensabit cum vno versic
mea volumina laudum suarum? Quod si es
motus, ad perniciem non dicam amicissimi
ta de sua laude meriti, non ita de republic
consularis, non senatoris, non ciuis, non h
hominis caput ille tam crudelis propter
fuisset? tu quidem, tu, apud quos, de qu
intelligis? complecteris amplissimos viros a
& Gabinij scelus; neq; id occulte. nam pau
dixisti, me cum ijs confligere, quos despice
attingere eos, qui plus possent, quibus ir

deberem. quorum quidem (quis enim non intelligit quos dicas?) quanquam non est vna causſa omnium; tamen est omnium mihi probata. me Cn. Pompeius, multis obsistentibus eius erga me studio, atq; amori semper dilexit, semper sua coniunctione dignissimum iudicauit, semper non modo incolumem, sed etiam amplissimum, atq; ornatissimum voluit esse. vestræ fraudes, uestrum scelus, vestræ criminationes insidiarum mearum, illius periculorum nefarie fictæ, simul eorum, qui familiaritatis licentia, suorum improbissimorum sermonum domicilium in auribus eius impulsu vestro collocauerunt: vestræ cupiditates prouinciarum effecerunt, vt ego excluderer, omnesque qui me, qui illius gloriam, qui remp. saluam esse cupiebant, sermone, atq; diu prohiberentur. Quibus rebus est perfectum, vt illi plane suo stare iudicio non liceret: cum certi homines non studium eius a me alienassent, sed auxilium retardassent. Nonne ad te L. Lentulus, qui tum erat prætor, non Q. Sanga, non L. Torquatus frater, non M. Lucullus venit? qui omnes ad eum multiq; mortales oratum in Albanum obsecratumq; venerant, ne meas fortunas desereret cum reip. salute coniunctas: quos ille ad te, & ad tuum collegium remisit, vt causſam publicam susciperetis, vt ad senatum referretis: se contra armatum tribunum pleb. sine consilio publico decertare nolle, consulibus ex s. c. rempub. defendentibus, se arma susceturum. Ecquid infelix recordaris, quid respondesti in quo illi omnes quidem, sed Torquatus præ ceteros furebat contumacia responsi tui: te non esse tam fortem, quam ipse Torquatus in consulatu fuisset, aut ego: nihil opus esse armis, nihil contentione, me posse iterum remp. seruare, si cessissem: finitam cædem fore, si restitissem: deinde ad exercitum, neque se, neque generum, neque collegam suum, tribuno pleb. defuturum, hic tu hostis

ac proditor aliis me inimiciorem, quam tibi de
re esse dicis? Ego C. Cæsarem non eadem de
pub. sensile quæ me, scio: sed tamen, quod ia
eo, his audientibus sæpe dixi, me ille sui totius c
sulatus, eorumque honorum, quos cum pr
mis communicauit, socium esse volu t, detuli
uitauit, rogauit. non sum ego propter nimiam
tasse constantiæ cupiditatem adductus ad causs
non postulabam vt ei carissimus essem, * cuius
beneficiis quidem sententiam meam tradidis
Adducta res in certamen, te consule, putaba
trum quæ superiore anno ille gessisset, ma
rent, an rescinderentur. quid loquar plura? fi
tum ille in me esse vno roboris & virtutis pu
vt ea, quæ ipse gesserat, concideren si ego re
sem, cur non ignoscam, si ante potuit suam sal
meæ? Sed præterita omitto. me vt Cn. Pom
omnibus suis studiis, laboribus, vitæ periculis c
plexus est, cum municipia pro me adiret, Ital
dem imploraret, P. Lentulo consuli auctor fu
meæ frequens assideret, senatui sententiam pu
ret, in concionibus non modo se defensorem
tis meæ, sed etiam supplicem pro me profite
huius voluntatis eum, quem multum posse in
gebat, mihi non inimicum esse cognorat, so
sibi & adiutorem C. Cæsarem adiunxit. Iam
me tibi non inimicum, sed hostem illis, quos
scribis, non modo non iratum, sed etiam am
esse debere. quorum alter, id quod meminero
per, æque mihi fuit amicus ac sibi: alter, in
obliuiscar aliquando, sibi amicior quam mihi.
inde hoc ita fit, vt viri fortes, etiam si ferro in
comminus decertarint, tamen illud conten
odium simul cum ipsa pugna, armisque ponant
qui me ille odisse nunquam potuit. ne tum qu
cum dissidebamus. habet hoc virtus, quam
de facie quidem nosti, vt viros fortes ipsa eci

& pulchritudo etiam in hoste posita delectet. Equidem dicam ex animo quod sentio, & quod, vobis audientibus, sæpe iam dixi, si mihi numquam amicus C. Cæsar fuisset, sed semper iratus: si asperaretur amicitiam meam sese que mihi implacabilem, inexpiabilemque præberet tamen ei, cum tantas res gessisset, gerenteq; quotidie non amicus esse non possem: cuius ego imperio non Alpium vallum contra ascensum transgressionemq; Gallorum, non Rheni fossam gurgitibus illis redundantem, Germanorum immanissimis gentibus obiecio & opposito, perfecit ille, vt si montes resedissent, omnes exaruissent, non naturæ præsidio, sed victoria sua rebusque gestis Italiam munitam haberemus, sed cum me expetat, dñigat, omni laude dignum putaret, tu me a tuis inimicitiis ad simultatem reuocabis: sic tuis sceleribus reipub. præterita facta recabis? quod quidem tu, qui bene nosses coniunctionem meam, & Cæsaris eludebas, cum a me trementibus omnino labris, sed tamen, cur tibi nomen non deferrem, requirebas. quamquam, quod ad me attinet, numquam istam imminutam curam infitiantibus tibi; tamen est mihi considerandũ, quantum illi tantis reip. negotiis, tantoq; bello impedito ego homini amicissimus solicitudinis atque oneris imponã. Nec despero tamen, quamquam languet iuuentus, non perinde atq; debeat in laudis & gloriæ cupiditate versatur, futuros aliquos, qui abiectum hoc caput, consularibus spoliis nudare non nolint, præsertim tam afflicto, tam infirmo, tam enervato reo: Si te ita gesseris, vt timeres, ne indignus beneficio videreris, nisi eius, a quo missus eras, simillimus existeres. An vero tu parum putas inuestigatas esse a nobis labes imperij tui, strageſque prouinciæ? quas eadem nos non vestigiis odorantes ingressus tuos, totis volutationibus corporis, & cubilibus pertimuimus. Notata a nobis sunt & prima illa sce-

lera in aduentu, cum, accepta pecunia a Dy
nis ob necem hospitis tui Platoris, eius ipsi
mum euertisti, cuius sanguinem addixeras,
seruis symphoniacis & alijs muneribus accep
mentem,& multũ dubitantem confirmasti,&
salonicam fide tua venire iussisti, quem ne
rum quidem more supplicio affecisti,cum mis
securibus hospitis sui ceruices subijcere g
sed ei medico, quem tecum eduxeras, imper
venas hominis incideret. cum quidem tibi
accessio fuit ad necem Platoris, Pleuratus e
mes,quẽ necasti verberibus summa senectut
fectum. Idemque tu Rabocentum Bessicæ
principem, cum te trecentis talentis regi Co
didisses, securi percussisti: cum ille ad te l
in castra venisset, & tibi magna præsidia,
lia a Bessis peditum equitumque pollicere
que eum solum, sed etiam ceteros legato
mul venerant, quorum omnium capita regi
to vendidisti. Denseletis, quæ natio semp
diens huic imperio,etiam in illa omnium b
rum defectione Macedonica C. Sestium pr
tutata est,nefarium bellum & crudele intul
que cum fidelissimis sociis vti posses, hostib
acerrimis maluisti. Ita perpetuos defensores
doniæ, vexatores, ac perditores effecisti, v
lia nostra perturbarunt, vrbes ceperunt, vas
agros, socios nostros in seruitutem abdu
familias arripuerunt, pecus abegerunt, Th
nicenses, cum oppido desperassent, munire
coegerunt. A te Iouis Velfuri fanum an
mum barbarorum, sanctissimumque direp
tua scelera dij immortales in nostros mili
piauerunt. qui cum vno genere morbi affl
tur, neque se recreare quisquam posset, qu
incidisset: dubitabat nemo, quin violati b
legati necati,pacati atque socij nefario bell

tii, fana vexata, hanc tantam efficerent vastita-
em. Cognoscis ex particula parua, scelerum & cru-
elitatis tuæ genus vniuersum. Quid auaritiæ, quæ
riminibus infinitis implicata est, summam nunc
xplicem? generatim ea, quæ maxime nota sunt,
icam, nonne sestertium centies, & octogies, quod,
uasi vasarij nomine, in venditione mei capitis a-
ripseras, ex ærario tibi attributum Romæ in quæ-
a reliquisti? nonne cum c. c. talenta tibi Apollo-
iatæ Romæ dedissent, ne pecunias creditas solue-
ent, vltro Fusidium equitem Rom. hominem ora-
issimum, creditorem debitoribus suis addixisti?
onne hiberna cum legato præfecto? tradidisses,
ertisti miseras funditus ciuitates? quæ non so-
m bonis sunt exhaustæ, sed etiam nefarias libidi-
um contumelias, turpitudinesque subierunt. Qui
odus tibi fuit frumenti æstimandi? qui honora-
? si quidem potest vi, & metu extortum honora-
am nominari. quod cum peræque omnes, tum a-
erbissime Bœotij, & Byzantij, * Cherronenses:
hessalonica sensit. vnus tu dominus, vnus æstima-
r, vnus venditor tota in prouincia per triennium
umenti omnis fuisti. Quid ego rerum capitalium
æstiones, reorum pactiones, redemptiones, a
erbissimas damnationes, libidinosissimas libera-
nes proferam? tantum locum aliquem cum ini-
notum esse senseris, tecum ipse licebit quot in
genere, & quanta sint crimina recordere. Quid?
m armorum officinam, ecquid recordaris? cum
nni totius prouinciæ pecore compulso pellium
mine omnem quæstum illum domesticum pater-
nque renouatis? videras enim grandis iam puer
llo Italico repleri quæstu vestram domum, cum
ter armis faciendis tuus præfuisset. quid? vecti-
lem prouinciam, singulis rebus, quæcumque ve-
ent, certo portorio impositio, seruis tuis publi-
nis a te factam esse meministi? quid? centuria-

lera in aduentu, cum, accepta pecunia a Dyma
nis ob necem hoſpitis tui Platoris, eius ipſius
mum euertiſti, cuius ſanguinem addixeras, e
ſeruis ſymphoniacis & alijs muneribus accepti
mentem,& multũ dubitantem confirmaſti,& T
ſalonicam fide tua venire iuſſiſti, quem ne m
rum quidem more ſupplicio affeciſti,cum miſe
ſecuribus hoſpitis ſui ceruices ſubijcere gef
ſed ei medico, quem tecum eduxeras, imperaſ
venas hominis incideret. cum quidem tibi c
acceſſio fuit ad necem Platoris, Pleuratus eius
mes,quẽ necaſti verberibus ſumma ſenectute
fectum. Idemque tu Rabocentum Beſſicæ ge
principem, cum te trecentis talentis regi Cotto
didiſſes, ſecuri percuſſiſti: cum ille ad te leg
in caſtra veniſſet, & tibi magna præſidia, & a
lia a Beſſis peditum equitumque polliceretur
que eum ſolum, ſed etiam ceteros legatos qu
mul venerant, quorum omnium capita regi C
to vendidiſti. Denſeletis, quæ natio ſemper
diens huic imperio,etiam in illa omnium bar
rum defectione Macedonica C. Seſtium prætor
tutata eſt,nefarium bellum & crudele intuliſti
que cum fideliſſimis ſociis vti poſſes, hoſtibus
acerrimis maluiſti. Ita perpetuos defenſores Ma
doniæ, vexatores, ac perditores effeciſti, vec
lia noſtra perturbarunt, vrbes ceperunt, vaſta
agros, ſocios noſtros in ſeruitutem abduxer
familias arripuerunt, pecus abegerunt, Theſſ
nicenſes,cum oppido deſperaſſent, munire a
coegerunt. A te Iouis Velſuri fanum antiq
mum barbarorum, ſanctiſſimumque direptum
tua ſcelera dij immortales in noſtros militer
piauerunt. qui cum vno genere morbi affige
tur, neque ſe recreare quiquam poſſet, qui ſe
incidiſſet: dubitabat nemo, quin violati hoſp
legati necati,pacati atque ſocij nefario bello

ſti, fana vexata, hanc tantam efficerent vaſtitatem. Cognoſcis ex particula parua, ſcelerum & crudelitatis tuæ genus vniuerſum. Quid auaritiæ, quæ criminibus infinitis implicata eſt, ſummam nunc explicem? generatim ea, quæ maxime nota ſunt, dicam, nonne ſeſtertium centies, & octogies, quod, quaſi vaſarij nomine, in venditione mei capitis adſcripſeras, ex ærario tibi attributum Romæ in quæſtu reliquiſti? nonne cum c. c. talenta tibi Apolloniatæ Romæ dediſſent, ne pecunias creditas ſolueres, vltro Fuſidium equitem Rom. hominem ornatiſſimum, creditorem debitoribus ſuis addixiſti? nonne hiberna cum legato præfecto; tradidiſſes, euertiſti miſeras funditus ciuitates? quæ non ſolum bonis ſunt exhauſtæ, ſed etiam nefarias libidinum contumelias, turpitudineſque ſubierunt. Qui modus tibi fuit frumenti æſtimandi? qui honorarij? ſi quidem poteſt vi, & metu extortum honorarium nominari, quod cum peræque omnes, tum acerbiſſime Bœotij, & Byzantij, * Cherronenſes: Theſſalonica ſenſit. vnus tu dominus, vnus æſtimator, vnus venditor tota in prouincia per triennium frumenti omnis fuiſti. Quid ego rerum capitalium quæſtiones, reorum factiones, redemptiones, acerbiſſimas damnationes, libidinoſiſſimas liberationes proferam? tantum locum aliquem cum inimicum eſſe ſenſeris, tecum ipſe licebit quot in eo genere, & quanta ſint crimina recordere. Quid? illam armorum officinam, ecquid recordaris? cum omni totius prouinciæ pecore compulſo pellium nomine omnem quæſtum illum domeſticum paternumque renouaſti? videras enim grandis iam puer bello Italico repleri quæſtu veſtram domum, cum pater armis faciendis tuus præfuiſſet. quid? vectigalem prouinciam, ſingulis rebus, quæcumque venirent, certo portorio impoſito, ſeruis tuis publicanis a te factam eſſe meminiſti? quid? centuria-

tus palam venditos? quid, per tuum seruulum
dines assignatos? quid, stipendium militibus
omnes annos a ciuitatibus, mensis palam propo
tis, esse numeratum? quid, illa in Pontum pro
ctio, & conatus tuus? quid debilitatio, atque ab
ctio animi tui, Macedonia prætoria nuntiata, cu
tu non solum quod tibi succederetur, sed quod Go
binio non succederetur, exsanguis & mortuus co
cidisti? quid quæstor ædilitius reiectus? prepos
legatorum tuorum * turpissimus? optimus abs
quisque violatus? tribuni militum non recepti?
Bebius vir fortis interfectus iussu tuo? quid qu
tu toties diffidens, ac desperans rebus tuis, in
dibus, lamentis, luctuque iacuisti? quod popu
ri illi sacerdoti sexcentos ad bestias amicos, so
osque m.sisti? quid, quod cum sustentare vix p
ses mærorem tuum, doloremque decessionis, s
mothraciam te primum, inde Tharsum cum tuis
neris, ultatoribus, & cum Antobulo, Athamane
Timocle formosis fratribus contulisti? quid, qu
cum inde te recipiens, in villa Euchadiæ, quæ
vxor Exegisti, iacuisti mærens aliquot dies, atq
inde obsoletus Thessalonicam omnibus insci
bus, noctuque venisti? qui cum concursum plor
tium, ac tempestatem querelarum ferre non pos
in oppidum deuium Beroam perfugisti. quo in o
pido cum tibi spe falsa, quod Q. Anchariu
esse successurum putares, animos rumor inflas
quo te modo ad tuam intemperantiam, scelera
innouasti? Mitto aurum coronarium, quod te d
tissime torsit: cum modo velles, modo nolles.
erim generi tui & decerni, & te accipere verab
nisi decrero triumpho. in quo tu accepta tam
& deuorata pecunia Vtinachorum, centum tale
ta euomere non poteras; vocabula tantum pe
niarum, & genera mutabas. Mitto diplomata
ta in prouincia passim data: mitto numerum

nium, summamque prædæ : mitto rationem exacti, imperatique frumenti : mitto ereptam libertatem populis, ac singulis, qui erant affecti præmijs nominatim : quorum nihil est, quod non sit lege Iulia, ne fieri liceat, sancitum diligenter. AEtoliam, quæ procul à barbaris disiuncta gentibus, in sinu pacis posita medio fere Græciæ gremio continetur (o pœna, o furia sociorum) decedens miseram perdidisti Arsinoan Thracum, Neopactum, vt modo rute indicasti, nobiles vrbes, atque plenas, fateris ab hostibus esse captas. quibus autem hostibus? nempe ijs, quos tu Ambraciæ sedens, primo tuo aduentu ex oppidis *Agriarum, atque Dolopum demigrare, & aras, & focos relinquere coegisti. Hoc tu in exitu, præclare imperator, cum tibi ad pristinas clades accessio fuisset, AEtoliæ repentinus interitus, exercitum dimisisti: neque vllam pœnam, quæ tanto facinori deberetur, non maluisti subire, quam numerum tuorum militũ reliquiasque cognoscere. Atque vt duorum Epicureorum similitudinem in re militari imperioque videatis: Albucius cum in Sardinia triumphasset, Romæ damnatus est: hic cum similem exitum *spectaret, in Macedonia trophæa posuit: eaque, quæ bellicæ laudes, victoriæque omnes gentes insignia & monumenta esse voluerunt, noster hic præposterus imperator amissorum oppidorum, cæsarum legionum, prouinciæ præsidio, & reliquis militibus orbatæ ad sempiternum dedecus sui generis, & nominis indicia constituit, idemque vt esset quod in basi trophæorum incidi, inscribique posset, Dyrrachium vt venit decedens, obsessus est ab ijs ipsis militibus, quos paullo ante Torquato respondit beneficij caussa ab se esse dimissos quibus cum iuratus affirmasset se, quæ deberentur, postero die persoluturum, domum se abdidit: inde nocte intempesta crepidatus vestis seruili nauem conscendit, Brundisiumque vitauit,

& vltimas Hadriani maris oras petiuit: cum in
terim Dyrrhachij milites domum, in qua ille
esse arbitrabantur, obsidere cœperunt, & cum il
tere hominē putārent, ignes circumdederunt, qu
metu commoti Dyrrhachini, profugisse nocte co
pidatum imperatorem indicauerunt illi autem fa
tuam istius persimilem, quam stare celeberrimo in
loco voluerat, ne suauissimi hominis memoria mo
reretur, deturbant, affligunt, comminuunt, dis
pant, sic odium, quod in ipsum attulerant, id ne
ius imaginem ac simulachrum profuderunt. Qu
cum ita sint, non dubito, quin cum hæc, quæ excel
lunt, me nosse videas, non existimes, mediam ill
partem, & turbam flagitiorum tuorum mihi es
inauditam. nihil est quod me hortere, nihil e
quod inuites: admoneri me satis est: admonebita
tem nemo alius, nisi reipubl. tempus: quod mi
quidem magis videtur, quam tu vmquam arbitr
tus es, appropinquare. Ecquid vides, ecquid se
tis, lege iudiciaria lata, quos posthac iudices sim
habituri? non æque legetur quisquis voluerit: n
quisquis noluerit, non legetur nulli conijcientur
illum ordinem, nulli eximentur: non ambitio
gratiam, non iniquitas ad simulationem * con
retur: iudices iudicabunt ij, quos lex ipsa, non q
hominum libido delegerit. Quod cum ita sit, n
crede, neminē inuitū * inuitabis: res ipsa, & reipu
tempus aut meipsum, quod nolim, aut alium que
piam aut inuitabit, aut dehortabitur. Equidem
paullo ante dixi, non eadē supplicia esse in hom
bus existimo, quæ fortasse plerique, damnation
expulsiones, neces: deniq; nullā mihi pœnam vi
tur habere id, quod accidere innocenti: quod fo
quod sapienti, quod bono viro, & ciui potest. Da
natio ista, quæ in te flagitatur, obtigit Pub. R
lio: quod specimen habuit hæc ciuitas innocen
Maior mihi iudicium, & reipub. pœna illa visa

quam Rutilij. L. Opimius eiectus est a patria, is qui prætor, & consul maximis rempub periculis liberarat non in eos cui facta est iniuria, sed in iis, qui fecerunt, sceleris ac conscientiæ pœna remansit. At contra bis Catilina absolutus: emissus etiam ille auctor tuus prouinciæ, cum stuprum Bonæ deæ puluinaribus intulisset, quis fuit in tanta ciuitate, qui illum incesto liberatum, non eos, qui ita iudicarunt, pari scelere astrictos arbitraretur? An ego expectem dum de te quinque & septuaginta tabellæ diribeantur, de quo iampridem omnes mortales, omnium generum, ætatum, ordinum iudicauerunt? quis enim te aditu, quis vllo honore, quis denique communi salutatione dignum putet? omnes memoriam consulatus tui, facta, mores, faciem denique, ac nomen a repub. detestantur. Legati, qui vna fuere, alienati: tribuni militum inimici: centuriones, & si qui ex tanto exercitu reliqui milites existunt, non dimissi abs te, sed dissipati te oderunt tibi pestem exoptant, te execrantur. Achaia exhausta, Thessalia vexata, lacerata Athenæ, Dyrrhachium & Apollonia, exinanita, Ambracia direpta, Parthini & Bulienses illusi, Epirus exissa, Locri, Phocij, Bœtij exusti: Acarnania, Amphilochia, Perrhebia Achamanumque gens vendita, Macedonia condonata barbaris, Aetolia amissa, Dolopes, finitimique montani oppidis atque agris exterminati, ciues Romani, qui in iis locis negotiãtur, te vnum so'um suum speculatorem, vexatorem, prædonem, hostem, venisse senserunt. Ad horum omnium iudicia tot atque tanta domesticum iudicium accessit sententiæ damnationis tuæ, occultus aduentus, furtiuum iter per Italiam, introitus in vrbem desertus ab amicis, nullæ ad senatum e prouincia litteræ, nulla ex trinis æstiuis gratulatio, nulla triumphi mentio: non modo quid gesseris, sed ne quibus in locis quidem fueris, dicere audes. Exillo fonte,

& seminario triumphorum cum arida folia lau
retulisses, cum ea abiecta ad portam reliquisti,
tu ipse de te * FECISSE VIDERI pro
nuntiasti. qui si nihil gesseras dignum honore, vi
exercitus? vbi sumptus? vbi imperium? vbi illa vic
trima supplicationibus triumphisque prouincia? h
autem aliquid sperare volueras, si cogitaras
quod imperatoris nomen, quod laureati fasc
quod illa trophæa plena dedecoris & risus te co
mentatum esse declarant, quis te miserior, qui
damnatior, qui neque scribere ad senatum a
bene rempub. esse gestam, neque præsens dice
ausus es? An tu mihi, cui semper ita persuasum fu
rit, non euentis, sed factis cuiusque fortunam po
derari, * neque in tabellis paucorum iudicum, f
in sententiis omnium ciuium famam nostram f
tunamque pendere, te indemnatum videri pu
quem socii, quem fœderati, quem liberi pop
quem stipendiarij, quem negotiatores, quem p
licani, quem vniuersa ciuitas, quem legati, quem
buni militares, quem reliqua milites, qui fem
qui famam, qui mortem effugerunt, omni en
dignissimum putant? cui non apud senatũ, non
vllum ordinem, non apud equites Romanos, no
vrbe, non in Italia maximorum scelerum veni
ad ignoscendum dari possit: qui seipsum od
qui metuat omnes, qui suam causam nemini e
mittere audeat, qui seipsum condemnet. Num
ego sanguinem expetini tuum: numquam illo
tremum, quod posset esse improbis commune
plicium, legis ac iudicij: sed abiectum, cont
ptum, despectum a ceteris, a te ipso desperatum
relictum, circumspectantem omnia, quid
crepuisset pertimescentem, diffidentem tuis re
sine voce, sine libertate, sine auctoritate, sine
specie consulari, horrentem, tremente[m], * adul
omnes videri te volui: vidi. Quare si tibi eue

quod metuis ne accidat, equidem non molesse feram: sin id tardius forte fiet, fruar tamen tua indignitate: nec minus libenter metuentem videbo ne reus fias, quam reũ: nec minus lætabor, cum te semper sordidũ, quam si paullisper sordidatum viderem.

PRO T. ANNIO MILONE.

ORATIO. XXXVIII.

Etsi vereor, iudices, ne turpe sit, pro fortissimo viro dicere incipientẽ, timere, minimeq; deceat, cum T. Annius Milo ipse magis de reip. salute, quam de sua perturbetur, me ad eius caussam parem animi magnitudinem afferre non posse, tamen hęc noui iudicij noua forma terret oculos: qui quocunque inciderint, veterẽ consuetudinem fori, & pristinum morem iudiciorum minime vident. non enim corona consessus esset cinctus est, vt solebat: non vsitata frequentia stipati sumus. nã illa præsidia, quæ pro templis omnibus cernitis, etsi contra vim collata sunt, afferunt tamen oratori * horroris aliquid; vt in foro, & in iudicio, quamquam præsidijs salutaribus, & necessarijs septi sumus, tamen ne non timere quidem sine aliquo timore possimus, quę si non posit Miloni terrorem; cederem tempori, iudicio, nec inter tantam vim armorum existimarem oratori locum esse. Illa me recreat & reficit Cn. Pompeij sapientissimi,

& iustissimi viri consilium: qui profecto nec iustitiæ
suę putaret esse, quem reum sententiis iudicum tra-
didisset, eundem telis militum deijcere; nec sapien-
tię, temeritatem concitatę multitudinis auctoritati
publica armare. Quamobrem illa arma, centurio-
nes, cohortes, non periculum nobis, sed præsidium
denuntiant: neq; solum, vt quieto, sed etiã vt ma-
no animo simus, hortantur: neque auxilium modo
defensioni meæ, verum etiam silentium pollicen-
Reliqua vero multitudo, quæ quidem est civium
tota nostra est: neque eorum quisquam, quos vnà
que intuentes ex hoc ipso loco cernitis, vnde aliqu
pars fori aspici potest, & huius exitum iudicij
spectanteis, non cum virtuti Milonis faueat, tum
se, de liberis suis, de patria, de fortunis hodiern
die decertari putat. Vnum genus est aduersum
festumque nobis, eorum, quos P. Clodij furorem
mis & incendiis, & omnibus exitiis publicis pa
qui hesterna etiam concione incitati sunt, vt vo
voce præirent, quid iudicaretis. quorum clamor
quis forte fuerit, admonere vos debebit, vt eum
uem retineatis, qui semper genus illud homini
clamoresque maximos pro vestra salute negle
Quamobrem adeste animis, iudices, & timorem
quem habetis, deponite. Nam si vmquam de bo
& fortibus viris, si vmquam de benemeritis civ
potestas vobis iudicandi fuit; si denique vmqu
locus amplissimorum ordinum delectis viris d
est, vbi sua studia erga fortes, & bonos ciues,
vultu & verbis sæpe significassent, re, & senten
declararent: hoc profecto tempore eam pote
tem omnem vos habetis, vt statuatis, vtrum nos
semper vestrę auctoritati debiti fuimus, semper
seri lugeamus, an diu vexati a perditissimis civ
aliquando per vos, ac vestram fidem, virtu
sapientiamque recreemur. Quid enim nobis
bus, iudices, laboriosius? quid magis solicit

magis exercitum, dici aut fingi potest? qui spe amplissimorum præmiorum ad rempubl. adducti, metu crudelissimorum * exitiorum carere non possumus. Et quidem ceteras tempestates, & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum semper putaui Miloni esse subeundas, quod semper pro bonis contra improbos senserat in iudicio vero, & in eo consilio, in quo ex cunctis ordinibus amplissimi viri iudicarent, numquam existimaui spem vllam esse habituros Milonis inimicos. ad eius nō salutem modo exstinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendam. Quamquam in hac caussa, iudices, T. Annij tribunatu, rebus omnibus pro salute reipub gestis, ad huius criminis defensionem non aburemur, nisi oculis videritis insidias Miloni a Clodio factas: nec deprecaturi sumus, vt crimen hoc nobis multa propter præclara in remp. merita condonetis; nec postulaturi, vt si mors P. Clodij salus vestra fuerit, idcirco eam virtuti Milonis potius, quam populi Romani felicitati assignetis. sed si illius insidiæ clariores hac luce fuerint; tum denique obsecrabo, obtestaborque vos, iudices, si cetera amisimus, hoc saltem nobis vt relinquatur, ab inimicorum audacia, telisque vitam vt impune liceat defendere. Sed antequam ad eam orationem venio, quæ est propria nostræ quæstionis, videntur ea esse refutanda, quæ in senatu * ab inimicis sæpe iactata sunt, & in concione ab improbis, etiam paullo ante ab accusatoribus: vt omni errore sublato, rem plane, quæ venit in iudicium, videre possitis. Negant intueri lucem fas esse ei, qui a se hominem occisum esse fateatur. In qua tandem vrbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatij fortissimi viri: qui nondum libera ciuitate, tamen populi Romani comitiis liberatus est, cum sua manu sororem interfectam esse fateretur. An est

quisquam, qui hoc ignoret cum de homine occi
quæratur, aut negari solere omnino esse factum,
aut recte, ac iure factum esse defendi? Nisi vero
existimetis dementem P. Africanum fuisse, qui cum
a C. Carbone tribuno pleb. in concione seditiose
interrogaretur, quid de Tib. Gracchi morte senti-
ret, respondit, iure cæsum videre. Neque enim pos-
set aut Ahala ille Servilius, aut P. Nasica, aut L.
Opimius, aut C. Marius, aut me consule, senatus non nefarius haberi, si sceleratos cives interfici nefas esset. Itaque hoc, iudices, non sine causa fictis fabulis doctissimi homines memoriæ prodiderunt, cum, qui patris ulciscendi causa matrem necauisset, variatis hominum sententiis, non solum humana, sed etiam deæ sapientissimæ sententia liberatum. Quod si duodecim tabulæ nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impune voluerunt; quis est, qui quoquo modo quis interfectus sit, puniendum putat, cum videat aliquando gladium notis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus? Atqui si tempus est vllum iure hominis necandi quæ multa sunt, certe illud est non modo iustum, verum etiam necessarium, cum vi vis illata defenditur. Pudicitiam cum eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marij propinqui eius imperatoris, interfectus ab eo est, cui vim ferebat. facere enim probus adolescens periculosa quam perpeti turpiter maluit. Atque hunc ille summus scelere solutum periculo liberauit. Insidiatori vero & latroni quæ potest offerri iniusta nex? Quid comitatus nostri? quid gladij volunt? quos habere certe non liceret, si vti illis nullo pacto liceret. Est enim hæc, iudices, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, sed facti; non instit-

institúti, sed imbuti sumus; vt si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset expediendæ salutis. Silent enim leges inter arma, nec se expectari iubent, cum ei, qui exspectare velit, ante iniusta pœna luenda sit, quam iusta repetenda. Etsi persapienter, & quodammodo tacite dat ipsa lex potestatem defendendi: quæ non hominem occidi, sed esse cum telo homines occidendi caussa vetat: vt cum caussa, non telum quæreretur; * qui sui defendendi caussa telo esset vsus, non hominis occidendi caussa habuisse telum iudicaretur. Quapropter hoc maneat in caussa, iudices. non enim dubito, quin probaturus sim vobis defensionem meam, si id memineritis, quod obliuisci non potestis, insidiatorem iure interfici posse. Sequitur illud, quod a Milonis inimicis sæpissime dicitur, Cædem, qua P. Clodius occisus est, senatum iudicasse cõtra, remp. esse factam. Illam vero senatus non sententiis suis solum, sed etiam studiis eomprobauit. Quoties enim est illa caussa a nobis acta in senatu? quibus assensionibus vniuersi ordinis? quam nec tacitis, nec occultis? Quando enim frequentissimo senatu quattuor, ad summum quinque sunt inuenti, qui Milonis caussam non probarent? declarant huius, ambusti tribuni plebis illę intermortuæ conciones, quibus quotidie meam potentiam inuidiose criminabatur, cum diceret, senatum non quod sentiret, sed quod ego vellem, decernere. Quæ quidem si potentia est appellanda potius, quam propter magna in remp. merita, mediocris in bonis causis auctoritas, aut propter officiosos labores meos nonnulla apud bonos gratia; appelletur ita sani, dummodo ea nos vtamur pro salute bonorum contra amentiam perditorum. Hanc vero quæstionem, etsi non est iniqua, numquam tamen senatus constituendam putauit. erant enim leges, erant quæ-

ſtiones vel de cæde, vel de vi: nec tantum mæro
ac luctum ſenatui mors P. Clodij afferebat, vt no
quæſtio conſtitueretur. Cuius enim ſenatui de
inceſto ſtupro iudicium decernendi poteſtas
erepta de eius interitu, quis poteſt credere ſena
iudicium nouum conſtituendum putaſſe? Cur
tur incendium curiæ, oppugnationem ædium M.
Lepidi, cædem hanc ipſam, contra rempub. ſen
tus factam eſſe decreuit? quia nulla vis vmqua
eſt in libera ciuitate ſuſcepta inter ciues non co
tra remp. Non enim eſt vlla defenſio contra
vmquam optanda; ſed nonnũquam eſt neceſſa
niſi vero aut ille dies in quo Tib. Gracchus eſt
ſus, aut ille, quo Caius, aut quo arma Satur
oppreſſa ſunt, etiamſi e republica, rempubl, tam
non vulnerarunt. Itaque ego ipſe decreui, cum
dem in Appia factam eſſe conſtaret, non eum,
ſe defendiſſet, contra rempublicam feciſſe: ſed
ineſſet in re vis, & inſidiæ, crimen iudicio refe
ui, rem notaui. Quod ſi per furioſum illum tri
num ſenatui, quod ſentiebat, perficere licuiſſet,
uam quæſtionem nunc nullam haberemus. dec
nebat enim, vt veteribus legibus tantummodo
tra ordinem quæreretur. diuiſa ſententia eſt, po
lante neſcio quo. nihil enim neceſſe eſt om
flagitia proferre. ſic reliqua auctoritas ſena
empta interceſſione, ſublata eſt. At enim Cn. Po
peius rogatione ſua & de re, & de cauſſa iudica
tulit enim de cæde, quæ in Appia via facta eſſ
qua P. Clodius occiſus fuit. quid ergo tulit? ne
vt quæreretur. quid porro quærendum eſt? fa
ne ſit? at conſtat. a quo? at patet, vidit etiam in
feſſione facti, iuris tamẽ defenſionem ſuſcipi p
quod niſi vidiſſet poſſe abſolui eum, qui fate
cum videret nos fateri; neque quæri vmquam
ſiſſet, nec vobis tam ſalutarem hanc in iudica
litteram, quam illam triſtẽ dediſſet. Mihi vero
Po

Pomp. non modo nihil grauius contra Milonem iudicasse, sed etiam statuisse videtur, quid vos in iudicando spectare oporteret. nam qui non pœnam confessioni, sed defensionem dedit, is causſam interitus quærendam, non interitum putauit. Iam illud dicet ipse profecto quod sua sponte fecit, P. ne Clodio tribuendum putet, an tempori. Domi suæ nobilissimus vir, senatus propugnator, atque illis quidem temporibus pæne patronus, auunculus huius nostri iudicis, fortissimi viri M. Catonis tribunus pleb. M. Drusus occisus est. nihil de eius morte populus consultus, nulla quæstio decreta a senatu est. Quantum luctum in hac vrbe fuisse a nostris patribus accepimus cũ, P. Africano domi suæ, quiescenti illa nocturna vis esset illata! quis tum non gemuit? quis non arsit dolore? quem immortalem si fieri posset, omnes esse cuperent, eius necessariam quidem expectatam esse mortem? num igitur vlla quæstio de Africani morte lata est? certe nulla. quid ita? quia non alio facinore clari homines, alio obscuri necantur. interest inter vitæ dignitatem summorum, atque infimorum: mors quidem illata perscelus iisdem pœnis teneatur, & legibus, nisi forte magis erit paricida, si quis consularem patrem, quam si quis humilem necauerit: aut eo mors atrocior erit P. Clodij, quod is in monumentis maiorum suorum sit interfectus. hoc enim sæpe ab istis dicitur: perinde quasi Appius ille cæcus viam munierit non qua populus veteretur, sed vbi impune sui posteri latrocinarentur. Itaque in eadem ista Appia via cum ornatissimum equitem Rom. M. Papirium occidisset, non fuit illud facinus punien dum. homo enim nobilis in suis monumentis equitem Romanum occiderat. Nunc eiusdem Appiæ nomen quãtas tragœdias excitat? quæ cruẽtata antea cede honesti, atque innocentis viri silebatur, eadem nũc crebrò vsurpatur, posteaquam latronis & paricidæ

sanguine imbuta est. Sed quid ego illa commemoro? comprehensus est in templo Castoris seruus P. Clodij, quem ille ad Cn Pompeium interficiendum collocarat. extorta est confitenti sica de manibus. caruit foro postea Pompeius, caruit senatu, caruit publico: ianuæ se ac parietibus, non iure legum iudiciorumque texit, num quæ rogatio lata? num quæ noua quæstio decreta est? atque si res, si vir, si tempus vllum dignum fuit, certe hæc in illa caussa summa omnia fuerunt. insidiator erat in foro collocatus, atque in vestibulo ipso senatus: ei viro autem mors parabatur, cuius in vita nitebatur salus ciuitatis: eo porro reip. tempore, quo si vnus ille occidisset, non hæc solum ciuitas, sed gentes omnes concidissent. nisi forte, quia perfecta res non est, nó fuit punienda. perinde quasi exitus rerum, non hominum consilia legibus, vindicentur. minus dolendum fuit, re non perfecta, sed puniendum certe nihilominus. Quoties ipse iudices ex P. Clodij telis, & ex cruentis eius manibus effugi? ex quibus si me non me, vel reip. fortuna seruasset, quis tandem de interitu meo quæstionem tulisset? Sed stulti summi, qui Drusum, qui Africanum, Pompeium, nosmet ipsos, cum P. Clodio conferre audeamus. tolerabilia fuerunt illa. P. Clodij mortem æquo animo nemo ferre potest: luget senatus: mæret equester ordo tota ciuitas confecta senio est: squalent municipia: afflictantur coloniæ: agri denique ipsi tam beneficum, tam salutarem, tam mansuetum ciuem desiderant. Non fuit ea caussa, iudices, non fuit, cur filia ceaseret Pompeius quæstionem ferendam. sed homo sapiens, & alta quadam mente præditus, multa vidit: fuisse sibi illum inimicum, familiarem Milonis in communi omnium lætitia: si etiam ipse gauderet. timuit ne videretur infirmior fides reconciliatæ gratiæ. multa etiam alia vidit, sed illud maxime, quamuis atrociter ipse tulisset, vos tamen fortiter iudicaturos

turos. Itaque delegit e florentissimis ordinibus ipsa lumina: neque vero, quod nonnulli dictitant, secreuit in iudicibus legendis amicos meos. neque enim hoc cogitauit vir iustissimus, neque in bonis viris legendis id assequi potuisset, etiamsi cupisset. non enim mea gratia familiaritatibus cõtinetur, quę late patere nõ possunt; propterea quod consuetudines victus non possunt esse cum multis: sed si quid possumus, ex eo possumus, quod respub. nos coniunxit cum multis, ex quibus ille cum optimos viros legeret, idque maxime ad fidem suam pertinere arbitraretur, non potuit legere non studiosos mei. Quod vero te Cn. Domiti, huic quæstioni præesse maxime voluit, nihil quæsiuit aliud nisi iustitiam, grauitatem, humanitatem, fidem tulit, vt consularem necesse esset: credo, quod principum munus esse ducebat, resistere, & leuitati multitudinis, & perditorum temeritati. ex consularibus te creauit potissimum. dederas enim, quam contemneres populares insanias, iam ab adolescentia documẽta maxima. Quamobrem, iudices, (vt aliquando ad causam crimenque veniamus) si neque omnis confessio facti est inusitata; neque de causa quidquã nostra aliter, ac nos vellemus, a senatu iudicatum est; & lator ipse legis, cum esset cõtrouersia nulla facti, iuris tamen disceptationẽ esse voluit; & electi iudices, & isti præpositus quæstioni, qui hæc iuste sapienterq; disceptet: reliquum est, iudices, vt nihil iam aliud quærere debeatis, nisi vter vtri insidias fecerit: quod quo facilius argumentis perspicere possitis, rem gestam vobis dum breuiter expono, quæso diligenter attendite. P. Clodius cum statuisset omni scelere in prætura vexare rempub. videretque ita tracta esse comitia anno superiore, vt non multos menses præturam gerere posset, qui non honoris gradum spectaret, vt ceteri, sed & L. Paullum collegam effugere vellet, singulari virtute ciuem, & annum integrum

ad dilacerandam rempubl. quæreret ſubito reliqui
annum ſuum, ſeque in annum, proximum tranſtuli;
non religione aliqua, ſed vt haberet, quod ipſe ob
cebat. ad præturam gerendam, hoc eſt, ad euene-
dam rempub. plenum annum, atque integrum oc-
currebat, mancam ac debilem præturam ſuam fu-
turam conſule Milone: eum porro ſummo conſen-
ſu populi Rom. conſulem fieri videbat conſulisſe
ad eius competitores, ſed ita, totam vt petitionem
ipſe ſolus etiam, inuitis illis, gubernaret, tota r
comitia ſuis, vt dictitabat, humeris ſuſtineret. co-
uocabat tribus: ſe interponebat: coloniam nouam
delectum perditiſſimorum ſcribebat ciuium. quo-
to ille plura miſcebat, tanto hic magis in dies co-
ualeſcebat. vbi vidit homo ad omne facinus pa-
tiſſimus, fortiſſimum virum, inimiciſſimum ſum
certiſſimum conſulem, idque intellexit non ſolu
ſermonibus, ſed etiam ſuffragiis populi Roma
ſæpe eſſe declaratum: palam agere cœpit, & aper
dicere, occidendum Milonem. ſeruos agreſtes
barbaros, quibus ſiluas publicas depopulatus er
Etruriamque vexarat, ex Appennino deduxer
quos videbatis res erat minime obſcura, etc
palam dictitabat, conſulatum Miloni eripi non p
ſe, vitam poſſe. ſignificauit hoc ſæpe in ſenatu,
xit in concione, quinetiam Fauonio fortiſſimo
ro quærenti ex eo qua ſpe fureret Milone vi
reſpondit, triduo illum, ad ſummum quatrid
periturum. quam vocem eius ad hunc M. Cato
ſtatim Fauonius detulit. Interim cum ſciret C
dius (neque enim erat difficile ſcire) iter ſole
legitimum, neceſſarium, ante diem XII. Kal
Februar. Miloni eſſe Lanuuium ad flaminem p
dendum, quod erat dictator Lanuuij Milo: R
ſubito ipſe profectus pridie eſt, vt ante ſuum
dum (quod re intellectum eſt) Miloni inſidias
locaret. atque ita profectus eſt, vt concionem
bulcu

bulentam, in qua eius furor desideratus est, quæ illo ipso die habita est, relinqueret: quam, nisi obire facinoris locum tempusque voluisset, numquam reliquisset. Milo autem cum in senatu fuisset eo die, quoad senatus dimissus est, domum venit, calceos & vestimenta mutauit, paulisper dum se vxor (vt fit) comparat, commoratus est: deinde profectus est id temporis, cum iam Clodius (si quidem eo die Romam venturus erat) redire potuisset. obuiã fit ei Clodius expeditus in equo, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, vt solebat, sine vxore, quod numquam fere: cum hic insidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparasset, cum vxore veheretur in rheda penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri, & delicato ancillarum puerorumque comitatu fit obuiam Clodio ante fundum eius hora fere vndecima, aut non multo secus. statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiore impetum: aduersi rhedarium occidunt. cum autem hic de rheda, reiecta penula, desiluisset, seque acri animo defenderet: illi qui erant cum Clodio, gladiis eductis partim recurrere ad rhedam, vt a tergo Milonem adorirentur; partim, quod hunc iam interfectum putarent, cædere incipiunt eius seruos, qui post erant. ex quibus qui animo fideli in dominum erant, & præsentes fuerunt, partim occisi sunt, partim cum ad rhedam pugnari viderent, & domino succurrere prohiberentur, Milonemque occisum etiam ex ipso Clodio audirent, & ita esse putarent: fecerunt id serui Milonis (dicam enim non deriuandi criminis caussa, sed ut factum est) neque imperante, neque sciente, neque præsente domino, quod suos quisque seruos in tali re facere voluisset. Hæc sicut exposui, ita gesta sunt, iudices: insidiator superatus, victa vis, vel potius oppressa virtute audacia est. Nihil dico quid respublica consecuta sit, nihil quid

vos, nihil quod omnes boni: nihil sane id profit Miloni, qui hoc fato natus est, vt ne se quidem seruare potuerit, quin vna rempub. vosque seruaret. si id iure non posset, nihil habeo quod defendam. sin hoc & oratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, vt omnem semper vim, quacumque ope possent, a corpore, a capite, a vita sua propulsarent: non poteritis hoc facinus improbum iudicare, quin simul iudicetis, omnibus qui in latronis inciderint, aut illorum telis, aut vestris sententiis esse pereundum. quod si ita putasset, certe optabilius Miloni fuit dare iugulum P. Clodio, non semel ab illo, neque tum primum petitum, quam iugulari a vobis, quia se illi non iugulandum tradidisset. sin hoc nemo vestrum ita sentit: illud iam in iudicium venit, non occisusne sit, quod fatemur, sed iure, an iniuria: quod multis antea in caussis iam quæsitum est. Insidias factas esse constat, & id est, quod senatus contra rempublicam factum esse iudicauit: ab vtro facte sint, incertum est: de hoc igitur latum est vt quæreretur. Ita & senatus rem, non hominem notauit, & Pompeius de iure, non de facto quæstionem tulit. Num quid igitur aliud in iudicium venit, nisi vter vtri insidias fecerit? profecto nihil si hic illi, vt ne sit impune: si ille huic, tum nos scelere soluamur. Quonam igitur pacto probari potest, insidias Miloni fecisse Clodium? satis est quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua docere, magnam ei caussam, magnam spem in Milonis morte propositam, magnas vtilitates fuisse. Itaque illud Cassianum, CVI BONO FVERIT, in his personis valeat: etsi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi sæpe paruo. Aequi, Milone interfecto, Clodius hoc assequebatur, non modo vt prætor esset nō eo consule, quo sceleris nihil facere posset: sed etiam vt his consulibus

prætor

prætor esset, quibus non adiuuantibus, at conniuentibus certo sperasset se posse rempub. eludere in illis sui cogitatis furoribus. cuius ille conatus, vt ille ratiocinabatur: nec si cuperent, reprimere possent, cum tantum beneficium ei se debere arbitrarentur: & si vellent, fortasse vix possent frangere hominis sceleratissimi corroboratam iam vetustate audaciam. An vero iudices, vos soli ignoratis? vos hospites in hac vrbe versamini? vestræ peregrinantur aures? neque in hoc peruagato ciuitatis sermone versantur, quas ille leges (si leges nominandæ sunt, ac non faces vrbis, & pestes reipub.) fuerit impositurus nobis omnibus atque inusturus? Exhibe quæso, Sexte Clodi, exhibe *librarium illud legum vestrarum, quod te aiunt eripuisse e domo, & ex mediis armis, turbaque nocturna, tanquam Palladium, sustuliſſe: vt præclarum inde munus, atque instrumentum tribunatus ad aliquem, si nactus esses, qui tuo arbitrio tribunatum gereret, deferre posses. Et aspexit me quidem iis oculis, quibus tum solebat, cum omnia omnibus minabatur. mouet me quippe lumen curiæ. quid? tu me iratum Sexte putas tibi, cuius tu inimicissimum multo crudelius etiam punitus es, quam erat humanitatis meæ postulare? Tu P. Clodij cruentum cadauer eiecisti domo. tu in publicum eiecisti: tu spoliatum imaginibus, exequiis, pompa, laudatione, infelicissimis lignis semiustulatum nocturnis canibus dilaniandum reliquisti. quam rem etsi necessario fecisti, tamen, quoniam in meo inimico crudelitatem exprompsisti, tuam, laudare non possum, irasci certe non debeo. P. Clodij præturam non sine maximo rerum nouarum motu proponi tol tam esse videbatis; nisi esset is consul, qui eam auderet, posset que confringere. Eum Milonem esse cum sentiret vniuersus Populus Rom. quis dubitaret suffragio suo se me-

tu, periculo rempubl liberare? At * non P. Clodio mortuo, vſitatis iam rebus obnitendum eſt Miloni, vt tueatur dignitatem ſuam, ſingularis illa huic vi conceſſa gloria, quæ quotidie angebantur fragendis furoribus Clodianis, iam morte Clodij cecidit. vos adepti eſtis, ne quem ciuem metueretis: hic exercitationem virtutis, ſuffragationem conſulatus, fontem perennem gloriæ ſuæ perdidit. Itaque Milonis conſulatus, qui viuo Clodio labefactari non poterat, mortuo denique tentari cœptus eſt. Non modo igitur nihil prodeſt: ſed obeſt etiam P. Clodij mors Miloni. At valuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fecit vltor iniuriæ, punitor doloris ſui. quid ſi hæc, non dico, maiora fuerunt in Clodio, quam in Milone: ſed in illo maxima, nulla in hoc? quid vultis amplius? quid enim odiſſet Clodium Milo, ſegetem ac materiam ſuæ gloriæ, præter hoc ciuile odium, quo omnes improbos odimus? ille * erat vt odiſſet primum defenſorem ſalutis meæ, deinde vexatorem furoris, domitorem animorum ſuorum: poſtremo etiam accuſatorē ſuum. reus enim Milonis lege Plotia fuit Clodius, quod vixit. quo tandem animo hoc tyrannum tuliſſe creditis? quantum odium ipſius, & in homine iniuſto quam etiam iuſtum * eſſe? Reliquum eſt, vt iam illum natura ipſius, conſuetudoque defendat, huic autem hæc eadem coarguant nihil per vim vmquam Clodius omnia per vim Milo. Quod ergo, iudices, cum mærentibus vobis vrbe ceſſi: non ſeruos, non arma, non vim intentauit? quæ fuiſſet igitur causa reſtituendi mei, niſi fuiſſet & iniuſta eiiciendi? Dicit mihi credo, dixerat, multam irrogarat, actionem perduellionis intenderat. & mihi, iudices, in causa aut veſtra mala, aut mea nec præclariſſima, etiam iudicium timendum fuit? ſeruorum & egentium ciuium, & facinoroſorum armis meos ciues meis conſiliis periculiſque ſeruatos pro me obiici nolui.

di enim, vidi hunc ipsum Q. Hortensium, lumen & ornamentum reipub. pæne interfici seruorum manu, cum mihi adesset, qua inturba C. Vibienus senator vir optimus, cum hoc eum esset vna, ita est multatus, vt vitam amiserit. Itaque quando illius postea sica illa, quam a Catalina acceperat, cóquieuit? hæc intentata nobis est: huic ego vos obiici pro me non sum passus: hæc insidiata Pompeio est: hæc istam Appiam viam monumentum sui nominis nece Papiri cruentauit: hæc eadem longo interuallo conuersa rursus est in me: nuper quidem, vt scitis, me ad regiam pæne confecit. Quid simile Milonis? cuius vis omnis hæc semper fuit, ne P. Clodius cum in iudicium * detrahi non posset, vi oppressam ciuitatem teneret, quem si interficere voluisset, quanta, quoties, occasiones, quam præclaræ fuerunt? potuitne, cum domum ac deos penates suos, illo oppugnante, defenderet, iure se vlcisci potuitne, cum egregio, & viro fortissimo P. Sextio collega suo vulnerato? potuitne, Fabricio viro optimo, cum de reditu meo legem ferret, pulso, crudelissima in foro cæde facta? potuitne, L. Cæcilij iustissimi fortissimique prætoris oppugnata domos? potuitne illo die, cũ est lata lex de me cũ totius Italiæ concursus quẽ mea salus concitarat, facti illius gloriam libens agnouisset, vt etiamsi id Milo fecisset, cuncta ciuitas tam laudem pro sua vendicaret? Atqui erat id temporis clarissimus, & fortissimus cõsul inimicus Clodio, P. Lentulus vltor sceleris illius, propugnator consulatus, defensor vestræ voluntatis, patronus illius publici consensus, restitutor salutis meæ: septẽ præfores, octo tribuni plebis, illius aduersarij, defensores mei. Cn. Pompeius auctor, & dux mei reditus, illius hostis: cuius sententiã senatus omnis de salute mea grauissimã & ornatissimam secutus est: qui populum Romanũ cohortatus est: qui, cum de me decretum Capuæ fecisset, ipse cunctę Italiæ cupienti,

& eius fidem imploranti signum dedit, vt ad mer-
stituendum Romam concurrerent. omnia tum deni-
que in illum odia ciuium ardebant desiderio mei
quem qui tum interemisset, non de impunitate eius,
sed de præmijs cogitaretur. Tamen se Milo conti-
nuit, & P. Clodium ad iudicium bis, ad vim nun-
quam vocauit? Quid? priuato Milone, & reo ad po-
pulum, accusante P. Clodio, cum in Cn. Pompeium
pro Milone dicentem impetus factus est, quæ tum
non modo occasio, sed etiam caussa illius oppri-
mendi fuit? Nuper vero cum M. Antonius summa
spem salutis bonis omnibus attulisset, grauissima-
que adolescens nobilissimus reipub. partem fortis-
sime susceperisset, atq; illam belluam iudicij laqueo
declinantem iam irretitam teneret: qui locus, qui
tempus illud, dij immortales, fuit? cum se ille fugi-
ens in scalarum tenebris abdidisset; magnum lu-
loni fuit conficere illam pestem nulla sua inuidia.
Antonij vero maxima gloria? * Quid? comitijs
campo quoties potestas fuit? cum ille vi in septa
ruisset, gladios distringendos, lapides iaciendos
curasset, deinde subito vultu Milonis pertemu
fugeret ad Tiberim, vos & omnes boni vota fac
retis, vt Miloni vti virtute sua liceret? Quem igi
cum omnium gratia noluit, hunc voluit cum
quorum querela? quem iure, quem loco, quem te
pore, quem impune non est ausus, hunc iniuria,
quo loco, alieno tempore, periculo capitis non
bitauit occidere? præsertim, iudices, cum hon
amplissimi contentio, & dies comitiorum subes
quo quidem tempore (scio enim quam timida
ambitio, quantaque, & quam solicita cupidi
consulatus) omnia non modo quæ reprehendi
lam, sed etiam quæ obscure cogitari possunt, tim
mus: rumorem, fabulam fictam, falsam perhorre
mus: ora omnium atq; oculos intuemur. nihil e
est tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, a
fleni

flexibile, quam voluntas erga nos, sensusque ciuium: qui non modo improbitati irascuntur candidatorum, sed etiam in recte factis sæpe fastidiunt. Hunc igitur diem campi speratum, atque exoptatum sibi proponens Milo, cruentis manibus scelus & facinus præ se ferens, & confitens, ad illa augusta centuriarum auspicia veniebat? quam hoc non credibile in hoc? quam idem in Clodio non dubitandum, qui se, interfecto Milone, regnaturum putaret? Quid? quod caput audaciæ est, iudices: quis ignorat, maximam illecebram esse peccandi impunitatis spem? in viro igitur hæc fuit? in Milone, qui etiam nunc reus est facti aut præclari, aut certe necessarij: aut in Clodio, qui ita iudicia pœnamq; contempserat, vt eam nihil delectaret, quod aut per naturam fas esset, aut per leges liceret? Sed quid ego argumentor? quid plura disputo? te Q. Petilli, apello optimum, & fortissimum ciuem: te, M. Cato, testor: quos mihi diuina quædam sors dedit iudices; vos ex M. Fauonio audistis, Clodium sibi dixisse, & audistis viuo Clodio, periturum Milonem triduo: post diem tertium gesta res est, quam dixerat. cum ille non dubitaret aperire quid cogitaret, vos potestis dubitare quid fecerit? Quemadmodum igitur eum dies non fefellit? dixi equidem modo. Dictatoris Lanuuini stata facrificia esse, nogotij nihil erat: vidit necesse esse Milonem proficisse Lanuuium illo ipso, quo profectus est, die. itaque anteuertit, at quo die? quo, vt ante dixi, insanissima concio ab ipsius mercenario tribuno, rebus est concitata: quem diem ille, quam conspectum, quos clamores, nisi ad cogitatum facinus properaret numquam reliquisset. Ergo illi ne causa quidem itineris, etiam causa manendi: Miloni nulla facultas manendi, exeundi non causa solum, sed etiam necessitas fuit. Quid, si, vt ille sciuit

Milonem fore eo die in via, ſic Clodium Milo
ſuſpicari quidem potuit? Primum quæro, qui ſcire
potuerit, quod vos idem in Clodio quærere nó po-
teſtis. vt enim neminem alium, niſi T. Patinam fa-
miliariſſimum ſuum rogaſſet, ſcire potuit illo ipſo
die Lanuuij a dictatore Milone prodi flaminem ne-
ceſſe eſſe: ſed erant permulti alij. ex quibus id fa-
cillime ſcire poſſet, omnes ſcilicet Lanuuinã. Milo
Clodij reditu vnde quæſiuit? quæſierit ſane. Videte
quid vobis largiar, ſeruum etiam, vt Arrius meus
micus dixit, corruperit. Legite teſtimonia teſti
veſtrorum. dixit C. Caſſinius, cognomento Schol
Interamnis familiaris meus, & idem comes P. Cl
dij, cuius iampridem teſtimonio Clodius eadẽ h
Interamna fuerat, & Roma, P. Clodium illo di
Albano manſurum fuiſſe: ſed ſubito ei eſſe nunc
tum Cyrum architectum eſſe mortuum. itaque h
mam repente cõſtituiſſe proficiſci. dixit hoc co
item P. Clodij, C. Clodius. Videte, iudices, quo
res his teſtimoniis ſint confectæ. Primum tet
beratur Milo non eo conſilio profectus eſſe, vt i
diaretur in via Clodio: quippe qui ei obuius fu
omnino non erat. deinde (non enim video, cur
meum agam negotium) ſcitis, iudices fuiſſe, q
Hac rogatione ſuadenda dicerent, Milonis
cædem eſſe factam, conſilio vero maioris affic
videlicet me latronem ac ſicarium abiecti ho
& perditi deſcribebant. Iacent ſuis teſtibus ij,
Clodium negant eo die Romam, niſi de Cyro
tum eſſet, rediturum fuiſſe. Reſpirauí: libe
ſum: non vereor, ne, quod ne ſuſpicari quide
taerim, videar id cogitaſſe. Nunc perſequar
nam occurrit illud: ne Clodius quidem de
cogitauit, quoniam fuit in Albano manſurus,
dem exiturus ad cædem e villa non fuiſſet. vid
ſum illum, qui dicitur de Cyri morte nunt
non id nuntiaſſe, ſed Milonem appropinquar

qui de Cyro nunciaret, quem Clodius Roma proficiscens reliquerat morientem? vna fui, testamentum simul obsignaui cum Clodio: testamentum autem palam fecerat, & illum heredem, & me scripserat. quem pridie hora tertia animam efflantem reliquisset, cum mortuum postridie hora decima ei nuntiabatur? Age, sit ita factum: quæ causa cur Romam properaret? cur in noctem se conijceret? quid afferebat festinationem? quod heres erat? primum erat nihil, cur properato opus esset: deinde, si quid esset, quid tandem erat, quod ea nocte consequi posset, amitteret autem si postridie mane Romam venisset? atque vt illi nocturnus ad vrbem aduentus vitandus potius, quam expetendus fuit; sic Miloni, cum insidiator esset, si illum ad vrbem noctu accessurum sciebat, subsistendum atque expectandum fuit, noctu insidioso, & pleno latronum in loco occidisset. nemo ei neganti non crediderit, quem esse omnes saluum etiam confitentem volunt. Sustinuisset hoc crimen primum ipse ille latronum occultator, & receptator * locos, dum neque muta solitudo indicasset, neque cæca nox ostendisset Milonem: deinde vbi multi ab illo violati, spoliati, bonis expulsi, multi etiam hæc timentes in suspicionem caderent? tota denique reciperetur Etruria. Atque illo die certe Aricia rediens diuertit Clodius ad Albanum, quod nisi sciret illum Milo Ariciæ fuisse, suspicari tamen debuit eum, etiam si Romam illo die reuerti vellet, ad villam suam, quæ viam tangeret, diuersurum, cur neque ante occurrit, ne in villa resideret; nec eo in loco subsedit, quo ille noctu venturus esset? Video adhuc constare omnia, iudices, Miloni etiam vtile fuisse, Clodium viuere; illi ad ea quæ concupierat optatissimum interitum Milonis fuisse: odium illius in hunc acerbissimum, in illum huius nullum: consuetudinem illius perpetuam in vi inferenda,

huius tantum in repellenda: mortem ab illo denunciatam palam Miloni, & prædicatam, nihil vnquam auditum ex Milone: profectionis huius diem illi notum, reditum illius huic ignotum fuisse: huius iter necessarium, illius etiam potius alienum: hunc præ se tulisse illo die Roma exiturum, illum eo die se dissimulasse rediturum: hunc nullius rei mutasse consilium, illum causam mutandi consilij finxisse: huic si insidiaretur, nocte prope vrbem expectandum, illi, etiam si hunc non timeret, tamen accessum ad vrbem nocturnum fuisse metuendum. Videamus nunc id, quod caput est: locus ad insidias ipse, vbi congressi sunt, vter tandem fuerit aptior. Id vero, iudices, etiam dubitandum, & diutius cogitandum est? ante fundum Clodij: quo in fundo propter insanas illas substructiones facile millenorum versabatur valentium. Atqui excelso loco superiorē se fore putabat Milo, & ob eam causam eum locum ad pugnam potissimum, delegerat? an eo loco potius expectandum ab eo, qui ipsius locum spe facere impetum cogitaret? res loquitur, iudices, ipsa; quæ semper valet plurimum, si hæc non gesta audieritis, sed picta videritis; tamen appareret, vter esset insidiator, vter nihil cogitaret mali, cum alter veheretur in rheda penulatus, vna sederet vxor: quid horum non impeditissimum? vestitus, an vehiculum, an comes? quid minus promptum ad pugnam? cum penula irretitus, rheda impeditus, vxore constrictus esset. Videte nunc illum primum egredientem e villa subito. cur vesperi? quid occasio est tarde? qui conuenit, præsertim id temporis? Deuenerit in villā Pompeij. Pompeium vt videbat sciebat in Alstensi esse procul inde. villam vt perspiciebat? millies in ea fuerat. quid ergo erat mora? tergiuersationis? dum hic veniret, locum relinquere noluit. Age nunc iter expediti latronis cum impedimentis comparate. Semper ille

cum vxore, tum sine ea: numquam non in rheda, tum in equo: comites Græculi quocumque ibat, etiam cum in castra Etrusca properabat: tum nugarum in comitatu nihil. Milo, qui numquam, tum casu pueros symphoniacos vxoris ducebat, & ancillarum greges. ille qui semper secum scorta, semper exoletos, semper lupas ducebat, tum neminem, nisi vt virum a viro lectum esse diceres. Cur igitur victus est? quia non semper viator a latrone, nonnumquam etiam latro a viatore occiditur quia quamquam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier inciderat in viros. nec vero sic erat vnquam non paratus Milo contra illum, vt non satis fere esset paratus. semper ille, & quantum interesset P. Clodij se perire, & quanto illi odio esset, & quantum ille auderet, cogitabat. quamobrem vitam suam, quam maximis præmijs propositam, & pene additam sciebat: numquam in periculum sine præsidio, & sine custodia prouehebat. Adde casus, adde incertos exitus pugnarum, Martemque communem: qui sæpe spoliantem iam, & exultantem euertit, & perculit ab abiecto, adde inscitiam pransi, poti, oscitantis ducis: qui cum a tergo hostem intercluſum reliquisset, nihil de eius extremis comitibus cogitauit: in quos incensos ira, vitamque domini desperantes cum incidisset, hæsit in his pœnis, quas ab eo serui fideles pro domini vita expetierunt. Cur igitur eos manumisit? metuebat scilicet ne indicaretur, ne dolorem perferre non posset, ne tormentis cogerentur, occisum esse a seruis Milonis in Appia via P. Clodium confiteri. Quid opus est tortore? quid quæris? occideritne? occiderit, iure, an iniuria? nihil ad tortorem facti enim in eculeo quæstio est: iuris in iudicio. quod igitur in caussa quærendum est, id agamus: hoc quod tormentis inuenire vis, id faremur. Manu vero cur miserit, fidpotius quæris, quam cur parum amplis

affecerit præmijs: nescis inimici factum reprehendere. dixit enim hic idem, qui omnia semper constanter, & fortiter, M. Cato, dixitque in turbulenta concione, quæ tamen huius auctoritate placata est non libertate solum, sed etiam omnibus præmijs dignissimos fuisse, qui domini caput defendissent, quod enim præmiũ satis magnum est tam beneuolis, tam bonis, tam fidelibus seruis, propter quos vixit? ersi id quidem non tanti est, quam quod propter eosdem non sanguine, & vulneribus suis crudelissimi inimici mentem oculosque satiauit. quos nisi manumisisset, tormentis etiam dedendi fuerunt conseruatores domini, vltores sceleris, defensores necis? Hic vero nihil habet in his malis, quod minus molestè ferat, quam, etiamsi quid ipsi accidat, esse tamen illis meritum præmium persolutum. Sed quæstiones vrgent Milonem, quæ sunt habitæ nunc in atrio Libertatis. quibusnam de seruis? rogas? de P. Clodij. quis eos postulauit? Appius. quis produxit? Appius. vnde? ab Appio. Dij boni, quid potest agi seuerius? de seruis nulla quæstio est in dominum, nisi de incestu. vt fuit in Clodium, proxime * dos accessit Clodius, propius quam tum, cum ad pos penetrarat: cuius de morte tamquã de ceremonijs violatis quæritur. Sed tamen maiores nostri in dominum de seruo quæri noluerunt, non quia non posset verum inueniri, sed quia videbatur indignum esse, & domini morte ipsa tristius in reum de seruis accusatoris cum quæritur, verum inueniri potest? Age vero quæ erat, aut qualis quæstio hesterna * vbi Ruscio, vbi Casca? Clodius insidias fecit Miloni? fecit: certa crux. nullas fecit: sperata libertas. quid hac quæstione certius? subito arrepti in quæstionem tamen separantur à ceteris, & in arcas conijciuntur, ne quis cum ijs colloqui possit, hi centum dies penes accusatorẽ cum fuissent, ab eo ipso accusatore producti sunt, quid hac quæstione dici potest integrius

integrius? quid incorruptius? Quod si nondum satis cernitis cum res ipsa tot, tam claris argumentis, signisque luceat, pura mente atque integra Milonem, nullo scelere imbutum, nullo metu perterritum, nulla conscientia exanimatum Romam reuertisse: recordamini per deos immortales, quæ fuerit celeritas reditus eius? qui ingressus in forum ardente curia? quæ magnitudo animi? qui vultus? quæ oratio? Neque vero se populo solum, sed etiam senatui tradidit: neque senatui modo, sed etiam publicis præsidijs, & armis: neque his tantum, verumetiam eius potestati, cui senatus totam rempublicam, omnem Italiæ pubem, cuncta populi Romani arma commiserat. cui se numquam profecto tradidisset, nisi caussæ suæ confideret, præsertim omnia audienti, magna metuenti, multa suspicanti, nonnulla credenti. Magna vis est conscientiæ, iudices, & magna in vtramque partem: vt neque timeant, qui nihil commiserint; & pœnam semper ante oculos versari putent, qui peccarint. Neque vero sine ratione certa caussa Milonis semper a senatu probata est. videbant enim sapientissimi homines facti rationem, præsentiam animi, defensionis constantiam. An vero obliti estis, iudices, recenti illo nuncio necis Clodianæ, non modo inimicorum Milonis sermones, & opiniones, sed nonnullorum etiam imperitorum, qui negabant eum Romam esse redituru? Siue enim illud animo irato, ac percito fecisset, vt incensus odio trucidaret inimicum; arbitrabantur eum tanti mortem P. Clodij putasse, vt æquo animo patria careret, cum sanguine inimici expleuisset odium suum: siue etiam illius morte patriam liberare voluisset; non dubitaturum fortem virum, quin cum suo periculo salutem reipubl. attulisset, cederet æquo animo legibus, secum auferret, gloriam sempiternam, nobis hæc fruenda relinqueret, quæ ipse seruasset. Multi etiam Catilinam, atque illa por-

tenta loquebãtur: erũpet, occupabit aliquem loci bellum patriæ faciet. miseros interdũ ciues optime de re publica meritos: in quibus homines non modo res præclarissimas obliuiscuntur, sed etiam nefarias suspicantur. Ergo illa falsa fuerunt, quæ certe vera extitissent, si Milo admisisset aliquid quod non posset honeste vereque defendere. Quid, quæ postea sunt in eum congesta? quæ quamuis etiam mediocrium delictorum conscientiam perculissent, tu sustinuit, dij immortales! sustinuit? immo vero contempsit, ac pro nihilo putauit! quæ neque maximo animo nocens, neque innocens, nisi fortissimus vir, negligere potuisset, scutorum, gladiorum, frenorum, sparorum, pilorumque etiam multitudo deprehendi posse iudicabatur: nullum in vrbe cum, nullum angiportum esse dicebant, in quo Miloni non esset conducta domus: arma in villã Ostiensem deuecta Tiberi, domus in clino Capitolino scutis referta: plena omnia malleolorum ad vibis incendia comparatorum. Hæc non delatum, sed pæne credita: nec ante repudiata quam quæsita. Laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pompeij, sed dicam, vt sentio iudices. nimis multa audire coguntur, neque aliter fieri possunt ij, quibus tota commissa est respublica. quin etiam audiendus sit Poppa Licinius nescio quis de Circo maximo, seruos Milonis apud se ebrios factos, sibi confessos esse, de interficiendo Pompeio coniurasse: deinde postea se gladio percussum esse ab vno de illis, ne indicaret. Pompeius in hortos nuntiauit. arcessor in primis. de amicorum sententia rem defert ad senatum. non poterant illius mei, patriæque custodis tanta suspicione metu exanimari: sed mirabar tamen credi Poppæ ebriosorum confessionem seruorum audiri: vel ia latere, quod acu punctum videretur, pro gladiatoris putari. Verumetiam, vt intelligo,

uebat magis Pompeius, quam timebat, non ea solum quæ timenda erant, sed omnia, ne aliquid vos timeretis. Oppugnata domus C. Cæsaris clarissimi & fortissimi viri per multas noctis horas nuntiabatur: nemo audierat tam celebri loco, nemo senserat: tamen audiebatur. non poteram Cn. Pompeium præstantissima virtute ciuem, timidum suspicari: diligentiam, tota republica susceptа, nimiam nullam putabam. Frequentissimo senatu nuper in Capitolio senator inuentus est, qui Milonem cum telo esse diceret. nudauit se in sanctissimo templo, quoniam vita talis & ciuis, & viri fides non faciebat, nisi, eo tacente, res ipsa loqueretur. omnia falsa, atque insidiose ficta comperta sunt. Quod si tamen metuitur etiam nunc Milo; non hoc iam Clodianum crimen timemus, sed tuas Cn. Pompeii (te enim iam apello ea voce, vt me audire possis) tuas, inquam, suspiciones perhorrescimus. Si Milonem times, si hunc de tua vita nefarie, aut nunc cogitare, aut molitum aliquando aliquid putas; si Italiæ delectus, vt nonnulli conquisitores tui dictitant, si hæc arma, si Capitolinæ cohortes, si excubiæ, si vigiliæ, si delecta iuuentus, quæ tuum corpus domumque custodit, contra Milonis impetum armata est, atque illa omnia in hunc vnum instituta, parata, intenta sunt: magna in hoc certe vis, & incredibilis animus, & non vnius viri vires, atque opes indicantur, si quidem in hunc vnum & præstantissimus dux electus, & tota respublica armata est. sed quis non intelligit, omnes tibi reipublicæ partes ægras, & labantes, vt eas his armis sanares & confirmares, esse commissas? Quod si Miloni locus datus esset, probasset profecto tibi ipsi, neminem vnquam hominem homini cariorem fuisse, quam te sibi: nullum se vnquam periculum pro tua dignitate fugisse: cum illa ipsa terrima peste sæpissime pro tua gloria

contendisse tribunatum suum ad salutem meam
quæ tibi carissima fuisset, consilijs tuis gubernatum
se a te postea defensum in periculo capitis, adiutum
in petitione prætura: duos se habere semper amicis-
simos sperasse, te tuo beneficio, me suo quæ si non
probaret; si tibi ita penitus insedisset illa suspicio,
nullo vt euelli modo posset; si denique Italia a de-
lectu, vrbs ab armis, sine Milonis clade numquam
esset conquietura: næ ille haud dubitans cessisset
patria is, qui ita natus est, & ita consuevisset, Magna
tamen attestaretur, quod nunc etiam facit: Vide
quam sit varia vitæ, commutabilisque ratio, quam
vaga, volubilisque fortuna, quantæ infidelitates in
amicis, quam ad tempus aptæ simulationes, quanta
in periculis fugæ proximorum, quantæ timiditates
erit, erit illud profecto tempus, & illucescet aliquan-
do ille dies, cum tu *salutaribus, vt spero, reb
tuis, sed fortasse motu aliquo communium tempo
rum immutatis (qui quam crebro accidat, experi
debemus scire) & amicissimi beneuolentiam, & gra
uissimi hominis fidem, & vnius post homines na
tos fortissimi viri magnitudinem animi desider
Quamquam quis hoc credat, Cn. Pompeium in
publici, moris maiorum, rei denique publicæ
ritissimum, cum senatus ei commiserit, vt vide
ne quid respub. detrimenti caperet (quo vno vo
culo satis armati semper consules fuerunt, etiam
lis armis datis) hunc exercitu, hunc delectu di
iudicium expectatorum fuisse in eius consilijs
dicandis, qui vel iudicia ipsa tolleret? satis iudi
tum est a Pompeio, falso ista conferri in Milone
qui legem tulit, qua, vt ego sentio Milonem
solui oporteret; vt omnes confitentur, liceret. Q
vero in illo loco, atque in illis publicorum p
diorum copijs circumfusus sedet, satis declara
non terrorem inferre vobis (quid enim illo m
dignum, quam cogere, vt vos cum condemnet

quem anima duertere ipse, & more maiorum, & suo iure posset) sed præsidio esse; vt intelligatis, contra hesternam concionem illam licere vobis quod sentiatis libere iudicare. Nec vero me, iudices, Clodianum crimen mouet: nec tam sum demens, tamque vestri sensus ignarus, atque expers, vt nesciam quid de morte Clodij sentiatis: de qua si iam nollem ita diluere crimen, vt dilui, tamen impune Miloni palam clamare, atque mentiri glorioſe liceret. Occidi, occidi, non Sp. Melium, qui annona leuanda, iacturisque rei familiaris, quia nimis amplecti plebem putabatur, in suspicionem incidit regni appetendi: non Tiberium Gracchum, qui collegæ magistratum per seditionem abrogauit: quorum interfectores implerunt orbem terrarum nominis sui gloria: sed eum (auderet enim dicere, cum patriam periculo suo liberasset) cuius nefarium adulterium in puluinaribus sanctissimis nobilissimæ feminæ comprehenderunt eum, cuius supplicio senatus sollennes religiones expiandas sæpe censuit: eum, quem cum sorore germana nefarium stuprum fecisse L. Lucullus iuratus se, quæstionibus habitis dixit comperisse: eum, qui ciuem, quem senatus, quem populus, quem omnes gentes, vrbis ac vitæ, ciuium conseruatorem iudicabant, seruorum armis extetminauit: eum qui regna dedit, ademit, orbem terrarum quibuscum voluit, partitus est: eum, qui plurimis cædibus in foro factis, singulari virtute & gloria ciuem domum vi & armis compulit: eum, cui nihil vnquam nefas fuit nec in facinore, nec in libidine: eum, qui ædem Nymphatum incendit, vt memoriam publicæ recensionis tabulis publicis impressam extingueret: eum denique, cui tam nulla lex erat, nullum ciuile ius, nulli possessionum termini, qui non calumnia litium, non iniustis vindiciis ac sacramentis alienos fundos, sed castris, exercitu, signis inferendis petebat: qui non solum fo-

truſcos (eos enim penitus contempſerat) ſed hunc Cn. Pompeium virum fortiſſimum, atque optimum ciuem, iudicem noſtrum pellere poſſeſſionibus, armis, caſtriſque conatus eſt: qui cum architectis, & decempedis villas multorum, hortoſque peragrabat: qui ianiculo, & Alpibus ſpem poſſeſſionũ terminabat ſuarũ: qui cum ab equite R. ſplendidiſſimo, & forti vlro, T. Pacanio non impetraſſet vt inſulam in lacu Pretio vẽderet, repente lintribus in eam inſulam materiam, calcem, cæmenta atq; * arenam conuexit: dominoq; trans ripam inſpectante, non dubitauit ædificium exſtruere in alieno: qui huic T. Furfanio, cui viro dij immortales! (quid enim de muliercula Sanctia? quid de adoleſcente Apronio dico? quorum vtriq; mortem eſt minitatus niſi ſibi hortorum poſſeſſione ceſſiſſet) ſed auſus eſt Furfanio dicere, ſi ſibi pecuniam quantã popoſcerat non dediſſet, mortuum ſe in domum eius illaturum: qui inuidia huic eſſet tali viro confligendum: qui Appium fratrem, hominem mihi coniunctum fideliſſima gratia, abſentẽ de poſſeſſione fundi deiecit: qui parietem ſic per veſtibulum ſororis inſtituit ducere, ſic agere fundamenta, vt ſororem non modo veſtibulo priuaret, ſed omni aditu, & * limine. Quam quam hæc quidem iam tolerabilia videbantur: cui * æquabiliter in remp. in priuatos, in longinquos, in propinquos, in alienos, in ſuos irruebat: ſed neſcio quomodo iam vſu obdurueram, & percalluerat ciuitatis incredibilis patientia. Quæ vero aderant iam & impendebant, quonã modo ea aut depellere poteſſetis, * aut ferre imperium, ſi id ille nactus eſſet? Omitto ſocios, exteras nationes, reges, tetrarchas: vota enim feceratis, vt in eos ſe potius * mitteret quam in veſtras poſſeſſiones, veſtra tecta, veſtras pecunias, * pecunias dico ſa liberis medius fidius, ac iugibus veſtris nũquam ille effrenatas ſuas libidines cohibuiſſet. Fingi hęc putatis, quæ patent, quæ non

omnibus

omnibus, quæ tenentur: seruorum exercitus illum in vrbe conscripturum fuisse, per quos totam rempublicam resque priuatas omnium possideret? Quamobrem si cruentum gladium tenens clamaret T. Annius: Adeste quæso, atque audite, cives: P. Clodium interfeci: eius furores, quos nullis iam legibus, nullis iudicijs frenare poteramus, hoc ferro, & hac dextera a ceruicibus vestris repuli: per me vnum * effectum est, vt ius, æquitas, leges, libertas, pudor, pudicitia, in ciuitate manerent: *enimuero timendum quonam modo id * factum ferret ciuitas? nunc enim quis est, qui non probet? qui non laudet? qui non vnum post hominum memoriam T. Annium plurimum reipublicæ profuisse, maxima lætitia populum Romanum, cunctam Italiam, nationes omnes affecisse, & dicat, & sentiat? Nequeo vetera illa populi Romani, quanta fuerint gaudia iudicare: multas tamen iam summorum imperatorum clarissimas victorias ætas nostra vidit, quarum nulla neque tam diuturnam attulit lætitiam, nec tantam. mandate hoc memoriæ, iudices. spero multa vos liberosque vestros in republica bona esse visuros. in his singulis ita semper existimabitis, viuo P. Clodio, nihil horum vos visuros fuisse. in spem maximam, & quemadmodum confido, verissimam adducti sumus, hunc ipsum vnum, hoc summo viro consule, concussa hominum licentia, cupiditatibus fractis, legibus & iudicijs constitutis, salutarem ciuitati fore. Num quis igitur est tam demens, qui hoc P. Clodio viuo, contingere potuisse arbitretur? Quid? ea, quæ tenebas priuata, atque vestra, dominante homine furioso, quod ius perpetuæ possessionis habere potuisse? Non timeo, iudices, ne odio inimicitiarũ mearum inflãmatus libentius hæc in illum euomere videar, quã verius etenim etsi præcipuũ esse debebat, tamen ita communis erat omnium ille hostis, vt in

communi odio pæne æqualiter versaretur odium meum. Non potest dici satis, ne cogitari quidem, quantum in illo sceleris, quantum exitii fuerit. Quis hic, attendite iudices. nempe hæc est quæstio de interitu P. Clodij fingite animis. liberæ enim sunt cogitationes nostræ, & quæ volunt, sic intuentur, vt cernimus, quæ videmus, fingite igitur cogitatione imaginem huius cõditionis meæ, si possim efficere vt Milonem absoluatis: sed ita, si P. Clodius reuixerit. Quid vultu extimuistis? quonam modo ille vir vinus affecerat, qui mortuus inani cogitatione perculsit? quid? si ipse Cn. Pompeius, qui ea virtute ac sapientia est, vt ea potuerit semper, quæ nemo præter illum: si is, inquam potuisset, vt quæstionem de morte P. Clodii ferre. sic ipsum ab inferis excitare: vtrum putatis facturum fuisse? etiam propter amicitiam vellet illum ab inferis reuocare, propter rempublicam non feciset. Eius igitur mortis sedetis vltores, cuius vitam si putetis per vos restitui posse, nolitis: & de eius nece lata quæstio est, qui si eadem lege reuiuiscere posset, lata lex nunquam esset. Huius ergo interfector non esset etiam confitendo ab iis impetraturus, ne pœnam timeret, quos liberauisset? Græci homines deorum honores tribuit iis viris, qui tyrannos necauerunt. ego vidi Athenis quæ aliis in vrbibus Græciæ quas res diuinas talibus institutis viris? quos cantus? quæ carmina? prope ad immortalitatem, & religionem, & memoriam consecrantur: vos tanti conservatorem populi, tanti sceleris vltorem, non modo honoribus nullis afficietis, sed ad supplicium rapietis? etiam patieminis? Confiteretur, confiteretur, sine si feciisset, & magno animo, & libenter, se fecisse liberaris omnium cansa: quod certe ei non confitendum modo fuisset, verum etiam prædicandum. Etenim si id non negat, ex quo nihil petit, nisi ignoscatur, dubitaret id fateri, ex quo etiam

mia laudis essent petenda? nisi vero gratius putat esse vobis, sui se capitis, quam vestri ordinis defensorem fuisse: cum præsertim in ea confessione, si grati esse velletis, honores assequeretur amplissimos: sin factum vobis non probaretur (quamquam qui poterat salus sua cuique non probari?) sed tamen si minus fortissimi viri virtus ciuibus grata cecidisset, magno animo constantique cederet ex ingrata ciuitate. nam quid esset ingratius, quam lætari ceteros, lugere eum solum, propter quem ceteri lætarentur? Quamquam hoc animo semper omnes fuimus in patriæ proditoribus opprimendis, vt quoniam nostra futura esset gloria, periculum quoque & inuidiam nostram putaremus. nam quæ mihi contribuenda laus esset ipsi, cum tantum in consulatu meo pro vobis, ac liberis vestris ausus essem, si id, quod conabar, sine maximis dimicationibus meis me esse ausurum arbitrarer? quæ mulier sceleratum ac pernicioſum ciuem occidere non auderet, si periculum non timeret? Proposita inuidia, morte, pœna, qui nihilo segnius rempub. defendit, is vir vere putandus est. Populi grati est, præmiis afficere bene meritos de republica: ciues. viri fortis, ne suppliciis quidem moueri, vt fortiter feciſſe pæniteat. Quamobrem vteretur eadem confessione T. Annius, qua Ahala, qua Nasica, qua Opimius, qua Marius, qua nosmetipsi: & si grata respub. esset, lætaretur: si ingrata, tamen in graui fortuna, conscientia sua niteretur. Sed huius beneficij gratiam, iudices. fortuna populi Romani, & vestra felicitas, & dii immortales sibi deberi putant. Nec vero quisquam aliter arbitrari potest, nisi qui nullam vim cælestem existimat humanæ diuinumque imperij vestri magnitudo, neque solis, nec cæli & signorum motus, nec vicissitudines rerum, atque ordines mouent, neque id, quod maximum est, maiorum fa-

pientia ,qui sacra, qui ceremonias , qui auspicia
ipsi sanctissime coluerunt, & nobis suis pollen
prodiderunt. Est, est profecto illa vis: neque in his
corporibus, atque in hac imbecillitate nostra inclu
quiddam quod vigeat, & sentiat, & non ineat in
hoc tanto naturæ, tam præclaro motu: nisi forte
idcirco esse non putant,quia non apparet, nec cer
nitur: perinde quasi nostram ipsam mentem, qu
sapimus,qua prouidemus, qua hæc ipsa agimus, a
dicimus videre, aut plane qualis, aut vbi sit sens
possimus. Ea vis, * ea est igitur, quæ sæpe incred
biles huic vrbi felicitates, atque opes attulit: qu
illam perniciem extinxit ac sustulit: cui primu
mentem iniecit, vt vi irritare, ferroque lacesse
fortissimum virum auderet, vinceretur que ab e
quem si vicisset, habiturus esset impuniratem, &
licentiam sempiternam. Non est humano consil
ne mediocri quidem,iudices, deorum immortal
cura res illa perfecta: religiones, mehercule ip
aræque,cum illam belluam cadere viderunt, co
mouisse se videntur, & ius in illo suum retinui
vos * enim Albani tumuli, atque luci, vos, inq
imploro,atque obtestor, vosque Albanorum ob
tæ aræ sacrorum populi Rom. sociæ, & aequ
quas ille præceps amentia, cæsis, prostratisque
stissimis lucis, substructionum insanis molibus
pressérat:vestrę tumaræ, vestræ religiones vig
runt, vestra vis valuit, quam ille omni sceler
luerat: tuque ex tuo edito monte Latialis sa
Iupiter,cuius ille lacus, nemora, finesque sæpe
ni nefario stupro, & scelere maculabat, aliq
do ad eum puniendum oculos aperuistis vobis
vobis vestro in conspectu seræ, sed iustæ tame
debitæ pœnæ solutę sunt. nisi forte hoc etiam
factum esse dicimus, vt ante ipsum sacrarium
næ deę, quod est in fundo T.Sextij Galli in p
honesti & ornati adolescentis, ante ipsam,

quam, Bonam deam, cum prœlium commisisset primum illud vulnus acceperit, quo teterrimam mortem obiret: vt non absolutus iudicio illo nefario videretur, sed ad hanc insignem pœnam reseruatus. Nec vero non eadem ira deorum hanc eius sacrificiis iniecit amentiam, vt sine imaginibus sine cantu, sine ludis, sine exsequiis, sine lamentis, sine laudationibus, sine funere, oblitus cruore & luto, spoliatur illius supremi diei celebritate, quam concedere etiam inimici solent, amburetur, * etiam abiectus. non fuisse credo tas clarissimorum virorum formas illi tæterrimo paricidæ aliquid decoris afferre, neq; vllo in loco potius mortem eius lacerari, quam in quo vita esset damnata. Dura mihi medius fidius iam fortuna populi Rom. & crudelis videbatur, qui ex annos illum in hac rempubli. insultare videret, & pateretur, polluerat stupro sanctissimas religiones: senatus grauissima decreta perfregerat: pecunia se palam a iudicibus redemerat: vexarat in tribunatu senatum: omnium ordinum consensu pro salute reip. gesta rescinderat: me patria expulerat: bona diripuerat. domum incenderat: liberos, coniugem meam vexauerat: Cn. Pompeio nefarium bellum indixerat: magistratuum, priuatorumque cædes effecerat: domum mei fratris incenderat: vastarat Etruriam: multos sedibus ac fortunis eiecerat, inflabat, vrgebat: capere eius amentiam ciuitas, Italia, prouinciæ, regna non poterant. incidebant iam domi leges, quæ nos nostris seruis addicerent: nihil erat cuiusquam, quod quidem ille adamasset, quod non hoc anno suum fore puraret. obstabat eius cogitationibus nemo præter Milonem, illum ipsum, qui poterat obstare: Cn. Pompeium nouo reditu in gratiam quasi deuinctum sibi retinebat: Cæsaris potentiam, suam potentiam esse * dicebat: bonorum animos etiam in-

pientia ,qui sacra, qui ceremonias , qui auspicia ipsi sanctissime coluerunt , & nobis suis pollen prodiderunt. Est, est profecto illa vis: neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra inc quiddam quod vigeat, & sentiat, & non ineat in hoc tanto naturæ, tam præclaro motu: nisi forte idcirco esse non putant,quia non apparet, nec cernitur: perinde quasi nostram ipsam mentem, qu sapimus,qua prouidemus, qua hæc ipsa agimus, a dicimus videre, aut plane qualis, aut vbi sit sens possimus. Ea vis, * ea est igitur, quæ sæpe incred biles huic vrbi felicitates, atque opes attulit: qu illam perniciem extinxit ac sustulit: cui primu mentem iniecit, vt vi irritare, ferroque lacess fortissimum virum auderet, vinceretur que ab quem si vicisset, haberet impuniratem, licentiam sempiternam. Non est humano consil ne mediocri quidem,iudices, deorum immortal cura res illa perfecta: religiones, mehercule ip aræque,cum illam belluam cadere viderunt, co mouisse se videntur, & ius in illo suum retinu vos * enim Albani tumuli, atque luci, vos, inq imploro,atque obtestor, vosque Albanorum ob tæ aræ sacrorum populi Rom. sociæ, & æqua quas ille præceps amentia, cæsis, prostratisque s ctissimis lucis, substructionum insanis molibus preſſerat:vestrę tum aræ, vestræ religiones vig runt, vestra vis valuit, quam ille omni scelere p luerat: tuque ex tuo edito monte Latialis sa Iupiter,cuius ille lacus, nemora, finesque sæpe ni nefario stupro, & scelere maculabat, aliq do ad eum puniendum oculos aperuistis vobis vobis vestro in conspectu ferę, sed iustæ tame debitæ pœnæ solutę sunt. nisi forte hoc etiam factum esse dicimus, vt ante ipsum sacrarium næ deę, quod est in fundo T.Sextij Galli in po honesti & ornati adolescentis, ante ipsam,

quam, Bonam deam, cum prœlium commisisset primum illud vulnus acceperit, quo teterrimam mortem obiret: vt non absolutus iudicio illo nefario videretur, sed ad hanc insignem pœnam reseruatus. Nec vero non eadem ira deorum hanc eius sarcinitibus iniecit amentiam, vt sine imaginibus sine cantu, sine ludis, sine exsequiis, sine lamentis, sine laudationibus, sine funere, oblitus cruore & luto, spoliatur illius supremi diei celebritate, quam concedere etiam inimici solent, amburetur, * etiam abiectus. non fuisse credo tas clarissimorum virorum formas illi tæterrimo parricidæ aliquid decoris afferre, neq; vllo in loco potius mortem eius lacerari, quam in quo uita esset damnata. Dura mihi medius fidius iam fortuna populi Rom. & crudelis videbatur, quæ ot annos illum in hac rempubli. insultare videret, & pateretur, polluerat stupro sanctissimas religiones: senatus grauissima decreta perfregerat: pecunia se palam a iudicibus redemerat: vexarat in tribunatu senatum: omnium ordinum consensu pro salute reip. gesta rescinderat: me patria expulerat: bona diripuerat. domum incenderat: liberos, coniugem meam vexauerat: Cn. Pompeio nefarium bellum indixerat: magistratuum, priuatorumque cædes effecerat: domum mei fratris incenderat: vastarat Etruriam: multos sedibus ac fortunis eiecerat, inflabat, vrgebat: capere eius amentiam ciuitas, Italia, prouinciæ, regna non poterant. incidebant iam domi leges, quæ nos nostris seruis addicerent: nihil erat cuiusquam, quod quidem ille adamasset, quod non hoc anno suum fore puraret. obstabat eius cogitationibus nemo præter Milonem, illum ipsum, qui poterat obstare: Cn. Pompeium nouo reditu in gratiam quasi deuinctum obtrabatur: Cæsaris potentiam, suam potentiam esse * dicebat: bonorum animos etiam in-

meo casu contempserat? Milo vnus vrgebat. Hi dij immortales, vt supra dixi, mentem dederunt illi perdito, ac furioso, vt huic faceret insidias: alter perire pestis illa non potuit. numquam illum resp. suo iure esset vlta. senatus, credo, prætorem cum circumscripsisset. ne cum solebat quidem id facere in priuato eodem hoc, aliquid profecerat. An consules in prætore coercendo fortes fuissent primum, Milone occiso, habuissent suos consules: deinde quis in eo prætore consul fortis esset, per quem tribunum, virum consularem crudelissime necatum esse meminisset? omnia possideret, teneret: lege noua, quæ est inuenta apud eum cum reliquis legibus Clodianis, seruos nostros libertos suos fecisset. postremo, nisi eum dij immortales insanam mentem impulissent, vt homo effeminatus fortissimum virum conaretur occidere, hodie rempublicam nullam haberetis. An ille prætor, ille vero consul, si modo hæc templa, atque ipsa mœnia starent, consuetudo, tamdiu, & consulatum eius expectare potuissent, ille denique vnus, mali nihil fecisset, qui mortuus, vno ex suis satellitibus Sext. Clodio duce, curiam incenderit? quo quid miserius, quid acerbius, quid luctuosius vidimus? templum sanctissimum, amplitudinis, mentis, consilij publici, capitolio vrbis, aram sociorum, portum omnium gentium, sedem ab vniuerso populo Romano concessam vni ordini, inflammari, excindi, funestari? neque id fieri a multitudine imperita, (quamquam id quoque fuisset miserum id ipsum) sed ab vno, qui cum tanto ausus sit vltor pro mortuo, quid significem profecto non esse ausus? In curiam potissimum abiecit, eam mortuus incenderet, quam viuus euertere & sunt, qui de via Appij querantur, taceant de curia? Ecquando ab eo spirante forum potuit defendi, cuius non restiterit cadaueri curia? Excitate, excitate eum, si potestis ab inferis: [illegible]

getis impetum viui, cuius vix sustinetis furias insepulti? nisi vero sustinuistis eos, qui cum facibus ad curiam concurrerunt, cum * falcibus ad Castoris, cum gladiis toto foro volitarunt. Cædi vidistis populum Romanum, concionem gladiis disturbari, cum audiretur silentio M. Cœlius tribunus plebis vir fortissimus, & in suscepta caussa firmissimus, & bonorum voluntati, & auctoritati senatus * deditus, & in hac Milonis siue inuidia, siue fortuna, singulari, diuina, & incredibili fide. Sed iam satis multa de caussa, extra caussam etiam nimis fortasse multa. Quid restat? nisi vt orem, obtesterq; vos, iudices, vt eam misericordiam tribuatis fortissimo viro, quam ipse non implorat, ego autem, repugnante hoc, & imploro, & expoſco. Nolite, si in nostro omnium fletu nullam lacrymam aspexistis Milonis, si vultum semper eundem, si vocem, si orationem stabilem, ac non mutatam videtis, hoc minus ei parcere: atque haud scio, an multo etiam sit adiuuandus magis. Etenim si in gladiatoriis pugnis, & infimi generis hominum conditione atque fortunati nidos, & supplices, & vt viuere liceat obsecrantes, etiam odisse solemus: fortes, & animosos, & se acriter ipsi morti offerentes seruari cupimus. eorumque non magis miseret, qui nostram misericordiam non requirunt, quam qui illam efflagitant: quanto hoc magis in fortissimis ciuibus facere debemus? Me quidem, iudices, exanimant, & interimunt hæ voces Milonis, quas audio assidue, & quibus interſum quotidie: Valeant, inquit, valeant ciues mei: sint incolumes, sint florentes, sint beati: steterit hæc vrbs præclara, mihique patria charissima, quoquo modo merita de me erit: tranquilla republ. ciues mei (quoniam mihi cum illis non licet) sine me ipsi, sed per me tamen, perfruantur: ego cedam, atque abibo, si mihi republica bona frui non li-

cuerit, at cerebo mala: & quamprimum retigere bene moratam & liberam ciuitatem, in ea conquiescam. O frustra, inquit, suscepti mei labores: o spes fallaces: o cogitationes inanes meæ. Ego cum tribunus pleb. reipub. oppessa me senatui dedissem, quem existinctum acceperam; equitibus Romanis, quorum vires erant debiles: bonis viris, qui omnem auctoritatem Clodianis armis abieceranti mihi vnquam bonorum præsidium defuturum putarem? Ego cum te (mecum enim sæpissime loquitur) patriæ reddidissem, mihi non futurum in patria putarem locum? Vbi nunc senatus est, quem secuti sumus? vbi equites Romani, illi, illi, inquit, tui? vbi studia municipiorum? vbi Italiæ voces? vbi denique tua, M. Tulli, quæ plurimis fuit auxilio, vox, & defensio? mihine ea soli, qui pro te toties mortem obtuli, nihil potest opitulari? nec vero hæc, iudices, vt ego nunc, flens, sed hoc eodem loquitur vultu quo videtis. negat enim se, negat ingratis ciuibus fecisse, quæ fecerit: timidis, & omnia circumspicientibus pericula, non negat. plebem, & infimam multitudinem, quæ P. Clodio ducente fortunis vestris imminebat, eam, quo tutior esset vita vestra, se fecisse commemorat, vt non modo virtute flecteret, sed etiam tribus suis patrimonio deliniret: nec timet, ne cum plebem muneribus placarit, vos non conciliarit meritis in rempub. singularibus: senatus erga se beneuolentiam temporibus his ipsis sæpe esse perspectam; vestras vero, & vestrorum ordinum occursationes, studia, sermones, quemcumque cursum fortuna dederit, secum se ablaturum esse dicit. Meminit etiam sibi vocem præconis modo defuisse, quam minime desiderari. populi vero cunctis suffragiis, quod vnum cupierit se consulem declaratum. nunc denique, si hæc ante contra se sint futura, sibi facinoris suspicionem non facti crimen obstare. Addit hæc, quæ certe

ra sunt, fortes & sapientes viros non tam præmia sequi solere recte factorum, quam ipsa recte facta: se nihil in vita, nisi præclarissime fecisse: si quidem nihil sit præstabilius viro, quam periculis patriam liberare: beatos esse, quibus ea res honori fuerit a suis ciuibus: nec tamen eos miseros, qui beneficio ciues suos viceriat. Sed tamen ex omnibus præmiis virtutis, si esset habenda ratio præmiorum, amplissimum esse præmium gloriam: esse hanc vnam, quæ breuitatem vitæ posteritatis memoria consolaretur: quæ efficeret, vt absentes adessemus, mortui viueremus: hanc denique esse cuius gradibus etiam homines in cælum videantur ascendere. Deme, inquit, semper populus Romanus, semper omnes gentes loquentur, nulla vmquam obmutescet vetustas quin hoc tempore ipso cum omnes a tuis inimicis faces inuidiæ meæ subiiciuntur: tamen omni in hominum cœtu gratiis agendis, & gratulationibus habendis, & omni sermone celebramur. Omitto Etruriæ festos, & actos, & institutos dies centesima lux est hæc ab interitu P. Clodij: & opinor, vltra quam fines imperij populi Romani sunt, non solum fama iam de illo, sed etiam lætitia peragrauit. Quamobrem vbi corpus hoc sit, non inquit, laboro, quoniam omnibus in terris & iam versatur, & semper habitabit nominis mei gloria. Hæc tu mecum sæpe his absentibus: sed iisdem audientibus, hæc ego tecum Milo: Te quidem, quod isto animo es, satis laudare non possum: sed quo est illa magis diuina virtus, eo maiore a te dolore diuellor. Nec vero si mihi eriperis, reliqua est illa tamen ad consolandum querela, vt his irasci possim, a quibus tantum vulnus accepero. non enim inimici mei te mihi eripient, sed amicissimi: non male aliquando de me meriti, sed semper optime. Nullum vmquam, iudices, mihi tantum dolorem inuretis (etsi quis potest esse tan-

cuerit, at carebo mala: & quamprimum retigem bene moratam & liberam ciuitatem, in ea conquiescam. O frustra, inquit, suscepti mei labores: o spes fallaces: o cogitationes inanes meæ. Ego cum tribunus pleb. repub. oppessa me senatui dedissem, quem existinctum acceperam; equitibus Romanis, quorum vires erant debiles bonis viris, qui omnem auctoritatem Clodianis armis abieceranti; mihi vnquam bonorum præsidium defuturum putarem? Ego cum te (mecum enim sæpissime loquitur) patriæ reddidissem, mihi non futurum in patria putaren locum? Vbi nunc senatus est, quem secuti sumus? vbi equites Romani, illi, illi, inquit, tui? vbi studia municipiorum? vbi Italiæ voces? vbi denique tua, M. Tulli, quæ plurimis fuit auxilio, vox, & defensio? mihine ea soli, qui pro te toties mortem obtuli, nihil potest opitulari? nec vero hæc iudices, vt ego nunc, flens, sed hoc eodem loquitur vultu quo videtis. negat enim se, negat ingratis ciuibus fecisse, quæ fecerit: timidis, & omnia circumspicientibus pericula, non negat. plebem & infimam multitudinem, quæ P. Clodio duce fortunis vestris imminebat, eam, quo tutior esset vita vestra, se fecisse commemorat, vt non modo virtute flecteret, sed etiam tribus suis patrimonium deliniret: nec timet, ne cum plebem muneribus placarit, vos non conciliarit meritis in rempub. singularibus: senatus erga se beneuolentiam temporibus his ipsis sæpe esse perspectam; vestras vero, & vestrorum ordinum occursationes, studia, sermones, quemcumque cursum fortuna dederit, secum se ablaturum esse dicit. Meminit etiam sibi vocem præconis modo defuisse, quam minime desiderari populi vero cunctis suffragiis, quod vnum cupierit se consulem declaratum. nunc denique, si hæc arma contra se sint futura, sibi facinoris suspicionem non facti crimen obstare. Addit hæc, quæ certe v-

ri sunt, fortes & sapientes viros non tam præmia sequi solere recte factorum, quam ipsa recte facta: se nihil in vita, nisi præclarissime fecisse: si quidem nihil sit præstabilius viro, quam periculis patriam liberare: beatos esse, quibus ea res honori fuerit a suis ciuibus: nec tamen eos miseros, qui beneficio ciues suos viceriat. Sed tamen ex omnibus præmiis virtutis, si esset habenda ratio præmiorum, amplissimum esse præmium gloriam: esse hanc vnam, quæ breuitatem vitæ posteritatis memoria consolaretur: quæ efficeret, vt absentes adessemus, mortui viueremus: hanc denique esse cuius gradibus etiam homines in cælum videantur ascendere. Deme, inquit, semper populus Romanus, semper omnes gentes loquentur, nulla vmquam obmutescet vetustas quin hoc tempore ipso cum omnes a tuis inimicis faces inuidiæ meæ subiiciuntur: tamen omni in hominum cœtu gratiis agendis, & gratulationibus habendis, & omni sermone celebramur. Omitto Etruriæ festos, & actos, & institutos dies centesima lux est hæc ab interitu P. Clodij: & opinor, vltra quam fines imperij populi Romani sunt, non solum fama iam de illo, sed etiam lætitia peragrauit. Quamobrem vbi corpus hoc sit, non inquit, laboro, quoniam omnibus in terris & iam versatur, & semper habitabit nominis mei gloria. Hæc tu mecum sæpe his absentibus: sed iisdem audientibus, hæc ego tecum Milo: Te quidem, quod isto animo es, satis laudare non possum: sed quo est illa magis diuina virtus, eo maiore a te dolore diuellor. Nec vero si mihi eriperis, reliqua est illa tamen ad consolandum querela, vt his irasci possim, a quibus tantum vulnus accepero. non enim inimici mei te mihi eripient, sed amicissimi: non male aliquando de me meriti, sed semper optime. Nullum vmquam, iudices, mihi tantum dolorem inuretis (etsi quis potest esse tan-

tus?) sed ne hunc quidem ipsum, vt obliuiscar quæ-
ti me semper feceritis. quæ si vos cepit obliuio, aut
si in me aliquod offendistis, cur non id meo capite
potius luitur, quam Milonis? Præclare enim vixe-
ro, si quid mihi acciderit prius, quam hoc tantum
mali videro. Nunc me vna consolatio sustentat,
quod tibi, o T. Anni, nullum a me amoris, nullum
studij, nullum pietatis officium defuit. Ego inimici-
tias potentium pro te appetiui: ego meum sæpe
corpus, & vitam obieci armis inimicorum tuorum:
ego me plurimis pro te supplicem abiecit: bona, for-
tunas meas, ac liberorum meorum in communionem
tuorum temporum contuli: hoc deniq; ipso die, si
qua vis est parata, si qua dimicatio capitis futura,
depoſco. Quid iam restat? quid habeo quod dicam,
quod faciam pro tuis in me meritis? nisi vt eam for-
tunam, quæcunq; erit tua, ducam meam? Non re-
cuso, non abnuo: vosq; obsecro, iudices, vt vestra
beneficia, quæ in me contulistis, aut in huius salu-
augeatis, aut in eiusdem exitio occasura esse * iube-
atis. His lacrymis non mouetur Milo est * quodam
incredibili robore animi: ex lium ibi esse putat, u-
bi virtuti non sit locus: mortem naturæ finem es
non pœnam. Sed hic ea mente natus est, quid vo
iudices? quo tandem animo eritis? memoriam Mi-
lonis retinebitis, ipsum eiicietis? & erit digni
locus in terris vllus, qui hanc virtutem excipia
quam hic, qui procreauit? Vos, vos appello fortis-
mi viri, qui multum pro repub. sanguinem effu-
stis: vos in viri & in ciuis inuicti appello pericu
centuriones, vosq; milites vobis non modo inf
& antibus, sed etiam armatis, & huic iudicio præ
dentibus, hæc tanta virtus ex hac vrbe expelle
exterminabitur? eiicietur? O me miserum, o
infelicem. reuocare tu me in patriam, Milo, po
isti per hos; ego te in patria per eosdem retin
non potero? Quid respondebo liberis meis, qui

parent

parentē alterum putāt: quid, tibi Q. frater, qui nunc abes, conserti mecum, tēporum illorū? me non potuisse Milonis salutem tueri per eosdem, per quos nostrā ille seruasset? at in qua caussa non potuisses quæ est grata gētibus a quibus non potuisse? ab iis qui maxime P. Clodij morte acquierant. quo deprecāte me. Quod nam concepi tantū scelus, aut quod in me tantum, facinus admisi, iudices, cum illa indicia cōmunis exitij indagauī, patefeci, protuli, extinxi? omnes in me, meoq; redundant ex illo fonte dolores. Quid me reducem esse voluistis? an vt inspectante me, expellerentur ij, per quos essem restitutus? Nolite, obsecro vos, pati, mihi acerbiorē reditum esse, quam fuerit ille ipse discessus. Nam qui possum putare me restitutū esse, si distrahor ab iis, per quos restitutus sum? Vtinā dij immortales fecissent (pace tua patria dixerim. metuo enim ne scelerate dicam in te, quod pro Milone dicam pie) vt P. Clodius non modo viueret, sed etiā prætor, consul, dictator esset antequam hoc spectaculum viderē. O dii immortales! fortem, & a vobis, iudices, conseruādum virū. Minime, minime, inquit, immo vero pœnas ille debitas luerit. nos subeamus, si ita necesse est, non debitas. Hiccine vir patriæ natus, vsquam nisi in patria moretur? aut, si forte pro patria, huius vos animi monumenta retinebitis, corporis in Italia nullum sepulchrum esse patiemini? hunc sua quisquam sententia ex hac vrbe expellet, quem omnes vrbes expulsum a vobis ad se vocabunt? O terram illam beatam, quæ hunc virum exceperit? hanc ingratam, si eiecerit: miseram, si amiserit. Sed finis sit, neque enim præ lacrymis iam loqui possum, & hic se lacrimis defendi vetat. vos oro obtestorq; iudices, vt in sententiis ferendis, quod sentietis, id iudiatis, Vestram virtutem, iustitiam, fidem (mihi credite) is maxime probauit, qui in iudicibus legendis optimum & sapientissimum quemque legit.

PRO C. RABIRIO POSTVMO.

ORATIO. XXXIX.

SIquis est, iudices, qui C. Rabirium, quod suæ fortunæ fundatas præsertim, atque optime constitutas opes potestati regiæ, libidinique commiserit, reprehendendum putet, ascibat ad iudicium suum non modo meam, sed huius etiam ipsius qui commisit, sententiam neq; enim cuiquam eius consilium vehementius, quam ipsi displicet. quamquam hoc plerumque facimus, vt consilia euentis ponderemus; & cu bene quid processerit, multũ illum prouidisse; cu secus, nihil sensisse dicamus. Si extitisset in regeb des, nihil sapientius Postumo: quia fefellit rex, nihi hoc amentius dicitur: vt iam nihil esse videatur, u si d uinare, sapientis. Sed tamen si quis est, iudices qui illam Postumi siue inanem spem, siue inconsi tam rationem, siue (vt grauissimo verbo vtar) te meritatem vituperandam putet, ego eius opinio non repugno: illud tamen deprecor, vt cum ab ip sa fortuna crudelissime videat huius consilia ei multata, nequid ad eas ruinas, quibus hic oppre sus est, addendum acerbitatis putet. Satis est, i mines imprudentia lapsos non errigere: vrgere v ro iacentes, aut præcipitantes impellere, certe inhumanum præsertim, iudices, cum sit hoc gene hominum probe natura datum, vti qua in fam laus aliqua forte, floruerit, hanc fere qui sunt e stirpis, quod sermo hominum ad memoriam, p

trum virtute celebretur, cupidissime persequantur: siquidem non modo in gloria rei militaris Paullum Scipio, aut Maximum filius, sed etiam in deuotione vitæ, & in ipso genere mortis imitatus est P. Decium filius. Sint igitur similia, iudices, parua magnis, fuit enim pueris nobis, huius pater C. Curius princeps ordinis equestris, fortissimus, & maximus publicanus: cuius in negotiis gerendis magnitudinem animi non tam homines probassent, nisi in eodem benignitas incredibilis fuisset: vt in augenda re non auaritiæ prædam, sed instrumentum bonitati quærere videretur. Hoc ille natus, quamuis patrem suum numquam viderat; tamen & natura ipsa duce, quæ plurimum valet, & assiduis domesticorum sermonibus in paternæ culpæ similitudinem deductus est. multa gessit: multa contraxit: magnas partes habuit publicanorum: credidit populis: in pluribus prouinciis eius versata res est: dedit se etiam regibus: huic ipsi Alexandrino grandem iam antea pecuniam credidit, nec interea locupletare amicos vnquã suos destitit, mittere negotium, dare partes, * augere, fide sustentare: quid multa? cum magnitudine animi, tum liberalitate, vitam patris, & consuetudinem expressérat. Pulsus interea regno Ptolemæus dolosis consiliis (vt dixit Sibylla, sensit Postumus) Romam venit. huic egenti, & roganti hic infelix pecuniam credidit: nec tum primum. nam regnanti crediderat absens: nec temere se credere putabat, quod erat nemini dubium, quin is in regnum restitueretur a senatu populoque Rom. In hando autem, & credendo processit longius: nec iam solum pecuniam credidit, sed etiam amicum, stulte, quis negat? aut * quis iam non admonet, quod male cecidit? bene consultum putares. d est difficile, quod cum spe magna sis ingressus, i non exequi vsque ad extremum. Supplex erat

rex,multa rogabat,omnia pollicebatur: vt iam metuere Postumus cogeretur,ne quod crediderat,perderet,si credendi constituisset modum nihil autem erat illo blandius,nihil hoc benignius: vt magis paniteret cœpisse,quã liceret desistere. Hinc primum exoritur crimen illud, senatum corruptum esse dicunt. O dii immortales hæc est illa exoptata iudiciorum seueritas? corruptores nostri caussam dicunt; nos qui corrupti sumus, non dicimus. Quid *ergo?senatum defendam hoc loco,iudices? omni equidẽ loco debeo:ita de me est meritus ille ordo: sed id nec agitur hoc tempore, nec cum Postumi caussa res ista coniuncta est. Quamquam ad sumptum itineris, ad illam magnificentiam apparatus, comitatumq; regium suppeditata pecunia a Postumo est, factaq; syngraphæ sunt in Albano Cn. Pompeij,cum ille Roma profectus esset; tamen non debuit is, qui dabat, quo ille, qui accipiebat, confiteretur,quærere. non enim latroni, sed regi credidit, nec regi inimico populi Rom. sed ei cuius reditum consuli datum a senatu videbat;nec ei regi qui alienus ab hoc imperio esset, sed ei quicum fœdus senatus in Capitolio viderat. Quid si creditor in culpa sit,nõ qui improbe credita pecunia vsus: damnetur is,qui fabricatus gladium est,& vendidit,non is, qui illo gladio ciuem aliquem interemit. Quamobrem neque tu C. Memmi, hoc facere debes,vt senatus, cuius auctoritati te ab adolescentiæ dedisti, in tanta infamia versari velis: neque ego,id,quid non agitur defendere. Postumi enim caussa, quæcumque est,seiuncta a senatu est. Quod si item a Gabinio iunctam ostendero,certe quod dicas, nihil habebis. est enim hæc caussa. QVO EA PECVNIA PERVENERIT, quasi quædam appendicula caussæ dicatæ,atque damnatę. Sunt lites æstimatę A Gabinio, nec * prædes dati nec ex eius bonis quanta summa litium fuisset, a * populo recipi, lex eq-

est. Iubet lex Iulia persequi ab iis, ad quos ea pecunia, quam is ceperit, qui damnatus sit, peruenerit. Si est hoc nouum in lege Iulia, sicuti multa sunt seuerius scripta, quam in antiquis legibus, & sanctius iudicata: sane etiam consuetudo huius generis iudiciorum noua * sit. sin hoc totidem verbis translatum caput est, quod fuit non modo in Cornelia, sed etiam ante in lege Seruilia per deos immortales, quid agimus, iudices? aut quem hunc morem nouorum iudiciorum in rempub. inducimus? Erat enim haec consuetudo nota vobis quidem omnibus: sed si vsus magister est optimus, mihi debet esse notissima. Accusaui de pecuniis repetundis, iudex sedi, praetor quaesiui, defendi plurimos, nulla pars, quae aliquam facultatem * dicendi afferre posset, non mea fuit. ita contendo, neminem vmquam, QVO EA PECVNIA PERVENISSET, causam dixisse, qui in aestimandis litibus appellatus non esset: in litibus autem nemo appellabatur, nisi ex testium dictis, aut tabulis primatorum, aut rationibus ciuitatū. Itaq; in inferendis litibus adesse solebant, qui aliquid de se ve ebantur: & cum erunt appellati, si videbatur, statim contradicere solebant; sin eius temporis recentem inuidiā pertimuerant, respondebant postea. quod cum fecissent, permulti saepe vicerūt. hoc vero nouum est ante hoc tempus omnino inauditum, in litibus Postumi nomen est nusquam. in litibus dico? modo vos iidem in A. Gabinium iudices sedistis. num quis testis Postumi appellauit? testis autem? num accusator? num denique toto illo iudicio Postumi nomen audistis? non igitur reus ex ea causa, quae iudicata est, redundat Postumius, sed est arreptus vnus eques Rom. de pecuniis repetundis reus, quibus tabulis? quae in iudicio * A Gabinij recitatae non sunt. quo teste? a quo tum appellatus nusquam est, qua illatione litium? in qua Postumi mentio

facta nulla est.qua lege? qua non tenetur. Hic iam, iudices, vestri consilij res est,vestræ sapientiæ: quid deceat vos, non quantum liceat vobis spectare debetis. si enim quid liceat quæritis, potestis tollere e ciuitate,quem vultis. tabella est, quæ dat potestatem,occultat eadem libidinem, cuius conscientiam nihil est quod quisquam timeat, si non pertimescat suam. Vbi est igitur sapientia iudices? in hoc, vt non solum quid possit, sed etiam quid debeat,ponderet: nec quantum sibi permissum, meminerit solum, sed etiam quatenus commissum sit. Datur tibi tabella iudicij. qua lege? Iulia de pecuniis repetundis. quo de reo? de equite Rom. At iste ordo lege ea non tenetur. illo,inquit,capite,quod erat in Postumũ,quod in Gabinium iudex esses, nihil Gabinio datum,cum in eum lites æstimarẽtur. at nunc audio. reus igitur Postumus est ea lege, qua non modo ipso, sed totus etiam ordo solutus ac liber est. Hic ego nunc non vos prius implorabo equites Rom quorum ius iudicio tentatur, quam vos senatores,quorum agitur fides in hunc ordinem: quæ quidem cum sæpe ante, tum in hac ipsa causa nuper est cognita. nam cum optimo, & præstantissimo consule Cn. Pompeio de hac ipsa quæstione referente,exsisterent nonnullæ,sed perpaucæ, tamen acerbæ sententiæ, quæ censerent, vt tribuni,vt præfecti,vt scribæ, vt comites omnes magistratuum legge hac tenerentur:vos, vos, inquam ipsi, & senatus frequens restitit: & quamquam tum propter multorum delicta etiam ad innocentium periculum impius illud exarserat; tamen eum odium non restinguetetis, huic ordini ignem nouum subiicietis, suistis. Hoc animo igitur senatus. Quid vos equites Romani, quid tandem estis acturi? Glacia solebat,homo impurus, sed tamẽ acutus, populum monere,vt cum lex aliqua recitaretur, primum versum attendere: si esset dictator, consul, pro

tor, magister equitum, ne laboraret, sciret nihil ad se pertinere? sin autem, QVICVMQVE POST HANC LEGEM viderit nequa noua quæstione alligaretur. Nunc vos, equites Romani videte. scitis me ortum e vobis, omnia semper sensisse pro vobis: nihil horum sine magna cura, & summa caritate vestri ordinis loquor: alius alios homines, & ordines, ego vos semper complexus sum. moneo, & prædico, integra re cautaque denuntio, omnes homines deosq; testor, dum potestis, dū licet, prouidete ne duriorē vobis conditionem statuatis, ordinique vestro, quam ferre possit, serpet hoc malum (mihi credite) longius, quam putatis. Potentissimo, & nobilissimo tribuno pleb. M. Druso vnā in equestrem ordinem quæstionem ferenti, SI QVIS OB REM IVDICATAM PECVNIAM CEPISSET, aperte equites Romani restiterunt. quid? hoc licere volebant? minime: neque solum hoc genus pecuniæ capiendæ turpe, sed etiam nefarium arbitrabantur. attamen ita disputabant, eos teneri legibus oportere, qui suo iudicio essent illam conditionem vitæ secuti. Delectat amplissimus ciuitatis gradus, fasces, secures, imperia, prouinciæ, sacerdotia, triumphi, denique imago ipsa ad posteritatis memoriam prodita: est simul etiam solicitudo aliqua, & legum & iudiciorum maior quidam metus. nos ista numquam contempsimus, (ita enim disputabant) sed hanc vitam quietam atque otiosam secuti sumus, quæ quoniam honore caret, caret etiam molestia. Tam es tu iudex, quam ego senator. ita est: sed tu istud petisti, ego hoc cogor. quare aut iudici mihi non esse liceat, aut legem lege senatoria non timere. Hoc vos equites Rom. vos a patribus acceptum ammittetis? moneo ne faciatis. rapientur homines in hæc iudicia ex omni non modo inuidia, sed sermone maleuolorum, nisi cauetis. Siiam vobis nunciaretur in senatu senten-

tias dici, vt his legibus teneremini, concurrendum ad curiam putaretis: si lex ferretur, conuolaretis ad rostra: vos senatus liberos hac lege esse voluit, populus numquam alligauit: soluti huic conuenistis: ne constricti discedatis, cauete. nam si Postumo fraudi fuerit, qui nec tribunus, nec præfectus, nec ex Italia comes, nec familiaris Gabinij fuit, quòd se modo defendant posthac, qui vestri ordinis cum magistratibus nostris fuerint his caussis implicati? Tu inquit, Gabinium, vt regem reduceret, impulisti. Non patitur mea etiam fides de Gabinio grauius agere. quem enim ex tantis inimicitiis receptum in gratiam summo studio defenderim, hunc afflictum violare non debeo: quocum stante si me Cn. Pompeij auctoritas in gratiam non reduxisset; nunc iam ipsius fortuna reduceret. sed tamen, cum ita dicis, Postumi impulsu Gabinium profectum Alexandrinam: si defensioni Gabinij fidem non habes, obliuiscere isne etiam accusationis tuæ? Gabinius id feciisse dicebat reip. caussa, quod classem Archelai timeret, quod mare refertum fore prædonum putaret. lege etiam id sibi licuisse dicebat. tu iniquus negas ignosco, & eo magis, quod est contra iudicatum. Redeo igitur ad crimen, & accusationem tuam. Quid vociferabare decem millia talentum Gabinio esse promissa? huic videlicet pecunia blandus reperiundus fuit, qui hominem, vt tu vis, uariissimum exoraret, settertium bis millies, quadringenties ne magnopere contemneret. Gabinius illud quoque consilio fecit, fecit certe sua; sed cumque mens illa fuit, Gabinij fuit, siue ille, vt tu dicebat, gloriam, siue, vt tu vis, pecuniam quæsiuit, quæsiuit sibi. Num Gabinij comes vel sector? negat non ad Gabini. cuius id negotium erat, sed ad P. Lentulij clarissimi viri auctoritatem, a senatu profectam, & consilio certo, & non dubia Romam contenderat. At Dicæcetes

regius. Et quidem in custodia etiam fuit regia: & vita eius oblata pœnæ est, multa præterea, quæ libido regis, quæ necessitas coegit ferre, pertulit. quarum omnium rerum vna reprehensio est, quod regnum intrarit, quod potestati se regis commiserit. verum si quærimus, stulte. quid enim stultius, quam equitem Rom. ex hac vrbe, huius, inquam, reipub. ciuem, quæ est vna maxime, & fuit semper libera, venire in eum locum, vbi parendum alteri, & seruiendum sit? Sed ego in hoc tandem Postumo non ignoscam homini mediocriter docto, qui videam sapientissimos homines esse lapsos? virum vnum totius Græciæ facile doctissimum Platonem, iniquitate Dyonisij Siciliæ tyranni, cui se ille commiserat, in maximis periculis infidijsque esse versatum accepimus. Callisthenem doctum hominem, comitem Magni Alexandri, ab Alexandro necatum. Demetrium & ex repub.* Athenienſi, quam optime digesserat, & ex doctrina nobilem, & clarum, qui Phalereus vocitatus est, in eodem isto Aegypti regno aspide ad corpus admota, vita esse priuatum. Plane confiteor, fieri nihil posse dementius, quam scientem in eum locum venire, vbi libertatem sis perditurus. sed huius istius facti stultitiam maior iam superior stultitia defendit: quæ facit, vt hoc stultissimum facinus, quod in regnum venerit, quod regi se commiserit, sapienter factum esse videatur. si quidem * tam semper stulti, quam sero sapientis est, cum stultitia sua impeditus sit, quoquo modo possit, se expedire. Quamobrem illud maneat, & fixum sit, quod neque moueri, neque mutari potest: in quo æqui speraſſe Posthumum dicunt, peccasse iniqui, ipse etiam insaniisse se confitetur, quod suam, quod amicorum pecuniam regi crediderit cum tanto fortunarum suarum periculo. Hoc quidem semel susceptо, atque contracto, perpetienda illa fuerunt, vt se aliquando ad suos vindi-

caret. Itaque obijcias licet quam, voles sæpe, palliatum fuisse, aliqua habuisse non Romani hominis insignia: quoties eorum quippiam dices, toties vnum dices, atque illud, temere hunc pecuniam regi credidisse, suas fortunas, atque famam libidini regiæ commisisse. Fecerat temere: fateor. mutari factum iam nullo modo poterat: aut pallium sumendum Alexandriæ, vt & Romæ togato esse liceret; aut omnes fortunæ abijciendæ, si togam retinuisset. Deliciarum caussa & voluptatis, non modo omnes Romanos, sed & nobiles adolescentes, & quosdam etiam senatores summo loco natos, non in hortis aut suburbanis suis, sed Neapoli in celeberrimo oppido cum mitella sæpe videmus. chlamydatum illum L. Sullam imperatorem. L. vero Scipionis, qui bellum in Asia gessit, Antiochumque devicit, non solum cum chlamyde, sed etiam cum crepidis in Capitolio statuam videtis. quorum impunitas fuit non modo a iudicio, sed etiam a sermone. Facilius certe P. Rutilium Rufum necessitatis excusatio defendet: qui cum a Mithridate Mitylenis oppressus esset, crudelitatem regis in togæ vestitus mutatione vitauit. Ergo ille P. Rutilius, qui documentum fuit hominibus nostris virtutis, tiquitatis, prudentiæ, consularis homo soccos habuit, & pallium, nec vero ideo id homini tum obiquam, sed tempori assignandum putauit. Postremo crimen vestitus afferetis, in quo spes fuit, posse se aliquando ad fortunas suas peruenire? Nam ventum est Alexandriam ad Auletem, iudices, huic vna oratio a rege proposita Postumo est seruanda pecuniæ, si curationem, & quasi dispensationem regiam suscepisset. id autem facere non potuit, nisi dicæctes. hoc enim nomine vtitur, quia rege esset constitutus. Odiosum negotium Postumo videbatur: sed erat nulla omnino recusatio molestum etiam nomen ipsum. sed res habebat

men hoc apud illos, non hic impoſuerat. oderat veſtitum etiam illum, ſed ſine eo nec nomen illud poterat, nec munus tueri. Ergo aderat vis, (vt ait Poeta ille noſter) quæ ſummas frangit, infirmatque opes. Moreretur, inquies, nam id ſequitur, feciſſet certe, ſi ſine maxime dedecore tam impeditis ſuis rebus potuiſſet emori. Nolite igitur fortunam conuertere in culpam; neque regis iniuriam, huius crimen putare; nec conſilium ex neceſſitate: nec voluntatem ex vi interpretari. niſi forte eos etiam, qui in hoſtes, aut in prædones inciderint, ſi aliter quippiam coacti faciant, quam libere, vituperandos putes. Nemo noſtrum ignorat, etiamſi experti non ſumus, conſuetudinem regiam. Regum autem ſunt hæc imperia. Animaduerte, & dicto pare: &, Præterrogatum * ſi loqueare. & illæ minæ. Si te ſecundo lumine hic offendero, moriere. Quæ non vt delectemur ſolum legere & ſpectare debemus, ſed vt cauere etiam, & effugere diſcamus. At ex hoc ipſo crimen exoritur. ait enim, dum Gabinio pecuniam Poſtumus cogeret ex decumis * imperatorum, pecuniam ſibi coegiſſe. non intelligo, hoc quale ſit: vtrum acceſſionem decumæ, vt noſtri facere coactores ſolent, * centeſima, an deceſſionem de ſumma fecerit. ſi acceſſionem, vndecim millia talentum ad Gabinium peruenerunt. at non modo abs te decem millia obiecta ſunt, ſed etiam ab his æſtimata. Addo illud etiam. qui tandem conuenit, aut tam graui onere tributorum ad tantam pecuniam cogendam mille talentum acceſſionem eſſe factam; aut in tanta mercede hominis, vt vis, auaritiſſimi, mille talentum deceſſionem eſſe conceſſam? neque enim fuit Gabinij remittere tantum de ſuo; nec regis, imponere tantum pati ſuis. Aderunt teſtes Legati Alexandrini. hi nihil in Gabinium dixerunt, imo hi Gabinium laudauerunt. vbi igo ille mos? vbi conſuetudo iudiciorum? vbi

exemplaꝰ ſoletne is dicere in eum, qui pecuniam redegit, qui in illum cuius nomine ea pecunia redigeretur, non dixerit? Age, ſi is qui non dixit, ſoletne etiamne is ſolet, qui laudauitꝰ ijſdem teſtibus, & quidem non productis ſed dictis teſtium recitatis. quaſi præiudicata res ad has cauſſas deferri ſoleatꝰ Et ait etiam meus familiaris & neceſſarius, eandem cauſſam Alexandrinis fuiſſe, cur laudarent Gabinium, qui mihi fuerat, cur eundem defenderem. Mihi, C. Memmi, cauſſa defendendi Gabinij fuit reconciliatio gratiæ. neque me vero pœnitet mortales inimicitias, ſempiternas amicitias habere. nam ſi me invitum putas, ne Cn. Pompeij animum offenderem, defendiſſe; cauſſam, & illum, & me vehementer ignoras. neque enim Pompeius me ſua cauſſa quidquam facere voluiſſet inuitum; neque ego, cui omnium ciuium libertas clariſſima fuiſſet, meam proiecciſſem, quamdiu inimiciſſimus Gabinio fui, non amiciſſimus mihi non Pompeius fuit: nec poſtea quam illius * auctoritate eam dedi veniam quam debui, quidquam ſimulaui, ne cum mea perfidia illi etiam ipſi facerem, cui beneficium dediſſem, iniuriam. nam non redeundo in gratiam cum inimico, non violabam Pompeium ſi per eum reductus infidioſe rediſſem, me ſcilicet maxime, ſed proxime illum quoque feliciſſem. At de me omittamus, ad Alexandrinos illos reuertamur. quod habent osꝰ quam audaciam modo, vobis inſpectantibus, in iudicio Gabinij non tio quoque verbo excitabantur. negabant pecuniam Gabinio datam, recitabatur idemtidem Pompeij teſtimonium: regem ad ſe ſcripſiſſe, nullam pecuniam Gabinio, niſi in rem militarem, datam non eſt, inquit, tum Alexãdrinis teſtibus creditum quidꝰ poſtea * creditum ꝰ non. quamobremꝰ nunc aiunt quod tum negabant. quid ergoꝰ conditio eſt teſtium ꝰ vt quibus creditum non

negantib

negantibus,iisdem credatur dicentibus? At si verum dixerunt * tum cum verissima fronte dixerunt,nunc mentiuntur. si tunc mentiti sunt, doceant nos verum quid vultis? fileant.* dicere audiebamus Alexandriam, nunc cognoscimus: illinc omnes præstigiæ,illinc,inquam,omnes fallaciæ, omnia denique ab his * mimorum argumenta nata sunt.nec mihi longius quidquam est, iudices, quam videre hominum vultus. dixerunt hic modo nobiscum ad hæc subsellia, quibus supercilijs renuentes huic decem millium criminis? iam nostis insulsitatem Græcorum: humeris gestum agebant. tum temporis, credo,caussa: nunc scilicet tempus nullum est.vbi semel quis periurauerit, ei credi postea, etiamsi per plures deos iuret, non oportet: præsertim, iudices,cum in his iudiciis,ne locus quidem nouo testi soleat esse: ob eamque caussam ijdem iudices retineantur, qui fuerint de reo, vt his nota sint omnia,neque quid fingi noui possit, lites, QVO EX PECVNIA PERVENERIT, non suis proprijs iudicijs,sed in reum factis condemnari solent. Itaque si aut prædes dedisset Gabinius, aut tantum ex eius bonis,quanta summa litium fuisset, populus * recepisset, quamuis magna ad Postumum ab eo pecunia peruenisset, non redigeretur: vt intelligi facile possit, quod ex ea pecunia ad quem eorum, qui damnatus est, peruenisse in illo primo iudicio planum factum sit,id hoc genere iudicij redigi solere,nunc vero quid agitur? vbi terrarum sumus? quid tam insolens, tam peruersum præposterumve dici aut excogitari potest? Accusatur is,qui non abstulit a rege, sicut Gabinius indicatus est, sed qui maximam regi pecuniam credidit. ergo is Gabinio dedit,qui non huic reddidit. iam credo, cum is qui pecuniam Postumo debuit, non huic,sed Gabinio dederit: condemnato Gabinio, vtrum illi eam pecuniam reddidit, an etiam

nunc debet? at habet, & celat. sunt enim qui ita loquantur. quod genus tandem est istud ostentationis & gloriæ? si nihil habuisset vmquam, tamen si quæsisset, cur is dissimularet se habere, caussa non esset. qui vero duo lauta & copiosa patrimonia accepisset, remque præterea bonis & honestis rationibus auxisset; quid esset tandem caussæ, cur existimari vellet nihil habere? An cum credebat iudictus vsuris, id agebat, vt haberet quamplurimum, posteaquam exegit quod crediderat, vt existimaretur egere, nouum genus hoc gloriæ coucupiscit? Dominatus est enim, inquit Alexandriæ. immo vero in superbissimo dominatu fuit: pertulit ipse cstodiam: vidit iu vinculis familiares suos: mors ob oculos sæpe versata est: nudus atque egens ad extremum fugit e regno. At permutata aliquando pecunia est: * ductæ naues Postumi Puteolis sunt auditæ visæque merces fallaces quidem, & fucosa, chartis & linteis, & vitro * delatæ: quibus cum multæ naues refertæ fuissent, vna non* patuit pauua, & arctata.* Cataplus ille Puteolanus, sermo illius temporis, vectorumque cursus, atque ostentatio, tum subinuisum apud maleuolos Postumi nomen propter opinionem pecuniæ nescio quam, a statem vnam* complures aures referfic istis sermonibus. Verum autem iudices, si scire vultis, nisi C Cæsaris summa in omnes, incredibilis in hunc eadem liberalitas exstitisset, nos hunc Postumum in pridem in foro non haberemus. ille onera multo huius amicorum excepit vnus: quæque multi homines necessarij secundis Postumi rebus defuerunt sustinuerunt, nunc eius afflictis fortunis vnius sustinet. Vmbram equitis Romani & imaginem detis, iudices, vnius amici conseruatam auxilio, fide. nihil huic eripi potest præter hoc simulachrum pristinæ dignitatis, quod Cæsar solus tuetur, & sustinet: quæ quidem in miserrimis rebus huic tam tribuen-

tribuenda est maxima. Nisi vero hoc mediocri virtute effici potest, vt tantus ille vir tanti ducat hunc, & afflictam præsertim, & absentem, & in tanta fortuna sui, vt aliena respicere magnum sit, & in tanta * occupatione maximarum rerum quas gerit, atque gessit, vt vel obliuisci aliorum non sit mirum, vel si meminerit, oblitum esse facile possit probare. Multas equidem C. Cæsaris virtutes, magnas, incredibilesque cognoui: sed sunt ceteræ maioribus quasi theatris propositæ, & pæne populares, castris locum capere, exercitum instruere, expugnare vrbes, aciem hostium profligare, hanc vim frigorum hiememque quam nos vix huius vrbis tectis sustinemus, excipere, his ipsis diebus hostem persequi, tum cum etiam feræ latibulis se tegant, atque omnia bella iure gentium cõquiescant. sunt ea quidem magna: quis negat? sed magnis excitata sunt præmijs ad memoriam hominum sempiternam. quo minus admirandum est, cum facere ista, qui immortalitatem concupierit. Hæc mira laus est, quæ non poetarum carminibus, non annalium monumentis celebratur, sed prudentium iudicio expenditur: equitem Romanum veterem amicum suum studiosum, amantem, obseruantem sui, non libidine, non turpibus impensis cupiditatũ, atque iacturis, sed experientia patrimonij amplificandi labentem excepit, corruere non siuit, fulsit, & sustinuit re, * fortunis, fide, hodieque sustinet, nec amicum pendentem corruere patitur, nec illius animi aciem * perstringit splendor sui nominis nec mentis, quasi luminibus officit altitudo fortunæ & gloriæ. Sint sane illa magna, quæ reuera magna sunt. de iudicio animi mei, vt volet quisque sentiat. ego enim hanc in tantis opibus, tanta fortuna, liberalitatem in suos, memoriam amicitiæ reliquis virtutibus omnibus antepono. Quam quidem vos, iudices, in nouo genere boni-

tatem inusitatam claris ac prepotentibus viris non modo non aspernari, ac refutare, sed complecti etiam, & augere debetis, & eo magis, quod videtis hos quasi sumptos dies ad labefactandum illius dignitatem, ex qua illi nihil detrahi potest, quod non aut fortiter ferat, aut facile restituat. amicissimum hominem si honestate spoliatum audierit, nec fine magno dolore feret, nec id amiserit, quod possit sperare recuperari. Satis multa hominibus non iniquis hęc esse debent, nimis etiam multa vobis, quos æquissimos esse confidimus. Sed vt omnium vel suspicioni, vel maleuolentię, vel credulitati satisfiat, occultat pecuniam Postumus, latent regiæ diuitiæ. Ecquis est ex tanto populo, qui bona C. Rabirij Postumi nummo sestertio sibi addici velit? Sed miserum me, quanto hæc dixi cum dolore! heu, Postume. tune es Curij filius, C. Rabirij iudicio, & voluntate filius, natura fororis filius? tune ille in omnes tuos liberalis? cuius multos bonitas locupletauit, qui nihil profudisti, nihil vllam in libidinem contulisti tua, Postume, nummo sestertio a me addicuntur? O meum miserum acerbumque præconium. At hoc etiam optat miser, vt condemnetur a vobis: ita bona veniant, vt solidum suum cuique soluatur: nihil iam aliud nisi fidem curat, nec vos huic, si iam obliuisci vestræ manifestudinis volueritis, quidquam præterea potestis eripere, quod, iudices, ne faciatis, oro obtestorque vos: atque eo magis, si aduentitia pecunia petitur ab eo, cui sua non redditur. nam in eum, cui misericordia opitulari debeat, inuidia quæsita est. Sed iam, quoniam, vt spero, fidem quam potui, tibi præstiti, Postume, reddam etiam lachrymas, quas ex beo. quas quidem ego tuas in meo casu plurimas vidi. versatur ante oculos luctuosa nox meis omnibus, cum tu totum te cum tuis copijs ad me dedisti, tu comitibus, tu præsidio, tu etiam tanto pe-

dere auri, quantum tempus illud postulabat, disc ef sum illum sustentasti: tu numquam meis me absente liberis, numquam coniugi meæ defuisti. Possum excitare multos reductos testes liberalitatis tuæ: quod sæpe audiui patri tuo, qui id fecisset, magno adiumento iudicio capitis fuisse. sed iam omnia timeo. bonitatis ipsius inuidiam reformido. Iam indicat tot hominum fletus, quam sis carus tuis; & me dolor debilitat, includitque vocem. Vos obsecro, iudices, vt huic optimo viro, quo nemo melior vmquam fuit, nomen equitis Rom. & vsuram huius lucis, & vestrum conspectum ne eripiatis. hic vos aliud nihil orat, nisi vt rectis oculis hanc vrbem sibi intueri, atque in hoc foro vestigium facere liceat: quod ipsum fortuna eripuerat, nisi vnius amici opes subuenissent.

PRO M. MARCELLO.

ORATIO. XL.

Diuturni silentij p. c. quo eram his temporibus vsus, nō timore aliquo, sed partim dolore, partim verecundia, finem hodiernus dies attulit, idemque initium, quæ vellem, quæque sentirem, meo pristino more dicendi. Tantam enim mansuetudinem, tam inusitatam, inauditamque clementiam, tantum in summa potestate rerum omnium modum, tam denique incredibilem sapientiam, ac pæne diuinam tacitus

nullo modo præterire possum. M. enim Marcello vobis P. C. reique publ. reddito, non solum illius, sed meam etiam vocem & auctoritatem & vobis, & reipubl. conseruatam, ac restitutam puto. Dolebam enim, P. C, ac vehementer angebar, cum viderem virum talem, qui in eadem causa, in qua ego, fuisset, non in eadem esse fortuna: nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebam, versari me in vestro veteri curriculo, illo æmulo atque imitatore studiorum, ac laborum meorum, quasi quodam socio a me & comite distracto. Ergo & mihi meæ pristinæ vitæ consuetudinem, C. Cæsar, intercluſam aperuisti, & his omnibus, ad bene de omni republ. sperandum quasi signum aliquod sustulisti. Intellectum est enim mihi quidem in multis, & maxime in meipso, sed paullo ante omnibus, cum M. Marcellum senatui, populoque Rom. & reipubl. concessisti, commemoratis præsertim etiam offensionibus, te auctoritatem hujus ordinis, dignitatemque reipub. tuis vel doloribus vel suspicionibus anteferre. Ille quidem fructus omnis anteactæ vitæ hodierno die maximum cepit, cum summo consensu senatus, tum præcipue iudicio tuo grauissimo & maximo. ex quo profecto intelligis, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria. Est vere fortunatus ille, cuius ex salute non minor pæne ad omnes quam ad illum ventura sit, lætitia peruenerit. Quod ei quidem merito, atque optimo iure contigit. quis enim est illo aut nobilitate, aut probitate aut optimarum artium studio, aut innocentia, aut vllo genere laudis præstantior? Nullius tantum ingenium, nulla dicendi, aut scribendi tanta vis, tantaque copia, quæ non dicam exornare, sed enarrare, C. Cæsar, res tuas gestas possit: tantum hoc affirmo, & hoc pace dicam tua, nullam in hac esse laudem ampliorem, quam eam, quam hodie

no die consecutus es. Soleo sæpe ante oculos ponere, idq; libenter crebris vsurpare sermonibus, omnes nostrorum imperatorum, omnes exterarum gentium, potentissimorumque populorum, omnes clarissimorum regum res gestas, cum tuis nec contentionum magnitudine, nec numero præliorum, nec varietate regionum, nec celeritate conficiendi, nec dissimilitudine bellorum posse conferri: nec vero disiunctissimas terras citius cuiusquam passibus potuisse peragrari, quam tuis non dicam cursibus, sed victorijs illustratæ sunt. Quæ quidem ego nisi ita magna esse fatear, vt ea vix cuiusquam mens aut cogitatio capere possit, amens sim: sed tamen sunt alia maiora. Nam bellicas laudes solent quidam extenuare verbis, easque detrahere ducibus, communicare cum militibus, ne propriæ sint imperatorum, & certe in armis, militum virtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus, multum iuuant: maximam vero partem quasi suo iure Fortuna sibi vendicat. & quidquid est prospere gestum, id pæne omne ducit suum. At vero huius gloriæ, C. Cæsar, quam es paullo ante adeptus, socium habes neminem: totum hoc quantumcumque est, quod certe maximum est, totum est, inquam, tuum. nihil sibi ex ista laude centurio, nihil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit. quinetiam illa ipsa rerum humanarum domina Fortuna in istius societatem gloriæ non offert, tibi cedit, tuam esse totam & propriam fatetur. numquam enim temeritas cum sapientia commiscetur, nec ad consilium casus admittitur. Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes sed tamen ea vicisti, quæ & naturam & condicionem vt vinci possent habebant. nulla est enim tanta vis, tanta copia, quæ non ferro ac viribus debilitari, frangique possit. verum

animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, aduersarium nobilitate, ingenio, virtute præstantem non modo extollere iacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatē, hæc qui faciat, non ego eum cum summis viris comparo, sed simillimum deo iudico. Itaque C. Cæsar, bellicæ tuæ laudes celebrabuntur, illæ quidem non solum nostris, sed pæne omnium gentium litteris, atque linguis, neque vlla vmquam ætas de tuis laudibus conticescet. sed tamen eiusmodi res, nescio quomodo, etiam dum audiuntur, aut dum leguntur, obstrepi clamore militum videntur, & tubarum sono. At vero cum aliquid clementer, mansuete, iuste, moderate, sapienter factum, in iracundia præsertim, quæ est inimica consilio, & in victoria, quæ natura insolens & superba est, aut audimus, aut legimus,* quo studio incendimur, non modo in pristinis rebus, sed etiam in fictis? et eos sæpe qui numquam vidimus, diligamus. Te vero, qui præsentem intuemur, cuius mentem sensusque, ex eis cernimus, vt quidquid belli fortuna reliquæ reip. fecerit, id esse saluum velis, quibus laudibus efferemus? quibus studiis prosequemur? qua benevolentia complectemur? parietes medius fidius C. Cæsar, vt mihi videtur, huius curiæ tibi gratias agere gestiunt, quod breui tempore futura sit in ea auctoritas in his maiorum suorum, & suis sedibus. Equidem cum C. Marcelli, viri optimi, & communi morabili pietate ac virtute præditi lachrymas mihi vobiscum viderem, omnium Marcellorum mihi um pectus memoria* effodit. quibus tu etiam pro tuis, M Marcello conseruato, dignitatem reddidisti, nobilissimamque familiam, iam ad cos redactam, pæne ab interitu vindicasti. Hæc tu igitur diem tuis maximis, & innumerabilibus gratulationibus iure antepones. hæc enim nostrius est propria Cæsaris: ceteræ duce te, ge-

nas

magnæ illæ quidem, ſed tamen multo magnoque comitatu. huius autem rei tu idem es & dux & comes: quæ quidem tanta eſt, vt trophæis, monumentiſque tuis * nonnulla vmquam allatura ſit finem æras, nihil enim eſt opere, aut manu factum, quod aliquando non conficiat & conſumat vetuſtas, at vero hæc tua iuſtitia, & lenitas animi floreſcet quotidie magis, ita, vt quantum operibus tuis diuturnitas detrahet, tantum afferat laudibus. Et ceteros quidem omnes victores bellorum ciuilium iam ante æquitate, & miſericordia viceras, hodierno vero die te ipſum viciſti. Vereor, vt hoc quod dicam * non perinde intelligi auditu poſſit, atque ego ipſe cogitans ſentio. ipſam victoriam viciſſe videris, cum ea ipſa, quæ illa erat adepta, victis remiſiſti. nam cum ipſius victoriæ condicione iure omnes victi occidiſſemus, clementiæ tuæ iudicio conſeruati ſumus. recte igitur vnus inuictus es, a quo etiam ipſius victoriæ condicio, viſque deuicta eſt. Atque hoc C. Cæſaris iudicium P. C. quam late pateat, attendite. omnes enim qui ad illa arma fato ſumus neſcio quo reip. miſero funeſtoq; compulſi, etſi aliqua culpa tenemur erroris humani, a ſcelere certe liberati ſumus. nam cum M. Marcellum deprecantibus vobis, reipub. conſeruauit, is remet mihi, & item reip. nullo deprecante, reliquos ampliſſimos viros & ſibi ipſis, & patriæ reddidit: quorum & frequentiam, & dignitatem hoc ipſo in conceſſu videtis: non ille hoſtes induxit in curiam, * ſed indicauit, a pleriſque ignoratione potius, & falſo atque inani metu, quam cupiditate, aut crudelitate ciuile bellum eſſe ſuſceptum. Quo quidem in bello ſemper de pace agendum, audiendumque eſſe putaui; ſemperque dolui, non modo pacem, ſed orationem etiam ciuium pacem efflagitantium repudiari. Neque enim ego illa, nec vlla vmquam ſecutus ſum arma ciuilia, ſemperque mea conſilia

pacis, & togæ socia, non belli, atque armorum fuerunt. hominem sum secutus priuato officio, non publico: tantumque apud me grati animi fidelis memoria valuit, vt nulla non modo cupiditate, sed ne spe quidem, prudens, & sciens tamquam ad interitum ruerem voluntarium. Quod quidem meum consilium minime obscurum fuit. nam & in hoc ordine, integra re, multa de pace dixi, & in ipso bello eadem etiam cum capitis mei periculo sensi. Ex quo nemo erit tam iniustus rerum * æstimator, qui dubiter, quæ Cæsaris voluntas de bello fuerit, cum pacis auctores conseruandos statim censuerit, ceteris fuerit iratior. Atque id nemo mirum videretur fortasse tum, cum esset incertus exitus, & anceps fortuna belli: qui vero victor pacis auctores diligit, is profecto declarat, malle se se non dimicare, quam vincere. Atque huius quidem rei M. Marcello sum testis. nostri enim sensus vt in pace semper, sic tum etiam in bello congruebant. quoties ego eum, & quanto cum dolore vidi eum insolentiam certorum hominum, tum etiam ipsius victoriæ ferocitatem extimescentem? Quam gratior tua liberalitas, C. Cæsar, nobis, qui illa timuimus, debet esse. nō enim iam caussæ sunt interimendi, * sed victoriæ comparandæ. Videmus tuā victoriam præliorum exitu terminatam: gladium vaginæ redditum in vrbe non vidimus. quos amissimus civium, eos Martis vis perculit, non ira * victoriæ: vt dubitare debeat nemo, quin multos, si fieri posset, Cæsar ab inferis excitaret, quoniam ex eadem clementia conseruat quos potest. Alterius vero partis, vt non amplius dicam, quam id, quod omnes verebantur, nimis iracundam futuram fuisse victoriam, quis enim non modo armatis, sed interdum etiam inermibus minabantur. nec quid quisque sensisset, sed quid fuisset, cogitandum esse dicebant: vt mihi quidem videantur dij immortales, etiamsi pœnas a po-

lo Romano ob aliquod delictum expetiuerunt, qui ciuile bellum tantum & tam luctuosum excitarunt, vel placati iam, vel etiam satiati aliquando omnem spem salutis ad clementiam victoris, & sapientiam contulisse. Quare gaude tuo isto tam excellenti bono, & fruere cum fortuna, & gloria, tum etiam natura, & moribus tuis: ex quo quidem maximus est fructus, iucunditasque sapienti. cetera cum tua recordabere, etsi persæpe virtuti, tamen plerumque felicitati tuæ congratulabere: de nobis, quos in repub. tecum simul saluos esse voluisti, quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficijs, toties de incredibili liberalitate, toties de singulari sapientia tua cogitabis: quæ non modo summa bona, sed nimirum audebo vel sola dicere. tantus est enim splendor in laude vera tanta in magnitudine animi, & consilij dignitas, vt hæc a virtute donata, cetera a fortuna commodata esse videantur. Noli igitur in conseruandis bonis viris defatigari, non cupiditate præsertim, aut pratitate aliqua lapsis, sed opinione officij, stulta fortasse, certe non improba, & specie quadam reipublicæ Non enim tua vlla culpa est, si te aliqui timuerunt: contraque summa laus, quod plerique minime timendum fuisse senserunt. Nunc vero venio ad grauissimam querelam, & atrociſſimam suspicionem tuam? quæ non tibi ipsi magis, quam cum omnibus ciuibus, tum maxime nobis, qui a te conseruati sumus, prouidenda est: quam etsi spero esse falsam, numquam tamen verbis extenuabo. tua enim cautio, nostra cautio est: vt si in alterutro peccandum sit, malim videri nimis timidus, quam parum prudens. Sed quisnam est iste tam demens, * qui scilicet tibi insidiaretur? de quibus? tametsi qui magis sunt tui, quam quibus tu salutem inſperantibus reddidisti? an ex eo numero, qui vna tecum fuerunt? non est incredibilis

tantus in vllo furor, vt, quo duce omnia summa h
adeptus, huius vitam non anteponat ſuæ. At ſi cui
nihil cogitant ſceleris, cauendum eſt ne quid inimi-
ci. qui? omnes enim qui fuerunt, aut ſua pertinacia
vitam amiſerunt, aut tua miſericordia retinuerunt:
vt aut nulli ſuperſint de inimicis, aut qui ſuperfue-
runt, amiciſſimi ſint. Sed tamẽ cum in animis homi-
num tantæ latebræ ſint, & tanti receſſus, augeamus
ſane ſuſpicionem tuam: ſimul enim augebimus & di
ligentiam. nam quis eſt omnium tam ignarus rerum
tam rudis in repub. tam nihil vmquam nec de ſua
nec de communi ſalute cogitans, qui non intelligat
tua ſalute contineri ſuam? & ex vnius tui, vitam pẽ
dere omnium? Equidem de te dies noctesque, n
debeo, cogitans, caſus duntaxat humanos, & ince
tos euentus valetudinis, & naturæ communis fra
litatem extimeſco, doleoque, cum reſpub. immor
talis eſſe debeat, eam in vnius mortalis anima co
ſiſtere. ſi vero ad humanos caſus, incertoſque eue
tus valetudinis, ſceleris etiam accedat inſidiaru
que conſenſio: quem deum, etiamſi cupiat, opi
lari poſſe reipublicæ credamus? Omnia ſunt exo
tanda tibi. C. Cæſar, vni, quæ iacere ſentis belli i
ſius impetu, quod neceſſe fuit, perculſa atque pr
ſtrata: conſtituenda iudicia, reuocanda fid
comprimendæ libidines, propaganda ſoboles: o
nia, quæ dilapſa iam fluxerunt, fœderis legibus v
cienda ſunt. Non fuit recuſandum in tanto c
bello, tantoque animorum ardore, & armo
quin quaſſata reſpub. quicumque belli euentus
iſſet, multa perderet & ornamenta dignitatis,
præſidia ſtabilitatis ſuæ: multaque vterq; dux fa
ret armatus, quæ idem togatus fieri prohibu
quæ quidem nunc tibi omnia belli vulnera cu
da ſunt; quibus præter te mederi nemo poteſt. I
que illam tuam præclariſſimam & ſapientiſſim
vocem inuitus audiui, ſatis te diu vel natur

sisse, vel gloriæ satis ficta vis, naturæ fortasse: addo etiam, si placet, gloriæ: at, quod maximum est, patriæ certe parum. Quare omitte, quæso, istam doctorum hominum in contemnenda morte prudentiam: noli nostro periculo sapiens esse. sæpe enim venit ad aures meas, te idem istud nimis crebro dicere, satis te tibi vixisse, credo: sed tum id audirem, si tibi soli viueres; aut si tibi etiam soli natus esses: nunc cum omnium salutem ciuium, cunctamque rempub. res tuæ gestæ complexæ sint; tantum abes a perfectione maximorum operum, vt fundamenta, quæ cogitas, nondum ieceris. Hic tu modo tuæ vitæ non salute reipub. sed æquitate animi definies quid, si istud ne gloriæ quidem tuæ satis est? cuius te esse auidissimum, quamuis sis sapiens, non negabis. Parumne igitur, inquies, gloriam magnam relinquemus? immo vero aliis, quamuis multis, satis, tibi vni parum. quidquid enim est, quamuis amplum sit, id certe parum est tum, tum est aliquid amplius. Quod si rerum tuarum immortalium, C. Cæsar, hic exitus futurus fuit, vt deuictis aduersariis, rempub. in eo statu relinqueres, in quo nunc est vide quæso, ne tua diuina virtus admirationis plus sit habitura, quam gloriæ. si quidem gloria est illustris, ac peruagata multorum & magnorum vel in suos ciues, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum. Hæc igitur tibi reliqua pars est: hic restat actus: in hoc elaborandum est, vt remp. constituas, eaque tu * in primis composita, summa tranquilitate & otio perfruare. tum te, si voles, cum de patriæ quod debes solueris, & naturam ipsam expleueris satietate viuendi, satis diu vixisse dicito. quid est enim omnino hoc ipsum diu in quo est aliquid extremum? quod cum venerit, omnis voluptas præterita pro nihilo est, quia postea nulla futura sit. quamquam iste tuus animus numquam his angustiis, quas natura nobis ad viuendum

dedit, contentus fuit, semperque immortalitatis amore flagrauit. Nec vero hæc tua vita dicenda est, quæ corpore & spiritu continetur: illa inquam, illa vita est tua, Cæsar, quæ vigebit memoria sæculorum omnium, quam posteritas alet, quam ipsa æternitas semper intuebitur. huic tu inservias, huic te ostentes oportet: quæ quidem quæ miretur iampridem multa habet: nunc etiam quæ laudet, expectat. obstupescent posteri certe, imperia, prouincias, Rhenum, Oceanum, Nilum, pugnas innumerabiles, incredibiles victorias, monumenta, munera, triumphos audientes, & legentes tuos. sed nisi hæc vrbs stabilita tuis consiliis & institutis erit; vagabitur quidem nomen tuum longe, atque late; sedem quidem stabilem, & domicilium certum non habebit. Erit inter eos etiam, qui nascentur, sicut inter nos fuit magnus dissentio; cum alij laudibus ac cælum res tuas gestas efferent, alij fortasse aliquid requirent, idque vel maximum, nisi belli ciuilis incendium salutem patriæ restinxeris: vt illud fati fuisse videatur, hoc consilij. Serui igitur iis etiam iudicibus, qui nostris post sæculis de te iudicabunt, & quidem haud scio an incorruptius, quam nos. Nam & sine amore, & sine cupiditate, & rursus sine odio, & sine inuidia iudicabunt. Id autem, etiam si tuæ gloriæ, vt quidam falso putant, non pertinebit; tamen certe pertinet te esse talem, vt tuas laudes non curatura nulla vnquam sit obliuio. Diuersæ voluntates ciuium fuerunt, distractæque sententiæ. Non enim consiliis solum, & studiis, sed armis etiam, & castris dissidebamus. Erat autem obscuritas quædam, erat certamen inter clarissimos duces: multi dubitabunt, quid optimum esset: multi, quid sibi expediret; multi, quid deceret: nulli etiam, quid liceret. Perfuncta respub. est misero fatalique bello: vicit is, qui non fortunam flammaret odium suum, sed bonitate[m] eniteret,

omnes, quibus iratus esset, eosdem etiam exilio, aut morte dignos iudicaret. arma ab alijs posita, ab alijs erepta sunt, ingratus est, iniustusque ciuis, qui armorum periculo liberatus, animum tamen retinet armatum: * vt etiam ille sit melior, qui in acie cecidit, quam qui in caussa animam * profudit. quæ enim pertinacia est quibusdam, eadem aliis constantia videri potest. Sed quia iam omnis fracta dissentio est armis, & exstincta æquitate victoris: restat, vt omnes vnum velint, qui modo habent aliquid non solum sapientiæ, sed etiam sanitatis. quia ni te C. Cæsar saluo, & in ista sententia, quæ cum antea, tum hodie vel maxime vsus es, manente, salui esse non possumus. Quare omnes te, qui hæc salua esse volumus, & hortamur, & obsecramus, vt vitæ, vt saluti tuæ consulas: omnesque tibi (vt pro aliis etiam loquar quod de me ipse sentio) quoniam subesse aliquid putas, quod cauendũ sit, non modo excubias, & custodias, sed etiam laterum nostrorum oppositus & corporum pollicemur. Sed vt vnde est orsa, in eodem terminetur oratio mea, maximas tibi omnes gratias agimus, C. Cæsar, maiores etiam habemus. Nam omnes idem sentiunt: quod ex omnium precibus & lacrymis sentire potuisti. Sed quia non est * astantibus omnibus necesse dicere, a me certe dici volunt, cui necesse est quodammodo, & quod volunt, & quod, M. Marcello a te huic ordini, populoque Rom. & reipub. reddito, præcipue id a me fieri dedere intelligo. iam lætari omnes, non vt de vnius solum, sed vt de communi omnium salute, sentio. quod autem summa beneuolentiæ est, quæ mea erga illum omnibus semper nota fuit, vt vix C. Marcello optimo & amantissimo fratri, præter eum quidem cederem nemini: cum id solicitudine, cura, labore, tamdiu præsertim, quamdiu est de illius salute dubitatum: tum hoc tempore magnis curis, molestijs, doloribus

liberatus præstare debeo. Itaque, C. Cæsar, sic tibi gratias ago, vt omnibus me rebus a te non conseruato solum, sed etiam ornato, tamen ad tua innumerabilia in me vnum merita, quod fieri iam posse non arbitrabar, maximus hoc tuo facto cumulus accesserit.

PRO Q. LIGARIO AD C. CÆSAREM.

ORATIO XLI.

NOVVM crimen, C. Cæsar, & hunc diem inauditum propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Ligarium in Africa fuisse: id C. Pansa præstanti vir ingenio, tus fortasse ea familiaritate, qua ei tecum, autus est confiteri. Itaque quo me vertam nescio: paratus enim veneram, cum tu id neque te scires, neque audire aliunde potuisses, vt ignoratione tua ad hominis miseri salutem abuterer. quoniam diligentia inimici inuestigatum est, latebat, confitendum est, vt opinor: præsertim meus necessarius C. Pansa fecerit, vt id iam rum non esset: omissaque controuersia omnis tio ad misericordiam tuam cõferenda est, qua rimi sunt conseruati, cum a te non solum liber né culpæ, sed errati veniam impetrauissent. Ig igitur, Tubero, quod est accusatori maxime

dum, confitentem reum, sed tamen ita confitentem se in ea parte fuisse, qua te, Tubero, qua virũ omni laude dignum patrem tuum. Itaque prius de vestro delicto cõfiteamini necesse est, quam Ligarij vllam culpam reprehendatis. Q. igitur Ligarius, cum esset adhuc nulla belli suspicio, legatus in Africam cum consule C. Considio profectus est: qua in legatione & ciuibus, & sociis ita se probauit, vt decedens Considius prouincia, satisfacere hominibus non posset, si quemquam alium prouinciæ præfecisset. Itaq; Q. Ligarius, cum diu recusans nihil profecisset, prouinciam accepit inuitus: cui sic præfuit in pace, vt & ciuibus, & sociis gratissima esset eius integritas, & fides. Bellum subito exarsit: quod qui erant in Africa, ante audierunt geri, quam parari: quo audito, partim cupiditate inconsiderata, partim cæco quodam timore, primo salutis * causa, post etiam studij fuit, quærebant aliquem ducem. tũ Ligarius domum spectans, & ad suos redire cupiens, nullo se implicari negotio passus est. Interim P. Actius Varus, qui prætor Africam obtinuerat, Vticam venit. ad eum statim concursum est. atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium: si illud imperium esse potuit: quod ad priuatum clamore multitudinis imperitæ, nullo publico consilio deferebatur. Itaque Ligarius, qui omne tale negotium cuperet effugere, paullum aduentu Vari conquieuit. Adhuc, C. Cæsar, Q. Ligarius omni culpa vacat, domo est egressus non modo nullum ad bellum, sed ne ad minimam quidem suspicionem belli: legatus in pace profectus, in prouincia pacatissima ita se gessit, vt ei pacem esse expediret. Profectio certe animum tuum non debet offendere. num igitur remansio? multo minus. nam profectio voluntatem habuit non turpem; remansio etiam necessitatem honestam. Ergo hæc duo tempora carent crimine: vnum, cum est legatus profectus; alterum

cum efflagitatus a prouincia, præpositus Africę ei terrium est tempus, quo post aduentum Vari in Africa restitit. Quod si est criminosum, neeessitatis crimen est, non voluntatis. An ille si potuisset illinc vllo modo euadere, Vticæ potius, quam Romæ cum P. Actio, quam cum concordissimis fratribus cum alienis esse quã cum suis maluisset? cum ipsa legatio plena desiderij ac solicitudinis fuisse, propter incredibilem quendam fratrum amorem? hic eo animo esse potuit, belli dissidio distractus a fratribus? Nullum igitur habes, Cæsar, adhuc in Q. Ligario signum alienæ a te voluntatis, cuius ego causam animaduerte, quæso, qua fide defendam, cum prodo meam. O clementiã admirabilem, atque omni laude, prædicatione, litteris, monumentisque decorandum! M. Cicero apud te defendit alium in ea voluntate non fuisse, in qua se ipsum confiteatur fuisse; nec tuas tacitas cogitationes extimescit; nec quid tibi de alio audiente de seipso occurrat, reformidat. Vide, quam non reformidem: vide, quanta lux liberalitatis, & sapientiæ tuæ mihi apud te dicenti oboriatur: quantum potero voce contendam, vt hoc populus Rom. exaudiat: Suscepto bello Cæsar, gesto etiã ex magna parte, nulla vi coactus iudicio meo, ac voluntate ad ea arma profectus sum, quæ erant sumpta contra te. apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum qui cum hoc sciret, tamen me, antequam vidit, reipub. reddidit: qui ad me ex Aegypto litteras misit, vt essem idem qui fuissem: qui cum ipse imperator in toto imperio populi Romani vnus esset, esse me alterum passus est. a quo, hoc ipso C. Pansa mihi nuntium per rente, concessos fasces laureatos tenui, quoad redendos putaui: qui mihi tum denique se salutem putauit reddere, si eam nullis spoliatam ornamentis redderet. Vide, quæso, Tubero, vt qui de re facto non dubitem dicere, de Ligarij non audeam

confiteri. Atque hæc propter ea de me dixi, vt mihi Tubero, cum de se eadem dicerem, ignosceret. cuius ego industriæ gloriæque faueo, vel propter propinquam cognationem, vel quod eius ingenio studiisque delector, vel quod laudem adolescentis propinqui existimo etiã ad meum aliquem fructum redundare. Sed hoc quæro, quis putet fuisse crimẽ, esse in Africa Ligarium? nempe is qui & ipse in eadem Africa esse voluit, & prohibitum se a Ligario queritur, & certe contra ipsum Cæsarem est cõgressus armatus. Quid enim, Tubero, tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculis manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Nimis vrgeo: commoueri videar adolescens: ad me reuertar, iisdem in armis fui. quid aurem aliud egimus, Tubero, nisi, vt quod hic potest, nos possemus? Quorum igitur impunitas, Cæsar, tuæ clementiæ laus est, eorum ipsorum ad crudelitatem te acuet oratio? Atq; in hac caussa nonnihil equidem, Tubero, etiam tuam, sed multo magis patris tui prudentiam desidero: quod homo cum ingenio, tum etiam doctrina excellens, genus hoc caussæ quod esset, non viderit. nam si vidisset, quouis profecto, quam isto modo a te agi maluisset, arguis fatentem; non est satis, accusas eum, qui caussam habet, aut, vt ego dico, maliorem quam tu, aut, vt tu vis, parem. Hæc non modo mirabilia sunt, sed prodigiis similia quæ dicam. Non habet eam vim ista accusatio, vt Q. Ligarius condemnetur, sed vt necetur. hoc egit cuius Romanus ante te nemo. * externi isti mores vsque ad sanguinem incitare solent odium aut leuium Græcorum, aut immanium barbarorum. Nam quid aliud agis? vt Romæ ne sit? vt domo careat? ne cum optimis fratribus, ne cum hoc T. Brocho auunculo suo, ne cum eius filio consobrino suo, ne nobiscum viuat? ne

sit in patria? *num est? num potest magis carere hic omnibus, quam caret? Italia prohibetur, exulat. Non tu ergo hunc patria priuare, qua caret, sed vita vis. At illud ne apud eum quidem dictatorem, qui omnes, quos oderat, morte mulctabat, quisquis egit illo modo ipse iubebat occidi, nullo postulante: præmiis etiam inuitabat. quæ tamen crudelitas ab hoc eodem aliquot annis post, quem tu nunc crudelem esse vis, vindicata est. Ego vero illud non postulo, inquies. ita mehercule existimo, Tubero, noui enim te, noui patrem tuum, noui domum, nomenque vestrum, studia denique generis, ac familiæ vestræ, virtutis, humanitatis, doctrinæ, plurimarum artium, atq; optimarum nota sunt mihi omnia. itaque certo scio, vos non petere sanguinem: sed parum attenditis. res enim eo spectat, vt ea pœna, in qua adhuc Q. Ligarius sit, non videamini esse contenti. quæ est igitur alia præter mortem? si enim exilio est, sicuti est, quid amplius postulatis? an, ne ignoscatur? hoc vero multo acerbius, multoque est grauius. quod nos domi petimus precibus, & lacrymis prostrati ad pedes, non tam nostræ cause cadentes, quam huius humanitati: id ne impetremus pugnabis, & in nostrum fletum irrumpes? cum nos iacētes ad pedes supplicum voce prohibebis? Si cum hoc domi faceremus, quod & fecimus, & spero, non frustra fecimus. tu derepente irrupisses & clamare cœpisses, C. Cæsar, caue credas, caue ignoscas, caue te fratrum pro fratris salute obsecrantium misereat: nonne omnem humanitatem exuisses? quanto hoc durius, quod nos domi petimus, id a te in foro oppugnari? & in tali miseri multorum perfugium misericordiæ tollere? Dicam plane, C. Cæsar, quod sentio, si in hac tua tua fortuna lenitas tanta non esset, quantam per te, per te, inquam, obtines (intelligo quid loquar) acerbissimo luctu redundaret ista victoria quæ

quam multi enim essent de victoribus, qui te crudelem esse vellent, cum etiam de victis reperiantur quam multi, qui cum a te nemini ignoscí vellét, impedirent clementiã tuam, cum etiam ij, quibus ipse ignouisti, nolint te in alios esse misericordé? Quod si probare Cæsari possemus, in Africa Ligarium omnino non fuisse: si honesto & misericordi mendacio salutí ciuis calamitosi consultum esse vellemus: tamen hominis non esset, in tanto discrimine & periculo ciuis refellere, & coarguere nostrum mendacium: & si esset alicuius, eius certe non esset, qui in eadem causa & fortuna fuisset. Sed tamen aliud est errare Cæsarem nolle, aliud nolle misereri, tum dicerés: Caue Cæsar credas: fuit in Africa Ligarius: tulit arma contra te. nunc quid dicis? Caue ignoscas. Hæc nec hominis, nec ad hominem vox est. qua qui apud te, C. Cæsar, vtetur, suam citius abiiciet humanitatem, quam extorquebit tuam. Ac primus aditus, & postulatio Tuberonis hæc, vt opinor, fuit, velle se de Q. Ligarij scelere dicere. non dubito, quin admiratus sis, vel quod de nullo alio quisquam, vel quid dis, qui in eadem causa fuisset, vel quidnam noui facinoris afferret, scelus tu illud vocas Tubero? cur, isto enim nomine illa adhuc causa caruit: alij errorem appellant, alii timorem: qui durius, spem, cupiditaté, odium, pertinaciam: qui grauissime, temeritatem: scelus, præter te, adhuc nemo. Ac mihi quidem, si proprium & verum nomen nostri mali quæratur, fatalis quædam calamitas incidisse videtur, & improuidas hominũ mentes occupauisse: vt nemo mirari debeat humana consilia diuina necessitate esse superata. Liceat esse miseros, quamquam hoc victore esse non possumus. sed nõ loquor de nobis: de illis loquor, qui occiderunt: fuerint cupidi, fuerint irati, fuerint pertinaces: sceleris vero crimine, furoris, paricidij, liceat, Cn. Pompeio mortuo, liceat multis aliis carere. Quando hic

quisquam ex te, Cæsar, audiuit: aut tua quid aliud arma voluerunt, nisi a te contumeliam propulsare? quid egit tuus ille inuictus exercitus, nisi vt suum ius tueretur, & dignitatem tuam? quid? tu cum pacem esse cupiebas, id ne agebas, vt tibi cum sceleratis, an vt cum bonis ciuibus conueniret? Mihi vero, Cæsar, tua in me maxima merita, tanta certe non viderentur, si me vt sceleratum a te conseruatum putarem. Quomodo autem tu de republ. bene meritus esses, si tot sceleratos incolumi dignitate esse noluisses? Secessionem tu illam existimasti Cæsar initio, non bellum: non hostile odium, sed ciuile dissidium: vtrisque cupientibus rempub. tuam, sed partim consiliis, partim studiis a communi vtilitate aberrantibus. Principum dignitas erat pene par, non par fortasse eorum qui sequebantur caussa tum dubia, quod erat aliquid in vtraque parte, quod probari posset: nunc melior certe causa cadenda est, quam etiam dij adiuuerint. cognita tua clementia tua, quis non eam victoriam probet, qua occiderit nemo, nisi armatus? Sed vt omittam communem caussam, veniamus ad nostram. Vtrum tandem existimas facilius fuisse, Tubero, Ligarium ex Africa exire, an vos in Africam non venire? Iteramusne, inquies, cum senatus censuisset? Non consulis, nullo modo: sed tamen Ligarium senatus idem legauerat. atque ille eo tempore paruit, cum parere senatui necesse erat: vos tunc paruistis, cum paruit nemo qui noluit, reprehendo igitur? minime vero, neque enim licuit aliter vestro generi, nostrae familiae, disciplinae. sed hoc non concedo, vt quae rebus gloriemini in vobis, eadem in aliis reprehendatis Tuberonis sors coniecta est ex s. c. cum non adesset, morbo etiam impediretur: statuerat excusare. Hæc ego noui propter * cómunes necessitudines, quæ mihi sunt cum L. Tuberone: domi eruditi, militiæ contubernales, post affines, in

denique vita familiares magnum etiam vinculum, quod iisdem semper studiis vsi sumus. Scio igitur, Tuberonem domi manere voluisse. sed ita quidam agebant, ita, reip. sanctissimum nomen opponebant, vt etiamsi aliter sentiret, verborum tamen ipsorum pondus sustinere non posset, cessit auctoritati amplissimi viri, vel potius paruit. vna est profectus cũ iis, quorum erat vna caussa: tardius iter fecit: itaque in Africam venit iam occupatam. Hinc in Ligarium crimen oritur vel ira potius. nam si crimen est prohibere illum voluisse, non minus magnum est, vos Africam omnium prouinciarum arcem, natam ad bellum contra hanc vrbem gerendum, obtinere voluisse, quam aliquem se imperatorem esse maluisse. Atque is tamen aliquis Ligarius non fuit. Varus imperium se habere dicebat fasces certe habebat. Sed quoquo modo sese illud habet, hæc quærela vestra, Tubero, quid valet? recepti in prouinciam non sumus, quid, si essetis? Cæsarine eam traditurí fuissetis, an contra eum retenturi? Vide quid licentiæ, Cæsar, nobis tua liberalitas det, vel potius audaciæ. si responderit Tubero, Africam, quo senatus eum forsque miserat, tibi patrem suum traditurum fuisse: non dubitabo apud ipsum te, cuius id cum facere interfuit, grauissimis verbis eius consilium reprehendere. non enim si tibi ea res grata fuisset, esset etiam probata. Sed iam hoc totum omitto, non tam vt ne offendam tuas patientissimas aures, quam ne Tubero, quod numquam cogitauit, facturus fuisse videatur. Veniebatis igitur in Africam prouinciam nam ex omnibus huic victoriæ maxime infestam: in qua erat rex potentissimus inimicus huic causs: aliena voluntas, conuentus firmi atque magni: quæro, quid facturi fuissetis? quamquam quid facturi fueritis non dubitem, cum videam quid fecerítis, prohibiti estis in prouincia vestra pedem ponere: & prohibiti, vt perhiberis, summa cum iniu-

ria. quomodo id tuliſtis? acceptæ iniuriæ querelam ad quem detuliſtis? nempe ad eum, cuius auctoritatem ſecuti in ſocietatem belli veneratis. quod ſi Cæſaris cauſſa in prouinciam veniebatis, ad eum profecto excluſi prouinciæ veniſſetis. veniſtis ad Pompeium. Quę eſt ergo apud Cæſarem querela, cum eum accuſetis, a quo queramini vos prohibitos contra Cæſarem bellum gerere? Atque in hoc quidem vel cum mendatio, ſi vultis, gloriari per me licet, vos prouinciam fuiſſe Cæſari tradituros, etſi a Varo & quibuſdam aliis prohibiti effetis, ego autem confitebor culpam eſſe Ligarii, qui vos tantæ laudis occaſione priuauerit. Sed vide quæſo, C. Cæſar conſtantiam ornatiſſimi viri L. Tuberonis: quam ego quamuis ipſe probarem, vt probo tamen non commemorarem, niſi a te cognouiſſem in primis eam virtutem ſolere laudari. Quæ fuit igitur vnquam in vllo homine tanta conſtantia? conſtantiam dico? neſcio an melius patientiam poſſem dicere. quotus enim iſtud quiſque feciſſet, vt a quibus partibus in diſſenſione ciuili non eſſet receptus, eſſetque etiam cum crudelitate eiectus, ad eas ipſas rediret? magni cuiuſdam animi, atque eius viri eſt, quem de ſuſcepta cauſſa propoſitaque ſententia nulla contumelia, nulla vis, nullum periculum poſſet depellere. Vt enim cetera paria Tuberoni cum Varo fuiſſent, honos, nobilitas, ſplendor, ingenium, quæ nequaquam fuerunt hoc certe præſtitit Tuberonis fuit, quod iuſto cum imperio [illegible] s. c. in prouinciam ſuam venerat. hinc prohibitus non ad Cæſarē, ne iratus: non domum, ne inermis aliquam in regionem, ne condemnare cauſſam illam, quam ſecutus eſſet, videtur: in Macedoniam Cn. Pompeij caſtra venit, in eam ipſam cauſſam, qua erat reiectus cum iniuria. Quid? cum iſta nihil commouiſſet eius animum, ad quem venerat anguidiore credo, ſtudio in cauſſa fuiſtis. tamen

modo in præsidiis eratis, animi vero a caussa abhorrebant: an vt sit in ciuilibus bellis, nec in vobis magis, quam in reliquis, omnes vincendi studio tenebamur? pacis equidem semper auctor fui. sed tum sero: erat enim amentis, cum aciem videret, pacem cogitare. Omnes, inquam, vincere volebamus, tu certe præcipue, qui in eum locum veniisses, vbi tibi esset pereundum, nisi vicisses: quamquam, vt nunc se res habet, non dubito, quin hanc salutem anteponas illi victoriæ. Hæc ego non dicerem, Tubero, si aut vos constantiæ vestrę, aut Cæsarem beneficij sui pœnetaret. Nunc quæro, vtrum vestras iniurias an reip persequamini? si reipub quid de vestra in ea caussa perseuerantia respondebitis? si vestras, videte ne erretis, qui Cæsarem vestris inimicis iratum fore putetis, cum ignouerit suis. Itaque num tibi videor Cæsar in caussa Ligarij occupatus esse? num de eius facto dicere, quicquid dixi, ad vnam summā referri volo, vel humanitatis, vel clementiæ, vel misericordiæ tuę. Caussas Cæsar egi multas, & quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio honorum tuorū: certe numquam hoc modo: Ignoscite, iudices, errauit, lapsus est, non putauit, si vmquam posthac. ad parentem sic agi solet, ad iudices: Non fecit, non cogitauit, falsi testes, fictum crimen. Dic te Cæsar, de facto Ligarij iudicem esse, quibus in præsidiis fuerit quęre. taceo: ne hæc quidē colligo, quæ fortasse valerent etiam apud iudicem: legatus ante bellū profectus, relictus in pace, bello oppressus, in eo non acerbus. *tum etiam fuit totus animo & studio tuus. Ad iudicem sic agi solet, sed ego ad parentē loquor: Erraui, temere feci, pœniter, ad clementiam tuā cōfugio, delicti veniam peto, vt ignoscas oro. si nemo impetrauit, arroganter: si plurimi, tu idem feropem qui spē dedisti. An sperandi Ligario caussa non sit, cum mihi apud te sit locus etiam pro altero deprecandi? Quamquam neque in hac oratione spes est

posita causſæ, nec in eorum ſtudiis qui a te pro Ligario petunt, tui neceſſarij. Vidi enim & cognoui, quid maxime ſpectares, cū pro alicuius ſalute multi laborarent: cauſſas apud te rogantium * gratiores eſſe, quam preces. neque ſpectare, quam tuus eſſet neceſſarius is, qui te oraret; ſed quā illius, pro quo laboraret. Itaque tribuis tu quidē tuis ita multa, vt mihi beatiores illi eſſe videantur interdum, quitua liberalitate fruuntur, quā tu ipſe, qui illis tam multa concedis. ſed video tamē apud te cauſſas, vt dixi rogantium valere plus quam * preces. ab iiſq; te moueri maxime, quorum iuſtiſſimum dolorem videas in petēdo. In Q. Ligario cōſeruando multis tu quidem gratum facies neceſſariis tuis: ſed hoc quæſo conſidera quod ſoles. poſſum fortiſſimos viros Sabinos tibi probatiſſimos, totumque ægrum Sabinum florem Italiæ, robur reip proponere. noſti optime homines animaduertere horū omnium mœſtitiā & dolorem. huius T Brochi, de quo non dubito quin exiſtimas. lacrymas, ſqualoremq; ipſius, & filij videſ. Quid de fratribus dicam? noli, Cæſar, putare de vnius capite nos agere: aut tres Ligarij in ciuitate retinendi ſunt, aut tres ex ciuitate exterminandi quod vis exilium his eſt optatius, quā patria, quā domus, quam dij penates. vno illo exulante, ſi fraterne, ſi pie, ſi cum dolore faciunt, moueāt tot lacrymæ, moueat pietas, moueat germanitas, valeat tua vox illa, quæ vicit. te enim dicere audiebamus, omnes aduerſarios putare, niſi qui nobiſcum eſſent: te, omnes qui contra te non eſſent, tuos. Denique igitur hunc ſplendorē, omnem hanc Brochorum domum, hunc L. Martium, C. Ceſetium, L. Caſtificium, hoſce omnes equites Rom qui adſunt veſte mutata, non ſolum notos tibi, verum etiā probatos viros, qui tecū fuerunt? Atque his maximē fauebamus, & hos requirebamus, & his nonnulli minabantur. Conſerua igitur tuis ſuos: vt, quam modi-

modum cetera quę dicta sunt a te, sic hoc verissimũ reperiatur. Quod si penitus perspicere posses concordiam Ligariorum, omnes fratres tecum iudicares fuisse. An potest quisquã dubitare, quin si Q. Ligarius in Italia esse potuisset, in eadem sententia futurus fuerit, in qua fratres fuerunt? quis est, qui horum consensum conspirantem & pene conflatum, in hac prope æqualitate fraterna non noverit? qui hoc non sentiat, quiduis prius futurum fuisse, quam vt hi fratres diuersas sententias fortunasque sequerentur? Voluntate igitur omnes tecum fuerunt: tempestate abreptus est vnus: qui si consilio id fecisset, esset eorum similis, quos tu tamen saluos esse voluisti. Sed ierit ad bellum: dissenserit non a te solum, verũ etiam a fratribus, hi te orant tui. Equidem cum tuis omnibus negotiis interessem, memoria teneo, qualis tum T. Ligarius quæstor vrbanus, fuerit erga te & dignitatem tuam. sed parum est me hoc meminisse: spero etiam te, qui obliuisci nihil soles, nisi iniurias, quoniam hoc est animi, quoniam etiam ingenii tui, te aliquid de huius quæstoris officio cogitantem, etiam de aliis quibusdam quæstoribus reminiscentem recordari. Hic igitur T. Ligarius, qui tum nihil egit aliud (neque enim hæc diuinabat) nisi vt tu eum tui studiosum & bonum virum iudicares, nunc a te supplex fratris salutem petit. quam huius admonitus officio cum vtrisque his dederis, tres fratres optimos, & integerrimos, non solum sibi ipsos, neque his tot ac talibus viris, neque nobis necessariis suis, sed etiam reipub. condonaueris. Fac igitur, quod de homine nobilissimo, & clarissimo M. Marcello restituto fecisti nuper in curia, nunc quidem in foro de optimis, & huic omni frequentiæ probatissimis fratribus. vt concessisti illud senatui, sic da hunc populo, cuius voluntatem carissimam, semper habuisti. & si ille dies tibi gloriosissimus, populo Roma. gratissimus fuit, noli,

obsecro, dubitate, C. Cæsar, similem illi gloriæ hodem quam sæpissime quærere. nihil est enim tam populare, quam bonitas: nulla de virtutibus tuis plurimis nec gratior, nec admirabilior misericordia est. homines enim ad deos nulla re proprius accedunt, quam salutem hominibus dando. nihil habet nec fortuna tua maius, quam vt possis: nec natura tua melius, quam vt velis conseruare quamplurimos. Longiorem orationem caussa forsitan postulat, tua certe natura breuiorem. Quare cum vtilius esse arbitrer te ipsum, quam me, aut quemquam loqui tecum, finem iam faciam: tantum ipsum admonebo, si illi absenti salutem dederis, præsentibus his omnibus te daturum.

PRO REGE DEIOTARO AD C. CAESAREM. ORAT. XLII.

CVM in omnibus caussis grauibus, C. Cæsar, initio dicendi commoueri soleam vehementius, quod videtur vel vsus, vel ætas mea postulare: tum in hac caussa ita me perturbant, vt quantum mea studij mihi adferat ad salutem regis Deiotori dendam, tantum facultatis timor detrahat. Prius dico pro capite fortunisque regis: quod ipsum non iniquum est, in tuo duntaxat periculo: tamen est ita inusitatum, regem capitis reum esse, vt

hoc tempus non sit auditum. deinde eum regē, quē ornare antea cuncto cum senatu solebamus pro perpetuis eius in nostram remp. meritis, nunc contra atrocissimum crimen cogor defendere. Accedit, vt accusatorum alterius crudelitate, alterius indignitate perturber. Crudelis Castor, ne dicam sceleratum & impium, qui nepos auum in discrimen capitis adduxerit, adolescentiæque suæ terrorem intulerit ei, cuius senectutem tueri & tegere debebat, commendationemque ineuntis ætatis ab impietate, & scelere duxerit, aui seruum corruptum præmiis ad accusandum dominum impulerit, & a legatorum pedibus abduxerit. Fugitiui autem dominum accusantis, & dominum absentem, & dominum amicissimum nostræ reip. cum eos videbam, eum verba audiebam, non tam, afflictam regiā condicionem dolebam, quam de fortunis communibus extimescebam. Nam cum more maiorum de seruo in dominum, ne tormentis quidem quæri liceat, in qua quæstione dolor veram vocem elicere possit, etiam ab inuito: exortus est seruus, qui, quem in culeo appellare non posset, eum accuset solutus. Perturbat me, C. Cæsar, etiam illud interdum: quod tamen, cum te penitus recognoui, timere desino. Nec enim iniquum est, sed tua sapientia fit æquissimum. nam dicere apud eum de facinore, contra huius vitā consilium facinoris inisse arguare, si per ipsum consideres, graue est. nemo enim fere, qui periculi iudex, non sibi se æquiorem, quam reo debeat. sed tua, C. Cæsar, præstans singularisque cura hunc mihi metū minuit. nō enim tam timeo, quid tu de rege Deiotaro, quam intelligo, quid de ceteros velis iudicare. Moueor etiam loci huius insolentia, quod tantam causſam, quanta alia vmquam in disceptatione versata est, dico in domesticos parietes, dico extra concentum, & illa frequentiam, in qua oratorū studia iam olim

in tuis oculis, in tuo ore, vultuque acquiesco: te vnum intueor: ad te vnum omnis mea spectat oratio: quæ mihi ad spem obtinendæ veritatis grauissima sunt, ad motum animi, & ad omnem impetum dicendi, cõtentionemque leuiora. Hanc enim, C. Cæsar, causſam si in foro dicerem, eodem audiente, & disceptante te, quantam mihi alacritatem populi Rom. concursus adferret? quis enim ciuis ei rei non faueret, cuius, omnem ætatem in populi Rom. bellis consumptam esse meminisset? spectaremque riam, intuerer forum, cælum denique testarer ipsum: sic, cum & deorum immortalium, & populi Romani, & senatus beneficia in regem Deiotarum recordarer, nullo modo mihi deesse posset oratio. Quæ quoniam angustiora parietes faciunt, actioque causſæ maxime debilitatur loco: tuum est, Cæsar, qui pro multis sepe dixisti, quid nũc mihi animi ad te ipsum referre: quo facilius tum æquitas tua tum audiendi diligentia minuat hanc perturbationem meam. Sed antequam de accusatione ipsa eo, de accusatorum spe pauca dicam: qui cum vi antur neque ingenio, neq; vsu, atque exercitatione rerum valere, tamen ad hanc causſam non sine qua spe & cogitatione venerũt. Iratum te regi Deiotaro fuisse non erant nescij: affectum illum busdam incommodis & detrimentis propter offensionem animi tui meminerant: teque cum hac tum, tum sibi amicum cognouerant: cumque ipsum te de tuo periculo dicerent, fore putabant vt in exulcerato animo facile fictum crimen irae ret. Quamobrem hoc nos primum metu, C. Cæsar, per fidem & constantiam, & clementiam tuam, liberа, ne residere in te vllam partem iracundiæ picemur. Per dextram te istam oro, quam regi Deiotaro hospes hospiti porrexisti: istam, inquam, teram, non tam in bellis, * neq; in præliis, quam promissis, & fide firmiorem. Tu illius domus

tu vetus hospitium renouare voluisti: re eius dij penates acceperunt: te amicum, & placatum Deiotari regis aræ focique viderunt. Cum facile exorari Cæsar, tum semel exorari soles. nemo vmquam te placauit inimicus, qui vllas resedisse in te simultatis reliquias senserit. Quamquam cui sunt inauditæ cum Deiotaro querelę tuæ? numquam tu illum accusauisti, vt hostem, sed vt amici officio parum functum, quod propentior in Cn. Pompeij amicitiam fuisset, quam in tuam: cui tamen ipsi regi veniam te daturum fuisse dicebas, si cum auxilia Pompeio, vel si etiam filium misisset, ipse tamen excusatione ætatis vsus esset. Itaque cum maximis eum rebus liberares, perparuam * amicitiæ culpam relinquebas. Itaque non solum in eum non animaduertisti, sed omni metu liberauisti, hospitem agnouisti, regem reliquisti. neque enim ille odio tui progressus, sed errore communi lapsus est. Is Rex, quem Senatus hoc nomine sæpe honorificentissimis decretis appellauisset, quique illum ordinem ab adolescentia grauissimum sanctissimumque duxisset, iisdem rebus est perturbatus, homo longinquus, & alienigena, quibus nos in media repub. nati, semperque versati: cum audisset senatus consentientis auctoritate arma sumpta, consulibus, prætoribus, tribunis pleb. nouis imperatoribus remp. defendendam datam, mouebatur animo, & vir huic imperio amicissimus de salute populi Ro. extimescebat, in qua etiam suam inclusam esse videbat: tamen timore quiescendum sibi esse arbitrabatur. maxime vero perturbatus est, vt audiuit consules ex Italia profugisse: omnesq; consulares (sic enim nuntiabatur) cunctum senatum, totam Italiam se effusam. talibus enim nuntiis, & rumoribus patebat ad orientem via, nec vlli veri subsequebatur: nihil ille de condicionibus tuis, nihil de studio concordiæ & pacis, nihil de cõspiratione audiebat cer-

torum hominum contra dignitatem tuam, quæ cum
ita essent, tamen vsque eo se tenuit, quoad a Cn.
Pompeio ad eum legati, litteræque venerunt. Ig-
nosce, ignosce, Cæsar, si eius viri auctoritate rex
Deiotarus cessit, quem nos omnes secuti sumus in
quem cũ dij atque homines omnia ornamenta cõ-
gessissent, cum tu ipse plurima & maxima. Neque
enim si tuæ res gestæ ceterorum laudibus obscu-
tatem attulerunt, idcirco Cn. Pompeij memoriam
amisimus. quantum nomen eius fuerit, quantæ o-
pes, quanta in omni genere bellorum gloria, quanti
honores populi Rom. quanti senatus, quanti tui,
quis ignorat? tanto ille superiores vicerat gloria,
quanto tu omnibus præstitisti. Itaque Cn. Pompeij
bella, victorias, triumphos, consulatus, admirantes
numerabamus: tuos enumerare non possumus. Ad
cum igitur rex Deiotarus venit hoc misero si-
talique bello, quem ante iustis hostilibusque bell
adiuuerat, quocum erat non hospitio solum, ver
etiam familiaritate coniunctus: & venit vel rog
tus vt amicus, vel accersitus vt socius, vel euoca
vt is, qui senatui parere didicisset: postremo ve
vt ad fugientem, non vt ad insequentem, id est,
periculi, non ad victoriæ societatem. Itaque Pha
salico prælio facto, a Pompeio discessit: spẽ in
tam persequi noluit: vel officio, si quid debue
uel errori, si quid nescierat, satisfactum esse da
domum se contulit, teque Alexandrinum be
gerente, vtilitatibus tuis * patuit. Ille exercitum
Domitij amplissimi viri, suis tectis & copiis fu
tauit: ille Ephesum ad eum, quem tu ex tuis fa
simum & probatissimum omnibus delegisti,
niam misit ille iterum, ille tertio auctionibus
pecuniam dedit, qua ad bellum vetererisille
suum periculo obiecit, tecumque in acie
Pharnacem fuit, tuúmque hostem esse duxit
Quæ quidem a te in eam partem accepta fu

Cæsar, vt eum ampliſſimo regis honore, & nomine affeceris. Is igitur non modo a te periculo liberatus, ſed etiam honore ampliſſimo ornatus, arguitur domi te ſuæ interficere voluiſſe, quod tu, niſi eum furioſiſſimum iudicas, ſuſpicari profecto non potes. Vt enim omittam, cuius tanti ſceleris fuerit, in conſpectu deorum penatium necare hoſpitem: cuius tantæ importunitatis, omnium gentiũ atque omnis memoriæ clariſſimum lumen extinguere: cuius tantæ ferocitatis, victorem orbis terrarum non extimeſcere: cuius tam inhumani, & ingrati animi, a quo Rex appellatus eſſet, in eum tyrannum inueniri: vt hæc omittam: cuius tanti furoris fuit, omnes reges, quorum multi erant finitimi, omnes liberos populos, omnes ſocios, omnes prouincias, omnia denique omnium arma contra ſe vnum excitare? quonam ille modo cum regno, cum domo, cum coniuge, cum chariſſimo filio diſtractus eſſet, tanto ſcelere non modo perfecto, ſed etiam cogitato? At, credo, hæc homo incõſultus & temerarius non videbat, quis cõſideratior illo, quis tectior? quis prudentior? quamquam hoc loco Deiotarum non tam ingenio, & prudentia, quam fide, & religione vitæ defendẽdũ puto. Nota tibi eſt, C. Cæſar, hominis probitas, noti mores, nota conſtantia. cui porro, qui modo populi Romani nomen audiuit, Deiotari probitas, integritas, grauitas, virtus, fides non ſit audita? Quod igitur facinus nec in hominẽ imprudẽtẽ cadere poſſet, propter metũ prætẽtis exitij, nec in facinoroſum, niſi eſſet idẽ amentiſſimus, id vos & a viro optimo, & ab homine minime ſtulto cogitatum eſſe confingitis, at quam non modo non credibiliter, ſed ne ſuſpicioſe quidem. Cum, inquit, in Caſtellum Luceium veniſſes, & domum regis hoſpitis tui diuertiſſes, locus erat quidam, in quo erant ea cõpoſita, quibus rex te munerare cõſtituerat: huc te a balneo prius quam aceũberes, ducere

volebat. ibi enim erant armati, qui te interficerent, in eo ipso loco collocati. En crimen, en causſa cur regem fugitiuus, dominum seruus accuſet. Ego mehercule, C. Cæſar, initio, cum eſt ad me iſta causſa delata, Philippum medicum seruum regium, qui cum legatis miſſus eſſet, ab ipso adoleſcēte eſſe corruptum, hac ſuſpicione ſum perculſus: medicum indicem ſubornauit: finget videlicet aliquod crimē veneni: etſi a veritate longe, tamen a conſuetudine criminandi non multum res abhorrebat. Quid ait medicus? nihil de veneno. at id fieri potuit, primo occultius in potione, vel in cibo: deinde etiam impunius fit, quod cum eſt factum, negari poteſt. ſi palam te interemiſſet, omnium in ſe gentium nō ſolū odia, ſed etiā arma conuertiſſet; ſi veneno, Iouis illius quidē Hoſpitalis numen numquam celare potuiſſet, homines vero fortaſſe celauiſſet. Quod igitur & occultius conari, & efficere cautius potuit, id tibi, & medico callido, & ſeruo, vt putabat, fideli nō credidit: de armis, de ferro, de inſidijs celare te noluit? At quam feſtiue crimen conſtruitur! Tua te, inquit, eadem, quæ ſemper, fortuna ſeruauit. negauiſti tum te inſpicere velle. quid poſteas? an Deiotarus re illo tempore non perfecta continuo dimiſit exercitum? nullus erat alius inſidiandi locus? At eodem te, cum cenauiſſes, rediturum dixeras: itaque feciſti horam vnam aut duas eodem loco armatos, vt collocati fuerant, retinere magnum fuit: cum in conuiuio comiter & iucunde fuiſſes, tum illuc iuiſti, vt dixeras. Quo in loco Deiotarum talem erga te cognouiſti, qualis rex Attalus in P. Africanum fuit: cui magnificentiſſima dona, vt ſcriptum legimus, vſque ad Numantiam miſit ex Aſia: quæ Africanus inſpectante exercitu accepit. Quòd cum præſens Deiotarus regio & animo, & more feciſſet, tu in cubiculum diſceſſiſti. Obſecro, C. Cæſar, repete temporis illius memoriam: pone illum ante oculos

diem:

diem: vultus hominum te intuentium, atque admirantium recordare, num quæ trepidatio? num qui tumultus? num quid, nisi moderate, nisi quiete, nisi ex hominis grauissimi & sanctissimi disciplina? Quid igitur caussæ excogitari potest, cur te lautum voluerit, cenatum noluerit occidere? in posterum, inquit, diem distulit, vt cum in castellum Luceium ventum esset, ibi cogitata perficeret. Non video caussam loci mutandi, sed tamen acta res crimino se est. Cum, inquit, vomere post cenam velle te dixisses, in balneum te ducere cœperunt: ibi enim erant insidiæ. at te eadem tua fortuna seruauit: in cubiculum te ire malle dixisti. Dij te perdant fugitiue: ira non modo nequam, & improbus, sed & fatuus, & amens es. Quid? ille signa ænea in insidiis posuerat, quæ e balneo in cubiculum transferri non essent? Habes crimina insidiarum: nihil enim dixit amplius. Horum, inquit, eram conscius. quid tum? ita demens ille erat, vt eum, quem conscium tanti sceleris habebat, a se dimitteret? Romam etiam mitteret, vbi & inimicissimum sciret esse nepotem suum, & C. Cæsarem cui fecisset insidias: præsertim cum is vnus esset qui posset de absente se vindicare? Et fratres meos, inquit, quod erant conscij, in vincula coniecit. Cum igitur eos vinciret, quos secum habebat, te solutum Romam mittebat, qui eadem scires, quæ illos scire dicis? Reliqua pars accusationis duplex fuit. vna, regem semper in speculis fuisse, cum a te animo esset alieno. altera, exercitum eum contra te magnum comparasse. De exercitu dicam breuiter vt cetera. Numquam eas copias Rex Deiotarus habuit, quibus inferre bellũ populo Romano posset: sed quibus fines suos ab excursionibus hostium & latrociniis tueretur, & imperatoribus nostris auxilia mitteret. atque antea quidem maiores copias alere poterat, nunc exiguas vix tueri potest. At misit ad Cælium nescio quem:

sed eos, quos misit, quod ire noluerunt, in vincula coniecit. Non quæro quam verisimile sit, aut non habuisse regem quos mitteret: aut eos quos misisset, non paruisse: aut qui dicto audientes in tanta re non fuissent, eos vinctos potius, quam necatos fuisse. Sed tamen cum ad Cælium mittebat, vtrum caussam illam victam nesciebat, an Cælium istum magnum hominem putabat? quem profecto is, qui optime nostros homines nouit, vel quia non nosset, vel quia nosset, contemneret. Addidit etiam illud, equites non optimos misisse tibi. veteres, credo, Cæsar: nihil ad tuum equitatum: sed misit ex iis, quos habuit electos. Ait nescio quem ex eo numero seruum iudicatum. non arbitror: non audiui sed in eo etiam si accidisset, culpam regis nullam fuisse arbitrarer. Alieno autem a te animo fuit. quomodo? sperauit, credo, difficiles tibi Alexandriæ fore exitus propter regionis naturam & flummis. At eo ipso tempore pecuniam dedit, exercitum aluit: quæ Asiæ præfeceras. ei nulla in re defuit: tibi victori non solum ad hospitium, sed ad periculum etiam, atque ad aciem præsto fuit. Secutum est bellum Africanum: graues de te rumores sparsi: qui etiam furiosum illum Cælium excitauerunt. quo tum erga te rex animo fuit, qui auctionatus sit, seseque & filium suum expoliare maluerit, quam tibi pecuniam non subministrare? At eo, inquit, tempore ipso Niceam Ephesumque mittebat, qui rumores Africanos exciperent, & celeriter ad se referrent. Itaque cum esset ei nuntiatum, Domitium naufragio periisse, te in castello circunsideri: de Domitio dixit versum Græcum eadem sententia, qua etiam nos habemus Latinum, "Pereant amici, dum vna inimici intercidant. quod ille, si esset tibi inimicissimus, numquam tamen dixisset. ipse enim mansuetus, versus immanis. Qui autem Domitio poterat esse amicus, qui tibi esset inimicus? tibi

tibi porro inimicas cur esset, a quo cum vel interfici belli lege potuisset, regem, & se, & filium suum constitutos esse memin isset? Quid deinde furcifer? quo progreditur? ait hac lætitia Deiotarum elatum vino se obruisse, in conuiuioque nudum saltauisse. Quæ crux huic fugitiuo potest satis supplicij adferre? Deiotarum saltantem quisquam, aut ebrium vidit vmquã? omnes sunt in illo regiæ virtutes, quod te, Cæsar, ignorare non arbitror, sed præcipue singularis & admiranda frugalitas. etsi hoc verbo scio laudari reges non solere. Frugi hominem dici non multum habet laudis in rege: fortem, iustum, seuerum, grauem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, hæ sunt regiæ laudes: illa priuatæ est. Vt volet quisque accipiat: ego tamen frugalitatem, id est, modestiam & temperantiam, virtutem esse maximam iudico. hæc in illo est ab ineunte ætate, tum a cuncta Asia, tum a magistratibus legatisque nostris, tum ab equitibus R. qui in Asia negotiati sunt, perspecta & cognita. Multis ille quidem gradibus officiorum erga remp. nostram ad hoc regium nomen ascendit: sed tamen quidquid a bellis populi Rom. vacabat, cum hominibus nostris consuetudines, amicitias, res, rationesque iungebat. vt non solum tetrarcha nobilis, sed optimus paterfamilias, & diligentissimus agricola, & pecuarius haberetur. Quis igitur adolescens nondum tanta gloria præditus nihil vmquam nisi seueriſſime & grauissime fecerit, is ea existimatione, eaque ætate saltabit? Imitari potius Castor aui tui mores disciplinamque debebas, quam optimo & clarissimo viro fugitiui ore maledicere. Quod si saltatorem auum habuisses, neque eum virum, vnde pudoris pudicitiæque exempla peterentur, tamen hoc maledictum minime in illam ætatem conueniret. quibus ille studiis ab ineunte ætate se imbuerat, non saltandi, sed bene vt armis, optime vt equis vteretur: ea tamen

illum cuncta iam ætate exacta defecerant. Itaque Deiotarum cum plures in equum sustulissent, quod hærere in eo senex posset, admirari solebamus. hic vero adolescens, qui meus in Cilicia miles, in Græcia commilito fuit, cum in illo nostro exercitu equitaret cum suis delectis equitibus, quos vna cum eo ad Pompeium pater miserat, quos concursus facere solebat! quam se iactare! quam se ostentare! quam nemini in illa causa studio & cupiditate concedere! cum vero exercitu amisso, ego, qui pacis auctor semper fui, post * Pharsalicum autem prœlium suasor fuissem amorum non deponendorum, sed abiiciendorum, hunc ad meam auctoritatem non potui adducere, quod & ipse ardebat studio ipsius belli, & patri fati faciendum esse arbitrabatur. Felix ista domus, quæ non impunitatem solum adepta sit, sed * habet etiam accusandi licentiam: * calamitosus Deiotarus qui ab eo, qui in iisdem castris fuerit, nō modo apud te, sed etiam a suis accusetur. vos vestra secunda fortuna, Castor, non potestis sine propinquorum calamitate esse contenti. Sint sane inimicitiæ, quæ esse non debebant. Rex enim Deiotarus vestram familiam abiectam & obscuram e tenebris in lucem vocauit. quis tuum patrem antea qui esset, quam cuius gener esset, audiuit? Sed quamuis ingrate & impie necessitudinis nomen repudiaretis, tamen inimicitias hominum more gerere poteratis, non ficto crimine insectari, non expetere vitam, non capitis arcessere. Esto, concedatur hæc quoque acerbitatis & odij magnitudo: adeone, vt etiam omnia vitæ salutisque communis, atque etiam humanitatis iura violentur. seruum solicitare verbis, spe, promissisque corrumpere, * abducere domo, contra dominum armare, hoc est, non vni propinquo, sed omnibus familiis bellum nefarium indicere. nam ista corruptela serui, si non modo impunita fuerit, sed

sed etiam a tanta auctoritate a; probata, nulli parietes nostram salutem, nullæ leges, nulla iura custodient. vbi enim id quod intus est, atque nostrum, impune euolare potest, contraque nos pugnare: fit in dominatu seruitus, in seruitute dominatus. O tempora, o mores: Cn. Domitius ille, quem nos pueri consulem, censorem, pontificem maximum vidimus, cum tribunus plebis M. Scaurum principem ciuitatis in iudicium populi vocauisset, Scaurique seruus ad eum clam domum venisset, & crimina in dominum delaturum se esse dixisset, comprehendi hominem iussit, ad Scaurumque deduci. Vide quid interfit (etsi inique Castorem cum Domitio comparo) sed tamen ille inimico seruum remisit, tu ab suo abduxisti: ille incorruptum audire noluit, tu corrupisti: ille adiutorem seruum contra dominum repudiauit, tu etiam accusatorem adhibuisti. At semel iste est corruptus a vobis? nonne * cum esset productus testis, & cum tecum fuisset, refugit ad legatos? nonne etiam ad hunc Cn. Domitium venit? nonne, audiente hoc Seruio Sulpitio clarissimo viro, qui tum casu apud Domitium cenabat, & hoc T. Torquato optimo adolescente, se a te corruptum, tuis promissis in fraudem impulsum esse confessus est? Quæ est ista tam impudens, tam crudelis, tam immoderata inhumanitas? Idcirco in hanc vrbem venisti, vt huius vrbis iura & exempla corrumperes, domesticaque tua inhumanitate nostræ ciuitatis humanitatem inquinares? At quam acute collecta crimina! Blesamius, inquit (eius enim nomine optimi * hominis, nec tibi ignoti, maledicebat tibi) ad regem scribere solebat, te inuidiose tyrannum existimari: statua inter reges posita animos hominum vehementer offensos: plaudi tibi non solere. Nonne intelligis, Cæsar, ex vrbanis maleuolorum sermunculis hæc ab istis esse collecta? Blesamius tyrānum Cæsarem scriberet? multo-

rum enim ciuium capita viderat: multos iussu Cæsaris vexatos, verberatos, necatos: multas afflictas & euersas domos: armatis militibus refertum forum: quæ semper in ciuili victoria sensimus, ea te victore non vidimus: *solus, inquam, es, C. Cæsar, cuius in victoria ceciderit nemo, nisi armatus. & quē nos liberi in summa reip. libertate nati non modo non tyrannum, sed etiam clementissimum in victoria videmus ducemis Blesamio qui viuit in regno, tyrannus videri potest? Nam de statua qu s queritur, vna præsertim, cum tam multas videat? valde enim inuidendum est eius statuæ, cuius trophæis non inuidemus. Nam si locus affert inuidiam, nullus locus est, ad statuam quidē, rostris clarior. De plausu autem quid respondeam? qui nec desideratus vmquá a te est, & nonnumquam obstupefactis hominibus ipsa admiratione compressus est: & fortasse eo prætermissus, quia nihil vulgare te dignum videri potest. Nihil a me arbitror prætermissum, sed aliquid ad extremam caussæ partem reseruatum. id autem aliquid est, te vt plane Deiotaro reconciliet oratio mea. Non enim iam metuo, ne tu illi succenseas illud vereor, ne tibi illum succensere aliquid suspicere. quod abest longissime, mihi crede Cæsar, quid enim retineat per te, meminit, non quid amiserit: neque se a te multatum arbitratur: sed, cum existimaret multis tibi multa esse tribuenda, quo minus a se qui in altera parte fuisset, ea sumeres, non recusauit. Etenim si Antiochus magnus ille Rex Asiæ, cum posteaquam a Scipione deuictus Tauro tenus regnare iussus esset, * omnemque hanc Asiam, quæ est nunc nostra prouincia, amisisset: dicere est solitus, benignè a populo Romano esse factum, quod nimis magna procuratione liberatus, modicis regni terminis vteretur: potest multo facilius se Deiotarus consolari. Ille enim furoris multam sustinuerat, hic erroris. Omnia tu Deiotaro, Cæsar tri-

buisti

buisti, cum &, ipsi & filio nomen regium conceſſiſti. Hoc nomine retento atque conſeruato, nullum beneficium populi Romani, nullum iudicium de ſe ſenatus imminutum putat: magno animo & erecto eſt, nec vmquam ſuccumbet inimicis, ne fortunæ quidem. Multa ſe arbitratur & peperiſſe antea factis, & habere in animo atque virtute, quæ nullo modo poſſit amittere. quæ enim fortuna, aut quis caſus, aut quæ tanta poſſit iniuria omnium imperatorum de Deiotaro decreta delere? ab omnibus enim eſt ornatus: qui poſtquam in caſtris eſſe potuit per ætatem, in Aſia, Cappadocia, Ponto, Cilicia, Syria, bella geſſerunt. Senatus vero iudicia de illo tam multa, tamq; honorifica, quæ publicis populi Romani litteris monimentiſq; cõſignata ſunt, quæ vmquam vetuſtas obruet, aut quę tanta delebit obliuio? Quid de virtute eius dicam? quid de magnitudine animi, grauitate, conſtantia? quæ omnes docti atque ſapientes ſumma, quidam etiam ſola bona eſſe dixerunt, hiſque non modo ad bene, ſed etiam ad beate viuendum cõtentam virtutem eſſe. Hæc ille reputãs. & dies & noctes cogitans, nõ modo tibi nõ ſuccenſet (eſſet enim nõ ſolum ingratus, ſed etiam amens) verum omnem tranquilitatem & quietem ſenectutis acceptam refert clementiæ tuæ. Quo quidem animo cum antea fuerit, tum non dubito quin tuis litteris, quarum exemplum legi, quas ad eum Terracone huic Bleſamio dediſti, ſe magis etiam erexerit, ab omnique ſolicitudine abſtraxerit. Iubes enim eum bene ſperare, & bono eſſe animo: quod ſcio te non fruſtra ſcribere ſolere. memini enim iiſdem fere verbis ad me te ſcribere, meque tuis litteris bene ſperare non fruſtra eſſe iuſſum. Laboro equidem regis Deiotari cauſſa, quo cum mihi amicitiam reſpub. conſiliauit, hoſpitium voluntas vtriuſque coniunxit, familiaritatem conſuetudo attulit, ſummam vero neceſſitudinem ma-

gna eius officia in me, & in exercitum meum effecerunt: sed cum de illo laboro, tum de multis amplissimis viris, quibus semel esse ignotũ a te oportet, nec beneficium tuum in dubium vocari, nec hærere in animis hominum solicitudinem sempiternam, nec accidere vt quisquam te timere incipiat eorum, qui semel a te sint liberati timore. Non debeo, C. Cæsar, quod fieri solet in tantis periculis, tentare, quonam modo dicendo misericordiã tuam commouere possim. nihil opus est: occurrere ipsa solet supplicibus & calamitosis, nullius oratione quocata. Propone tibi duos reges, & id animo cõtemplare quod oculis non potes: dabis profecto misericordiæ, quod iracundiæ negauisti. Multa sunt tuæ clementiæ monimenta: sed maxime eorum incolumnitates, quibus salutem dedisti. Quæ si in priuatis gloriosa sunt, multo magis commemorabuntur in regibus. semper regium nomen in hac ciuitate sanctum fuit: sociorum vero regum & amicorum sanctissimum. Quod nomen hi reges ne amitterent, te victore, timuerunt: retentum vero, & a te confirmatum, posteris etiam suis tradituros esse confido. Corpora vero sua pro salute regum suorum hi legati tibi regij tradunt, Hieras, & Blesamius, & Antigonus, tibi nobisque omnibus iamdiu noti, eademque fide & virtute præditus Dorylaus, qui nuper cum Hiera legatus est ad te missus, tum regum amicissimi, tum tibi etiam, vt spero, probati. Exquire de Blesamio, numquid ad regem contra dignitatem tuam scripserit. Hieras quidem caussam omnem suscipit, & criminibus illis pro rege se supponit reum: memoriam tuam implorat, qua vales plurimum negat vmquam se a te in Deiotari tetrarchia pedem discessisse · in primis finibus tibi se præsto fuisse dicit, vsque ad vltimos prosecutum: cum e balneo exisses, tecum se fuisse: cum illa munera inspexisses senatus: cum in cubiculo recubuisses:

eandemque

eandemque assiduitatem tibi se prębuisse postridie. Quamobrem, si quid eorum, quæ obiecta sunt, cogitatum sit: non recusat quin id facinus suum iudices. Quocirca, C. Cæsar. velim existimes, hodierno die sententiam tuam, aut cum summo dedecore miserrimam pestem importaturum esse regibus, aut incolumem famam cum salute: quorum alterum optare, illorum crudelitatis est: alterum conseruare clementiæ tuæ.

IN M. ANTONIVM PHILIP. PRIMA.

ORATIO XLIII.

ANTEQVAM de rep. Patres conscripti, dicam ea, quæ dicenda hoc tempore arbitror, exponam vobis breuiter consilium & profectionis & reuersionis meæ. Ego cum sperarem aliquando ad vestrum consilium auctoritatemque remp. esse reuocatam, manendum mihi statuebam, quasi in vigilia quadã consulari ac senatoria. nec vere vsquam discedebã, nec a rep. deiiciebã oculos ex eo die, quo in ædem Telluris conuocati sumus: in quo templo, quantũ in me fuit, ieci fundamenta pacis, Athenienſiumq; renouaui vetus exemplum: Græcum etiam verbum vsurpaui, quod tum in sedandis discordiis vsurpauerat ciuitas illa: atq; omnem memoriam discordiarũ

obliui one ſempiterna delendam cenſui. Præclara tũ oratio M. Antonij, egregia etiã voluntas: pax deniq; per eum & per liberos eius cũ præſtantiſſimis ciuibus confirmata eſt. Atq; his principiis reliqua conſentiebant. ad deliberationes illas, quas habebat domi de repub. principes ciuitatis adhibebat, ad hunc ordinem res optimas deferebat: nihil tum niſi quod erat notum omnibus, in C. Cæſaris commentariis reperiebatur: ſumma conſtantia ad ea quæ quæſita erant, reſpondebat. Num qui exules reſtituti? vnum aiebat, præterea neminem. Num immunitates datæ? nullæ, reſpondebat. Aſſeruari etiam nos Ser. Sulpitio clariſſimo viro voluit, nequa tabula p[illegible]t Idus Martias vllius decreti Cæſaris aut beneficij figeretur. Multa prætereo, eaque præclara, ad ſingulare enim M. Antonij factum feſtinato ratio. Dictaturam, quæ vim iam regiæ poteſtatis obſederat, funditus ex repub. ſuſtulit. de qua ne ſententias, quidem diximus. ſcriptum ſenatuſconſultum, quod fieri vellet, attulit. quo recitato, auctoritatem eius ſummo ſtudio ſecuti ſumus, eique ampliſſimis verbis per ſenatuſconſultum gratias egimus. Lux quædam videbatur oblata, non modo regno, quod pertuleramus, ſed etiã regni timore ſublato: magnumque pignus de eo reip. datum, ſe liberam ciuitatem eſſe velle, cũ dictatoris nomen, quod ſæpe iuſtum fuiſſet, propter perpetuæ dictaturæ recentem memoriam funditus ex republi. ſuſtuliſſet. Liberatus cædis periculo paucis poſt diebus ſenatus, vncus impactus eſt fugitiuo illi, qui in C. Marij nomen inuaſerat. Atque hæc omnia communiter cum collega, alia porro propria Dolabellę: quæ niſi collega abfuiſſet, credo eis fuiſſe futura communia. Nam cum ſerperet in vrbe infinitum malum, idque manaret in dies latius, iidemque buſtum in foro facerent, qui illam inſepultam ſepulturam effecerant, & quotidie magis, magiſque perditi homi-

nes

nes cum ſui ſimilibus ſeruis tectis ac templis vrbis minarentur: talis animaduerſio fuit Dolabellæ, cum in audaces ſceleratoſque ſeruos, tum impuros & nefarios liberos, taliſque euerſio illius execratæ columnæ, vt mirum mihi videatur, tam valde reliquum tempus ab illo vno die diſſenſiſſe. Ecce enim Kal. Iunij quibus vt adeſſemus edixerat: mutata omnia: nihil per ſenatum, multa & magna per ſeipſum & abſente populo & inuito. Conſules deſignati ſe audere negabant in ſenatum venire: patriæ liberatores vrbe carebant ea, cuius a ceruicibus iugum ſeruile deiecerant: quos tamen ipſi conſules & in concionibus & in omni ſermone laudabant. Veterani, qui appellabantur, quibus hic ordo diligentiſſime cauerat, non ad conſeruationem earum rerum quas habebant, ſed ad ſpem nouarum prædarum incitabantur. Quæ cum audire mallem, quam videre, haberemque ius legationis liberum, ea mente diſceſſit, vt adeſſem Kal. Ian. quod initium ſenatus cogendi fore videbatur. Expoſui p.c. profectionis conſilium: nunc reuerſionis quæ plus admirationis habet, breuiter exponam. Cum Brundiſium, iterque illud, quod tritum in Græciam eſt, non ſine cauſſa vitauiſſem, Kal. Sextilibus veni Syracuſas, quod ab vrbe ea tranſmiſſio in Græciam laudabatur. quæ tamen mihi vrbs coniunctiſſima plus vna me nocte cupienti retinere non potuit: veritus ſum, ne meus repentinus ad meos neceſſarios aduentus ſuſpicionis aliquid afferret, ſi eſſem commoratus. Cum autem me ex Sicilia ad Leucopetram, quod eſt promontorium agri Rhegini, venti detuliſſent, ab eo loco conſcendi, vt tranſmitterem: nec ita multum proiectus, reiectus Auſtro ſum in eum ipſum locum, vnde conſcenderam. cumque intempeſta nox eſſet, manſiſſemque in villa P. Valerij comitis & familiaris mei, poſtridieque apud eundem, ventum exſpe-

ctans, manerem, municipes Rhegini complures ad me venerunt. ex his quidem Roma recentes: a quibus primum accipio Marci Antonii concionem: quæ ita mihi placuit, vt ea lecta de reuersione primum cœperim cogitare. nec ita multo, post edictum Bruti affertur & Cassij. quod quidem mihi, fortasse quod eos etiam plus reipub. quam familiritatis gratia diligo, plenum æquitatis videbatur. Addebant præterea (fit enim plerumque, vt ij qui boni quid volunt afferre, effingant aliquid, quo faciant id quod nuntiant lætius) rem conuenturam: Kalend. Sextilibus senatum frequentem fore: Antonium, repudiatis malis suasoribus, remissis Gallis prouinciis ad auctoritatem senatus esse redituruum. Tum vero tanta sum cupiditate incensus ad reditum, vt mihi nulli neque remi, neque venti satisfacerent: non quo me ad tempus occursurum non * putarem, sed ne tardius, quam cuperem, reipubliæ gratularer. Atque ego celeriter Veliam deuectus Brutum vidi: quanto meo dolore, non dico turpe mihi ipsi videbatur, in eâ vrbem me audere reuerti, ex qua Brutus * cederet: & ibi velle tuto esse, vbi ille non posset. Neq; vero illum similiter atque ipse eram, commotum esse vidi. erectus enim maximi ac pulcherrimi facti conscientia, nihil de suo casu, multa de * nostro querebatur. ex quo primum cognoui, quæ Kalend. Sextilibus in senatu fuisset L. Pisonis oratio: qui quamquam parum erat (id enim ipsum a Bruto audieram) a quibus debuerat adiutus: tamen & Bruti testimonio (quo quid potest esse grauius?) & omnium prædicatione, quos postea vidi, magnam mihi videbatur gloriam consecutus. Hunc igitur vt sequerer, properaui, quem presentes non sunt secuti: non vt proficerem aliquid (neq; enim sperabam id, neque præstare poteram) sed vt, si quid mihi humanitus accidisset (multa autem impenderet

impendere * videbantur præter naturam etiam, præterque fatum) huius diei vocem testem reipublicæ relinquerem meæ perpetuæ erga se voluntatis. Quoniam vtriusque consilij causam P. C. probatam vobis esse confido, prius quam de republica dicere incipio, pauca querar de hesterna M. Antonij iniuria, cui sum amicus: idque nonnullo eius officio * debere esse etiam præ me semper tuli. Quid tandem erat causæ, cur in senatum hesterno die tam acerbe solus cogerer? soluisne aberam? an non sæpe minus frequentes fuistis? an ea res agebatur, vt etiam ægrotos deferri oporteret? Annibal, credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur: ad quam causam etiam Appium illum & cæcum & senem de statu esse memoriæ proditum est. De supplicationibus referebatur, quo in genere senatores deesse non solent. Coguntur enim non pignoribus, sed eorum, quorum de honore agitur, gratia: quod idem fit, cum de triumpho refertur. ita sine cura consules sunt, vt pene liberum sit senatori non adesse. qui cum mihi mos notus esset, cumq; e via languerem, & mihimet displicerem, mihi pro amicitia qui hoc ei diceret. At ille vobis audientibus, cum fabris se donum meam venturum esse dixit. nimis iracunde hoc quidem, & valde intemperanter. cuius enim maleficij ista pœna est, vt dicere in hoc ordine auderet, se publicis operis disturbaturum publice ex senatus sententia ædificatam domum? quis autem vnquam tanto damno senatorem coegit? aut quid est vltra pignus, aut multam? quod si sciisset quam sententiam dicturus essem, remisisset aliquid profecto de seueritate cogendi. An me censetis P. C. quod vos inuiti secuti estis, decreturum fuisse, vt parentalia cum supplicationibus miscerentur? vt inexpiabiles religiones in rempublicam inducerentur? vt decernerentur supplicationes * mortuo? Nihil dico

cui fuerit ille L. Brutus, qui & ipse regio dominatu rempublicam liberauit, & ad similem virtutem & simile factum stirpem iam prope in quingentesimum annum propagauit: adduci tamen non possem, vt quamquam mortuum coniungerem cum deorum immortalium religione: vt cuius sepulcrum nusquam exstet vbi parentetur, ei publice supplicetur. Ego vero eam sententiam dixissem, patres conscripti, vt me aduersus populum Romanum, si quis accidisset grauior reipublicæ casus, si bellum, si morbus, si fames, facile possem defendere. quæ partim iam sunt, partim timeo ne impendeant. Sed hoc ignoscant dij immortales velim & populo Romano, qui id non probat, & huic ordini, qui decreuit inuitus. Quid de reliquis reip. malis licetne dicere? mihi vero licet, & semper licebit, dignitatem tueri, mortem contemnere. potestas modo veniendi in hunc locum sit: dicendi periculum non recuso. Atque vtinam P.c. Kalend. Sextilibus adesse potuissem: non quo profici potuerit aliquid, sed ne vnus modo consularis, quod tum accidit, dignus illo honore, dignus repub. inueniretur. Qua quidem ex re magnum accipio dolorem, homines amplissimis populi Romani beneficiis vsos L. Pisonem dicem optimæ sententiæ non secutos. idcirconе nos populus Romanus consules fecit, vt in altissimo amplissimoque gradu dignitatis locati reimpub. pro nihilo haberemus? non modo voce nemo L. Pisoni consularis, sed ne vultu quidem assensus est. Quænam (malum) est ista voluntaria seruitus? fuerit quædam necessaria. nec ego hoc ab omnibus iis desidero, qui sententiam loco consulari dicunt. alia caussa est eorum, quorum silentio ignosco: alia eorum: quorum vocem requiro. quos quidem doleo in suspicionem populo Rom. venire, non modo metus, quod ipsum esset turpe, sed alium alia de caussa decesse dignitati suæ.

Quare

Quare primum maximas gratias & habeo & ago L.Pisoni, qui non quid efficere posset in repub. cogitauit, sed quid ipse facere deberet. deinde a vobis P. C. peto, vt etiamsi sequi minus audebitis orationem atque auctoritatem meam, benigne me tamen, vt feciſtis adhuc, audiatis. Primum igitur acta Cæsaris seruanda censeo: non quo probem: quis enim id quidem potest? sed quia rationem habendam maxime arbitror pacis atque otij. Vellem adesset Antonius, modo sine aduocatis, sed, vt opinor, licet ei minus valere: quod mihi heri per illum non licebat. doceret me vel potius vos P. C. quemadmodum ipse Cæsaris acta defenderet. An in commentariolis, & chirographis, & libellis se vno auctore prolatis, ne prolatis quidem, sed tantummodo dictis, acta Cæsaris firma erunt: quæ ille in æs incidit, in quo populi iussa, perpetuasque leges esse voluit, pro nihilo habebuntur? Equidem sic existimo nihil tam esse in actis Cæsaris, quam leges Cæsaris. an, si cui quid ille promisit, id erit fixum? * quod idem facere non potuit, vt multis multa promissa non fecit. quæ tamen multo plura reperta sunt illo mortuo, quam viuo beneficia per omnes annos tributa, & data. Sed ea non muto, non moueo: summo etiam studio præclara illius acta defendo. pecunia vtinam ad Opis maneret, cruenta illa quidem: sed his temporibus, * cum iis, quorum est, non redditur, necessaria. quamquam ea quoque sit effusa, si ita in actis fuit. Ecquid est, quod tam proprie dici possit actum eius, qui togatus in repub. cum potestate imperioque versatus sit, quam lex? quare acta Gracchi: leges. Sempronia proferentur. quære Syllæ: Corneliæ. quid? Cn. Pompeij tertius consulatus in quibus actis * consistit? nempe in legibus. a * Cæsare ipso si quæreres, quidnam egisset in vrbe & in toga: leges multas responderet se & præclaras tulisse: chirogra-

rographa vero aut mutaret, aut non daret: aut si dedisset, non istas res in actis suis duceret. Sed ea ipsa concedo: quibusdam in rebus etiam conniueo: in maximis vero rebus, id est, legibus, acta Cæsaris dissolui ferendum non puto. Quæ lex melior, utilior, optima etiam repub. sæpius flagitata, quam ne prætoriæ prouinciæ plus quam annum, neue plus quam biennium, consulares obtinerentur? Hac lege sublata, videturne vobis acta Cæsaris seruari? quid? ea lege, quæ promulgata est de tertia * decuria, nonne omnes iudiciariæ leges Cæsaris dissoluuntur? & vos acta Cæsaris defenditis, qui leges eius euertitis? nisi forte, si quid memoriæ caussa retulit in libellum, id numerabitur in actis, & quamuis iniquum & inutile sit, defendetur: quod ad populum centuriatis comitiis tulit, id in actis Cæsaris non habebitur. At quæ est ista tertia decuria? Centurionum, inquit. quid? isti ordini iudicatus lege Iulia, etiam ante Pompeia, Aurelia non patebat? Census præfiniebatur, inquit, non centurioni quidem solum, sed equiti etiam Romano. itaque viri fortissimi atque honestissimi, qui ordines duxerunt, res & iudicant & iudicauerunt. Non quæro, inquit, istos: quicumque ordinem duxit, iudicet. At si feratis: Quicunque equo meruisset, quod est *laudatius, nemini probaretis. In iudice enim spectari & fortuna debet, & dignitas. Non quæro, inquit, ista: addo etiam iudices manipulares ex legione Alaudarum. Aliter enim nostri negant posse se saluos esse O contumelioſum honorem iis, quos ad iudicandum nec opinantes vocatis. hic enim est legis iudex, vt ij res in tertia decuria iudicent, qui libere iudicare non audeant. in quo quantus est error, dij immortales, eorum, qui istam legem excogitauerunt! vt enim quisque sordidissimus videbitur, ita libentissime seueritate iudicandi sordes suas eluet: laborabitque

vt

vt honestis decuriis potius dignus videatur, quam in turpem iure coniectus. Altera promulgata lex est, vt & de vi, & de maiestate damnati, ad populum prouocent, si velint. hæc vtrum tandem lex est, an legum omnium dissolutio? quis est hodie, cuius interfit istam legem manere? nemo reus est legibus illis: nemo est, quem futurum putemus. armis enim gesta numquam profecto in iudicium vocabuntur. At res popularis. vtinam quidem velletis aliquid esse populare. omnes enim iam ciues de reipub. salute, vna & mente & voce consentiunt. Quæ est igitur ista cupiditas legis eius ferendæ, quæ turpitudinem summam habeat, gratiam nullam? quid enim turpius, quam qui maiestatem populi Romani per vim minuerit, eum damnatum iudicio, ad eam ipsam vim reuerti, propter quam sit iure damnatus? Sed quid plura de lege disputo? quasi vero id agatur, vt quisquam prouocet. id agitur, id fertur, ne quis omnino vmquam istis legibus reus fiat. Quis enim aut accusator tam amens reperietur, qui reo condemnato obiici se multitudini in conductæ velit? aut iudex, qui reum damnare audeat, vt ipse ad operas mercenarias statim protrahatur? Non igitur prouocatio ista lege datur: sed duæ maxime salutares leges, quæstionesque tollentur. Quid est igitur aliud, quam adhortari adolescentes, vt turbulenti, vt seditiosi, vt pernicioſi ciues velint esse? quam autem ad pestem furor tribunitius impelli non poterit his duabus quæstionibus de vi, & de maiestate sublatis? quid, quod * abrogatur his legibus Cæsaris, quæ iubent ei, qui de vi itemque ei, qui maiestatis damnatus sit, aqua & igni interdici? quibus cum prouocatio datur, nonne acta Cæsaris rescinduntur? Quæ quidem ego p. c. qui illa numquam probaui, ita conseruanda concordiæ caussæ arbitratus sum, vt non modo, quas vnus Cæsar leges tu

liſſet, infirmandas hoc tempore non putarem, ſed ne illas quidem, quas poſt mortem Cæſaris prolatas eſſe, & fixas videtis. De exilio reducti a mortuo: ciuitas data non ſolum ſingulis, ſed etiam nationibus & prouinciis vniuerſis a mortuo: immunitatibus infinitis ſublata vectigalia a mortuo. Ergo hæc vno, verum optimo auctore, domo prolata defendimus: eas leges, quas ipſe vobis inſpectantibus recitauit, pronuntiauit, tulit, quibus latis gloriabatur, iiſq; legibus remp. contineri putabat, de prouinciis, de iudicijs, eas, inquam, Cæſaris leges nos, qui defendimus acta Cæſaris, euertendas putamus? Ac de iis tamen legibus, quæ promulgatæ ſunt, ſaltem queri poſſumus: de iis quæ iam latæ dicuntur, ne illud quidē licuit. illæ enim nulla promulgatione latæ ſunt ante quam ſcriptæ. Quærunt quid ſit, cur aut ego, aut quiſquam veſtrum P. C. bonis tribunis plebis leges malas metuat. paratos habemus qui intercēdant, paratos qui rempub. religione, defendant. vacui metu eſſe debemus. Quas tu mihi interceſſiones inquis? quas religiones nominas? eas ſcilicet, quibus reipublicæ ſalus continetur. Negligimus iſta, & nimis antiqua, & ſtulta ducimus. forum ſepietur: omnes claudentur aditus: armati in præſidiis multis in locis collocabūtur: quid tum? quod erit ita geſtum, id lex erit, & in æs incidi iubebitis, * credo, illa legitima, Conſules populum iure rogauerunt. * hoccine a maioribus accepimus ius rogandi? Populuſque iure ſciuit? qui populus? iſne qui excluſus eſt? quo iure? an eo, quod vi & armis omne ſublatum eſt? Atque hæc dico de futuris: quod eſt * amicorum, ante dicere ea, quæ vitari poſſint: quæ ſi facta non erunt, refelletur oratio mea. Loquor de legibus promulgatis, de quibus eſt integrum vobis: demonſtro vitia, tollite. denuntio vim, arma: remouete. Iraſci te quidem mihi Dolabella pro repub. dicenti non oportebit.

bit. quamquam quidem te id facturum non arbitror: noui facilitatem tuam. Collegam tuum aiunt in hac tua fortuna, quæ bona ipsi videtur: mihi ne grauius quippiam dicam, auorum, & auunculi sui consulatum si imitaretur, fortunatior videretur: sed eum iracundum audio factum. Video autem quam sit odiosum habere vt iratum eundem & armatum: cum tanta præsertim gladiorum sit impunitas. sed proponam ius, vt opinor, æquum, quod M. Antonium non arbitror repudiaturum. Ego si quid in vitam eius aut in mores cum contumelia dixero, quo minus mihi inimicissimus sit, non recusabo, si consuetudinem meam, quam semper in rep habui tenuero, id est, si libere quæ sentiam, de rep. dixero? primum deprecor ne iratscatur: deinde, si hoc non impetro, peto, vt sic iratscatur, vt * eiuis armis vtatur, si ita necesse est, vt dicit, sui defendendi caussa iis qui pro repub. quæ ipsi visa erunt dixerint, ista arma ne noceant. Quid hac postulatione dici potest æquius? Quod si, vt a quibusdam mihi eius familiaribus dictum est, omnis eum, quæ habetur contra voluntatem eius oratio, grauiter offendit, etiamsi nulla inest contumelia: feremus amici naturam. sed iidem illi ita mecum. Non idem tibi aduersario Cæsaris licebit, quod Pisoni socero. & simul admonent quiddam, quod cauebimus: nec erit iustior, P. C. in senatum non veniendi: morbi caussa, quam mortis. Sed per deos immortales, te enim intuens, Dolabella, qui es mihi carissimus, non possum de vtriusque vestrum errore reticere. Credo enim vos homines nobiles, magna quædam spectantes, non pecuniam, vt quidam nimis credulisuspicantur, quæ semper ab amplissimo quoque, clarissimoq; contempta est, non opes violentas, & populo Rom minime ferendam potentiam, sed caritatem ciuium, & gloriam concupisse. est autem gloria, laus rectè factorum, magnorumque in rem-

pub. meritorum, quæ cum optimi cuiusque, tum etiam multitudinis testimonio comprobatur. Dicerem, Dolabella, qui recte factorum fructus esset, *nisi te præter ceteros paullisper esse expertum viderem. Quem potes recordari in vita tibi illuxisse diem lætiorem, quam cum expiato foro, dissipato concursu impiorum, principibus sceleris pœna affectis, vrbe * incendio & cedis metu liberata, te domum recepisti? cuius ordinis, cuius generis, cuius denique fortunæ studia tum laudi & gratulationi tuæ se non obtulerunt? Quin mihi etiam, quo auctore te in iis rebus vti arbitrabantur, & gratias boni viri agebant, & tuo nomine gratulabantur. Recordare quæso, Dolabella, consensum illum theatri, cum omnes earum rerum obliti, propter quas tibi fuerant *offensi, significarunt se beneficio nouo memoriam veteris doloris abiecisse. Hanc tu potuisti Dolabella (magno loquor cum dolore) hanc tu, inquam, æquo animo potuisti tantam dignitatem deponere? * Tu autem M. Antoni, absentem appello: vnum illum diem, quo in æde Telluris senatus fuit, non omnibus iis mensibus, quibus te quidam multum a me dissentientes beatum putant, anteponis: quæ fuit oratio de concordia? quanto metu veterani, quanta solicitudine ciuitas tum a te liberata est? collegam tuum depositis inimicitiis, oblitus auspiciorum, a te ipso * augure populi Ro. nuntiatorum, illo primum die collegam tibi esse voluisti: tuus paruus filius in Capitolium a te missus pacis obses fuit. quo senatus die lætior? quo populus Romanus? qui quidem nulla in concione vmquam frequentior fuit. tum denique liberati per viros fortissimos videbamur: quia vi illi voluerant, libertatem pax consequebatur. Proximo, altero, tertio, denique reliquis consecutis diebus non intermittebas, quasi donum aliquod quotidie afferre reip. maximum autem illud, quod dictatu-

rę nomen ſuſtuliſti, hæc inuſta eſt a te, a te, inquam, mortuo Cæſari nota ad ignominiam ſempiternam. Vt enim propter vnius M. Manlij ſcelus decreto gentis Manliæ neminem patricium M. Manlium vocari licet: ſic tu propter vnius dictatoris odium, nomen dictatoris funditus ſuſtulisti. Num huiuſce, cum pro ſalute reipub. tanta geſſiſſes, fortunæ te, num amplitudinis, num claritatis, num gloriæ pœnitebat? Vnde igitur ſubito tanta iſta mutatio? non poſſum adduci vt ſuſpicer te pecunia captum: licet, quod cuique libet, loquatur: credere non eſt neceſſe, nihil enim vmquam in te ſordidum, nihil humile cognoui, quamquam ſolent domeſtici deprauare nonnumquam. ſed noui firmitatem tuam: atque vtinam vt culpam, ſic etiam ſuſpicionem vitare potuiſſes. Illud magis vereor, ne ignorans verum iter gloriæ, glorioſum putes plus te vnum poſſe, quam omnes, & metui a ciuibus tuis, quam diligi malis. Quod ſi ita putas, totam ignoras viam gloriæ. Carum eſſe ciuem, bene de repub. meriti, laudari, coli, diligi, glorioſum eſt: metui vero, & in odio eſſe, inuidioſum, deteſtabile, imbecillum, caducum. Quod videmus etiam in fabula, ipſi illi qui, Oderint dum metuant, dixerit, pernicioſum fuiſſe. Vtinam, Antoni, auum tuum meminiſſes, de quo tamen multa audiſti ex me, eaque ſæpiſſime. Putaſne illum immortalitatem mereri voluiſſe, vt propter amorum habendorum licentiam metueretur? illa erat vita, illa ſecunda fortuna, libertate eſſe parem ceteris, principem dignitate. Itaque vt omittam res aui tui proſperas, acerbiſſimum eius diem ſupremum malim, quam L. Cinnæ dominatum, a quo ille crudeliſſime eſt interfectus. Sed quid oratione te flectam? ſi enim exitus C. Cæſaris efficere hoc non poteſt, vt malis carus eſſe, quam metui, nihil cuiuſquam proficiet, nec valebit oratio quem qui beatum fuiſſe putant, miſerrimi ipſi

sunt. Beatus est nemo, qui ea lege viuit, vt non modo impune, sed etiam cum summa interfectoris gloria interfici possit. Quare flecte te, quæso, & maiores tuos respice, atque ita guberna rempub. vt natum te esse ciues tui gaudeant: sine quo nec beatus, nec clarus, * nec auctus quisquã esse omni potestate potest. Et populi quidem Rom. iudicia multa ambo habetis, quibus vos non satis moueri permolestè fero. Quid enim gladiatoribus clamores innumerabilium ciuium? quid populi versus? quid Pompeij statuæ plausus infiniti? quid duobus tribunis plebis qui vobis aduersantur? parumne hæc significant, incredibiliter consentientẽ populi Ro. vniuersi voluntatem? Quid * Appollinaribus ludis plausus, vel testimonia potius & iudicia populi Ro. vobis parua esse videbantur? O beatos illos, qui cũ adesse ipsis propter vim armorum nõ licebat: aderant tamen, & in medullis populi Rom. ac visceribus hærebant. Nisi forte Accio tum plaudi & sexagesimo post anno palmam dari putabatis, non Bruto, qui suis ludis ita caruit, vt in illo apparatissimo spectaculo studium populus Rom. tribuerit absenti, desiderium liberatoris sui perpetuo plausu & clamore lenierit. Equidem is sum, qui istos plausus, cum a * popularibus ciuibus tribuerentur, semper contempserim: idemque cum a summis, mediis, infimis, cum deniq; ab vniuersis hoc idem fit: cumque ij, qui ante sequi populi consensum solebant, fugiunt: non plausum illum, sed iudicium puto. Sin hæc leuiora vobis videntur, quæ sunt grauissima: non etiam hoc contemnitis, quod sensistis tam caram populo Rom. vitam A. Hircij fuisse? satis * erat enim probatum illum esse populo Rom. vt est: iucundũ amicis, in quo vincit omnes: carum suis, quibus est ipse carissimus: tantum tamen solicitudinem bonorum, tantum timorem omnis in quo meminimus? certe in nullo. Quid igitur? hoc vos per

deos

deos immortales quale sit nō interpretamini? quid eos de vestra vita cōgitare censeris, quibus eorum, quos sperant reipub. consulturos, vita tam cara sit? Cepi P. C. reuersionis meæ fructum quoniam ea dixi, vt quicumque casus consecutus esset, exstaret conscientiæ meæ testimonium: & sum a vobis benigne ac diligenter auditus. Quæ potestas si mihi sæpius sine meo vestroque periculo fiet, vtar: si minus quantum potero, non tam mihi me, quam reip. reseruabo. Mihi fere satis est quod vixi, vel ad ætatem, vel ad gloriam: huc si quid accesserit, non tam mihi, quam vobis, reique publicæ accesserit.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICA SECVNDA

ORATIO. XLIIII.

QVonam meo fato P. C. fieri dicam, vt nemo his annis viginti reipub. hostis fuerit, qui non bellum eodem tempore mihi quoq; indixerit? Nec vero necesse est a me quemquam nominari: * vobiscum ipsi recordamini. mihi pœnarum illi plus quam optarem, dederunt. Te miror, Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorrescere. Atque hoc in aliis minus mirabor. * nemo illorum mihi inimicus fuit voluntarius: omnes a me reipub. caussa lacessiti. tu, ne verbo quidem violatus, vt audacior

quam L. Catilina, furiosior quam P. Clodius videre, vltro maledictis me lacessisti, tuamque a me alienationem ad ciues impios tibi gloriæ fore putauisti. quid putem? contemptum me? non video nec in vita, nec in gratia, nec in rebus gestis, nec in hac mea mediocritate ingenij quid dispicere possit Antonius. An in senatu facile de me detrahi posse credidit? qui ordo clarissimis ciuibus bene gestæ reipub. testimonium multis, mihi vni conseruatæ dedit. An decertare mecum voluit contentione dicendi? hoc quidem beneficium est. quid enim plenius, quid vberius, quam mihi & pro me, & contra Antonium dicere? Illud profecto est: non existimauit sui similibus probari posse, se esse hostem patriæ, nisi mihi esset inimicus. Cui prius quã de ceteris rebus respondeo, de amicitia, quam a me violatam esse criminatus est, quod grauissimum crimen iudico, pauca dicamus. Contra rem suam venisse me nescio quando quæstus est. An ego non venirem contra alienum pro familiari & necessario *meo? non venirem contra gratiam, non virtutis specie, sed ætatis flore collectam? non venirem cõtra iniuriam, quam iste intercessoris iniquissimi beneficio obtinuit, non iure prætorio? Sed hoc idcirco commemoratum a te puto, vt te infimo ordini commendares: cum omnes te recordarentur libertini generum, & liberos tuos nepotes Q. Fabij libertini hominis fuisse. At enim te in disciplinam meam tradideras: nam ita dixisti: domum meam ventitaras. ne tu, si id feciſſes, melius famæ, melius pudicitiæ tuæ consuluisses: sed nec fecisti, nec si cuperes, tibi id per C. Curionem facere licuisset. Auguratus petitionem mihi te concessisse dixisti. O incredibilem audaciam: o impudentiam prædicandam. Quo enim tempore me augurem a toro collegio expetitum Cn. Pompeius & Q. Hortensius nominauerunt (neque enim licebat a pluribus nominari)

minari) nec tu soluendo eras, nec te vllo modo, nisi euersa republica, fore incolumem putabas. Potetas autem eo tempore auguratum petere, cum in Italia Curio non esset? aut tum cum es factus, vnam tribum siue Curione ferre potuisses? cuius etiam familiares de vi condemnati sunt, quod tui nimis studiosi fuissent. At beneficio sum vsus tuo. quo? quamquam illud ipsum, quod commemoras, semper præ me tuli. Malui me tibi debere cõfiteri, quã cuiquam minus prudenti non satis gratus videri. sed quo beneficio? quod me Brundisij non occideris? quem ipse victor, qui tibi, vt tute gloriari solebas, detulerat ex latronibus suis principatum, saluum esse voluisset, in Italiam ire iussisset, eum tu occideris? fac potuisse quod aliud P. C. beneficium latronum, nisi vt commemorare possint, iis se vitam dedisse, quibus non ademerint? Quod si esset beneficium, numquam ij qui illum interfecerunt, a quo erant seruati, quos tu ipse viros clarissimos appellare soles, tantam essent gloriam consecuti Quale autem beneficium est, quod te abstinueris *nefario scelere? qua in re non tam iucundum videri mihi debuit, non interfectum a te, quam miserum, id te impune facere potuisse. Sed sit beneficium, quando quidem maius accipi a latrone nullum potuit. In quo potes me dicere ingratum? an de interitu reipublicæ queri non debui, ne in te ingratus viderer? An in illa querela, misera quidem & luctuosa, sed mihi pro hoc gradu, in quo me senatus populusque Rom. collocauit, necessaria, quid dictum a me cum contumelia? quid nõ moderate? quid non amice? Quod quidem cuius temperantiæ fuit, de M. Antonio quærentem, abstinere maledicto? præsertim cum tu reliquias reipublicæ dissipauisses, cum domi tuæ turpissimo mercatu omnia essent venalia, cum leges eas, quæ numquã promulgatæ essent, & de te, & a te latas confite-

rere: cum auspicia augur, intercessionem consul sustulisses: cum esses fœdissime stipatus armatis: cum omnes impuritates * pudica in domo quotidie susciperes, vino lustrisque confectus. At ego tamquam mihi cum M. Crasso contentio esset, quocum multæ & magnæ fuerunt, non cum vno gladiatore nequissimo, de repub grauitea quærens, de homine nihil dixi. Itaque, hodie perficiam vt intelligat, quantum a me beneficium tum acceperit. Et etiam litteras, quas me sibi misisse diceret recitauit homo & humanitatis expers, & vitæ communis ignarus. Quis enim vmquam, qui paullum modo bonorum consuetudinem nosset, litteras ad se ab amico missas offensione aliqua interpositа, in medium protulit, palamque recitauit? Quid est aliud, tollere e vita vitæ societatem? tollere amicorum colloquia absentium? quam multa ioca solent esse in epistolis, quæ prolata si sint, inepta esse videantur? quam multa seria, neque tamen vllo modo diuulganda? Sit hoc inhumanitatis * tuæ stultitiam inc edibilem videte. Quid habes quod mihi opponas, homo diserte? vt Mustelæ Tamisio, & Tironi Numisio videris. qui cum hoc ipso tempore stent cum gladiis in conspectu senatus, ego quoque te desertum putabo, si ostenderis quomodo sis eos inter sicarios defensurus. Sed quid opponas tandem, si negem me vmquam istas litteras ad te misisse? quo me teste conuincas? an chirographo? in quo habes scientiam quæstuosam. qui possis? sunt enim librarij manu. Iam inuideo magistro tuo: qui te tanta mercede, quantam iam proferam, nihil sapere docuit. Quod est minus non dico oratoris, sed hominis, quam obiicere aduersario, quod ille si verbo negarit, longius progredi non possit qui obiecerit? At ego non nego teque in isto ipso conuinco non inhumanitatis solum, sed etiam amētiæ. Quod enim verbum in istis litteris est non plenum humanitatis

nitatis, officii, beneuolentiæ? omne autem crimen tuum est, quod de te in his litteris non male existimem: quod scribam tamquam ad ciuem tamquam ad bonum virum, non tanquam ad sceleratum & latronem. At ego tuas litteras, etsi iure poteram a te lacessitus, tamen non proferam: quibus petis, vt tibi per me liceat quendam de exilio reducere: adiurasque, id te, inuito me, non esse facturum, idque a me impetras. quid enim me interponerem audacię tuę, quam neque auctoritas huius ordinis, neque existimatio populi Romani, neque leges vllæ possent coercere? verumtamen quid erat, quod me rogares, si erat is, de quo rogabas, Cæsaris lege reductus? sed videlicet meam gratiam voluit esse: in quo ne ipsius quidem vlla esse poterat lege lata. Sed cum mihi, patres conscripti, & pro me aliquid, & in M. Antonium multa dicenda sint: alterum peto a vobis vt me pro me dicentem benigne, alterum ipse efficiam, vt contra illum cum dicam, attente audiatis, simul illud oro, si meam cum in omni vita, tum in dicendo moderationem, modestiamque cognostis, ne me hodie cum isti, vt prouocauit, respondero, oblitum esse putetis mei. non tractabo vt consulem: ne ille quidem me vt consularem, etsi ille nullo modo consul, vel quod ita viuit, vel quod ita rempub. gerit, vel quod ita factus est consul: ego sine vlla controuersia consularis. Vt igitur intelligeretis, qualem ipse me consularem profiteretur, obiecit mihi consulatum meum: qui consulatus verbo meus P. C. re vester fuit. quid enim constitui, quid gessi, quid egi nisi ex huius ordinis consilio, auctoritate, sententia? Hæc tu homo sapiens, non solum eloquens, apud eos, quorum consilio sapientiaque gesta sunt, ausus es vituperare? Quis autem meum consulatum, præter P. Clodium, qui vituperaret, inuentus est? cuius quidem tibi fatum, sicuti C. Curioni, manet: quoniam id do-

mi tuæ est, quod fuit illorũ vtrique fatale. Non placet M. Antonio consulatus meus: at placuit P. Seruilio, vt eum primum nominem ex illius temporis consularibus, qui proxime est mortuus: placuit Q. Luctatio Catulo: cuius semper in hac rep. viuet auctoritas: placuit duobus Lucullis, M. Crasso, Q. Hortẽsio, C. Curioni, M. Lepido, C. Piconi, M. Glabrioni, L. Volcatio, C. Figulo, D. Syllano, L. Murenæ, qui tunc erant consules designati: placuit idem, quod consularibus, M. Catoni: qui cum multa vita excedeas, prouidit, tum quod te consulem non vidit. Maxime vero consulatum meũ Cn. Pompeius probauit: qui vt me primum decedens ex Syria vidit, complexus, & gratulans, meo beneficio patriam se visurum esse dixit. Sed quid singulos commemoro? frequentissimo senatui sic placuit, vt esset nemo, qui mihi non vt parenti gratias ageret, qui non mihi vitam suam, liberos, fortunas, rempub. referret acceptam. Sed quoniam illis, quos nominaui, tot & talibus viris respubl. orbata est, veniamus ad vnos, qui duo e consulari numero reliqui sunt, L. Cotta vir summo ingenio, summaque prudentia rebus his gestis, quas tu reprehendis, supplicationem decreuit verbis amplissimis: eique illi ipsi, quos modo nominaui, consulares, senatusque cunctus assensus est: qui honos post conditam hanc vrbem habitus est togato ante me nemini. L. Cæsar auunculus tuus, qua oratione, qua constantia, qua grauitate sententiam dixit in sororis suæ virum, vitricumne tuum? hunc tu cum auctorem, & præceptorem omnium consiliorum, totiusque vitæ debuisses habere, vitrici te similem, quam auunculi esse maluisti. huius ego alienus consiliis consul vsus sum. tu sororis filius, ecquid ad eum vmquam de repub. retulisti? Ac ad quos refert, dij immortales? ad eum scilicet, quorum nobis etiam dies natales audiendi sunt. hodie non descendit Antonius. curs dat natali

talitia in hortis cui? neminem nominabo. putate tum Phormioni alicui, tum Gnatoni, tum Ballioni. O fœditatem hominis flagitiosam: o impudentiam, nequitiam, libidinem non ferendam! tu cum principem senatorem, ciuem singularem, tam propinquum habeas, ad eum de republica nihil referas: ad eos referas,* qui rem suam nullam habent, tuas exhauriunt. Tuus videlicet salutaris consulatus, pernicios⁹us meus? adone pudorem cum pudicitia perdidisti, vt hoc in eo templo dicere ausus sis, in quo ego senatum illum, qui quondam florens orbi terrarum præsidebat, consulebam: tu homines perditissimos cum gladiis collocauisti? At etiam ausus es (quid autem est, quod tu non audeas) ciuum Capitolinum dicere, me consule plenum seruorum armatorum fuisse. vt illa credo nefaria senatusconsulta tum fierent vim afferebam senatui O miser, siue illa tibi nota non sunt, (nihil enim boni nosti) siue sunt, qui apud tales viros tam impudenter loquare. Quis enim eques Romanus, quis præter te adolescens nobilis, quis vllius ordinis, qui se ciuem meminisset, cum senatus in hoc templo esset, in ciuo Capitolino non fuit? quis nomen nō dedit? quamquam nec scribæ sufficere, nec tabulæ nomina illorum capere potuerunt. Etenim cum homines nefarij de patriæ paricidio confiterētur, conscioru̇ indiciijs, sua manu voce pene literarum coacti se vrbem inflammare, ciues trucidare, vastare Italiam, delere rempublicam consensisse: quis esset qui ad salutem communem defendendam non excitaretur? præsertim cum senatus populusque Romanus haberet ducem, qualis si qui nunc esset, tibi idem, quod illic accidit, contigisset. Ad sepulturam corpus vitrici sui negat a me datum. Hoc vero ne P. quidem Clodius dixit vmquam, quem, quia iure ei sui inimicus, doleo a te iam omnibus vitiis esse superatum. Quid autem

tibi venit in mentem, redigere in memoriam nostram, te domi P. Lentuli esse educatum? an verebare, ne non putaremus natura te potuisse tam improbum euadere, nisi accessisset etiam disciplina? Tam autem eras excors, vt tota in oratione tecum ipse pugnares, vt non modo non cohærentia inter se diceres, sed maxime disiuncta atque contraria: vt non tanta mecum quanta tecum tibi esset contentio. Vitricum tuum in tanto fuisse scelere fatebare, pœna affectum querebare. Ita quod proprie meum est, laudasti: quod totius senatus est, reprehendisti. nam comprehensio sontium mea, animadversio senatus fuit. homo disertus non intelligit eum, quem contra dicit. laudari a se, eos apud quos dicit, vituperari. Iam illud cuius est non dico audaciæ (cupit enim se audacem dici) sed quod minime vult, stultitiæ, qua vincit omnes, cuius Capitolini mentionem facere? cum inter subsellia nostra versentur armati, cum in hac cella Concordiæ (dij immortales) in qua me consule, salutares sententiæ dictæ sunt, quibus ad hanc diem viximus, cum gladiis homines collocati stent. Accusa senatum, accusa equestrem ordinem, qui tum cum senatu copulatus fuit: accusa omnes ordines, omnes ciues, dum confiteare hunc ordinem, hoc ipso tempore, ab Ithyreis circunsederi. Hæc tu non propter audaciam dicis tam impudenter, * sed quia tanta n rerum repugnantiam non videas, nihil profecto sapis. quid est enim dementius, quam cum reipublicæ pernicioſa arma ceperis, obiicere alteri salutaria? At etiam quodam loco facetus esse voluisti, quam id te (dij boni) non decebat! in quo ei tua culpa nonnulla. aliquid enim salis ab vxore mima trahere potuisti. Cedant arma togæ, quid? tum nonne cesserunt? at postea tuis armis cessit toga. quæramus igitur vtrum melius fuerit, libertati populi Romani sceleratorum arma, an liberta-

tem

tem noſtram armis tuis cedere? Nec vero tibi de verſibus plura reſpondebo: tantum dicam breuiter, neque illos, neque vllas te omnino litteras noſſe: me nec reip. nec amicis vnquam defuiſſe, & tamen omni genere monimentorum meorum perfeciſſe operis * ſubciſiuis, vt meæ vigiliæ, meæ q; litteræ & iuuentuti vtilitatis, & nonnihil Romano laudis aliquid afferrent? Sed hæc non huius temporis: maiora videamus. P. Clodium meo conſilio interfectum eſſe dixiſti. Quidnam homines putarent, ſi tum occiſus eſſet, cum tu illum in foro, ſpectante populo Romano, gladio ſtricto inſecutus es? negotiumq; tranſegiſſes, niſi ille ſe ſub ſcalis tabernæ librariæ conieciſſet, hiſque oppilatis impetum tuum compreſſiſſet? Quod quidem ego fatiſſe me tibi fateor, ſuaſiſſe ne quidem dicis. At Miloni ne fuere quidem potui. prius enim rem tranſegit, quam quiſquam eum id facturum ſuſpicaretur. At ego ſuaſi. ſcilicet is animus erat Milonis, vt prodeſſe reipub. ſine ſuaſore non poſſet? At lætatus ſum, quid ergo? in tanta lætitia cunctæ ciuitatis me vnum triſtem eſſe oportebat? Quamquam de morte P. Clodij fuit quæſtio non ſatis prudenter illa quidem conſtituta. quid enim attinebat noua lege quæri de eo, qui hominem occidiſſet, cum eſſet legibus quæſtio conſtituta? quæſitum eſt tamen. quid ergo, cum res agebatur, nemo in me dixit, id tot annis poſt tu es inuentus qui diceres? Quod vero dicere auſus es, idq; multis verbis, opera mea Pompeium a Cæſaris amicitia eſſe diſiunctum, ob eamque cauſſam mea culpa ciuile bellum eſſe natum: in eo non tu quidem tota re, ſed, quod maximum eſt, temporibus errasti. Ego M. Bibulo præſtantiſſimo ciue conſule nihil prætermiſi, quantum facere enitique potui, quin Pompeium a Cæſaris coniunctione auocarem. in quo Cæſar fuit felicior, ipſe enim Pompeium a mea familiaritate deſiun-

xit. Postea vero quam se totum Pompeius Cæsari tradidit. quid ego illum ab eo distrahere conarer? stulti erat sperare, suadere impudentis. Duo tamen tempora inciderunt, quibus aliquid contra Cæsarem Pompeio suaserim: ea velim reprehendas si potes: vnum, ne quinquennij imperium Cæsari *prorogaret: alterum, ne pateretur ferri, vt absentis eius ratio haberetur. quorum si vtrumuis persuasissem, in has miserias numquam incidissemus. Atque idem ego, cum iam omnes opes & suas, & reipublicæ Pompeius ad Cæsarem detulisset, seroque eadem sentire cœpisset, quæ ego ante multo præuideram, inferrique patriæ bellum nefarium viderem: pacis, concordiæ, compositionis auctor esse non destiti: meaque illa vox est nota multis. Vtinam Cn. Pompei cum C. Cæsare societatem aut numquam coisses, aut numquam diremisses. fuit alterum grauitatis, alterum prudentiæ tuæ. Hæc mea, M. Antoni, semper & de Pompeio, & de republica consilia fuerunt, quæ si valuissent, respublica staret: tu tuis flagitiis, egestate, infamia, concidisses. Sed hæc vetera illud vero recens, Cæsarem meo consilio interfectum. Iam vereor patres conscripti, ne, quod turpissimum est, prævaricatorem mihi apposuisse videar, qui me non solum meis laudibus ornaret, sed etiam *oneraret alienis. quis enim meum in istius societate gloriosissimi facti nomen audiuit? cuius autem, qui in eo numero fuisset, nomen est occultatum? occultatum dico? cuius non statim diuulgatum? citius dixerim iactasse se aliquos, vt fuisse in ista societate viderentur, cum socij non fuissent, quam vt quisquam *celari vellet. Quam verisimile porro est, in tot hominibus partim obscuris, partim adolescentibus, neminem occultantibus, meum nomen latere potuisse? Etenim si auctores ad liberandam patriam desiderarentur, illis

lis auctoribus, Brutos ego impellerem? quorum vterque L. Bruti imaginem quotidie videret, alter etiam Ahalæ? Hi igitur his maioribus orti, ab alienis potius consilium peterent, quam a suis? & foris potius, quam *domo? Quid? C. Cassius in ea familia natus, quæ non modo dominatum sed ne potentiam quidem cuiusquam ferre potuit, me auctorem, credo, desideravit: qui etiam sine his clarissimis viris, hanc rem in Cilicia, ad ostium fluminis Cydni confeciſſet, ſi ille ad eam ripam, quam constituerat, non ad contrariam, *nauis appulisset. Cn. Domitium non patris interitus clarissimi viri, non auunculi mors, non spoliatio dignitatis, ad recuperandam libertatem, sed mea auctoritas excitauit? An C. Trebonio persuasi, cui ne suadere quidem ausus essem? quo etiam maiorem ei respublica gratiam debet, qui libertatem populi Rom. vnius amicitiæ præposuit: depulsorque dominatus, quam particeps esse maluit. An L. Tullus Cimber me est auctorem secutus? quem ego magis feciſſe illam rem ſum admiratus, quam facturum putani. admiratus ſum autem ob eam cauſſam quod immemor beneficiorum, memor patriæ fuisset. Quid duos Seruilios, Caſcas dicam, an Ahalas? & hos auctoritate mea censetis excitatos potius, quã caritate reip. Longum est persequi ceteros: idque reip. præclarum, fuiſſe tam multos: ipſis gloriosum. At quemadmodum me coarguerit homo acutus, recordamini, Cæsare interfecto, inquit, ſtatim cruentum alte extollens M. Brutus pigionem, Ciceronem nominatim exclamauit, atque ei recuperata libertate ſum est gratulatus. Cur mihi potiſſimum? qui sciebam? Vide ne illa cauſſa fuerit appellandi me, quod cum rem geſſiſſet consimilem rebus iis, quas ipſe geſſeram, me potiſſimum testatus est, ſe æmulum mearum laudum extitiſſe. tu autem omnium ſtultiſſime non intelligis, ſi id, quod

me arguis, voluisse interfici Cæsarem, crimen sit: etiam lætatum esse morte Cæsaris crimen esse? quid enim interest inter suatorem facti, & probatorem? aut quid refert, vtrum voluerim fieri, an gaudeam factum? ecquid est igitur, exceptis iis, qui illum regnare gaudebant, qui illud aut fieri noluerit, aut factum improbarit? omnes enim in culpa. etenim omnes boni, quantum in ipsis fuit, Cæsarem occiderunt. aliis consilium, aliis animus, aliis occasio defuit, voluntas nemini. Sed stuporem hominis, vel dicam pecudis, attendite. sic enim dixit M. Brutus, quem ego honoris caussa nomino, cruentum pugionem tenens, Ciceronem exclamauit: ex quo intelligi debet eum conscium fuisse. Ergo ego sceleratus appellor a te, quem tu suspicatum aliquid suspicaris, ille, qui stellantem præ se pugionem tulit, is a te honoris caussa nominatur? esto sit in verbis tuis hic stupor, quanto in rebus sententiisque maior? Constitui hoc consul aliquando. Brutorum, C. Cassij, Cn. Domitij, C. Trebonij, reliquorum quam velis caussam esse: edormi crapulam, inquam, & exhala. an faces admouendæ sunt, quæ te excitent tantæ caussæ indormientem? numquamne intelliges statuendum tibi esse, vtrum illi qui istam rem gesserunt, *homicidij rei sint, an vindices libertatis? Attende enim paullisper, cogitationemque sobrii hominis punctum temporis suscipe. ego qui sum illorum, vt ipse fateor, familiaris, vt a te arguor, socius, nego quidquam esse medium, confiteor eos, nisi liberatores populi Rom. conseruatoresque reipub. sint, plus quam sicarios, plus quam homicidas, plus etiam quam paricidas esse: siquidē est atrocius patriæ parentem, quam suum occidere. Tu homo sapiens & considerate quid dicis? si paricidæ, cur honoris caussa a te sunt & in hoc ordine, & apud populū Rom. semper appellati? cur M. Brutus, te referente, legibus est solutus, si ab vrbe plus

quam

quam decē dies abfuiſſet? cur ludi Appolinares incredibili M. Bruti honore celebrati? cur prouinciæ Caſſio & Bruto datæ? cur quæſtores additi? cur legatorum numerus auctus? Atque hæc acta per te, non igitur homicidæ ſequitur vt liberatores tuo iudicio: quandoquidē tertium nihil poteſt eſſe. Quid eſt? num conturbo te? non enim fortaſſe ſatis, quæ diſtinctius dicuntur, intelligis. ſed tamen hæc eſt ſumma concluſionis meæ: quoniam ſcelere a te liberati ſunt, ab eodem te ampliſſimis præmiis dignißimos iudicatos. Itaque iam retexo orationem meam: ſcribam ad illos, vt ſi qui forte, quod a te mihi obiectū eſt, quærent ſitne verum, ne cui negent. etenim vere, ne aut celatum me ab ipſis, illis non honeſtum: aut inuitatum refugiſſe, mihi ſit turpißimum. Quæ enim res vmquam (pro ſancte Iupiter) non modo in hac vrbe, ſed in omnibus terris eſt geſta maior? quæ glorioſior? quæ commendatior erit hominū memoriæ ſempiternæ? in huius me conſilij ſocietatem, tamquam in equum Troianum cum principibus iucludis? non recuſo. Ago etiā gratias, quoque animo facis: tanta enim res eſt, vt inuidiam iſtam, quam tu in me vis concitare, cum laude non comparem. Quid enim beatius illis, quos tu expulſos a te prædicas & relegatos? qui locus eſt aut tam deſertus, aut tam inhumanus, qui illos, quo acceſſerint, non affari, atque appetere videatur? qui homines tam agreſtes, qui ſe, cum eos aſpexerint, non maximum cepiſſe vitæ fructum putent? quæ vero tam immemor poſteritas, quæ tam ingratæ litteræ reperientur, quæ eorum gloriam non immortalitatis memoria proſequantur? Tu vero adſcribe me talem in numerum. Sed vnam rem vereor ne non probes. ſi enim fuiſſem non ſolū regem, ſed regnum etiam de rep. ſuſtuliſſem: & ſi meus ſtylus ille fuiſſet (vt dicitur) mihi crede, non ſolum vnum actum, ſed totam fabulam confeciſſem. Quamquam ſi in-

terfici Cæsarem voluisse crimẽ est, vide quæso Antoni, quid tibi futurum sit, quem & Narbone hoc consilium cum C. Trebonio cepisse notissimum est, & ob eius consilij societatẽ, cum interficeretur Cæsar, tum te a Trebonio vidimus seuocari. Ego autem (vide quam tecum agam non inimice) quod bene cogitasti aliquando, laudo: quod non indicasti, gratias ago: quod non fecisti, ignosco: virũ res illa quærebat. Quod si te in iudicium quis adducat, vsurpetque illud Cassianum, Cui bono fuerit: vide quæso ne hæreas. quamquam quidem illud fuit, vt tu dicebas, omnibus bono qui vni seruire nolebant: tibi tamen præcipue, qui non modo non seruis, sed etiam regnas: qui maximo te ære alieno ad ædem Opis liberasti. qui per easdem tabulas innumerabilem pecuniam dissipauisti: ad quem e domo Cæsaris tam multa delata sunt: cuius domus quæstuosissima est falsorum commentariorum, & chirographorum officina, agrorum, oppidorum, immunitatum, vectigalium flagitiosissimæ nundinæ. Etenim quæ res egestati, & æri alieno tuo præter mortem Cæsaris subuenire potuisset? Nescio quid conturbatus esse videris. numquid subtimes, ne ad te hoc crimen pertinere videatur? liberabo te metu, nemo credet vnquam non est tuum de rep. bene mereri: habet istius pulchertimi facti clarissimos viros resp. auctores: ego te dico tantum gaudere, fecisse non arguo. Respondi maximis criminibus: nunc etiam reliquis respondendum est. Castra mihi Pompeij atque omne illud tempus obiecisti, quo quidẽ tempore si, vt dixi, meum consilium auctoritasque valuisset, tu hodie egeres, nos liberi essemus, respub. nõ tot duces & exercitus amisisset. Fateor enim me, cum ea, quæ acciderunt, præuiderem futura, tanta in mœstitia fuisse, quanta ceteri optimi ciues, si idem præuidissent, fuissent. Dolebam, dolebam p.c. remp. vestris quondam meisq; consiliis conseruatam breui

tempore

tempore esse perituram. Neq; vero eram tam indoctus ignarusque rerum, vt frangerer animo propter vitæ cupiditatem, quæ me manens conficeret angoribus, dimissa molestiis omnibus liberaret, illos ego præstantissimos viros, lumina reip. viuere volebam, tot consulares, tot prætorios, tot honestissimos senatores omnem præterea florem nobilitatis ac iuuentutis, tum optimorũ ciuium exercitus: qui si viuerent, quamuis iniqua conditione pacis (mihi enim omnis pax cum ciuibus bello ciuili vtilior videbatur) remp. hodie teneremus. Quæ sententia si valuisset, at nõ ij maxime, quorum ego vitæ consulebam, spe victoriæ elati obstitissent: vt alia omittã, tu numquam in hoc ordine, vel potius numquam in hac vrbe mansisses. At vero Cn. Pompeij voluntatem a me abalienabat oratio mea. an ille quẽquam plus dilexit? cum vllo aut sermones, aut consilia contulit sæpius? quod quidem erat magnum de summa re dissentientes, in eadem consuetudine amicitiæ permanere. sed & ego quid ille, & contra ille quid ego & sentirem, & spectarem videbat, ego incolumitati ciuium primum, vt postea dignitati possemus, ille præsenti dignitati potius consulebat: quod autem habebat vterque quid sequeretur, idcirco tolerabilior erat nostra dissentio. Quid veto ille consularis vir ac pene diuinus de me senserit, sciunt qui eum de Pharsalica fuga Paphum persecuti sunt: numquam ab eo mentio de me, nisi honorifica, nisi plena amicissimi desiderij, cum me vidisse plus fateretur, sperauisse meliora. & eius viri nomine me insectari audes, cuius me amicum, te sectorem esse fateare? Sed omittatur bellum illud, in quo tu nimium felix fuisti. Ne iocis quidem respondebo, quibus me in castris vsum esse dixisti. erant quidem illa castra plena curæ. verumtamen homines quamuis in turbidis rebus sint, tamen si modo homines sunt,

interdum animis relaxantur. Quod autem idem mœstitiam reprehendit, idem iocos, magno argumento est me in vtroq; fuisse moderatũ. Hereditates mihi negasti venire. Vtinam hoc vnum verum crimen esset plures amici mei, & necessarij viuerent. sed qui istuc tibi venit in mentem? ego enim amplius H. S. ducenties acceptum hereditatibus retuli. Quamquam in hoc genere fateor felicioremesse te. me nemo nisi amicus fecit heredem, vt cum illo commodo, si quod erat, animi quidam dolor iungeretur: te is, quem tu vidisti numquam, L. Rubrius Cassinas fecit heredem, & quidem vide, quam te amarit is qui albus aterue fuerit ignorans, fratris filium præteriit. Q. Fusij honestissimi equitis Romani, sibique amicissimi, quem palam heredem semper factitarat, * ne nomen quidem perscripsit: quem numquam viderat, aut certe numquam salutauerat, fecit heredem. Velim mihi dicas, nisi molestum est, L. Turselius qua facie fuerit, qua statura, quo municipio, qua tribu. nihil scio, inquies, nisi quæ prædia habuerit. igitur fratrem exheredans, te faciebat heredem. In multas præterea pecunias alienissimorum hominum electis veris heredibus, tanquam heres esset, inuasit. Quamquam hoc maxime admiratus sum, mentionem te hereditatum ausum esse facere, cum ipse hereditatem patris non adisses. Hac vt colligeres homo amentissime, toi dies in aliena villa declamastis quam quam tu quidem (vt tui familiarissimi dictitant) vini exhalandi, non acuendi ingenij caussa declamitas. * Et vero adhibes ioci caussa magistrum suffragio tuo, & compotorum tuorum rhetorem: cui concessisti vt in te, quæ vellet diceret. falsum omnino hominem: sed materia facilis, in te & in tuos dicta dicere. Vide autem inter te & auum tuum quid interfit. ille sensim dicebat, quod caussæ prodesset: tu cursim dicis aliena. At quanta merces rhetori data est? audite,

dite audire P. C. & cognoscite reipub. vulnera: duo millia iugerum campi Leontini Sex. Clodio rhetori assignatti, & quidem immunia, vt pro tanta mercede nihil sapere disceres. num etiam hoc, homo audacissime, ex Cæsaris commentariis? Sed dicam alio loco de Leontino agro, & de Campano: quos iste agros ereptos reipub. turpissimis possessoribus inquinauit. Iam enim quoniam criminibus eius satis respondi, de ipso emendatore & correctore nostro quædam dicenda sunt. nec enim omnia effundam, vt si sæpius decertandum sit, vt erit, semper nouus veniam. quam facultatem mihi inultitudo istius vitiorum peccatorumque largitur. Visne igitur te inspiciamus a puero? sic opinor a principio ordiamur. Teneſne memoria prætextatum te decoxisse? patris, inquies, ista culpa est concedo: etenim est pietatis plena defensio. Illud tamen audaciæ tuæ, quod sedisti in quatuordecim * ordinibus, cũ esset lege Roscia decoctoribus certus locus cõstitutus, quamuis quis fortunæ vitio, non suo decoxisset. Sumpsisti virilem, quam statim muliebrem togam reddidisti, primo vulgare scortum: certa flagitii merces, nec ea parua: sed cito Curio interuenit, qui te a meretricio quæstu abduxit, & tamquam stolam dedisset, in matrimonio stabili & certo locauit. Nemo vmquam puer emptus libidinis causſa tam fuit in domini potestate, quam tu in Curionis, quoties te pater eius domo sua eiecit? quoties custodes posuit, ne limen intrares? cum tamen tu nocte socia, hortãte libidine, cogente mercede, per tegulas dimitterere. quæ flagitia domus illa diutius ferre non potuit. Scisne me de rebus mihi notissimis dicere? recordare tempus illud, cum pater Curio mœrens iacebat in lecto: filius se ad pedes meos prosternẽs lacrymans te mihi cõmendabat, orabat vt te contra suum patrem, si sestertium sexagies peteret, defenderem. tantum enim

por te interceſſiſſe dicebat. Ipſe autem amore ardens confirmabat, quod deſiderium tui diſſidij ferre non poſſet, ſe in exiliũ eſſe iturum. Quo ego tempore * tanta mala florentiſſimæ familiæ ſedaui, vel potius ſuſtuli. patri perſuaſi, vt æs alienum filij diſſolueret: redimeret adoleſcentiã ſũma ſpe & animi & ingenij præditum, rei familiaris facultatibus: eũque a tua non modo familiaritate, ſed etiã congreſſione patrio iure & poteſtate prohiberet. Hæc tu, cum per me acta meminiſſes, niſi illis, quos videmus, gladiis confideres, maledictis me prouocare auſus eſſes? Sed iam ſtupra & flagitia omittam. ſunt quædã, quæ honeſte non poſſum dicere: tu autem eo liberior, quod ea in te admiſiſti, quę a verecundo inimico audire non poſſes. Sed reliquũ curſum vitæ videte: quem quidem celeriter perſtringam: ad hæc enim quæ in ciuili bello, in maximis reipub. miſeriis fecit, & ea quæ quotidie facit; feſtinat animus. quæ peto, vt quamquam multo notiora vobis, quã mihi ſunt, tamen, vt facitis, attente audiatis. debet enim talibus in rebus excitare animos non cognitio ſolum rerum, ſed etiam recordatio. tametſi incidamus oportet media, ne nimis ſero ad extrema veniamus. Intimus erat in tribunatu Clodio, qui ſua erga me beneficia commemorat, eius omnium incendiorum fax. cuius etiam domi quiddam iam tum molitus eſt. quid dicam, ipſe optime intelligit. Inde iter Alexandriam, contra ſenatus auctoritatem, contra religiones. ſed habebat ducem Gabinium, quicũ quiduis rectiſſime facere poſſet. Qui tuus inde reditus? aut qualis? prius in vltimam Galliam ex Aegipto, quam domum. quæ autem erat domus? ſuam enim quiſque domum tum obtinebat, neque erat vſquam tua. domum dico? quid erat in terris, vbi in tuo pedem poneres? præter vnum Miſenum, quod cum ſociis tanquam Siſaponem tenebas. Veniſti e Gallia ad quæſturam petendam

tendam. Aude dicere te prius ad *patrem tuum venisse, quam ad me, acceperam enim iam ante Cæsaris litteras, vt mihi satisfieri paterer a te. itaque ne loqui quidem sum te passus de gratia, postea cultus sum a te, tu a me obseruatus in petitione quæsturæ. quo quidem tempore P. Clodium approbante populo Rom. in foro es conatus occidere: cumque eam rem tua sponte conarere, non impulsu meo, tamen ita prædicabas, te non existimare, nisi illum interfecisses, vmquam mihi pro tuis in me iniuriis satis esse factorum. In quo demiror, cur Milonem impulsu meo rem illam egisse dicas, cum te vltro mihi idem illud deferentem numquam sim adhortatus. quamquam, si in eo perseuerares, ad tuam gloriam rem illam referri malebam, quam ad meam gratiam. Quæstor es factus, deinde continuo sine senatusconsulto, sine sorte, sine lege ad Cæsarem concurristi. id enim vnum in terris egestatis, æris alieni, nequitiæ, perditis vitæ rationibus perfugium esse ducebas. Ibi te cum & illius largitionibus, & tuis rapinis expleuisses (si *hoc est explere, quod statim effundas) aduolas egens ad tribunatum; vt in eo magistratu, si posses, viri tui similis esses. Accipite nunc quæso non ea, quæ ipse in se, atque in domesticum dedecus impure atque intemperanter, sed quæ in nos, fortunasque nostras, id est, in vniuersam remp. impie ac nefarie fecerit. ab huius enim scelere omnium malorum principium natum reperietis. Nam cum L. Lentulo, C. Marcello consulibus, Kalend. Ian. labentem, & prope cadentem remp. fulcire cupieretis, ipsique C. Cæsari, si sana mente esset, consulere velletis, tum isti venditum, atque *emancipatum tribunatum, consiliis vestris opposuit, ceruicesq; suas ei subiecit securi, qua multis minoribus peccatis occiderunt. In te autem, M. Antoni, id decreuit senatus, & quidem incolu-

mis, nondum tot luminibus exstinctis, quod in hostem togatum decerni est solitum more maiorum, & tu apud patres conscriptos contra me dicere ausus es, cum ab hoc ordine ego conseruator essem, tu hostis reip. iudicatus? Commemoratio illius tui sceleris intermissa est, nō memoria deleta, dum genus hominum, dum populi Rom. nomen exstabit (quod quidem erit, si per te licuerit, sempiternum) tua illa pestifera intercessio nominabitur. Quid cupide a senatu, quid temere fiebat, cum tu vnius adolescens vniuersum ordinem decernere de salute reip. prohibuisti? neq; id semel, sed sæpius: neq; tu tecum de senatus auctoritate agi passus es. quid autem agebatur, nisi ne deleri & euerti rempub. funditus velles? cum te neq; principes ciuitatis rogando, neque maiores natu monendo, neque frequens senatus agendo, de vendita atque addicta sententia mouere potuit. Tum illum, multis ante tentatis rebus, necessario tibi vulnus inflictū, quod paucis ante te, quorum incolumis fuit nemo tum contra te dedit arma hic ordo cōsulibus, reliquisq; imperiis & potestatibus, quę non effugisses, nisi te ad arma Cæsaris contulisses. Tu tu, inquam, M. Antoni princeps: C. Cæsari perturbare omnia cupienti, causſam belli contra patriam inferendi dedisti. Quid enim aliud ille dicebat? quam causſam demētissimi sui consilij & facti afferebat, nisi quod intercessio neglecta, ius tribunitium sublatum, circumscriptus a senatu esset Antonius? omitto quam hæc falsa, quam leuia præsertim cum omnino nulla causſa iusta cuiquam esse possit contra patriam arma capiendi. Sed nihil de Cæsare tibi certe confitendum est causſam pernicioſſiſſimi belli in persona tua constituisse. O miserum te, si intelligis: miseriorem, si non intelligis: hoc litteris mandari, hoc memoriæ prodi, huius rei ne posteritatem quidem omnium seculorum vnquam immemorem fore consules ex Italia expul-

sos, cumque his Cn. Pompeium, qui imperij populi Romani decus ac lumen fuit: omnes consulares, qui per valetudinem exequi fugam illam clademque potuissent, prætores, prætorios, tribunos plebis, magnam partem senatus, omnem sobolem iuuentutis, vnoque verbo rempub. expulsam, atque exterminatam suis sedibus. Vt igitur in seminibus caussa est arborum & stirpium, sic huius luctuosissimi belli semen tu fuisti. Doletis tres exercitus populi Rom. interfectos: interfecit Antonius. desideratis clarissimos ciues: eos quoque eripuit vobis Antonius. auctoritas huius ordinis afflicta est: afflixit Antonius, omnia denique, quæ postea vidimus (quid autem mali non vidimus) si recte ratiocinabimur, vni accepta referemus Antonio. vt Helena Troianis, sic iste huic reipub. caussa belli, caussa pestis, atque exitij fuit. Reliquæ partes tribunatus principio similes. omnia perfecit, quæ senatus, salua rep. ne fieri possent, perfecerat. cuius tamen scelus in scelere cognoscite: Restituebat multos calamitosos: in his patrui nulla mentio. si seuerus, cur non in omnes? si misericors cur non in suos? sed omitto ceteros. Licinium Denticulum de alea condemnatum collusorem suum * restituit, quasi vero ludere cum condemnato non liceret: scilicet vt quod in alea perdiderat, beneficio legis dissolueret. Quã attulisti rationem populo Romano, cur eũ restitui oporteret absentem, credo, in reos relatum: rem indicta caussa iudicatam: nullum fuisse de alea lege iudicium: vi oppressum & armis: postremo, quod de patruo dicebatur, pecunia iudicium esse corruptum nihil horum, at vir bonus & reip. dignus, nihil id quidem ad rem. ego tamen, quoniam condemnatum esse pro nihilo * est, si ita esset, ignoscerem, hominẽ vero omnium nequissimum, qui non dubitaret vel in foro alea ludere, lege quæ est de alea condemnatum, qui in integrum restituit, is non apertissime

ſtudium ſuum ipſe profiteatur? in eodem vero tribunatu, cum Cæſar in Hiſpaniam proficiſceens, huic conculcandam Italiam tradidiſſet, quæ fuit eius peragratio itinerum, luſtratio municipiorum? Scio me in rebus celebratiſſimis ſermone omnium verſari: eaque quæ dico, dicturuſque ſum, notiora omnibus eſſe, qui in Italia tum fuere, quam mihi, qui non fui, notabo tamen ſingulas res: etſi nullo modo poterit oratio mea ſatisfacere veſtræ ſcientiæ. Etenim quod vnquam in terris tantum flagitiũ extitiſſe auditum eſt? tantam turpitudinem? tantum dedecus? vehebatur in eſſedo tribunus plebis, lictores laureati antecedebant: inter quos aperta lectica mima portabatur: quam ex oppidis municipales homines honeſti obuiam neceſſario prodeuntes, non * noto illo inimico nomine, ſed Volumniam conſalutabant. ſequebatur rheda cum leonibus comites nequiſſimi: reiecta mater amicam impuri filij tamquam matrem ſequebatur, O miſeram mulieris fœcunditatem calamitoſam. Horum flagitiorum iſte veſtigiis omnia municipia, præfecturas, colonias, totam denique Italiam impreſſit. Reliquorum factorum etiam P.C. difficilis eſt ſane reprehenſio, & lubrica. verſatus in bello eſt: ſaturauit ſe ſanguine diſſimilimorum ſui ciuium: fuit felix, ſi poteſt vlla eſſe in ſcelere felicitas. Sed quoniam veteranis cautum eſſe volumus, quamquam diſſimilis eſt militum cauſſa & tua, illi ſecuti ſunt, tu quæſiſti ducem: tamen, ne apud illos me in inuidiam voces, nihil de genere belli dicam. Victore Theſſalia Brundiſium cum legionibus reuertiſti: ibi me non occidiſti. magnum beneficium. potuiſſe enim fateor: quamquam nemo erat eorum, qui tunc tecum fuerunt, qui mihi non ceſſeret parci oportere. tanta enim eſt caritas patriæ, vt veſtri etiam legionibus ſanctus eſſem, quod eã a me ſeruatam eſſe meminiſſent, ſed fac te dediſſe mihi

quæ

quod non ademisti, meque a te habere vitam, quia a te non sit erepta: licuitne mihi per tuas contumelias hoc beneficium sic tueri, vt tuebar, præsertim cum te hæc auditurum videres? Venisti Brundisium in sinum quidem & complexum tuæ miniulæ, quid est inum mentior, quam miserum est id negare non posse, quod sit turpissimum confiteri! si te municipiorum nō pudebat: me veterani quidem exercitus? quis enim miles fuit, qui Brundisij illam non viderit? quis, qui nescierit venisse eam tot d erum tibi viam gratulatum? quis, qui non indoluerit tam sero se, quam nequam hominem secutus esset, cognoscere? Italiæ rursus percursatio, eadem comitatus: in oppida, militum crudelis & misera deductio: in vrbe auri & argenti, maximeque vini fœda direptio. Accessit, vt Cæsare ignaro, cum esset ille Alexandriæ, beneficio amicorum eius magister equitum constitueretur. tum existimauit se suo iure cum Hippia viuere, & equos vectigales Sergio mimo tradere, tum sibi non hanc quam nunc male tuetur, sed M. Pisonis domum vbi habitaret, legerat. Quid ego istius decreta, quid rapinas, quid hereditatum possessiones datas, quid ereptas proferam? cogebat egestas: quo se verteret non habebat: nondum ei tanta a L. Rubrio, non a L. Turselio hereditas venerat: nondum in Cn. Pompeij locum, multorumque aliorum qui aberant, repentinus heres successerat: erat ei viuendum latronū ritu, vt tantum haberet, quantum rapere potuisset. Sed hæc, quæ robustioris improbitatis sunt, omittamus: loquamur potius de nequissimo genere leuitatis. Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini in Hippiæ nuptiis exhauseras, vt tibi necesse esset in populi Romani conspectu vomere postridie. O rem non modo visu fœdā, sed etiam auditu. Si inter cenā in tuis immanibus illis poculis hoc tibi accidisset,

ſtudium ſuum ipſe profiteatur? in eodem vero tribunatu, cum Cæſar in Hiſpaniam proficiſceens, huic conculcandam Italiam tradidiſſet, quæ fuit eius peragratio itinerum, luſtratio municipiorum? Scio me in rebus celebratiſſimis ſermone omnium verſari: eaque quæ dico, dicturuſque ſum, notiora omnibus eſſe, qui in Italia tum fuere, quam mihi, qui non fui, notabo tamen ſingulas res: etſi nullo modo poterit oratio mea ſatisfacere veſtræ ſcientiæ. Etenim quod vmquam in terris tantum flagitiū extitiſſe auditum eſt? tantam turpitudinem? tantum dedecus? vehebatur in eſſedo tribunus plebi, lictores laureati antecedebant: inter quos aperta lectica nuda portabatur: quam ex oppidis municipales homines honeſti obuiam neceſſario producuntes, non * noto illo inimico nomine, ſed Volumniam conſalutabant. ſequebatur rheda cum lenonibus comites nequiſſimi: reiecta mater amicam impuri filij tamquam nurum ſequebatur, O miſeram mulieris fœcunditatem calamitoſam. Horum flagitiorum iſte veſtigiis omnia municipia, præfecturas, colonias, totam denique Italiam impreſſit. Reliquorum factorum etiam P.C. difficilis eſt ſane reprehenſio, & lubrica. verſatus in bello eſt: ſaturauit ſe ſanguine diſſimillimorum ſui ciuium: fuit felix, ſi poteſt vlla eſſe in ſcelere felicitas. Sed quoniam veteranis cautum eſſe volumus, quamquam diſſimilis eſt militum cauſſa & tua, illi ſecuti ſunt, tu quæſiſti ducem: tamen, ne apud illos me in inuidiam voces, nihil de genere belli dicam. Victore Theſſalia Brundiſium cum legionibus reuertiſti: ibi me non occidiſti. magnum beneficium. potuiſſe enim fateor: quamquam nemo erat eorum, qui tunc tecum fuerunt, qui mihi non cenſeret parcendum oportere. tanta enim eſt caritas patriæ, vt veſtri etiam legionibus ſanctus eſſem, quod eā a me ſeruatam eſſe meminiſſent, ſed fac te dediſſe mihi quo

quod non ademisti, meque a te habere vitam, quia a te non sit erepta: licuitne mihi per tuas contumelias hoc beneficium sic tueri, vt tuebar, præsertim cum te hæc auditurum videres? Venisti Brundisium in sinum quidem & complexum tuæ miniulæ, quid est inum mentior, quam miserum est id negare non posse, quod sit turpissimum confiteri! si te municipiorum nō pudebat: me veterani quidem exercitus? quis enim miles fuit, qui Brundisij illam non viderit? quis, qui nescierit venisse eam tot dierum tibi viam gratulatum? quis, qui non indoluerit tam sero se, quam nequam hominem secutus esset, cognoscere? Italiæ rursus percursatio, eadem comitum: in oppida, militum crudelis & misera deductio: in vrbe auri & argenti, maximeque vini fœda direptio. Accessit, vt Cęsare ignaro, cum esset ille Alexandriæ, beneficio amicorum eius magister equitum constitueretur. tum existimauit se suo iure cum Hippia viuere, & equos vectigales Sergio nimo tradere, tum sibi non hanc quam nunc male tuetur, sed M. Pisonis domum vbi habitaret, legerat. Quid ego istius decreta, quid rapinas, quid hereditatum possessiones datas, quid ereptas proferam? cogebat egestas: quo se verteret non habebat: nondum ei tanta a L. Rubrio, non a L. Turselio hereditas venerat: nondum in Ch. Pompeij locum, multorumque aliorum qui aberant, repentinus heres successerat: erat ei viuendum latronis ritu, vt tantum haberet, quantum rapere potuisset. Sed hæc, quæ robustioris improbitatis sunt, omittamus: loquamur potius de nequissimo genere lenitatis. Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini in Hippiæ nuptiis exhauseras, vt tibi necesse esset in populi Romani conspectu vomere postridie. O rem non modo visu fœdā, sed etiam auditu. Si inter cenā in tuis immanibus illis poculis hoc tibi accidisset,

quis non turpe duceret? in cœtu vero populi Romani negotium publicum gerens, magister equitū, cui ructare turpe esset, is vomens, fructis esculentis vinum redolentibus gremium suum & totum tribunal impleuit. Sed hoc ipse fatetur esse in suis sordibus: veniamus ad splendida. Cæsar Alexandriam se recepit felix, vt sibi quidem videbatur: mea autem sententia, si * quis reipub. sit infelix, felix esse nemo potest. hasta posita pro æde Iouis Statoris, bona (miserum me: consumptis enim lacrymis, tamen infixus animo hæret dolor) bona, inquam, Cn. Pompeij Magni voci acerbissime subiecta præconis. vna in illa re seruitutis oblita ciuitas ingemuit: seruientibusque animis * cum omnia metu tenerentur, gemitus tamen populi Rom. liber fuit. exspectantibus omnibus, quisnam esset tam impius, tam demens, tam diis hominibusque hostis, qui ad illud scelus sectionis auderet accedere, inuentus est nemo, præter Antonium: præsertim cum tot essent circa hastam illam, qui alia auderent. vnus inuentus est qui id auderet, quod omnium fugisset, & formidasset audacia. Tantus igitur te stupor oppressit, vel, vt verius dicam, tantus furor? primum, vt cum sector sis illo loco natus: deinde, cum Pompeij sector, non te execrandum populo Romano, non detestabilem, non omnes tibi deos, omnes homines, & esse inimicos, & futuros sciasſ At quam insolenter statim heluo inuasit in eius viri fortunas, cuius virtute terribilior erat populus Rom. exteris gentibus, iustitiæ carior. In eius igitur copias cum se subito ingurgitauisset, exultabat gaudio persona de mimo, modo egens, repente dives, sed vt est apud poetam nescio quem, Male parta, male dilabuntur: incredibile ac simile portenti est, quoniam modo illa tam multa, quam paucis non dico mensibus, sed diebus effuderit maximus vini numerus fuit, per magnum optimi ponderis argenti, pretiosa vesta

vestis multa, & lauta supellex, & magnifica multis locis, non illa quidem luxuriosi hominis, sed tamen abundãtis, horũ paucis diebus nihil erat. Quæ Charybdis tam vorax? Charybdim dico? quæ si fuit, animal vnum fuit. Oceanus medius fidius vix videtur tot res, tam dissipatas, tam dissitas: tibus in locis positas, tam cito absorbere potuisse. Nihil erat clausum, nihil obsignatum, nihil scriptum: apotheca torę nequissimis hominibus condonabantur: alia mimi rapiebant, alia mimæ: domus erat aleatoribus referta, plena ebriorum: totos dies potabatur, atq; id locis pluribus: suggerebantur etiam sæpe (non enim semper iste felix) damna aleatoria: conchyliatis Cn. Pompeij peristromatis seruorũ in cellis lectos stratos videres. Quamobrem desinite mirari hæc tam celeriter esse consumpta: non modo vnius patrimonium, quamuis amplum, vt illud fuit, sed vrbes & regna tanta nequitia deuorare potuisset. *At idem ædes etiam & hortos. O audaciam immanem, tu iugredi illam domum ausus es? tu illud sanctissimum limen intrare? tu illarum ædium diis penatibus os importunissimum ostendere? Quam domum aliquandiu nemo aspicere poterat, nemo sine lacrymis præterire, hac te in domo tamdiu diuersari non pudet? in qua quamuis nihil sapias, tamen nihil tibi potest esse iucundum. An tu illa* in vestibulo rostra, spolia, cum aspexisti, domum tuam te intrare putasti? fieri non potest. quamuis enim sine mente, sine sensu sis, vt es tamen & te, & tua & tuos nosti. nec vero te vmquam neque vigilantem, neque in somnis credo mente posse consistere. Necesse est, quamuis sis, vt es, violentus & furens, cum tibi obiecta sit species singularis viri, perterritum de somno excitari, furere etiam sæpe vigilantẽ. Me quidem miseret parietum ipsorum, atque tectorum, quid enim vmquã domus illa viderat, nisi iudicũ, nisi ex optimo more, & sanctissima disciplina?

quis non turpe duceret? in cœtu vero populi Romani negotium publicum gerens, magister equitũ, cui ructare turpe esset, is vomens, fructis esculentis vinum redolentibus gremium suum & totum tribunal impleuit. Sed hoc ipse fatetur esse in suis sordibus: veniamus ad splendida. Cæsar Alexandriam se recepit felix, vt sibi quidem videbatur: mea autem sententia, si * quis reipub. sit infelix, felix esse nemo potest. hasta posita pro æde Iouis Statoris, bona (miserum me: consumptis enim lacrymis, tamen infixus animo hæret dolor) bona, inquam, Cn. Pompeij Magni voci acerbissime subiecta præconis. vna in illa re seruitutis oblita ciuitas ingemuit: seruientibusque animis * cum omnia metu tenerentur, gemitus tamen populi Rom. liber fuit. exspectantibus omnibus, quisnam esset tam impius, tam demens, tam diis hominibusque hostis, qui ad illud scelus sectionis auderet accedere, inuentus est nemo, præter Antonium: præsertim cum tot essent circa hastam illam, qui alia auderent. vnus inuentus est qui id auderet, quod omnium fugisset, & formidasset audacia. Tantus igitur te stupor oppressit, vel, vt verius dicam, tantus furor? primum, vt cum sector sis illo loco natus: deinde, cum Pompeij sector, non te execrandum populo Romano, non detestabilem, non omnes tibi deos, omnes homines, & esse inimicos, & futuros sciass? At quam insolenter statim heluo inuasit in eius viri fortunas, cuius virtute terribilior erat populus Rom. exteris gentibus, iustitiæ carior. In eius igitur copias cum se subito ingurgitauisset, exultabat gaudio persona de mimo, modo egens, repente dives, sed vt est apud poetam nescio quem, Male parta, male dilabuntur: incredibile ac simile portenti est, quonam modo illa tam multa, quam paucis non dico mensibus, sed diebus effuderit maximus vini numerus fuit, per magnum optimi ponderis argenti, pretiosa vesta

vestis multa, & lauta supellex, & magnifica multis locis, non illa quidem luxuriosi hominis, sed tamen abundãtis, horũ paucis diebus nihil erat. Quæ Charybdis tam vorax? Charybdim dico? quæ si fuit, animal vnum fuit. Oceanus medius fidius vix videtur tot res, tam dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam cito absorbere potuisse. Nihil erat clausum, nihil obsignatum, nihil scriptum: apotheca totę nequissimis hominibus condonabantur: alia mimi rapiebant, alia mimæ: domus erat aleatoribus referta, plena ebriorum: totos dies potabatur, atq; id locis pluribus: suggerebantur etiam sæpe (non enim semper iste felix) damna aleatoria: conchyliatis Cn. Pompeij peristromatis seruorũ in cellis lectos stratos videres. Quamobrem desinite mirari hæc tam celeriter esse consumpta: non modo vnius patrimonium, quamuis amplum, vt illud fuit, sed vrbes & regna tanta nequitia deuorare potuisset. *At idem ædes etiam & hortos. O audaciam immanem, tu ingredi illam domum ausus es? tu illud sanctissimum limen intrare? tu illarum ædium diis penatibus os importunissimum ostendere? Quam domum aliquandiu nemo aspicere poterat, nemo sine lacrymis præterire, hac te in domo tamdiu diuersari non pudet? in qua quamuis nihil sapias, tamen nihil tibi potest esse iucundum. An tu illa* in vestibulo rostra, spolia, cum aspexisti, domum tuam te introire putasti? fieri non potest. quamuis enim sine mente, sine sensu sis, vt es tamen & te, & tua & tuos nosti. nec vero te vmquam neque vigilantem, neque in somnis credo mente posse consistere. Necesse est, quamuis sis, vt es, violentus & furens, cum tibi obiecta sit species singularis viri, perterritum de somno excitari, furere etiam sæpe vigilantẽ. Me quidem miseret parietum ipsorum, atque tectorum, quid enim vmquã domus illa viderat, nisi pudicũ, nisi ex optimo more, & sanctissima disciplina?

fuit enim ille vir P. C. sicut scitis, cum foris clarus, tum domi admirandus: neque rebus externis magis laudandus, quam institutis domesticis huius in ædibus pro cubiculis stabula, *pro triclinijs popinæ sunt, etsi iam negat nolite, nolite quærere. frugi factus est, mimam, illam suam suas res sibi habere iussit. ex duodecim tabulis * claues ademit, exegit. quam porro spectatus cuius, quam probatus, cuius ex omni vita nihil est honestius, quam quod cum mima fecit diuortium? At quam crebro vsurpat, & consul, & Antonius? hoc est dicere, & consul & impudicissimus? & consul, & homo nequissimus. quid enim est aliud Antonius? nam si dignitas significaretur in nomine, dixisset aliquando, credo, auus tuus se & consulem, & Antonium, numquam dixit. dixisset etiam collega meus, patruus tuus, nisi tu solus es Antonius. Sed omitto ea peccata, quæ non sunt eorum partium propria, quibus tu remp. vexauisti ad ipsas tuas partes redeo, id est, ad ciuile bellum: quod natum, conflatum, susceptum opera tua est cui bello cum propter timiditatem tuam, tum propter libidines defuisti, gustaras ciuilem sanguinem, vel potius exorbueras: fueras in acie Pharsalica antesignanus: L. Domitium nobilissimum & clarissimum virum occideras: multosque præterea qui e prælio effugerant, quos Cæsar vt nonnullos, fortasse seruasset, crudelissime persecutus trucidatas. quibus rebus tantis, talibus gestis, quid fuit caussæ, cur in Africam Cæsarem non sequerere, cum præsertim belli pars tanta restaret? Itaque quem locum apud ipsum Cæsarem post eius ex Africa reditum obtinuisti? quo numero fuisti? cuius tu imperatoris quæstor fueras, dictatoris magister equitum, belli princeps, crudelitatis auctor, prædæ socius, testamento, vt ipse dicebas, filius: appellatus es de pecunia, quâ pro domo, pro hortis, pro sectione debebas. primo respondisti plane ferociter:

rocirem: & (ne omnia videar contra te) propemodũ æqua & iusta dicebas. A me C. Cæsar pecuniam? cur potius quam ego ab illo? an ille sine me vicit? at ne potuit quidem. ego ad illum belli ciuilis caussam attuli: ego leges pernicosas rogaui: ego arma contra consules, imperatoresque populi Romani, contra senatum, populumque Romanum, contra deos patrios, aralque, & focos, contra patriam tuli. num sibi soli vicit? quorum tacimus commune, cur non sit eorum præda communis? Ius postulabas. sed quid ad rem? plus ille poterat. Itaque excussis tuis vocibus, & ad te, & ad prædes tuos milites misit: cum repente a te preclara illa tabula prolata, qui tibi hominum de te erat? tantam esse tabulam, tam varias, tam multas possessiones, ex quibus præter partem? Miseni, nihil erat, quod is qui auctionaretur, posset suum dicere. Auctionis vero miserabilis aspectus, vestis Pompeij non multa, eaque maculosa: eiusdam quædam argentea vasa collisa, fordidata mancipia: vt doleremus, quidquam esse ex illis reliquiis, quod videre possemus. Hanc tamen auctionem heredes L. Rubrij decreto Cæsaris prohibuerunt. Hærebat nebulo: quo se verteret, non habebat. Quin in his ipsis temporibus domi Cæsaris percursor ab isto missus, deprehensus dicebatur esse cum sica de quo Cæsar in senatu, aperte in te inuehens quæstus est. Proficiscitur in Hispaniam Cæsar, paucis tibi ad soluendum propter inopiam tuam prorogatis diebus: ne tum quidem sequeris. tam bonus gladiator rudem tam cito accipisti? hunc igitur quisquam, qui in suis partibus, id est, in suis fortunis tam timidus fuerit pertimescat? Profectus est tamen aliquando in Hispaniam: sed tuto vt ait, peruenire nõ potuit, quonam modo igitur Dolabella peruenit? aut nõ suscepienda fuit ita caussa, Antoni, aut cum suscipisses, defendenda vsque ad extremum. Ter depugnauit Cæsar cum

ciuibus in Theſſalia, Africa, Hiſpania. omnibus aſſuit his pugnis Dolabella: in Hiſpaniēſi etiam vulnus accepit. ſi de meo iudicio quæris, nollem: ſed tamen conſilium a principio reprehendendum, laudanda conſtantia. Tu vero quid es? Cn. Pompeij liberi primum patriam repetebant. eſto: fuerit patrium hæc cauſſa communis. repetebāt præterea deos patrios, aras, focos, larem ſuum familiarem, in quæ tu inuaſeras. * hæc cum repeterent armis ij, quorū erant legibus (etſi in rebus iniquiſſimis quid poteſt eſſe æqui?) tamen erat æquiſſimum contra Cn. Pompeij liberos, Cn. Pompeij pugnare ſectorem. An tu Narbone in menſa hoſpitum cum vomeres, Dolabella pro te in Hiſpania dimicaret? Qui vero Narbone reditus? etiam quærebat, cur ego ex ipſo curſu tam ſubito reuertiſſem. Expoſui nuper patribus conſcriptis cauſſam reditus mei, volui etiam fi poſſim ante Kal. Ian. prodeſſe reip. nam quod quærebas quomodo rediiſſem: primum luce, non tenebris. deinde cum calceis, & toga: nullis nec gallicis, nec lacerna. At etiam aſpicis me, & quidem, vt videris, iratus. ne tu mecum iam in gratiam redeas, ſi ſcias quam me pudeat nequitiæ tuæ, cuius te ipſum non pudet. Ex omnium omnibus flagitiis nullum turpius vidi, nullum audiui qui magiſter equitum fuiſſe tibi videretur, in proximum annum conſulatum peteres, vel potius rogares: is per municipia, coloniaſque Galliæ, a qua, cum conſulatus noſter perebatur, non rogabatur, petere conſulatum ſoleba nus, cum gallicis, & lacerna cucurriſti. At videte leuitatem. Cum hora diei decima fere ad Saxa Rubra veniſſet, delituit in quadam cauponula, atque ibi ſe occultans, perpotauit ad veſperum: inde ciſio celeriter ad vrbem aduectus, domum venit capite obuoluto. Ianitor, Quis tu? An. Ma co tabellarius. Confeſtim a ſeam, cuius cauſſa venerat, deducitur, eique epiſtolam tradit, quam cum illa legeret flens

(erat

(erat enim amatorie scripta: caput autem litterarum, sibi cum illa mima posthac nihil futurum: omnem se amorem abiecisse illinc, atque in hanc transfudisse) cum mulier fleret vberius, homo misericors ferre non potuit, caput aperuit, in collum inuasit. O hominem nequam (quid enim aliud dicam? magis proprie nihil possum dicere) ergo vt te catamitum nec opinato cum ostendisses, præter spem mulier aspiceret, idcirco vrbem terrore nocturno; Italiam multorum dierum metu perturbasti? Et domi quidem caussam amoris habuisti, foris etiam turpiorem, ne L. Plancus prædes tuos venderet. productus autem in concionem a tribuno plcb. cum respondisses, te rei tuæ caussa venisse, populum in te dicacem etiam reddidisti. Sed nimis multa de nugis ad maiora veniamus. Cæsari ex Hispania redeunti obuiam longissime processisti: celeriter isti, redisti, vt cognosceret, te si minus fortem, attamen strenuum. factus es ei rursus nescio quomodo familiaris, habebat hoc omnino Cæsar, quem plane perditum ære alieno, egentemque, si eundem nequam hominem audacemque cognouerat, hunc in familiaritatem libentissimi recipiebat. His igitur rebus præclare commendatus, iussus es renuntiari consul, & quidem cum ipso. nihil queror de Dolabella, qui tum est impulsus, elusus, inductus. Qua in re quanta fuerit vterque vestrum perfidia in Dolabellam, quis ignorat? ille induxit, vt peteret: promissum & receptum interuertit, ad seque transtulit. tu eius perfidiæ voluntatem tuam adscripsisti. Veniunt Kal. Ian. cogimur in senatum: inuectus est copiosius multo in istum, & paratius Dolabella, quam nunc ego. Hic autem iratus, quæ dixit dij boni! cum primum Cæsar ostendisset, se, prius quam proficisceretur, Dolabellam consulem esse iussurum: quem negant regem, qui & faceret, semper eiusmodi aliquid, & diceret: sed cum Cæsar ita dixisset, tum hic

bonus augur, eo se sacerdotio præditum esse dixit, vt comitia auspiciis vel impedire, vel vitiare posset, idque se facturum esse asseuerauit. In quo primum incredibilē stupiditatem hominis cognoscite. quid enim? istuc, quod te sacerdotij iure facere posse dixisti, si augur non esses, & consul esses, minus facere potuisses? vide ne etiam facilius, nos enim nuntiationem solam habemus, consules, & reliqui magistratus etiam spectionem. Esto: hoc imperite (nec enim ab homine numquam sobrio postulanda prudentia) sed videte impudentiam. multis ante mensibus in senatu dixit, se Dolabellæ comitia aut prohibiturū auspiciis, aut id facturum esse, quod fecit. quisquamne diuinare potest, quid vitij in auspiciis futurum sit, nisi qui de cælo seruare cōstituit? quod neque licet comitiis per leges, & si qui seruauit, nō habitis comitiis, sed prius quam habeantur, debet nuntiare. verum implicata inscientia impudentia est, si nec scit quid augurem, nec facit quod pudentem decet. Atque ex illo die recordamini eius vsque ad Idus Martias consulatum, quid vmquam apparitor tam humilis, tam abiectus? nihil ipse poterat: omnia rogabat: caput in auersam lecticam inferens, beneficia, quæ venderet, a collega petebat. Ecce Dolabellæ comitiorum dies, sortitio prærogatiuæ: quiescit: renuntiatur: tacet. prima classis vocatur: renuntiatur. deinde, vt assolet, suffragatum secunda classis vocatur. quæ omnia citius sunt facta, quam dixi. Confecto negotio bonus augur (Lælium diceres) alio die, inquit. O impudentiam singularem. quid videras? quid senseras? quid audieras? nec enim te de cælo seruasse dixisti, neque hodie dicis. id igitur obuenit vitium, quod tu iam Kalend. Ian. futurum esse præuideras, & tanto ante prædixeras. Ergo hercule magna, vt spero, tua potius, quam reipub. calamitate ementitus es auspicia: obstrinxisti populum Ro. religione: augur augu-

ri

ri, consul consuli obnuntiauisti. Nolo plura, ne acta Dolabellæ videar conuellere, quæ necesse est aliquando ad nostrum collegium deferantur. Sed arrogantiam hominis insolentiamque cognoscite, quãdiu tu voles, vitiosus consul Dolabella: rursus, cum voles, saluis auspiciis creatus. si nihil est, cum augur his verbis nuntiat, quibus nuntiasti: confitere te, cum, ALIO DIE, dixeris sobrium non fuisse. sin est aliqua vis in istis, verbis, ea quæ sit, augur a collega requiro. Sed ne forte ex multis rebus gestis M. Antonij rem vnam pulcherrimam transiliat oratio, ad Lupercalia veniamus. Non dissimulat P c. apparet esse commotum: sudat, pallet: quid libet, modo ne nauseat, faciat, quod in porticu Minucia fecit, quæ potest esse turpitudinis tantæ defensio? cupio audire vt videam vbi rhetoris tanta merces: vbi campus Leontinus appareat. Sedebat in rostris collega tuus amictus toga purpurea, in sella aurea, coronatus: ascendis: accedis ad sellam. Ita eras Lupercus, vt te esse consulem meminisse deberes, diadema ostendis gemitus toto foro. vnde diadema? non enim adiectum sustuleras, sed attuleras domo, meditatũ & cogitatum scelus. Tu diadema imponebas cum plangore populi: ille eum plausu reiiciebat. Tu ergo vnus scelerate, inuentus es, qui cum auctor regni esses eum quem collegam regni habebas, dominum habere velles: & idem tentares, quid po. Ro. ferre & pati posset. At etiam misericordiam captabas: supplex te ad pedes abiiciebas: quid petens? vt seruires? tibi vni peteres. qui ita puero vixeras, vt omnia paterere, vt facile seruires: a nobis populoq; Ro. mãdatũ id certe non habebas. O præclaram illã eloquentiã tuam, cum es nudus concionatus. quid hoc turpius? quid fœdius? quid suppliciis omnibus dignius? num expectas dum te stimulis fodiam? hæc te si vllam partem habes sensus, lacerat hæc, cruciat oratio. Vereor ne imminuam virorum

ſummorum gloriam: dicam tamen dolore commotus. quid indignius, quam viuere eum, qui impoſuerit diadema, cum omnes fateantur iure interfectum eſſe qui abiecerit? At etiam aſcribi inſſit in faſtis, ad Lupercalia C. Cæſari dictatori perpetuo M. Antonium conſulem populi iuſſu regnum detuliſſe, Cæſarem vti noluiſſe. Iam iam minime miror, te otium perturbare: non modo vrbem odiſſe, ſed etiam lucem cum perditiſſimis latronibus non ſolum de die ſed etiam in diem viuere. Vbi enim tu in pace conſiſtes? qui locus tibi in legibus, & iudiciis eſſe poteſt, quæ tu, quantum in te fuit, dominatu regio ſuſtuliſti? Ideone L. Tarquinius exactus? Spurij Caſſius, Melius, M. Manlius necati, vt multis poſt ſeculis a M. Antonio, quod fas non eſt, rex Romæ conſtitueretur? Sed ad auſpicia redeamus. De quibus rebus idibus Martiis fuit in ſenatu Cæſar acturus, quæro tum tu quid egiſſes? Audiebã quidem te paratum veniſſe, quod me de mentitis auſpiciis, quibus tamen patere neceſſe erat, putares eſſe dicturũ. Suſtulit illum diem fortuna populi Romani: num etiam tuum de auſpiciis iudicium interitus Cæſaris ſuſtulit? Sed incidi in id tempus, quod iis rebus, in quas ingreſſa erat oratio, præuertendum eſt. quæ tua fuga? quæ formido præclaro illo die? quæ propter conſcientiam ſcelerum deſperatio vitæ? cum ex illa fuga beneficio eorum, qui te, ſi ſanus eſſes, ſalutem eſſe voluerunt, clam te domum recepiſti? O mea ſemper fruſtra veriſſima auguria rerum futurarum, dicebã illis in Capitolio liberatoribus noſtris, cũ me ad te ire vellẽt, vt ad defendendam rempu. te adhortarer: quoad metueres, omnia te promiſſurũ: ſimulac timere deſiiſſes: ſimilem te futurũ tui. Itaque cum ceteri conſulares irent, redirent, in ſententia manſi: neque te illo die, neque poſtero vidi. neque vllam ſocietatem optimis ciuibus cum importuniſſimo hoſte fœdere vllo confirmari poſſe credidi.

didi. Post diem tertium veni in ædem Telluris, equidem inuitus, cum omnes aditus armati obsiderent. qui tibi ille dies, M. Antoni, fuit? quamquam mihi subito inimicus extitisti, tamẽ me tui miseret, quod tibi inuideris. Qui tu vir, dij immortales, & quantus fuisses, si illius diei mentem seruare potuisses! pacem haberemus, quæ erat facta per obsidem puerũ nobilem *Antonij filium, M. Bambalionis nepotem, quamquam te bonum timor faciebat, non diuturni magister officij: improbum fecit ea, quæ dum timor abest, a te non discedit audacia. etsi tum, cum optimum te putabant, me quidem dissentiente, funeri tyranni, si illud funus fuit, sceleratissime præfuisti. tua illa pulchra laudatio, tua miseratio, tua cohortatio. tu, tu inquam illas faces incendisti, & eas, quibus semustulatus ille est, & eas, quibus incensa L. Bellieni domus deflagrauit. tu illos impetus perditorum hominum, & ex maxima parte seruorum, quos nos vi manuque repulimus, in nostras domos immisisti. Idem tamen quasi fuligine abstersa, reliquis diebus in Capitolio præclara senatusconsulta fecisti, neque post idus Martias immunitatis tabula, neue cuiusquam beneficij figeretur. meministi ipse, de exulibus: scis de immunitate quid dixeris. optimum vero, quod dictaturæ nomen in perpetuum de republ. sustulisti, quo quidem facto tantũ te cepisse odium regni videbatur, vt eius omnem, propter proximum dictatorem, tolleres metum. constituta respubl. videbatur aliis, mihi vero nullo modo, qui omnia te gubernante, naufragia metuebam. Nam me igitur fefellit? aut num diutius potuit sui esse dissimilis? inspectantibus vobis toto Capitolio tabulæ figebantur: neque solum singulis veniebãt immunitates, sed etiam populis vniuersis: ciuitas non iam sigillatim, sed prouinciis totis dabatur. Itaque si hæc manent, quę stante repub. manere non possunt, prouincias vniuersas P.C per-

ſummorum gloriam: dicam tamen dolore commotus. quid indignius, quam viuere eum, qui impoſuerit diadema, cum omnes fateantur iure interfectum eſſe qui abiecerit? At etiam aſcribi inſſit in faſtis, ad Lupercalia C. Cæſari dictatori perpetuo M. Antonium conſulem populi iuſſu regnum detuliſſe, Cæſarem vti noluiſſe. Iam iam minime miror, te otium perturbare: non modo vrbem odiſſe, ſed etiam lucem cum perditiſſimis latronibus non ſolum de die ſed etiam in diem viuere. Vbi enim tu in pace conſiſtes? qui locus tibi in legibus, & iudiciis eſſe poteſt. quæ tu, quantum in te fuit, dominatu regio ſuſtuliſti? Ideone L. Tarquinius exactus? Spurij *Caſſius, Melius, M. Manlius necati, vt multis poſt ſeculis a M. Antonio, quod fas non eſt, rex Romæ conſtitueretur? Sed ad auſpicia redeamus. De quibus rebus iſdibus Martiis fuit in ſenatu Cæſar acturus, quæro tum tu quid egiſſes? Audiebã quidem te paratum veniſſe, quod me de mentitis auſpiciis, quibus tamen patere neceſſe erat, putares eſſe dicturũ. Suſtulit illum diem fortuna populi Romani: num etiam tuum de auſpiciis iudicium interitus Cæſaris ſuſtulit? Sed incidi in id tempus, quod iis rebus, in quas ingreſſa erat oratio, præuertendum eſt. quæ tua fuga? quæ formido præclaro illo die? quæ propter conſcientiam ſcelerum deſperatio vitæ? cum ex illa fuga beneficio eorum, qui te, ſi ſanus eſſes, ſaluum eſſe voluerunt, clam te domum recepiſti? O mea ſemper fruſtra veriſſima auguria rerum futurarum, dicebã illis in Capitolio liberatoribus noſtris, cũ me ad te ire vellẽt, vt ad defendendam rempte adhortarer: quoad metueres, omnia te promiſſurũ: ſimulac timere deſiiſſes: ſimilem te futurũ tui. Itaque cum ceteri conſulares irent, redirent, in ſententia manſi: neque te illo die, neque poſtero vidi. neque vllam ſocietatem optimis ciuibus cum importuniſſimo hoſte fœdere vllo confirmari poſſe credidi.

didi. Post diem tertium veni in ędem Telluris, equidem inuitus, cum omnes aditus armati obsiderent. qui tibi ille dies, M. Antoni, fuit? quamquam mihi subito inimicus exitisti, tamē me tui miseret, quod tibi inuideris. Qui tu vir, dij immortales, & quantus fuisses, si illius diei mentem seruare potuisses! pacem haberemus, quæ erat facta per obsidem puerū nobilem *Antonij filium, M. Bambalionis nepotem. quamquam te bonum timor faciebat, non diuturni magister officij: improbum fecit ea, quæ dum timor abest, a te non discedit audacia. etsi tum, cum optimum te putabant, me quidem dissentiente, funeri tyranni, si illud funus fuit, sceleratissime præfuisti. tua illa pulchra laudatio, tua miseratio, tua cohortatio. tu, tu inquam illas faces incendisti, & eas, quibus semustulatus ille est, & eas, quibus incensa L. Bellieni domus deflagrauit. tu illos impetus perditorum hominum, & ex maxima parte seruorum, quos nos vi manuque repulimus, in nostras domos immisisti. Idem tamen quasi fuligine abstersa, reliquis diebus in Capitolio præclara senatusconsulta fecisti, neque post idus Martias immunitatis tabula, neue cuiusquam beneficij figeretur. meministi ipse, de exulibus: scis de immunitate quid dixeris. optimum vero, quod dictaturæ nomen in perpetuum de republ. sustulisti, quo quidem facto tantū te cepisse odium regni videbatur, vt eius omnem, propter proximum dictatorem, tolleres metum. constituta respubl. videbatur aliis, mihi vero nullo modo, qui omnia te gubernante, naufragia metuebam. Num me igitur fefellit? aut num diutius potuit sui esse dissimilis? inspectantibus vobis toto Capitolio tabulæ figebantur: neque solum singulis veniebāt immunitates, sed etiam populis vniuersis: ciuitas non iam sigillatim, sed prouinciis totis dabatur. Itaque si hæc manent, quę stante repub. manere non possunt, prouincias vniuersas P.C per-

didistis: neque vectigalia solum, sed etiam imperium populi Romani huius domesticis nundinis diminutū est. Vbi* est septies millies sestertium, quod in tabulis, quæ sunt ad Opis, patebat? funestæ illius quidem pecuniæ, sed tamen, si iis quorū erant, non redderentur, quæ nos a tributis posset vindicare. Tu autē H s. quadringenties, quod Idibus Martiis debuisti, quonam modo ante Kalendas Aprilis debere desiisti? *Quid ego de commentariis infinitis, quid de innumerabilibus chirographis, loquar? sunt ea quidem innumerabilia, quæ a diuersis emebantur non insciente te: sed vnum egregium de rege Deiotaro populo Romano amicissimo decretum in Capitolio fixum, quo proposito, nemo erat qui in ipso dolore risum posset continere. Quis enim cuiquam inimicior, quam Deiotaro Cæsar? æque atque huic ordini, vt equestri, vt Massilienſibus, vt omnibus quibus rempublicam populi Romani caram esse sentiebat. igitur a quo viuo, nec præsens, nec absens quidquam æqui boni impetrauit, apud mortuum factus est* gratus. Compellarat hospitem præsens, computarat, pecuniam impetarat, in eius tetrarchia vnum ex Græcis comitibus suis collocarat: Armeniam abstulerat a senatu datam. hæc viuus eripuit, reddidit mortuus. at quibus verbis? modo æquum sibi videri, modo non iniquum, mira verborum complexio. at ille numquam (semper enim absenti affui Deiotaro) quidquam sibi, quod nos pro illo postularemus, æquum dixit videri. Syngrapha H s centies per legatos viros bonos; sed timidos, & imperitos, sine Sexti, sine reliquorum hospitum regis sententia, facta in gyneceo: quo in loco plurimæ res veniere, & veniunt. qua ex syngrapha quid sis acturus meditere censeo. Rex enim ipse sua sponte nullis commentariis Cæsaris, simulatque audiuit eius interitum, suo marte res suas recuperauit. sciebat homo sapiens ius semper hoc

hoc fuisse, vt quæ tyranni eripuissent, ea, tyrannis interfectis, ij, quibus erepta essent, recuperarent. Nemo igitur iureconsultus, ne iste quidem qui tibi vni est iureconsultus, per quem hæc agis, ex ista syngrapha deberi dicit pro iis rebus quæ erant ante syngraphan recuperatæ. non enim a te emit: sed prius, quam tu suum sibi venderes, ipse possedit. Ille vir fuit: nos quidem contemnendi: qui auctorem odimus, acta defendimus. Quid ego de commentariis infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar? quorum etiam imitatores sunt, qui ea, tamquam gladiatorum libellos, palam venditent. Itaque tanti acerui nummorum apud istum constituuntur, vt iam appendantur, non numerentur pecuniæ. At quam cæca auaritia est! nuper fixa tabula est, qua ciuitates locupletissimæ Cretensium vectigalibus liberantur: statuiturque, ne post M. Brutum proconsulem sit Creta prouincia. tu mentis es compos? tu non constringendus? an Cæsaris decreto Creta post M. Bruti decessum potuit liberari, cum Creta nihil ad Brutum Cæsare viuo pertineret? At huius venditione decreti (ne nihil actum putetis) prouinciam Cretam perdidistis. Omnino nemo vllius rei fuit emptor, cui defuerit hic venditor. Et de exulibus legem quam fixisti, Cæsar tulit? nullius infector calamitatem: tantum querer, primum eorum reditus inquinatos, quorum causam dissimilem Cæsar iudicarit: deinde nescio cur reliquis idem non tribuas. neque enim plus quam tres, aut quatuor reliqui sunt qui simili in calamitate sunt, cur tua misericordia simili non fruuntur? cur eos habes in loco patrui? de quo ferre, cum de reliquis ferres, noluisti: quem etiam ad censuram petendam impulisti, eamque petitionem cóparasti, quæ & risus hominũ & querelas moueret. Cur autem ea comitia non habuisti? an quia tribunus pleb. fulmen sinistrum nuntiabat?

cum tua quid interest; nulla auspicia sunt: cum tu-
orum, tum sis religiosus quid? *eundem in septē-
ratu nonne destituisti? interuenit enim: cum metu-
isti, credo, ne saluo capite negare non posses. om-
nibus eum contumeliis onerasti, quem patris loco,
si vlla pietas in te esset, colere debebas, filiam eius,
sororem tuam eiecisti, alia conditione quæsita, &
ante perspecta. non est satis: probri insimulasti pu-
dicissimam feminam. quid est quod addi possit?
contentus eo non fuisti. frequentissimo senatu Kal.
Ian. sedente patruo, hanc tibi esse cum Dolabella
odij caussam ausus es dicere, quod ab eo sorori, &
vxori tuæ stuprum oblatum esse comperisses. Quis
interpretari potest, impudentiorne, qui in senatu:
an improbior, qui in Dolabellam: an impurior, qui
patre audiente: an crudelior, qui in illam miseram
tam spurce, tam impie dixeris? Sed ad chirogra-
pha redeamus. quæ fuit tua cognitio? acta enim
Cæsaris pacis caussa confirmata sunt a senatu. quæ
quidem Cæsar egisset, non ea, quæ Cæsarem egisse
dixisset Antonius. vnde ista erumpunt? quo auctore
proferuntur? si sunt falsa, cur probantur? si vera,
cur veneunt? At sic placuerat, vt ex Calend. Iuniis
de Cæsaris actis cum consilio cognosceretis. Quod
fuit consilium? quem vnquam *aduocasti? quas
Calend. Iunias expectasti? an eas, ad quas te pe-
gratis veteranorum coloniis stipatum armis retu-
listi? O præclaram illam percursationem tuam men-
se Aprili, atque Maio, tum, cum etiam Capuam de-
dunere coloniam conatus es. quemadmodum illinc
abieris, vel potius pæne non abieris, scimus, cui
tu vrbi minitaris. vtinam conere, vt aliquando illud
pæne tollatur. At quam nobilis est tua illa peregri-
natio? quid prandiorum apparatus, quid furiosam
vinolentiam tuam proferam? tua ista detrimenta
sunt illa nostra, Agrum Campanum, qui cum de
vectigalibus eximebatur, vt militibus daretur, ra-
piratis,

men infligi magnum reipublicæ vulnus putabamus: hunc tu compransoribus tuis, & collusoribus diuidebas. mimos dico, & mimas, P. c. in agro Campano collocatos. Quid iam querar de agro Leontino? quandoquidem hæ quondam arationes * Campani, & Leontini in populi Ro. patrimonio grandiferæ, & fructuosæ ferebãtur. Medico tria millia iugerum, quasi te * sanum feciſſet: rhætori * duo. quali te diſertum facere potuiſſet. Sed ad iter, Italiamque redeamus. Deduxiſti coloniam Caſſilinum, quo Cæſar ante deduxerat. Conſuluiſti me per literas de Capua tu quidem, ſed idem de Caſilino reſpondiſſem: poſſeſne vbi colonia eſſet, eo coloniam nouã iure deducere? negaui in eam coloniam, quæ eſſet auſpicato deducta, dum eſſet incolumis, coloniam nouã iure deduci: colonos nouos aſcribi poſſe reſcripſi. tu autẽ inſolentia elatus, omnia auſpitiorũ iure turbato, Caſilinum colonia deduxiſti, quo erat paucis annis ante deducta, vt vexillum videres, & aratrum circumduceres, cuius quidem vomere portam Capuæ pæne perſtrinxiſti, vt florentis coloniæ territorium minueretur. Ab hac perturbatione religionum aduolas in M. Varronis ſanctiſſimi atq; integerrimi viri fundũ Caſſinatẽ quo iure? quo ore? eodẽ, inquies, quo in hæredum L. Rubrij, quo in hæredum L. Turſelij prædia, quo in reliquas innumerabiles poſſeſſiones. Et ſi ab haſta, valeat haſta, valeant tabulæ, modo Cæſaris, nõ tuæ: quibus debuiſti, non quibus tu te liberauiſti. Varronis quidẽ Caſſinatẽ fundũ quis veniſſe dicit? quis haſtã illius vẽditionis vidit? quis vocẽ præconis audiuit? miſiſſe te dicis Alexãdriã, qui emeret a Cęſare ipſũ enim expectare magnum fuit quis vero audiuit vmquã (nullius autem ſalus curæ pluribus fuit) de fortunis Varronis rem vllam eſſe detractã? quid ſi etiam ſcripſit ad te Cęſar vt redderes: quid ſatis poteſt dici de tãta impudentia? Remoue gladios illos parumper, quo vi-

demus: iam intelliges, aliam causſam esſe haſtæ Cæſaris, aliam confidentiæ & temeritatis tuæ, nō enim te dominus modo illis ſedibus, ſed quiuis amicus, vicinus, hoſpes, procurator arcebit. At quam multos dies in ea villa turpiſſime es perbacchatus: ab hora tertia bibebatur, ludebatur, vomebatur. O tecta ipſa miſera, quam diſpari domino (quāquā quomodo iſte dominus?) ſed tamē quam a diſpari tenebantur. ſtudiorum enim ſuorum M. Varro voluit esſe illud, non libidinum diuerſorium. quæ in illa villa antea dicebantur: cogitabantur: quæ litteris mandabantur: iura populi Roman. monumenta maiorum, omnis ſapientiæ ratio, omniſque doctrinæ. At vero te inquilino (non enim domino) perſonabant omnia vocibus ebriorum: natabant pauimenta vino: madebant parietes, ingenui pueri cum meritoriis, ſcorta inter matresfamilias verſabantur, Caſino ſalutatum veniebant, Aquino, Interamna: admiſſus eſt nemo: iure id quidem. In homine enim turpiſſimo obſoleſiebant dignitatis inſignia. Cum inde Romam proficiſcens ad Aquinum accederet, obuiam ei proceſſit (vt eſt frequens municipium) magna ſane multitudo. at iſte operta lectica latus eſt per oppidum, vt mortuus. Stulte Aquinates, ſed tamen in via habitabant. quid Anagnini? qui cum eſſent deuij obuiam ei deſcenderunt, vt iſtum, tamquam ſi eſſet conſul, ſalutarent. * incredibile dictu: ſed tum nimis inter omnes conſtabat, neminem eſſe reſalutatum: præſertim cum duos ſecum Anagninos haberet Muſtelam, & Laconem, quorum alter gladiatorum eſt princeps, alter poculorum. Quid ego illas iſtius minas contumeliaſque commemorem, quibus inuectus eſt in Sicinos? vexauit Puteolanos, quod C. Caſſium, quod Brutos patronos adoptaſſent. magno quidem iudicio, ſtudio, beneuolentia, charitate, non vt te Baſilum, vi & armis, & alios veſtri ſimiles, qui

clien-

clientes nemo habere velit, non modo esse illorum
cliens. Interea dum tu abes, qui dies ille collegæ
tui fuit, cum illud, quod tu venerati solebas, bu-
stum in foro euertit? qua re tibi nuntiata, vt con-
stabat inter eos qui vna fuerunt, concidisti. quid
euenerit postea, nescio: metum credo valuisse, &
arma. Collegam quidem de cœlo detraxisti effeci-
stique non tu quidem etiam nunc, vt sit similis tui,
sed certe, vt dissimilis esset sui. Qui vero reditus in-
de Romam? quæ perturbatio totius vrbis? memi-
neramus Cinnam nimis potentem, Syllam postea
dominantem, Cæsarem regnantem videramus: e-
rant fortasse gladij, sed tamen absconditi: nec ita
multi: ista vero quæ & quanta barbaria est? agmine
quadrato tum gladijs sequuntur scutati milites: scu-
torum lecticas portari videmus. atque his quidem
iam inueteratis P. C. consuetudine obduruimus.
Calendis Ian. cum in senatum, vt erat constitutum,
venire vellemus, metu perterriti repente diffugi-
mus. at iste, qui senatu non egeret, neque desidera-
uit quemquam, & potius discessu nostro lætatus
est, statim illa mirabilia facinora effecit. qui chiro-
grapha Cæsaris defendisset lucri caussa, is leges
Cæsaris, easque præclaras, vt remp. concutere pos-
set, euertit numerum annorum prouinciis proro-
gauit idemque, cum actorum Cæsaris defensor esse
deberet, & in publicis & in priuatis rebus acta Cæ-
saris rescidit. In publicis actis nihil est lege grauius: in priuatis firmissimum est testamentum. Leges
alias sine promulgatione sustulit: alias vt tolleret,
promulgauit. Testamentum irritum fecit, quod e-
tiam infimis ciuibus semper obtentum est. signa,
tabulas, quas populo Cæsar vna cum hortis lega-
uit, eas hic partim in hortos Pompeij deportauit,
partim in villam Scipionis. Et tu in Cæsaris memo-
ria diligens? tu illum amas mortuum? quem is
maiorem honorem consecutus erat, quam vt ha-

demus: iam intelliges, aliam cauſſam eſſe haſtæ Caſaris, aliam confidentiæ & temeritatis tuæ, nó enim te dominus modo illis ſedibus, ſed quiuis amicus, vicinus, hoſpes, procurator arcebit. At quam multos dies in ea villa turpiſſime es perbacchatus: ab hora tertia bibebatur, ludebatur, vomebatur. O tecta ipſa miſera, quam diſpari domino (quāquā quomodo iſte dominus?) ſed tamē quam a diſpari tenebantur. ſtudiorum enim ſuorum M. Varro voluit eſſe illud, non libidinum diuerſorium. quæ in illa villa antea dicebantur: cogitabantur: quæ litteris mandabantur: iura populi Roman. monumenta maiorum, omnis ſapientiæ ratio, omniſque doctrinæ. Ac vero te inquilino (non enim domino) perſonabant omnia vocibus ebriorum: natabant pauimenta vino: madebant parietes, ingenui pueri cum meritoriis, ſcorta inter matresfamilias verſabantur, Caſino ſalutatum veniebant, Aquino, Interamnaadmiſſus eſt nemo: iure id quidem. In homine enim turpiſſimo obſoleſcebant dignitatis inſignia. Cum inde Romam proficiſcens ad Aquinum accederem, obuiam ei proceſſit (vt eſt frequens municipium) magna ſane multitudo. at iſte operta lectica latus eſt per oppidum, vt mortuus. Stulte Aquinates, ſed tamen in via habitabant. quid Anagnini? qui cum eſſent denij obuiam ei deſcenderunt, vt iſtum tamquam ſi eſſet conſul, ſalutarent. *incredibile dictu: ſed tum nimis inter omnes conſtabat, neminem eſſe reſalutatum: præſertim cum duos ſecum Anagninos haberet Muſtelam, & Laconem quorum alter gladiatorum eſt princeps, alter poculorum. Quid ego illas iſtius minas contumeliaſque commemorem, quibus inuectus eſt in Sidicinos? vexauit Puteolanos, quod C. Caſſium, quod Brutos patronos adoptaſſent. magno quidem iudicio, ſtudio, beneuolentia, charitate, non vt te Baſilum, vi & armis, & alios veſtri ſimiles, qui

clien-

clientes nemo habere velit, non modo esse illorum cliens. Interea dum tu abes, qui dies ille collegæ tui fuit, cum illud, quod tu venerari solebas, bustum in foro euerrit? quare tibi nuntiata, vt consiabat inter eos qui vna fuerunt, concidisti. quid euenerit postea, nescio: metum credo valuisse, & arma. Collegam quidem de cœlo detraxisti effecistique non tu quidem etiam nunc, vt sit similis tui, sed certe, vt dissimilis esset sui. Qui vero reditus inde Romam? quæ perturbatio totius vrbis? memineramus Cinnam nimis potentem, Syllam postea dominantem, Cæsarem regnantem videramus: erant fortasse gladij, sed tamen absconditi: nec ita multitista vero quæ & quanta barbaria est? agmine quadrato tum gladijs, sequuntur scutati milites: scutorum lecticas portari videmus. atque his quidem iam inueteratis P. C. consuetudine obduruimus. Calendis Ian. cum in senatum, vt erat constitutum, venire vellemus, metu perterriti repente diffugimus. at iste, qui senatu non egeret, neque desideraret quemquam, & potius discessu nostro lætatus est, statim illa mirabilia facinora effecit. qui chirographa Cæsaris defendisset lucri caussa, is leges Cæsaris, easque præclaras, vt remp. concutere posset, euertit numerum annorum prouinciis prorogauit idemque, cum actorum Cæsaris defensor esse deberet, & in publicis & in priuatis rebus acta Cæsaris rescidit. In publicis actis nihil est lege grauius: in priuatis firmissimum est testamentum. Leges alias sine promulgatione sustulit: alias vt tolleret, promulgauit. Testamentum irritum fecit, quod etiam infimis ciuibus semper obtentum est. signa, tabulas, quas populo Cæsar vna cum hortis legauit, eas hic partim in hortos Pompeij deportauit, partim in villam Scipionis. Et tu in Cæsaris memoria diligens? tu illum amas mortuum? quem is maiorem honorem consecutus erat, quam vt ha-

beret puluinar, simulacrum, fastigium, flaminem? est ergo flamen, vt Ioui, vt Marti, vt Quirino, sic diuo Iulio M. Antonius. Quid igitur cessas? cur non inaugurare? sume diem: vide, qui te inauguret: collegæ sumus: nemo negabit. O detestabilem hominē siue quod tyranni sacerdos es, siue quod mortui. Quæro deinceps, num hodiernus dies quis sit, ignores? nescis heri quartū in Circo diem ludorum Romanorum fuisse? te autem ipsum ad populū tulisse, vt quintus præterea dies Cæsari tribueretur? cur nō sumus prætextati? cur honorē Cæsari tua lege darū deseri patimur? ad supplicationes addēdo diem cōtaminari passus es? puluinaria noluisti? aut vndique religionē tolle, aut vsquequaque conserua. Queres, placeatne mihi puluinaria esse, fastigiū, flaminē, mihi vero nihil istorum placet. Sed tu, qui acta Cæsaris defendis, quid potes dicere, cur alia defendas, alia non cures? nisi forte vis fateri te omnia quæstu tuo, non illius dignitate metiri. Quid ad hæc tandem? exspecto eloquentiam tuam. disertissimum cognoui auum tuum, at te etiam expertiorem in dicendo. Ille numquam concionatus est nudus: tuum hominis simplicis pectus vidimus. Respōdebisne ad hæc, aut omnino hiscere audebis? ecquid reperies ex tam longa oratione mea, cui te respondere posse confidas? Sed præterita omittamus, hunc vnum diem, hunc vnum, inquam, hodiernum diem, hoc punctum temporis, quo loquor, defende, si potes. cur armatorum corona senatus septus est? cur mi tui satellites cum gladiis audiunt? cur valuæ Concordiæ non patent? cur homines omnium gentium, maxime barbaros Hyrcanos cum sagittis deprecis in forum? Præsidij sui caussa se facere dicit. Nonne igitur millies perire est melius, quam in sua ciuitate sine armatorum præsidio non posse viuere? Sed nullum est istuc, mihi crede, præsidium. caritate benevolentia ciuium septum oportet esse, non

mis. Eripiet, extorquebit tibi ista populus Ro. vtinam salvis nobis: sed quoquo modo nobiscū egeris, dum istis consilijs vteris, non potes esse, crede mihi, diuturnus. etenim ista tua minime aurea coniux, quam ego sine contumelia describo, nimiū debet diu populo Ro. tertiā pensionem. Habet populus Ro. ad quos gubernacula reip. deferat: qui vbicunq; terrarum sunt, ibi est omne reip præsidium, vel potius ipsa resp. quæ se adhuc tantummodo vlta est, nondum recuperauit. habet quidem certe resp. adolescentes nobilissimos, paratos defensores, *quam volent, illi cedant, otio consulentes, tamē a repub. reuocabuntur. Et nomen pacis dulce est, & ipsa res salutaris. sed inter pacem & seruitutem plurimum interest. pax est tranquilla libertas: seruitus, postremum malorum omnium, non modo bello, sed morte etiam repellendum. Quod si seipsos illi nostri liberatores e conspectu nostro abstulerunt: at exemplum facti reliquerunt. illi quod nemo fecerat, fecerunt. Tarquinium Brutus bello est persecutus, qui tamen rex fuit, eum esse Romæ regē licebat. Sp. Cassius, Sp. Melius, M. Manlius propter suspicionem regni appetendi sunt necati, hi primi cum gladijs, non in regnum appetentem, sed in regnantem impetum fecerunt. quod cum ipsum factum per se prelarum atque diuinum est, tum expositum ad imitandum: præsertim cum illi eam gloriam consecuti sint, quæ vix cœlo capi posse videatur. Etsi enim satis in ipsa conscientia pulcherrimi facti fructus erat, tamen mortali immortalitatem non arbitror contemnendam. Recordare igitur illum, M. Antoni, diem, quo dictaturam sustulisti: pone ante oculos lætitiam senatus populique Romani: confer cum hac in manum latione tua* tuorumque: tum intelliges, quantum inter laudem & lucrum interfit. sed nimirum, vt quidem morbo aliquo, & sensus stupore

suauitatem cibi non sentiunt: sic libidinosi, auari, facinorosi, veræ laudis gustatum non habent. Sed si te laus allicere ad recte faciendum non potest: me metus quidem a fœdissimis factis potest auocare? Iudicia non metuis: si propter innocentiam, laudor si propter vim, non intelligis ei, qui isto modo iudicia non timeat, quid timendum sit? Quod si non metuis viros fortes egregiosque ciues, quod a corpore tuo prohibentur armis: tui te, mihi crede, diutius non ferent. Quæ est autem vita, dies & noctes timeri a suis? nisi vero aut maioribus habes beneficijs obligatos, quam ille quosdam habuit ex ijs, a quibus est interfectus, aut tu es vlla re cum eo comparandus? fuit in illo ingenium, ratio, memoria, litteræ, cura, cogitatio, diligentia: res bello gesserat, quamuis reip. calamitosas, attamen magnas: multos vnos regnare est meditatus: magno labore, magnis periculis, quod cogitauerat effecerat: muneribus monumentis, congiarijs, epulis multitudinem imperitam deleniebat. suos præmijs, aduersarios clementiæ specie deuinxerat. Quid multa? attulerat iam liberæ ciuitai partim metu, partim patientia, consuetudinem seruiendi. Cum illo ego te dominandi cupiditate conferre possum: ceteris vero rebus nullo modo comparandus es. Sed ex plurimis malis, quæ ab illo reip. sunt inusta, hoc tamen boni est, quod didicit iam populus Roman. quantum cuique crederet, quibus se committeret, a quibus caueret. Hæc igitur non cogitas? nec intelligis, satis esse viris fortibus dixisse, quam sit re pulchrum, beneficio gratum, fama gloriosum tyrannum occidere? an cum illum homines non tulerint, te ferent? certatim posthac, mihi crede, ad hoc opus current, nec occasionis tarditas exspectabitur. Respice, quæso, aliquando remp. M. Antoni: quibus ortus sis, non quibuscum viuas considera: mecum vt voles, cum rep. redi in gratiam. Sed de te

tu

tu ipse videris: ego de me ipso profitebor. defendi remp. adolescens, non deseram senex: contempsi Catilinæ gladios, non pertimescam tuos. quinetiam corpus libenter obtulerim, si repræsentari morte mea libertas ciuitatis potest: vt aliquando dolor populi Rom. pariat, quod iamdiu parturit. Etenim si abhinc annos prope viginti hoc in ipso templo negauisse mortem immaturam esse consulari, quanto verius nunc negabo seni? Mihi vero P. C. iam etiam optanda mors est perfuncto rebus ijs, quas adeptus sum, quasque gessi. duo modo hæc opto: vnum, vt moriens populum Rom. liberum relinquam, hoc mihi maius a dijs immortalibus dari nihil potest: alterum, vt ita cuique eueniat, vt de repub. quisque mereatur.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICA TERTIA.

ORATIO XLV.

SERIVS omnino P. C. quam tempus reipub. postulabat. aliquando tamen, conuocati sumus: quod flagitabam equidem quotidie: quippe cum bellum nefarium contra aras, & focos, contra vitam, fortunasque nostras ab homine profligato ac perdito non comparari, sed geri iam viderem. Exspectantur Kalend. Ian. quas non exspectat Antonius, qui in prouinciam D. Bruti summi & singularis viri cũ exercitu impetum facere conatur: ex qua se instructum & paratum

ad vrbem venturum esse minitatur. Quæ est igitur exspectatio, aut quæ vel * minimi dilatio temporis? quamquam enim absunt Kalendæ Ian. tamen breue tempus longum est imparatis. dies enim affert, vel hora potius, nisi prouisum est, magnas sæpe clades, certus autem dies non vt sacrificij, sic consilij exspectari solet. Quod si aut Kalend. Ian. fuissent eo die, quo primum ex vrbe fugit Antonius, aut hæ non essent exspectatæ: bellum iam nullum haberemus. auctoritate enim senatus, consensuque populi Rom. facile hominis amentis fregissemus audaciam, quod confido equidem consules designatos, simul * vt magistratum inierint, esse facturos. sunt enim optimo animo, summo consilio, singulari concordia: mea autem festinatio non victoriæ solum auida est, sed etiam celeritatis. Quousque enim tantum bellum, tam crudele, tam nefarium priuatis consilijs propulsabitur? cur non quam primum publica accedit auctoritas? C. Cæsar adolescens, pæne potius puer, incredibili ac diuina quadam mente atque virtute, tum cum maxime furor arderet Antonij, eumque eius a Brundisio crudelis & pestifer reditus timeretur: nec postulantibus, nec cogitantibus, nec * optantibus quidem nobis (quia fieri posse non videbatur) firmissimum exercitum inuicto genere veteranorum militum comparauit, patrimoniumque suum effudit. quamquam non sumus vsi eo verbo, quo debuit: nó enim effudit, sed in salute reipub. collocauit. Cui quamquam gratia referri tanta non potest, quanta debetur: habenda tamen est, quantam maximam animi nostri capere possunt. Quis enim est tam ignarus rerum, tam nihil de repub. cogitans, qui hoc non intelligat, si M. Antonius a Brundisio cum iis copijs, quas se habiturum putabat, Romam, vt minabatur, venire potuisset, nullum genus crudelitatis eum præteriturũ fuisse? quippe qui in hospitis tectis

Brun-

Brundisij fortissimos viros, eiues optimos iugulari iusserit: quorum ante pedes eius morientium sanguine os vxoris respersum esse constabat. Hac ille crudelitate imbutus, cum multo bonis omnibus veniret iratior, quam illis fuerat quos trucidarat: cui tandem nostrum, aut cui omnino bono pepercisset? Qua peste remp. priuato consilio (nec enim fieri potuit aliter) Cæsar liberauit: qui nisi in hac rep. natus esset, rempu. scelere Antonij nullam haberemus. sic enim perspicio, sic iudico, nisi vnus adolescens illius furentis impetus crudelissimosque conatus cohibuisset, remp. funditus interituram fuisse. Cui quidem hodierno die P.C. (nunc enim primum ita conuenimus, vt de illius beneficio possemus, quę sentiremus libere dicere) tribuenda est auctoritas, vt remp. non modo a se susceptam, sed etiam a nobis commendatam possit defendere. Nec vero de legione Martia (quoniam lōgo interuallo loqui nobis de rep. licet) silerī potest. quis enim vnus fortior quis amicior vmquam reip. fuit, quam legio Martia vniuersa? quæ cum hostem populi Ro. M. Antonium iudicasset, comes eius esse amentiæ noluit: reliquit consulem: quod profecto non feciset, si eum consulem iudicauisset: quem nihil aliud agere, nil moliri, nisi cædem ciuium, atque interitum ciuitatis videret. Atque ea legio consedit Albæ. Quam potuit vrbem eligere aut opportuniorem ad res gerendas aut fideliorem, aut fortiorum virorum, aut amicorum populo Ro. ciuium? Huiusce legionis virtutem imitata quarta legio duce L. Egnatuleio quæstore, ciue optimo & fortissimo, Cæsaris auctoritatem, atque exercitum persecuta est. Faciendum est igitur nobis P. C. vt ea quæ sua sponte clarissimus adolescens, atque omnium præstantissimus gessit, & gerit, hæc auctoritate nostra comprobentur, veteranorumque fortissimorum virorum, tum legionis Martiæ, quartæque, mirabilis consensus ad rem p.

recuperandam laude & testimonio nostro confirmetur: eorumque commoda, honores, præmia, cum consules designati magistratum inierint, curæ nobis fore, hodierno die spondeamus. Atque ea quidem quæ dixi de Cæsare, deque eius exercitu, iamdiu nota sunt nobis. virtute enim admirabili Cæsaris, constantiaq; militum veteranorum, legionumque earum optimo iudicio, quæ auctoritatem nostram libertatem populi Rom. virtutem C. Cæsaris securæ sunt, a ceruicibus nostris est depulsus Antonius. Sed, vt dixi, hæc superiora: hoc vero recens edictum D. Bruti, quod paullo ante propositum est, certe silentio non potest præteriri. Polliceatur enim se prouinciam Galliam retenturum in senatus populique Rom. potestate. O ciuem natum reip. memorem sui nominis, imitatoremque maiorum. Neque enim Tarquinio expulso, maioribus nostris tam fuit optata libertas, quam est, repulso Antonio, retinenda nobis. Illi regibus parere iam a cõdita vrbe didicerant: nos post reges exactos seruitutis obliuio ceperat. Atq; ille Tarquinius quem maiores nostri non tulerunt, non crudelis, non impius, sed superbus est habitus, & dictus. Quod nos vitium in priuatis sæpe tulimus. id maiores nostri ne in rege quidem ferre potuerunt. L. Brutus regem superbum non tulit. D. Brutus sceleratum atque impium regnare patietur? quid Tarquinius tale, qualia innumerabilia & fecit & facit Antonius? Senatum etiam reges habebant nec tamen, vt Antonio Senatum habente, in consilio regis versabantur barbari armati. Seruabant auspicia reges, quæ hic consul, augurque neglexit, neque solum legibus contra auspicia ferendis, sed etiam collega vna ferente eo quę ipse ementitis auspicijs vitiosum fecerat. Quis autem rex vmquam fuit tam insigniter impudens, vt haberet omnia commoda, beneficia, iura, regni venaliat quam hic immunitatem, quam ciuitatem, quod prę-

mium,

mium, non vel singulis hominibus, vel ciuitatibus, vel vniuersis prouincijs vendidit? Nihil humile de Tarquinio, nihil sordidum accepimus at vero huius domi inter quasilla appendebatur aurum, numerabatur pecunia: vna in domo omnes, quorum intererat, totum imperium populi Rom. nundinabantur. Supplicia vero in ciues Romanos nulla Tarquinij accepimus. at hic & Suessæ iugulauit eos, quos in custodiam dederat, & Brundisij tercentos fortissimos viros, ciuesque optimos trucidauit. Postremo Tarquinius pro populo Ro. bellum gerebat tum, cũ expulsus est. Antonius contra populum Ro. exercitum adducebat tum, cum a legionibus relictus nomen Cæsaris exercitumque pertimuit: neglectisque sacrificijs solemnibus, ante lucem ea vota, quæ nũquam solueret, nuncupauit: & hoc tempore in prouinciam pop. Ro. conatur inuadere. Maius igitur beneficium a D Bruto populus Ro. & habet, & exspectat, quã maiores nostri acceperunt a L. Bruto principe huius maxime conseruandi generis & nominis. Cum autem est omnis seruitus misera, tum vero intolerabile est seruire impuro, impudico, effeminato, numquam, ne in metu quidem, sobrio. Hunc igitur qui Gallia prohibet, priuato præsertim consilio, iudicat, verissimeque iudicat, non esse consulem. Faciendum est igitur P. C. nobis, vt D. Bruti priuatum consilium auctoritate publica comprobemus. Nec vero M Antonium consulem post Lupercalia putare debuistis, quo enim ille die populo Rom. inspectante, nudus, vnctus, ebrius, concionatus est, & egit, vt collegę diadema imponeret: eo die se nõ modo consulatu, sed etiam libertate abdicauit. esset enim ipsi certe statim seruiendum, si Cæsar ab eo regium insigne accipere voluisset. Hunc igitur ego consulem, hunc ciuẽ Ro. hunc liberũ, hunc deniq; hominẽ putẽ, qui fœdo illo & flagitioso die, & quid pati Cæsare viuo posset, & quid eo mortuo cõsequi ipse

cupere ostendit? Nec vero de virtute, constantia, grauitate prouinciæ Galliæ taceri potest. est enim ille flos Italiæ, illud firmamentum imperij populi Rom. illud ornamentum dignitatis. tantus autem est consensus municipiorum, coloniarumq; prouinciæ Galliæ, vt omnes ad auctoritatem huius ordinis maiestatemque populi R. defendendam conspirasse videantur. Quamobrem, tribuni pleb. quamquam vos nihil aliud, nisi de præsidio, vt senatum tuto cõsules Kal. Ian. habere possent, retulistis: tamen mihi videmini magno consilio, atque optima mente potestatem nobis de tota repub. feciisse dicendi. cum enim tuto senatum haberi sine ptæsidio non posse iudicauistis, illud etiam statuistis, intra muros Antonij scelus audaciamq; versari. Quamobrem omnia mea sententia complectar, vobis, vt intelligo, non inuitis, & vt præstantissimis ducibus a nobis detur auctoritas, & fortissimis militibus spes ostendatur præmiorum, & iudicetur non verbo, sed re, non modo non consul, sed etiam hostis Antonius. Nam si ille consul, fustuarium meruerunt legiones, quæ consulem relinquerunt: sceleratus Cæsar, Brutus nefarius, qui contra consulem priuato consilio exercitus comparauerunt. Sin autem militibus exquirendi sunt honores noui, propter eorum diuinum atque immortale meritum, ducibus autem ne referri quidem potest gratia: quis est, qui eum non hostem existimet, quem qui armis persequuntur, conseruatores reip. iudicantur? At quam contumelioſus in edictis? quam barbarus? quam rudis? Primum in Cæsarem maledicta cõgessit, deprompta ex recordatione impudicitiæ, & stuprorum suorum. quis enim hoc adolescente castior, quis modestior? quod in iuuentute habemus illustrius exemplum veteris sanctitatis? quis autem illo qui maledicit impurior. Ignobilitatem obijcit C Cæsaris filio: cuius etiam natura pater, si vita suppeditasset, consul factus es-

set

ser. Aricina mater. Trallianam, aut Ephesiam putes dicere? videre, quam despiciamur omnes qui sumus e municipiis, id est, omnes plane: quotus enim quisque non est? quod autem municipium non contemnit is, qui Aricinum tantopere despicit, vetustate antiquissimum, iure fœderatum, propinquitate pæne finitimum, splendore municipium honestissimum? hinc Voconiæ, hinc Atiniæ leges, hinc multæ sellæ curules, & patrum memoria & nostra, hinc equites Romani lautissimi plurimi, & honestissimi. Sed si Aricinam vxorē non probas, cur probas Tusculanam? quāquam huius sanctissimæ fœminæ atque optimæ pater M. Accius Balbus in primis honestus, prætorius fuit: tuæ coniugis bonæ fœminæ locupletis quidem certe, Bambalio quidā pater, homo nullo numero, nihil illo contemptius, qui propter hæsitantiam linguæ, stuporemque cordis, cognomen ex contumelia traxerit. At auus nobilis: Tuditanus nempe ille, qui cum palla & cothurnis nūmos populo de rostris spargere solebat. vellem hanc contemptionem pecuniæ suis reliquisset. Habetis nobilitatem generis gloriosam. Qui autem conuenit, vbi vbi Iulia, nata ignobilis videatur, cum tu eodē materno genere soleas gloriari? quæ porro amentia est, eum dicere aliquid de vxorum ignobilitate, cuius pater Numitoriam Fregellanam proditoris filiam habuerit vxorem, ipse ex libertini filia susceperit liberos? Sed hoc clarissimi viri viderint, L. Philippus, qui habet Aricinam vxorem, C. Marcellus, qui Aricinæ filiam: quos certe scio dignitatis optimarum feminarum non pœnitere. Idem etiam Q. Ciceronem fratris mei filium compellat edictorem nec sentit amens commendationem esse compellationem suam, quid enim accidere huic adolescenti potuit optatius, quam cognosci ab omnibus Cæsaris consiliorum esse socium, Antonij furoris inimicum? At etiam gladiator ausus est scribere, hunc

de patris & patrui paricidio cogitasse. O admirabilem impudentiam, audaciam, temeritatem in eũ adolescentem hoc scribere audere, quem ego & frater meus, propter eius suauissimos atque optimos mores, præstantissimumq; ingenium, certatim amamus, omnibusque horis, oculis, auribus, complexu tenemus. Nam eisdem edictis nescit lædat, an laudet, cum idem supplicium minatur optimis ciuibus quod ego de scelerat issimis & pessimis sumpserim: laudare videtur, quasi imitari velit: cum autem illam pulcherrimi facti memoriam refricat, tum a sui similibus inuidiam aliquam in me commoueri putat. Sed ipse quid fecit? cum tot edicta proposuisset, edixit vt adesset senatus frequens ad VIII. Kalen. Decembr. eo die ipse non affuit. At quomodo edixit? hæc sunt, opinor, verba in extremo. SI QVIS NON ADFVERIT HVNC OMNES EXISTIMARE POTERVNT ET INTERITVS MEI, ET PERDITISSIMORVM CONSILIORVM AVCTOREM FVISSE. Quæ sunt perdita consilia? an ea, quæ pertinent ad libertatem populi Rom. recuperandam? quorum consiliorum Cæsari & me auctorem, & hortatorem & esse, & fuisse fateor. quamquam ille non eguit consilio cuiusquam: sed tamen, currentem (vt dicitur) incitaui. Nam interitus quidem tui quis bonus non esset auctor? cum in eo salus & vita optimi cuiusque, & libertas populi Romani dignitasque consisteret. Sed cum tam atroci edicto nos concitauisset, cur ipse non affuit? num putatis aliqua re tristi & seuera? vino atque epulis retentus, si illæ epulæ potius quam popinæ nominandæ sunt, diem edicti obire neglexit. id ante diem quartam Kalend. Decembr. dilulit: adesse in Capitolio iussit: quod in templum ipse, nescio qua per Gallorum cuniculum ascendit. conuenerunt conrogati, & quidem ampli quidem homi-

homines, sed immemores, dignitatis suæ, is enim erat dies. ea fama, is, qui senatum vocarat, vt turpe senatori esset, nihil timere, Ad eos tamen ipsos, qui conuenerant, ne verbum quidem ausus est facere de Cæsare, cum de eo constituisset ad senatum referre, scriptam attulerat consularis quidam sententiam. Quid est aliud, de eo referre non audere, qui contra se consulem exercitum duceret, nisi seipsum hostem iudicare? necesse enim erat alterutrum esse hostem: nec poterat aliter de aduersarij ducibus iudicari. Si igitur C. Cæsar hostis, cur consul nihil refert ad senatum? sin ille a senatu notandus non fuit, quid potest dicere, quin cum de illo tacuerit, se hostem esse confessus sit? quem in edictis Spartacum appellat, hunc in senatu ne improbum quidem dicere audet. At in rebus tristissimis quantos excitat risus! sententiolas edicti cuiusquam memoriæ mandaui, quas videtur ille per acutas putare. Ego autem qui intelligeret quid dicere vellet, adhuc neminem inueni. NVLLA CONTVMELIA EST QVAM FACIT DIGNVS. primum quid est DIGNVS? nam etiam malo digni multi, sicut ipse. an quam facit is, qui cum dignitate est? quæ autem potest esse maior? quid est porro Facere contumeliam? quis sic loquitur? Deinde, NEC TIMOR QVEM DENVNTIAT INIMICVS. quid ergo? ab amico timor denunciari solet? horum similia deinceps nonne satius est mutum esse, quam, quod nemo intelligat, dicere? En, cur magister eius ex oratore, arator factus sit. possideat in agro publico populi Romani campi Leontini duo millia iugerum immunia, vt hominem stolidum magis etiã insatuet mercede publica. Sed hæc leuiora fortasse illud quæro, cur tã mãsuetus in senatu fuerit, cũ in edictis tã fuisset ferus? quid autem attinuerit, L. Cæsio tribuno pleb. fortissimo

& constantissimo ciui mortem denuntiate, si in senatum venisset? D. Carsulenum bene de repub. sentientem, senatu vi & minis mortis expelleres? Tib. Canutium, à quo erat honestissimis contentionibus & sæpe, & iure vexatus, non templo solum, verum etiam aditu prohibere Capitolij? Cui senatusconsulto ne intercederent verebatur? de supplicatione, credo, M. Lepidi clarissimi viri atque id erat periculum, de cuius honore extraordinario quotidie aliquid cogitabamus ne eius vsitatus honos impediretur. Ac ne sine causa videretur edixisse, vt senatus adesset, cum de repu. relaturus fuisset, allato nuntio de legione quarta, mente concidit: & fugere festinans, senatusconsultum de supplicatione per discessionem fecit, cum id factum esset antea numquam. Quæ vero profectio postea? quod paludati? quæ vitatio oculorum, lucis, vrbis, foris quam misera fuga? quam fœda? quam turpis? Præclara tamen senatusconsulta illo ipso die vespertina: prouinciarum religiosa sortitio diuina vero opportunitas, vt quæ cuique apta esset, ea cuique obueniret. Præclare igitur facitis, tribuni plebis, qui de præsidio consulum, senatusque referatis, meritoque vestro maximas gratias vobis omnes & agere, & habere debemus. qui enim periculo carere possimus in tanta hominum cupiditate & audacia? Ille autem homo afflictus & perditus, quæ de se expectat iudicia grauiora, quam amicorum suorum? familiarissimus eius mihi homo coniunctus, L. Lentulus, & P. Naso, omni carens cupiditate, nullam se habere prouinciam, nullam Antonij sortitionem fuisse iudicauerunt. Quod idem fecit L. Philippus, vir auo, patre, maioribusque suis dignissimus. in eadem sententia fuit homo summa integritate atque innocentia C. Turranius. idem fecit Sp. Oppius. ipse etiam, qui amicitiam Marci Antonij veriti, plus ei tribuerant quam fortasse vellent, Marcus Piso, &

meus

neus necessarius, & vir, & ciuis egregius, parique innocentia M. Vehilius, senatus auctoritati se obtemperaturos esse dixerunt. Quid ego de L. Cinna loquar, cuius spectata multis magnisque in rebus singularis integritas minus admirabilem fecit huius honestissimi facti gloriam: qui omnino prouinciam neglexit: quam item magno animo & constanti C. Cessedius repudiauit. Qui sunt igitur reliqui quos sors diuina delectet? L. Antonius, & M. Antonius. O felicem vtrumque: nihil enim maluerunt C. Antonius Macedoniam, hunc quoque felicem, hanc enim semper habebat in ore prouinciam. C. Caluisius Africam, nihil felicius, modo enim ex Africa decesserat, & quasi diuinans se rediturũ, duos legatos Vticæ reliquerat. deinde M. Iccius Siciliam, Q. Cassius Hispaniam. non habeo quid suspicer, duarum credo prouinciarũ sortes minus diuinas fuisse. O C. Cæsar (adolescentem appello) quã tu salutem reipub. attulisti! quam improuisam! quam repentinam! qui enim hæc fugiens fecerit, quid faceret insequens? etenim in concione dixerat, se custodem fore vrbis, vsque ad Kalend. Maias ad vrbem exercitum habiturum. O præclarum custodem ouium (vt aiunt) lupum. custos ne vrbis, an direptor, & vexator esset Antonius? Et quidem se introiturum in vrbem dixit, exiturumque, cum vellet. quid illud? nonne, audiente populo, sedens pro æde Castoris dixit, nisi qui vicisset, victurum neminem? Hodierno die primum P.C. longo intervallo in possessionem libertatis pedem ponimus: cuius quidem ego, quoad potui, non modo defensor, sed etiam conseruator fui: cum autem id facere non possem, * quieui, nec abiecte: nec sine aliqua dignitate casum illum temporum, & dolorem tuli. hanc vero terterrimam belluam quis ferre potest, aut quomodo? quid est in Antonio, præter libidinem, crudelitatem, petulantiam, audaciam? ex

his totus conglutinatus est. nihil apparet in eo ingenuum, nihil moderatum, nihil pudens, nihil pudicum. Quapropter, quoniam res in id discrimen adducta est, vtris ille pœnas reipublicæ luat, an nos seruiamus: aliquando per deos immortales P.C. patrium animum, virtutemque capiamus: aut libertatem propriam Romani generis & nominis recuperemus, aut mortem seruituti anteponamus. Multa quæ in libera ciuitate ferenda non essent, tulimus & perpessi sumus. alii spe recuperandæ libertatis, alij viuendi nimia cupiditate. sed si illa tulimus, quæ necessitas ferre coegit, visque quædam pæne fatalis (quæ tamen ipsa non tulimus) etiamne huius impuri latronis feremus tæterrimum crudelissimumque dominatum? quid hic faciat, si potuerit, iratus qui cum succensere nemini posset, omnibus bonis fuerit inimicus? quid hic victor non audebit, qui nullam adeptus victoriam tanti scelere post Cæsaris interitum fecerit? referta eius domum exhauserit? hortos compilarit? ad se omnia ex his ornamenta transtulerit? cædis & incendiorum caussam quæsierit ex furore? duobus aut tribus senatusconsultis e republica benefactis, reliquas res ad lucrum prædamque reuocauerit? vendiderit immunitates? ciuitates liberauerit? prouincias vniuersas ex imperij populi Romani iure sustulerit, exules reduxerit? falsas leges C. Cæsaris nomine, & falsa decreta in æs incidenda & in Capitolio figenda curauerit? earumque rerum omnium domesticum mercatum instituerit? populo Romano leges imposuerit? armis & præsidiis populum Romanum & magistratus foro exclusserit? Senatum stipauerit armatis? armatos in cella Concordiæ, cum senatum haberet, incluserit? a legiones Brundisium cucurrerit? ex his optime meritos centuriones iugulauerit? cum exercitu Romam sic ad interitum nostrum, & ad disperdi-

nem vrbis venire conatus? Atque is ab hoc impetu abstractus consilio & copiis Cæsaris, consensu veteranorum, virtute legionum, ne fortuna quidem fractus minuit audaciam: nec ruere demens, nec furere desinit: in Galliam mutilatum ducit exercitum: cum vna legione, & ea vacillante L. fratrem exspectat, quo neminem reperire potest sui similiorem. Ille autem ex myrmillone dux, ex gladiatore imperator, quas fecit strages, vbicunque posuit vestigium! cædit greges armentorum, reliquique pecoris quodcumque nactus est: epulantur milites: ipse autem se, vt fratrem imitetur, obruit vino: vastantur agri: diripiuntur villæ: matres familias, virgines, pueri ingenui abripiuntur, militibus traduntur. Hæc eadem, quacumque exercitum duxit, fecit M. Antonius. His vos terretis fratribus portas aperietis? hos vmquam in vrbem recipietis? non tempore oblato, ducibus paratis, animis militum incitatis, populo Rom conspirante, Italia tota ad libertatem recuperandam excitata, deorum immortalium beneficio vtemini? nullum erit tempus, hoc amisso, a tergo, a fronte, a lateribus tenebitur, si in Galliam venerit. Nec ille armis solum, sed etiam nostris decretis vrgendus est. magna vis est, magnum numen vnum & idem sentientis senatus. Videtisne refertum forum? populum Rom. ad spem recuperandæ libertatis erectum? qui longo interuallo cum frequens hic videt nos, tum sperat etiam liberos conuenisse. Hunc ego die exspectans, M. Antonij scelerata arma vitaui, tum, cum ille in me absentem inuehens, non intelligebat, ad quod tempus me & meas vires reseruarem, si enim tum illi cædis a me initium quærenti respondere voluissem, nunc reip. consulere non possem. Hanc vero nactus facultatem, nullum tempus P. C. dimittam, neque diurnum, neque nocturnum, quin de populi Ro. libertate, de dignitate vestra quod cogi-

tandum sit, cogitem: quod agendum, atque faciendum, id non modo non recusem, sed appetam etiam atque deposcam. Hoc feci dum libuit, intermisi quoad non licuit iam non solum licet, sed necesse est etiam, nisi seruire malumus, quam, ne seruiamus, animis armisque decernere. Dij immortales nobis hæc præsidia dederunt, vrbi Cæsarem, Brutum Galliæ. Si enim ille vrbem opprimere potuisset statim, si Galliam tenere paullo post, optimo cuiq; pereundum reliquis esset seruiendum. Hanc igitur occasionem oblatam tenete per deos immortales P. C. & amplissimi orbis terræ consilij principes vos esse aliquando recordamini, signum date populo Romano, consilium vestrum non deesse reip. quoniam ille virtutem suam non defuturam esse profitetur. Nihil est quod moneam vos. nemo est tam stultus, qui non intelligat, si indormierimus huic tempori, non modo crudelem superbamque dominationem nobis, sed ignominiosam etiam, & flagitiosam ferendam. Nostis insolentiam Antonij, nostis amicos, nostis totam domum, libidinosis, petulantibus, impuris, impudcis, aleatoribus ebrijs seruire, ea summa miseria est summo, dedecore coniuncta. Quod si iam (quod dij omen auertant) fatum extremum reipub. venit: quod gladiatores nobiles faciunt, vt honeste decumbant, faciamus nos principes orbis terrarum gentiumque omnium: vt cum dignitate potius cadamus, quam cum ignominia seruiamus. Nihil est detestabilius dedecore, nihil fœdius seruitute. ad decus & libertatem nati sumus. aut hæc teneamus, aut cum dignitate moriamur. Nimium diu teximus, quid sentiremus: nam iam apertum est: omnes iam patefecerūt, in vtramque partem quid sentiant, quid velint. Sunt impij cives. pro caritate reipub. nimium multi, pro multitudine bene sentientium, ad modum pauciquem opprimendorum dij immortales incredibilem pu-

pulo Romano potestatem, & fortunam dederunt. ad ea enim præsidia, quæ habemus, iám accedent consules summa prudentia, virtute, concordia, multos menses de populi Rom. libertate commentati, atque meditati. His auctoribus & ducibus diis iuuantibus, nobis vigilantibus. & multum in posterum prouidentibus, populo Rom. consentiente, erimus profecto liberi breui tempore, iucundioremautem faciet libertatem seruitutis recordatio. Quas obres, quod tribuni pleb. verba fecerunt, vt senatus Kalend. Ianuar. tuto haberi, sententiæque de summa repub. liberè dici possint de ea re ita, censeo: vt C. Pansa, A. Hircius consules designati dent operam vt senatus Kal. Ian. tuto haberi possit: quodque edictum D. Bruti, imperatoris, consulis designati, optime de rep. meriti propositum sit, senatum existimare D. Brutum imperatorem, consulem designatum, optime de rep. promereri, cum senatus auctoritatem, populique Rom. libertatem, imperiumque defendat: quodque Galliam prouinciam citeriorem optimorum & fortissimorum virorum, amicissimorumque populo Ro. ciuium exercitumque in senatus potestate retineat: id eum, exercitumque eius, municipia, colonias prouinciæ Galliæ, recte atque ordine, exque rep. feciſſe, & facere: senatum ad summam rempub. pertinere arbitrari, a D. Bruto & ab L. Planco imperatoribus coss. designatis, itemque a ceteris, qui prouincias obtinent, obtineri ex lege Iulia, quoad ex senatusconsulto cuique eorum successum sit: eosque dare operam vt hæ prouinciæ Galliæque exercitus, in senatus populique Ro. potestate, præsidioq; reip. sint: eumque opera, virtute, consilio C. Cæsaris, summoque consensu militum veteranorum, qui eius auctoritatem secuti reip. præsidio sunt, & fuerunt a grauissimis periculis populus Rom. defensus sit, & hoc tempore defendatur. cumque legio Martia Al-

bæ constiterit, in municipio fidelissimo & fortissimo: sese q; ad senatus auctoritatem, populiq; Rom. libertatem contulerit. & quod pari consilio eadem q; virtute legio quarta vsa L. Egnatuleio duce ciue egregio, senatus auctoritatem populique Ro. libertatem defendat, defenderit. senatui magnæ curæ esse ac fore: vt pro tantis eorum in remp. meritis honores eis habeantur, gratiæque referantur: senatui placere, vti C. Pansa, A. Hircius. consules designati, cum magistratum inissent, si eis videretur, primo quoq; tempore de his rebus ad hunc ordinem referrent, ita vti e republica fideq; sua videretur.

IN M. ANTONIVM AD QVIRITES, PHILIPPICA IIII.

ORATIO XLVI.

FRequentia vestrum incredibilis, Quirites, concioque tanta, quantam meminisse non videor, & alacritatem mihi summã affert reipublicæ defendendæ, & spem recuperandæ libertatis, quamquam animus mihi quidem numquam defuit, tempora defuerunt. quæ simulac primum aliquid lucis ostendere visa sunt, princeps vestræ libertatis defendendæ * fui. quod si ante facere conatus essem, nunc facere non possem. Hodierno enim die Quirites, ne mediocrem rem actam arbitremini, fundamenta sunt iacta reliquarum actionum. nam est,

est hostis a senatu nondum verbo appellatus, sed reiam iudicatus Antonius. Nunc vero multo sum e ctior, quod vos quoque hostem illum esse tanto consensu, tantoque clamore approbauistis. Neq; enim, Quirites, fieri potest, vt non aut ij sint impij, qui contra consulem exercitum comparauerunt, aut ille hostis, contra quem iure arma sumpta sunt. Hanc igitur dubitationem, quamquam nulla erat, tamen nequa posset esse, senatus hodierno die sustulit. C. Cæsar, qui remp. libertatemque vestram suo studio, consilio, patrimonio denique tutatus est, & tutatur, maximis senatus laudibus ornatus est. Laudo, laudo vos, Quirites, cum gratissimis animis prosequimini nomen clarissimi adolescentis, vel pueri potius. Sunt enim facta eius immortalitatis, * nomen ætatis. multa memini, multa audiui, multa legi: nihil ex omni seculorum memoria tale cognou', qui cum seruitute premeremur, in dies malum crescceret, præsidij nihil haberemus, capitalem & pestiferum Brundisio M. Antonij reditum timeremus: hoc insperatum omnibus consilium, incognitum certe ceperit, vt exercitum inuictum ex paternis militibus conficeret, Antoniique furorem crudelissimis consiliis incitatum a pernicie reip. auerteret. Quis est enim, qui hoc non intelligat, nisi Cæsar exercitum parauisset, non sine exitio nostro futurum Antonij reditum fuisse? Ita enim se recipiebat ardens odio vestri, cruentus sanguine ciuium Romanorum, quos Suessiæ, quos Brundisii occiderat, vt nihil nisi de reip. pernicie cogitaret. Quod autem erat præsidium salutis, libertatisque vestræ, si C. Cæsaris * fortissimorum sui patris militum exercitus non fuisset, è cuius de laudibus & honoribus, qui ei pro diuinis, & immortalibus meritis diuini immortalesque debentur, mihi senatus assensus paullo ante decreuit, vt primo quoque tempore referretur

Quo decreto quis non perſpicit Antonium hoſtem eſſe iudicatum? quem enim appellare poſſumus eum, contra quem qui exercitus ducunt, iis ſenatus arbitratur ſingulares exquirendos honores? Quid legio Martia? quæ mihi videtur diuinitus ab eo deo traxiſſe nomen, a quo populum Rom. generatum accepimus: nonne ipſa ſuis decretis prius, quam ſenatus, hoſtem iudicauit Antonium? nam ſi ille non hoſtis, hos qui conſulem reliquerunt, hoſtes neceſſe eſt iudicemus. Præclare & loco reclamatione veſtra factum pulcherrimum Martialium comprobauiſtis, qui ſe ad ſenatus auctoritatē, ad libertatem veſtram, ad vniuerſam remp. contulerunt: hoſtem illum, & latronem, & paricidam patriæ reliquerunt. Nec ſolum id animoſe & fortiter, ſed cōſiderate etiam, ſapienterque fecerunt. Albæ conſtiterunt in vrbe opportuna, munita, propinqua fortiſſimum virorum, fideliſſimorum ciuium, atque optimorum. Huius Martiæ legionis legio quarta imitata virtutem, duce L. Egnatuleio, quem ſenatus merito paulò ante laudauit, C. Cæſaris exercitum perſecuta eſt. Quę exſpectas M. Antoni, iudicia grauiora? Cæſar fertur in cælum, qui contra te exercitum comparauit: laudantur exquiſitiſſimis verbis legiones, quæ te reliquerunt: quæ a te accerſitæ ſunt: quæ eſſent, ſi te conſulem, quam hoſtem maluiſſes, tuæ quarum legionum fortiſſimum, veriſſimumque iudicium confirmat ſenatus, comprobat vniuerſus populus Rom. niſi forte vos. Quir. conſulem, non hoſtem iudicatis Antonium. Sic arbitrabar, Quirites, vos iudicare, vt oſtenditis. Quid municipia, colonias, prefecturas, num aliter iudicare cenſetis? omnes mortales vna mente conſentiunt: omnia arma eorum, qui hæc ſalua velint, contra illam peſtem eſſe capienda. Quid D. Bruti iudicium, Quirites, quod ex hodierno eius edicto perſpicere potuiſtis, num cui tandem contemnendum videtur?

Recte

Recte & vere negastis, Quirites. est enim quasi deorum immortalium beneficio & munere datum reip. Brutorum genus, & nomen ad libertatem populi Rom. vel constituendum, vel recuperandum. Quid igitur D. Brutus de M. Antonio iudicauit? exclusit prouincia: exercitu obstitit: Galliam totam hortatur ad bellum, ipsam sua sponte suoque iudicio excitatam. Si consul Antonius, Brutus hostis: si conseruator reipublicæ Brutus, hostis Antonius. num igitur vtrum horum sit, dubitare possumus? Atqui vt vos vna mente vnaque voce dubitare vos negatis, sic modo decreuit senatus, D. Brutum optime de rep. mereri, cum senatus auctoritatem, populique Rom. libertatem, imperiumque defenderet. a quo defenderet? nempe ab hoste. quæ est enim alia laudanda defensio? Deinceps laudatur prouincia Gallia, meritoque ornatur verbis amplissimis a senatu, quod resistat Antonio: quem si consulem illa prouincia putaret, neque eum reciperet, magno scelere se astringeret. omnes enim in consulis iure & imperio debent esse prouinciæ. Negat hoc D. Brutus imperator consul designatus, natus reip. ciuis, negat Gallia, negat cuncta Italia, negat senatus, negatis vos. Quis igitur illum consulem nisi latrones putant? quamquam ne ij quidem ipsi quod loquuntur, id sentiunt: nec a iudicio omnium mortalium, quamuis impij nefariique sint, sicut sunt, dissentire possunt. sed spes rapiendi atque prædandi obcæcat animos eorum: quos non bonorum donatio, non agrorum assignatio, non illa infinita Pompeij hasta satiauit: qui sibi vrbem, qui bona, & fortunas ciuium ad prædam proposuerunt: qui dum sit quod rapiant, quod auferant, nihil sibi de futurum arbitrantur, quibus M. Antonius (o dii immortales auertite, & detestamini quæso hoc omen) vrbem sedisiuisurum esse promisit. Ita vero Quirites, vt præcamini eueniat atq;

huius amentiæ pœna, in ipsum, familiamq; eius recidat, quod ita futurum esse confido. iam enim non solum homines, sed etiam deos immortales ad rẽp. conseruandam arbitror consensisse. Siue etiam prodigiis, atque portentis dij immortales nobis futura prædicunt: ita sunt aperte denuntiata. vt & illi pœna, & libertas nobis appropinquet: siue tantus consensus omnium sine impulsu deorum esse non potuit, quid est, quod de voluntate cælestium dubitare possumus? Reliquum est, Quirites, vt vos in ista sententia, quam præ vobis fertis, perseueretis. Faciam igitur, vt imperatores instructa acie solent, quamquam paratissi nos milites ad præliandum videant, vt eos tamen adhortentur: sic ego vos ardentes, & erectos ad libertatẽ recuperãdã cohortabor. Non est, non est vobis, Quirites, cum eo hoste certamen, quocum aliqua pacis cõditio esse possit. neque enim ille seruitutem vestram, vt antea, sed iam iratus sanguinem concupiscit, nullus ei ludus videtur esse iucundior, quam cruor, quam cædes, quam ante oculos trucidatio ciuium. Non est vobis res, Quirites, cum scelerato homine, atq; nefario, sed cum immani tætraq; bellua: quæ quoniam in foueã incidit, obruatur. si enim illinc emerserit, nullius supplicij crudelitas erit recusanda. sed tenetur, premitur, urgetur, nunciis, copiis, quas iam habemus: mox iis, quas paucis diebus noui consules comparabunt. Incumbite in causam, Quirites, vt facitis. numquam inter senatum & vos consensus maior in vlla causa fuit. numquam tam vehementer cum senatu consociati fuistis, nec miium. agitur enim non qua conditione victuri, sed victurine simus, an cum supplicio ignominiaque perituri. quamquam mortem quidem omnibus natura proposuit: crudelitatem mortis & dedecus, virtus propulsare solet: quæ propria est Romani generis, & seminis. hanc retinete, quæso, Quirites, quam vobis tamquam hereditatẽ

ditatem maiores vestri reliquerūt. quamquam alia omnia incerta sunt, caduca, mobilia: virtus est vna altissimis defixa radicibus, quæ numquam vlla vi labefactari potest, numquā dimoueri loco. hac maiores nostri primum vniuersam Italiam deuicerunt, deinde Carthaginem exciderunt, Numātiam euerterunt, potentissimos reges; bellicosissimas gentes in deditionem huius imperij redegerunt. At maioribus quidem vestris, Quirites, cum eo hoste res erat, qui haberet rempub. curiam, ærarium, consensum & concordiam ciuium, rationem aliquam, si res ita tulisset, pacis & fœderis: hic vester hostis vestrā remp. oppugnat, ipse habet nullam: senatum, id est, orbis terræ consilium delere gestit, ipse consilium publicum nullum habet: ærarium vestrum exhausit, suum non habet. nam concordiam ciuium qui habere potest, nullam cum habeat ciuitatem? pacis vero quæ potest cum eo esse ratio, in quo est incredibilis crudelitas, fides nulla? Est igitur, Quirites, populo Rom. victori omnium gentium, omne certamen cum percussore, cum latrone, cum Spartaco. Nam quod se similem Catilinæ esse gloriari solet, scelere par est illi, belli industria inferior. Ille cum exercitum nullum habuisset, repente conflauit: hic eum ipsum exercitum, quem accepit, amisit. Vt igitur Catilinam diligentia mea, senatus auctoritate, vestro studio & virtute fregistis, sic Antonij nefarium latrocinium vestra cum senatu concordia tanta, quanta numquam fuit, felicitate & virtute exercituum, ducumque vestrorum, breui tempore oppressum audietis. Equidem quantum cura, labore, vigiliis, auctoritate, consilio eniti atque efficere potero, nihil prætermittam, quod ad libertatem vestram pertinere arbitrabor. neque enim id pro vestris in me amplissimis beneficiis sine scelere facere possum. hodierno autem die primum referēte viro fortissimo,

vobisque amicissimo M. hoc Seruilio, collegisque eius ornatissimis viris, optimis ciuibus, longo interuallo me auctore & principe ad spem libertatis exarsimus.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICA QVINTA.

ORATIO XLVII.

NIhil vmquam longius his Kal. Ian. mihi visum est, patres conscripti: quod idem intelligebã per hos dies vnicuique vestrum videri. qui enim bellum cum rep. gerunt, hunc diem non exspectabant: nos autem tum, cum maxime cõsilio vestro subuenire communi saluti oporteret, in senatum non vocabamur. Sed querelam præteritorum dierum sustulit oratio consulum: qui ita locuti sunt, vt magis exoptatæ Kal. Ian. quam seræ esse videantur. Atque vt oratio consulum animum meum erexit, spemq; attulit non modo salutis conseruandæ, verum etiam dignitatis pristinæ recuperandæ. sic me perturbasset eius sententia, qui primus rogatus est, nisi vestræ virtuti constantiæq; confiderem. Hic enim dies vobis, patres conscripti, illuxit, hæc potestas data est, vt quantum virtutis, quantum constantiæ, quantũ grauitatis in huius ordinis consilio esset, populo Rom. declarare possetis. Recordamini, qui dies nudius tertius

tertius decimus fuerit, quantus consensus vestrum, quanta virtus, quanta constantia: quantam fitis a populo Rom. laudem, quantam gloriam consecuti. Atq; illo die P. C. ea constituistis, vt vobis nihil iam sit integrũ, nisi aut honesta pax, aut bellum necessarium. Pacem vult M. Antonius? arma deponat, roget, deprecetur. neminẽ æquiorem reperiet quã me: cui dum se ciuibus impiis commendat, inimicus esse quã amicus maluit. nihil est profecto, quod dari possit bellum gerẽti: erit fortasse aliquid, quod concedi possit roganti. Legatos vero ad eum mittere, de quo grauissimũ iudicium nudiustertius decimus fecistis, non iam leuitatis est, sed (vt quod sentio dicam) dementiæ. Primum enim eos duces laudauistis, qui contra illum priuato consilio bellũ suscepissent: deinde milites veteranos, qui cum ab Antonio in colonias essent deducti, illius beneficio libertatem populi Rom. anteposuerunt. Quid legio Martia? quid quarta? cur laudantur? si enim consulem suum reliquerunt, vituperandæ sunt: si inimicũ reip. iure laudantur. Atqui cum consules nondũ haberetis, decreuistis, & vt de præmiis militũ, & de honoribus imperatorum primo quoq; tẽpore referretur. Placet eodẽ tempore præmia cõstituere iis, qui contra Antonium arma ceperint, & legatos ad Antonium mittere, vt iam pudendũ sit, honestiora decreta legionum, quam senatus. siquidem legiones decreuerũt senatum defendere contra M. Antonium: senatus decernit legatos ad Antoniũ. vtrum hoc est confirmare militũ animos, an debilitare virtutem? hoc dies duodecim perfecerunt, vt quẽ nemo præter Cotylam inuentus sit qui defenderet, is habeat iam patronos, etiam consulares? Qui vtinam omnes ante me sententiam rogarentur: quamquam suspicor quid dicturi sint quidã eorum, qui post me rogabuntur. facilius contradicerem, si quid viderer. est enim opinio, decretum aliquem, M. Anto-

nio illam vltimam Galliam, quam Plancus obtinet. Quid est aliud, quam ad bellum ciuile hosti arma largiris? primum neruos belli pecuniam infinitam, qua nunc eget. deinde equitatum, quamtum velit: equitatum dico? dubitabit, credo, gentes barbaras secum adducere. hoc qui non videt, excors: qui cum videt, decernit, impius. Tu ciuem sceleratum & perditum, Gallorum & Germanorum exercitu, pecunia, peditatu, equitatu, copiis iustruis? nullæ iustæ excusationes sunt. Meus amicus est, sit patriæ prius, Meus cognatus. an potest cognatio propriorvlla esse quam patriæ, in qua parentes etiam continentur. Mihi pecuniã attribuit: cupio videre qui id audeat dicere. Quid autem agatur, cum aperuero, facile erit statuere quam sententiam dicatis, aut quam sequamini.* Agitur vtrum M. Antonio facultas detur opprimendæ reip. cædis faciendæ, bonorum diripiendæ vrbis, agrorum suis latronibus * condonandi: populum Rom. seruitute opprimendi: an horum nihil facere ei liceat, dubitare quid agatis. At non cadunt hæc in Antonium. hoc ne Cotyla quidem dicere auderet, quid enim in eum non cadit, qui cuius acta se defendere dicit, eius eas leges peruertit, quas maxime laudare poteramus? ille paludes siccare voluit: hic omnem Italiam moderato homini L. Antonio diuidendam dedit. quid? hanc legem populus Rom. accepit? quid? per auspicia ferri potuit? sed *augur verecundus sine collegis? de auspiciis quamquam illa auspicia non egent interpretatione. Ioue enim tonante cum populo agi non esse fas, quis ignorat? Tribuni plebis tulerunt de prouinciis contra acta Cæsaris. ille biennium, hic sexennium: nume etiam hanc legem populus Rom. accepit? quid? promulgata fuit? quid? nonne ante lata, quam scripta? nonne ante factum vidimus, quã futurum quisquam est suspicatus? vbi lex Cæcilia & Didia? vbi promulgatio trinundinum? vbi pœnæ recenti lege Iunia & Licinia

Licinias? possuntne hæ leges ratæ esse sine interitu legum reliquarum? eccui potestas in forū insinuādi fulgurisque porro illa tonitrua? quæ tempestas? vt si auspicia M. Antonium non mouerent, sustinere eum, aut ferre potuisse tantā vim tempestatis, imbris, ac turbinum, mirum videretur. quam ob rē igitur se augur dicit tulisse, non modo tonante Ioue, sed prope cælesti clamore prohibente, hanc dubitabit contra auspicia latam confiteri? quid? quod cū eo collega tulit, quem ipse feci? sua nūtiatione vitiosum, nihilne ad auspicia bonus augur arbitratus est pertinere? Sed auspiciorū nos fortasse erimus interpretes, qui fuimus eius collegæ. num ergo etiam armorum interpretes quærimus? primum omnes fori aditus ita septi, vt etiamsi nemo obstaret armatus, tamen, nisi septis reuulsis introiri in forum nullo modo posset, sic vero erant dispositæ præsidiæ, vt quomodo aditus vrbe prohibentur, ita castellis & * operibus abingressione fori populum tribunosque pleb. propulsari videres. Quibus de caussis eas leges, quas M. Antonius tulisse dicitur, omnes censeo per vim, & contra auspicia latas, iisq; legibus populum non teneri. Si quā legem de actis Cæsaris confirmandis, deue dictatura in perpetuum tollēda, deue coloniis in agros deducendis tulisse M. Antonius dicitur, eadem leges de integro, vt populum teneāt, saluis auspiciis ferri placet. Quamuis enim res bonas vitiose, per vimque tulerit, tamē hæ leges nō sunt habendæ: omnisq; audacia gladiatoris amētis auctoritate nostra repudienda est. illa vero dissipatio pecuniæ publicæ ferenda nullo modo est, per quam septies millies falsis perscriptoribus, donationibusque auertit? vt portenti simile videatur, tantam pecuniā populi Romani tam breui tempore perire potuisse. Quid illi immanes quæstus? ferendine? quos M. Antonij tota exhausit domus? decreta falsa vēdebat: regna, ciuitates, imm u n.tates in æs, accepta, pecunia,

iubebat incidi. hæc se ex cõmentariis Cæsaris, quorum ipse auctor erat, agere dicebat. calebant in interiore edium parte totius reipub. nundinæ, mulier sibi felicior, quam viris auctionem prouinciarum regnorumque faciebat. restituebantur exules, quasi lege, sine lege. quoniam nisi auctoritate senatus rescindũtur, quoniam ingressi in spem reipublicæ recuperandæ sumus, imago nulla liberæ ciuitatis relinquetur. Neque solum commentariis compositis, chirographisque venalibus innumerabilis pecunia congesta in illam domum est, cum, quæ vendebat Antonius, ea se ex actis Cæsaris agere diceret: sed senatus etiam consulta, pecunia accepta, falsa referebat: syngraphæ obsignabantur, senatus consulta numquam facta ad ærarium deferebantur. Huius turpitudinis testes erant etiam exteræ nationes. Fœdera interea facta: regna data: populi, prouinciæq; liberatæ: earumq; rerum falsæ tabulæ gemitu populo Rom. toto Capitolio figebantur. Quibus rebus tãta pecunia vna in domo coacervata est, si hoc genus in vnum redigatur, non sit pecunia populo Rom. defutura. legem etiam iudiciariam tulit. homo castus atq; integer, iudiciorũ & iuris auctor, in quo nos fefellit. ante signanos & manipulares, & alaudas iudices se constituisse dicebat. at ille legit aleatores, legit exules, legit Græcos. O confessum iudicum præclarum! o dignitatem consilij admirandam! auet animus apud consilium illud prorogare dicere. Cydam Cretensem, portentum insulæ, hominem audacissimum, & perfidissimum. sed fac non esse? num Latine scit: num est ex iudicum genere & forma: num quod maximum est, leges nostras moresue nouit: num denique homines? est enim vobis Creta notior, quam Roma Cyde. Delectus autem & notatio iudicum etiam in nostris ciuibus haberi solet. Gortynium vero iudicem quis nouit aut quis nosse potuit? Nam Lysiadem Athenien-

sem

sem plerique nouimus, est enim Phædri philosophi nobilis filius, homo præterea festiuus, vt ei cum M. Curio consessore eodem, & collusore facillime possit conuenire. quæro igitur, si Lysiades citatus iudex non respondeat, excusetur que Areopagites esse, nec debere eodem tempore Romæ & Athenis res iudicare: accipietne excusationem is, qui quæstioni præerit, Græculi iudicis modo palliati, modo togati: an Atheniensium antiquissimas leges negliget. Qui porro ille confessus, dij boni? Cretensis iudex, isque nequissimus, quem ad hunc reus alleget? quomodo accedat? dura natio est. at Athenienses misericordes, puto ne Curium quidem esse crudelem, qui periculum fortunæ quotidie faciat. Sunt item lecti iudices, qui fortasse excusabũtur, habent enim legitimam excusationem, exilij causa solum vertisse, nec esse postea restitutos. hos ille demens iudices legisset, horum nomina ad ærarium detulisset, his magnam partem reipublicæ credidisset, si vllam speciem reipublicæ cogitauisset? Atque ego de notis iudicibus dixi: quos minus nostis, nolui nominare saltatores, citharistas, totum denique comissationis Antonianæ chorum in tertiam decuriam iudicum scitote esse collectum. En causam, cur lextam egregia, tamque præclara, maximo imbri, tempestate, ventis, procellis, turbinibus, inter fulmina & tonitrua ferretur, vt eos iudices haberemus, quos hospites habere nemo velit. scelerum magnitudo, conscientia maleficiorum, direptio eius pecuniæ, cuius ratio in æde Opis confecta est, hanc tertiam decuriam excogitauit. nec ante turpes iudices quæsiti, quam honestis iudicibus nocentium salus desperata est. Sed illud os, illam impuritatem cœni fuisse, vt hos iudices legere auderet, quorum lectione duplex imprimeretur reipublicæ dedecus: vnum, quod tam turpes iudices essent: alterum, quod patefactum cognitumq;

esset, quam multos in ciuitate turpes haberemus. Hanc ego & reliquas eiusmodi leges, etiamsi sine vi, saluis auspicijs essent rogatæ, censerem tamen abrogandas: nunc vero cur abrogandas censeam, quas iudico non rogatas? An illa non grauissimis ignominijs, monumentisque huius ordinis ad posteritatis memoriam sunt notanda, quod vnus M. Antonius in hac vrbe post conditam vrbem palam secum habuerit armatos? quod neque reges nostri fecerunt, neque ij, qui regibus exactis regnum occupare voluerunt. Cinnam memini, vidi Syllam, modo Cæsarem: hi enim tres post ciuitatem a L. Bruto liberatam plus potuerunt, quam vniuersa respub. non possum affirmare. nullis telis eos stipatos fuisse: hoc dico, nec multis, & occultis. At hanc pestem agmen armatorum sequebatur. Classicus, Mustela, Tyro, gladios ostentantes sui similes greges ducebant per forum: certum agminis locum tenebant barbari sagittarij, cum autem erat ventum ad ædem Concordiæ, gradus complebantur, lecticæ collocabantur: non quod ille scuta occulta esse vellet, sed ne familiares, si scuta ipsi ferrent, laborarent. Illud vero terrimum non modo audiri, sed etiam aspectu, in cella Concordiæ collocari armatos latrones sicarios: de templo carcerem fieri: opertis valuis Concordiæ, cum inter subsellia senatus versarentur latrones, patres conscripti sententias dicere. Huc etiam nisi venirem Kalend. Septemb. fabros se nisturum, & domum meam disturbaturum esse dixit. Magna res, credo agebatur de supplicatione referebatur. veni postridie ipse non venit: locutus sum de republica minus eadem libere, quam mea consuetudo: liberius tamen quam periculi minæ postulabant. At ille homo vehemens & violentus, qui hanc consuetudinem liberè dicendi excluderet) fecerat enim hoc idem maximo cum laude L. Pisone xxx. diebus ante) inimicitias

nicitias mihi denuntiauit: adesse in senatu iussit a. d. xiii. Kalend. Octobris, ipse* interea septemdecim dies de me in Tyburtino Scipionis declamitauit, sitim quærens. hæc enim ei caussa esse solet declamandi. Cum is dies, quo me adesse iusserat, venisset, tum vero agmine quadrato in ædem Concordiæ venit, atque in me absentem orationem ex ore impurissimo euomuit, quo die, si per amicos mihi cupienti in senatum venire licuisset, cædis initium feci sset a me. sic enim statuerat, cum autem semel gladium scelere imbuisset, nulla res ei finem cædendi, nisi defatigatio & satietas, attulisset. Etenim aderat L. frater gladiator Asiaticus: qui mymillo Mylasis depugnarat, sanguinem nostrum sitiebat, suum in illa gladiatoria pugna multum profuderat. hic pecunias nostras æstimabat: possessiones notabat & vrbanas & rusticas: huius mendicitas auiditate coniuncta in fortunas nostras imminebat: diuidebat agros quibus, & quos volebat: nullus aditus erat priuato, nulla æquitatis deprecatio: tantum quisque habebat possessionum, quam reliquerat diuisor Antonius. Quæ quamquam, si leges irritas feceritis, rata esse non possunt, tamen separatim suo nomine notanda censeo: iudicandumque nullos septemuiros fuisse: nihil placere ratum esse, quod egissent, aut quod ab ijs quum diceretur. M. vero Antonium quis est qui quemquam possit iudicare potius, quam teterrimum & crudelissimum hostem: qui pro ædæ Castoris sedens, astante populo Romano, dixerit, nisi victorem futurum neminem? Num putatis, P. C. dixisse eum minacius, quam facturum fuisse? Quid vero, quod in concione dicere ausus est, se cum magistratu abiisset, ad vrbem futurum cum exercitu, interrogaturum quotiescunque vellet? quid erat aliud, nisi denuntiare populo Rom. seruitutem? Quod autem eius iter Brundisium? quæ festinatio? quæ

spes? nisi vt ad vrbem vel in vrbem potius exercitum maximum adduceret? qui autem delectus centurionum? quæ effrenatio impotentis animi? Cum eius promissis legiones fortissimæ reclamassent, domum ad se venire iussit centuriones, quos bene de repub. sentire cognouerat, eosque ante pedes suos, vxorisque suæ, quam secum grauis imperator ad exercitum duxerat, iugulati coegit. Quo animo hunc censetis futurum in nos, quos oderat, cum in eos, quos numquam viderat, tam crudelis fuisset? & quam auidum in pecunijs locupletum, qui pauperum sanguinem concupisset? quorum ipsorum bona quantacunque erant, statim suis comitibus compotoribusque descripsit. Atque ille furens infesta iam patriæ signa Brundisio inferebat: cum Cæsar deorum immortalium beneficio diuini animi, ingenij, consilij magnitudine, quamquam sua sponte, eximiaque virtute, tamen approbatione auctoritatis meæ, colonias patris adijt: veteranos milites conuocauit: paucis diebus exercitum fecit, incitatos latronis impetus retardauit. Postea vero quam legio Martia ducem præstantissimum vidit, nihil egit aliud, nisi vt aliquando liberi essemus: quam est imitata quarta legio. Quo ille nuntio audito, cum senatum vocasset, adhibuissetque consularem, qui sua sententia C. Cæsarem iudicaret, repente concidit. Post autem neque sacrificijs solemnibus factis, neq; votis nuncupatis, non profectus est, sed profugit paludatus, et quo? in prouinciam firmissimorum, & fortissimorum ciuium: qui illum, ne sitia quidem venisset, vt nullum bellum inferret, ferre potuissent, impotentem, iracundum, contumeliosum, superbum, semper poscentem, semper rapientem, semper gerentem. At ille, cuius ne pacatam quidem nequitiam quisquam ferre posset, bellum intulit prouinciæ Galliæ: circumfodet Mutinam firmissimam & spe-

didissimam populi Rom. coloniam: oppugnat D. Brutum imperatorem, consulem designatum, ciuem non sibi, sed nobis, & reip. natum, ergo Annibal hostis, ciuis Antonius? quid ille fecit hostiliter, quod hic non aut fecerit, aut faciat, moliatur, & cogitet? totum iter Antoniorum quid habuit, nisi depopulationes, vastationes, cædes, rapinas? quæ non faciebat Annibal, quia multa ad vsum reseruabat. At ij, qui in horam viuerent, non modo de fortunis, & de bonis ciuium, sed ne de vilitate quidem sua cogitauerunt. Ad hunc (dij boni) legatos mitti placet? norunt isti homines formam reipub. iura belli, exempla maiorum? cogitant quid populi Romani maiestas? quid senatus seueritas postulet? Legatos decernis: si vt depreceris, contemnet: si vt imperes, non audiet. denique quamuis seuera legatis mandata dederimus, nomen ipsum legatorum hunc, quem videmus, restinguet ardorem municipiorū, atque Italiæ franget animos. vt omittam hæc quæ magna sunt, certe ista legatio moram & tarditatem afferet bello, quamuis dicant, quod quosdam studio dicturos, Legati proficiscantur, bellum nihilominus paretur: tamen legatorum nomen ipsum & animos mollier, & belli celeritatem morabitur. Minimis momentis P. C. maximæ inclinationes temporum fiunt, cum in omni casu reipub. tum in bello, & maxime ciuili, quod opinione plerumque & fama gubernatur. nemo quæret quibuscum mandatis legatos miserimus: nomen ipsum legationis vltro missæ timoris esse signum videbitur. recedat a Mutina: desinat oppugnare Brutum: recedat ex Gallia: non est verbis rogandus: cogendus est armis. Non enim ad Annibalem mittimus, vt a Sagunto recedat: ad quem miserat olim senatus P. Valerium Flaccum, & Q. Bebium Tampilum: qui, si Annibal non pareret, Carthaginem ire iussi sunt. Nostros legatos, quo iubebimus ire, si

non paruerit Antonius? ad nostrum ciuem mittimus, ne imperatorem, ne coloniam populi Rom. oppugnet. Itane vero? hoc per legatos rogandus est? quid interest per deos immortales, vtrum hanc vrbem oppugnet, an huius vrbis propugnaculum, coloniamque populi Rom. præsidij caussa collocatam? Belli Punici secundi, quod contra maiores nostros Annibal gessit, caussa fuit Sagunti oppugnatio. recte ad eum legati missi. mittebantur ad Pœnum, mittebantur pro Annibalis hostibus, nostris socijs. Quid simile tandem? nos ad ciuem mittemus, ne imperatorem populi Romani, ne exercitum, ne coloniam circunsedeat, ne oppugnet, ne agros depopuletur, ne sit hostis? Age, si paruerit, hoc ciue vti aut volumus, aut possumus? Ante diem XIII. Kalend. Ian. decretis vestris eum concediſtis: constituistis, vt hæc ad vos Calend. Ian. referrentur, quæ referri videtis de honoribus, & præmijs bene de repub. meritorum, & merentium: quorum principem iudicauistis eum, qui fuit, C. Cæsarem, qui M. Antonij impetus nefarios ab vrbe in Galliam vertit: deinde milites veteranos, qui primi Cæsarem secuti sunt, tum illas cœlestes diuinasque legiones, Martiam, & quartam comprobastis: quibus, cum consulem suum non modo reliquissent, sed bello etiam persequerentur, honores & præmia spospondistis: eodemque die D. Bruti præstantissimi ciuis edicto allato atque proposito factum eius collaudauistis: quodq; ille bellum priuato consilio suceperat, id vos auctoritate publica comprobastis. Quid igitur illo die aliud egistis, nisi vt re hostem iudicaretis Antonium? his vestris decretis aut ille vos æquo animo aspicere poterit, aut vos illum sine dolore summo videbitis? Excluſit illum a republica, distraxit, segregauit non solum scelus illius, sed etiam, vt mihi videtur, fortuna quædam reipublicæ, qui si legatis paruerit,

Romam.

Romamque redierit, num quando perditis ciuibus vexillum, quo concurrant, defuturum putatis? sed hoc minus vereor. sunt alia, quæ magis timeam, & cogitem. numquam parebit ille legatis, noui hominis insaniam, arrogantiam: noui perdita consilia amicorum, quibus ille est deditus. Lucius quidem frater eius, vtpote qui peregre depugnarit, familiam ducit, fit per se ipse sanus, quod numquam erit, per hos esse et tamen non licebit, teretur interea tempus, belli apparatus refrigescent. vnde est adhuc bellum, nisi ex retardatione & mora? vt primum post discessum latronis, vel potius desperatam fugam, libere senatus habere potuit, semper flagitaui, vt conuocaremur. quo die primum conuocati sumus, iam designati consules non adessent, ieci sententia mea maximo vestro consensu fundamenta reipublicæ: serius omnino, quam decuit, (nec enim ante potui) sed tamen si ex eo tempore dies nullus intermissus esset, bellum profecto nullum haberemus. Omne malum nascens facile opprimitur, inueteratum fit plerumque robustius. Sed tum expectabantur Kalendæ Ian: fortasse non recte. Verum præterita omittamus. etiamue hanc moram afferemus, dum proficiscantur legati, dum reuertantur? quorum expectatio dubitationem belli affert: bello autem dubio, quod potest studium esse delectus? Quamobrem legatorum mentionem nullam censeo faciendam: rem administrandam arbitror sine vlla mora, & confestim gerendam: tumultum censeo decerni, iustitiam edici, saga sumi dico oportere, delectum haberi sublatis vacationibus in vrbe, & in Italia, præter Galliam, tota. Quæ si erunt facta opinio ipsa, & fama vestræ seueritatis obruet scelerati gladiatoris amentiam: sentiet sibi bellum cum populo Roman. esse susceptum: experietur consentientis senatus neruos atque vires. nam hunc qui

dem partium contentionem dictitat, quarum partium? alteri victi sunt: alteri sunt e medijs C. Cæsaris partibus. nisi forte Cæsaris partes a Pansa & Hircio consulibus, & a filio C. Cæsaris oppugnari putamus. Hoc vero bellum non ex dissentione partium, sed ex nefaria spe perditissimorum ciuium excitatum: quibus bona fortunæque nostræ notatæ sunt, & iam ad cuiusque opinionem distributæ. Legi epistolam Antonij, quam ad quemdam septemuirum capitalem hominem collegam suum miserat. QVID CONCVPISCAS TV VIDERIS: QVOD CONCVPIVERIS CERTE HABEBIS. En ad quem legatos mittamus? cui bellum moremur inferre? qui ne forti quidē fortunas nostras destinauit: sed libidini cuiusque nos ita addixit, vt ne sibi quidem quidquam integrum, quod non alicui promissum iam sit, reliquerit. cum hoc p. c. bello, bello inquam, certandum est, idque confestim, legatorum tarditas repudianda est. Quapropter ne multa nobis quotidie decernenda sint, consulibus totam remp. cōmendandam censeo hisque permittendum, vt remp. defendant, prouideantque ne quid respub. detrimenti accipiat. censeoque vt ijs, qui in exercitu Antonij sunt, ne sit ea res fraudi, si ante Kal. Feb. ab eo discesserint. Hæc si censueritis patres conscripti, breui tempore libertatem populi Romani, auctoritatemque vestram recuperabitis: sin autem lenius agetis, tamen eadem, sed fortasse serius decernetis. De repub. quoad retulistis, satis decreuisse videor. Altera res est de honoribus; de quibus deinceps intelligo esse dicendum. Sed qui ordo in sententijs rogandis seruari solet, eundem tenebo in viris fortibus honorandis. A Brutoigitur consule designato more maiorum capiamus exordium: cuius, vt superiora omittam, quæ sunt maxima illa quidem, sed adhuc hominum magis iudicijs, quam publice laudata: quibusnam verbis

eius

eius laudes huius ipsius temporis consequi possumus: neque enim vllam mercedem tanta virtus præter hanc laudis gloriæque desiderat. qua etiam si careat, tamen sit sibi ipsa contenta, atque in memoria gratorum ciuium, tamquam in luce posita lætetur. Iaus igitur iudicij testimonijque nostri tribuenda Bruto est. Quamobrem his verbis P. C senatusconsultum faciendum censeo: C VM D. Brutus imperator cos. designatus, prouinciam Galliam in senatus populique Ro. potestate teneat, cumque exercitum tantum, tam breui tempore, summo studio municipiorum, coloniarumque prouinciæ Galliæ optime de repub. meritæ. merentisque conscripserit, compararit: id eum recte & ordine, exque repub fecisse id; D. Bruti præstantissimũ meritum in remp. senatui populoque Rom. gratum esse, & fore, itaque senatum populumque Ro. existimare D. Bruti imp. cos. designa. opera, consilio, virtute, incredibiliq; studio & consensu prouinciæ Galliæ, reip. difficillimo tempore esse subuentum. Huic tanto merito Brutiæ. c. tantoque in remp. beneficio quis est tantus honos, qui non debeatur? nam si M. Antonio patuisset Gallia, si oppressis municipiis, & colonijs imparatis in illam vltimam Galliam penetrare potuisset, quantum reip. terror impenderet? dubitaret, credo, homo amentissimus, atque omnibus consilijs præceps, & deuius, non solum cum exercitu suo, sed etiam cum omni immanitate barbariæ bellum inferre nobis, vt eius furorem ne Alpium quidem muro cohibere possemus. Hæc igitur habẽda gratia est D. Bruto, qui illum nondum interposita auctoritate vestra, suo consilio atque iudicio, non, vt consulem recepit, sed, vt hostem arcuit Gallia seque obsideri, quam hanc vrbem maluit. Habeat ergo huius tanti facti, tamque præclari decreto nostro testimonium sempiternum: Galliæque, quæ semper præsidet, atq; præsedit huic imperio, libertatiq; communi, merito

* iureque laudetur, quod se, suasque vires non tradidit, sed opposuit Antonio. Atque etiam M. Lepido pro eius egregijs in rempub. meritis decernendos honores quam ampliſſimos censeo, semper ille populum Rom. liberum voluit. maximumq; signum illo die dedit voluuntatis & iudicij sui, cum Antonio diadema Cæsari imponente se auertit, gemituque & mæstitia declarauit, quantum haberet odium seruitutis quam populum Ro. liberum caperet: quam illa quæ tulerat, temporum magis neceſſitate, quam iudicio tuliſſet. Quanta vero is moderatione vius sit in illo tempore ciuitatis, quod post mortem Cæsaris cõsecutum est, quis nostrum obliuiſci potest? Magna hæc: sed ad maiora properat oratio. quid enim, o dij immortales, admirabilius omnibus gentibus, quid optatius populo Rom. accidere potuit, quam cum bellum ciuile maximum esset, cuius belli exitum omnes timeremus, * sapientia etiam id potius extingui, quam armis & ferro rem in diſcrimen adducere? Quod si eadem ratio Cæsaris fuisset in illo tætro miseroque bello, vt omitam patrem, duos Cn. Pompeij summi & singularis viri filios incolumes haberemus: quibus certe pietas fraudi non esse debuit. vtinam omnes M. Lepidus seruare potuisset. facturum fuisse declarauit in eo quod potuit, cum Sext. Pompeium restituit ciuitati, maximum ornamentum reipub. clariſſimum monumentum clementiæ suæ. grauis illa fortuna populi Rom. graue fatum. Pompeio enim patre, quod imperij populi Rom lumen fuit, extincto, interfectus est patris similimus filius. sed omnia mihi videntur deorum immortalium iudicio expiata, Sext. Pompeio reipub. conseruato. Quam ob causam iſtam atque magnam, & quod periculoſiſſimum ciuile bellum maximumque humanitate & sapientia sua M. Lepidus ad pacem concordiamque conuertit, senatusconsultum his verbis censeo perscribendum:

dum: CVM a M. Lepido imp. Pont. max. sæpenumero respub. & bene & fœliciter gesta sit, populusque Rom. intellexerit ei dominatum regium maxime displicere. cumque eius opera, virtute, consilio, singularique clementia, & mansuetudine bellum acerbissimum ciuile sit restinctum, Sextusque Pompeius, Cn. F. Magnus huius ordinis auctoritate ab armis discesserit, & a M. Lepido imp. Pont. max. summa senatus populique Rom. voluntate ciuitati restitutus sit: senatum populumque Rom. pro maximis plurimisque in rempub. M. Lepidi meritis, magnam spem in eius virtute, auctoritate, felicitate reponere otij, pacis, concordiæ, libertatis: eiusque in remp. meritorum senatum populumque Ro. memorem fore, eique statuam equestrem inauratã in rostris, aut quo alio loco in foro vellet, ex huius ordinis sententia statui placere. Qui honos P. c. mihi maximus videtur: primum, quia iustus est: non enim solum datur propter spem temporum reliquorum, sed pro amplissimis meritis * redditur. nec vero cuiquam possumus commemorare hunc honorem a senatu tributum, iudicio senatus soluto, & libero. Venio ad C. Cæsarem P. c. qui nisi fuisset, quis nostrum esse potuisset? aduolabat ad vrbem a Brundisio homo impotentissimus, ardens odio, animo hostili in omnes bonos cum exercitu Antonius, quid huius audaciæ & sceleri poterat opponi? nondum vllos duces habebamus, non copias: nullũ erat consilium publicum: nulla libertas: dandæ cervices erant crudelitati nefariæ: fugam quærebamus omnes: quæ ipsa exitum non habebat, quis tum nobis, quis populo Ro obtulit hunc diuinum adolescentem deus? qui, cum omnia, ad perniciem nostram pestifero illi ciui paterent, subito præter spem omnium exortus, prius confecit exercitum, quem furori M. Antonij opponeret, quam quisquam hoc cum cogitare suspicaretur. Magni honores habiti

Cn. Pompeio cum esset adolescens, & quidem iure: subuenit enim reip. sed ætate multo robustior, & militum ducem quærentium studio paratior, & in alio genere belli. non enim omnibus Syllæ causa grata declarat multitudo proscriptorum, tot municipiorum maximæ calamitates. Cæsar autem annis multis minor veteranos cupientes iam requiescere armauit: eam complexus est caussam, quę esset senatui, quæ populo, quæ cunctæ Italiæ, quæ diis hominibusque gratissima. Et Pompeius ad L. Syllæ maximum imperium, victorem que exercitum accessit: Cæsar se ad neminem adiunxit ipse Princeps exercitus faciendi, & præsidij comparandi fuit. Ille in aduersariorum partibus agrum Picenum habuit inimicum: hic ex Antonij amicis, sed amicioribus libertati, contra Antonium confecit exercitum, illius opibus Sylla regnauit: huius præsidio Antonij dominatus oppressus est. Demus igitur imperium Cæsari: sine quo res militaris administrari, teneri exercitus, bellum geri non potest: sit proprætore eo iure, quo qui optimo: qui honos, quamquam est magnus illi ætati, tamen ad necessitatem rerum gerendarum, non solum ad dignitatem valet. itaque illa quæramus, quæ vix hodierno die consequemur. Sed sæpe spero fore huius adolescentis ornandi, honorandi, & nobis & populo Rom. potestatem, hoc autem tempore ita censeo decernendum: QVOD C. Cæsar C. F. pont. proprætor, summo reip. tempore milites veteranos ad libertatem populi Ro. cohortatus sit, eosque conscripserit: quodq; legio Martia, quartaq; summo studio, optimoq; in remp. consensu, C. Cæsare duce, & auctore remp. libertatem populi Rom. defendant, defenderint: & quod C. Cæsar proprætor, Galliæ prouinciæ cum exercitu subsidio profectus sit, equites, sagittarios, elephantos in suam populique Rom. potestatem redegerit, difficilimoq; reip. tempore saluti, dignitatique popul

Rom.

Rom. subuenerit : ob eas causſas ſenatui placere, C. Cæſarem, C F. pont. proprætorem, ſenatorem eſſe, ſententiamq; loco prætorio dicere: eiuſq; rationẽ, quemcumq; magiſtratum petet, ita haberi, vt haberi lege liceret, ſi anno ſuperiore quæſtor fuiſſet. Quid eſt enim P. C. cur eum non quam primũ ampliſſimos honores capere cupiamus? Legibus enim annalibus cum grandiorem ætatem ad conſulatũ conſtituebant maiores noſtri, adoleſcentiæ temeritatem verebantur. C. Cæſar ineunte ætate docuit, ab excellenti eximiaq; virtute progreſſum ætatis exſpectari non oportere. Itaque * maiores noſtri veteres illi leges annales non habebant: quas multis poſt annis attulit ambitio, vt gradus eſſent petitionis inter æquales. Ita ſæpe magna indoles virtutis, priusquam reip. prodeſſe potuiſſet, exſtincta eſt. At vero apud antiquos Rulli, Decij, Coruini, multique alij: recentiore autem memoria ſuperior Africanus, T. Flaminius admodum adoleſcentes conſules facti tantas res geſſerunt, vt populi Ro. imperium auxerint, nomen ornarint. Quid Macedo Alexander? cum ab ineunte ætate res maximas gerere cœpiſſet, nonne tertio & trigeſimo anno mortem obiit? quæ eſt ætas noſtris legibus decem annis minor, quam conſularis. Ex quo iudicari poteſt, virtutis eſſe, quã ætatis curſum celeriorem. Nam quod ij, qui Cæſari inuident, ſimulant ſe timere: ne verendum quidem eſt vt tenere ſe poſſit, vt moderari, ne honoribus noſtris elatus intemperantius ſuis opibus vtatur. Ea natura rerum eſt, P. C. vt qui ſenſum veræ gloriæ ceperit, quique ſe ab ſenatu, ab equitibus, populoq; Rom. vniuerſo ſenſerit cuiem clarum haberi, ſalutaremque reipub. nihil cum hac gloria comparandum putet. Vtinam C. Cæſari, patri dico, contigiſſet adoleſcenti, vt eſſet ſenatui, atque optimo cuique cariſſimus: quod cum conſequi neglexiſſet, omnem vim ingenij quæ ſumma fuit in illo, in populari

leuitate consumpsit. Itaque cum respectum ad se natum, & ad bonos non haberet, eam sibi viam ipse patefecit ad opes suas amplificandas, quam virtus liberi populi ferre non posset. Eius autem filij longe sane diuersa ratio est: qui cum omnibus esset tum optimo cuique carissimus in hoc spes libertatis posita est: ab hoc accepta iam salus: huic summi honores & exquiruntur, & parati sunt. Cuius igitur singularem prudentiam admiramur, eius stultitiam timemus? quid enim stultius, quàm inutilem potentiam, inuidiosas opes, cupiditatem dominandi præcipitem & lubricam antefere veræ, graui, solidæ gloriæ? an hoc vidit puer: si ætate processerit, non videbit? At est quibusdam inimicus clarissimis atque optimis ciuibus. nullus iste timor esse debet. omneis Cæsar inimicitias reipub. condonauit: hanc sibi iudicem constituit, hanc moderatricem *omnium* atque factorum. ita enim ad remp. accessit, vt eam confirmaret, non vt euerteret. omnes habet cognitos sensus adolescentis: nihil est illi reipub. carius, nihil vestra auctoritate grauius, nihil bonorum virorum iudicio optatius, nihil vera gloria dulcius. Quamobrem ab eo non modo nihil temere, sed maiora & meliora expectare debetis: neque in eo, qui ad D. Brutum obsidione liberandum profectus sit, timere, ne memoria maneat domestici doloris, quæ plus apud eum possit, quam salus ciuitatis. Audebo etiam obligare fidem meam, P. C. vobis, populoque Romano: quod profecto cum me nulla vis cogeret, facere non auderem, pertimescerem; in re maxima periculosam opinionem temeritatis, promitto, recipio, spondeo, patres conscripti, C. Cæsarem talem semper fore ciuem, qualis hodie sit, qualemque eum maxime velle, & optare debemus. Quæ cum ita sint, de Cæsare satis hoc tempore dictum habebo. Nec vero de L. Egnatuleio fortissimo & constantissimo ciue, amicissimo reip. silendum

lendum arbitror sed tribuendum testimonium virtutis egregiæ, quod is legionem quartam ad Cæsarem adduxerit, quæ præsidio, consulibus, senatui, populoq; Ro. reiq; publ. esset: ob eam caussam placere, vti L. Egnatuleio triennium ante legitimum tempus magistratus petere, capere, gerere liceat. In quo P. C. non tantum commodum tribuitur L. Egnatuleio, quantus honos. in tali enim re satis est nominari. De exercitu autem C. Cæsaris ita censeo decernendum: Senatui placere, militibus veteranis, *qui Cæsaris pontificis, auctoritatemq; huius ordinis defenderint, atque defendant. his, liberisq; eorum militiæ vacationem esse: vtique C. Pansa, A. Hircius consules, alter amboue cognoscerent, qui ager ijs colonis esset, quo milites veterani deducti essent, qui contra legem Iuliam possideretur, vt is militibus veteranis diuideretur: de agro Campano separatim cognoscerent, iniretque rationem de commodis militum veteranorum augendis: legionique Martiæ, & legioni quartæ, & ijs militibus qui de legione secunda, trigesimaquinta, ad C. Pansam, A. Hircium consules venissent, suaque nomina dedissent: quod ijs senatus populique Romani libertas carissima sit, & fuerit, vacationem militiæ ipsis liberisque earum esse placere, extra tumultum Gallicum, Italicumque: easque legiones bello confecto missas fieri placere: quantamque pecuniam militibus earum legionum in singulos C. Cæsar pontifex prætor pollicitus sit, tantam dari placere: vtique C. Pansa, A. Hircius consules, alter amboue rationem agri habeant, qui sine iniuria priuatorum diuidi possit: isque militibus legionis Martiæ, & legionis quartæ ita daretur, assignaretur, vt quibus militibus] ampliſſime dati, assignati essent. Dixi ad ea omnia consules; de quibus relatis: quæsierunt sine mora matureque decreta, facilius apparabitis ea, quæ tempus & necessitas

flagitat. celeritate autem opus est: qua si essemus usi bellum, vt sæpe dixi, nullum haberemus.

IN M. ANTONIVM AD QVIRITES, PAILIPPICA VI.

ORATIO XLVIII.

AVdita vobis esse arbitror, Quirites, quæ sint acta in senatu, quæ fuerit cuiusque sententia. res enim ex Kal. Ian. agitata, paullo ante cõfecta est: minus quidem illa senere, quam decuit: non tamen omnino dissolute, mora est allata bello, non caussa sublata. Quamobrem, quod quæsiuit a me P. Apulerius, homo & multis officijs mihi, & summa familiaritate coniunctus, & vobis amicissimus, ita respondebo, vt ea quibus non interfuistis, nosse possitis. Caussa fortissimis optimisque consulibus Kalend. Ian. de repub. primum referendi fuit ex eo, quod XIII. Kal. Ian. senatus me auctore decreuit. Eo die primum, Quirites, fundamenta iacta sunt reipub. Fuit enim longo interuallo ita liber senatus, vt vos aliquando liberi esletis. Quo quidem tempore etiam si ille dies vitæ finem mihi allaturus esset, satis magnum ceperam fructum, cum vos vniuersi vna mente atq; voce iterum a me conseruatam esse remp. conclamastis. Hoc vestro iudicio tanto, tamque præclaro excitatus, ita Kalen. Ian. veni in senatum vt meminissem

miniſſem, quam perſonam impoſitam a vobis ſuſtinerem. Itaque bellum nefarium illatum reip. cum viderem, nullam moram interponendam inſequendi M. Antonium putaui: hominemque audaciſſimũ, qui multis nefariis rebus ante commiſſis, hoc tempore imperatorem populi Romani oppugnaret, coloniam veſtram fidiſſimam, fortiſſimamque obſideret, bello conſui perſequendum: tumultum eſſe decerni, iuſtitium edici, ſaga ſumi, dixi placere: quo omnes acrius grauiuſque incumberent ad vlciſcendas reipub. iniurias, ſi omnia grauiſſimi belli inſignia ſuſcepta a ſenatu viderent. Itaque hæc ſententia, Quirites, ſic per triduum valuit, vt quamquam diſceſſio facta non eſſet, tamen præter paucos, omnes mihi aſſenſuri viderentur. Hodierno autem die, * neſcio qua ei obiecta re, remiſſior ſenatus fuit: nam plures eam ſententiam ſecuti ſunt. vt quantum ſenatus auctoritas, veſterque conſenſus apud Antonium valiturus eſſet, per legatos experiremur. Intelligo, Quirites, a vobis hanc ſententiam repudiari, neque iniuria. ad quem enim legatos? ad eumne, qui pecunia publica diſſipata, atque effuſa, per vim, & contra auſpicia impoſitis populo Rom. legibus, fugata concione, obſeſſo ſenatu, ad opprimendam remp. Brundiſio legiones accerſierit? ab his relictus, cum latronum manu in Galliam irruperit? Brutum oppugnet? Murinam circumſedeat? quæ vobis poteſt cũ hoc gladiatore conditionis, æquitatis, legationis eſſe commutatio? Quamquam, Quirites, non eſt illa legatio, ſed denuntiatio belli, niſi paruerit. Ita enim eſt decretum, vt ſi legati ad Annibalem mitterentur: mittuntur enim qui nuntient, ne oppugnet conſulem deſignatum: ne Mutinam obſideat: ne prouinciam depopuletur: ne delectus habeat: ſit in ſenatus populique Rom. poteſtate. Facile vero huic denuntationi parebit, vt in patrum conſcriptorum, at-

que in vestra potestate sit, qui in sua numquam fuerit? Quid enim ille vmquam arbitrio suo fecit, semper eo tractus, quo libido rapuit, quo lenitas, quo furor, quo violentia? semper cum duo dissimillima genera lenonum & latronum tenuerunt. ita domesticis stupris, forensibus parricidiis delectatur, vt mulieri citius auariſſimæ paruerit, quam senatui populoque Romano. Itaque quod paullo ante feci in senatu, faciam apud vos: testificor, denuntio, ante prædico, nihil Marcum Antonium eorum quæ sunt legatis mandata, facturum, vastaturum agros, Mutinam obsessurum, delectus, qua possit, habiturum. is est enim ille, qui semper senatus iudicium & auctoritatem, semper voluntatem vestram potestatemque contempserit. An ille id faciat, quod paullo ante decretum est: vt exercitum citra flumen Rubiconem, quæ finis est Galliæ, educeret, dum ne propius vrbem Romam c c. mil. admoueret? huic denuntiationi ille pareat? ille se fluuio Rubicone c c. mil. circumscriptum esse patiatur? non is est Antonius. nam si esset, non commisisset, vt ei senatus, tamquam Annibali initio belli punici, denuntiaret, ne oppugnaret Saguntum. Quod vero ita auocatur a Mutina, vt ab vrbe tamquam pestifera flamma arceatur, quam habet ignominiam? quod iudicium senatus? quid? quod a senatu dantur mandata legatis, vt D. Brutum, militesque eius adeant, iisque demonstrent summa in rempub. merita, beneficiaque eorum grata esse senatui, populoque Rom. eisque eam rem magnæ laudi, magnoque honori fore? passurumne censetis Antonium introire Mutinam legatos? exire inde tuto? numquam patietur, mihi credite. noui violentiam, noui impudentiam, noui audatiam. Nec vero de illo, sicut de homine aliquo, debemus, sed vt de importuna bellua cogitare. Quæ cum ita sint, non omit-

no dissolutum est, quod decreuit senatus. habet atrocitatis aliquid legatio: vtinam nihil haberet moræ. nam cum plerisque in rebus gerendis tarditas & procrastinatio odiosa est: tum hoc bellum indiget celeritatis. succurrendum est D. Bruto: omnes vndique copiæ colligendæ: horam eximere nullam in tali cive liberando sine scelere possumus. An ille non potuit, si Antonium consulem, si Galliam Antonij prouinciam iudicasset, legiones Antonio, & prouinciam tradere? domum redire? triumphare? Primus in hoc ordine, quoad magistratum iniret, sententiam dicere? quid negotij fuit? sed se cum Brutum esse meminisset, vestræque libertati natum non otio suo, quid egit aliud, nisi vt pæne corpore suo Gallia prohiberet Antonium? Ad hunc vtrum legatos, an legiones ire oportebat? Sed præterita omittamus: properent, quod video esse facturos, vos saga parate. est enim ita decretum, vt si ille auctoritati senatus non paruisset, ad saga iretur. ibitur: non parcbitur nos amissos tot dies rei gerendæ queremur. Non metuo, Quirites, ne cum audierit Antonius, me hoc in senatu, & in concione confirmasse, numquam illum futurum in senatus potestate, refellendi mei caussa, vt ego nihil vidisse videar, vertat se, senatui pareat. numquam faciet: non inuidebit hnic meæ gloriæ. malet me sapientem a vobis, quam se modestum existimari. quid? ipse si velit, num etiam L. fratrem passurum arbitramur? nuper quidem dicitur ad Tiburs, vt opinor, cum ei latabe M. Antonius videretur, mortem fratri esse mitigatus. Etiamne ab hoc myrmillone Asiatico senatus mandata, legatorum verba audientur? nec enim secernia fratre poterat, tanta præsertim auctoritate. nam hic inter illos Africanus est, pluris libetur, quam L. Trebellius, pluris quam T. Plancus, quam Exitius, adolescens nobilis. Plancum

qui omnibus sententiis maximo vestro plausu condemnatus, nescio quomodo se coniecit in turbam, atque ita mestus redit, vt retractus, non reuersus videretur, sic contemnit, tamquam si illi aqua & igni interdictum sit, aliquando negat ei locum esse oportere in curia, qui incenderit curiam. Nam Trebellium valde iam diligit: oderat tum, cum ille tabulis nouis aduersabatur: iam fert in oculis postquam *ipsum Trebellium vidit sine tabulis nouis saluum esse non posse. audisse enim vos arbitror, Quirites, quod etiam videre potuistis, quotidie sponsores & creditores L. Trebellij conuenire. O fides! (hoc enim puto Trebellium sumpsisse cognomen) quæ potest esse maior fides, quam fraudare creditores? domo profugere? propter æs alienum ire ad arma? vbi plausus ille in triumpho est? fæde lodis? vbi ædilitas delata summo studio bonorum? quis est, qui hunc non casu existimat recte fecisse? nequitia est, * scelere. * Sed redeo ad amores, delitiasque nostras L. Antonium, qui vos omnes in fidem suam recepit, negatis? num quisnam est vestrum, qui tribum non habeat? certe nemo, atqui illum quinque & triginta tribus patronum adoptarunt, rursus reclamatis? Aspicite a sinistra illam equestrem statuam inauratam: in qua quid *inscriptum est? QVINQVE ET TRIGINTA TRIBVS PATRONO POPVLI ROM. Igitur est patronus L. Antonius. malam quidem illi pestem: clamori enim vestro assentior. non modo hic latro quem clientem habere nemo velit: sed quis vmquam tantis opibus, tantis rebus gestis fuit, qui se populi Rom. victoris, dominique omnium gentium tutorem dicere auderet? in foro L. Antonij statuam videmus sicut illam Q. Tremellij qui Hispanicos deuicit ante Castloris. O impudentiam incredibilem! tantumne sibi sumpsit, quia Mylasis armillo Thracem iugulauit familiarem suum? quo

nam modo istum ferre possemus, si in hoc foro spectatibus vobis depugnasset: sed hæc vna statua, altera ab equitibus Rom. in equo publico qui item ascribunt, PATRONO. quem vmquam iste ordo patronum adoptauit? si quemquam, debuit me sed me omitto: quem censorem? quem imperatorem? agrum his diuisit. O sordidos, qui acceperunt, improbum, qui dederit. Statuerunt enim tribuni militares, qui in exercitibus Cæsaris duobus fuerunt. Quis est iste ordo? multi fuerunt multis legionibus per tot annos: his quoque diuisit Remurium Campus Martius restabat, nisi prius cum fratre fugisset. Sed hæc agrorum assignatio paullo ante, Quirites, L. Cæsaris clarissimi viri, & præstantissimi senatoris sententia dissoluta est. huic enim assensi, septemuirum acta sustulimus. Iacent beneficia Nuculæ: friget patronus Antonius. nam possessores animo æquiore discedent: nullam impensam fecerāt: nondū instruxerāt, partim quia non cōfidebant, partim quia non habebāt. Sed illa statua palmaris, de qua si meliora tēpora essent, nō possē sine risu dicere: L. ANTONIO IANI MEDII PATRONO. Itane Ianus medius in L. Antonij clientela sit? quis vmquam in illo Iano inuētus est, qui L. Antonio mille nummum ferret expensum? Sed nimis multa de nugis: ad caussam bellumque redeamus: quamquam non alienum fuit personas quasdam a vobis recognosci: vt quibuscum bellum gereretur, possitis taciti cogitare. Ego autem vos hortor, Quirites, vt etiamsi melius aliud fuit, tamen legatorum reditum exspectetis animo æquo. celeritas detracta de caussa est. boni tamen aliquid accessit ad caussam. cum enim legati renuntiarint, quod certe renuntiabunt, non in vestra potestate, non in senatus esse Antonium: quis erit tam improbus ciuis, qui illum ciuem habendum putet? nunc enim sunt, pauci illi quidem, sed tamen plures, quam re-

publica dignum est, qui ita loquantur. Ne legatos quidem expectabimus. Iam certe vocem simulationemque clementiæ, extorquebit istis res ipsa publica. Quo etiam, vt confitear vobis, Quirites, minus hodierno die contendi, minus laborani, vt mihi senatus assentiens tumultum decerneret, saga sumi iuberet. malui viginti diebus post sententiam meam laudari ab omnibus, quam a paucis hodie vituperari. Quapropter, Quirites, exspectate legatorum reditum, & paucorum dierum molestiam deuorate. qui cum redierint, si pacem afferent, cupidum me: si bellum, prouidum iudicatote. An ego non prouideam meis ciuibus? non dies noctesque de vestra libertate, de reipublicæ salute cogitem? Quid enim non debeo vobis, Quirites? quem vos a se ortum, hominibus nobilissimis omnibus honoribus prætulistis? an ingratus sum? quis minus? qui partis honoribus, eosdem gessi in foro labores, quos in petendis. rudis in republica? quis exercitatior? qui viginti iam annos bellum geram cum improbis ciuibus? Quamobrem, Quirites, consilio, quantum, potero, labore plus pæne quam potero, excubabo, vigilaboque pro vobis. etenim quis est ciuis, præsertim hoc gradu, quo me vos esse voluistis, tam oblitus beneficij vestri, tam immemor patriæ, tam inimicus dignitatis suæ, quem non excitet, non inflammet tantus vesterisse consensus? multas magnasque habui consul conciones, multis interfui: nullam vmquam vidi tantam, quanta nunc vestra est. vnum sentitis omnes, vnum studetis, M. Antonij conatus auertere a repub. furorem exstinguere, opprimere audaciam, idem volunt omnes ordines. eodem incumbunt municipia, coloniæ, cuncta Italia. Itaque senatum bene sua sponte firmum, firmiorem vestra auctoritate feciistis. Venit tempus, Quirites, serius omnino quam dignum populo Rom. fuit: sed ta-

men ita maturum, vt differri iam hora non posſit. fuit aliquis fatalis casus, vt ita dicam, quem tulimus, quoquo modo ferendus fuit. nunc si quis erit, erit voluntarius. populo Rom. seruire fas non est, quem dij immortales omnibus gentibus imperare voluerunt. res in extremum est adducta discrimen: de libertate decernitur: vt vincatis oportet Quirites, quod profecto & pietate vestra, & tanta concordia consequemini, aut quiduis potius quam seruiatis. Aliæ nationes seruitutem pati possunt, populi Rom. est propria libertas.

IN M. ANTONIVM IN SENATV PHILIPPICA VII.

ORATIO XLIX.

PARVIS de rebus, sed fortasse necessariis consulimus, P. C. de Appia via, & de Moneta consul, & Lupercis tribuni pleb. referunt. quarum rerum etsi facilis explicatio videtur, tamen animus aberrat a sententia, suspensus curis maioribus. Adducta est enim R. res in maximum periculum & in extremũ pæne discrimen. Nõ sine causſa legatorum istam missionem semper timui, numquam probaui: quorũ reditus quid sit allaturus, ignoro, exspectatio quidem quantum afferat languoris animis, quis non videt?

non enim se tenent ij, qui senatum dolent auctoritatis pristinæ spem remitescere, coniunctum huic ordini populum Rom. conspirantem Italiam, paratos exercitus, expeditos duces. iam nunc fingunt Antonij responsa, eademque defendunt. alij, postulare illum, vt omnes exercitus dimittantur scilicet legatos ad eum misimus, non vt pareret, & dicto audiens esset huic ordini, sed vt conditiones ferret, leges imponeret, reserare nos exteris gentibus Italiam iuberet, se præsertim incolumi, a quo maius periculum, quam ab vllis nationibus extimescendum est. alij, remittere eum nobis Galliam citeriorem, illam vltimam postulare. præclare: ex qua non legiones solum, sed etiam nationes adhibem conetur adducere. alij, nihil cum iam nisi modesti postulare. Macedoniam suam vocat omnino: quoniam C. frater est inde reuocatus. Sed quæ prouincia est, ex qua illa fax excitare non possit incendium? Itaque iidem quasi prouidi ciues, & senatores diligentes, bellicum me cecinisse dicunt: suscipiunt partis patrocinium, qui sic disputant. Irritatum Antonium non oportuit: nequam est homo ille, atque confidens: multi præterea improbi (quos quidem a se primum numerare possunt, qui hæc loquuntur) eos cauendos esse denuntiant. vtrum igitur in nefariis ciuibus vlciscendis, cum possit, an pertimescendis diligentior cautio est? Atque hæc illi loquuntur, qui quondam propter leuitatem populares habebantur. Ex quo intelligi potest, animo illos abhorruisse semper ab optimo ciuitatis statu, non voluntate fuisse populares: qui enim * euenit, vt qui in rebus improbis populares fuerint, iidem in re vna maxime populari, quod eadem salutaris reip. sit, improbos se, quam populares esse malint? me quidem semper (vt scitis) aduersatum multitudinis temeritati, hæc fecit præclarissima causa popularem. Et quidem dicuntur, vel potius iidem ipsi se di

se dicunt consulares: quo nomine dignus est nemo, nisi qui tanti honoris nomen potest sustinere. faueas tu hosti? ille litteras ad te mittat de sua spe rerum secundarum? eas tu lætus proferas? recites? describendas etiam des improbis ciuibus: eorum augeas animos? bonorum spem virtutemque debilites: & te consularem, aut senatorem, denique ciuem putes? Accipiet in optimam partem C. Pansa fortissimus consul, atque optimus. etenim dicam animo amicissimo, hunc ipsum mihi hominem familiarissimum, nisi talis consul esset vt omnes vigilias, curas, cogitationesque in reip. salute defigeret, consulem non putarem. quamquam nos ab ineunte illius ætate visus, consuetudo, studiorum etiam honestissimorum societas similitudoque * coniungit: eiusdemque * curam incredibilem in asperrimis belli ciuilis periculis perspexi non modo salutis, sed etiam dignitatis meæ. tamen eundem, vt dixi nisi talis consul esset, negare esse consulem auderem. idem non modo consulem esse dico: sed etiam memoria mea præstantissimum, atque optimum consulem: non quin pari virtute & voluntate alij fuerint: sed tantam caussam non habuerunt, in qua & virtutem, & voluntatem suam declararent. Huius magnitudini animi, grauitati, sapientiæ tempestas est oblata formidolositimi temporis. Tum autem illustratur consulatus, cum gubernat rempub. si non optabili, at necessario tempore. Magis autem necessarium, p. c. nullum tempus vmquam fuit. Itaque ego ille qui semper auctor pacis fui, cuique pax præsertim ciuilis, quamquam omnibus bonis, mihi tamen in primis fuit optabilis (omne enim curriculum industriæ nostræ in foro, in curia, in amicorum periculis propulsandis, elaboratum est: hinc honores amplissimos, hinc mediocres opes, hinc dignitatem siquam habemus, consecuti sumus (ego itaque pacis vt ita dicam, alumnus, qui quantuscumque sum

(nihil enim mihi arrogo) sine pace ciuili certe non fuissem (periculose dico) quemodmodum accepturi P.C, sitis, hoc eo: sed pro mea perpetua cupiditate vestræ dignitatis retinendæ, & augendæ, quæso, oro que vos P.C. vt primo si erit vel acerbum, auditu, vel incredibile a M. Cicerone esse dictum, accipiatis sine offensione quod dixero: neue id prius quam quale sit explicauero, repudiet s) ego ille, dicam sæpius, pacis semper laudator, semper auctor, pacem cum M. Antonio esse nolo. magna spe ingredior in reliquam orationem, P.C. quoniam periculosissimum locum silentio sum præterfectus. cur igitur pacē nolo? quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest? Quæ tria dum explico, peto a vobis P C. vt eadē benignitate, qua soletis, verba mea audiatis. Quid est inconstantia, mobilitate, leuitate, cum singulis hominibus, tum vero vniuerso senatui turpius? quid porro inconstantius, quam quem modo hostem non verbo, sed re multis decretis iudicaritis, cū hoc pace velle subito coniungi? Nisi vero cum C. Cæsari meritos quidem illi honores & debitos, sed tamen immortales & singulares decreuistis vnam ob causam, quod contra M. Antonium exercitum comparauisset, nō hostem Antonium iudicauistis, nec tū hostis est a vobis iudicatus Antonius, cum laudati auctoritate vestra veterani milites, qui Cæsarem secuti essent. Nec tum hostem Antonium iudicastis, cum fortissimis legionibus, quod illum qui consul appellabatur, cum esset hostis, reliquissent, vacationes, pecunias, agros spospōdistis? quid cum Brutum omine quodam illius gentis & nominis, natum ad remp. liberandam, exercitumque eius pro libertate populi Rom. bellum gerentem cum Antonio, prouinciamque fidelissimam, atque optimam Galliam laudibus amplissimis affecistis, tum non hostem iudicastis Antonium? quid? cum decreuistis vt consul alter, amboue ad bellum proficiscerentur:

rentur: quod erat bellum, si hostis Antonius non erat? Quid igitur profectus est vir fortissimus meus collega & familiaris A. Hirtius consul? at qua imbecillitate? quam acie? sed animę vires corporis infirmitas non retardauit. æquum credo putauit, vitam, quam populi Ro. votis retinuisset, pro libertate populi Ro. in discrimen adducere. Quid? cum delectus haberi tota Italia iussistis, cum vacationes omnes sustulistis, tum ille hostis non est iudicatus? armatorum officinas in vrbe videtis, milites cum gladiis sequuntur consulem: præsidio sunt specie consuli, re & veritate nobis. omnes sine vlla recusatione, summo etiam cum studio nomina dant, parent auctoritati vestræ: non est iudicatus hostis Antonius? At legatos misimus, heu me miserum, cur senatū cogor, quem laudaui semper, reprehendere? quid? vos centies p.c. legatorum missionem populo Ro. vos probauisse? non intelligitis, non auditis, meam sententiam flagitari? cui cum pridie frequentes essetis, assensi, postridie ad spem estis inanem pacis deuoluti. Quam turpe porro est, legiones ad senatum legatos mittere, senatum ad Antonium? quamquam illa legatio non est: denuntiatio est, paratum illi exitium, nisi paruerit huic ordini. quid refert? tamen opinio est grauior missos enim legatos omnes vident decreti vestri non omnes verba nouerunt. Retinenda igitur nobis constantia, grauitas, perseuerantia. repetenda est vetus illa seueritas: si quidem auctoritas senatus, decus, honestatem, laudem dignitatemque desiderat: quibus rebus hic ordo caruit nimium diu, sed erat tunc excusatio oppressis: misera illa quidem, sed tamen iusta: nunc nulla est. Liberati iam regio dominatu videbamur. Multa postea grauius vrgebamur armis domesticis ea ipsa depulimus nos quidem: extorquenda sunt. quod si non possumus facere (dicā, quod dignū est senatore & Romano homine) moriamur, quanta illa erit

reip. turpitudo, quantum dedecus, quanta labes, dicere in hoc ordine sententiam M. Antonium consulari loco? cuius vt omittam innumerabilia scelera vrbani consulatus, in quo pecuniam publicam maximam dissipauit, exules sine lege restituit, vectigalia vendidit, prouincias de populi Rom. imperio sustulit, regna addixit pecunia, leges ciuitati per vim imposuit, armis aut obsedit, aut exclusit senatum: vt hæc inquam, omittam, ne hoc quidem cogitatis, eum, qui Mutinam coloniam populi Ro. firmissimam oppugnarit, consulem designatum obsederit, depopulatus agros sit, hunc in eum ordinem recipi, a quo toties ob has ipsas causas hostis iudicatus sit, quam fœdum flagitiosumque sit? Satis multa de turpitudine. Dicam deinceps, quod proposui, de periculo. quod & si minus est fugiendum, quam turpitudo, tamen offendit animos maioris partis hominum magis. Poteritis igitur explorata habere pacem, cum in ciuitate Antonium videbitis, vel potius Antonios? nisi forte contemnitis Lucium. ego ne Caium quidem. sed, vt video, dominabitur Lucius, est enim patronus xxxv. tribuum: quarum sua lege, qua cum C. Cæsare magistratus sortitus est, suffragium sustulit: patronus centuriarum equitum Rom. quas item sine suffragio esse voluit: patronus eorum qui tribuni militares fuerunt: patronus Iani medij. quis huius potentiam poterit sustinere? præsertim cum eosdem in agros etiam deduxerit. quis vmquam omnes tribus? quis equites Romanos? quis tribunos militares? Gracchorum potentiam maiorem fuisse arbitramini, quam huius gladiatoris futura sit? quam gladiatorem non ita appellaui, vt interdum etiam M. Antonius gladiator appellari solet; sed vt appellant ij, qui plane & Latine loquuntur. Myrmillo in Asia depugnauit: cum ornasset Thræcidicis comitem & familiarem suum, illum miserum fugientem iugulauit: luculen-

tam

tam tamen ipſe plagam accepit, vt declarat cicatrix. qui familiarem iugularit, quid hic, occaſione data, faciet inimico? & qui illud animi cauſſa fecerit, hunc prædæ cauſſa quid facturum putatis? non turſus improbos decuriabit? non ſolicitabit turſus agrarios? non*. quæret vrbe expulſos? M. vero Antonius non is erit, ad quem omni motu concurſus fiat ciuium perditorum? vt nemo ſit alius, niſi ij qui vna ſunt, & ij qui hic ei nunc aperte fauent, parum-ne erunt multi? præſertim cum bonorum præſidia diſceſſerint, illi parati ſint ad nutum futuri. Ego vero metuo, ſi hoc conſilio lapſi erimus, ne illi breui tempore nimis multi nobis eſſe videantur. Nec ego pacem nolo: ſed pacis nomine bellum * inulutum reformido. quare ſi pace frui volumus, bellum gerendum eſt: ſi bellum omittemus, pace numquam fruemur. Eſt autē noſtri conſilij, patres, conſcripti, in poſterum quam longiſſime prouidere. idcirco in hac cuſtodia, & tamquam ſpecula collocati ſumus, vt vacuum metu populum Romanum noſtra vigilia, & proſpicientia redderemus. Turpe eſt ſummo conſilio orbis terræ, præſertim in re tam perſpicua, conſilium intelligi defuiſſe. Eos conſules habemus, eam populi Romani alacritatem, eum conſenſum Italiæ, eos duces, eos exercitus, vt nullam calamitatem reſpublica accipere poſſit ſine culpa ſenatus. Equidem non deero, monebo, prædicam, denuntiabo, teſtabor ſemper deos hominesque quid ſentiam: nec ſolum fidem meam, quod fortaſſe videtur ſatis eſſe, ſed in principe eiue non eſt ſatis, curam, conſilium, vigilantiamque præſtabo. Dixi de periculo. docebo ne coagmentari quidem poſſe pacem, de tribus enim quæ propoſui, hoc extremum eſt. Quæ poteſt eſſe pax M. Antonio primum cum ſenatu? quo ore ille vos poterit, quibus illum viciſſim vos oculis intueri? quis veſtrum illum, quem ille veſtrum non oderit? age,

vos, ille solus, & vos illum? quid? ij, qui Mutinam circumsedent, qui in Gallia delectus habent, qui in nostras fortunas imminent, amici vmquam vobis erunt, aut vos illis? an equites Rom. amplectetur? occulta enim sunt eorum voluntas, iudicumque de M. Antonio? qui frequentissimi in gradibus Concordiæ steterunt, qui vos ad libertatem recuperandam incitauerunt, arma, saga, bellum flagitauerunt, me vna cum populo Romano in concionem vocauerunt. hi Antonium diligent? cum his pacem seruabit Antonius? Nam quid ego de vniuerso populo Romano dicam? qui pleno ac referto foro, bis me vna mente, atque voce in concionem vocauit, declarauitque maximum libertatis recuperandæ cupiditatem. Itaque quod erat optabile antea, vt populum Romanum comitem haberemus, nunc habemus ducem. Quæ est igitur spes, qui Mutinam circumsedent, imperatorem populi Romani exercitumque oppugnantes, iis pacem cum populo Romano esse posse? An cum municipiis pax erit, quorum tanta studia cognoscuntur in decretis faciendis, militibus dandis, pecuniis pollicendis, vt in singulis oppidis curiam populi Rom. non desideretis? Laudandi sunt ex huius ordinis sententia Firmani, qui principes pecuniæ pollicendæ fuerunt: respondendum honorifice est Marrucinis, qui ignominia notandos censuerunt eos, qui militiam subterfugissent. hæc iam tota Italia fiunt, magna pax Antonio cum iis, his item cum illo. quæ potest maior esse discordia? in discordia autem pax ciuilis esse vllo pacto potest? vt omittam multitudinem: L. Visidio equiti Romano homini in primis ornato atque honesto, ciuique semper egregio, cuius ego excubias & custodias mei capitis cognoui in consulatu meo: qui vicinos suos non cohortatus est solum, vt milites fierent, sed etiam facultatibus suis sublenauit: huic, inquam, tali vi-

ro,

ro, quem nos senatusconsulto collaudare debemus, poteritne esse pacatus Antonius? Quid C. Cæsari, qui illum vrbe? quid D. Bruto, qui Gallia prohibuit? Iam vero ipse se placabit, & lenier provincia Galliæ, a qua exclusus & repudiatus est? omnia videbitis, P. C. nisi prospicitis, plena odiorum, plena discordiarum, ex quibus oriuntur bella ciuilia. Nolite igitur id velle, quod fieri non potest: & cauete per deos immortales, P. C. ne spe presentis pacis perpetuam pacem amittatis. Quorsum hæc? omnis spectat oratio? Quid enim legati egerint nondum scimus: at vero erecti, excitati, parati, armati animis iam esse debemus, ne blanda, aut supplici oratione, aut æquitatis simulatione fallamur. omnia fecerit oportet, quæ interdicta & denuntiata sunt, prius quam aliquid postulet: Brutum, exercitumque eius oppugnare, vrbes, & agros prouinciæ Galliæ populari distiterit: ad Brutum adeundi legatis potestatem fecerit: exercitum citra flumen Rubiconem eduxerit, nec proprius vrbem millia passuum ducenta admouerit: fuerit in senatus populique Ro. potestate. hæc si fecerit, erat integra potestas nobis deliberandi: si senatui non paruerit, non illi senatus, sed ille populo Romano bellum indixerit. Sed vos moneo P. C. libertas agitur populi Rom. quæ est commendata vobis, vita, & fortunæ optimi cuiusque, quo cupiditatem infinitam cum immani crudelitate iampridem intendit Antonius: auctoritas vestra, quam nullam habebitis, nisi nunc retinueritis. tætram & pestiferam belluam, ne inclusam & constrictam dimittatis, cauete. Te ipsum Pansa moneo (quamquam non eges consilio, quo vales plurimum: tamen etiam summi gubernatores in magnis tempestatibus a vectoribus admoneri solent) hunc tuum tamen apparatum, tamque præclarum, ad nihilum recidere patiare. tempus habes tale, quale nemo habuit vmquã. hac

grauitate senatus, hoc studio equestris ordinis, hoc ardore populi Rom. pores in perpetuum rempublicam metu & periculo liberare.

IN M. ANTONIVM PHILIP. OCTAVA.

ORATIO L.

CONSVLVS hesterno die est acta res, C. Pansa, quam postulabat institutum consulatus tui. Parum mihi visus es eos, quibus cedere non soles, sustinere. Nam cum senatus ea virtus fuisset, quæ solet, & cum re viderent omnes esse bellum, quidamque id verbum remouendum arbitrarentur: tua voluntas in discessione fuit ad lenitatem propensior. Victa igitur est propter asperitatem, te auctore, nostra sententia: vicit L. Cæsaris amplissimi viri, qui verbi atrocitate dempta, oratione fuit quam sententia, lenior. Quamquam is quidem antequam sententiam diceret, propinquitatem excusauit. Idem fecerat, me consule, in fororis viro, quod hoc tempore in fororis filio fecit, vt & luctu fororis moueretur, & saluti reip. prouideret. Atque ipse tamen Cæsar præcepit vobis quodammodo P. C. ne sibi assentiremini, cum ita dixit, aliam sententiam se dicturum fuisse, eamque se ac rep. dignam, nisi propinquitate impediretur. Ergo ille auunculus: num etiam vos auunculi, qui illi estis assensi? At in quo fuit controuersia?

Belli

Belli nomen ponendum in ſententia quidam non putabant: tumultum appellare mallebant, ignari nō modo rerum, ſed etiam verborum. Poteſt enim eſſe bellum ſine tumultu: tumultus eſſe ſine bello non poteſt. Quid eſt enim aliud tumultus, niſi perturbatio tanta, vt maior timor oriatur? vnde etiam nomen ductum eſt tumultus. Itaque maiores noſtri tumultum Italicum, quod erat domeſticus: tumultum Gallicum, quod erat Italiæ finitimus, præterea nullum; tumultum nominabant. Grauius autem eſſe tumultum, quam bellum, hinc intelligi licet, quod bello *Italico vacationes valent, tumultu non valent. Ita fit, quemadmodum dixi, vt bellum ſine tumultu poſſit, tumultus ſine bello eſſe non poſſit. Etenim cum inter bellum & pacem medium nihil ſit, neceſſe eſt tumultum, ſi belli non ſit, pacis eſſe: quo quid abſurdius dici, aut exiſtimari poteſt? Sed nimis multa de verbo. rem potius videamus P. C. quam quidem intelligo verbo fieri interdum deteriorem ſolere. Nolumus hoc bellum videri, quam igitur municipijs & colonijs ad excludendum Antonium auctoritatem damus? quam, vt milites fiant ſine vi, ſine multa, ſtudio, voluntate? quam, vt pecunias in rempub. polliceantur? Si enim belli nomen tolletur, municipiorum ſtudia tollentur: conſenſus populi Rom. qui iam deſcendit in cauſſam, ſi nos langueſcimus, debilitetur neceſſe eſt. Sed quid plura? D. Brutus oppugnatur: non eſt bellum? Mutina obſidetur: ne hoc quidem bellum eſt? Gallia vaſtatur: quæ pax poteſt eſſe crudelior? Illud vero quis poteſt, bellum eſſe dicere? conſulem fortiſſimum virum cum exercitu miſimus: qui cum eſſet infirmus ex graui diuturnoque morbo, nullam ſibi putauit excuſationem eſſe oportere, cum ad reipub. præſidium vocatur. C. quidem Cæſar non expectauit noſtra decreta, præſertim cum illud eſſet ætatis: bellum contra An-

tonium sua sponte susceperit. decernendi enim tempus nondum erat: belli autem gerendi tempus si præterm[i]sisset, videbit, repub. oppressa, nihil posse decerni. Ergo illi nunc, & eorum exercitus in pace versantur. non est hostis is, cuius præsidium Claterna deiecit Hircius? non est hostis, qui consuli armato obstitit? designatum consulem oppugnat? nec illa hostilia verba nec bellica, quæ paullo ante ex collegæ litteris Pansa recitauit? DEIECI PRAESIDIVM: CLATERNA POTITVS SVM: FVGATI EQVITES: PRAELIVM COMMISSVM: OCCIDIA-LIQVOT. quæ pax potest esse maior? delectus tota Italia decreti sublatis vacationibus: saga cras sumentur: consul se cum præsidio discensurum dixit. Vtrum hoc bellum non est? etiam tantum bellum, quantum numquam fuit. Ceteris enim bellis, maximeque ciuilibus, contentionem reipublicæ caussa faciebat. Sylla cum Sulpitio de iure legum, quas per vim Sylla latas dicebat: Cinna cum Octauio de nouorum ciuium suffragijs: rursus cum Mario, & Carbone Sylla, ne dominarentur indigni & vt clarissimorum hominum crudelissimam puniretur necem. Horum omnium bellorum caussæ ex reipublicæ contentione natæ sunt. de proximo bello ciuili non libet dicere: ignoro caussam: detestor exitum. Hoc bellum quintum ciuile geritur (atque omnia in nostram ætatem inciderunt) primum non modo non in dissentione & discordia ciuium, sed in maxima consentione, incredibilique concordia omnes idem volunt, idem defendunt, idem sentiunt. Cum omnes dico, eos excipio quos nemo ciuitate dignos putat. Quæ est igitur in medio belli caussa posita? nos deorum immortalium templa, nos muros, nos domicilia, sedesque populi Romani, aras, focos: sepulcra maiorum, nos leges, iudicia, libertatem, coniuges, liberos, patriam defendimus

fendimus : contra M. Antonius id molitur, id pugnat, vt hæc omnia perturbet, euertat, prædam reipublicæ cauſſam belli, fortunas noſtras partim diſſipet, partim diſpertiat paricidis. In hac tam diſpari ratione belli miſerrimum illud eſt, quod ille latronibus ſuis pollicetur primum domos (vrbem enim ſe diuiſurum confirmat) deinde omnibus portis, quo velint, deducturum, omnes Cafones, omnes Saxæ, ceteræque peſtes, quæ ſequuntur Antonium, ædes ſibi optimas, hortos, Tuſculana, Albana definiunt. Atque etiam homines agreſtes, ſi homines ſunt illi potius quam pecudes, inani ſpe ad aquas vſque Puteolanas prouehuntur. Ergo habet Antonius quod ſuis polliceatur. Quid nos? num quid tale habemus? dij meliora: id enim ipſum agimus, ne quis poſthac eiuſmodi quidquam poſſit polliceri. inuitus dico, ſed dicendum eſt. Haſta Cæſaris, patres conſcripti, multis improbis & ſpem affert & audaciam. viderunt enim ex mendicis fieri repente diuites. itaque haſtam ſemper videre cupiunt ij, qui noſtris bonis imminent: quibus omnia pollicetur Antonius. Quid nos? noſtris exercitibus quid pollicemur? multo meliora, atque maiora. ſcelerum enim promiſſio & ijs qui expectant, pernicioſa eſt, & ijs qui promittunt. Nos libertatem noſtris militibus, leges, iura, iudicia, imperium orbis terræ, dignitatem, pacem, otium pollicemur. Antonij igitur promiſſa cruenta, tætra, ſcelerata, dijs hominibuſque inuiſa, nec diuturna, nec ſalutaria: noſtra contra honeſta, integra, glorioſa, plena lætitiæ, plena pietatis. Hic mihi etiam Q. Fuſius, vir fortis, ac ſtrenuus, amicus meus, pacis commoda commemorat? quaſi vero, ſi laudanda pax eſſet, ego id eque commode facere non poſſum. ſemel enim pacem defendi? non ſemper otio ſtudui? quod cum omnibus bonis vtile eſt, cum præcipue mihi. Quem

enim cursum industria mea tenere potuisset sine forensibus caussis, sine legibus, sine iudicijs? quæ esse non possunt, ciuili pace sublata. Sed quæso, Calene, quid tu seruitutem pacem vocas? Maiores quidem nostri non modo, vt liberi essent, sed etiam, vt imperarent, arma capiebant: at tu arma abijcienda censes, vt seruiamus. Quæ caussa iustior est belli gerendi, quam seruitutis depulsio? in qua etiamsi non sit molestus dominus, tamen est miserrimum, posse si velit. immo aliæ causæ iustæ, hæc necessaria est, nisi forte ad te hoc non putas pertinere, quod te socium forte speras dominationis Antonij in quo bis laberis: primum, quod tuas rationes communibus anteponis. deinde quod quidquam stabile aut iucundum in regno putas. non si tibi antea profuit, semper proderit. Quinetiam memini de illo homine queri solebas: quid te facturum de bellua putas? Atque ais eum te esse qui semper pacem optaris: semper omnes ciues volueris saluos. honesta * ratio, sed ita, si bonos & vtiles reip ciues: sin eos, qui natura ciues sunt, voluntate hostes, saluos velis, quid tandem interest inter te & illos? Pater quidem tuus, quo vtebar sene auctore adolescens, homo seuerus & prudens, primas omnium ciuium P. Nasicæ, qui Tib. Gracchum interfecit. dare solebat: eius virtute, consilio, magnitudine animi, liberatam rempub. arbitrabatur. Quid nos a patribus num aliter accepimus? Ergo is tibi ciuis, si temporibus illis fuisses, non probaretur, quia non omnes saluos esse voluisset? Quod L. Opimius consul verba fecit de republ. de ea re ita censuerunt, VTI OPIMIVS CONSVL REMPVB. DEFENDERET. Senatus hæc verbis, Opimius armis. Num igitur eum, si tum esses, temerarium ciuem, aut crudelem putares? aut Q. Metellum, cuius quattuor filij Consulares? P. Lentulum principem senatus? quid com-

complures alios summos viros, qui cum L. Opimio consule armati Gracchum in Auentinum persecuti sunt? quo in prælio Lentulus graue vulnus accepit: interfectus est Gracchus, & M. Fuluius consularis, eiusque duo adolescentuli filij. illi igitur viri vituperandi. non enim ciues omnes saluos esse voluerunt. Ad propria veniamus. C. Mario, Lucio Valerio consulibus senatus Rempub. defendendam, dedit: L. Saturninus tribunus plebis, Glaucia prætor est interfectus. omnes illo die Scauri, Metelli, Claudij, Catuli, Scæuulæ, Crassi arma sumpserint num aut consules illos, aut clarissimos viros vituperandos putas? ego Catilinam perire volui. num tu qui omnes saluos vis, Catilinam saluum esse voluisti? Hoc interest, Calene, inter meam sententiam & tuam. ego nolo quemquam ciuem committere, vt morte multandus sit: tu, etiamsi commiserit, conseruandum putas. In corpore siquid ciusmodi est, quod reliquo corpori noceat, vri ac secari patimur. vt membrorum aliquod potius, quam totum corpus intereat: sic in reipublicæ corpore, vt totum saluum sit, quidquid est pestiferum amputetur. Dura vox: multo illa durior, Salui sint improbi, scelerati, impij: deleantur innocentes, honesti, boni, tota respublica. Vno in homine. Q. Fusi, fateor te vidisse plus quam me, ego P. Clodium arbitrabar pernicioſum ciuem, sceleratum, libidinosum, impium, audacem, facinerosum: tu contra sanctum, temperatum, innocentem, modestum, retinendum ciuem & optandum, in hoc vno te plurimum vidisse, multum me errasse cõcedo. Nam quod me tecum iracunde agere dixisti solere, non est ita. vehementer me agere fateor: iracunde nego. omnium irasci amicis non temere soleo, ne si merentur quidem. Itaq; sine verborum contumelia ate dissentire possum, sine animi summo dolore, nõ possum. parua est enim mihi tecum, aut parua de re

dissentio? ego huic videlicet faueo, tu illis? immo vero ego D. Bruto faueo: tu M Antonio. ego conseruati coloniã populi Rom. cupio, tu expugnari studes. an hoc negare potes? qui omnes moras interponis, quibus infirmetur Brutus, melior fiat Antonius? quousque enim pacem dicis velle te? res geritur: conductæ vineæ sunt: pugnatur acerrime qui intercurrerent, miſimus tres principes ciuitatis: hos contempſit, reiecit, repudiauit Antonius: tu tamen permanes cõstantissimus defensor Antonij. Et quidem quo melior senator videatur, negat se illi amicum esse debere; cum suo magno esset beneficio, venisse eum contra se. vide quanta caritas sit patriæ. cum homini sit iratus, tamen reipub. causſa defendit Antonium. Ego te, cum in Massilienses tam es acerbus Fusi, non animo æquo audio. quousque enim Massiliam oppugnabis? ne triumphus quidem finem fecit belli? per quem lata est vrbs ea, sine qua numquam ex Transalpinis gentibus maiores nostri triumpharunt. quo quidem tempore populus Rom. ingemuit. quamquam proprios dolores suarum rerum omnes habebant. tamen huius ciuitatis fidelissimæ miserias nemo erat ciuis, qui a se alienas arbitraretur. Cæsar ipse, qui illis fuerat iratissimus, tamen propter singularem eius ciuitatis grauitatem & fidem, quotidie aliquid iracundiæ remittebat: te nulla sua calamitate ciuitas satiare tam fidelis potest? Rursus me iam irasci fortasse dices. ego autem sine iracundia dico, vt omnia, nec tamen sine dolore. Neminem illi ciuitati inimicum esse arbitror, qui amicus sit huic ciuitati. Excogitare quæ tua ratio sit, Calene, non possum. antea deterrere te, ne popularis esses, non poteramus: exorare nunc vt sis popularis, non possumus. Satis multa cum Fusio, ac sine odio omnia, nihil sine dolore. Credo autem qui generi quærelam moderate ferat, æquo animo laturum amici. Venio ad reliquos consulares, quorum

rum? nemo est, iure meo hoc dico, quin mecum habeat aliquam coniunctionem gratiæ, alij maximam, alij mediocrem, nemo nullam. Quam hesternus dies nobis, consularibus dico, turpis illuxit? iterum legatos? quid si ille faceret inducias? ante os oculosque legatorum, tormentis Mutinam verberauit, opus ostendebat, munitionemq; legatis: ne punctum quidem temporis: cum legati adessent, oppugnatio respirauit. Ad hunc legatos? cur? an vt eorum reditu vehementius pertimescatis? Equidem eũ antea legatos decerni non censuissem, hoc me tamen consolabar, quod cum illi ab Antonio contempti & reiecti reuertissent, dixissentque senatui non modo illum e Gallia non discessisse, vt censuissemus, sed ne a Mutina quidem recessisse, potestatem sibi D. Bruti conueniendi non fuisse: * fore vt omnes inflammati odio, excitati dolore, armis, equis, viris D. Bruto subueniremus. nos etiam languidiores facti sumus, postquam Antonij non solum audaciam & scelus, sed etiam insolentiam superbiamque perspeximus. Vtinam L. Cæsar valeret, Ser. Sulpitius viueret: multo melius hæc caussa ageretur a tribus, quam nunc agitur ab vno, dolenter hoc dicam potius, quam contumeliose. deserti, deserti, inquam, sumus, P. C. a principibus. sed iam sæpe dixi, omnes in tanto periculo, qui recte & fortiter sentient, erunt consulares. animum nobis afferre legati debuerunt, timorem attulerunt: quamquam mihi quidem nullum: quamuis de illo ad quem missi sunt, bene existiment: a quo etiam mandata acceperunt. Pro dij immortales, vbi est ille mos, virtusque maiorum? C. Popillius apud maiores nostros, cum ad Antiochum regem legatus missus esset, & verbis senatus denuntiasset, vt ab Alexandria discederet. quam obsidebat: cum tempus ille differret, virgula tantem circumscripsit, dixitque, se renuntiaturum

senatui, nisi prius sibi respondisset, quid facturus esset, quam ex illa circumscriptione excederet præclare : senatus enim faciem secum attulerat, auctoritatem reipub. cui qui non pareret, non ab eo mandata accipienda sunt, sed ipse est totus repudiandus. An ego ab eo mandata acciperem, qui senatus mandata contemneret? aut ei cum senatu quidquam commune iudicarem, qui imperatorem populi Rom. senatu prohibente obsideret? At quæ mandata? quæ arrogantia? quo stupore? quo spiritu? Cur autem ea legatis nostris dabat, dum ad nos Cotylam mitteret, ornamentum atque arcem amicorum suorum, hominem ædilitium? si vero tum fuit ædilis, cum eum iussu Antonij in conuiuio serui publici loris ceciderunt. At quam modesta mandata? ferrei sumus, P. c. qui quidquam huic negemus. VTRAMQVE PROVINCIAM, inquit, REMITTO : EXERCITVM DEPONO : PRIVATVS ESSE NON RECVSO. Hæc sunt enim verba. redire ad se videtur. OMNIA OBLIVISCOR, IN GRATIAM REDEO. Sed quid adiungit? SI LEGIONIBVS MEIS SEX, SI EQVITIBVS, SI COHORTI PRAETORIAE PRAEDEM AGRVMQVE DEDERITIS. His etiam præmia postulet, quibus vt ignoscatur si postulet, impudentissimus iudicetur? Addit præterea, quos ipse cum Dolabella dederit agros, teneant ij quibus dati sint. Hic est campanus ager, & Leontinus, quæ duo maiores nostri annonæ perfugia ducebant. Cauet mimis, aleatoribus, lenonibus : Casoni etiam & Saxæ cauet : quos centuriones pugnaces, & lacertosos inter mimorum & mimarum greges collocauit. Postulat præterea vt chirographorum & commentariorum sua collegæque sui decreta maneant. Quid laborat, vt habeat quod quisque mercatus est, si quod accepit, habet

qui

qui vendidit? & ne tangantur rationes ad Opis: id est, ne sestertium septies millies recuperetur: ne fraudi sit septem viris, quod egissent, Nucula hoc, credo admonuit. verebatur fortasse ne amitteret tantas clientelas. Caueri etiam vult ijs, qui secum sunt, qui quid contra legem commiserunt. Mustelæ & Tironi prospici de se nihil laborat. Quid enim commisit vmquam? num aut pecuniam publicam attigit? aut hominem occidit? aut secum habuit armatos? Sed quid est quod de iis laboret? Postulat enim, ne sua iudiciaria lex abrogetur, quo impetrato, quid est quod metuat? an, ne suorum aliquis, a Cyda, Lysiade, Curio condemnetur? Neque tamen nos vrget mandatis pluribus. remittit aliquantum & relaxat. GALLIAM, inquit, TOGATAM REMITTO, COMATAM POSTVLO. Otiosus videlicet esse mauult. Cum sex legionibus, inquit ijsque suppletis ex D. Bruti exercitu, non modo ex delectu suo. tandiuque vt obtineat, dum M. Brutus, C. Cassius consules proconsulesue prouincias obtinebunt** huius comitijs C. frater eius. est enim iam annus, vt repulsam tulit IPSE AVTEM VT QVINQVENNIVM, inquit, OBTINEAM, Atistud vetat lex Cæsaris, & tu acta Cæsaris defendis? Hæc tu mandara, L. Piso, & tu L. Philippe, principes ciuitatis non dico animo ferre, verum auribus accipere potuistis? Sed, vt suspicor, terror erat quidam: nec vos vt legati apud illum fuistis, nec vt consulares, nec vestram, nec reipub. dignitatem tenere potuistis. Et tamen nescio quo pacto, sapientia quadam credo, quod ego non possum, non nimis irati reuertistis. Vobis M. Antonius nihil tribuit, clarissimis viris, legatis populi Rom. nos quid non legato Antonij Cotylæ concessimus? cui portas huius vrbis patere ius non erat, huic hoc templum patuit: huic aditus in senatum fuit: hic hesterno die sententias nostras in codicillos, & omnia verba referebat:

huic se etiam summis honoribus vsi contra dignitatem suam venditabant. O dij immortales quam magnum est personam in rep. tueri principis: quæ non animis solum debet, sed etiam oculis seruire ciuium! domum recipere legatum hostium, in cubiculũ admittere, etiam seducere, hominis est nihil de dignitate, nimium de periculo cogitantis. Quod autem est periculum? nam si maximum in discrimem*venitur, aut libertas parata victori est, aut mors exposita victo. quorum alterum optabile est, alterum effugere nemo potest. turpis autem fuga mortis omni est morte peior. Nam illud quidem non adducor vt credam, esse quosdam, qui inuideant alicuius cõstantiæ, qui labori eius perpetuam in repub. adiuuanda voluntatem & a senatu & a populo Ro. probari moleste ferant. Omnes id quidem facere debebamus: eaque erat non modo apud maiores nostros, sed etiam nuper summa laus consularium, vigilare, adesse animo, semper aliquid pro repu. aut cogitare aut facere, aut dicere. Ego P. C. Q. Scæuulam augurẽ memoria teneo bello Marsico, cum esset summa senectute, & perdita valetudine, quotidie, simul atque luceret, facere omnibus conueniendi sui potestatem: neque eum quisquam, illo bello vidit in lecto: senexque & debilis primus veniebat in curiam. Huius industriam maxime equidem vellem vt imitarentur ij, quos oportebat? secundo autem loco, ne alterius labori inuiderent. Etenim P. C. cum in spem libertatis sexennio post simus ingressi, diutiusque seruitutem perpessi, quam captiui frugi & diligentes solent: quas vigilias, quas solicitudines, quos labores liberandi populi Rom. causa recusare debemus? Equidem P. C. quamquam hoc honore vsi, rogati esse solent, cum est in sagis ciuitas: statui tamen a vobis, ceteriſque ciuibus in tanta atrocitate temporis, tantaque perturbatione populi Ro. non differre vestitu. Non enim ita gerimus nos hoc bello

lo consulares, vt æquo animo populus Rom. visurus sit nostri honoris insignia: cum partim e nobis ita timidi sint, vt omnem ii populi Ro. beneficiorum memoriam abiecerint: partim ita a repub. auersi, vt se hosti fauere præ se ferant, legatos nostros ab Antonio despectos esse & irrisos facile patiantur, legatis Antonij subleuatum velint. hunc enim reditu ad Antonium prohibere negabant oportere, & in eodem excipiendo sententiam meam corrigebant. quibus geram morem. redeat ad imperatorem suum Varius, sed ea lege, ne vnquam Romam reuertatur, ceteris autem, si errorem suum deposuerint, & cum repub. in gratiam redierit, veniam & impunitatem dandam puto. Quas ob res ita censeo: EORVM qui cum M. Antonio sunt, qui ab armis decesserint, & aut ad C. Pansam, aut ad Hircium consules, aut ad Decimum Brutum imperatorem, c o s. designatum, aut ad C. Cæsar m proprætorem, ante idus Martias primas adierint, eis fraudi ne sit quod cum M. Antonio fuerint. Si quis eorum, qui, cum M. Antonio sunt, fecerit quo honore, præmioue dignus esse videatur: vti C. Pansa, A. Hircus c o s s. alter, amboue sis videbitur, de eius honore, præmioue, primo quoque die ad senatum referant. Si quis post hæc ad Antonium profectus fuerit, præter L. Varium, senatum existimaturum eum contra rempub. fecisse.

IN M. ANTONIVM PHILIP. NONA.

ORATIO LI.

VELLEM dij immortales feciſſent P.C. vt viuo potius Seruio Sulpitio gratias ageremus, quam mortuo honores quæreremus. Nec vero dubito, quin ſi ille vir renuntiare legationem potuiſſet, reditus eius & nobis gratus fuerit, & reip. ſalutaris futurus: non quod L. Philippo & L. Piſoni aut ſtudium, aut cura defuerit in tanto officio tantoque munere: ſed cum Ser. Sulpitius ætate illos anteiret, ſapientia omnes, ſubito ereptus e cauſſa totam legationem orbam, & debilitatam reliquit. Quod ſi cuiquam iuſtus honos habitus eſt in morte legato, in nullo iuſtior, quam in Ser. Sulpitio, reperietur. Ceteri, qui in legatione mortem obierunt, ad incertum vitæ periculum, ſine vllo mortis metu profecti ſunt. Ser. Sulpitius cum aliqua peruenieñdi ad M. Antonium ſpe profectus eſt, nulla reuertendi, qui cum ita affectus eſſet, vt ſi ad grauem valetudinem labor viæ acceſſiſſet, ſibi ipſi diffideret: non recuſauit, quo minus vel extremo ſpiritu, ſi quam opem reip. adferre poſſet, experiretur. Itaque non illum vis hiemis, non niues, non longitudo itineris, non aſperitas viarum, non morbus ingraueſcens retardauit: cumque iam ad congreſſum colloquiumque eius peruenisſet, ad quem erat miſſus, in ipſa cura & meditatione obeundi ſui muneris exceſſit e vita. vt igitur alia, ſic hoc

hoc, C. Pansa, præclare, quod nos ad ornandum Ser. Sulpitium cohortatus es, & ipse multa copiose de illius laude dixisti. quibus a te dictis, nihil præter sententiam dicerem, nisi P. Seruilio respondendum putarem, qui hunc honorem statuæ nemini tribuendum censuit, nisi qui ferro esset in legatione interfectus. Ego autem p. c. sic interpretor sensisse maiores nostros, vt causam mortis censuerint, non genus esse quærendum. Etenim cui legatio ipsa* morti fuisset, eius monumentum exstare voluerunt, vt in bellis periculosis obirent homines legationis munus audacius. Non igitur exempla maiorum quærenda, sed consilium est eorum, a quo ipsa exempla nata sunt, explicandum. Lar. Tolumnius rex Veientium quattuor legatos populi Rom. fidenis interemit: quorum statuæ steterunt vsque ad meam memoriam in rostris. iustus honos. ijs enim maiores nostri, qui ob rempublicam mortem obierãt, pro breui vita diuturnam memoriam reddiderunt. Cn. Octauij clari viri & magni, qui primus in eam familiam, quæ postea viris fortissimis floruit, attulit consulatum, statuam videmus in rostris. nemo tum nouitati inuidebat, nemo virtutem non honorabat. At ea fuit legatio Octauij, in qua periculi suspicio non subesset. Nam cum esset missus a senatu ad animos regum perspiciendos, liberorumque populorum, maximeque vt nepotem Antiochi regis, qui cum maioribus nostris bellum gesserat, classes habere, elephantos alere prohiberet: Laodiceæ in gymnasio a quodam Leptine est interfectus. Reddita est ei tum a maioribus statua pro vita, quæ multos per annos progeniem eius honestaret: nunc ad tantæ familiæ memoriam sola restaret. Atqui & huic, & Tullo Clunio, & L. Roscio, & Sp. Antio, & C. Fulcinio, quia Veientium rege cesi sunt, non sanguis, qui profusus est in morte, sed ipsa mors ob remp. obita, honori fuit. Ita

Itaque P. C. si Ser. Sulpitio casus mortem attulisset, dolerem quidem tanto reipub. vulnere, mortem vero eius non monumentis, sed luctu publico esse* ornandum putarem. Nunc autem quis dubitat, quin ei vitam abstulerit ipsa legatio? secum enim ille mortem extulit: quam si nobiscum remansisset, sua cura, optimi filij fidelissimæque coniugis diligentia vitare potuisset. At ille, cum videret, si vestræ auctoritati non paruisset, dissimilem se futurum sui: si paruisset, munus sibi illud pro rep. susceptum vitæ finem allaturum: maluit in maximo reip. discrimine emori, quam minus quam potuisset, videri reip. profuisse. Multis illi in vrbibus, qua iter faciebat, reficiendi se, & curandi potestas fuit: aderat hospitum inuitatio liberalis pro dignitate summi viri, & eorum hortatio, qui vna erant missi ad requiescendum, & vitæ suæ consulendum. At ille properans, festinans, mandata vestra conficere cupiens, in hac constantia morbo aduersante perseuerauit. Cuius cum aduentu maxime perturbatus esset Antonius, quod ea, quæ sibi iussu nostro denuntiarentur, auctoritate erant & sententia Ser. Sulpitij constituta: declarauit quam odisset senatum, cum auctorem senatus extinctum, læte atque insolenter tulit. Non igitur magis Octauium Leptines, nec Veientium rex eos, quos modo nominaui, quam Ser. Sulpitium occidit Antonius. Is enim profecto mortem attulit, qui caussa mortis fuit. Quocirca etiam ad posteritatis memoriam pertinere arbitror, exstare quod fuerit de hoc bello iudicium senatus. erit enim statua ipsa testis, bellum tam graue fuisse, vt legati interitus honoris memoriam cõsecutus sit. Quod si excusationem Ser. Sulpitij P. C. legationis obeundæ recordari volueritis, nulla dubitatio relinquetur, quin honore mortui, quam viuo iniuriam fecimus, farciamus. Vos enim P. C. (graue dictu est, sed dicendum tamen) vos, inquam, Ser. Sulpitium vita pri-

priuastis. Quem cum videretis * se magis morbo, quam oratione excusantem, non vos quidem crudeles fuistis (quid enim minus in hunc ordinē conuenit?) sed cum sperauetis nihil esse, quod non illius auctoritate & sapientia effici posset, vehementius excusationi obstitistis, atque eum, qui semper vestrum consensum grauissimum iudicasset, de sententia deiecistis. Vt vero, Pansæ consulis accessit cohortatio grauior, quam aures Ser. Sulpitij ferre dicissent, tum vero denique filium, meque seduxit, atque ita loquutus est, vt auctoritatem vestram vitæ suæ se diceret anteferre. cuius nos virtutem admirati, non ausi sumus * aduersari voluntati. mouebatur singulari pietate filius: non multum perturbationi eius meus dolor concedebat: sed vterque nostrum cedere cogebatur magnitudini animi, orationisque grauitati: cum quidem ille maxima laude & gratulatione omnium vestrum pollicitus est, se quod velletis esse facturum, neque eius sententiæ periculum vitaturum, cuius ipse auctor fuisset. quem exequi mandata vestra properantem mane postridie persecuti sumus. qui quidē discedens mecum ita locutus est, vt eius oratio omen fati videretur. Reddite igitur P. C. ei vitam, cui ademistis. vita enim mortuorum in memoria est posita viuorum. perficite vt is, quem vos insciij, ad mortem misistis, immortalitatem habeat a vobis. cui si statuam in rostris decreto vestro statuertis, nulla eius legationem posteritatis obscurabit obliuio. Nam reliqua Ser. Sulpitij vita multis erit præclarisque monumentis ad omnem memoriam commendata. semper illius grauitatem, constantiam, fidem, præstantem in rep. tuenda curam, atque prudentiam, omnium mortalium fama celebrabit. Nec vero silebitur admirabilis quædam, & incredibilis, & pæne diuina eius in legibus interpretandis, æquitate explicanda scientia. Omnes ex omni ætate qui in hac ciuitate intelligentiam iuris

habuerint, si vnum in locum conferantur, cum Ser. Sulpitio num sunt comparandi? Neque enim ille magis iuris consultus, quam iustitiæ fuit. Ita quæ proficiscebantur a legibus, & a iure ciuili, semper ad facilitatem æquitatemque referebat: neq; instituere litium actiones malebat, quam controuersias tollere. Ergo hoc statuæ monumento non eget: habet alia maiora. hæc enim statua mortis honestæ testis erit, illa, memoria vitæ gloriosæ: vt hoc magis momentum grati senatus, quam clari viri futurum sit. Multum etiam valuisse ad patris honorem pietas filij videbitur: qui quamquam afflictus luctu non adest, tamen sic animati esse debetis, vt si ille adesset. est autem ita affectus, vt nemo vmquam vnici filij mortem magis doluerit, quam ille mæret patris. Et quidem etiam ad famam Seruij Sulpitij filij arbitror attinere, vt videatur honorem debitum patri præstitisse. quamquam nullum monumentum clarius Seruius Sulpitius relinquere potuit, quam effigiem morum suorum, virtutis, constantiæ, pietatis, ingenij filium. cuius luctus aut hoc honore vestro, aut nullo solatio leuari potest. Mihi autem recordanti Ser. Sulpitij multos in familiaritate nostra sermones, gratior illi videtur, si quis est sensus in morte, ænea statua futura, & ea pedestris, quam inaurata equestris, qualis L. Sullæ * prima statua est: magnifice enim Seruius maiorum continentiam diligebat, huius seculi insolentiam vituperabat. Vt igitur si ipsum consulam quid velit, sic pedestrem ex ære statuam, tamquam ex eius auctoritate & voluntate decerno: quæ quidem magnum ciuium dolorem & desiderium honore monumenti minuet, & leniet. Atque hanc meam sententiam, P. c. P. Seruilij sententia comprobari necesse est, qui sepulcrum publice decernendum Seruio Sulpitio censuit, statuam non censuit. Nam si mors legati sine cæde atque ferro nullum honorem desiderat

cui

eur decernit honorem ſepulturæ, qui maximus haberi poteſt mortuo? Sin id tribuit Ser. Sulpicio, quod non eſt datum Cn. Octauio, cur quod illi datũ eſt, huic dandum eſſe non cenſet? Maiores quidem noſtri ſtatuas multis decreuerunt, ſepulcra paucis. ſed ſtatuæ intereũt tempeſtate, vi, vetuſtate: ſepulcrorum autem ſanctitas in ipſo ſola eſt, quod nulla vi moueri neque deleri poteſt: atq; vt cetera exſtinguuntur, ſic ſepulcra ſanctiora fiunt vetuſtate. Augeatur igitur iſto etiam honore is, vir, cui nullus honor tribui non debitus poteſt: grati ſumus in eius morte decoranda, cui nullam iam aliam gratiam referre poſſumus: notetur etiam Antonij nefarium bellum gerentis ſcelerata audatia. his enim honoribus habitis Ser. Sulpicio, repudiatæ reiectæque legationis ab Antonio manebit teſtificatio ſempiterna. Quas ob res ita cenſeo, C V M Ser Sulpitius, Q. F. Lemonia Rufus difficillimo reipubl. tempore, grauj periculoſoque morbo affectus, auctoritatem ſenatus, ſalutemque populi Romani vitæ ſuæ præpoſuerit, contraque vim grauitatemque morbi contenderit, vt ad caſtra Antonij, quo ſenatus eum miſerat, peruenire t, iſque cum iam prope caſtra veniſſet, vi morbi oppreſſus vitam amiſerit in maximo reipublicæ tempore, eiaſque mors conſentanea vitæ fuerit ſanctiſſime honeſtiſſimeque actę, in qua tpe magno vſui reipublicæ Ser. Sulpitius & priatus, & in magiſtratibus fuerit: cum talis vir ob mpublicam in legatione mortem obierit, ſenati placere, Ser. Sulpitio ſtatuam pedeſtrem æam in roſtris ex huius ordinis ſententia ſtatui, ccumque eam ſtatuam locum gladiatoribus, ludiſpe, liberos, poſter ſq; eius * quaquauerſus pedes mque habere, quod is ob rempublicam mortem ierit, eamq; cauſſam in baſi inſcribi, vtiq; C. Panſa Hirtius conſules alter, amboue, ſi iis videatur, ellonibus vrbanis imperent, vt eam baſim, ſta-

tuamq; faciendam & in rostris statuendam locent. quantique locarint, tantam pecuniam redemptori soluendam, attribuendamque curent: cumque antea senatus auctoritatem suam in virorum fortium funeribus ornamentisque ostenderit, placere, cum quam amplissime supremo die suo efferri: & cum Ser. Sulpitius, Q. F. Lemonia Rufus ita de rep. meritus sit, vt his ornamentis decorari debeat, senatum censere, atque e republica existimare, ædiles curules edictum, quod de funeribus habeant, Ser Sulpitij, Q. F. Lemoniæ Rufi funeri mittere, vtique locum sepulcro in campo Esquilino C. Pansa consul, seu quo in loco videtur, pedes triginta quoquo versus designet, quo Ser. Sulpitius inferatur: quod sepulcrum ipsius, liberorum, posterorumque eius esset, vti quod optimo iure publice sepulcrum datum esset.

IN M. ANTONIVM PHILIP. DECIMA.

ORATIO XLIX.

MAximas tibi, Pansa, gratias omnes & habere & agere debemus: qui cũ hodierno die senatum te nõ habiturũ arbitraremur, vt M. Bruti prestantissimi ciuis litteras accepisti, ne minimam quidẽ moram interposuisti, quin quam primum maximo gaudio & gratulatione frueremur. Cum actum tuum gratum omnibus debet esse, tum

tum vero oratio, qua recitatis litteris vsus es. declarasti enim verum esse id quod ego semper sensi, Neminem alterius, qui suæ consideret, virtuti inuidere. Itaque mihi, qui plurimis officiis sum cum Bruto & maxima familiaritate coniunctus, minus multa de illo dicenda sunt, quas enim ipse mihi partes sumpseram, eas *præcepit oratio tua. Sed mihi P.C. necessitatem attulit paullo plura dicendi, sententia eius, qui rogatus est ante me: a quo ita sæpe dissentio, vt iam verear, ne, id quod minime fieri debet, minuere amicitiam nostram videatur perpetua dissentio. Quæ est enim ista tua ratio, Calene? quæ mens? qui numquam post Kalend. Ian. idem senseris, quod is, qui te sententiam primum rogat? numquam tam frequens senatus fuerit, quo vnus aliquis tuam sententiam secutus sit? cur semper tui dissimiles defendis? cur cum te & vita & fortuna tua ad otium & ad dignitatem inuitet, ea probas, ea decernis, ea sentis, quæ sunt inimica & otio communi & dignitati tuæ? Nam vt superiora omittam, hoc certe, quod mihi maximam admirationem mouet, non tacebo. Quod est tibi cum Brutis bellum? Cur eos, quos omnes pene venerari debemus, solus oppugnas? alterum circumsederi non moleste fers: alterum tua sententia spolias iis copiis, quas ipse suo labore, & periculo ad reip. non ad suum præsidium per se nullo adiuuante confecit. Quis est iste tuus sensus, quæ cogitatio, Brutos vt non probes, Antonios probes? quos omnes carissimos habent, tu oderis? quos acerbissime omnes oderunt, tu constantissime diligas? Amplissimæ tibi fortunæ sunt, summus honos gradus: filius, vt & audio, & spero, natus ad laudem: cui cum reipub. caussa faueo, tum etiam tua. Quæro igitur, cum Brutine similem malis, an Antonij? ac permitto, vt de tribus Antoniis eligas, quem velis. * Dij meliora, inquies. Cur igitur non

iis faues, quos laudas, quorum similem filium tuum esse vis? simul enim reipublicæ consules, & proponesillieexempla ad imitandum. Hoc vero, Q. Fusi, cupio sine offensione nostræ amicitiæ, sit tecum vt a te dissentiens senator queri. ita enim dixisti, & quidem de scripto: nam te inopia verbi lapsum putarem, nisi tuam in dicendo facultatem nossem: litteras Bruti recte & ordine, scriptas videri. quid est aliud quam librarium Bruti laudare, non Brutum? Vsum in rep. Calene, magnum iam habere & debes, & potes, quando ita decerni vidisti? aut quod s.c. huius generis (sunt enim innumerabilia) bene scriptas litteras, decretum a senatu? quod verbum tibi non excidit, vt sæpe fit, fortuito: scriptum, meditatum, cogitatum attulisti. hanc tibi consuetudinem plerisque in rebus bonis obtrectandi si quidetraxerit, quid tibi quod sibi quisque velit, non relinquetur? Quamobrem collige te, placaque animum aliquando illum, & mitiga: audi viros bonos, quibus multis veteris, loquare cum sapientissimo homine genero tuo sæpius, quam tu ipse tecum: tum denique amplissimi honoris nomen obtinebis. An vero hoc pro nihilo putas, in quo equidem pro amicitia tuam vicem dolere soleo, efferri hæc foras, & ad populi Rom. aures peruenire, ei qui primus sententiam dixerit, neminem assensum? quod etiam hodie futurum arbitror. Legiones abducis a Bruto. quas? nempe eas, quas ille a C. Antonij scelere auertit, & ad remp. sua auctoritate traduxit. Rursus igitur vis nudatum illum, atque solum ab rep. relegatum videri. Vos autem p. c. si M. Brutum deseruerit is & prodideritis, quem tandem ciuem vmquam ornabitis? cui fauebitis? nisi forte eos qui diadema imposuerint, conseruandos, eos qui regni non e i sustulerint, deferendos putatis. Ac de hac quidem diuina atque immortali laude Brutisilebo: quæ gratissima memoria omnium ciuium in-

clusa,

cluſa, nondum auctoritate publica teſtata eſt. tantamne patientiam, dij boni. tãtam moderationem, tantam in iniuria tranquillitatem, & modeſtiam? qui cum prætor vrbanus eſſet, vrbe caruit, ius non dixit cum omne ius reipub. recuperaſſet, cumque concurſu quotidiano bonorum omnium, qui admirabilis ad eum fieri ſolebat, præſidioque Italiæ cunctæ ſeptus poſſet eſſe, abſens iudicio bonorum defenſus eſſe maluit, quam præſens manu. qui ne Apollinares quidem ludos pro ſua populique Rom. dignitate apparatos præſens fecit, nequam uiã patefaceret ſceleratorum hominum audaciæ, quamquam qui vmquam aut ludi, aut dies lætiores fuerunt, quam cum in ſingulis verſibus populus Rom. maximo clamore & plauſu Bruti memoriam proſequebatur? corpus aberat liberatoris: libertatis memoria aderat, in qua Bruti imago cerni videbatur. At hunc his ipſis ludorum diebus videbam in inſula clariſſimi adoleſcentis Luculli propinqui ſui nihil niſi de pace & concordia ciuium cogitantem, eundem vidi poſtea Veliæ, cedentem Italia, ne qua oriretur belli ciuilis cauſſa propter ſe. O ſpectaculum illud non modo hominibus, ſed vndis ipſis, & litoribus luctuoſum, cedere e patria ſeruatorem eius, manere in patria *perditores! Caſſij claſſis paucis poſt diebus conſequebatur: vt me puderet P.C. ineam vrbem redire, ex qua illi abirent. Sed, quo conſilio redierim, initio audiſtis, poſt eſtis experti. Exſpectatum igitur tempus a Bruto eſt. nam quoad vos omnia pati vidit, vſus eſt ipſe incredibili patientia poſteaquam vos ad libertatem ſenſit erectos, præſidia veſtræ libertati parauit. At cui pelli, quantaque reſtitit? Si enim C. Antonius quod animo intenderat, perficere potuiſſet (potuiſſet autem, niſi eius ſceleri virtus M. Bruti obſtitiſſet) Macedoniam, Illyricum, Græciam perdidiſſemus. eſſet vel receptaculum pulſo Antonio, vel agger oppugnan-

dę Italiæ Græcia: quæ quidem nunc M. Bruti imperio, auctoritate, copiis non instructa solum, sed etiam ornata tendit dexteram Italiæ, suumque ei præsidium pollicetur. * Quare qui ab illo abducit exercitum, & respectum pulcherrimum, & præsidium firmissimum adimit reipublicæ. Equidem cupio hæc quam primum Antonium audire, vt intelligat non D. Brutum, quem vallo circumsedeat, sed seipsum obsideri. tria tenet oppida tota in orbe terrarum: habet inimicissimam Galliam, eos etiam, quibus confidebat, alienissimos Transpadanos: Italia omnis infesta est: exteræ nationes a *prima ora Græciæ vsque ad Aegyptum optimorum & fortissimorum ciuium imperiis & præsidiis tenentur. Erat ei specula in C. Antonio: qui duorum fratrum ætatibus mediis interiectus, vitiis cum vtroque certabat: qui tanquam extruderetur a senatu in Macedoniam & non contra prohiberetur proficisci, ita currit. Quæ tempestas. dij immortales quæ flamma, quæ vastitas, quæ pestis Græciæ fuisset nisi incredibilis ac diuina virtus * Cæs. * furentis hominis conatum, atque audaciam compressisset! Quæ celeritas illa Bruti! quæ cura! quæ virtus etsi ne C. quidem Antonij celeritas contemnenda est: quam nisi in via caducæ hereditates retardassent, volasse eum, non iter fecisse diceres. alios ad negotium publicum ire cum cupimus, vix solemus extrudere: hunc retinentes exclusimus. at quid ei cum Apollonia? quid cum Dyrrachio? quid cum Illyrico? quid cum P. Vatinij imperatoris exercitu? succedebat, vt ipse dicebat Hortensio. certi fines Macedoniæ, certa cõditio, certus si modo erat vllus exercitus: cum Illyrico vero & cũ Vatinij legionibus quid erat Antonio? at ne Bruto quidẽ. id enim fortasse, quispiã improbus dixerit: Omnes legiones, omnes copiæ, quæ vbique sunt, reip. sunt: neq; enim legiones quæ Antonium reliquerũt, Antonij potius quam

quam reipub. fuisse dicentur. Omne enim exercitus & imperij ius amittit is, qui eo imperio & exercitu rempub. oppugnat. quod si ipsa resp. iudicaret, aut si omne ius decretis eius statueretur, Antonione an Bruto legiones populi Rom. adiudicaret? alter aduolarat subito ad direptionem, pestemque sociorum, vt quocumq; iret, omnia vastaret, diriperet, auferret, exercitu populi Rom. contra ipsum populum Ro. vteretur: alter vero eam sibi legem statuerat, vt quocumq; veniisset, lux venisse quædam, & spes salutis videretur. denique alter ad euertendam remp. præsidia quærebat, alter ad conseruandam. Nec vero nos hoc magis videbamus, quam ipsi milites: a quibus tanta in iudicando prudentia non erat postulanda. Cum VII. cohortibus esse Apolloniæ scribit Antonium: qui iam aut captus est (quod dij dent) aut certe homo verecundus in Macedoniam non accedit, ne contra senatum feciisse videatur. Delectus habitus in Macedonia est summo Q. Hortensij studio, & industria. cuius animum egregium dignumque & ipso & maioribus eius ex Bruti litteris perspicere potuistis. Legio, quam L. Piso ducebat, legatus Antonij, Ciceroni se filio meo tradidit, equitatus, qui in Syriam ducebatur bipertito, alter eum quæstorem a quo ducebatur, reliquit in Thessalia, seseq; ad Brutum contulit: alterum in Macedonia C. Domitius adolescens summa virtute, grauitate, constantia ab legato Syriaco abduxit. P. autem Varinius, qui & ante iure laudatus a nobis, & hoc tempore merito laudandus est, aperuit Dyrrhachij portas Bruto, & exercitum tradidit. Tenet igitur populus Rom. Macedoniam, tenet Illyricum, tuetur Græciam: nostræ sunt legiones, nostra leuis armatura, nostri equitatus, maximeque noster est Brutus, semperq; noster, cum sua excellentissima virtute reip. natus, tum fato quodam paterni maternique generis & nominis. Ab

hoc igitur quisquam bellum timet, qui antequam nos id coacti suscepimus, in pace iacere, quam in bello vigere maluit? quamquam ille quidem numquam iacuit: nec hoc cadere verbum in tantam virtutis præstantiam potest. Erat enim in desiderio ciuitatis, in ore, in sermone omnium. Tantum autem aberat a bello, vt cum cupiditate libertatis Italia arderet, defuerit ciuium studiis potius, quam eos in armorum discrimen adduceret. Itaque illi ipsi, si qui sunt, qui tarditatem Bruti reprehendant, tamen iidem moderationem, patientiamque mirantur. Sed iam video quid loquantur: neque enim id occulte faciunt. timere se dicunt quomodo ferant veterani, exercitum Brutum habere. quasi vero quidquam interfit inter A. Hircij, C. Pansæ, D. Bruti, C. Cæsaris, & hunc exercitum M. Bruti. Nam si quatuor exercitus ij, de quibus dixi, propterea laudantur, quod pro populi Ro. libertate arma ceperunt: quid est cur hic M. Bruti exercitus non in eadem caussa reponatur? At enim veteranis suspectum est nomen M. Bruti, magisne quam Decimi? Equidem non arbitror. etsi est enim Brutorum commune factum, & laudis societas æqua. Decimo tamen iratiores erant ij, quid id factum dolebant, quo minus ab illo rem illam dicebant fieri debuisse. Quid ergo agunt nunc tot exercitus, nisi vt obsidione Brutus liberetur? qui autem hos exercitus ducunt? hi, credo, qui Cæsaris res actas euerti, qui caussam veteranorum prodi volunt? si ipse viueret Cæsar, acrius, credo, acta sua defenderet, quam vir fortissimus defendit Hircius? aut amicior caussæ potest inueniri, quã filius? At horum alter nondum ex longinquitate grauissimi morbi recreatus, quidquid habet virium, id in eorum libertatem defendendam cõtulit, quorum votis iudicauit se a morte reuocatum: alter virtutis robore firmior, quam ætatis, cum illis ipsis veteranis ad D. Brutum liberandum est profectus.

Igitur

Igitur illi certissimi, iidéq; acerrimi Cæsaris actorum patroni, pro D. Bruti salute bellum gerunt: quos veterani sequuntur: de libertate enim populi Rom. non de suis commodis armis decernendum vident. Quid est igitur, cum iis qui D. Brutũ omnibus copiis cõseruatum velint, M. Bruti sit suspectus exercitus? An vero si quid esset, quod a M. Bruto timendum videretur, Pansa id non videret? aut si videret, non laboraret? quis aut sapientior ad coniecturam rerũ futurarum, aut ad propulsandum metum diligẽtior? Atque huius animum erga M. Brutum studiumque vidistis. præcepit oratione sua quid decernere nos de M. Bruto, quid sentire oporteret: tantumque abfuit, vt periculosum reip. M. Bruti putaret exercitum, vt in eo firmissimum reipub. præsidium, & grauissimum poneret. Scilicet hoc Pansa aut non videt (hebeti enim ingenio est) aut negligit? quæ enim Cæsar egit, ea rata esse non curat: de quibus confirmandis & sanciendis legem comitiis centuriatis ex auctoritate nostra laturus est. Desinant igitur aut ij, qui non timent, simulare se timere, & prospicere reip. aut ij qui omnia verentur, nimium esse timidi: ne * illorum æmulatio, horum obsit ignauiæ. Quæ (malum) est ista ratio, semper optimis caussis veteranorum nomen opponere? quorũ etiã si amplecterer virtutem, vt facio, tamen si essent arrogantes, fastidium ferre non possem. Annos conantes seruitutis vincula rumpere, impediet, si quis veteranos id nolle dixerit? non sunt enim, credo, innumerabiles, qui pro communi libertate arma capiant? nemo est præter veteranos milites vir, qui ad seruitutem propulsandam ingenuo dolore excitetur? potest igitur stare resp. freta veteranis sine magno subsidio iuuentutis? quos quidem vos libertatis adiutores complecti debetis, seruitutis auctores sequi non debetis. Postremo (erumpat enim aliquando vera & me digna vox) si veteranorum nutu

mentes huius ordinis gubernantur, omniaque ad eorum voluntatem nostra dicta facta referuntur. optanda mors est, quæ ciuibus Romanis semper fuit seruitute potior, omnis est misera seruitus: sed fuerit quædam necessaria, * ecquodnam principium putatis libertatis capessendæ? an cum illum necessarium, & fatalem pæne casum non tulerimus, hunc feremus voluntarium? Tota Italia desiderio libertatis exarsit: seruire diutius non potest ciuitas: serius populo Rom. hunc vestitum, atque arma dedimus, quam ab eo flagitati sumus: magna quidem nos spe, & prope explorata, libertatis caussam suscepimus. Sed vt concedam incertos exitus esse belli, Martemque communem, tamen pro libertate, vitæ periculo, decertandum est. non enim in spiritu vita est: sed ea nulla est omnino seruienti, omnes enim nationes seruitutem ferre possunt, nostra ciuitas non potest: nec vllam aliam ob caussam, nisi quod illæ laborē doloremq; fugiunt, quibus vt careant, omnia perpeti possunt: nos ita a maioribus instituti, atque imbuti sumus, vt omnia consilia, atque facta ad virtutem atque dignitatem referamus. ita præclara est recuperatio libertatis, vt ne mors quidem sit in repetenda libertate fugienda. Quid si immortalitas consequeretur præsentis periculi fugā: tamen eo magis ea fugienda esse videretur, quo diuturnior esset seruitus, cum vero dies & noctes omnia nos vndique fata circumstent, non est viri, minimeque Romani dubitare, eum spiritum, quem naturæ quis debeat, patriæ reddere. Concurritur vndique ad commune incendium restinguendum: veterani quidem primi Cæsaris auctoritatem secuti conatum Antonij repulerunt. post eiusdem furorem Martia legio fregit, quarta afflixit. Sic a suis legionibus condemnatus irrupit in Galliam, quam sibi armis, animisque infestam, inimicamque cognouit. hunc A. Hirtij, C. Cæsaris exercitus in-

secuti

secuti sunt: post Pansæ delectus vrbem, totamque Italiam erexit. vnus omnium est hostis: quamquam habet secum fratrẽ charissimum reip. ciuem, cuius desiderium ciuitas ferre diutius non potest. quid illa tætrius bellua? quid immanius? qui ob eam caussam natus videtur, ne omnium mortalium turpissimus esset Antonius est vna Trebellius, qui iam cum tabulis nouis redit in gratiam: T. Plancus & ceteri pares: qui id pugnant, id agunt, vt contra remp. restituti esse videantur: solicitant homines imperitos Saxæ & Cafones ipsi rustici atque agrestes, qui hanc remp. nec viderunt vmquam, nec videre constitutam volunt. qui non Cæsaris, sed Antonij acta defendunt: quos auertit agri Campani infinita possessio: cuius eos non pudere demiror, cum videant se mimos, & mimas habere vicinos. Ad has pestes opprimendas quid est cur molestè feramus, quod M. Bruti accessit exercitus? immoderati, credo, hominis, & turbulenti. videte ne animum pæne patientis: etsi in illius viri consilijs atque factis, nec nimium, nec parum vmquam fuit. Omnis voluntas M. Bruti P. C. omnis cogitatio, tota mens, auctoritatem senatus, libertatem populi Rom. intuetur: hæc habet proposita, hæc tueri vult: tentauit quid patientia proficere posset: nihil cum proficeret, contra vim vi experiendum putauit. Cui quidem. P. C. vos idem tribuere hoc tempore debetis quod ad XII. I. Kal. Ian. D. Bruto, C. Cæsari me auctore tribuistis: quorum priuatum de repub. consilium & factum auctoritate vestra est comprobatum, atque laudatum. quod idem in M. Bruto facere debetis, a quo insperatum & repentinum reipub. præsidium legionum, equitatus, auxiliorum magnę & firmæ copiæ comparatæ sunt. adiungendusque est Q. Hortensius, qui cum Macedoniam obtineret, adiutorem se Bruto ad comparandum exercitum fidelissimum & constantissimum præbuit. nam de M.

Apuleio ſeparatim cenſeo referendum: cui teſtis eſt per litteras M. Brutus eum principem fuiſſe ad conatum exercitus cõparandi. Quæ cum ita ſint, quod C. Panſa conſul verba fecit de litteris, quæ a Q. Cæpione, Q. F. Bruto procos. allatæ, & in hoc ordine recitatæ ſunt. de ea re ita cenſeo: CVM Q. Cæpionis Bruti proconſulis opera, conſilio, induſtria, & virtute, difficillimo reip. tempore prouincia Macedonia, Illyricum, & cuncta Græcia, & legiones, exercitus, equitatus in conſulum, ſenatus, populique Rom. poteſtate ſint: id Q. Cæpionem Brutum procos. bene & e rep. pro ſua maiorumque ſuorum dignitate, conſuetudineq; reip. bene gerendæ feciſſe eamque rem ſenatui populoq; Romano gratam eſſe & fore. vtiq; Q. Cæpio Brutus procos. prouinciam Macedoniam, Illyricum, totamque Græciam tueatur, defendat, cuſtodiat, incolumemq; conſeruet: eique exercitui, quem ipſe conſtituit, comparauit, præſit, * pecuniaque ad rem militarem, ſiqua opus ſit, quæ publica ſit, & exigi poſſit, vtatur, exigat, pecuniaſq; a quibus videtur, ad rem militarem mutuas ſumat, imperet, frumentumque: operamq; det, vt cum ſuis copiis quam proxime Italiam ſit. cumque litteris Q. Cæpionis Bruti procos. intellectum ſit Q. Hortenſij proconſulis opera, & vehementer rempub. adiutam, omniaque eius conſilia cum conſiliis Q. Cæpionis Bruti proconſulis coniuncta fuiſſe, eamq; rem magno vſui reipub. fuiſſe: Q. Hortenſium procos. recte, & ordine, exque repub. fuiſſe ſenatuique placuere, Q. Hortenſium proconſulem cum quæſtoribus pro vt quæſtoribus & legatis ſuis Macedoniam prouincium obtinere, quoad ei ex S. C. ſucceſſum ſit.

IN

IN M. ANTONIVM PHILIPPICA VNDECIMA.

ORATIO LIII.

MAgno in dolore ſum P.C. vel mærore potius, quem ex crudeli & miſerabili morte C. Trebonij optimi ciuis moderatiſſimiq; hominis accepimus: ineſt tamẽ aliquid, quod reipub. profuturum putem. perſpeximus enim, quanta in iis, qui contra patriam ſcelerata arma ceperunt, ineſſet immanitas. nam duo hæc capita nata ſunt poſt homines natos tæterrima & ſpurciſſima, [Dolabella, & Antonius: quorum alter effecit, quod optabat: de altero patefactum eſt, quid cogitaret. L. Cinna crudelis: C. Marius in iracundia perſeuerans: L. Sylla vehemens: neque vllius horum in vlciſcendo acerbitas progreſſa vltra mortem eſt: quæ tamen pœna in ciues inimis crudelis putabatur. Ecce tibi geminum in ſcelere par, inuſitatum, inauditum, ferum, barbarum. Itaque quorum ſummum quondam inter ipſos odium, bellum meminiſtis, eoſdem poſtea ſingulari inter ſe conſenſu, & amore deuinxit impuriſſimæ naturæ & turpiſſimæ vitæ ſimilitudo. Ergo id quod fecit Dolabella in quo potuit, multis idem, minatur Antonius. ſed ille cum procul abeſſet a conſulibus, exercitibuſque noſtris, tamen dum tenatum cum populo Ro. conſpiraſſe ſenſit, freti Antonij copijs ea ſcelera ſuſcepit, quæ

iam Romæ susceptæ arbitrabatur a socio furoris sui. Quid ergo hunc aliud moliri, quid optare censetis? aut quam omnino causam esse belli? omnes, qui libere de repub. sensimus, qui dignas nobis sententias diximus, qui populũ Rom. liberũ esse voluimus, statuit ille quidem non inimicos, sed hostes: maiora tamen in nos, quam in hostem supplicia meditatur: *mortem naturæ pœnam putat esse, iracũdiæ tormenta atque cruciatum. qualis igitur hostis habendus est is, a quo victore si cruciatus absit, mors in beneficij parte numeretur? Quamobrem P. C. quamquam hortatore non egetis, ipsi enim veltra sponte exarsistis ad libertatis recuperandæ cupiditatem) tamen eo maiore studio libertatem defendite, quo maiora proposita victis supplicia seruitutis videtis. In Galliam inuasit Antonius, in Asiam Dolabella: in alienam vterque prouinciam: alteri se Brutus obiecit, impetumque furentis, atque omnia diuexare & diripere cupientis, vitæ suæ periculo colligauit, progressu arcuit, a reditu refrænauit: obsideri se passus ex vtraque parte constrinxit Antonium. *alter in Asiam irrupit. cur? si vt in Syriam patebat via certa, neque longa, quid opus fuit cum legione præmisso Marso nescio quo Octauio scelerato latrone, atque egente, qui popularetur agros, vexaret vrbes, non ad spem constituendæ rei familiaris, quam tenere cum posse negent, qui norunt (mihi enim hic senator ignotus est) sed ad præsentem pastum mendicitatis suæ? Consecutus est Dolabella nulla suspitione belli. quis enim id putaret? secuæ collocutiones familiarissimæ cũ Trebonio, complexusq; summę * beneuolentiæ falsi indices extiterunt in amore simulato dextere, quæ fidei testes esse solebant, sunt perfidia & scelere violatæ. nocturnus introitus Smyrnã, quasi in hostiũ vrbẽ: quæ est fidelissimorũ antiquissimorũq; sociorũ. Oppressus Trebonius, si vt ab eo qui aperte hostis

esset,

esset, ineautus: si vt ab eo, qui ciuis etiam tum speciem haberet, miser. Ex quo nimirum documentum nos capere fortuna voluit, quid esset victis extimescendum. Consularem hominem consulari imperio prouinciam Asiam obtinentem *Samario exuli tradidit: interficere statim captum noluit, ne nimis, credo, in victoria liberalis videretur: cum verborum contumeliis optimum virum incesto ore lacerasset, tum verberibus ac tormentis quæstionem habuit pecuniæ publicæ, idque per biduum: post ceruicibus fractis caput abscidit, idque adfixum gestari iussit in pilo. reliquum corpus tractum atque laceratum abiecit in mare. Cum hoste hoc bellandum est, a cuius tæterrima crudelitate omnis barbaria superata est. Quid loquor de cæde ciuium Romanorum, de direptione fanorum? quis est, qui pro rerum atrocitate deplorare tantas calamitates queat? Et nunc totã Asia vagatur, volitat vt rex, nos alio bello distineri putat, quasi vero non vnum idemque bellum sit contra hoc iugum impiorum nefarium. Imaginem Antonij crudelitatis in Dolabella cernitis? ex hoc illa effecta est: ab hoc Dolabellæ scelerũ præcepta sunt tradita. num leniorem quam in Asia Dolabella fuit, in Italia, si liceat, fore putatis? Antonium? mihi quidem & ille peruenisse videtur, quoad progredi potuerit feri hominis amentia: neque Antonius vllius supplicij si adhibendi, potestatem habeat, vllam est partem relicturus. Ponite igitur ante oculos P. C. miseram quidem illam & flebilem speciem, sed ad incitandos animos nostros necessarium, nocturnum impetum in vrbem Asiæ clarissimam, irruptionem armatorum in Trebonij domũ, cum ille miser prius latronum gladios videret, quam quæ res esset, audisset: furentis introitum Dolabellæ vocem impiam, atque os illud infame, vincla, verbera, eculeum, carnificem, tortorem que Samarium. quæ tulisse illum fortiter & patienter ferunt. Magnã

laus, neoque iudicio omnium maxima est enim sapientis, quidquid homini accidere possit, id præmeditati ferendum modice esse, si euenerit. maioris est omnino consilij, prouidere ne quid tale accidat: sed animi non minoris, fortiter ferre si euenerit. At Dolabella quidem tam fuit immemor humanitatis, quamquam eius numquam particeps fuerit, vt suam insatiabilem crudelitatem exercuerit non solum in viuo, sed etiam in mortuo: atque in eius corpore lacerando atque vexando cum animum satiare non posset, oculos pauerit suos. O multo miserior Dolabella quam ille, quem tu miserimum esse voluisti? Dolores Trebonius pertulit magnos: multi ex morbi grauitate maiores: quos tamen non miseros, sed laboriosos solemus dicere. longus fuit dolor bidui: at compluribus hominibus annorum sæpe multorum. nec vero grauiora sunt carnificum tormenta quam interdum cruciamenta morborum. Alia sunt, alia, inquam, o perditissimi homines, & amentissimi multo miseriora. Nam quo maior vis est animi, quam corporis, hoc sunt grauiora ea, quæ concipiuntur animo, quam illa, quæ corpore. miserior igitur, qui suscepit in se scelus, quam is, qui alterius facinus subire cogitur. Cruciatus est a Dolabella Trebonius: & quidem a Carthaginiensibus Regulus. Quare cum crudelissimi Pœni iudicati sint in hoste quid in ciue de Dolabella iudicandum? An vero hoc conferendum est? aut dubitandum vter miserior, isne, cuius mortem senatus populusq; Romanus vlcisci cupit: an is, qui cuncti senatus sententiis hostis est iudicatus? nam ceteris quidem vitæ partibus, quis est qui possit sine Treboni maxima contumelia conferre vitam Treboni cum Dolabellæ? alterius consilium, ingenium, humanitatem, innocentiam, magnitudinem animi in patria liberanda quis ignorat? alteri a puero pro deliciis crudelitas fuit: deinde ea libidinum turpitudo,

turpitudo, vt in hoc sit semper lætatus, quod ea faceret, quæ sibi obijci ne ab inimico quidem possent verecundo. Et hic, dij immortales, aliquando fuit meus amicus: occulta enim erant vitia non inquirenti. neque nunc fortasse alienus ab eo essem, nisi ille vobis, nisi mœnibus patriæ, nisi huic vrbi, nisi diis penatibus, nisi aris, & focis omnium nostrum, nisi denique naturæ & humanitati inuentus esset inimicus, a quo admoniti diligentius & vigilantius caueamus Antonium. Etenim Dolabella non ita multos secum habuit notos, ac insignes latrones: at videtis quod & quam multos habeat Antonius: primum L. fratrem, quam facem dij immortales! quod facinus! quod scelus! quem gurgitem! quam voraginem! quid eum non sorbere animo, quid non haurire cogitatione, cuius sanguinem non bibere censetis? in cuius possessiones atque fortunas, non impudentissimos oculos spe, & mente defigere? Quid Censorium, qui se verbo Prætorem esse vrbanum cupere dicebat, re certe noluit? quid Bestiam, qui se Consulatum in Brutilocum petere profitetur? atque hoc quidem detestabile omen auertat Iupiter. quam absurdum autem, qui prætor fieri non potuerit: petere eum Consulatum? nisi forte damnationem pro prætura petat. Alter Cæsar, Vopiscus ille, homo summo ingenio, summa potentias qui ex Aedilitate Consulatum petit, soluatur legibus: quanquam leges eum non tenent.*credo dignitate. at hic me defendente quinquies absolutus est. sexta palma vrbana etiam gladiatore difficilis, sed hæc iudicum culpa, non rea est, ego defendi fide optima: illi debuerunt clarissimum, & præstantissimum Senatorem in ciuitate retinere, qui tamen nunc nihil aliud agere videtur, nisi vt intelligamus illos Iudices, quorum res iudicatas irritas fecimus, bene & e Repub. iudicauisse. Neque hoc in hoc vno est. sunt alij in eis-

dem castris honeste condemnati, turpiter restituti. quod horum consilium, qui omnibus bonis hostes sunt, nisi crudelissimum putatis fore? Accedit Saxa nescio quis, quem nobis Cæsar ex victima Celtiberia Tribunum plebis dedit. castrorum antea metator, nunc, vt sperat, vrbis: a qua cum sit alienissimus, suo capiti salutis nobis ominetur. Cum hoc veteranus Capho: quo neminem veterani peius oderunt. His, quasi præter dotem, quam in ciuilibus malis acceperant, agrum Campanum est largitus Antonius, vt haberent reliquorum nutriculas prædorum: quibus vtinam contenti essent: ferremus: etsi tolerabile non erat: sed quibus patiendum fuit, vt hoc tetertimum bellum non haberemus. Quid illa castrorum M. Antonij lumina, nonne ante oculos proponitis? primum duos collegas Antoniorum, & Dolabellæ, Nuculam, & Lentonem, Italiæ diuisores lege ea, quam Senatus per vim latam iudicauit. quorum alter commentatus est Mimos, alter egit Tragœdiam. Quid dicam de Appulo Domitio? Cuius bona modo proscripta vidimus: tanta procuratorum est negligentia. At hic nuper fratris filio infudit venenum, non dedit. Sed non possunt non prodige viuere, qui nostra bona sperant, cum effundunt sua. Videte etiam P. Decij auctionem clarissimi viri, qui maiorum suorum exempla persequens, pro alieno se ære deuouit. emptor tamen in ea auctione inuentus est nemo. O hominem rediculum, qui se exire ære alieno putaret posse, cum venderet aliena. Nam quid ego de Trebellio dicam? quem vltæ videntur furiæ dubitatum? vindicis enim tabularum nouarum nouam tabulam vidimus. quid de Planco? quem præstantissimus ciuis Aquila, Pollentia expulit, & quidem crure fracta: quod vtinam ante illi accidisset, quam huc redire potuisset. Lumen & decus illius ætatis pene præterij. Caninium Cimbrum Lyci filium

filium, Lysidicum ipsum Græco verbo, qui omnia iura dissoluit: nisi forte iure germanum Cimber occidit. Cum hanc, & huius generis copiam tantam habeat Antonius, quod scelus omittet, cum Dolabella tantis se obstrinxerit parricidijs nequaquam pari latronum manu & copia? Quapropter vt inuitus sæpe dissensi a Q. Fusio, ita sum eius sententiæ libēter assensus. Ex quo iudicare debetis, me nō cum homine solere, sed cum caussa dissidere. Itaq; non assentior solum, sed gratias ago Q. Fusio. dixit enim seueram, grauem, Repub. dignam sententiam: iudicauit hostem Dolabellam: bona eius censuit publice possidenda: quo cum addi nihil posset (quid enim atrocius potuit, quid seuerius decernere?) dixit tamen, si quis eorum, qui post se rogati essent, grauiorem sententiam dixisset, in eam se iturum. quam seueritatem quis potest non laudare? Nunc quoniam iudicatus est hostis Dolabella, bello est persequendus. neque enim quiescet: habet legionem, habet fugitiuos, habet sceleratam impiorum manum: est ipse confidens, impotens, gladiatorio generi mortis addictus. Quamobrem quoniam cum Dolabella hesterno die hoste decreto bellum gerendum est, Imperator est deligendus. Duæ dictæ sunt sententiæ, quarum neutram probo: alteram, quia semper, nisi cum est necesse, periculosam arbitror: alteram, quia alienam his temporibus existimo. Nam extraordinarium semper imperium populare atque ventosum est, minime vere grauitatis, minime huius ordinis. *Bello Antiochi magno & graui, cum L. Scipioni Pub'ij fratri obueniisset Asia, parumque in eo putaretur esse animi, parum roboris, Senatusque ad collegam eius C. Lælium huius sapientis patrem negotium detulisset, surrexit P. Africanus frater maior L. Scipionis, illam ignominiam familiæ deprecatus est: dixitque & in fratre suo summam virtutem esse, sum-

mumque consilium, neque se ei legatum id ætatis, iisque rebus gestis defuturum. quod cum ab eo esset dictum, nihil est de Scipionis prouincia commutatum, nec plus extraordinarium Imperium ad id bellum quæsitum, quam duobus antea maximis Punicis bellis, quæ a Consulibus, aut a Dictatoribus gesta & consummata sunt: aut quam Pyrrhi, quam Philippi, quam post Achaico bello, quam Punico tertio, ad quod populus Rom. ita ipse sibi delegit idoneum ducem P. Scipionem, vt eum tamen bellum gerere Consulem vellet. Cum Aristonico bellum gerendum fuit L. Valerio, P. Licinio Consulibus. rogatus populus, quem id bellum gerere placeret: Crassus Consul, Pontifex Max. Flacco collegæ Flamini Martiali mulctam dixit, si a sacris discessisset. quam mulctam popu. Roma. remisit. Pontifici tamen Flaminem parere iussit. sed ne tum quidem popu. Rom. ad priuatum detulit bellum: quanquam erat Africanus, qui anno ante de Numantinis triumphauerat: qui cum longe omnes belli gloria & virtute superaret, duas tantum tribus tulit. Itaque populus Rom. Consuli potius Crasso, quam priuato Africano bellum gerendum dedit. De Cn. Pompeij imperijs summi viri, atque omnium principis, Tribuni plebis turbulenti tulerunt. nam Sertorianum bellum a Senatu priuato datum est, quia Consules recusabant, cum L. Philippus pro Consulibus se eum mittere dixit non pro Consule. Quæ igitur hæc comitia? aut quam ambitionem constantissimus & grauissimus ciuis L. Cæsar in Senatum introduxit? clarissimo viro atque innocentissimo decreuit Imperium, priuato tamen. in quo maximum nobis onus imposuit. assensero: ambitionem induxero in Curiam. negauero: suffragio meo, tanquam comitijs, homini honorem amicissimo denegauero. Quod si comitia placet in natu habere, petamus, ambiamus, modo tabella

tur nobis, ſicut populo data eſt. cur comitijs Cæſar? ita vt aut præſtantiſſimus vir, ſi tibi non ſit aſſenſum, repulſam tuliſſe videatur: aut vnuſquiſque noſtrum præteritus, ſi cum pari dignitate ſimus, eodem honore digni non putemur. At enim (nam id exaudio) Cæſari adoleſcentulo imperium extraordinarium mea ſententia dedi. Ille enim mihi præſidium extraordinarium dederat. cum dico mihi, Senatui dico, populoque Rom. A quo Reſpubl. præſidium ne cogitatum quidem tantum haberet, vt ſine eo ſalua eſſe non poſſet, huic extraordinarium imperium non darem? aut exercitus adimendus, aut imperium dandum fuit. quæ eſt enim ratio? aut qui poteſt fieri, vt ſine imperio teneatur exercitus? Non igitur, quod ereptum non eſt, eſt id exiſtimandum eſſe datum. eripuiſſetis C. Cæſari P. C. imperium, niſi dediſſetis. Milites veterani, qui illius auctoritatem, imperium, nomen ſecuti pro Repub. arma ceperant, volebant ſibi ab illo imperari: legio Martia, & Quarta, ita ſe contulerat ad autoritatem Senatus, populique Rom. dignitatem, vt eum depoſcerent Imperatorem, & ducem. Imperium Cæſari belli neceſſitas, faces Senatus dedit, otioſo vero, nihil agenti, priuato, obſecro te L. Cæſar (cum peritiſſimo homine mihi res eſt) quando Imperium Senatus dedit? Sed de hoc quidem hactenus, ne refragari homini amiciſſimo, ac de me optime merito videar. etſi quis poteſt refragari non modo non petenti, verum etiam recuſanti? Illa vero, patres conſcripti, aliena Conſulum dignitate, aliena temporum grauitate ſententia eſt. Vt Conſules Dolabellæ perſequendi cauſa Aſiam & Syriam ſortiantur. Dicam cur inutile Reipub. ſed prius, quam turpe Conſulibus ſit, videte. Cum Conſul deſignatus obſideatur, in eoque liberando ſalus ſit poſita Reipublicæ, cumque a republica peſtiferi ciues, parricidæque deſciuerint: cumque id bellum geſ-

mus, quo bello de dignitate, de libertate, de vita decernamus. & si in potestatem quis Antonij venerit, proposita sint tormenta, atque cruciatus: cumque harum rerum omnium decertatio Consulibus optimis & fortissimis commissa, & commendata sit: Asiæ & Syriæ mentio fiet, vt aut suspitioni crimen, aut inuidiæ materiam dedisse videamur? At vero ita decernunt, vt liberato Bruto. id enim restabat, vt relicto, deserto, prodito. Ego vero mentionem prouinciarum factam dico alienissimo tempore, quamuis enim inuentus animus tuus sit C. Pansa, sicut est, ad fortissimum virum, & omnium clarissimum liberandum: tamen rerum natura cogit te necessario referre animum aliquando ad Dolabellam persequendum, & partem aliquam in Asiam & Syriam deriuare curæ cogitationis tuæ. Si autem fieri posset, vel plures te animos habere vellem, quos omnes ad Mutinam intenderes, quod quoniam fieri non potest, isthoc animo, quem habes præstantissimum, atque optimum, nihil volumus nisi de Bruto cogitare. facis tu id quidem, & eo maxime incumbis: duas tamen res, magnas persertim, non modo agere vno tempore, sed ne cogitando quidem explicare quisquam potest. incitare, & inflammare istud tuum præstantissimum studium, non ad aliam vlla ex parte curam transferre debemus. Adde istuc sermones hominum, adde suspiciones, adde inuidiam. imitare me, quem tu semper laudasti, qui instructam, ornatamq; a Senatu prouinciam deposui, vt incendium patriæ omissa omni cogitatione restinguerem, nemo erit, præter vnum me, quicum profecto, si quid interesse putasses tua, pro summa familiaritate nostra communicasses, qui crederat te in vito prouinciam tibi esse decretam. Hanc quæso pro tua singulari sapientia reprime famam atque effice, ne id, quod non curas, cupere videare. Quod quidem vehementius eo tibi laborandum

est

est, quia in eandem cadere suspicionem collega vir clarissimus non potest: nihil horum scit, nihil suspicatur: bellum geritur in acie stat: de sanguine, & de spiritu decertat: ante prouinciam sibi decretam audiet, quam potuerit tempus ei rei datum suspicari. Vereor ne exercitus quoque nostri, qui non delectus necessitate, sed voluntarijs studijs se ad Remp. contulerunt, tardentur animis, si quicquam aliud nobis, nisi de instanti bello cogitatum putabunt. Quod si prouinciæ Consulibus expetendæ videntur, sicut sæpe multis clarissimis viris expetitæ sunt: reddite prius nobis Brutum, lumen & decus ciuitatis: qui ita conseruandus est. vt id signum, quod cœlo delapsum Vestæ custodijs continetur: quo saluo, salui sumus futuri. tunc vel in cœlum vos, si fieri poterit, nostris humeris tollemus: prouincias certe dignissimas vobis deligemus. nunc quod agitur agamus. agitur autem liberi ne viuamus an mortem obeamus: quæ certe seruituti anteponenda est. Quid si etiam affert tarditatem ista sententia ad Dolabellam persequendum? quando enim veniet Consul? an id expectemus, quo ne vestigium quidem Asiæ ciuitatum, atque vrbium relinquatur? At mittent aliquem de suo numero. valde mihi probari potest, qui paulo ante clarissimo viro priuato Imperium extra ordinem non dedi. At hominem dignum mittent: num P. Seruilio digniorem? aut eum quidem ciuitas non habet. Quod ergo ipse nemini putat dandum, ne a Senatu quidem, id ego vnius iudicio delatum comprobem? Expedito nobis homine, & parato P. C. opus est, & eo, qui imperium legitimum habeat: qui præterea autoritatem, nomen exercitum, perspectum animum in Rep. liberanda. Quis igitur is est? Aut M. Brutus, aut C. Cassius, aut vterque, decernetè plane, * sicut multa, Consulem alterum, amboue, ni Brutum collegissemus in Græcia, & eius auxilium ad Italiam ver-

gere, quam ad Asiam maluissemus:* non vt ex ea acie auxilium haberemus, sed vt ipsa acies subsidium haberet etiam transmarinum. Præterea p.c.M. Brutum retinet etiam nunc C. Antonius, qui tenet Apolloniam magnam vrbem, & grauem: tenet, opinor, Byllidem: tenet Amantiam: instat Epiro: vrget Oricum: habet aliquot cohortes, habet equitatum. hinc si Brutus erit traductus ad aliud bellū, Græciam certe amiserimus. Est autem etiam de Brundusio, atque illa ora Italiæ prouidendum. quāquam miror tandiu mirari Antonium. solet enim accipere ipse manicas, nec diutius obsidionis metum sustinere. quod si confecerit Brutus, & intellexerit plus se Reipub. profuturum, si Dolabellam persequatur, quam si in Græcia maneat: aget ipse per se se, vt adhuc quoque fecit: neque in tot incendijs, cum cōfestim succurrendum est, exspectabit Senatum. Nam & Brutus, & Cassius multis iam in rebus ipse sibi Senatus fuit, necesse est enim in tanta concursatione perturbationem rerum temporibus potius parere, quam moribus. nec enim nunc primum aut Brutus, aut Cassius salutem libertatemque patriæ, legem sanctissimam, & morem optimum iudicauit. Itaque si ad nos nihil referretur de Dolabella persequendo, tamen ego pro decreto putarem, cum essent tales virtute, autoritate, nobilitate * summi viri, quorum alterius iam motus nobis est exercitus, alterius auditus. Non igitur Brutus expectauit decreta nostra, cum studia nosset. neque enim est in prouinciam suam Cretam profectus: in Macedoniam alienam aduolauit: omnia sua putauit, quæ vos vestra esse velletis: legiones conscripsit nouas, excepit veteres: equitatum ad se abduxit Dolabellæ, atque eum nondum tanto parricidio oblitum: hostem sua sententia iudicauit: nam ni ita esset, quo iure equitatum a Consule abduceret? Quid C. Cassius pari magnitudine animi

&

& consilij præditus, nonne eo ex Italia consilio profectus est, vt prohiberet Syria Dolabellã? qua lege? quo iure? eo, quod Iupiter ipse sanxit, vt omnia quæ reip. salutaria essent, legitima & iusta haberentur. Est enim lex nihil aliud, nisi recta, & a numine deorũ tracta ratio, imperãs honesta, prohibens cõtraria. Huic igitur legi paruit Cassius, cũ est in Syriam profectus, alienam prouinciã, si homines legibus scriptis vterentur: his vero oppressis, suã, lege naturæ. Sed vt ex vestra quoq; autoritate firmetur, censeo: C. V M P. Dolabella, quiq; eius crudelissimi, & teterrimi facinoris ministri, socij, adiutores fuerũt, hostes pop. Rom. a Senatu iudicati sint, cũq; Senatus P. Dolabellã bello persequendũ censuerit, vt is, qui omnia deorũ hominũq; iura nouo, inaudito, inexpiabili scelere polluerit, nefarioq; patriæ se parricidio obstrinxerit, pœnas dijs, hominibus meritas, debitasq; persoluat: Senatui placere C. Cassium Procõsulẽ prouinciã Syriam obtinere, vti qui eam optimo iure prouinciã obtinuerit: eũq; a Q. Martio Crispo Proconsule, L. Statio Mureo Proconsule, A. Allieno Legato exercitus accipere, eosq; ei tradere: cumq; his copijs, & si quas præterea parauerit, bello P. Dolabellam terra marique persequi: eius belli gerẽdi causa, quibus ei videatur, naues, nautas, pecunias, cæteraque, quæ ad bellum gerendum pertineãt, vt imperandi in Syria, Asia, Bythinia, Ponto, ius potestatemque habeat: vtque quancunque in prouinciã eius belli gerendi causa aduenerit, ibi maius imperium C. Cassij Procos. sit, quam eius erit, qui eam prouinciam obtinebit, cum C. Cassius Procos. in eã prouinciam venerit, Regem Deiotarum patrem & regem Deiotarum filium, si vt multis bellis sæpenumero imperium populi Roma. iuuerint, item C. Cassium procõsulem copijs suis opibusque iuuissent, Senatui populoque Romano gratum esse facturos: idem si ceteri Reges Tetrarchæ

Dynastæque fecissent, S.P.Q.R. eorum officij non immemorem futurum, vtique C. Pansa, A. Hirtius Consules, alter ambone, si eis videretur, Repub. recuperata, de prouincijs Consularibus, Prætorijs, ad hunc ordinem primo quoque tempore referant: interea prouinciæ ab ijs, quibus obtinentur, obtineantur, quoad cuique ex s.c. successum sit. Hoc S. consulto ardentem inflammabitis, & armatum armabitis Cassium. nec enim animum eius potestis ignorare, nec copias. animus is est, quem videtis: copiæ, quas audistis, fortis, & constantis viri, qui ne viuo quidem Trebonio Dolabellæ latrocinium in Syriam penetrare siuisset. Alienus familiaris, & necessarius meus post interitum Trebonij profectus, ne dici quidem se Legatum Dolabellæ volet. Est Q. Cæcilij Bassi priuati illius quidem, sed fortis, & præclari viri, robustus & victor exercitus. Deiotari regis & patris, & filij, & magnus, & nostro more instructus exercitus: summa in filio spes, summa ingenij indoles, summaque virtus. quid dicam de patre? cuius beneuolentia in populum Romanum est ipsius æqualis ætati: qui non solum socius Imperatorum nostrorum fuit in bellis, sed etiam dux copiarum suarum. quæ de illo viro Sylla, quæ Muræna, quæ Seruilius, quæ Lucullus, quam ornate, quam honorifice, quam grauiter sæpe in senatu prædicauerunt! Quid de Cn. Pompeio loquar? qui vnum Deiotarum in toto orbe terrarum ex animo amicum vereque beneuolum, vnum fidelem pop. Rom. iudicauit. Fuimus Imperatores super ege, & M. Bibulus in propinquis finitimisque prouincijs: ab eodem Rege adiuti sumus, & equitatu, & pedestribus copiis, secutum est hoc acerbissimum, & calamitosissimum ciuile Bellum: in quo quid faciendum Deiotaro? quid omnino rectius fuerit, dicere non est necesse, præsertim, cum contra, ac Deiotarus sensit, victoria belli iudicauerit. quo in bello si fuit e-

ror, communis ei fuit cum Senatu: sin recta sententia, ne victa quidem causa vituperanda est. Ad has copias accedent alij Reges, etiam delectus accedent. neque vero classes deerunt: tanti Tyrij Cassium faciunt: tanti eius in Syria nomen, atque Phœnicia est. Paratum habet Imperatorem C. Cassium P.C. Respublica contra Dolabellam, nec paratum solum, sed peritum, atque fortem. magnas ille res gessit ante Bibuli summi viri aduentum, cum Parthorum nobilissimos duces, magnas copias fudit, Syriamque immani Parthorum impetu liberauit. maximam eius, & singularem laudem prætermitto. cuius enim prædicatio nondum omnibus grata est, hanc memoriæ potius, quam vocis testimonio conseruemus. * Animaduerti P. C. dici iam a quibusdam, exornari etiam nimium a me Brutum, nimium Cassium ornari: Cassio vero sententia mea dominatum, & principatum dari. Quos ego orna? nempe eos, qui ipsi sunt ornamenta Reip. Quid D. Brutum, nonne omnibus sententiis semper ornaui? num igitur reprehenditis? An Antonius potius ornarem, non modo suarum familiarum, sed pop. Rom. nominis probra, atque dedecora? an Censorinum ornem in bello hostem, in pace sectorem? an cetera ex eodem latrocinio naufragia colligam? Ego vero istos otij, concordiæ, legum, iudiciorum, libertatis inimicos tantum abest vt ornem, vt effici non possit, quin eos tam oderim, quam Rempub. diligo. Vide, inquit, ne veteranos offendat. hoc enim vel maxime exaudio. Ego autē veteranos tueri debeo: sed hos, quibus sanitas est, certe timere non debeo: eos veteranos, qui pro Republica arma ceperunt, secutique sunt * C. Cæsarē auctoritate beneficiorum paternorum, hodieq; Remp. defendunt cum magno periculo, non tueri solum, sed etiam augere commodis debeo: qui autem quieſcunt, vt VII. & VIII. legio in magna gloria, & laude

ponendos puto: comites vero Antonij, qui post-
quam beneficia Cæsaris conculerunt, Consulem
designatum obsident, huic vrbi ferro, igniq; mini-
tantur, Saxæ se & Caphoni tradiderunt, ad facinus
prædamq; natis, num quis est qui tuendos putet?
ergo aut boni sunt, quos etiam ornare: aut quieti,
quos conseruare debemus: aut impij, quorũ contra
furorẽ & bellum & iusta arma suscepimus. Quorum
igitur veteranorum animos ne offendamus, vere-
mur? eorumne, qui Brutum obsidione cupiunt li
berare? quibus cum Bruti salus chara sit, qui pos-
sunt Cassij nomen odisse? an eorum, qui vtrisq; ar-
mis vacant? non vereor ne acerbus ciuis quisquam
istorum sit, qui otio delectantur. Tertio vero generi
non militum veteranorum, sed importunissimorum
hostium cupio quam acerbissimum dolorem inure-
re. quamquam P. C. quousque dicemus sententias
veteranorum arbitratus? quod eorum tantum fa-
stidium est, quæ tanta arrogantia, vt ad arbitrium
eorum Imperatorem etiam delegamus? Ego autẽ
(dicendum est enim P.C. quod sentio) non tam ve-
teranos intuendos nobis arbitror, quam quid ti-
rones milites, flos Italiæ, quid nouæ legiones ad li-
berandum patriam paratissimæ, quid cuncta Italia
de vestra grauitate sentiat. nihil enim semper flo-
ret: ætas succedit ætati: diu Legiones Cæsaris vi-
guerunt, nunc vigent Pansæ, vigent Hircij, vigent
Cæsaris filij, vigent Planci: vincunt numero, vincũt
ætatibus, nimirum etiam autoritate vincunt. id e-
nim bellum gerũt, quod ab omnibus gentibus pro-
batur. Itaque his præmia promissa sunt: illis perso-
luta. fruãtur illi suis: persoluantur his, quæ spospon-
dimus. id enim deos immortales spero æquissimum
iudicare. Quæ cum ita sint, eam quam dixi senten-
tiam, vobis P.C. censeo comprobandam.

IN

IN M. ANTONIVM PHILIPPICA XII.

ORATIO LV.

ESTI minime decere videtur P.C. falli, decipi, errare eum, cui vos maximis sæpe de rebus assentiamini: consolor me tamen, quoniam vobiscum pariter, & vna cum sapientissimo Consule erraui. Nam cum duo Consulares spem honestæ pacis nobis attulissent, quod erant familiares M. Antonij, quod domestici, nosse aliquod eius vulnus, quod nobis ignotum esset, videbantur. apud alterum vxor, liberi: alter quotidie literas mittere, accipere, aperte fauere Antonio. His subito hortari ad pacem, quod iamdiu non fecissent, non sine causa videbantur. accessit Consul hortatur. At quis Consuli si prudentiam quærimus, qui minime falli posset: si virtutem, qui nullam pacem probaret, nisi Antonio cedente, atque victo: si magnitudinem animi, qui præferret mortem seruituti. Vos autem P.C. non tam immemores vestrorum grauissimorum decretorum videbamini, quam spe allata deditionis, quam amica pacem appellare mallent, de imponendis, non de accipiendis legibus cogitari. Auxerat autem meâ quidē spem, credo item vestram, quod domum Antonij afflictā: mœstitia audiebam, lamentari vxorem. hinc etiam fautores Antonij, quorū in vultu habitāt oculi mei, tristiores videbam. Quod si non ita est, cur a Pisone, & a Caleno potissimū, cur hoc tēpore, cur tā improuiso, cur tā repente pacis est facta mētio? Negat Piso se scire, negat audisse quicquam: negat Calenus

rem vllam nouam allatam esse. atque id nunc negant. posteaquam nos pacificatoria legatione implicatos putant. Quid ergo opus est nouo consilio, si in re nihil omnino noui est? Decepti, decepti, inquam, sumus Patres conscripti: Antonij est acta causa ab amicis eius, non publica. quod videbam equidem, sed quasi per caliginem perstrinxerat aciem animi Bruti salus. Quod si in bello dari vicarij solerent, libenter me, vt D. Brutus emitteretur, pro illo includi paterer. Atqui hac voce Q. Fusij capti sumus: Ne si a Mutina quidem recesserit, audiemus Antonium? ne si in Senatus potestate futurum se dixerit? durum videbatur, itaque fracti sumus: cessimus. recedit igitur a Mutina? nescio. paret Senatui? credo, inquit, Calenus, sed ita, vt teneat dignitatem. Valde vobis hercule laborandum est P. C. vt vestram dignitatem amittatis, quæ maxima est: Antonij, qua neque est vlla, neque esse potest, retineatis. vt eam per vos recuperet, quam per se perdidit. Si iacens id nobiscum ageret, audirem fortasse: quanquam (sed hoc malo dicere) audirem instanti resistendum est, aut concedenda vna cum dignitate libertas. At non est integrum, constituta legatio est. Quid autem integrum non est sapienti, quod restitui potest? cuiusuis est hominis errare: nullius, nisi insipientis, perseuerare in errore. Posteriores enim cogitationes (vt aiunt) sapientiores solent esse. discussa est illa caligo, quam paulo ante dixi: diluxit, patet, videmus omnia, neque per nos solum, sed admonemur a nostris. Attendistis paulo ante, præstantissimi viri quæ esset oratio. Mœstam, inquit, domum offendi, coniugem, liberos. admirabantur boni viri, accusabant amici, quod spe pacis legationem suscepissem. nec mirum P. Seruili tuis enim verissimis grauissimisque sententijs omni est non dico dignitate, sed etiam spe salutis spoliatus Antonius. ad eum ire te legatum

gatum quis non miraretur? de me experior cuius idem consilium, quod tuum, sentio quam reprehendatur. nos reprehendimur soli? quid? vir fortissimus Pansa sine causa tam accurate paulo ante locutus est tandiu? quid egit, nisi vti falsam a se suspicionem depelleret? vnde autem est ista suspicio? ex pacis patrocinio repentino, quod subito suscepit, eodem captus errore, quo nos. Quod si est eratum P. C. spe falsa, atque fallaci, redeamus in viam: optimus est portus pœnitenti mutatio consilij. Quid enim per deos immortales potest Reipublicæ prodesse nostra legatio? prodesse dico? quid si etiã obfutura est? obfutura? quid si etiam nocuit? an vos acerrimam illam, & fortissimam populi Romani libertatis recuperandæ cupiditatem, non imminutam ac debilitatem putatis legatione pacis audita? quid municipia censetis? quid colonias? quid cunctam Italiam? futuram eodem studio, quo contra commune incendium exarserat? an non putamus fore, vt eos pœniteat professos esse, & præ se tulisse odium in Antonium, qui pecunias polliciti sunt, qui arma, qui se totos & animis, & corporibus in salutem Reipub. contulerunt? Quemadmodum vestrum consilium hoc Capua probabit, quę temporibus his Roma altera est? illa impios ciues iudicauit, eiecit, exclusit, illi, illi inquam, vrbi fortissime conanti, e manibus est ereptus Antonius. Quid? legionum nostrarum neruos nonne his consilijs incidimus? quis est enim, qui ad bellum inflammato animo sit futurus spe pacis oblato? ipsa illa Martia, cælestis & diuina legio, hoc nuntio langueſcet, & mollietur, atque illud pulcherrimum nomen Martium amittet: excident gladij: fluent arma de manibus. Senatum enim secuta non arbitrabitur se grauiore odio debere esse in Antonium, quam senatum. Pudet huius legionis, pudet Quarte, quæ pati virtute nostram auctorit. tem probans,

non vt Consulem, & Imperatorem suum, sed vt hostem & oppugnatorem patriæ reliquit Antonium: pudet optimi exercitus, qui coniunctus est ex duobus, qui iam lustratus, qui profectus ad Mutinam est: qui si pacis, id est, timoris nostri nomen audierit, vt non referat pedem, subsistet certe quis enim reuocante, & receptui canente Senatu properet dimicare? Quid autem hoc iniustius, quam nos inscientibus ijs, qui bellū gerunt, de pace decernere? nec solum inscientibus, sed etiam inuitis? Ah vos A. Hircium præclarissimum Consulem, C. Cæsarē deorum beneficio natum ad hæc tempora, quorū epistolas spem victoriæ declarantes in manu teneo, pacem velle censetis? vincere illi expetunt: pacis; dulcissimū & pulcherrimū nomē, non pactione, sed victoria concupierunt. Quid? Galliā quo tandē animo hanc rem auditurā putatis? illa enim huius belli propulsandi, administrādi, sustinendi, principatū tenet? Gallia D. Bruti nutum ipsum, ne dicā Imperiū secuta, armis, viris, pecunia, belli principia firmauit: eadē crudelitati M. Anto. suū totū corpus obiecit: exhauritur, vastatur, vritur omnis: quo animo belli patitur iniuriam, dummodo repellat periculū seruitutis. Et vt omittam reliquas partes Galliæ (nam sunt omnes pares) Patiuini alios excluserunt, alios ciecerunt missos ab Antonio: pecunia, militibus, &, quod maxime deerat, armis nostros duces adiuuerūt. fecerūt idem reliqui, qui quondā in eadē causa erāt, & propter multorū annorū iniurias alienati a Senatu putabantur: quos minime mirū est cōmunicata cum his rep. fideles esse, qui etiam expertes eius fidem suam semper præstiterunt. His igitur omnibus victoriā sperantibus pacis nomen afferemus, id est, desperationē victoriæ? Quid si ne potest quidē vlla esse pax? quæ enim est cōditio pacis, in qua ei, cū quo pacē facias, nihil concedi potest? Multis rebus a nobis est inuitatus ad pacē Antonius: bellū tamen

tamen maluit. missi Legati repugnāte me: sed tamē missi: delata mādata: nō parui. denūtiatū est, ne Brutū obsideret, a Mutina discederet: oppugnauit etiā vehemētius, & ad eū Legatos de pace mittemus, qui pacis nuntios repudiauit? verecundiorēne corā putamus in postulādo fore, quā fuerit tū, cum misit mandata ad Senatum? atqui tum ea petebat, quæ videbantur improba omnino, sed tamē aliquo modo posse cōcedi, nondū erat vestris tā grauissimis, tamq; multis iudicijs, ignominijsq; cōcitus: nunc ea petit, quę dare nullo modo possumus, nisi prius volumus nos bello victos conficeri. Senatusconsulta falsa relata ab eo iudicauimus: num ea vera possumus iudicare? Leges statuimus per vim, & cōtra auspicia latas, ijsq; nec populū, nec plebem teneri: nū eas restitui posse censetis? Sestertiū septies millies auertisse Antonium pecuniæ publicæ iudicauistis: num fraude poterit carere peculatus? Immunitates ab eo, ciuitates, sacerdotia, regna vænierunt: nū figentur rursus eæ tabulæ, quas vos decretis vestris refixistis? Quod, si ea, quæ decreuimus, obruere volumus, num etiam memoriam rerum delere possumus? quando eius obliuiscetur vlla posteritas, cuius scelere in hac vestitus fœditate fuerimus? vt Cēturionum legionis Martiæ Brundusij profusus sanguis eluatur, num elui prædicatio crudelitatis poterit? vt media præteream, quæ vetustas tollet operum circa Mutinam tetra monimenta, sceleris indicia, latrocinijq; vestigia? Huic igitur impuro uno atq; impuro parricidæ, quid habemus per deos immortales, quod remittamus? an Galliam vltimā & mercitū? quid est aliud, quā nō pacē facere, sed differre bellū? nec solū* prorogare bellū, sed cōcedere etiā victoriā? An ille nō vicerit, quacunque conditione in hanc vrbem cum suis armis venerit? Nunc omnia tenemus: autoritate valemus plurimum: absūt tot perditi ciues nefariū secuti ducē: tamē eorū

non vt Consulem, & Imperatorem suum, sed vt hostem & oppugnatorem patriæ reliquit Antonium: pudet optimi exercitus, qui coniunctus est ex duobus, qui iam lustratus, qui profectus ad Mutinam est: qui si pacis, id est, timoris nostri nomen audierit, vt non referat pedem, subsistet certe quis enim reuocante, & receptui canente Senatu properet dimicare? Quid autem hoc iniustius, quam nos inscientibus ijs, qui bellũ gerunt, de pace decernere? nec solum inscientibus, sed etiam inuitis? Ah vos A. Hircium præclarissimum Consulem, C. Cæsarẽ deorum beneficio natum ad hæc tempora, quorũ epistolas spem victoriæ declarantes in manu teneo, pacem velle censetis? vincere illi expetunt: pacisq; dulcissimũ & pulcherrimũ nomẽ, non pactione, sed victoria concupierunt. Quid? Galliã quo tandẽ animo hanc rem auditurã putatis? illa enim huius belli propulsandi, administrãdi, sustinendi, principatũ tenet? Gallia D. Bruti nutum ipsum, ne dicã Imperiũ secuta, armis, viris, pecunia, belli principia firmauit: eadẽ crudelitati M. Anto. suũ totũ corpus obiecit: exhauritur, vastatur, vritur omnis: quo animo belli patitur iniuriam, dummodo repellat periculũ seruitutis. Et vt omittam reliquas partes Galliæ (nam sunt omnes pares) Patiuini alios excluserunt, alios eiecerunt missos ab Antonio: pecunia, militibus, &, quod maxime deerat, armis nostros duces adiuuerũt. fecerũt idem reliqui, qui quondã in eadẽ causa erãt, & propter multorũ annorũ iniurias alienati a Senatu putabantur: quos minime mirũ est cõmunicata cum his rep. fideles esse, qui etiam expertes eius fidem suam semper præstiterunt. His igitur omnibus victoriã sperantibus pacis nomen afferemus, id est, desperationẽ victoriæ? Quid si ne potest quidẽ vlla esse pax? quæ enim est cõditio pacis, in qua ei, cũ quo pacẽ facias, nihil concedi potest? Multis rebus a nobis est inuitatus ad pacẽ Antonius: bellũ tamen

tamen maluit. missi Legati repugnāte me: sed tamē missi: delata mādata: nō parui. denūtiatū est, ne Brutū obsideret, a Mutina discederet: oppugnauit etiā vehemētius, & ad eū Legatos de pace mittemus, qui pacis nuntios repudiauit? verecundiorēne corā putamus in postulādo fore, quā fuerit tū, cum misit mandata ad Senatum? atqui tum ea petebat, quæ videbantur improba omnino, sed tamē aliquo modo posse cōcedi, nondū erat vestris tā grauissimis, tamq; multis iudicijs, ignominijsq; cōcussus: nunc ea petit, quę dare nullo modo possumus, nisi prius volumus nos bello victos conficeri. Senatusconsulta falsa relata ab eo iudicauimus: num ea vera possumus iudicare? Leges statuimus per vim, & cōtra auspicia latas, ijsq; nec populū, nec plebem teneri: nū eas restitui posse censetis? Sestertiū septies millies auertisse Antonium pecuniæ publicæ iudicauistis: num fraude poterit carere peculatus? Immunitates ab eo, ciuitates, sacerdotia, regna vænierunt: nū figentur rursus eæ tabulæ, quas vos decretis vestris refixistis? Quod, si ea, quæ decreuimus, obruere volumus, num etiam memoriam rerum delere possumus? quando eius obliuiscetur vlla posteritas, cuius scelere in hac vestitus fœditate fuerimus? vt Centurionum legionis Martiæ Brundusij profusus sanguis eluatur, num elui prædicatio crudelitatis poterit? vt media præteream, quæ vetustas tollet operum circa Mutinam tetra monimenta, sceleris indicia, latrocinijq; vestigia? Huic igitur impuro atq; impuro parricidæ, quid habemus per deos immortales, quod remittamus? an Galliam vltimā & exercitū? quid est aliud, quā nō pacē facere, sed differre bellū? nec solū* prorogare bellū, sed cōcedere etiā victoriā? An ille nō vicerit, quacunque conditione in hanc vrbem cum suis armis venerit? Nunc omnia tenemus: autoritate valemus plurimum: abiit tot perditi ciues nefariū secuti ducē: tamē eorū

ora, sermones, qui ex eo numero in vrbe relicti sunt, ferre non possumus? quid censetis, cum tot vno tempore irruperint? nos arma posuerimus, illi non deposuerint? nonne vos vestris cõsilijs in victus perpetuũ fore? Ponite ante oculos M. Antonium Consularem: sperantem Consulatum Lucium adiungite: supplete cæteros, neque nostri ordinis solum honores & imperia meditantes: nolite ne Tirones quidem Numisios, & Mustelas, Saxasue contemnere. cum his facta pax, non erit pax, sed pactio seruitutis. L. Pisonis amplissimi viti præclara vox a te nos solum in hoc ordine Pansa, sed etiam in concione iure laudata est. Excessurum se ex Italia dixit, deos penates, & sedes patrias relicturum, si (quod absit omen auerterent) Rempublicam oppressisset Antonius. Quæro igitur a te Piso, nonne oppressam Rempublicam putes, si tot, tã impij ciues, tam audaces, tã facinorosi recepti sint? quos nondum tantis parricidijs contaminatos vix ferebamus, hos nunc omni scelere cooperitos, tolerabiles censes ciuitati fore? Aut isto tuo mihi crede consilio erit vtendum, vt cedamus, abeamus, vitam inopem, & vagam prosequamur: aut seruices latronibus dandæ, atque in patria cadendum est. Vbi sunt C. Pansa illæ cohortationes pulcherrimæ tuæ, quibus a te excitatus Senatus, inflammatus populus Rom. non solum audiuit, sed etiam didicit, nihil esse homini Romano fœdius seruitute? Idcircõne saga sumpsimus, arma cepimus, inuentutem omnem ex tota Italia * exciuimus, vt de exercitu florentissimo, & maximo Legati ad pacem mitterentur, si postulandam, quid timemus? si accipiendam, cur non roganmur? in hac ego legatione sim? aut ad id consilium admisceat, in quo, ne si dissensero quidem a cæteris, sciturus populus Romanus sit. Ita fiet, vt si quid remissum, aut concessum sit, meo semper periculo peccet Antonius, cum ei peccandi potestas a me concessa

deatur.

deatur. Quod si habenda cum Antonij latrocinio pacis ratio fuit, mea tamen persona ad istam pacem conciliandam minime fuit diligenda. ego nunquam Legatos mittendos censui: ante Legatorum reditum ausus sum dicere, Pacem ipsam si afferrent, quoniam sub nomine pacis bellum lateret, repudiandam: ego princeps sagorum: ego semper illum hostem appellaui, cum alij aduersarium: semper hoc bellum, cum alij tumultum. nec hæc in Senatu solum. eadem ad populum semper egi: nec solum in ipsum, sed in eius socios facinorum ministros & præsentes, & eos, qui vna tunt: in totam denique M. Antonij domum tum semper inuectus. Itaque vt alacres, & læti spe pacis oblata inter se impij ciues, quasi vicissent, gratulabantur: sic me iniquum eiurabant, de me querebantur. diffidebant etiam Seruilio: memineranteius sententiis confixum Antonum: L. Cæsarem fortem quidem illum & constantem Senatorem, auunculum tamen, Calenum procuratorem, Pisonem familiarem, te ipsum Pansa vehementissimum & fortissimum Consulem, factum iam putant leniorem: non quod ita sit, aut esse possit, sed mentio facta a te pacis suspicionem multis attulit immutatæ voluntatis. Inter has personas me interiectum amici Antonij molestè ferunt: quibus gerendus mos est, quoniam semel liberales esse cœpimus. proficiscantur Legati optimis omnibus: sed ij proficiscantur, in quibus non offendatur Antonius. Quod si de Antonio non laboratis, mihi certe P. C. consulere debetis, pascite oculis saltem meis & aliquam veniam iusto dolori date. quo enim aspectu videre potero (mitto hostem patriæ: ex quo mihi odium in illum commune vobiscum est) quomodo aspiciam mihi vni crudelissimum hostem, vt declarant de me eius acerbissimæ conciones? Adeone me ferreum putat, vt cum eo congredi, aut illum aspicere possim,

qui nuper cum in concione donaret eos, qui ei de parricidis audaciſſimi videbantur, mea bona donare ſe dixit. Petiſſio Vrbinati, qui ex naufragio luculenti patrimonij ad hæc Antoniana ſaxa proiectus eſt. An L. Antonium aſpicere potero, cuius ego crudelitatem effugere non potuiſſem, niſi me mœnibus & portis, & ſtudio municipij mei defendiſſem? Atque idem hic Myrmillo Aſiaticus, latro Italiæ, collega Lentonis, & Nuculæ, cum Aquilæ primipili nummos aureos daret, de meis bonis ſe dare dixit. ſi enim de ſuis dixiſſet, ne Aquilam quidem ipſum crediturum putauit. Non ferent, inquam, oculi Saxam, Caphonem, non duos Prætores, non Trib. plebis, non duos deſignatos Tribunos, non Beſtiam, non Treb ellium, non Plancum, non poſſum animo æquo videre tot, tam importunos, tam ſceleratos hoſtes: nec id ſit faſtidio meo, ſed charitate reipublicæ. Sed vincam animum, mihiq; imperabo: dolorem iuſtiſſimum, ſi non potero frangere, occultabo. quidſ vitæ cenſetiſne me habendam mihi aliquam eſſe rationem? quę mihi quidem minime chara eſt, præſertim cum Dolabella fecerit, vt optanda mors eſſet, modo ſine cruciatu, atq; tormentis: vobis tamen & populo Romano vilis eſſe ſpiritus meus non debet. is enim ſum, niſi forte me fallo, qui vigilijs, curis, ſententijs, periculis etiam, quæ plurima adij propter acerbiſſimum omniũ in me odium impiorum, perfecerim, vt non obſtarent reipublicę, ne quid arrogantius videar dicere. Quod cum ita ſit, nihilne mihi de periculo meo cogitandum putatis? hic cum in vrbe eſſem ac domi, tamen multa ſæpe tentata ſunt, vbi me non ſolum amicorum fidelitas, ſed etiam vniuerſę ciuitatis oculi cuſtodiunt. quid cenſetis, cum iter ingreſſus ero, longum præſertim, nullaſne inſidias pertimeſcẽdas? Tres viæ ſunt ad Mutinam, quò feſtinat animus, vt quam primũ illud pignus libertatis populi Rom.

D

D. Brutũ aſpicere poſſim: cuius in complexu libẽter extremũ vitæ ſpiritum ediderim, cum omnes actiones horũ mẽſium, omnes ſententiæ meæ peruenerint ad eũ exitũ, qui mihi fuit propoſitus tres ergo, vt dixi, viæ: a ſupero mari, Flaminia: ab infero, Aurelia: media, Caſſia. Nunc quæſo attendite, num aberret a coniectura ſuſpicio periculi mei. Hetruriam diſcriminat Caſſia. ſcimuſne igitur Panſa, quibus nũc in locis, ſit Lentonis Ceſenij Septemuiralis autoritas? nobiſcũ nec animo certe eſt, nec corpore. ſi autem aut domi eſt, aut non longe a domo, certe in Hetruria eſt, id eſt, in via. Quis igitur mihi præſtat, Lentonem vno capite eſſe contentũ? Dic mihi præterea Panſa, Vẽtidius vbi ſit? cui fui ſemper amicus, atque quã ille reipub. bonis; omnibus tam aperte eſt factus inimicus. Poſſum Caſſiã vitare, tenere Flaminium. quid ſi Anconã, vt dicitur, Vẽtidius venerit, poterone Ariminum tuto accedere? Reſtat Aurelia. hic quidem etiam præſidia habeo. poſſeſſiones enim ſunt P. Clodij: tota familia occurret. hoſpitio inuitabit propter familiaritatem notiſſimam. Hiſce egõ me vijs cõmittã, qui Terminalibus nuper in ſuburbium, vt eodẽ die reuerterer, ire nõ auſus ſim? domeſticis me parietibus vix tueor ſine amicorum cuſtodijs. Itaq; in vrbe, ſi ſic licebit, manebo. hæc mea ſedes eſt, hæc vigilia, hæc cuſtodia, hoc præſidium ſtatiuum. teneant alij caſtra, regna, res bellicas, * fuderint hoſtem: nos vt dicimus, ſemperq; fecimus, vrbem, & res vrbanas vobiſcum pariter tuebimur. Neq; vero recuſo munus hoc: quanquam populũ Rõ video pro me recuſare. nemo me minus timidus, nemo cautior. res declarat. vigeſimus annus eſt, cũ omnes ſcelerati me vnũ petunt. itaq; ipſi, ne dicam mihi, populo Rom. pœnas dederunt, me ſaluũ adhuc reſp. cõſeruauit ſibi. Timide hoc dicã: ſcio. n. quid ijs homini accidere poſſe: verũtamẽ ſemel * circũceſſus lectis valẽtiſſimorũ hominũ viribus cecidi ſciẽs,

vt honestissime surgere possem. Possumne igitur satis videri cautus, satis prouidus, si me huic itineri tã infesto, tãq; periculoso commiseros gloriã in morte debent ij qui in rep. versantur, nõ culpæ reprehensionem, & stultitiæ vituperationem relinquere. Quis bonos non luget mortem Trebonij? quis non dolet interitum talis & ciuis & viri? At sunt, qui dicant (dure illi quidem, sed tamen dicunt) minus dolendum, quod ab homine impuro, nefarioque non cauerit, etenim qui multorum custodem se profiteatur, cum sapientes sui primum capitis aiunt custodem esse oportere. Cum septus sis legibus, & iudiciorum metu, non sunt omnia timenda, neq; ad omnes insidias præsidia quærenda. quis enim audeat luci, quis in militari via, quis bene comitatum, quis illustrem aggredi? Hæc neque hoc tempore, neque in me valent, non modo enim pœnam non extimescet, qui mihi vim attulerit, sed etiam gloriam sperabit a latronum gregibus, & præmia. Hæc ego in vrbe prouideo: facilis est circunspectus, vnde exeam, quo progrediar, quid ad dextram, quid ad sinistram sit. num idem in Apennini tramitibus facere poteros? in quibus etiamsi non erunt insidiæ, quę facillime esse poterunt, animus tamen erit solicitus, vt mihi possit de officiis legationis attendere. Sed effugi insidias: perrupi Apenninum. nempe in Antonij congressum, colloquiumque veniendum est quinam locus capietur? si extra castra, cæteri viderint, ego mortem actutum futuram puto. noui hominis furorem, noui effrænatam violentiam. Cuius acerbitas morum, immanitasq; naturæ, ne vino quidem permista temperari solet, hic ira dementiaq; inflammatus, adhibito fratre Lucio tetterima bellua, numquam profecto a me sacrilegas manus, atq; impias abstinebit. Memini colloquia, & cum acerrimis hostibus, & cum grauissime dissentientibus ciuibus, Cn. Pompeius Sexti filius Consul me præ-

sente

sente, cum essem tiro in eius exercitu, cum P. Vestio Scatone duce Marsorum inter bina castra collocutus est. quo quidem memini Sex. Pompeium fratrem Consulis ad colloquium ipsum Roma venire, doctum virum, atque sapientem: quem Scato cum salutasset, Quem te appellem? inquit. at ille, Voluntate hospitem, necessitate hostem. Erat in illo colloquio æquitas: nullus timor, nulla suberat suspicio, mediocre etiam odium, non enim vt eriperent nobis socij ciuitatem, sed vt in eam reciperentur, petebant. Sylla cum Scipione inter Cales, & Theanum, cum alter nobilitatis florem, alter belli socios adhibuisset, de auctoritate Senatus, de suffragijs populi, & de iure ciuitatis, legis inter se conditiones contulerunt. non tenuit omnino colloquium illud fidem: a vi tamen, periculoq; abfuit. Possumusne igitur in Antonij latrocinio æque esse, vt hi? non possumus: aut si cæteri possunt, me posse diffido. Quod si non extra castra congrediemur, quæ ad colloquium castra fumentur? in nostra ille numquam veniet, multo minus nos in illius, reliquum est, vt & accipiant & remittantur postulata per literas. ergo erimus in castris. mea ad omnia postulata vna sententia: quam, cum hic vobis audientibus dixero, iste & rediisse me putatote. Legationem confecero: omnia ad Senatum mea sententia referam, quæcunq; postulabit Antonius: neque enim licet aliter, neque permissum est nobis ab hoc ordine, vt bellis confectis decem Legatis permitti solet more maiorum: neque vlla omnino a Senatu mandata accepimus. quæ cum agam in consilio, nonnullis, vt arbitror, repugnantibus, nonne metuendum est, ne imperita militum multitudo per me pacem dissuaderi putet? facite hoc meum consilium legiones nouas non improbare: nam Martiam, & Quartam nihil præter dignitatem, & decus comprobaturas esse certo scio. quid? veteranos non ve-

remur? nam timeri ne se ipsi quidem volunt. sed quonam modo accipient seueritatem meam? Multa enim falsa de me audierunt: multa ad eos improbi detulerunt. quorum commoda, vt vos optimi testes estis, semper sententia, autoritate, oratione firmaui: sed credunt improbis, credunt turbulentis, credunt suis. Sunt autem fortes illi quidē, sed propter memoriā rerum quas gesserunt pro populi Rō. libertate, & dignitate Reipub. nimis feroces, & ad suam vim omnia nostra consilia reuocantes. Horū ego cogitationes non vereor, impetum pertimesco. Hæc quoque pericula tanta si effugero, satisne tutum reditum putatis fore? Cum enim & vestra autoritate, & meo me more defendero, & meam fidem Reipub. constantiamq; præstitero, tum erunt mihi non hi solum, qui me oderunt, sed illi etiā qui inuident, extimescendi. Custodiatur igitur mea vita reip. eaque quoad vel dignitas, vel natura patietur, patriæ reseruetur: mors autem necessitatem habeat fati: aut si ante oppetenda est, oppetatur cū gloria. Hæc cum ita sint, etsi hanc legationem respub. vt leuissime dicam, non desiderat, tamen si tuto licebit ire, proficiscar. omnino p. c. totum huiusce rei consilium non periculo meo, sed vtilitate reipublicæ metiar, de qua mihi quoniam liberum est spatium, multum etiam atq; etiam considerandum puto, idque potissimum faciendum, quod maxime interesse reipub. iudicauero.

* * *

IN

IN M. ANTONIVM PHILIPPICA XIII.

ORATIO LVI.

PRINCIPIO huius belli P.C. quod cum impijs ciuibus, sceleratisq; suscepimus, timui ne conditio infidiosa pacis, libertatis recuperandæ studia restingueret. dulce enim nomen est pacis, res vero ipsa, cum iucunda, tum salutaris. Nam nec priuatos focos, nec publicas leges, nec libertatis iura chara habere potest, quem discordiæ, quem cædes ciuium, quem bellum ciuile delectat: eumque ex numero hominum eijciendum, ex finibus humanæ naturę exterminādū puto. Itaq; siue Sylla, siue Marius, siue vterque, siue Octauius, siue Cinna, siue iterum Sylla, siue alter Marius, & Carbo, siue quis alius ciuile bellum optauit, eum detestabilem ciuem reipub. natum iudico. Nam quid ego de proximo dicam? cuius acta defendimus, cum autorem ipsum iure cæsum fateamur. Nihil igitur hoc ciue, nihil hoc homine tetrius: si aut ciuis, aut homo habendus est, qui ciuile bellum concupiscit. Sed hoc primum videndum est P.C. cū omnibus ne pax esse possit, an sit aliquod bellū inexpiabile, in quo pactio pacis, lex sit seruitutis. Pacē cū Cæpione Sylla faciebat. nō erat desperandum, si conuenissent, fore aliquē tolerabilē statē ciuitatis. Cinna si concordiā cum Octauio cō firmare voluisset, *hominum in repub. sanitas remanere potuisset. Proximo bello si aliquid de summa grauitate Pompeius, multum de Cupiditate Cæsar dimusisset, & pacem stabilem, & aliquam rem-

pub. nobis habere licuisset. hoc vero quid est? cum Antonius pax potest esse? cum Censorino, Ventidio, Trebellio, Bestia, Nucula, Numatio, Lentone, Saxa? exempli causa paucos nominaui: genus infinitum, immanitatemque ipsi cernitis reliquorum. addite illa naufragia Cæsaris amicorum, Barbas, Cassios, Barbatios, Pollliones: addite Antonij collusores, & sodales. Eutrapelum, Melam, Cælium, Pontium, Crassitium, Tironem, Mustelam, Petusium: comitatum relinquo, duces nomino. huc accedunt Alaudæ, cæterique veterani, seminarium iudicum tertiæ decuriæ: qui suis rebus exhaustis, beneficijs Cæsaris deuoratis, fortunas nostras concupierunt. O fidam dexteram Antonij, qua ille plurimos ciues trucidauit: o ratum religiosumque fœdus, quod cum his fecerimus. hoc si Antonius violare conabitur. Lucij eum sanctitas a scelere reuocabit. Illis locus si in hac vrbe fuerit, vrbi ipsi locus non erit. Ora vobis eorum ponite P. C. ante oculos, & maxime Antoniorum incessum, aspectum, vultum, spiritum, latera tegentes alios, sequentes alios, alios, prægrediente amicos, quę vini anhelitum? quas contumelias fore censetis, minasq; verborum? nisi forte eos pax ipsa leniet: maximeque cum in hunc ordinem venerint, salutabunt benigne, comiter appellabunt vnumquemq; nostrum. Non recordamini per deos immortales quas in eos sententias dixeritis? acta Antonij rescidistis: leges refixistis, per vim, & contra auspicia latas decreuistis: totius Italiæ delectus excitastis: collegã & socium scelerũ omniũ, hostẽ iudicauistis, cum hoc quæ pax esse potest? Si esset exernus hostis, tamen id ipsum vix talibus factis posset aliquo modo. sed si maria, montes, regionũ magnitudines interessẽt, o dissesẽ, quẽ nõ videres? hi in oculis hærebunt, & cũ licebit, in fauchibus. quibus enim septis tã immanes belluas cõtinebimus? At in, ertus exitus belli est. Est omnino fortium

um virorũ, quales vos esse debetis, virtute præstare tantum, vt possint fortunæ culpam non extimescere, sed quoniam ab hoc ordine non fortitudo solum, verum etiam sapientia postulatur, quanquam videntur hæc non posse seiungi, seiungamus tamen: fortitudo dimicare iubet, iustum odium incendit, ad consi gendum impellit, vocat ad periculum. quid sapientia? cautioribus vtitur consilijs, in posterum prouidet, est omni ratione protectior. quid igitur censet? parendum est enim, atque id optimum iudicandum, quod sit sapientissime constitutum. si hoc præcipit, ne quid vita existimem antiquius, ne decernam capitis periculo, fugiam omne discrimẽ: quærã ex ea, etiã ne fuerit, cui mid fecero, seruiẽdũ. si annuerit, ne ego istã sapientiã, quamuis sit erudita, non audiam: sin responderit, tu vero ita vitam, corpusq; seruato, ita fortunas, ita rem familiarem, vt hæc posteriora libertate ducas, atque his vti velis, si liberare Rempublicam possis: nec pro his libertatem, sed pro libertate hæc proijcias, tanquam pignora iniuriæ: tum sapientiæ vocem audire videar, eique, vt deo, paream. Itaque si receptis illis, possumus esse liberi, vincamus odium, pacemque *potiamur:* sin liber viuis his, incolumibusque esse nullus potest, lætemur decertandi oblatam esse fortunam. aut enim illis interfectis fruemur victrice Repub. aut oppressa (quod omen auertat Iupiter) si non spiritu, at virtutis laude vincemus. At enim nos M. Lipidus Imperator, Pontifex Maximus, optime proximo ciuili bello de rep. meritus ad pacem adhortatur. Nullius apud me Patres conscripti auctoritas maior est, quam M. Lepidi, vel propter ipsius virtutem, vel propter familiæ dignitatem, accedunt eodem multa priuata, magna eius in me merita, ac mea quædam officia in illum, maximum vero eius beneficium numero, quod hoc animo in Rempub. est, quæ

mihi vita mea semper fuit charior. Nam cum Magnum Pompeium clarissimum adolescentem præstantissimi viri filium autoritate adduxit ad pacem, remque publicam fine armis maximo ciuilis belli periculo liberauit, tum me eius beneficio, plus quã pro virili parte obligatum puto. Itaque ei & honores decreui, quos potui amplissimos: in quibus vos mihi estis assensi: nec vnquam de illo & sperare optime, & loqui destiti: magnis & multis pignoribus M. Lepidum resp. obligatum tenet. *summa nobilitas est hominis, summi honoris, amplissimum sacerdotium, plurima vrbis ornamenta, ipsius, fratris, maiorumque monimenta, probatissima vxor, optatissimi liberi, res familiares cum ampla, tum castra a cruore ciuili. nemo ad eo ciuis violatus, multi beneficio & misericordia liberati. Talis igitur vir & ciuis opinione labi potest: voluntate a Repub. dissidere nullo pacto potest. Pacem vult M. Lepidus. præclare, si talem potest efficere, qualem nuper effecit: qua pace Cn. Pompeij filium resp. aspiciet, fuosque sinu complexuque recipiet: neque solum illum, sed cum illo seipsam sibi restitutam putabit. Hæc causa fuit, cur decerneretis statuam in rostris cum inscriptione præclara, cur absenti triumphum. quanquam enim magnas res bellicas gesserat, & triumpho dignas, non erat tamen ei tribuendum. quod nec L. Aemilio, nec Aemiliano Scipioni, nec superiori Africano, nec Mario, nec Pompeio, qui maiora bella gesserunt: sed quod silentio ciuile bellum contecerat, cum primum licuit, honores in eum maximos contulistis. Existimas ne igitur M. Lepide qualem Pompeium resp. habitura sit ciuem, tales futuros Antonios? in altero pudor, grauitas, moderatio, integritas in illis (& cum hos compello, prætereo illius ex grege latrocinij neminem) libidines, scelera, ad omne facinus immanis audacia. Deinde obsecro vos pa-

tre

tres conscripti. quis hoc vestrum non videt, quod fortuna ipsa, quæ dicitur cæca, vidit? saluis enim actis Cæsaris, quæ concordiæ causa defendimus, Pompeio sua domus patebit: eamque non minoris, quam emit Antonius, redimet: redimet, inquã, Cn. Pompeij domum filius. O rem acerbam. Sed hæc satis diu, multumque defleta sunt. Decreuistis tantam pecuniam Pompeio, quantam ex bonis patrijs in prædæ dissipatione inimicus victos redegisset. sed hanc mihi dispensationem pro paterna necessitudine, & coniunctione deposco, redimet hortos, ædes, vrbana quædam quæ possidet Antonius. nam argentum, vestem, * supellectilem vniuersam amittet æquo animo, quæ ille helluo dissipauit. Albanum, Firmianum, a Dolabella recuperabit, etiam ab Antonio Tusculanum. hique qui nunc Mutinam oppugnant, D. Brutum obsident, de Falerno anseres depellétur. Sunt alij plures fortasse: sed mea memoria dilabuntur: ego etiam eos dico, qui hostium numero nõ sunt, Pompeiana s possessiones, quanti emerint, filio reddituros. satis inconsiderati fuit, ne dicam audacis, rem vllam ex illis attingere. retinere veto quis poterit, clarissimo domino restituto? An is non reddet, qui domini patrimonium circumplexus, quasi thesaurum draco, Pompeij, seruus, libertus Cæsaris, agri Lucani possessiones occupauit? Atque illud septies millies, quod adolescenti p.c. spospondistis, ita describite, vt videatur a vobis Cn. Pompeij filius in patrimonio suo collocatus. Hæc Senatus: reliqua populus Romanus in ea familia, quam vidit amplissimam, prosequetur: in primis paternum Auguratus locum: in quo ego eum (vt quod a patre accepi, filio reddam) mea nominatione cooptabo. Vtrum igitur Augurem Iouis Optimi Maximi, cuius interpretes internuntijque constituti sumus, vtrum populus Roma, libentius sanciet, Pompeium, an Antonium? mihi quidem numine

deorum immortalium videtur hoc fortuna voluisse, vt actis Cæsaris firmis ac ratis, Cn. Pompeij filius posset & dignitatem, & fortunas patrias recuperare. Ac ne illud quidē silētio p.c. *prætermittendū puto, quod clarissimi viri Legati L. Paulus, Q. Thermus, C. Fannius, quorum habetis cognitam voluntatem in rem p. eamque perpetuam atque constantem, nuntiant, se Pompeij conueniendi causa diuertisse Massiliam, eumque cognouisse paratissimo animo, vt cum suis copijs iret ad Mutinam, ni veretur veteranorum animos offendere. est vero eius patris filius, qui sapienter faciebat non minus multa, quam fortiter. itaque intelligitis & animum ei præsto fuisse, nec consilium defuisse. Atque etiam hoc M. Lepido prouidendum est, ne quid arrogantius, quam mores eius ferunt, facere videatur. Si enim nos exercitu terret, non meminit illum exercitum Senatus populique Rom. atque vniuersæ reip. b. esse, non suum. At vti potest pro suo. quid tum? omniane viris bonis, quæ facere possunt, facienda sunt? etiam si turpia, si pernitiosa erunt, si facere omnino non licebit? Quid autem turpius, aut fœdius, aut quod minus deceat, quam contra Senatum, contra ciues, contra patriam exercitum ducere? quid vero magis vituperandum, quam id facere, quod non liceat? licet autem nemini contra patriam ducere exercitum: si quidem licere id dicimus, quod legibus, quod more maiorum institutisque conceditur. Neque enim quod quisque potest, id ei licet: nec si non obstatur, propterea etiam permittitur. tibi enim exercitum Lepide, tanquam maioribus tuis, patria pro se dedit: hoc tu arcebis hostem: fines Imperij propagabis: Senatui populoque Romano parebis, si quam ad aliam rem te forte traduxerit. Hæc si cogitas, M. Lepide, M. Lepidi Pontificis Maximi fueris pronepos: sin hominibus tantum licere iudicas, quantum possunt, vide

vide ne alienis exemplis, hisq; recentibus vti, quam antiquis & domesticis malle videare. Quod si auctoritatem interponis, sine armis, magis quidem laudo: sed vide ne hoc ipsum non sit necesse. Quanquam enim est tanta in te auctoritas, quanta debet in homine nobilissimo, tamen Senatus se ipse non contemnit: nec vero fuit vnquam grauior, constantior, fortior. incensi omnes rapimur ad libertatem recuperandam: non potest vllius auctoritate tantus Senatus populique Romani ardor extingui: odimus: irati pugnamus: extorqueri de manibus arma non possunt: receptui signum, aut reuocationem a bello audire non possumus: speramus optima: pati vel difficillima malumus, quam seruire. Cæsar confecit inuictum exercitum: duo fortissimi Consules adsunt cum copijs: L. Planci cos. designati varia, & magna auxilia non desunt: de D. Bruti salute certatur: vnus furiosus gladiator cum teterrimorũ latronũ manu, contra patriã, cõtra deos penates, contra aras, & focos, contra quatuor cõsules gerit bellũ. huic cedamus? huius cõditionis audiamus? eã hoc pacẽ fieri posse credamus? at periculũ est, ne opprimantur. Non metuo, ne is qui suis amplissimis fortunis, nisi nobis saluis frui non potest, prodat salutem suam. bonos ciues primum natura effecit, adiunat deinde fortuna. omnibus enim bonis expedit saluam esse Rempublicam: sed inijs, qui fortunati sunt, magis id apparet. Quis fortunatior Lepido, vt ante dixi? quis eodem fanie? vidit eius mœstitiam, atque lacrymas populus Romanus Lupercalibus: vidit quam abiectus esset, quam confectus, cum Cæsari diadema imponens Antonius, seruum se illius, quam collegam esse malebat. qui si reliquis flagitijs, & sceleribus abstinere potuisset, tamen vnum ob hoc factum dignum illum omni pœna putarem. nam si ipse seruire poterat, nobis dominum cur imponebat? &

si eius pueritia pertulerat libidines eorum, qui erant in eum Tyranni, etiamne in nostros liberos dominum & Tyrannum comparabat? Itaque illo interfecto, qualem eum in nos esse voluit, talis ipse in cæteros extitit. qua enim in barbaria quisquam tam ferus, tam crudelis Tyrannus, quam in hac vrbe armis barbarorum stipatus Antonius? Cæsare dominante veniebamus in Senatum, si non libere, attamen tuto: hoc archipirata (quid enim dicam Tyranno?) hæc subsellia ab Iturcis occupabantur. Prorupit subito Brundusium, vt inde agmine quadrato ad vrbem accederet: lautissimũ oppidũ nunc municipium, honestissimorũ quondam colonorũ Suessam, fortissimorum militũ sanguine impleuit: Brundusij in sinu nõ modo auarissimæ sed etiã crudelissimę vxoris delectos Martiæ legionis Centuriones trucidauit. Inde se quo furore, quo ardore, ad vrbem, id est, ad cædem optimi cuiusque rapiebat! Quo tempore dij ipsi immortales præsidium improuisum nec opinantibus nobis obtulerunt. Cæsaris enim incredibilis, ac diuina virtus latronis impetus crudeles ac furibundos retardauit: quem tum ille demens lędere se putabat edictis, ignorans quæcunque falso diceret in sanctissimum adolescentem, ea vere recidere in memoriam pueritiæ suæ. Ingressus vrbem est, quo comitatu, vel potius agmine! cum dextra, sinistra gemente populo Romano minaretur dominis, notaret domos, diuisurum se vrbem palam suis polliceretur. Redijt ad milites. ibi pestifera illa Tyburi conscio. inde ad vrbem cursus: Senatus in Capitolio: parata de circunscribendo adolescente sententia Consularis: cum repente (nam Martiã legionẽ Albe cõsedisse sciebat) affertur & de Quarta nũtius. quo perculsus, abiecit consiliũ referendi ad Senatum de Cæsare: egressus est nõ vijs sed tramitibus paludatus. eodẽq; die ipso

innu-

innumerabilia senatusconsulta fecit: quæ quidem omnia citius delata quam scripta sunt. Ex eo non iter, sed cursus,& fuga in Galliam. Cæsarem sequi arbitrabatur, cum legione Martia, cum quarta, cum veteranis, quorum ille nomen præ metu ferre non poterat: eique in Galliam penetranti, D. se Brutus obiecit: qui se totius belli fluctibus circumiri,quam illum aut egredi, aut progredi maluit: Mutinamque illi exultanti, tamquam frænos furoris iniecit, quam cum operibus munitionibusque sepsisset, nec eum florentissimæ coloniæ dignitas, neque eos. designati maiestas a parricidio deterreret: tum me,testor,& vos,& populum Ro,& omnes deos, qui huic vrbi præsident, inuito & repugnante, legati missi tres consulares ad latronem M. Antonium gladiatorum ducem. Quis tam barbarus vmquam,tam immanis,tam ferus? non audivit, non respondit: neque eos solum præsentes,sed multo magis nos, a quibus illi erant missi, spreuit, & pro nihilo putavit. Postea quod scelus, quod facinus paricida non edidit: circumsedit colonos vestros, exercitum populi Romani, imperatorem, cos. designatum: agros diuexat ciuium optimorum: hostis teterrimus omnibus bonis cruces ac tormenta minitatur. cum hoc M. Lepide, pax esse quæ potest? cuius ne supplicio quidem vllo satiari videtur posse populus Romanus. Quod si quis adhuc dubitare potuit, quin nulla societas huic ordini populoque Rom. cum illa impurissima pestilentia possit esse: desinat profecto dubitare,his cognitis litteris, quas mihi missas ab Hircio cos. modo accepi. Eas dum recito, dumque de singulis sententijs breuiter disputo, velim p.c. vt adhuc fecistis, me attente audiatis. ANTONIVS HIRCIO ET CAESARI. Neque se imperatorem, neque Hircium consulem, nec propr. Cæsarem. Satis quidem hoc scite. deponere alienum uomen

ipse malvit, quam illis suum reddere. COGNITA MORTE C. TREBONII, NON PLVS GAVISVS SVM, QVAM DOLVI. Videte quid se gauisum, quid doluisse dicat: facilius de pace deliberabitis. DEDISSE POENAS SCELERATVM CINERI ATQVE OSSIBVS CLARISSIMI VIRI, ET APPARVISSE NVMEN DEORVM INTRA FINEM ANNI VERTENTIS AVT IAM SOLVTO SVPPLICIO PARICIDII, AVT IMPENDENTE, LAETANDVM EST. O Spartace. quem enim te potius appellem? cuius propter nefanda scelera tolerabile fuisse videtur Catilina: lætandum esse ausus es scribere Trebonium dedisse pœnas? sceleratum Trebonium? quo scelere? nisi quod te idibus Martijs a debita tibi pestе seduxit? Age hoc lætaris: videamus quid moleste feras. HOSTEM IVDICATVM HOC TEMPORE DOLABELLAM, EO QVOD SICARIVM OCCIDERIT: ET VIDERI CARIOREM POPVLO ROM. FILIVM SCVRRAE, QVAM C. CAESAREM PATRIAE PARENTEM, INGEMISCENDVM EST. Quid ingemiscis, hostem Dolabellam iudicatum? quid te non intelligis, delectu tota Italia habito, consulibus missis, Cæsare ornato, fasces denique sumptis, hostem iudicatum? quid est autem scelerate, quod gemas hostem Dolabellam iudicatum a senatu? quem tu ordinem omnino esse nullum putas. sed eam tibi caussam belli gerendi proponis, vt senatum funditus deleas, reliqui boni & locupletes omnes summum ordinem subleuantur. At scurræ filium apellat: quasi vero ignotus nobis fuerit splendidus eques Rom. Trebonij pater. Is autem humilitatem despicere audet cuiusquam qui ex Fadia sustulerit liberos? ACERBISSIMVM VERO EST, TE AHIRCI ORNATVM BENE-

FICII

FICIIS CAESARIS, ET TALEM AB EO RELICTVM, QVALEM IPSE MIRARIS. Equidem negare non possum a Cęsare Hirtium ornatum: sed illa ornamēta in virtute, & industria posita lucent. tu vero, qui te ab eodem Cæsare ornatū negare nō potes, quid esses, si tibi ille non tam multa tribuisset? eoque te tua virtus prouexisset? ecquo genus? in lustris, popinis, alea, vino tempus ætatis omne consumpsisses, vt faciebas, cum in gremijs mimarum mentum mentemque deponeres. ET TE, O PVER. Puerum appellat, quem non modo virum, sed etiam fortissimum virum sensit, & sentiet. est illud quidē nomen ætatis, sed ab eo minime vsurpādum, qui suam amentiā puero huic præbet ad gloriam. QVI OMNIA EIVS NOMINI DEBES. Debet vero, soluitque præclare. si enim ille patriæ parens est, vt tu appellas, ego quod sentiam, videro: cur non hic parens verior, a quo certe vitā habemus etiis facinorosissimis manibus ereptam? ID AGERE, VT IVRE DAMNATVS SIT DOLABELLA? Turpē vero actionem, qua defenditur amplissimi auctoritas ordinis contra crudelissimi gladiatoris amentiam. ET VT VENEFICA HAEC LIBERETVR OBSIDIONE. Veneficam audes appellare eum virum, qui tuis veneficis remedia inuenit? quem ita obsides, noue Annibal, aut si quis scitior imperator fuit, vt reipse obsideas, neque te hinc si cupias, possis explicare. recesseris: vndique omnes insequentur. manseris: herebis nimirum rei. Veneficam appellas, a quo tibi præsentem pestem vides comparatam. VT QVAM POTENTISSIMVS SIT CASSIVS ATQVE BRVTVS. Putes Censorinum dicere, aut Ventidium, aut etiam ipsos Antonios. Cur autem nolint potentes esse non modo optimos, & nobilissimos viros, sed secum etiam in reipub. defensione coniunctos. NIMIRVM EODEM MODO HABE

ASPICITIS VT PRIORA. Quæ tandem? CASTRA POMPEII SENATVM APPELLATIS. An vero tua castra senatum appellaremus? in quibus tu es videlicet consularis, cuius totus consulatus est ex omni in omimentorum memoria reuulsus: duo prætores sine causſa diffisi se aliquid habituros: nos enim Cæsaris beneficia defendimus: prætorij Philadelphus Annius, & innocens Gallius: ædilitij Coricus laterum, & vocis meæ Bestia, & fidei patronus: fraudator creditorum Trebellius, & homo diruptus, dirutusque Q. Cœlius, columenque amicorum Antonij, Cotyla varius quos Antonius deliciarum causſa loris in conuiuio cædi iubebat a seruis publicis: sepremuirales Lento, Nuculatum deliciæ atque amores populi Romani L. Antonius: tribunitij primum duo designati, Tullus Hostilius, qui suo iure in porta nomen inscripsit, qui cum prodere imperatorem suum non posset, reliquit: alter est designatus, Viseius nescio quis, fortis (vt aiunt) latro: quem tamen temperantem fuisse ferunt Isauri balneatorem. Sequuntur alij tribunitij, T. Plancus in primis: qui si senatum dilexisset, numquam cuiam, incendisset. quo scelere damnatus, in eam vrbem rediit armis, a qua excesserat leg bus. sed hoc ei commune cum plurimis dissimilimis: illud tamen verum, quod in hoc Planco prouerbij loco dici solet, perire eum non posse, nisi ei crura fracta essent. fracta sunt, & viuit. hoc tamen, vt alia multa Aquilæ ferrur acceptum. Est etiam ibi Decius, ab illis, vt opinor, Muribus Decijs: itaque Cæsaris munere Deciorum quidem multo internallo per hunc præclarum virum memoria renouata est. Saxam vero Decidium præterire qui possum, hominē dedictum ex vltimis gentibus? vt eum tribunum pleb. nderemus, quē ciuem numquam videramus. Est quidem alter Sacerna, sed omnes tamen tantam habē similitudinem inter se, vt in corū prænominibus e-

rc

rem. Nec vero Exitius Philadelphi frater quæstor prætermittendus est, ne si de clarissimo adolescente siluero, inuidisse videar Antonio. Est etiam Asinius quidam senator voluntarius, lectus ipse a se: apertã curiam vidit post Cæsaris mortem: mutauit calceos: pater conscriptus repente factus est. Non noui Sext. Albedium sed tamen neminem tam maledicum offendi, qui illum negaret dignum Antonij senatu. Arbitror me aliquos præterijsse: de ijs tamen qui occurrebãt, tacere non potui. Hoc igitur fretus senatu Pompeianum senatum despicit: in quo decẽ fuimus consulares: qui si omnes viuerent, bellum omnino hoc nõ fuisset: auctoritati cessisset audacia. sed quãtum præsidij fuerit in ceteris, hinc intelligi potest, quod ego vnus relictus e multis, contudi & fregi aduantibus vobis, exultãtis prædonis audaciam. Quod si fortuna nobis modo non eripuisset Ser. Sulpitium, eiusque collegam ante M Marcellum, quos ciues! quos viros! si duos consules amicissimos patriæ, simul ex Italia eiectos: si L. Afranium summum ducem: si P. Lentulum, ciuem cum in ceteris rebus, tum in salute mea singularem: si Bibulum, cuius est in rempub. merito semper laudata constantia: si L. Domitium præstantissimum ciuem: si App. Claudium pari nobilitate, & voluntate præditum: si P. Scipionem clarissimum virum, maiorumque suorum simillimum, resp. tenere potuisset: certe his consularibus non esset Pompeianus despiciendus senatus. Vtrum igitur æquius, vtrum melius reip. fuit, Cn. Pompeium, an sectorem Cn. Pompeij viuere Antonium? Qui vero prætorij? quorum princeps M. Cato, idemque omnium gentium virtute princeps. Quid reliquos præclarissimos viros commemorem? nostis omnes. magis vereor ne longum me in enumerando, quam ne ingratum in prætereundo putetis. qui ædilitij? qui tribunitij? qui quæstorij? quid multa? talis senatorum & dignitas & multitudo fuit

vt magna excusatione opus iis sit, qui illa in castra non venerunt. Nunc reliqua attendite. VICTVM CICERONEM DVCEM * HABVISTIS. Eo libentius ducem audio, quod certe ille dicit inuitus. nam de victo nihil laboro. fatum enim meũ est, sine repub. nec vinci posse, nec vincere. MACEDONIAM MVNITIS EXERCITIBVS. Et quidem fratri tuo, qui a vobis nihil degenerat, extorsimus. AFRICAM COMISISTIS VAROBIS CAPTO. Hic cum C. fratre putat se litigare. IN SYRIAM CASSIVN MISISTIS. Non igitur sentis, huic causlæ orbem terræ parere? te extra munitiones tuas vestigium vbi imprimas non habere? CASCAM TRIBVNATVM GERERE PASSI ESTIS. Quid ergo? vt Marullum, vt Cæserium a repub. remoueremus, eum, per quem vt neque idem hoc posthac, neque multa huiusmodi accidere posset, cõsecuti sumus? VECTIGALIA IVLIANA LVPERCIS ADEMISTIS. Lupercorum mentionem facere audet? neque illius diei memoriã perhorrescit, quo ausus est obrutus vino, vnguentis oblitus, nudus gementem populum Rom. ad seruitutẽ cdhortari? VETERANORVM COLONIAS DEDVCTAS LEGE ET SENATVSCONSVLTO SVSTVLISTIS. Nos sustulimus? an cõtra lege comitiis cẽturiatis lata sanximus? vide ne tu veteranos, tamẽ eos qui erãt perditi, perdideris, in eumq; locum deduxeris, ex quo ipsi iam sentiant se numquã exituros. MASSILIENSIBVS IVRE BELLI ADEMPTA REDDITVROS VOS POLLICEMINI. Nihil disputo de iure belli magis facilis disputatio est, quã necessaria: illud tamen animaduertite p.c. quã sit huic reip. natus hostis Antonius, qui tãtopere eam ciuitatẽ oderit, quã scit huic reip. semper fuisse amicissimã. NEMINEM POMPEIANVM, QVI VIVAT TENERE LEGE HIRCIA DIGNATE,

TES. Quisquã iam legis Hirciæ mẽtionẽ facit? cuius nõ minus arbitror latorem ipsum, quam eos, de quibus lata est, pœnitere? omnino quidẽ mea sententia legẽ illã appellare fas nõ est: & vt sit lex, nõ debemus illam Hircij legem putare. APVLEIANA PECVNIA BRVTVM SVBORNATIS. Quid si omnibus suis copiis excellentem virum respub. armasset, quẽ tandem bonũ pœniteret? nec enim sine pecunia exercitũ alere, nec enim sine exercitu fratrem tuum capere potuisset. SECVRI PERCVSSOS PARTVM ET MENEDEMVM CIVITATE DONATOS, ET HOSPITES CAESARIS, LAVDASTIS. Non laudauimus, quod ne audiuimus quidem. valde enim nobis in tanta perturbatione reipub. de duobus nequissimis Græculis cogitandum fuit. THEOPOMPVM NVDVM EXPVLSVM A TREBONIO CONFVGERE ALEXANDRIAM NEGLEXISTIS. Magnum crimen senatus. de Theopompo summo homine neglexistis: qui vbi terrarũ sit, quid agat, viuat denique, an mortuus sit, quis aut scit, aut curat? SERGALBAM EODEM PVGIONE SVCCINCTVM IN CASTRIS VIDETIS. Nihil tibi de Galba respondeo fortissimo, & constantissimo ciue: coram aderit, præsens tibi ipse & ille quem insimulas, pugio respondebit. MILITES AVT MEOS, AVT VETERANOS CONTRAXISTIS, TAMQVAM AD EXITIVM EORVM QVI CAESAREM OCCIDERANT: ET EOSDEM NEC OPINANTES AD QVAESTORIS SVI, AVT IMPER. AVT COMMILITONVM SVORVM PERICVLA IMPVLISTIS. Scilicet verba dedimus, decepimus: ignorabat legio Martia, quarta: nesciebant veterani quid ageretur, non illi senatus auctoritatẽ, aut libertatem populi Romani sequebantur. Cæsaris vlcisci morte volebant, quam omnes fatalẽ fuisse arbitrabãtur: te videlicet

ſaluum, beatum, florentem eſſe cupiebant. O miſer cum re, tum hoc ipſo, quod non ſentis quam miſer ſis. Sed maximum crimen audite. DENIQVE QVID NON AVT PROBAVISTIS, AVT FECISTIS? QVID FACIAT, SI REVIVISCAT? Quis? credo enim afferet aliquod ſcelerati hominis exemplum: CN. POMPEIVS IPSE. O nos turpes, ſi quidem Cn. Pompeium imitaturi ſumus. AVT FILIVS EIVS, SI DOMI POSSIT. Poterit, mihi crede: nam paucis diebus & in domum, & in hortos paternos immigrabit. POSTREMO NEGATIS PACEM POSSE FIERI, NISI AVT EMISERO BRVTVM, AVT FRVMENTO IVVERO. Alij iſtud negant: ego vero, nę ſi iſta quidem feceris, vmquam tecum pacem huic ciuitati futuram puto. QVID HOC PLACETNE VETERANIS ISTIS? QVIBVS ADHVC OMNIA INTEGRA SVNT. Nihil vidi tam integrum, quam vt oppugnare imperatorem incipiant, quem tanto ſtudio conſenſuque defenderint. QVONIAM VOS ASSENTATIONIBVS, ET VENENATIS MVNERIBVS VENISTIS. Deprauati aut corrupti ſunt, quibus perſuaſum ſit fœdiſſimum hoſtem iuſtiſſimo bello perſequi? AT MILITIBVS INCLVSIS OPEM FERTIS. NIHIL MOROR VOS SALVOS ESSE, ET IRE QVO LIBET: SI TANTVMMODO PATIVNTVR PERIRE EVM, QVI MERVIT. Quam benigne! * denique vſi liberalitate Antonii milites imperatorem reliquerũt, & ſe ad hoſtem metu perterriti contulerunt: per quos ſi non ſtetiſſet, non Dolabella prius imperatori ſuo, quam Antonius etiam collegæ parentaſſet. CONCORDIAE FACTAM ESSE MENTIONEM SCRIBITIS IN SENATV: ET LEGATOS ESSE COS VLARES QVINQVE. DIFFICILE EST CREDERE, EOS, QVI

QVI ME PRAECIPITEM EGERINT, AEQVISSIMAS CŌDICIONES FERENTEM, ET TAMEN EX HIS ALIQVID REMITTERE COGITANTEM, PVTARE ALIQVID MODERATE AVT HVMANE ESSE FACTVROS. VIX ETIAM VERISIMILE EST, QVI IVDICAVERINT DOLABELLAM HOSTEM OB RECTISSIMVM FACINVS, EOSDEM NOBIS PARCERE POSSE IDEM SENTIENTIBVS. Parumne videtur omnium facinorum sibi cum Dolabella societatem initam confiteri? nonne cernitis ex vno fonte omnia scelere manare? Ipse denique fatetur, hoc quidem satis acute, non posse eos qui hostem Dolabellam iudicauerint ob rectissimum facinus, (ita enim videtur Antonio) sibi parcere idem sentienti. Quid huic facias, qui hæc literis memoriæque mandarit, ita sibi conueniisse cum Dolabella, vt ille Trebonium, & si posset etiam Brutum, Cassium discrutiatos necaret, eademque* inhiberet supplicia nobis? Conseruandus ciuis cum tam pio iustoque fœdere. Is etiam queritur conditiones suas repudiatas, æquas quidem & verecundas: vt haberet Galliam vltimam aptissimam ad bellum renouandum instruendumq; prouinciam: vt Alaudæ in tertia decuria iudicarent, id est, vt perfugium scelerum esset cum turpissimis reipub. sordibus: vt acta sua rata essent, cuius nullum remanet cōsulatus vestigium, cauebat etiam L. Antonio, qui fuerat æquissimus agri priuati & publici decempedator. Nucula & Lētone collega. QVAMOBREM VOS POTIVS ANIMADVERTITE, VTRVM SIT ELEGANTIVS, ET PARTIBVS VTILIVS TREBONII MORTEM PERSEQVI, AN CAESARIS: ET VTRVM SIT AEQVIVS CONCVRRERE NOS QVO FACILIVS REVIVISCAT POMPEIANORVM CAVSA, TOTIES IVGVLATA: AN CONSEN-

SENTIRE, NE LVDIBRIOSIMVS INIMICIS. Si esset iugulata, numquam exurgeret: quod tibi tuique contingat VTRVM, inquit, ELEGANTIVS. atque hoc bello de elegantia quæritur. ET PARTIBVS VTILIVS. partes futiose dicuntur in foro, in curia, bellum contra patriam nefarium suscepisti, oppugnas Mutinam: circunsedes COS. designatum: bellum contra te duo COSS. gerunt, cumq; his propr. Cæsar, cuncta contra te Italia armata est: istas tu partes potius quam a populo Romano defectionem vocas? Potiusne Trebonij mortem quã Cæsaris persequamur? Trebonij satis persecuti sumus, hoste iudicato Dolabella: Cæsaris mors facillime defenditur obliuione & silẽtio. Sed videte quid moliatur, cum mortem Cæsaris vlciscẽdam putat, mortem proponit non iis solum qui illam rem gesserunt sed iis etiam, qui non moleste tulerunt. QVIBVS VTRI NOSTRVM CECIDERINT, LVCRO FVTVRVM EST QVOD SPECTACVLVM ADHVC IPSA FORTVNA VITAVIT, NE VIDERET VNIVS CORPORIS DVAS ACIES LANISTÀ CICERONE DIMICANTES QVI VSQVE EO FELIX EST VT EISDEM ORNAMENTIS DECEPERIT VOS QVIBVS DECEPTVM CAESAREM GLORIATVS EST. Pergit in mea maledicta quasi vero ei pulcherrime priora processerint, quem ego iustum verissimis maledictorum notis tradam hominum memoriæ sempiternæ. Ego lanista? Et quidem non insipiens. deteriores enim iugulari cupio, meliores vincere. Viri ceciderint scribit lucro nobis futurum. O præclarum lucrũ, quo te victore (quod dij omen auertant) beata mors eorum futura sit, qui e vita excesserint sine tormentis. A me deceptos ait eisdem ornamentis Hircium, & Cæsarem. Quod quæso adhuc a me est, tributum Hircio ornamẽtum. Nam Cæsari plura & maiora debentur. Deceptum autem

autem patrem a me Cæsarem dicere audes? tu, tu, inquam, illum occidisti Lupercalibus: cuius, homo ingratissime, flaminium cur reliquisti? Sed iam vide magni & clari viri admirabilem grauitatem, atque constantiam. MIHI QVIDM CONSTAT, NEC MEAM QVIDEM CONTVMELIAM NEC MEORVM FERRE: NEC DESERERE PARTEIS, QVAS POMPEIVS ODIVIT, NEC VETERANOS SEDIBVS SVIS MOVERI PATI, NEC SINGVLOS AD CRVCIATVM TRAHI, NEC FALLERE FIDEM, QVAM DEDI DOLABELLAE. Omitto alia: fidē Dolabellæ sanctissimi viri deserere homo pius non potest. quam fidem? an optimi cuiusque cædis? vrbis & Italiæ partitionis? suis* dandarum, diripiendarumque prouinciarum? nam quid erat aliud quod inter Antonium & Dolabellam impurissimos parricidas fœdere ac fide sanciretur? NEC LEPIDI SOCIETATEM VIOLARE PIISSIMI HOMINIS. Tibi cum Lepido societas? aut cum vllo, non dicam bono ciue, sicut ille est, sed homine sano? Id agis, vt Lepidum aut impium, aut insanum existimari velis. Nihil agis. quamquam affirmare de altero difficile est, de Lepido præsertim, quem ego metuam numquam, bene sperabo dum licebit. Reuocare te a furore Lepidus voluit, non adiutor esse dementiæ. Tu porro ne pios quidem, sed piissimos quæris: & quod verbum omnino nullum in lingua Latina est, id propter tuam diuinam pietatem nouum inducis. NEC PLANCVM PRODERE, PATRICIPEM CONSILIORVM. Plancum participem? cuius memorabilis ac diuina virtus lucem affert reipublicæ: nisi forte subsidio tibi venire arbitraris cum fortissimis legionibus, magno equitatu, peditatuque Gallorum: quique nisi ante aduentum eius reipublicæ pœnas dederis, ille huius belli fere: principatum. Quamquam enim

prima præsidia vtiliora reipublicæ sint, tamen extrema sunt gratiora. Sed iam se collegit, & ad extremum incipit philosophari SI MERECTIS SENSIBVS EVNTEM DII IMMORTALES, VT SPERO, ADIVVERINT, VIVAM LIBENTER: SIN AVTEM ALIVD MI FATVM MANET, PRAECIPIO GAVDIA SVPPLICIORVM VESTRORVM. NAM SI VICTI POMPEIANI TAM INSOLENTES SVNT, VICTORES QVALES FVTVRI SINT, VOS POTIVS EXPERIEMINI. Præcipias licet gaudia: non enim tibi cum Pompeianis, sed cum vniuersa republica bellum est. omnes te dii, homines, summi, medii, infimi, ciues, peregrini, viri, mulieres, liberi, serui oderunt. sensimus hoc nuper falso nuntio, vero propediem sentiemus. quæ si tecum ipse recolis, æquiore animo, & maiore consolatione moriere. DENIQVE SVMMA IVDICII MEI SPECTAT HVC, VT MEORVM INIVRIAS FERRE POSSIM, SI AVT OBLIVISCI VELIINT IPSI FECISSE, AVT VLCISCI PARATI SINT VNA NOBISCVM CAESARIS MORTEM. Hæc Antonii sententia cognita, dubitaturosne A. Hircium, C. Pansam consules putatis, quin ad Antonium transeant? Brutum obsideant? Mutinam expugnare cupiant? Quid de Pansa & Hircio loquar? Cæsar singulari pietate adolescens poteritne se tenere, quin D. Bruti sanguine pœnas patrias persequatur? Itaque fecerunt, vti his litteris lectis, ad munitiones propius accederent. Quo maior adolescens Cæsar, maioreque deorum immortalium beneficio reipublicæ natus est, qui nulla specie paterni nominis, nec pietate adductus vmquam est, intelligit maximam pietatem conseruatione patriæ contineri. Quod si partium certamen esset, quarum omnino nomen extinctum est: Antoniusne potius, & Ventidius partes Cæsaris defen-

senderent, quam primum Cæsar adolescens summa pietate & memoria parentis sui? deinde Pansa, & Hirtius, qui quasi cornua duo tenuerunt Cæsaris, tum cum illæ vere partes vocabantur? hæ vero quæ sunt partes, cum alteris senatus auctoritas, populi Rom. libertas, reipublicæ salus proposita sit: alteris cædes bonorum, vrbis, Italiæque partitio? Veniamus aliquando ad clausulam. LEGATOS VENIRE NON CREDO. Bene me nouit. BELLVM QVO VENIAT. Proposito præsertim exemplo Dolabellæ. sanctiores erunt, credo, iure legati, quam duo consules, contra quos arma fert: quam Cæsar, cuius patris flamen est: quam cos. designatus, quem oppugnat: quam Mutina, quam obsidet: quam patria, cui ignem ferrumque minatur. CVM VENERINT, QVAE POSTVLENT COGNOSCAM. Quin tu abis in malam pestem, malumque cruciatum. ad te quisquam veniet, nisi Ventidij similis? oriens incendium qui restinguerent, summos viros misimus: repudiasti: nunc in tantam flammam, tamque inueteratam mutamus, cum locum tibi reliquum non modo ad pacem, sed ne ad deditionem quidem feceris? Hanc ego epistolam patres conscripti, non quo illum dignum putarem, tecitaui: sed & confessionibus ipsius omnia patefacta eius paricidia videritis. Cum hoc pacem M. Lepidus, vir ornatissimus omnibus & virtutis & fortunæ bonis, si hæc videret, denique aut vellet, aut fieri posse arbitraretur? Prius cum vndis flamma (vt ait poeta nescio quis) prius denique omnia, quam aut cum Antonijs respubli. aut cum republica Antonij redeant in gratiam. Monstra quædam sunt ista, & portenta, & prodigia reipubl. moueri sedibus suis huic vrbi melius est, atque in alias, si fieri possit, terras dimigrare, vnde Antonius nec facta, nec nomen audiat, quam illos Cæsaris virtute eiectos, Bruti retentos, intra hæc mœnia videre. Optatis-

simum est vincere secundum, est nullum casum pro dignitate & libertate patriæ non ferendum putare. quod reliquum est, non est tertium, sed postremum omnium, maximam turpitudinem suscipere vitæ cupiditate. Quæ cum ita sint, de mandatis litterisque M. Lepidi viri clarissimi, Servilio assentior: & hoc amplius censeo, Magnum Pompeium, Cn. F. pro patris, maiorumque suorum animo, studioque in rempub. suaque pristina virtute, industria, voluntate, fecisse quod suam eorumque, quos secum haberet, operam senatui populoque Rom. pollicitus esset, eamque rem senatui, populoque Rom. gratam acceptamque esse: eique honori dignitatique eam rem fore. Hoc vel coniungi cum hoc senatusconsulto licet, vel seiungi potest, separatimque præscribi, vt proprio senatusconsulto Pompeius collaudatus esse videatur.

IN M. ANTONIVM PHILIP. XIIII.

ORATIO LVI.

SCI, vt ex litteris quæ recitatæ sunt, P. C. sceleratissimorum hostium exercitum cæsum, fusumque cognoui, sic id, quod & omnes maxime optamus, & ex ea victoria, quæ parta est, consecutum arbitramur, D. Brutum egressum iam Mutina esse cognouissem: propter cuius periculum ad saga issemus, propter eiusdem salutem

salutem redeundum ad pristinum vestitum sine vlla dubitatione censerem. Ante vero quam sit ea res quam au dissime, ciuitas expectat, allata, lætitiæ vius satis est maximæ præclarissimæque pugnæ: reditum ad vestitum confectæ victoriæ reseruate. confectio autem huius belli est D. Prati salus. Quæ autem est ista sententia, vt in hodiernum diem vestitus mutetur, deinde cras sagati prodeamus? Nos vero cum semel ad eum quem cupimus optamusque vestitum redierimus, id agamus, vt eum in perpetuum retineamus. nam hoc quidem cum turpe est, tum ne dijs quidem immortalibus gratum, ab eorum aris, ad quas togati adierimus, ad saga sumenda discedere. Atque animaduerto P. C. quosdam huic fauere sententiæ: quorum ea mens, idque consilium est, vt cum videant illum glorioſissimum D. Bruto futurum diem, quo die propter eius salutem redierimus ad vestitū, hunc tantum ei fructum eripere cupiant, ne memoriæ posteritatique prodatur propter vnius ciuis periculum populum Romanū ad saga esse, propter eiusdem salutem redisse ad togas. Tollite hanc: nullā tam prauæ sententiæ causiam reperietis. Vos vero patres conscripti conseruate auctoritatem vestram, manete in sententia, tenete vestra memoria, quod sæpe ostēdistis, huius totius belli in vnius viri fortissimi, & maximi vita positum esse discrimen. Ad D. Brutum liberandum legati missi principes ciuitatis, qui illi hostii ac paricidæ denuntiarent, vt a Mutina discederet eiusdem D. Bruti conseruandi gratia consul fortitu ad bellum profectus est A. Hircius: cuius imbecillitatem valetudinis, animi virtus, & spes victoriæ confirmauit. Cæsar, cum exercitu cōparato primis pestibus rempublicam liberasset, ne quid postea sceleris oriretur, profectus est ad eundem Brutum liberandum, vicitq; dolorem aliquē dom estici patriæ caritate. Quid C. Pansa egit aliud delectibus

habendis pecunijs comparandis, senatusconsultis faciendis grauissimis in Antonium, nobis cohortandis, populo Romano ad caussam libertatis vocando, nisi vt D. Brutus liberaretur: a quo populus Romanus frequens ita salutem D. Bruti vna voce depopoſcit, vt eam non solum commodis suis, sed etiam necessitati victus anteferret. quod sperare nos quidem debemus, patres conscripti, aut imbi esse, aut iam esse confectum. Sed spei fructum rei conuenit & euentui reseruari, ne aut deorum immortalium beneficium festinatione præripuisse, aut vim fortunę, stultitia contempsisse videamur. Sed quoniam significatio vestra satis declarat, quid de hac re sentiatis, ad litteras veniam, quæ sunt a cõsule, & a proprætore missæ, si pauca ante, quæ ad ipsas litteras pertineant, dixero. Imbuti sanguine gladij, patres conscripti, legionum, exercituumque nostrorum, vel madefacti potius duobus consulum, tertio Cæsaris prœlio. si hostium fuit ille sanguis, summa militum pietas: nefarium scelus, si ciuium. Quousque igitur is, qui omnes hostes scelere superauit, nemine hostis carebit? nisi mucrones etiam nostrorum militum tremere vultis, & dubitare vtrum in ciue, an in hoste figantur. Supplicationem decernitis: hostem non appellatis. gratæ vero nostræ dijs immortalibus gratulationes erunt, gratæ victimæ, cum interfecta sit ciuium multitudo. De improbis, inquit, & audacibus, nam sic eos appellat clarissimus vir. quæ sunt vrbanarum maledicta litium, non inusta belli internecini nota. testamenta credo subijciunt, aut ejciunt vicinos, aut adolescentulos circumscribunt. his enim vitijs affectos & talibus, malos & audaces appellare consuetudo solet. bellum inexpiabile infert quattuor consulibus vnus omnium latronum terrorimus: gerit idē bellum cum senatu populoque Ro. omnibus quamquam ruit ipse cum suis, gladios, pestem, vastitatem

tem, cruciatum, tormenta denuntiat: Dolabellæ ferum & immane facinus, quod nulla barbaries posset agnoscere. id suo consilio factum esse testatur: quæque esset facturus in hac vrbe, nisi eum hic ipse Iupiter ab his mœnibus repulisset, declarauit in Parmensium calamitate, quos optimos viros, honestissimosque homines, maxime cum auctoritate huius ordinis, populiq; Romani dignitate coniunctos, crudelissimis exemplis interemit, *prodigium illud & portentum L. Antonius, insigne odium omnium hominum, vel, si etiam dij oderint quos oportet, omnium deorum. Refugit animus P.C. eaque dicere reformidat, quæ L. Antonius in Parmensium liberis & coniugibus effecerit. quas enim turpitudines Antonij libenter cum dedecore subierunt, easdem per vim lætantur aliis se intulisse. Sed vis calamitosa est, *quam illis intulerunt: libido flagitiosa, qua Antoniorũ oblita est vita. Est igitur quisquam, qui hostes appellare nõ audeat, quorum scelere crudelitatem Carthaginiensium victam esse fateatur? qua enim in vrbe tam immanis Annibal capta, quam in Parma surrepta Antonius? nisi forte huius coloniæ, & ceterarum, in quas eodem est animo, non est hostis putandus. Si vero coloniarum & municipiorum sine vlla dubitatione hostis est, quid tandem huius censetis vrbis? quam ille ad explendas egestates latrocinij sui concupiuit: quam iam peritus metator & callidus decempeda sua Saxa diuiserat. Recordamini, per deos immortales, P. C. quid hoc biduo timuerimus* a domesticis hostibus, rumoribus improbissimis dissipatis. quis liberos, quis coniugem aspicere poterat sine fletu? quis domum? quis tecta? quis larem familiarem? Iam aut ædissimam mortem omnes, aut miserabilem fugã cogitabant. Hæc a quibus timebantur, eos hostes appellare dubitamus? grauius si quis attulerit nomen, libenter assentiar: hoc vulgari contentus vis

fum, leuiore non vtar. Itaque cum ſupplicationes iuſtiſſimas ex his literis, quæ recitatæ ſunt, decernere debeamus, Seruiliuſq; decreuerit, augebo omnino numerum dierum: preſertim cum non vni, ſed tribus ducibus ſint decernendæ. Sed hoc primum faciam, vt Imperatores appellem eos, quorum virtutis, & conſilij ſelicitate maximis periculis ſeruitutis, atque interitus liberati ſumus. Etenim cui viginti his annis ſupplicatio decreta eſt, vt non imperator appellaretur, aut minimis rebus geſtis, aut plerunque nullis? Quamborem aut ſupplicatio abeo, qui ante dixit, decernenda non fuit: aut vſitatus honos, peruulgatuſque tribuendus iis, quibus etiam noui, & ſingulares debentur. An ſi quis Hiſpanorum, aut Gallorum, aut Thracum mille aut duo millia occidiſſet, non eum hac conſuetudine, quæ increbruit, imperatorem appellaret Senatus? tot legionibus cæſis, tanta multitudine * hoſtium interfecta (dico, inquam, hoſtium, quamuis hoc iſti hoſtes domeſtici nolint) clariſſimis ducibus ſupplicationis honorem tribuemus, Imperatorum nomen adimemus? Quanto enim honore, lætitia, gratulatione in hoc templum ingredi debent illi ipſi huius vrbis liberatores, cum heſterno die propter eorum res geſtas me ouantem, & prope triumphantē pop. Roma. in Capitolium domo tulerit, domum inde reduxerit? Is enim demum eſt meaquidem ſententia iuſtus triumphus ac verus, cum debet de Republ. meritis teſtimonium a conſenſu ciuitatis datur. nam ſiue in communi gaudio populi Rom. mihi gratulabantur, magnum iudicium: ſiue gratias agebant, eo maius: ſiue vtrunque, nihil magnificentius excogitari poteſt. Tu igitur de te, dixerit quiſpiam, & quidem inuitus: ſed iniuriæ dolor facit me præter conſuetudinem glorioſum. * nonne ſatis eſt ab hominibus virtutis ingratis gratiam bene merentibus non referri? ea

am ne in eos obliquentur, qui omnes suas curas in Reipbu salute defigunt? Scitis enim per hos dies crebrrimum fuisse sermonem, me per Idus Quintiles, qui dies hodie est, cum fascibus descensurum. aliquem ne imperatorem habituri erimus? crimen inuidia quærebatur? Credo hoc in gladiatorem, aut latronem, aut Catilinam esse consultum, non in eum, qui ne quid tale in Repub. fieri possit, effecerit. an vt ego qui Catilinam hæc molientem sustulerim, euerterim, affixerim, ipse existerem repente Catilina? quibus auspicijs illos fasces Augur acciperem? quatenus haberem? cui traderem? Quemquam fuisse tam sceleratum, qui hoc fingeret, tam furiosum, qui crederet? Vnde igitur ista suspicio vel potius iste sermo, cum, vt scitis, hoc triduo vel quatriduo tristis a Mutina fama manaret? inflati lætitia, atque insolentia impij cives vnum se in locum ad illam Curiam viribus potius suis, quam Reipubl. infelicem congregabant. ibi cum consilium inirent de cæde nostra, partirenturq; interse, qui Capitolium, qui oppidum, qui urbis portas occuparent, ad me concursum futurum ciuitatis putabant. quod, vt cum inuidia mea fieret, & vitæ etiam periculo, famam illam falsam diuulgauerũt, fasces ipsi ad me delatum fuerunt quod tum esset quasi mea voluntate factum, tum impetus conductorũ hominum, quasi in Tyrannum parabatur: ex quo cædes esset vestrum omnium conspecta. Quæ res patefecit P. C. & suo tempore totius huius sceleris fons aperietur. Itaque P. Apuleius Tribunus pl. meorum omnium consiliorum peculiarisq; iam inde a Consulatu meo testis, conscius, & adiutor, dolorem ferre non potuit: doloris mei concionem habuit maximam, populo Rom. vnum atque idem sentiente. In qua concione cum me pro summa nostra coniunctione & familiaritate liberare suspicione falsium

vellet, vna voce cuncta concio declarauit, nihil esse a me vmquam de repub. nisi optime cogitatũ. Post hunc habitam concionem, duabus tribusue horis optatissimi nunrij, & litteræ venerunt: vt idem dies non modo me iniquissima inuidia liberarit, sed etiam celeberrima populi Romani gratulatione auxerit. Hæc interposui p. c. non tam vt pro me dicerem (male enim mecum ageretur, si parum vobis essem sine defensione purgatus) quam vt quosdam nimis ieiuno animo & angusto monerem, id quod ego semper feci ssem, vti excellentium ciuium virtutem imitatione dignam, non inuidia putarent. Magnus est in repub. campus, vt sapienter dicere Crassus solebat, multis apertus cursus ad laudem. Vtinam quidem illi principes viuerent, qui me post meum consulatum, cum iis ipse cederem, principem non inuiti videbant. hoc vero tempore in tanta inopia constantium & fortium consularium, quo me dolore affici creditis, cum alios male sentire, alios nihil omnino curare videam, alios parum constanter in suscepta causa permanere, sententiamque suam non semper vtilitate reipub. sed cum spe, tum timore moderari. Quod si quis de contentione principatus laborat, quæ nulla esse debet, stultissime facit, si vitiis cum virtute contendit, vt enim cursu cursus, sic in viris fortibus virtus virtute superatur. Tu, si ego de repub. optime sentiam, vt me vincas, ipse pessime senties? aut si ad me bonorum concursum fieri videbitis, ad te improbos inuitabis? nollem, primum reipub. causa, deinde etiam dignitatis tuæ. Sed si principatus ageretur, quem numquam expetiui, quid tandem mihi esset optatius? ego enim malis sententiis vinci non possum, bonis fortasse possum, & libenter. Hæc populum Romanum videre, animaduertere, iudicare quidam moleste ferunt, poteratne fieri, vt non pernde homines de quoque, vt quisque mereretur, iudi-

carent?

carent? vt enim de vniuerso senatu populus Romanus verissime iudicat, nullis reipub. temporibus hunc ordinem firmiorem, atque fortiorem fuisse: sic de vnoquoque nostrum, & maxime qui hoc loco sententias dicimus, scisciantur omnes: auent audire quid quisque senserit: ita de vnoquoque, vt quemque meritum arbitrantur, existimant: memoria tenent, me ante diem XIII. Kalendas Ian. principem reuocandæ libertatis fuisse: me ex Kal. Ian. ad hanc horam inuigilasse reipub. meam domum, measque aures dies & noctes omnium præceptis, monitisque patuisse: meis litteris, meis nuntiis, meisque cohortationibus omnes, qui vbiq; essent, ad patriæ præsidium excitatos: meis sententiis a Kalendis Ian. numquam legatos ad Antonium: semper illum hostem, semper hoc bellum: * vt ego, qui omni tempore veræ pacis auctor fuissem, huic essem nomini pestiferæ pacis inimicus. * Idem Venidium, cum alij tribunum pleb. voluissent, non ego semper hostem? Has in sententias meas si consules designati discessionem facere voluissent, omnibus istis latronibus auctoritate ipsa senatus iampridem de manibus arma cecidissent. Sed quod tum non licuit, patres conscripti, id hoc tempore non solum licet, verumetiam necesse est, eos, qui re sunt hostes, verbis notari? sententiis nostris hostes iudicari. Antea cum hostem, aut bellum nominassem, semel & sæpius sententiam meam de numero sententiarum sustulerunt. quod in hac caussa iam fieri non potest ex litteris enim C. Pansæ, A. Hircij consulum, C. Cæsaris proprætoris de honore diis immortalibus habendo sententias diximus. supplicationem modo qui decreuit, idem imprudens hostes iudicauit, numquam enim in ciuili bello supplicatio decreta est. decretam dico: ne victoris quidem litteris postulata est. Ciuile bellum consul Sylla gessit: legionibus in vrbem adductis, quos vos

expulit: quos potuit, occidit: supplicationis mentio nulla, graue bellum Octauij intectum est: supplicatio Cinnæ nulla victoris. Cinnæ victoriam Imperator vltus est Sylla: nulla supplicatio decreta a Senatu. ad teipsum P. Seruili num misit vllas collega literas de illa calamitosa pugna Pharsaliæ? num de te supplicatione voluit referre? profecto noluit. At misit postea de Alexandria, de Pharnace: Pharsalicæ vero pugnæ ne triumphum quidem egit. eos enim ciues pugna illa sustulerat, quoties non modo victoribus, sed etiam viuis, & incolumis, & florens ciuitas esse posset. Quod idem contigerat superioribus bellis ciuilibus: nam mihi Consuli supplicatio nullis armis sumptis, non ob cædem hostium, sed ob conseruationem ciuium, nouo & inaudito genere decreta est. Quamobrem aut supplicatio ob Rem. pulcherrime gestam postulantibus vestris Imperatoribus publice deneganda est, quod præter Gabinium contigit nemini: aut supplicatione decreta, hostes eos de quibus decernitis, iudicetis necesse est. Quod ergo illi re, id ego etiam verbo, cum Imp. eos appello. hoc ipso nomine & eos, qui iam deuicti sunt, & eos, qui supersunt, hostes iudico, cum victores appello Imp. Quomodo enim potius Pansam appellem? etsi habet honoris nomen amplissimi. quo Hircium? est ille quidem consul, sed alterum nomen beneficij est pop. Rom. alterum virtutis, atque victoriæ. Quid? Cæsarem deorum beneficio Reipubli. procreatum dubitem ne appellare Imperatorem? qui primus Antonij immanem, & fœdam crudelitatem, non solum a iugulis nostris, sed etiam a membris & visceribus auertit. Vnius autem diei quot & quantæ virtutes dij immortales fuerunt! Princeps enim omnium Pansa prælii faciendi, & cum Antonio confligendi fuit. dignus Imperator legione Martia, digna legio Imperatore

peratore: cuius si acerrimum impetum cohibere Pansa potuisset, vno prælio confectares esset. Sed cũ libertatis auida legio Martiana in aciem hostium irrupisset, ipseque in primis Pansa pugnaret, duobus periculosis vulneribus acceptis sublatus e prælio Reipub. vitam reseruauit. Ego vero hunc non solum Imperatorem, sed etiam clarissimum Imperatorem iudico: qui cum aut morte, aut victoria se satisfacturum Reipub. spopondisset, alterum fecit, alterius dij immortales omen auertant. Quid dicam de Hircio? qui re audita e castris duas legiones eduxit incredibili studio atque virtute, Quartam illam, quæ relicto Antonio se olim cum Martia legione coniunxit, & Septimam, quæ constituta ex veteranis docuit hoc prælio, militibus iis qui Cæsaris beneficia seruassent, Senatus populique Rom. charum nomen esse. His viginti cohortibus nullo equitatu Hircius ipse aquilam Quartæ legionis cum inferret (qua nullius pulchriorem speciem Imperatoris accepimus) cum tribus Antonij legionibus, equitatuque conflixit, hostesque nefarios, huic *Ioui Maximo, cæteris que deorum immortalium templis, vrbis tectis, libertati populi Rom. nostræ vitæ, sanguinique imminentes prostrauit, fudit, occidit, vt cum admodum paucis nocte tectus, metu perterritus, princeps latronum, duxque fugerit. O solem ipsum beatissimum, qui antequam se abderet, stratis cadaueribus parricidarum, cum paucis fugientem vidit Antonium. An vero quisquam dubitabit appellare Cæsarem Imperatorem? ætas eius certe ab hac sententia neminem deterrebit: quandoquidem virtute superauit ætatem. Ac mihi semper eo maiora beneficia Cæsaris vita sunt, quo minus erant ab ætate illa postulanda: cui cum imperium dabamus, eodem tempore & spem eius nominis deferebamus: quod, cum est secutus auctoritatem nostri decreti, re-

bus gestis suis comprobauit. Hic ergo adolescens maximi animi, vt verissime scribit. Hircius, castra multarum legionum paucis cohortibus tutatus est, secundumque prælium fecit. Ita trium imperatorum virtute, consilio, felicitate, vno die, locis pluribus respub.. est conseruata. Decerno igitur eorum trium nomine quinquaginta dierum supplicationes, quas vt honorificentissimis verbis ipse consequi potero, complectar ipsa sententia. Est autem fidei pietatisque nostræ, declarare fortissimis militibus, quam memores simus, quamq; grati. Quamobrem promissa nostra, atque ea quæ legionibus bello confecto tributuros nos spospondimus, hodierno senatusconsulto renouanda censeo. æquum est enim militum, talium præsertim, honorem coniungi. Atque vtinam P.C. ciuibus omnibus soluere nobis præmia liceret. quamquam ea, quæ nos promisimus, studiose cumulata reddemus. sed id quidem testatur, vt spero, victoribus, quibus senatus fides præstatur: quam cum difficillimo reip. tempore secuti sunt, eo numquam oportebit consilij sui pœnitere. Sed facile est bene agere cum his a quibus etiã tacentibus flagitari videmur. illud admirabilius & maius, maximeque proprium senatus sapientis est, grata eorum virtutem memoria prosequi qui pro patria vitam profuderunt. Quorum de honore vtinam mihi plura in mentem venirent: duo certe non præteribo, quæ maxime occurrunt: quorum alterum, pertinet ad virorum fortissimorum gloriam sempiternam, alterum ad leniendum mærorẽ & luctum proximorum. Placet igitur mihi, patres conscripti, legionis Martiæ militibus, & eis, qui vna pugnantes occiderunt, monimentum fieri quã amplissimum. magna atque incredibilia sunt in rempub huius merita legionis. Hæc se prima latrocinio abrupit Antonij hæc tenuit Albam: hæc se ad Cæsarem contulit; hanc imitata, quarta legio

parem

parem virtutis gloriam cosecuta est. Quarta victrix desiderat neminem. Ex Martia nonnulli in ipsa victoria conciderunt. O fortunata mors, quæ naturæ debita pro patria est potissimum reddita. Vos vere patriæ natos iudico, quorum etiam nomen a Marte est: vt idem deus vrbem hanc gentibus, vos huic vrbi genuisse videatur. In fuga fœda mors, in victoria glorioſa. etenim Mars ipse ex acie fortissimũ quẽque pigneratari solet. Illi igitur impij, quos cæcidistis, etiam ad inferos pœnas paricidij luent. vos vero, qui extremũ spiritum in victoria effudistis, piorum estis sedem & locum consecuti. Breuis a natura vita vobis data est, at memoria bene redditæ vitæ sempiterna, quæ si non esset longior, quam hęc vita, quis esset tam amens, qui maximis laboribus & periculis ad summam laudem gloriamque contenderet? Actum igitur præclare vobiscum, fortissimi, dum vixistis: nunc vero etiam sanctissimi milites, quod vestra virtus, nec obliuione eorum qui nunc sunt, nec reticentia posterorum insepulta esse poterit, cum vobis immortale monimentum suis pæne manibus senatus populusq; Romanus extruxerit. Multis sæpe exercitus Punicis, Gallicis, Italicis bellis clari, & magni fuerunt: nec tamen vllis tale genus honoris tributum est. atque vtinam maiora possemus, quandoquidem a vobis maxima accepimus. Vos ab vrbe furentem Antonium auertistis: vos redire molientem repulistis. Erit igitur extructa moles opere magnifico, inciſæq; litteræ diuinæ virtutis testes sempiternæ: numquã de vobis, eorum, qui aut videbunt vestrum monimẽtum, aut audient, gratissimus sermo conticescit. ita pro mortali conditione vitæ, immortalitatem estis consecuti. Sed quoniam P. C. gloriæ minus optimis & fortissimis ciuibus monimenti honore persoluitur, consolemur eorum proximos: quibus optima est hæc quidem consolatio: parentibus, quod tanta

Reipub. præsidia genuerunt. liberis, quod habebunt domestica exempla virtutis: coniugibus, quod iis viris carebunt, quos laudare quam lugere præstabit: fratribus, quos iuste, vt corporum, sic virtutum similitudinem esse considerent. Atque vt iam his omnibus abstergere fletum sententiis nostris, consultisque possemus, vel aliqua talis his adhiberi publice posset oratio, qua deponerent mœrorem, & luctum, gauderentque potius, cum multa & varia impenderent hominibus genera mortis, id genus quod est pulcherrimum, suis obtigisse, eosque, nec inhumatos esse, nec desertos: quod tamen ipsum pro patria non miserandum putatur: nec dispersis bustis humili sepultura crematos, sed contectos publicis operibus, atque muneribus, eaque extructione, quæ sit ad memoriam æternitatis ara virtutis. Quamobrem maximũ quidem solatium erit propinquorum, eodem monimento declarari & virtutem suorum, & pietatem, & Senatus fidem, & crudelissimi memoriam belli: in quo, nisi tanta militum virtus extitisset, parricidio M. Antonij nomen populi Roman. occidisset. Atq; etiam censeo P. C. quæ præmia militibus promisimus nos Republica recuperata tributuros, ea viuis; victoribusque cumulate, cum tempus venerit, persoluenda: qui autem ex iis, quibus illa promissa sunt, pro patria occiderunt, eorum parentibus, liberis, cõiugibus, fratribus, tribuenda censeo: Sed vt aliquando sententia complectar, ita censeo CVM C. Pansa cos. Imp. initium cum hostibus confligendi fecerit, quo prælio legio Martia admirabili, incredibilique virtute libertatem populi Romani defenderit: quod idem legiones tironum fecerint: ipseque C. Pansa cos. Imper. cum inter media hostium tela versaretur, vulnera acceperit: cumque A Hircius cos. Imp. prælio audito, & cognito, fortissimo, præstantissimoque animo exercitum castris eduxerit, impetumque in M. Antonium exerci-

exercitumque hostium fecerit, eiusque copias occisione occiderit, suo exercitu ita incolumi, vt ne vnum quidem militem desiderauerit, cumque C. Cæsar Proprær. Imp. consilio, diligentiaque sua castra feliciter defenderit, copiasq; hostium quæ ad castra accesserant, profligarit, occiderit: ob eas res Senatum existimare, & iudicare eorum trium Imperatorum virtute, imperio, consilio, grauitate, constantia, magnitudine animi, felicitate, populum Rom. fedissima, crudelissimaque seruitute liberatum: cumque Rempub. vrbem, templa deorum immortalium, bona, fortunasque omnium, liberosque conseruarint dimicatione, & periculo vitæ suæ, vri ob eas res bene, fortiter, feliciterque gestas, C. Pansa, A. Hirtius coss. Imperatores, alter amboue, aut si abierint, M. Cornutus Prætor vrbanus supplicatione per dies quinquaginta ad omnia puluinaria constituat: cumque virtus legionum digna clarissimis Imperatoribus exiterit, Senatum, quæ sit antea pollicitus legionibus, exercitibusque nostris, ea summo studio Repub. recuperata persoluturum: cumq; legio Martia princeps cum hostibus conflixerit, atque ita cum maiore numero hostium contenderit, vt quam plurimos cæderent, caperent nonnullos: cumque sine vlla retractatione pro patria vitam profuderint: cumque simili virtute reliquarum legionum milites pro salute, & libertate populi Romani mortem oppetiuerunt: Senatui placere, vt C. Pansa, A. Hirtius Consules, Imperatores, alter amboue, si his videatur, iis qui sanguinem pro vita, libertate, fortunisque populi Romani, pro vrbe, templisque deorum immortalium profudissent, monumentum quam amplissimum locandum faciendumque curent: ad eam rem pecuniam dare, contribuere, soluere iubeant, vt extet ad memoriam posteritatis sempiternam, ad scelus crudelissimorum hostium militumque diuinam vir-

tutem: vtq; quæ præmia ſenatus militibus ante cõſtituit, ea ſoluãtur eorum, qui hoc bello pro patria occiderunt parentibus, liberis, coniugibus, fratribus: iiſque tribuantur, quæ militibus ipſis tribui oporteret, ſi illi vixiſſent, qui morte vicerunt.

C. CRISPI SALLVSTII, VT VVLGO CREDITVR, IN M. T. Ciceronem Oratio.

GRauiter, & iniquo animo maledicta tua paterer, M. Tulli, ſi te ſcirẽ iudicio magis, quã morbo animi petulãtia iſta vti. ſed cum in te neque modũ, neq; modeſtiam vllam animaduerto, reſpondebo tibi: vt ſi quam voluptatem male dicendo cepiſti, eam male audiẽdo adnittas. Vbi querar? quos implorem? c. diripi rẽpub. atq; audaciſſimo cuiq; eſſe perfidię locũ? apud populũ Romanum qui ita largitionibus corruptus eſt. vt eſe, ac fortunas ſuas venales habeat? an apud vos, patres conſcriptiſ quorum auctoritas turpiſſimo cuique, & ſceleratiſſimo ludibrio eſt: vbi M. Tullius leges, iudicia populi Romani defendit, atq; in hoc ordine ita moderatur, quaſi vnus reliquus ex familia viri clariſſimi Scipionis Africani, ac non reptitius, accitus & paullo ante inſitus huic vrbi ciuis. An vero, M. Tulli, facta ac dicta tua obſcura ſunt? an non ita a pueritia vixiſti, vt nihil flagitioſum

gitiosum corpori tuo putares, quod alteri collibuisset? An scilicet istam immoderatā eloquentiam apud M. Pisonem non pudicitiæ iactura perdidicisti? Itaq; minime mirandum est, si eā flagitiose venditas, quam turpissime parasti. Verum opinor splēdor domesticus tibi animos tollit, vxor sacrilega, ac periuriis delibuta: filia matris pellex, tibi iucundior atque obsequentior, quam parenti par est. domū ipsam tuam vi & rapinis funestam, tibi ac tuis cōparasti: videlicet, vt nos cōmonefacias, quam conuersa sit respub cum in ea domo habitares homo flagitiosissime, quę P. Crassi viri consularis fuit. Atque cum hæc ita sint, tamē se Cicero dicit in consilio deorum immortalium fuisse: inde missum huic vrbi, ciuibusque custodem absque carnificis nomine; qui ciuitatis incommodum in gloriam suam ponit, quasi vero non illius cōiurationis caussa fuerit consulatus tuus, & idcirco respub. defecta eo tempore, quod te custodem habebat. Sed, vt opinor, illa te magis extollunt, quæ post consulatum cum Terentia vxore de rep. consuluisti, cum legis *Plancia iudicia domi faciebatis, ex *coniuratis alios morte, alios pecunia cōdemnabas, cum tibi alius Tusculanum, alius Pompeianam villā ædificabat, alius domum emebat: qui vero nihil poterat, is erat calumniæ proximus: is aut domum tuam oppugatum venerat, aut insidias senatui fecerat: denique de eo tibi compertum erat. Quę si tibi falsa obiicio, redde rationem, quantum patrimonij acceperis, quid tibi litibus, accreuerit, qua ex pecunia domum paraueris, Tusculanū, & Pompeianum infinito sumptu ædificaueris: aut si reticeS, cui potest esse dubium, quin opulentiam istam ex sanguine & miseriis ciuium paraueris? Verum, vt opinor, homo nouus Arpinas, ex M. Crassi familia eius virtutem imitatur, contemnit simultatem hominum nobilium, rempublicam caram habet, neque terrore, neque gratia commouetur. Illud ve-

ro amicitiæ tantum, ac virtutis est animis? imo vero homo leuissimus, supplex inimicis, amicis contumeliosus, modo harum, modo illarum partium, nemini fidus, leuissimus Senator, mercenarius patronus: cuius nulla pars corporis a turpitudine vacat, lingua vana, manus rapacissimæ, gula immensa, pedes fugaces, quæ honeste nominari non possunt, inhonestissima. Atque is cum eiusmodi sit, tamen audet dicere, O fortunam natam me consule Romam, te Consule fortunatam Cicero? imo vero infelicem, & miseram, quæ crudelissimam proscriptionem ciuium perpessa est, cum tu turbata Rep. metu perculsos omnes bonos parere crudelitati tuæ cogebas: cum omnia iudicia, omnes leges in tua libidine erant: cum tu sublata lege Porcia, erepta libertate, nostrum omnium, vitæ ne ciuque potestatem ad te vnum reuocaueras. Atq; parum est, quod impune fecisti, verum etiam commemorando exprobras: neq; licet obliuisci seruitutis suæ. Fgeris, oro te Cicero, perfeceris quod libet: satis est perpessos esse: etiam ne aures nostras onerabis tuo odio? etiã ne molestissimis verbis infectabere? Cedant arma togæ: concedat laurea linguæ. quasi vero togatus, & non armatus ea, quæ gloriaris, confeceris: atque inter te Syllamq; Dictatorem preter nomen Imperij quicquam interfuerit. Sed quid ego plura de tua insolentia commemorem? quem Minerua omneis artes edocuit, Iupiter Optimus Maximus in consilium deorum admisit, Italia exulem humeris suis reportauit? Oro te Romule Arpinas, qui egregia tua virtute omnes Paulos, Scipiones, Fabios superasti, quem tandem locum in hac ciuitate obtines? quæ tibi partes Reipublicæ placent? quem amicum, quem inimicum habes? cui insidias in ciuitate fecisti, acillaris? quo iure, cum de exilio tuo Dyrrhachio redisti, cum sequeris? quos Tyrannos appellabas, eorum nunc potentiæ faues: qui tibi ante

optimates

optimates videbantur, eosdem nunc dementes, ac furiosos vocas. Vatinij causam agis: de Scilio male existimas: Bibulum petulantissimis verbis lædis: laudas Cæsarem: quem maxime odisti, ei maxime obtequeris: aliud stans, aliud sedens de Republica sentis his male dicis, illos odisti, leuissime transfuga, neque in hac, neque in illa parte fidem habens.

M. T. CICERONIS IN C. CRISPVM SALLVSTIVM RESPONTIO.

ETIAMNVM magna voluptas est, Crispe Sallusti, æqualem ac parem verbis vitam agere: neque quicquam tam obscœnum dicere, cui non ab initio pueritiæ omni genere facinoris ætas tua respondeat, vt omnis oratio moribus consonet. neque enim qui ita viuit, vt tu, aliter, ac tu loqui potest: neque qui tam illoto sermone vtitur, vita honestior est. Quo me vertam? C. Vnde initium sumam? maius mihi dicendi onus imponitur, quo notior est vterque nostrum. quod aut si de mea vita, atque actibus huic conuntiatori respondero, inuidia gloriam consequatur: aut si huius facta, mores, omnem ætatem nudauero, in idem vitium incidam procacitatis, quod huic obiicio. Id vos, si forte offendimini, iustius huic, quam mihi succensere debetis, qui initiũ induxit: ego dabo operã, vt & pro me minime cã-

faſtidio reſpondeam, & in hunc minime mentitus eſſe videar. Scio me P. C. reſpondendo non habere magnam expectationem, quod nullum vos ſciatis nouum crimen in Salluſtium audituros, ſed omnia vetera recognituros, queis & meæ, & veſtræ iam & ipſius aures calent. Verum eo magis odiſſe debetis hominem, qui ne incipiens quidem peccare minimis rebus poſuit rudimentum: ſed ita ingreſſus eſt, vt neque ab alio vinci poſſit, neque ipſe ſe omnino reliqua ætate præterire. Itaque nihil aliud ſtudet, niſi vt lutulentus ſus cum quouis volutari. Longe vero fallitur opinione. non enim procacitate linguæ vita ſordes eluuntur: ſed eſt quædam calumnia, quam vnuſquiſque noſtrum teſtante animo ſuo fert de eo, qui falſum crimen bonis obiectat. quod ſi vita iſtius memoriam vicerit, illam P. C. non ex oratione eius, ſed ex moribus ſpectare debetis. Iam dabo operam, quam maxime potero, vt breue id faciam. Neque hæc altercatio noſtra vobis inutilis erit P. C. Plerumque enim reſpublica priuatis creſcit inimicitiis: vbi nemo ciuis, qualis ſit vir, poteſt latere. Primum igitur, quoniam omnium maiores Criſpus Salluſtius ad vnum exemplum & regulam quærit: velim mihi reſpondeat numquid ij, quos protulit Scipiones & Metellos, ante fuerint vllius aut opinionis aut gloriæ, quam eos res geſtæ ſuæ & vita innocentiſſime acta commendauit. quod ſi hoc fuit illius initium nominis, & dignitatis, cur non æque de nobis exiſtimetur, cuius & res geſtæ illuſtres, & vita eſt integerrime acta quaſi vero tu ſis ab illis viris Salluſti, ortus. quod ſi eſſes, nonnullos iam tuæ turpitudinis pigeret. Ego meis maioribus virtute mea præluxi: vt ſi prius noti non fuerint, a me accipiant initium memoriæ ſuæ, tu tuis, vita quam turpiter egiſti, magnas offudiſti tenebras: vt etiam ſi fuerint egregij ciues, certe venerint in obliuionem. Quare noli mihi antiquos vi-

ros obiectare: satius est enim me meis rebus gestis florere, quam maiorum opinione niti, & ita viuere vt ego sim posteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum. Neque me cum ijs conferri decet, patres conscripti, qui iam decesserunt, omnique odio carent, & inuidia, sed cum his, qui mecum vna in repub. versati sunt. Sed si fuerim aut in honoribus petendis nimis ambitiosus (non hanc dico popularem ambitionem, cuius me principem confiteor, sed illam perniciosam contra leges, cuius primos ordines Sallustius duxit) aut in gerendis magistratibus, aut in vindicandis maleficijs tam seuerus, aut in tuenda republica tam vigilans, quam tu proscriptionem vocas: credo * quod non omnes tui similes incolumes in hac vrbe vixissent. At quanto meliore loco resp. staret, si tu par ac similis sceleste rum ciuium, vna cum illis adnumeratus esses! An ego tunc falso scripsi, CEDANT ARMA TOGAE, qui togatus armatos, & pace bellum oppressi? An illud mentitus sum: Fortunatam natam me consule Romam, qui tantum intestinum bellum, ac domesticum vrbis incendium extinxi? Neque te tui piget, homo leuissime, cum ea culpas, quae in historijs gloriae mihi ducis? an turpius est, patres conscripti, scribentem mentiri, quam illum pelam, hoc ordine dicentem? Nam quod aetatem incepisti, tantum me abesse puto ab impudicitia, quātum tu abes a pudicitia. Sed quid ego de te plura querar? Quid enim mentiri turpe duces, qui mihi ausus sis eloquentiam vt virtutem obijcere, cuius semper nocens egisti patrocinio? An vllum existimas posse fieri ciuem egregium, qui non his artibus & disciplinis fuerit eruditus? an vlla alia putas esse rudimenta, & incunabula virtutis, quibus animi ad gloriae cupiditatem, aluntur? Sed minime mirum est. P. C. si homo qui desidiae ac luxuriae plenus sit, haec vt noua atque inusitata miratur. Nam quod ista inusitata

rabie petulanter in vxorem, & in filiam meam inuasisti, quæ facilius mulieres se a viris abstinuerunt, quam tu vir a viris: satis docte, ac perite fecisti. Non enim me speraſti mutuam tibi gratiam relaturum, vt vicissim tuos compellarem. Vnus enim satis es materiæ habens: neque quicquam domi tuæ turpius est quam tu. Multum vero te opinio fallit, qui mihi parare putasti inuidiam ex mea re familiari, qui mihi multo minor est, quam habere dignus sim. Atque vtinam ne tanta quidem esset, quanta est, vt potius amici mei viuerent, quam ego testamentis eorum locupletior essem. Ego fugax, Crispe Sallusti? funeri tribuni pleb. cessi: vtilius duxi quamuis fortunam vnus experiri, quam vniuerso populo Romano ciuilis esse dissentionis causa, qui postea quam ille suum annum in republ. perbacchatus est, omniaque, quæ commouerat, pace & otio resederunt: hoc ordine reuocante, atque ipsa repub. manu trahente me, reuerti. qui mihi dies, si cum omni reliqua vita conferatur, animo quidem meo superet, cum vniuersi vos, populusque Ro. frequens aduentu meo gratulatus est. Tanti me fugacem, mercenarium patronum hi æstimauerunt. Neque hercule mirum est, si ego semper iustas omnium amicitias existimaui. Non enim vni priuatim ancillatus sum, neque me addixi: sed quantum quisque reipub. studuit, mihi tantum fuit aut amicus, aut inimicus. Ego nihil plus volui valere quam pacem: multi priuatorum audacias nutrierunt: ego nihil timui nisi leges: multi arma sua timeri voluerunt, ego numquam volui quicquam posse, nisi po vobis: multi ex vobis potentia freti, in vos suis viribus abusi sunt. Itaq; non est mirum, si nullius amicitia vsus sum, qui non perpetuo reip. amicus fuit. Neque me pœnitet si aut petenti Vatinio reo patrocinium pollicitus sum, aut Sextij insolentiam repressi, aut Bibuli patientiã culpaui, aut virtutibus

Cæsaris

Cæsaris faui. hæ laudes egregij ciuis & vnicæ sunt. Quæ si tu mihi vitia obijcis, temeritas tua reprehendetur, non mea vitia culpabuntur. Plura dicerem si apud alios mihi esset dicendum, patres conscripti, non apud vos, quos ego habui omnium mearum actionum monitores. Sed vbi rerũ testimonia adsunt, quid opus est verbis? Nunc vt ad te reuertar, Sallusti, patremque tuum prætereamus: qui si numquam in vita sua peccauit, tamen maiorem iniuriam reip. facere non potuit, quam quod te talem filium genuit. neque tu siqua in pueritia peccasti, exequar, ne parentem tuum accusare videar, qui eo tempore summam tui potestatem habuit: sed qualem adolescentiam egeris. hac enim demonstrata, facile intelligetur, quam perulanti pueritia tam impudicus, & procax adoleueris. Posteaquam immensæ gulæ impudicissimi corporis quæstus sufficere non potuit, & ætas tua iam ad ea patiẽda, quæ alteri facere collibuisset, exoleuerat: cupiditatibus infinitis efferebatis, vt, quæ ipse corpori tuo turpia non duxisses, in alijs experireris. Ita non est facile reputare, patres conscripti, vtrum in honestioribus corporis partibus rem quæsierit, an amiserit. Domum paternam viuo patre turpissime venalem habuit, vendidit. & cuiquã dubium potest esse, quin mori coegerit eum, quo hic nondum mortuo, pro herede gesserit omnia? Neque pudet eum a me quærere, quin in P. Crassi domo habiterit, cum ipse respondere non queat, quis in ipsius habiterit paterna domo. At hercule lapsus ætatis tirocinio, postea se correxit, non ita est, sed abijt in sodalitiũ sacrilegij Nigidiani, bis ad iudicis subsellia attractus, extrema fortuna stetit, & ita dissessit, vt non hic innocens esse, sed iudices peieraſſe existimarentur. Primum honorem in quæstura adeptus, hunc iocum & ordinem deseruit despectus, cuius aditus sibi quoque sordidissimo homini patuisset. Itaque timens ne facinora sua clam vos essent,

cum omnibus matribus familiarum opprobrio esset, confessus est vobis audientibus adulterium, neque erubuit ora vestra. Vixeris, vt libet, Sallusti: egeris quæ volueris: satis sit vnum te tuorum scelerum consciũ esse: noli nobis languorem & soporem nimium exprobrare. Sumus diligentes in tuenda pudicitia nostrarum vxorum, sed ita experrecti non sumus, vt a te cauere possimus. Audacia tua vincit studia nostra. Et quod hunc mouere possit, P.C. factum ac dictum turpe, quem non puduit palã vobis audientibus adulterium confiteri? Quod si tibi nihil per me respondere voluissem, sed illud censorium elogium Appij Claudij, & L. Pisonis integerrimorum virorum, quo vsus est quisque eorum, prolege palam vniuersis recitarem: nonne tibi viderer æternas inurere maculas, quas reliqua vita tua eluere non possit? Neque post illum delectum senatus vmquam te vidimus: nisi forte in ea te castra coniecisti, quo omnis sentina reip confluxerat. At idem Sallustius, qui in pace ne senator quidem manserat, posteaquam respub. armis oppressa est, & idem victores, qui exules reduxit, in senatum post quæsturam est reductus, quem honorem itagessit, vt nihil in eo non venale habuerit. cuius aliquis emptor fuerit. ita igitur egit, vt nihil non æquum ac verum duxerit, quod ipsi facere collibuisset: neque aliter vexauit, ac debuit, si quis prædaloco magistratũ accepisset. Peracta quæstura, posteaquam magna pignora eis dederat, cum quibus similitudine vitæ se coniunxerat, vnus iam ex illo grege videbatur. Eius enim partis erat exemplar Sallustius, quo tamquam in vnam voraginem cœtus omnium vitiorum excesserat, quidquid impudicorum, cyllonum, paricidarum, sacrilegorum, debitorum fuit in vrbe, municipiis, coloniis, Italia tota, sicut in fretis subsederant, nominis perditi ac nouissimi, nulla in parte castris apti, ni licentia vitiorum

tiorum, & cupiditate rerum nouarum. At postea quam prætor est factus, modeste se gessit, & abstinenter. nonne ita prouinciam vastauit, vt nihil neq; passi sint, neque exspectarint grauius in bello fortj nostri, quam experti sunt in pace, hoc Africam interiorem obtinente? vnde tantum hic exhausit, quantum potuit aut fide nominum traijci, aut in naueis contrudi: tantum, inquam, patres conscripti, exhausit, quantum voluit. Ne causam diceret, sestertio duodecies cum Cæsare pactscitur. Quod si quippiam eorum falsum est, hic palam refelle, vnde tu, qui modo ne paternam quidē domum retinere potueris, repente tamquam somnio beatus, hortos pretiosissimos, villam Tyburti, C. Cæsaris reliquas possessiones parauerit? Neque piguit quærere, cur ego P. Crassi domum emissem, cum tu veteris villæ dominus sis, cuius paullo ante fuerat Cæsar. modo, inquam, patrimonio non comesso, sed deuorato quibus rationibus repente factus es tam affluens, & tam beatus? nam quis te faceret heredem, quem ne amicum quidem suum satis honestum quisquam sibi dicit, nisi similis, ac par tui? At hercule egregia facta maiorum tuorum te extollunt: quorum siue tu similis es, siue illi tui, nihil ad omnium scelus ac nequitiam addi potest. Verum, vt op nor, honores tui te faciunt insolentem. Tu, C. Sallusti, tandem putas esse bis senatorem, & bis quæstorem fieri, quantibis consulatem, & bis triumphalem? Carere debet omni vitio, qui in alterum paratus est dicere: is demum maledicit, qui non potest verum ab altero audire. Sed tu omnium mensarum area, omnium cubiculorum in ætate pellex, & idem postea adulter, omnis ordinis turpitudo es, & ciuilis belli memoria. Quid enim grauius potuimus, quam quod te in columem in hoc ordine vidcamus? Desine bonos petulantissima consectari lingua: desine morbo procacitatis illo vti: desine vnumquem-

que moribus tuis æstimare. his moribus amicum tibi facere non potes : videris velle inimicum habere. Finem dicendi P. C. faciam. sæpe enim grauius vidi offendere animos auditorum eos, qui aliena flagitia aperte dixerunt, quam eos, qui commiserunt. Mihi quidem ratio habenda est, non quid Sallustius merito debeat audire, sed vt ea dicam, siqua ego honeste effari possum.

AD POPVLVM ET EQVITES ROM. ANTEQVAM IRET IN exilium.

ORATIO.

SI quando inimicorum impetum propulsare ac propellere cupistis, defendite nunc vniuersi vnum, qui ne omnes concideretis, ardoreque flammæ conflagraretis, mei capitis periculo non dubitaui prouidere. Nam quem virtutis gloria cum summa laude ad cælum extulit, eumdem inimicorum inuidia indignissime oppressum deprimit ad supplicium. Si liberum conceptam dulcedinem animo inclusam continetis, nolite eo velle carere, qui cariſſimam vestram procurationem sibi esse duxit. Est enim liberale officium, serrere beneficium, vt metere possis fructum. Fidei cõducit, in loco debitum retribuere. Illic enim animi voluntas propensa comprobatur, hic

hic memoria collaudatur. Itaque si omnibus graue seruitutis iugum esse debet in libertate educatis, sit is vestris amicis acceptissimus, qui a vestro corpore iugum acerbissimum repulit seruitutis. Et si maiores vestri eos imperatore, qui militum virtute hostium fregerunt furorum, iucundissimo fructu libertatis reconciliatos, non solum statuis dignos putauerunt, sed etiam æterna triumphi laude decorarunt: tum vos cum consulem, qui non militum præsenti fortitudine, sed sua eximia animi virtute hostilem ciuium mentem senatus auctoritate vindicauit, existimate vobis retinendum in ciuitate esse. Si quæ beneficia singulis ciuibus, priuatimque dantur, ea solent iis esse fructuosa a quibus sunt profecta: iure & merito possum ego vos ad defensionem meæ salutis adhortari, quos conseruaui vniuersos. Nam neque maius est defendere vnum, quem populum: neque verius a singulis quam ab omnibus repetere officij præmium, & fructum: propterea quod in vnius periculo sæpe contentio parua est, vt leuis sit labor defensori sustinendus in reipub. insidijs, quo firmius est quod oppugnatur, eo paratiores sunt inimici, vt ijs sine magna solicitudine, industria, virtute non queat resisti. Et singulorum opes sæpe sunt tenues, & infirmæ ad gratiam referendam, vt opitulari bene merentibus non queant, si maxime eupiant: vniuersorum auxilium eo plurimum prodest, quod firmioribus opibus est fixum. Iure igitur, quoniam & maior impensa in patriam officij facta est, quam impriuata sit defensione, & plus a vobis præsidij quam a ceteris opis ad salutem potest afferri: vos obtestor, quos mihi & debere, & posse intelligo opitulari. Non conuenit enim, cum ego ad promerendum officium tam fuerim expeditus, vos ad referendam gratiam esse tardiores me, cuius amplitudinem, ac gloriam laude atque honoribus ampli-

ficare debeatis, eius incolumitatem & salutem deferendam existimetis. Etenim errat si quis arbitratur M. Tullium idcirco in capitis periculum vocari, quod deliquerit aliquid, quod patriam læserit, quod improbe vixerit. non citatur reus audaciæ: virtutis reus citatur. non accusatur quod rempub. vi oppugnarit, sed quod homo nouus pernicioſum nobilium restinxerit furorem. non obest mihi turpis & nocens, sed honestissime, laudatissimeque acta vita. non odio bonorum, sed inuidia premor malorum. intelligunt homines tot, & tam præclaris testimonijs, monimentisque virtutis comparatis, M. Tullio, dum sit incolumis, fore voluptati. idcirco vitam eripere cupiunt, vt cum spiritu sensum quoque adimant iucunditatis. Nonne igitur indignum est, eos præmijs meis inuidere, qui virtute certare noluerunt? eos in contentionem honoris venire, qui officijs se superari æquissimo animo tulerunt? Si dulcis est gloria, consequere virtutem, noli abijcere labores: petere honorem, honorem dico? immo vero famam, fortunas, familiam, liberos, caput, corpus, ipsum denique sanguinem, & animam. Cedo inuitus de repub. cedo oppressus de fortuna, de dignitate: discedo a republica, victus audacia malorum. Liceat manere, si non illum M. Tullium custodem vrbis, defensorem omnium, patrem patriæ; at certe reliquias Tullij: liceat in conspectu ciuium, in hac vrbe, quam ex paricidarum faucibus eripuit, remanere, tecta omnium, fana deorum, vniuersum videre periculo liberatam suo ciuitatem: liceat ex hac flamma euolare, præsertim qui illud impium incendium perditorum hominum, lacrymis potius meis, quam sanguine vestro restingui malui. Neque enim peto, vt mihi detis vitam: sed datam repeto, vt reddatis. Si meministis quod dedi, vos non debetis obliuisci, sed retribuere quod debetis. Vos, vos obtestor dij immortales,

mortales qui mei menti lumina prætulistis, cum consensum exstinxi coniurationis, arcemque vobis ab incendio, ac flamma liberaui, liberosque vestros egremio & complexu matrum ad cædem & cruorem non sum passus abstrahi. Num igitur potest fieri a clientibus vt recipiar, cum a quibus debeam retineri, reijcere instituant? socij quo fugiant, cum aditus custodi patriæ præclusus sit? quomodo spes salutis reliquis residebit, cum ciuibus præclusa sit expectatio incolumitatis? pax & concordia extraneis gignetur, cum iam domesticis non insideat, sed publice prouidenti eripiatur? Nam quid ego improborum facta renouem oratione, vt redintegratione illius coniurationis animos vulnerem vestros? Auxilium ab alienis efflagitabo, cum ciues vestros deseratis? sociorum inuicem subsidium, cum ciuibus intercluſum sit præsidium? quam colere gentem nunc instituam? vtrum vt custos accipiar, an vt proditor excludar? si vt conseruator, vestra erit ignominia: si vt oppugnator, præcisa erunt omnia. Itaque quod putaui fore gaudium, id exstitit exitium. Si, Quirites, eundem in cæterorum periculis haberemus animum, quem in nostris difficultatibus, & pro innocentissimo quoque propugnare, & nocentissimum quemque propugnare nobis vtilissimum esse arbitraremur: & si cum optimi cuiusque rebus aduersis nostram salutem, cum determinorum hominum secundis nostra pericula putaremus coniuncta, frequentes profecto talibus conatibus obuiam ire niteremur: neque partim innocentia freti, partim nobilitate nixi, partim potentia ac multitudine amicorum fulti, cum perfacile existimaremus aduersariorum vim, ac factionem a nobis repelli posse, subita ipsi simili periculo circumuenti, in nostro euentu aliorum reminiscentes casus, iure id nobis accidere, nequidquam quereremur. Quis enim est, Quirites, qui

nunc cum inimicorum noſtrorum vim atque violentiam perſpiciat, quique noſtrorum ipſum periculoſiſſimum caſum recognoſcat, qui non ſibi ac ſuis diffidat fortunis? Quo enim ſe ſatis tutum arbitrabitur præſidio? virtutis & gloriæ? at ea nos ipſa hoc tempore oppugnant. multitudine amicorum aperuerunt non fortes eſſe ſe amicos, ſi in eorum poteſtate noſtra ſita ſalus non eſt. paucitati inimicorum? at id non in ipſius, ſed in aliorum voluntate poſitum eſt. nam non ſatis eſt, ne cui iniuriam facias, prouidere, ſi tamen ſunt voluntarij inimici, qui tuis præmijs te oppugnent. Atque cum hæc omnia omnibus ſint grauia atque acerba, tum vero nobis miſera atque intolleranda, quorum & officia in rempub. recentiſſima, & incommoda ob rempublicam frequentiſſima, in familia verſantur. Nunc ſi eadem conditio diſceptationis proponetur, æqui auditores adhibebuntur, aures non obtuſæ criminatione, ſed vacuæ præbebuntur: qui ſunt aſſecuti ſummum gradum honoris, non diſpoliabuntur honore: qui ſperant, facilius & procliuius ad laudem nobilitatis peruenient. Quamobrem nolo, me duce, ſupplicij vos ad fraudē deduci, vt ego ad priſtinum ſtatum recidam caſus. Nunc igitur ſi lingua eſt concertandum, innocentiæ virtute fretus ſuperoſi facta compenſanda ſunt, conferamus æquitatem: ſi violentiæ impetu opprimimur, cedam pro omnibus vnus tribunitio furori, quoniam laborem pro cunctis ferre conſueui: ſi igitur aliquo tempore ijs hominibus conſuluiſtis, quorum animus eſt religionis pietate defunctus, debetis mihi quoque proſpicere, qui numini deorum conſecratum, ſartum, tectum ab omni periculo conſeruaui, & vos vt tutam tranquillamq; fortunam traheretis, mea perfeci vigilantia. Nam me quem paulo ante fortuna erexerat ad gloriam, virtus extulit ad laudem, populus tribuit honorem, eundem tribu-

ni

ni furor exagitatus depulit ad calamitatem. Et quoniam animaduertistis illam conspirationem conflatam ita esse restinctam, vt nulla scintilla compareat incendij, vos quoque tribunitiam sedate temeritatem. Qui nunc se mihi inimicum ostendit, se prius esse vestrum professus est inimicum. ne rei crudelitas experrecta in me, in vos conualescat, & calamitas remorata longius serpat atque progrediatur præcauete. Nunc vel solus delictus ad calamitatem, vel primus vocatus ad tale periculum, omnium animos iure debeo commouere. Omnia sunt immutata. manus ad demonstrandam religantur iniuriam: lingua inciditur ad deplorandam calamitatem: animus præcluditur ad exponendam rei indignitatem: humilitatem generis obijciunt nobis, qui nouam rationem suscitant, veteres maiorum obterunt laudes. Sed quid ego plura de illorum aut in me maledictis, aut in vos scelerate loquar factis? quorum cognita improbitas, me tacente coarguitur turpitudine vitæ: vt de ijs non sit necesse inimicos predicare, de quorum scelere ne amici quidem, aut ipsi possunt negare. Vos ego appello, quorum de me maxima est potestas: apud vos loquar de mea calamitate, quos habui semper innocentiæ & virtutis meæ testes. Igitur ex ciuitate bene meritus de repub. ciuis exturbatur? innocens expellitur? Consularis homo, non minimis facultatibus vsus, quondam amicorum multorum præsidio munitus, num partim ab inuidis, partim ab inimicis circumuentus eget indigne? huic si opem non tuleritis in periculo capitis, vos credo, retinebitis vestram libertatem? qui neque tanta valetis auctoritate, neque tantorum officiorum impensum egistis in patriam. Mihi credite, hoc in vno incommodum confirmatum, multorum infirmabit incolumitatem: & si initio non erit refutatum impune ad omnium perniciem conualescet. Proinde aut

in meo periculo salutem integram potestate communem, aut in vestris hoc idem incommodum expectate fortunis. Nemo tam perdita auctoritate, tam facinorosa inuentus est vita, qui cum de scelere fateretur, non tamen sententijs prius iudicum conuinceretur, quam supplicio adderetur. Ego repente vi tribunitia correptus, non modo loquendi libere in iudicio, sed ne consistendi quidem in ciuitate habeo potestatem. Eiicior non solum sine teste, sine iudice, sine crimine, sed sine etiam scelere, sine accusatore. Hostibus in bello, qui dissident voluntate, dimicant armis, vitam quotidie oppugnant in ipsa acie cum prœliantur, licet loqui, licet disputare: mihi in pace ciui, qui perditorum hominum fregi furorem, pro fortunis meis apud vos loqui non licebit? Serui qui ad supplicium cæsi verberibus trahuntur, apud eos sæpe disputant, quos necare voluerunt: ego consularis apud vos non loquar, quos conseruaui? Tacebo si necesse est, tacebo, inquam, animo æquo, quoniam virtus mea, me tacente, agit caussam meam. Itaque vt ego in concione mea nihil ponam de rebus meis gestis, tamen in animis & memoria vestra largiter relinquam. isti modo videant qua ratione hanc inultam meam fugam ferre possint. Etenim si a me, vt isti existimant, Lentuli mortui sordes, si Catilinæ notissimus furor, si amentia Cethegi, si luxuries ac stupra Cassij pœnas repetunt, profecto istis hora nulla, e tecto Tullio, vacua periculo, aut periculi expectatione relinquetur. Itaque illi in dies non meis insidijs, quæ nullæ a me parantur, sed suorum scelerum conscientia cruciati, mihi absenti & populo Romano pœnas dabunt. Quas ob res ego inimicorum amentiæ, cupiditatique paucorum, omnium salutis caussa decedam: neque eo deducar, aut progredi patiar, vt opera mea manus inter vos conferatis, cædesque ciuium inter se fiat: multoque potius ipse patria liberisque

berisque meis carebo, quam propter vnum me vos de fortunis vestris, reique publ. dimicetis. Sic enim ab initio fui animatus, vt non magis me mea causa putarem esse natum, quam reipubl. procreatum. Sed illud queror, quod non iam ad vnius perniciem, sed ad vniuersorum instruitur calamitatem: conqueri, commiserari, dicere, expurgare, suspitionem dimouere, crimen diluere non licere: ore oppresso ceruices esse præbendas: quæ tamen omnia iam non sunt tam calamitosa, quod mihi sunt subeunda; quam pernicioſa, quod in remp. sunt introducta. Quamobrem statutum est, atque decretum, in his temporibus ciuitatis omnia perpeti quæ volet furor libidinosus. Vim volunt afferre? præsto sum, eijcere volunt? exeo indicta causa nolunt audire? causam non dico. aliud quippiam conantur? agant: nihil duri, nihil acerbi mihi erit, quod rempub. tutabitur. Non enim illis victus cedo, sed incolumibus vobis me condono. Neque enim mors miseranda est, quæ ob remp. capitur: neque exilium turpe, quod virtute suscipitur: cum præsertim nonnullam hæ pœnæ habeant in se consolationem. Nam vitam si eripiunt, non adiment gloriam immortalem: si exilio multabunt corpus, non animum a repub. remouebunt. Nam vbicunque ero, hoc cogitabo, hæc semper cura mea erit: meque vobis ereptum, non a vobis repudiatum existimabo. Illud ab vniuersis postulo, petoque, si dum in ciuitate manere licitum est, nemini iniuste periculum creaui, nemini innocenti fui calamitati: si omnibus auxilio præsidioque esse consueui, plurimosque in hac ciuitate sum tutatus: vti vos liberos meos in vestram fidem recipiatis, eosque defendatis, neue inimicos meos in familiam nostram longius progredi patiamini: vtique, siue hinc abiero, siue ero hic oppressus, ea maneat opinio, & existimatio, quæ virtute parta, non quæ infelicitate illata est. Nunc ego te, Iupiter optime

maxime, cuius metu ac ditione sola terrarum gubernantur, teque particeps connubij, socia regni regina Iuno, teque Tritonia, armipotens, Gorgonophora, Pallas, Minerua, cæterique dij, deæque immortales, qui excellenti tumulo ciuitatis sedem Capitolij in saxo incolitis constitutam, vt non solum cunctam intueri, sed etiam tueri possitis ciuitatem, a quorum ego quondam altaribus impiam manum ciuium remoui, a quorum templis meo periculo funestam facem repuli, ne illustrissimum orbis terrarum monumentum cum principe omnium terrarum occideret ciuitate: teque Iupiter Stator, quem vere huius imperij statorem maiores nostri nominauerunt, cuius in templo hostilem impetum Catilinæ repuli a muris, cuius templum a Romulo victis Sabinis in Palatij radice cum victoria est collocatum: oro atque obsecro, ferte opem pariter reip. cunctæque ciuitati, meisque fortunis: resistite tribunitio furori, fauete innocentiæ, subuenite solitudini, miseremini senectutis: nolite eum supplicem a vobis absterrere & excludere, qui in suo magistratu funestam facem a vestris repulit templis. Si C. Mario auxilio fuistis, quod in cliuo Capitolino improborum ciuium cædem fecerat: si P. Scipioni, quod Annibalis furibundam mentem a vestris repulit templis: si denique Cn. Pompeio, quod terra marique hostes reddidit pacatos: sic nunc in meis calamitatibus aliquam ferte opem diuinam, vt sæpe multorum in periculis feciſtis: sic nunc in meis miserijs diuinum aliquod auxilium & numen ostendite. Deinde vos, quorum potestas proxime ad deorum immortalium numen accedit, oro atque obsecro, quibus sigillatim sæpe supplex ad pedes iacui: vt eum quem singuli stratum atque abiectum sublevastis, nunc vniuersi conseruatum velitis. Si neminem vmquam vestrum læsi, si nemini innocenti obfui, si etiam e contrario, vt quisque auxilium meum desidera-

siderauit, opem ferre non dubitaui, si denique quæcumque administraui, ex vestra auctoritate & patrum conscriptorum voluntate feci, si malui inimicorum cupiditati, quam reipub. & legitimæ auctoritati pœnas sufferre: vt exiliimetis ex illo crudelissimo inimicorum impetu ereptum, in antiquum statum dignitatis restitui conuenire. Sed quoniam neque mihi libere loquendi, neque vobis clementer audiendi, neque omnino iudicandi, paucorum furore & audacia facta est potestas, sed oppressa est respub. armis, metu debilitata seruili, vt liberum spiritum ducendi, nullam habeat potestatem, cedam inermis armatis, innocens nocentibus, priuatus furibundo magistratui. Neque enim Q. Metellus quicquam de virtute sua detraxit, quod cessit L. Saturnino furenti: neque C. Cotta, quod Q. Varroni trib. pleb. inferiore genere orto cedendum putauit: neque C. Marius, qui quantas res gesserit vestra vobis libertas iudicio esse potest: neque vero M. Tullius suum animum vestra abalienauit potestate, cum præcipuum vobis obsidem sui animi, vestram reliquerit libertatem. Quamobrem testor deos, deasque omnes immortales, vestrasque maxime mentes, me non vitæ turpitudine, non pro magnitudine scelerum, non propter reliquæ ætatis infamiam, pœnas iure & lege persoluere: sed propter virtutis inuidiam, propter iucundissimam ingenij laudem, propter magnitudinem rerum gestarum crudelissime ciuitate priuari. Quod si idem accidit Q. Cæpioni, si Mancino si Rutilio, nihi quoq; hoc accidisse non magnopere erit mirandum: cum præsertim non generis antiquitate, sed virtutis ornamentis summam laudem sim consecutus. Nunc ego vos equites Rom. obtestor, quorum virtute nomen Romanum victoriam cum laude possidet coniunctam, quorum factis gloriantur ciues, lætantur socij, gemunt hostes: vt si qua vos omni tempore

optime fui animatus, si mea pericula neglexi, dum timorem a patria propulsarem, si æque liberis vestris prospexi, ac vos parentibus consueuistis: vt nunc me velitis vestris opibus defendum: incolumem in hac ciuitate retinere: quæ cum a scelerata coniuratione esset incensa, me inducto ac labore restincta est: nec patiamini me a liberis meis abstractum, a coniuge abreptum, ab aris focisque innocentem proiectum vitam degere in exilio, miserrimi mortalis casum subire. Proijcitur Tullius in exilium: itaque nimirũ innocens ab inimico, religiosus a scelerato, beneuolus huic ciuitati ab hoste. O misera vitæ ratio, quę tamdiu resides in voluptate quãdiu fortunæ poscit libido. egone inimicus huic ciuitati? quãobrem? quia inimicos necaui. egone hostis? quid ita? quia hostes interfeci. En conditionem huius temporis, antea gloria & laude dignissimi ducebantur, qui hæc perfecerunt: nunc scelerati & paricidæ esse dicuntur, qui hæc administrarunt. sint sane scelerati, superet istorum victoria, si modo victoria appellanda est, in qua ciuitatis inest luctus: habeant hanc palmã ex innocentis cruore: tantum a vobis illud equites Rom. peto & rogo, vt quem sæpenumero vestra laude cohonestastis, eundem in dubijs vitæ periculis vestras virtute conseruetis.

FINIS.

IOAN-

IOAN. MICHAELIS BRVTI IN CICERONIS ORATIONEM pro P. Sectio Animaduersiones.

14. 8. Grauissimis, & sanctissimis. Lambin. legit nos nihil mutandum censuimus. Videtur autem ideo sensu dictum, quo Vir antiqui officij pro P. Quinctio: Homo antiqua virtute ac fide, apud Terentium. Forte legendum, plenissimis antiquitatis, vt, plenissimis dignitatis, alibi, aut, grauissimis, & antiquissimis, vt pro Rosc. Amerino, Homines antiqui, qui ex sua natura ceteros fingerent, & quæ sequuntur. Sallustius quidem, antiquitatem, pro cura quadam maiore, studio, sedulitate vel pro caritate potius & pietate vsurpauit. Tantum, inquit, antiquitatis curæque maioribus pro Italica gente fuit. Quæ quamquam ita sint, neque hæc ipse tamen lectio mihi magnopere probatur.

11. Benevolentiæ, Lambi. legit in manuscriptis exemplaribus.

15, 12. M. Menulanus, idem edidit.

16. C. Marcellum hunc Muretus suspicatur M. Marcelli filium fuisse, cuius meminit Cicero in Catilinam I. ex P. Orosio, qui lib. 6. histor. Motus, inquit, etiam in Pelignis ortus a Marcellis patre, & filio, per L. Vettium prodidus. &c. Nam quod Ciceronem patrem, virum optimum appellat, id non solum Quinctiliani auctoritate, sed ratione etiam efficiatur ἐφυμνίως esse elatum.

34. Voce officij, legi manule. Lambi. vt eo nomine oratio sit cum duabus vocibus, gradiatio.

nem, & memoriam venuſte tertio loco, hæc dictio, vocē, reſpōdeat, &, quæ mox ſequitur, teſtimonium.

16. 25. Breue dictu, alij legunt: nos a lectione vulgata non diſcedimus.

33. Calles, Robertus Stephanus, & alij ediderunt, æque bene.

12. Sed etiam memoria digna vti, &c. hæc vulgata lectio, quam haud dubie corruptam mirifice olim Hadrianus Turnebus emendauit, Sed etiam memoria dignam reipublicæ, & quæ ſequuntur, quomodo & ipſi edidimus.

18. 8. Eſt arbitratus. In aliis, eſt, verbum non habetur. Deſiderari certe id non poteſt, quin tota claudicare oratio videatur.

13. Soluit ſubito legū conſul. ita in exeuſis aliis fere omnibus hactenus editū eſt. Soluit ſubito legū cura conſul, alij emēdant. Hadrianus Turneb. præclare, atque erudite, ſoluit ſubito lege curiata conſul. Equidē, quæ trita ratio dicēdi Latinis ſcriptoribus eſt, Soluit ſubito legibus cōſul, ſuſpicor legēdū. Verborum enim contractione, eorū præſertim quæ crebro repeterētur, librarij in deſcribēdo paſſim vtebātur. Hinc cū leg. tribus modo litteris legeretur, imperite primo deſcripta vox, legum, & deinceps ab aliis æque excepta male, pertinaciter poſtremo in aliis vulgatis hæſit; quod alibi etiam adnotauimus.

37. Atque compulſus, alij, non male.

19. 19. Vt illo ſupercilio annus ille, tamquam Atlante cælum, &c. ita Lamb. edixit.

20. 97. Adeunda pericula, idem legit.

22. 21. L. Ninnius alij lib. excuſi habent.

23. 10. Illius dies pœnas, Lamb. priſco more, pro, Illius diei pœnas.

21. Abeſſet millia paſſuum C C. alij.

25. 25. Contraque rempub. agebat. Lamb. alij excuſi habent, dixerant.

29. Faſtis diebus, fere omnes Lutetiæ impreſſi.

26. 6. Duo consules Lamb. legi in manscrip. lib. affirmat, vt etiam inf. pag. 31. lin. 12.

6. Prouinciarum fœdera retraxissent, Lamb.

29. 11. Inq; eo exercitu. Eique exercitui Lamb. procliue erratum ex magna litterarum affinitate, ita perbelle sublatum videtur.

30. 4. Illis mortifera, qui eā imposuissent, Lamb.

31. 19. Canebantur, Lamb. Concinebantur, alij excusi habent.

32. 24. Non restituto, idem edidit, quo modo legendum ratio vincit.

33. 6. Cum propter vim, alij, Cū vim prope, alij malunt ex re ipsa gesta, & Ciceronis sententia.

9. Minturnensium in aliis editionibus legitur.

37. Primum non est periculū, ne ciuitas umquā incidat in eiusmodi consules. Ita Lamb. Ceeus alij, Primum non est periculum, nequis vmquam incidat in eiusmodi consules.

34. 14. Breui temporis dolore interiecto. Aut hoc loco, breuis temporis legendum; aut dictio, temporis, quod Lambi facit, tollenda. Nam breui dolore temporis quid sibi hic velit non intelligo.

35. 4. Et suam prædam, Lambin. Et meam prædam, alij legūt. Forte, meorum prædam, vt mox, Et spirante etiam repub. ad eius spolia detrahenda adolauerūt. Nā præda, & spolia æque & eius esse dicuntur, a quo petita sunt, & eius qui illa petiit.

21. Dicam, hinc verbum sublatum Lambin. reponendum post vocem tacentibus censet, & Latini sermonis cōsuetudinem, & Ciceronis sententiā secutus. Lectio quidem vulgata non mala.

37. Tigranes igitur, qui & ipse hostis, &c. Ita Lamb. Tulit gessit, in aliis vulgatis omnibus legitur. Forte ita, Tulit, morem gessit.

27. Hæret in patria, alij.

37. Profici posse, alij.

38. 7. Illis temeritatibus. Quid si, tēpestatibus

legas? Ita & sequēti pagella, Si alia quapiā vi expelleretur illis tēporibus,& alibi,eidem tempestati. &c.

40. 22. Reliquis rebus. Vocem,rebus,tamquam aduentitiam suspicor tollendam,retineo tamen mea consuetudine,ne quid videar temere feciſſe.

25. L. Ninnio,& hic alij legunt.

41. 2. Meus,Lamb.non haber.

7, Priuatim, Manut. Quicumque in senatu priuati-legem ij,&c.ita alius legendum videtur.

42. 7. Nōdū re,sed spe repu. recuperata,Lābin.

17. Vepretuli, aliæ editiones habent, plures vt nolter.

20. Et Calatis Gauiis in Calatinos Attilios. Ita Lamb.Vide quæ ad hunc locū ab Hadriano Turnebo adnotātur in Aduersariis. Mihi quidem, etiamsi doctissimi hominis coniecturam non improbo, locus minime carere mendo videtur.

37. Perturbatorumque temporum. Forte perturbationumque temporum.

43. 32. Tandem in comitio,alij.

44. 17. Et cum,Turneb.& Lamb.

23. Effingi sanguinem. Vide Turneb. Aduersar.

34. Vidit,sine aliqua concertatione animorum? Lamb.

45. 23. Forum purges. Vide Turnebum.

46. 10. Non percussit locū. forte legēdū, loco.

17. Resipuisset. respiratsset Lamb.

19. Gens ista Clodia, Lamb. Clodiana male, notanda est vox gens. Forte manus ista Clod.

49. 11. Adit igitur T. Annius ad caussam reipu. sec. topo. tebat,qui ciuem patriç recuperare vellet. Lamb. Non quidem videtur non male vulgata lectio retineri posse,si inter verbum vellet, & vocem, reipub.punctationem distinguas.

50. 20. Esse iam e repub.credidit,quoniam,&c vide diligentius,forte ita,& eripi.rececit.vt,&c.

52. 12. Numerius. Videnda quæ de prænomine

Nume-

Numerius rradit Festus in Numerio.

24. Audacibus, reponit Lamb. udicibus: quidem quid sibi hoc loco velit?

53. 23. Esto igitur, vt hi sint optimates, quam tu, &c. Lambinus.

54. 21. Quę ego paullo ante fundamento, ac mẽbra otiosæ dignitatis esse dixi. duo verba, otiosæ dignitatis L. addidit, quæ in aliis vulgatis non habẽtur.

55. 25. Stultitia sit inquit.

31. Ad populi commodum Lamb. Ac pop. com.

56. 13. A delectis videtur lectio manca esse. Ita audaces, absolute alibi, quod notauimus.

58. 32. Nihil sane Attæ iuuabant. Victorius. quo modo excudendum curauimus antea, Nihil sane a te iuuabatur, nullo certo sensu: quæ tamen victor. emendatio quamquam ingeniosa sit, non plane mihi, vt fatear quod sentio, probari potest.

59. 8. Est ne vllus, optima coniectura, est me vlcus, duarum litterarum commutatione, Octauius Pantagathus Manut. testãte emendauit, & mox loco huius vocis reo, ore, inimicos meos, cum male, inimicus meus, legeretur. Nemo autem fere non nouit, spurcissimo ac turpissimo genere libidinis contaminato ore, infamem Gellium poetarum carmine in his Catulli, proscissum fuisse. Est autem vir pereruditus, qui P. Victorium affirmet, x x. ab hinc annos locum ita emendatum, cuius is actor esset, sibi ostendisse.

60. 3. Coniectus, Lamb. quid ita?

61. 27 Auctori ipsi, Lamb. ex Memmij coniectura restituit, cum, ore ipsi in vulgatis legeretur.

35. Palmarum intensus.

62. 6 Simulans, forte εἰρωνικῶς.

16. Clarissima concentione, Lamb.

17. Sed mihi sumsi.

35. Optimarum.

63. 5. Quid enim? Qui remp, certo animo adiu-

uerit, Stetit cum Achiuis. Lamb.

67. 5. Si diebus quinque, Idem edidit. Certe aut ita legendum, aut si quis malit, Nisi, ante verbum esset, negandi nota delenda.

18. Cum summa auctoritate P. Seruilij, tum incredibili grauitate dicendi. Ita ex Manutij emendatione excudi curauimus.

23. Reflexisset, Lamb. Nos deflexisset; quæ lectio in aliis omnibus excusis lib. habetur.

68. 2. Quireditus natalis natalis idem.

5. Idem & salutis, non, vt antea, idem vt scitis, ex Manut. edidimus.

34. De me ficti Lamb.

74. 8. Acta mea ait sibi displicere, Lamb. emendatio ex Memmij coniectura: quam lectionem secuti sumus. Antea Acta mea illi displicere.

37. Demiror, Lamb.

37. 9. Et prætextam Lamb. alij, prætextã tam. Ita & in Vatinium, Te ædilitiam prætextam togam, quam frustra confecceras vendidisse.

IN ORATIONEM IN Vatinium.

77. 19. Accidit, Turnebus legi ait in manuscrip. libr. quam lectionem Plauti auctoritate tuetur.

79. 27. Et, vt ne me, cũ homine, quam quã ita in vulg. omnibus legeretur Lam. tan ẽ fidẽ habuimus: qui, vt excudi curauimus, sic in duobus codic. manuscrip. Memmiano, & clericano legi affirmat.

85. 23. Præstinguebat, Lamb. Præstingebat, alij. certe Autuerpienses & in Plauti & in Nonij nouissima editione, emendati summa cura a viro doctissimo Hadriano Iunio, Præstingere, ediderunt. Stingui, verbi antiqui originem, quo & alij sunt ex veteribus vsi: & Cicero nõ semel, video Lamb. viũ eruditissimã secutum. Vtrum sit scribendũ docti homines viderint; pluribus video præstingere probari.

86. 1. Aggregasti, Lamb. æque bene. Nem plures erant qui diceretenter in Pompeij necem conspirasse. paullo antea tamē verbo aggregare vsus erat.

24. Tua promulgata, Lamb.

35. Conditionem, Idem habet, haud dubie optimo sensu.

88. 11. Cocos legit Hadrianus Turnebus, secutus auctoritatem librorū veterum, quo modo etiam Lamb. putat legendum.

21. Probare Turn. legit, cui Lamb. assentitur.

89. 15. Reum, pœnam, Rob. Steph. rerū pœnam Aldus. noster scelerum pœnam. quā lectionem cur reiiceremus nulla caussa est visa. Videtur autē prior syllaba, sce, huius vocis, scelerū, esse sublata, quod postremam præcedentis spces, repeti perperam, impetus librarius censeret. ita huius integræ vocis scelerū videtur in Ald. codice esse vestigia seruata: qui rerū pœnā priore modo littera immutata habet.

IN ORATIONEM PRO M. Cælio.

94. 15. Non æque est cognitus. Hæc verba Lamb. abesse ait in manuscr.

95. 20. Iactatur, emendat M. Antonius Muretus. quam lectionem Lambinus probat.

34. Talem te hi esse existimēt. ita Lamb. legi ait in manuscr. libr.

97. 12. Quidam stimuli. Aldus. Rob. Steph. alij.

99. 9. Tamen est eiusmodi cupidus. Ex cod. Memmij Lamb. est eiusmodi cupiditatis, emendat. quam lectionem sumus secuti, vt omnium optimā.

101. 15 Quæ facillime fingi. Ita alij legunt.

25. Fatetur. Est enim rex, qui dictus est, & adiutor, &c. ita legi ait Lamb. in Memm. codice, & alijs manuscriptis. optimus certe sensus elicitur, si ita legas.

101. 28. Qui negauit, Lamb. ex Memmij libro & aliis, quemadmodum legendum videtur.

32. Non modo ſuſ, icione Lamb. codicis Mem. auctoritatem ſecutus.

37. Cuiuſcuiuſmodi. Lamb.

102. Aut qui abſunt.

104. 35. Diſcidio legendum a diſcindo: vt in eadem oratione. Extincta erat conſuetudo, diſcidium exſtiterat: qua de re alibi etiam plura diximus.

106. 25. Tu vero mulier, Lamb, quæ multo cõcinnior & huic loco aptior oratio eſt.

107. 10. Quid a clamore, Idem.

18. Paraſti Lamb.

29. Vix ferendi. Diceret talis pater.

35. Huic triſti & directo ſeni, legit Lamb. ex libris manuſcriptis. Ita inferius, non ſemper ſuperet vera illa & directa ratio.

108 21. Et hãc tu viã, nõnulli legunt, non male.

109. 35. Atq; familiã Lamb. ex codice Mẽmij.

36. Ne quem vi terreat. Lamb. ſic legi teſtatur in manuſcriptis tribus.

110. 18. Sumptus libidinis, eodem conſenſu omnium exemplariũ veterũ legendum docet Lamb.

25. Ac ſtuprorum, alij habent. Vulgatam lectionem tuentur, quæ infra dicuntur: In qua (domo) luſtra, libidines, luxuries, omnia denique inaudita vitia verſentur, &c. Ita 2. Philipp. Vino, luſtriſque confectus, & in epiſtola ad Caſſium. Quæ autem in luſtris & in vino commendatio potuit eſſe? Luſtra autem, hoc eſt, quæ in luſtris, popinis, ganeis, lupanaribus exercentur.

111. 15. Obterẽdæ Lãb. fidẽ veterũ exẽ. ſecutus.

17. Sermo etiam pæne familiarium, legit Lamb. fretus auctoritate veterum codicum. Apud Nonium, vox illa etiam, pæne abeſt, in verbo, Locus.

112. 15. Sed etiam proterua meretrix videatur: ita haberi in peruetuſto exemplari docet Lamb.

19 Iniurias tuas Clodia.

113. 8. Ex corrupto loco veteris exẽplaris, inſi-

diolan-

diolandis, Lamb. cõiicit, violãdis deberi legi. doctũ tamen hominem ait putare legendum, aut per insidias, aut insidiose violandis, quæ minime est mala coniectura.

114. 11. Elaborata.

21. In alieno homine seuere acciperet, id omisisset curare in hospite, L. Equidem, hospitem, vna modo littera m. adiecta lego, cetera vt hactenus edita sunt in vulgatis.

23. Si comperisset, in quibusdam legi Lambin. testatur.

115. 8. Dubia, tamen in content.

116. 37. Quonam modo ille furenti fratri suo patrueli consularis restitisset, qui consul incipientem furere. Locus haud dubie corruptus ita a Manutio restituitur; quem secuti sumus. aliam lectionem Lamb. affert, Quonam modo ille furenti fratri suo patrueli restitisset, qui consule me, &c. lectio quidem vulgata ferri non potest.

117. 5. Eliciat. Pro hoc verbo. Muret. eiiciat, legendum censet, & ratiouem secutus, & veterum exemplarium fidem. vulg. lect. Lamb. retinet. Eiicere quidem voce, pro emittere, aut mittere, nemo quod sciam ex veteribus est vsus.

8. Sed enim. Forte, Etenim legendum, parua mutatione, quod malim. Nam & superior periodus & quæ hanc ipsam mox sequitur, ab eadem dictione incipiens, videtur erroris occasio describẽdi fuisse.

13. Constitutam esse

120. 30. Audita & peruulgata, abesse ait Lam. a libris manuscriptis.

121. 25. Afraniana, Lambin. vt legendũ videtur

IN ORATIONEM PRO L. Cornelio Balbo.

125. 31. Nihil de more maiorum Lambin. opti-

ma innixus coniectura, atque exemplaris vetusti fidem secutus, in quo vere lectionis vestigia extant, nihil de memoria, nihil de maiore.

126. 20. Et actorem, Lamb ex manuscr. libris quæ plane est lectio probanda.

127. 19. Periculi. ex Memm. libro, Lamb.

24. Vocanda, ait in quibusdam legi Lam.

37. Coner sic agere, Rob. Steph. Ald. alij.

128. 14. Plus homini, quam decet, nostet habet, Aldus plusquam decet. Quid si legas, ordine modo duorum verborum commutato, plusquam homini decet. videtur enim velle significare, vni Pompeio maiorem hominе virtutem esse tribuendam. Lamb. ita legit. ex ingenio, vt videtur loco emendato. Vt omnium iudicio plus homini quam possit, minus quam debet, tribueretur. neque enim vnde habeat assert.

129. 4. Acerrima ex ingenio emendat Lambin. nos quidem vulgatam lectionem retinuimus. Videtur enim venuste Cicero acerbitatem, ad nimis illam exactam diligentiam transtulisse: quæ in Pompeij iudicio viri tanti & Cornelij merito, in rempublicam minime erat adhibenda. Erat enim tanti Pompeij auctoritas apud omnes, vt si qua in re etiam minus, habuisse fœdesum ac legum rationem videretur, id illi totum condonandum esset. Acerba porro ea diligentia, ex qua erat futurum, vt damnatus Cornelius fortunis omnibus everteretur.

5. Pertendemus, alij vulgati omnes habent, perpendemus Lamb.

31. Non levius sit Lamb. ex cod. Memm. nos vulgatam lectionem retinuimus: cui ratio etiam suffragatur.

33. Etenim vtrum qui in Hispania, Idem.

130. 15. Atque vt ego sentio, iudices, causa dicta est temporis magis vitio, quam vnius [Corn. crimi

crimine. Lamb. ait huius loci emendationem P. Danesio esse acceptam referendam. Vtrum autem cõiectura, ingenio, an scriptura vetere adiutus ita locum emendarit, se ignorare.

123. 1. Sanctum, Lamb. quam lectionem ratio tuetur. vulgata quidem defendi potest, sed non ita vt plane a mendo abesse videatur.

6. Populus fundus quis esset docent Festus, & qui eum accurate in primis emendauit: Antonius Augustinus in annotationibus: præterea Carolus Sigonius, de Antiquo iure Italiæ libr. 1. cap. 4. Est autem qui quid sua auctoritate confirmat, & vt paucis rem complectar, faciendæ rei auctor. Plaut. Trinummo, Nunc mihi is propere conueniendus est, vt quæ cum eius Filio egi, ei rei fundus pater sit potior eo. In eadem significatione vius est etiam Gellius lib. 16. cap. 13. Municipes ergo, inquit, sunt ciues Romani ex municipiis suo iure, & legibus suis vtentes, muneris tantum cum populo Romano honorarij participes, a quo munere capessendo appellati videntur, nullis aliis necessitatibus, neque vlla populi Rom. lege astricti, cum numquam populus Romanus eorum fundus factus esset. Idem lib. 19. caput. 8. multo apertius. Sed hæc ego, inquit, dixi, non vt huius sententiæ legisque fundus, subscriptorue fierem. Vide etiã quæ Hotoman. in Lexico iuris, & obseruation. lib. 2. cap. 5.

133. 16. Auxilio, labore, commeatu, periculo suo iuuerit, Lamb. optimo sensu. Vulgata lectio plane abhorret a Ciceronis elegantia, & Latini sermonis consuetudine. Quid est enim, Iuuare aliquem auxilio laboris, aut commeatus.

134. 8. Offerret, quod magis placet, Lamb.

10. Priuatim vero, si nequis vir. Idem præclare.

19. Nihilo enim, est vt legendum.

27. Quam, male, hic in nonnullis vulgatis libr. legitur. Tu, cum, lege: quomodo iampridem Manut. emendauit, & ratio vincit esse legendum.

137. 14. In ciuitatem, Lamb. quemadmodum videtur legendum.

138. 9. Lumina. Lamb corrigit: nos vulgatam lectionem retinendam putauimus etiamsi fatemur, lumina, magis nobis probari: nostrum autem consilium cuiusmodi de hac re nota esset, in principio aperuimus.

139. 2. Conseruanto Lambin. non, conseruent, quæ dicendi forma in fœderibus describendis vtebantur. ita quidem se in vet. exemp. legisse testatur,

33. Huic generi Lambin. secutus vet. lib. auctorit.

36. Itaque nihil esse sacrosanctum, per quod lege exceptum videretur, Lamb.

141. 8. Inaudita particip. a verbo inaudire Lāb. sic autem legi ait in vet. exempl.

20. Huius, ex voce, ius, plane correpta, Lamb. felici coniectura emendauit.

142. 2. Vt ex nobilissimo ciue sanctissimũ hospitum, adductus vet. cod. auctoritate, Lamb.

24. Quod assiduus vsus vni rei deditus: forte pro, deditus, quæ vox in omnibus vulgatis extat, dediti, legendum. Nam dedere operam, studium, & alia quæ sunt huius generis, video quid sit: dedere vsum, magis quid sibi velit intelligo, quam quo modo.

143. 22. Quem cum disertus homo L. Antistius accusaret, item Spoletinus, non dixit fundum populum Spoletinum non esse factum, Lamb.

144. 31. Ouios legit Lamb. probata emendatione Buchanani. Erat autem Ouiorum familia inter Campanos clara. sed hic Campanorum nulla mentio, nisi quis dicere velit. Ouios in ciuitatem Mamertinorum adoptatus, vulgata quidem lectio non

non videtur a mendo abeſſe.

145. 8. Itaque & ciues fortiſſimos vndique locum haud dubie antea deprauatũ, & feliciter, quod ipſe agnoſcit, & vero ingenioſe etiam Lamb. reſtituit. cum enim in manuſcripto exemplari ſcriptum inueniſſet, ciui vndique, ſibi vndique, optima innixus coniectura emendauit: nullo enim diſcrimine vſos litera, v, pro b, veteres ſatis conſtat.

17. M. Caſſio alij.

146. 15. Quo in genere iudicum præmia rata ſint. Ita legit Lamb. recte, vt ſit quo iudicia imperatorum ab aliorum iudiciis diſtinguantur.

30. Precaretur ait inueniri in manuſcr. Lamb.

147. 29. Et adoptatio.

IN ORATIONEM DE Prouincijs Conſularibus.

152. 32. Threciis, Lambinus ex auctoritate vetuſti exemplaris,

153. 34. Sumptibus, belliſque maximis Lamb. haberi in quibuſdam manuſcr. teſtatur.

154. 32. Vtrum deterior. Vtrum tætrior, videtur legendum, parua huius vocis immutatione.

156. 11. Duplices peſtes, Lamb. fretus auctoritate veterum codicum emendat.

21. Qua ex pœna.

36. In exoſſa Lamb. ſecutus vet. librorum fidem: ea eſt icenæ pars, ſeu machina, qua quæ intus geruntur rotis circumactis, ſpectatoribus patefiunt. Vide Pollucem.

157. 25. Ambo, accuſandi caſu, Lamb. vt duo, alibi, pro duos, ex vet. libr. edidit: quæ priſca ratio eſt.

158. 17. At Tib. Gracchus. Tota hæc periodus vſque ad initium alterius, Quis plenior, a Lambin. loco mota, aliquando infeſtus poſt integram illam

clausulam, cuius est initium, An non M. ille Lepidus; finis, hoc verbum, defenderent? collocatur. Id autem se fecisse ait, cum antiquorum libr. fidem, tum rationem secutus. legit autem, An non Tiberius Gracchus, &c.

163. 30. Ex verbo contulit, quod se ait reperisse in duobus vetustis exemplaribus, recte Lamb. contudit, emendauit: itaque esse plane legendum videtur. Compulit, vulgati habent, male sententiæ Ciceronis explicandæ accommodatum verbum.

165. 10. Cui non possit intercedi. locum corruptum quidam ita emendant, Et quæ pars prouinciæ sit cui non possit intercedi, hanc se, &c. Lamb.

16. Atqui mihi nihil videtur magis.

169. 19. Res. Lamb. leges.

IN ORATIONEM IN L. Pisonem.

171. 1. In fraudem induxit. totum hoc, in fraudem, Faerni emendatione probata induximus. nam verbū inducere, vt nihil addatur, impellere in fraudem, fallere & decipere significat. Abesse autem a manuscr. Faer. testatur.

30. Cum hoc non recusares, iis a quibus dicebare consul. Faer. legit.

173. 26. Compitaliorū dies, Faer. cuius emendationem Lambinus probat, ex veterum codicum auctoritate.

174. 14. Notionem censoriam habet Faerni codex. Lamb. notationē legi mauult rationem, quæ vox in vulgatis hæsit, abiiciendam quis non videt? vocem, vmquam, quæ aberat a Faerni codice, in eo etiam Lamb. secuti sustulimus.

21. Ne conniuente quidem te equidem non conniuente, legendum suspicor.

175. 5. Egere, foris esse Gabinium, asteriscō locum

locum corruptum Faer. notat. Lambin. tuetur. foris enim esse, latitare, abesse, & non esse soluendo idem illi valere videtur. Forte ita legendum, haud ita magna mutatione, egere furere Gabin. quam lectionem illa mox tuentur: Huius te cupiditati obsequi, sicut ego fecissem in collega meo. Videri autem volebat Piso male se de Gab. quod infitiari non posset non esse improbum ciuem, sentire.

7. Coniunxisses Faer. non coniunxeris.

177. 27. Senatum reip. occasum atque interitum lugere vetuisti. ita scriptum cum in nostro tum in aliis excusis erat. Nos ex Faern. senatum populi Rom. occasum, atque interitum reipub. lugere vetuisti.

178. 22. Barbaro Epicureo Faer. legit. & pro Laternario paullo post, Lanternario. barbato, alij, pro barbaro ediderunt.

179. 16. Quod quidem *istius. locum, veluti depraua tum. asteriscō notandum Faer, existimat. Lāb. ita ait in libris vetustis legi, Quod quidem istius in illis reipubl. luctibus sympositum. Nobis visum est vulgatam lectionem retinere: vt cuius integrum sit, suum iudicium testatum relinquere.

24. His tu Clodiane canis, Lambin. ego a vulgata lectione non recedo. magis enim mihi hæc videntur in Sextum Clodium, quam in Pisonem conuenire. cum autem alij post verbum, voluisti, punctum vnicum adscribant, quæ nota absolutæ periodi est; nos quæ minima disiunctionis nota est apposuimus.

32. In templum, vt Lambinus edidit, legendum.

181. 30. Quo quidem in spectaculo mira reip. æquit. s erat, &c. Hic visum est adscribere Faerni verba, qui totum hunc locum mirifice emendat, atque explicat. Aequitas, inquit, hic accipi debet pro securo & tranquillo animi statu, qui non videtur

reipub posse conuenire,sed populo Roman. Quare aut scribendum putamus, mira populi Rom. æquitas erat,aut certe R.P. vt significare possit vel Rom. populi,vel etiam reipublicæ, siquis malit. Tuetur Faerni coniecturam, quod mox sequitur, vter eorum periisset, tamquam lanista, in eiusmodi pari luerum fieri putabat: immortalem vero quæstum si vterque cecidisset. Quid autem minus conuenit quam lanista reipub.

183. 36. An quod tibi proficiscenti in prouinciam.nos duo hæc verba,in prouinciam, ex Faerni emendat,addidimus.quod & Lamb fecit.

194. 3. Quæuis fuga potius: nos vt superuacaneam vocem,potius, tollendam censuimus, vt recte Faernus & illum secutus Lamb.censet.

12. Consentiente populo Rom. hæc duo postrema verba, vt redundantia, Faerno assensi tollenda curauimus.a manuscr.enim absunt.

17. Seruatoremque Faernus seruatorem Lam.

185. 5. Satis iustam, curauimus excudendum ex Faern.cum antea vox illa satis,abesset

7. Neque multitudinem hominum tamen, neque splendorem. Locum ita a Faerno restitutum excudi imperauimus. antea male legebatur, nullis comitiis vmquam multitudinē tantam neque splendidiorem,&c.

26. In Imperio.in, delendum, censuimus Faerno assensi.

37. Quam tantæ barbarorum gentes attingunt Faernus ex vetusti cod. auctoritate legit: quem sumus secuti antea,quæ tantis barbarorum gentibus attingitur,legebatur.

13. Tabellas, Faernus, quo modo excudi iussimus.

17. Et amicos,Lamb,assensi edidimus. An amicos,vel gratias habeat ted male.

23 In tua prouincia, Faernus.

36. Aliud

36. Aliud nihil in eo exercitu. cum ita perperam hactenus legeretur, Faernus, nihil eo exercitu, emendauit.

187. 14. Ex infamia, quod in vulgatis perperam hæserat, Faerno. adductus vetust. cod auctoritate ex famæ, restituit: quod & Lamb. agnoscit.

29. Impedita, & oppressa mens conscientia, bonorum omnium odium: duo verba, conscientia, & omnium, sustulimus, quæ male irrepserant excusos. Faer.

30. Nota iusti senatus, hæc vulg. lectio. Faernus cum in manuscript. inueniisset, nota iusta, optima cõiectura, inusta, emendauit.

188. 15. Esse duos, nõ ecce, vt in vulgatis, Faern.

189. 33. Quid est aliud furere, nisi non cognoscere homines, non cognoscere leges, non senatum, nõ ciuitatẽ, cruentare corpus suum? maior, &c. Locum fœde deprauatum, mirifice Faer. restituit. nam vocem ciuitatem, interpunctione, a sequenti verbo, cruentare distinguit. mox ita legit, cruentare corpus leue est. maior hæc est, &c.

190. 8. Tusculani, non Tusculanum legendum Faer. docet. Idem inter verbum exstruendum, & illa, quæ mox sequuntur, cum illa eius immensa, &c. hæc tria verba restituit, cum iam egeret. quo modo & ipsi edidimus. Loco autem vobis, immensa, intermissa, recte reponit.

17. Pretio periculoque emerat. Faern. vocem, periculoque, tamquam redundantem, sustulit.

191. 2. Sed quoniã. nos ex Faerno, Et quoniam.

14. Festi atque sollennes, sunt apud omnes, hæc duo postrema verba Faern. restituit: qui legi etiam ait, apud homines, in vetustioribus libris nos quidem, apud omnes, excudi imperauimus, meliore sensu, vt credimus.

292. 30. Responsione me mimica. Ita edidit Manutius. responsione me inimica, alij. Faern. o pare

ua mutatione, vt ipsi edidimus, meliore sensu.

193. 20. Læui animi, ex leuis animi, Faern emendat ex vetusto codice. Equidem Lamb. assentior, qui neutrum probans, vtrumque, vt redundans, tollendum censet.

195. 24. Oechetæ, litteris Latinis Græca vox scripta, vt erat in antiquo libro, & vnde sumptus versus est ex Plauto, Faern. assensi curauimus excudendum. ὀιχέται omnes excusi habent.

196. 29. L. Aelius. Lam. L. Lamia legit; quomodo appellatur in oratione pro P. Sextio, & in ea, quam post reditum in senatu habuit. Ego a vulgata lectione non recedo. Nam Aeliæ gentis cognomẽ, Lamia fuit; vt recte & L. Lamia alibi, & hic L. Aelius appellari potuerit. Anno quidem ab vrbe condita DCCLV. cum Seruilio Gemino, L. Lamia consulatum gerente, id quod præter lapides capitolinos nummi argentei nonnulli testantur. Fuerunt præterea & Aelij Cæti, & Pæti.

197. 30. Vinum a propala. Hunc locum Turnebus emendat, atque explicat Aduers. lib. 1. cap 1. Tuetur autem hanc lectionem præter vet. codicum auctoritatem Varronis loco: apud quẽ integra hæc vox manet. Denique, inquit, ipse exruminantes ad propalã vitam diu producũt: id est, apud propalã. Est autem propala, inquit, qui aut palam, aut ante palum, aut de palo merces prudentes vendit.

32. Bibiturus quæ eodem de solio ministrentur. Hæc lectio vulgata; quam quidem Faernus, coniectura mirifica emendat, Bibitur vsque eo, dum de solio ministretur.

198. 25. Epicurum disertum decernere, & tamẽ dictum, opinor. ita legitur in vulgatis. Lambi. verbũ decernere retinendũ, loco autẽ eius vocis dictũ, dicere, legendum putat. nos ex Faerno, Epicurum disertum dicere, & tamen dicit, opinor. quæ tamen lectio subobscura haud carere mendo videtur.

199. 31

199. 21. Non ignarum, Lambinus, gnarum Faern. vulgata quidem lectio quæ ignarum habet, est plane corrupta.

26. Nonnulla, male in plerisque vulgatis editũ est: Non vlla alij legunt: Nõ illa, Faer. quẽ sequimur.

200. 6. Scutum aut gladium Faern.

8. More poetarum conlocutus, idem; ex quo Lamb. more poetarum, tum locutum.

13. Linguæ P. Victorius, legit: ex Quinctiliano: quem sequitur Lamb. quæ paullo infra dicuntur, Indicasti non modo amplissimæ, sed etiam minimæ laudi lauream concessisse, vulgatam lectionem tueri videntur.

14. Nisi tu me expedisses. Tu Faern. assensus, me, pronomen dele, & venuste enim desideratur, & in manuscrip. abest.

33. Tu quid, tu apud quos. Ita Lamb. haud dubie meliore sensu.

202. 9. Cuius ego ne beneficijs quidem. Ita La. quomodo ex re ipsa videtur legi.

205. 20. Cheronẽses. vulgati libri omnes habent. Alij Cherronesenses, ediderunt, nisi erratum hoc operarum sit. Equidem, si modo vetus scriptura corrupta est, Cheronesij ex Stephano de vrb. legendũ putarẽ. Ita & a Peleponesus, Peleponesij, & a Proconesus, Proconecij, & a Myonesus, Myonesij appellati. Vide Stephanum.

206. 10. Vocem, turpissimus, Faerni codex non habet. quam ita retinet: Lamb. vt alio ordine verborum periodo constituta; optime Cicer. sententiam vnius vocis adiectione eliciat. Quid quæsitor ædilitius reiectus turpissimus homo prapositus, legatorum tuorum optimus quisq; violatus? turpissimus Faern. negat vllo se vmquam in libro legisse.

207. 13. Agriarum vnica littera. g & expuncta legendum de qua gẽte Stephanus Ἀγριᾶνες ἀρσενικῶς ἐθνος παιονίας, μεταξὺ ἀπιόντων καὶ βοδόντος, &c. mal-

ua mutatione, vt ipſi edidimus, meliore ſenſu.

193. 20. Læui animi, ex leuis animi, Faern emendat ex veteſto codice. Equidem Lamb. aſſentior, qui neutrum probans, vtrumque, vt redundans, tollendum cenſet.

195. 24. Oechetæ, litteris Latinis Græca vox ſcripta, vt erat in antiquo libro, & vnde ſumptus verſus eſt ex Plauto, Faern. aſſenſi curauimus excudendum. ὀχέται omnes excuſi habent.

196. 29. L. Aelius. Lam. L. Lamia legit; quomodo appellatur in oratione pro P. Sextio, & in ea, quam poſt reditum in ſenatu habuit. Ego a vulgata lectione non recedo. Nam Aeliæ gentis cognomẽ, Lamia fuit; vt recte & L. Lamia alibi, & hic L. Aelius appellari potuerit. Anno quidem ab vrbe condita DCCLV. cum Seruilio Gemino, L. Lamia conſulatum gerente, id quod præter lapides capitolinos nummi argentei nonnulli teſtantur. Fuerunt præterea & Aelij Cæti, & Pæti.

197. 30. Vinum a propala. Hunc locum Turnebus emendat, atque explicat Aduerſ. lib. 1. cap 1. Tuetur autem hanc lectionem præter vet. codicum auctoritatem Varronis loco: apud quẽ integra hæc vox manet. Denique, inquit, ipſe exruminantes ad propalã vitam diu producũt: id eſt, apud propalã. Eſt autem propala, inquit, qui aut palam, aut ante palum, aut de palo merces prudentes vendit.

32. Bibiturus quæ eodem de ſolio miniſtrentur. Hæc lectio vulgata; quam quidem Faernus, coniectura mirifica emendat, Bibitur vſque eo, dum de ſolio miniſtretur.

198. 25. Epicurum diſertum decernere, & tamẽ dictum, opinor. ita legitur in vulgatis. Lambi. verbũ decernere retinendũ, loco autẽ eius vocis dictũ, dicere, legendum putat. nos ex Faerno, Epicurum diſertum dicere, & tamen dicit, opinor. quæ tamen lectio ſubobſcura haud carere mendo videtur.

199. 21

199. 21. Non ignarum, Lambinus, gnarum Faern. vulgata quidem lectio quæ ignarum habet, est plane corrupta.

26. Nonnulla, male in plerisque vulgatis editũ est: Non vlla, alij legunt: Nõ illa, Faer. quẽ sequimur.

200. 6. Scutum aut gladium Faern.

8. More poetarum conlocutus, idem; ex quo Lamb. more poetarum, tum locutum.

13. Linguæ P. Victorius, legit: ex Quinctiliano: quem sequitur Lamb. quæ paullo infra dicuntur, Indicasti non modo amplissimæ, sed etiam minimæ laudi lauream concessisse, vulgatam lectionem tueri videntur.

14. Nisi tu me expedisses. Tu Faern. asensus, me, pronomen dele, & venuste enim desideratur, & in manuscrip. abest.

33. Tu quid, tu apud quos. Ita Lamb. haud dubie meliore sensu.

202. 9. Cuius ego ne beneficijs quidem. Ita La. quomodo ex re ipsa videtur legi.

205. 20. Cheronẽses. vulgati libri omnes habent. Alij Cherõnenses, ediderunt, nisi erratum hoc operarum sit. Equidem, si modo vetus scriptura corrupta est, Cheronesij ex Stephano de vrb. legendũ putarẽ. Ita & a Peleponesus, Peleponesij, & a Proteneſus, Proconecij, & a Myonesus, Myonesij appellati. Vide Stephanum.

206. 10. Vocem, turpissimus, Faerni codex non habet. quam ita retinet: Lamb. vt alio ordine verborum periodo constituta; optime Cicer. sententiam vnius vocis adiectione eliciat. Quid quæsor ædilitius reiectus turpissimus homo prapositus, legatorum tuorum optimus quisq; violatus? turpissimus Faern. negat vllo se vmquam in libro legisse.

207. 13. Agriarum vnica littera. g & expuncta legendum de qua gẽte Stephanus Ἀγρίαι ἀρσενικῶς ἐθνικὸν παρὰ Ἱππίᾳ, μεταξὺ Αἱμωνίας καὶ Θρᾴκης, &c. mal-

hactenus in aliis impressis Aggrinarum lectum est.

23. Exspectaret, Lamb.

208. 24. Coniicietur, quod in omnibus habetur vulgaris, nullo in libro manuscripto se vidisse Faernus testatur. Ex verbo corrupto, connitientur, quod in vno inuenit, connitetur, non mala coniectura adductus, emendauit.

27. Neminem inuitabis inuitus. Faernus, cui & Lamb. assentitur.

210. 3. Feciſſe videri, Faerni emendatione approbata, curauimus excudendum, & quidem litteris grandioribus. sunt enim verba in iudiciis vsurpari solita, cum iudices pronuntiant, qua de re sit reus accusatus. Feciſſe videri, totidem autem verbis, nulla litura interpositа, præter eum quem Faernus appellat, se legisse Lambi. in cod. Memmianis ait.

15. Neque e tabellis paucorum iudicum, sed e sententiis omnium ciuium famam nostram pendere. Idem.

36. Adulantem omnes, edidimus ex Frontone grammatico vetere, qui hoc Ciceronis loco vtitur, probaturus verbum Adulor cum accusandi casu recte coniungi.

IN ORATIONEM PRO T. Annio Milone.

211. 31. Non afferunt tamen oratori aliquid. Lamb. vt ipsi excudi iussimus legit, absque negatione, afferunt tamen oratori horroris aliquid, ida Mureto admonitus, qui ita se legisse in codice Vatic. affirmaret.

213. 3. Suppliciorum. Lamb. ex vet. exempl.

27. Ab inimicis. ordo qui in vulgatis erat perturbatus, ex Lambi. emendatione a nobis est restitutus.

tutus,

215. 10. Qui telo esset vsus, sui defendendi causa telo vsus esse, non hominis occidendi causa telum habuisse iudicaretur, Lamb.

223. 15. Libellarium legit Lamb. hanc lectionem duobus vetust. exemplaribus tuentibus.

224. 1. At nunc. Lamb.

19. Ille sic oderat, ex vet. libris duobus Lambin. emendat.

25. Fuisse. Lamb.

225. 14. Retrahi. Lamb.

16. Quoties, quot occasiones, Ita alij legunt. Equidem pro, Quoties, quot ei occasiones, aut, sine pronomine, ei, quot occasiones legēdum puto. Nam & vis huius aduerbij, quoties, facit vt sequens dictio, quot, superuacanea sit, & hæc si adsit, quoties, non requirit. Sed hoc iudicio doctorum hominum permitto, a vulgata lectione parum recedens.

226. 19. Quid comitiis in campo? Hunc locum totum Nicolaus Gruchius explicat libr. de comitiis pererudite.

229. 9. Quid afferebat festinatio? Aldus.

21. Locus. tum neque muta solitudo. Lamb.

231. 19. Proiiciebat, idem, vbi alij omnes, prouehebat. vulgata lectio haud videtur carere mēdo.

232. 23. Proxime deos, Lambi. ex Prisciani auctor. & vete. cop. consensu. antea, proxime ad deos.

31. Heus tu Ruscio, cauesis mentiare: Clodius insidias fecit Milonis fecit: certa crux nullas fecit: sperata libertas, ex magna varietate scriptorum eodie. locum ita emendat Lambi. nos vulgatam lectionem non male retineri posse existimauimus.

236. 17. Saluis, vt spero, Lam. & rectius quidem.

238. 10. Arenam, ex veter. exempl. corrigit Lam. male enim in vulgatis hæserat hæc vox, arma. quid enim sibi vult hoc loco?

24. Et lumine, alij.

26 Aequaliter, Lamb. recte, vt mihi videtur: hîc enim vocem, æquabiliter. quam habent vulgati, nõ memini in me malã partem apud quẽquam vmquã vsurpatam vidisse. Ita paullo infr. Tamen ita communis erat omnium ille hostis, vt in communi odio pæne æqualiter versaretur odium meum.

31. Aut ferre, imperium si ille nactus esset. Ita orationem Lamb. distinguit, ante dictionem, ille, id, pronomine sublato.

33. Immitteret, Lamb. magis proprio verbo, atque apto huic loco.

35. A liberis dico? pecunias, emendat. P. Victorius lib. 20. Var. lect.

239. 9. Effectum est, tamquam redundantia verba, & quæ absint a manuscript. Lambin. inducenda censet.

10 Esset vero timendũ, Lambin ex antiq. libris.

11 Vocem, factum, Lamb. tollit. innixus vet. exempl. videtur enim redundare.

16. Non queo, habet cod. Memm, vt ait Lambin.

240. 28. Et religione, & memoria, Lamb. omnino melius: vtrum vero ex ingenio, & certam rationem secutus, an ex veter. exempl. non affert.

22. Vos enim iam, Lamb.

242. 11. Ea vis est igitur ipsa, Lamb.

243. 10. Etiam, Lamb. tollit. Ea certe oratio redundat. Videtur quidem per incuriam ex propinqu› loco male repetita.

37. Dicebat. Forte, ducebat, legendum, vt superiori verbo, arbitrabatur, respondeat. quamquam lectionem vulgatam non improbo.

245. 3. Cum fascibus, Lamb.

8. Deditissimus, Lam. vt cũ superiorib. cõgruat.

247. Et opinor altera. Vltra quam. Ita idem excudi curauit ex manuscr. exemplaribus.

248. 20. Videatis, idem. quæ tamen lectio haud plane mihi probatur. desiderari enim videtur, quod

verbo,

verbo, augeatur, respondeat. Equidem ita legerem libentius, Vosque obsecro, iudices, vt vestra beneficia, quę in me contulistis, aut in huius salute augeatis, aut eiusdē exitio occasura valere iubeatis. Hic autem si quis ita legat, erit sensus. Cum quę vobis accepta beneficia refero, vitam, fortunas, patriam, honores, ornamenta maxima, atque amplissima, mihi in Milonis exitio amittenda sint, quid aliud futurū est, quam vt vestra hæc in me tāta merita æquo animo interire patiaminis? Huic simile est illud in epist. ad Volumn. Quas si, vt volumus, exceperimus, ego vero multam salutem, & foro dicam, & curiæ, viuamq; tecum. Eadē autē vis est in verbo χαίρειν apud Græcos. Cicer. ad Atticum de Pompeio fugiente Cæsarem, At ille πολλὰ χαίρειν τῷ καλῷ dicens pergit Brundisium. Sic Terent. Valeant, qui inter nos discidium volunt.

12. Est quodam incredibili robore animi septus. Sic legitur in alijs excusis; nos assensi Victorio, vocem, septus, sustulimus.

IN ORATIONEM PRO C. Rabirio Postumo.

250. 37. Quod sermo hominum. Quibusdam videtur locus mancus esse: cum Lambin. explet partim mutando verba, partim addendo. Id siue ex ingenio, siue adiutus ope melioris exemplaris, haud dicit. Ita autem legit: Quod sermone hominum ad memoriam prodendam patrum virtus celebretur, cupidissime persequantur, Mihi lectio vulgata minime corrupta videtur. Ratio enim est, cur maiorum virtutē posteri cupidissime persequantur, quod sermo hominum, fama, nomen patrum virtute, qui aliqua laude floruerunt, celebretur. Ea vero illecebra est ad posterorum virtutē excitandam vel maxima, cū illi intelligāt, eorū quæ maiores gesserint

eum laude, præmium exstare, famam, nomen, sermonem hominum gloriam.

251. 28. Reangere, Lamb. secutus fidem vetusti exemplaris, antea vox, re, deerat.

34. Aut quis iam non admonet quod male cecidit? bene consultum putares. ita excudi imperamus: & quidem, vt nobis videtur, facili sensu. Quis non admonet quod male cecidit? casus atque exitus rerum, facile hoc admonendi munus efficit. non solum aliis, sed etiam plane imprudentibus, & nihil aliud nisi id quod adest spectantibus. illud vero erat faciendum, antequam res ageretur, vtrum bene consultum putares. Cum autem amplius integrum non est, parum opportune partes monitoris præstas. Id si duriuscule explicatum videtur: vna vox, aliena tamquam sede mota, & loco restituta suo, sensum efficit planissimum. Quis non admonet quod cecidit? male, bene consultum putares. quod si addas vocem, ne, quę ob duarum syllabarum concursum, fieri potest vt ab imperito librario sublata sit, nihil iam ad Ciceronis sententiam explicandam defuerit, male, bene ne consultum, putares: neque vero semper Cicero hunc concursum vitat. sæpe enim ita tamen dixit, atque quæ, pro Roscio, &, esse sese in eadem oratione, & posse sese pro Rab. Postumo. & alia eius generis permulta. Verbum autem, putare, pro considerare, cum alibi tum pro Plancio idem est vsus. In quo, inquit, primum illud debes putare, comitiis studium esse populi, non iudicium, Terentius Adelph. mitto maledicta omnia: rem ipsam putemus. Plaut. Casia, Cum eam mecum rationem puto, eius esset mecum postulario.

252. 10. Quid ergo?

36. Nec ab eo prædes dati.

37. A populo recepta. Lex ecqua est?

253. 6. Sit, verbum Lamb. tollit.

15. Discendi, cum antea, dicendi legeretur. Hot. Lamb. assensus emendauit.

33. A. Gabinii, Lamb. corrigit ex codice Memmij, atque adeo optimam rationem secutus. a Gabinio, si legas, vt est in vulgatis, sensus est nullus.

37. Illatione litium Lambin. corrigit, adductus ratione & auctoritate antiq. exemplar. vt enim inferre lites, quo antea est vsus, ita ab eo deductum legis illatio. Appellare lites, quid sibi velit, non est facile dictu.

257. 18. Athenienſi, non Athenis, Idem.

28. Tam non semper stulti, Lamb. quomodo plane legendum videtur.

258. 25. Sanctitatis alij legi malunt nobis magis vulgata lectio probatur. ita dicitur vir antiqui officij, moris, &c. id quod alibi docuimus.

259. 16. Si loquare ex Lamb. reposuimus. Antea, quærate, legebatur.

21. Ex decumis imperatis, alij, decumas imperatorum, imperatæ pecuniæ decumas, Turnebus interpretatur, quæ vulgata lectio est.

24. Centesimæ, alij.

260. 20. Auctoritati. quæ probabilior lectio est.

35. Quid? postea credetur? credetur. non. Ita Lamb. locum emendat, & quidem mirifice, cum sua coniectura, tum ope Memm. cod.

261. 2. At si verum tum. Lam. At si verum tum dixerunt, &c.

4. Dicere audiebamus. Alexandriam nunc cognoscimus. Lam. tollit verbum dicere.

7. Mimorum argumenta, non minorum, aut nummorum, legendum Turnebus admonet, qui huius loci emendationem peruetusto exemplari acceptam refert, inuenisse autem se ita scriptum in cod. Memmij affirmat Lamb.

24. Redegisset, Lamb. quomodo plane legendum videtur.

262. 17. Ductæ naues. audite Lamb. legit. equidem si quidquam mutandum esset, aut ductæ, aut, actæ naues, pro Puteolis, Puteolos, & mox, pro, auditæ merces, additæ legerem.

19. Delatæ, Adr. Turn. qui etiam pro vitro nitro legendum arbitratur. celatæ Lamb.

20 Non paruit, alij non paruerit. Turnebus in manusc. potuerit legi testatur. Locum autem putat ita emendandum, vna non paruit parua.

21. Cataplus ille. locum coniectura optime a Turnebo restitutum, scriptura Memmiani codic. Lambin. tuetur. Neque vero mirandum est, cum de nauigatione Græcarum nauium agatur Cice. Græca voce vsum; qui & in hac ipsa oratione, diœcetes & pro Flacc. psephismata, & acta, in Verrem pro littore dixerit. id quod alibi admonuimus. Plus, vulgati habent.

25. Non plures, Lambin. vnius litteræ immutatione.

263. 5. Quis non videt hoc loco, non vt hactenus, oppugnatione, sed, vt docet ratio occupatione legi opo: teres Ita iure. Lamb. repugnantibus libris omnibus, vocem, oppugnatione, sustulit, vera voce occupatione restituta.

28. Fortunæ. Lambin. fortunis. quo modo est legendum.

30. Præstinguit. Lambinus.

IN ORATIONEM PRO M. Marcello,

266. 17. Sed paullo ante in omnibus. P. Victorius præposit. in tollendam censet. id quod ratio docet.

26 Est vero Lamb.

268. 17. Eo studio, Lambin. quomodo legi malim. Est enim, si ita legas, sensus expedjussimus.

31. Perfodit

31 Perfodit, Lamb.

269. 4. Tuis non nulla, P. Victor. legendum docet, antea vna modo negatione tuis, nulla vmquam.

13 Vereor vt hoc quod dicam non perinde. Lamb non. tollendum existimat.

30 Iudicauit, alij legunt; plures, indicauit.

32. Ciuile tamquam redundans Lamb. tollit: nos retinuimus.

270. 11. Existimator Lamb.

271. 34. Qui scilicet tibi insidiaretur; hæc verba absunt a Lamb. libro: verisimile quidem est illum existimasse eius vocis demens, explicandæ caussa, cum essent in margine adscripta, a non peritissimo homine in Cic. orationem translata.

273. 29. Eaque tu inprimis cum summa tranquillitate & otio perfruare, Lamb. qui vocem composita, sustulit, quod illam in lib. manuscr. ait se non inuenisse.

275. 5. Vt iam alij.

6 Animam non profudit, censet legendum Petr. Victorius.

25. Stantibus.

IN ORATIONEM PRO Q. Ligario.

277. 17. Primo salutis caussa, post, &c. Lamb. vocem caussa, tollit: quæ a manuscriptis libr. abest: & vero etiam superuacanea esse videtur.

279. 32. Externi sunt isti mores, Lamb.

280. 1. Num in patria est? Ita habent vulgati. P. Victor. duo verba, in patria tollit: quæ etiam abesse ab omnibus libris manuscr, testatur Var. lect. lib. XXI. cap. XV.

31 Durius, Codex Memmi. apud Lamb.

281. 8. Saluti ciui calamitoſo eſſe vellemus, legit Lamb. quam lectionem ex antiquis exempl. ita emendatam longe anteponendam vulgatæ exiſtimat. nos nihil mutauimus.

21. Demiratus ſis, alij.

33. Quemquam victore te.

282. 35. Omnes neceſſitudines alij.

283. 14. Quam aliquem ſe maluiſſe. Sic in quibuſdam manuſcr. legi Lamb. ait.

37. Ponere, vt perhibetis. nos Lamb. ſecuti, & prohibiti, vt perhibetis. quam lectionem veterum exemplarium præſertim auctoritate confirmatam quis non probet?

285. 30. Quin etiam.

286. 4. Gratioſiores, Lamb. grauiores forte legendum hoc eſt magni ponderis, & momenti. eſſe autem huius locutionis vſum crebriorem quam vt ſit exemplis confirmandum nemo non nouit, nam gratiores, omnino non placet.

11. Quam vultus. Petr. Victorius, emendat, cui & Lambin. aſſentitur, nos nihil mutandum cenſuimus.

IN ORATIONEM PRO rege Deiotaro.

290. 36. Non in bellis, neque in prœliis, quam in promiſſis, & fide firmiorem. Ita alij legi malunt, inquit Lamb. vulgata lect non tam in bellis, & in prœliis habet.

291. 14. In amicitia alij.

292. 29. Patuit. Lamb. non patuit quem ſecuti ſumus.

274. 6. Ab ipſo adoleſcente exiſtimaui eſſe corruptum nos fide habita Lambin. verbum exiſtimaui, delendum curauimus.

861. 11. Qui pacis auctor ſemper, Pharſalico autem

autem prœlio suasor. Lamb.

17. Sed etiam, Lambinus, sublato verbo, habet tanquam redundanti.

298, 18. Calamitosus Deiotarus, qui non modo ab eo, qui in iisdem castris fuerit, non modo a peregrinis, sed etiam a suis accusetur. Ita Lam. ex vet. exempl. auctoritate.

34. Adducere domum.

299. 18. Nonne cum esset perductus, & cum tecum fuisset, refugit ad regis legatos? Lamb.

31. Viri optimi, Lamb. ex manuscr. exemplari.

300. 5. Solus, solus inquam.

7. In summa populi Rom. Lamb. rectius quidē quam quod habent vulgati.

31. Omnemque. copula, quæ videtur plane esse tollenda.

IN PRIMAM IN M. ANtonium Philippicam.

360. 18. Occursurum non putarem, Muret, Lambin. at Faern. vt in vulgatis, occursurum putarem.

22. Cederet. Faer. Muret. vulg. excederet,

26. Multa de vestro F. M nostro, habent vulg.

307. 1. Videntur F. videbantur, vt libri excusi omnes, Muretus.

8. Debere, Lamb. debere esse, Mur. Faer.

37. Mortuo Faern. Muret mortuorum vulg. male.

309. 21. Quod idem facere non potuit, quod vulgati habent, tuetur Vaticani cod. illius celebris auctoritas. Muretus tamen coniectura, vt ipse ait, quod idem non facere potuit. legi oportere existimat. Sic autem distinguit Turnebus, An sicui quid ille promisit', id erit fixum, quod idem facere non potuit? vt multis multa promissa non possit

27. Quoniam ius Faernus,cum ijs Muretus.

34. Constitit Faern.legit Muret.vt vulg. consistit.

35. De Cæsare,Faern. A Cæsare Muretus.

310,10. De tertia decuria iudicum, habent vulgati.Codex Vaticanus vocem, iudicum, non habet Faern.Muret.

26. Laudatius:quod est in vulgatis, cod. Vat. tuetur,Faern,Muret.lautius legit.

311.31. Obrogatur non abrogatur. Faern. Muretus.

312. 27. Cedo illa legitima,Muret. vt legitur in vulgatis.

28. Hoc enim maioribus accepimus ius rogandi,M.Seeus Lambin. vt nos ex Faern. edendum curauimus.

32. Amicorum,cum in vulgatis,augurum sit, ex Faern. & Muret. emendationibus excudi iussimus.

37. Non oportebat,Faern. & Muret.Lambin. & quidem vt mihi videtur, rectius, non oportebit.

313.26,Vt quibus armis, vt cui armis, legendum.Quæ verba ita apte distincta ait Faern,in nonnullis vet.libr.inueniri,in quibus antiquissimũ illum Vaticani enumerat.

314.4. Nisi te paul sper, vt est in vulg legit Muretus. Faernus, nisi te præter cæteros paulisper.

8. Vrbe incendio, & cædis metu liberata, te domum omnia hæc verba, quæ post vocem, affectis, vsque ad illa te domum recepisti, habentur, æque & Faern. & Mur.restituunt,ex eodem. Vat.cod.

16. Offensi, non vt hactenus, legimus infensi. F.M.

20. Tu autem,F.Te,M.legit a vulgatis non dissentiens.

27. At te ipso augure populi Roma. nuntiatorum. Ita F. secuti edi imperauimus. Muret. propius ad vulgatam lect. accedens, ita legit, Te ipso augure pronuntiante, ex tribus litteris, vt videtur, p. ro. quæ etiam populi Ro. sunt notæ, & sequentibus, vna voce, pronuntiante, efficta.

316. 6. Nec auctus quisquam esse, &c. edi iussimus, Hadriano Turnebo assensi: qui locum mancũ, & deprauatum admirabili coniectura emendauit, Aduers. l. 2. Muret. quidem, tutus, loco vocis, auctus, legit.

14. Quid Apollinarium ludorum plausus Muret. nõ discedens a lectione vulgata. Faernus vt nos excudi iussimus, legit.

25. Cum popularibus ciuibus. Muret. quæ mihi lectio magis probabilis videtur. F. & Lambin. vt vulgati, cum a popularibus ciuibus. habent.

32. Satis erat ei Lamb. M. F.

IN SECVNDAM Philippicam.

317. 22. Nominari Alium verborum ordinem habet Muretus. Nec vero necesse est quemquam a me nominari vobis, cum ipsi recordemini F. vulgatam lect. retinet.

26. Nemo enim, Faern.

318. 21. Meo, vt est in vulgatis Lamb. retinet. F. & M. non habent.

319. 22. Quod te abstinueris a nefario scelere, Lamb.

320. 3. Impudica in domo, Muretus, Faern. vt vulgat.

20. Sit hoc inhumanitatis: stultitiam &c. Faernus.

321. 37. Cuius quidem te fatum. nos, quod Faern. ex cod. Vatic. emendauit, & ante Ferrarius

vidit, Cuius quidem tibi fatum sicut Curioni manet.

322. 37. Hodie non descendit Antonius, cur non ? dat, &c. M.

323. 7. Qui domum suam vt vulgati Lam. Nos Faer. & Mureti emendationem secuti, qui rem suam excudi iussimus.

324. 27. Sed qui tantarum rerum repugnantiã non videas, nihil profecto sapis. ita Muretus legit. cuius quamquam coniectura mirifice delector non tamen satis mihi causſa visum est. cur a vulgata lectione discederem. eam F. cum Vat. codicis auctoritate, tum ratione etiam tuetur.

325. 6. Subsecivis, Faernus, forte a verbo subseco: quod non est in vsu. Muretus vulgatam lect. agnoscit: quem verisſimile est locum vidisſe. cum æque illi potestas eiusdem codicis videndi, & quidem aliquot dies, fuerit, quo est Faernus vsus.

326. 7. Prorogaretur, Mur. a vulgata lectione non discedens.

27. Sed etiam alienis, Muret.

33. Celare Lamb. vt in vulg. Muret & Faern. celari.

327. 5. Quam domi Muret.

11. Naui appulisſet, Faernus & Ferrarius.

328. 25. Homicidæ sint. Lamb. Faern secutus. Muret. & ipse magnus codicis Vati. admirator, vulgatæ lectioni tamen suffragatur.

332. 16, Ne meminit quidem Faern. ne nominauit quidem Lambin. vulgatam lection. Muret. retinet.

30. Et vero Faer. cui Lambinus suffragatur. At vero, Muret. Tum vero vulgati.

332. 18. In quatuordecim ordinibus, quod est in vulgatis, Muret. legit. Faer. & Lam. tanquam aduentitiam vocem, ordinibus, reiiciunt.

334. 4, Quanta mala, Muret. legit, post verbum sustuli, nota interrogandi apposita.

333. 1. Ad

335. 1. Ad parentem, Faern. melius Lamb. qui ad matrem ex Georgij Buchanani emendatione, vnius tantum literæ mutatione, legit. Nam constat, quo tempore M. Anton. decessit Romam ex Gallia ad quæsturam petendam, patrem illius iam mortuum fuisse. Nam ad patruum dici non potest, cum, C. Antonius damnatus exilij causa, iam solum vertisset. Si quis tamen cum Faerno parentem legat, & paulo post, tuam, vt ille ait, non pugnabo.

22. Si hoc est explere, quod statim effundis. Inter verbum, explere, & quæ sequuntur verba, tãquam manca oratio sit, Faern. asteriscum interponit, Lam. addit verbum, deuorare, Muret. nihil deesse putat: cui assentior.

34. Mancipatum legit Faernus: emancipatum Muretus: quo modo etiam legitur in impressis.

336. 14. Nisi ne deleri. & euerti remp. velles. Faer. nisi ne delere, & euertere Mure.

337. 24. Restituit: non, vt luderet cum restituto (quasi vero ludere cum condemnato non liceret) sed, vt quod in alea perdiderat, &c. locum ita Lamb. emendat: sed vtrum hoc coniectura, an veter. exemplarium testimonio, non ait: locus quidem haud satis integer perbelle ita videtur restitutus.

34. Pro nihilo vis. Muret. & vulgati omnes. Faern. pro nihilo est. quomodo excudi curauimus.

339, 16. Vero illo, habent. vulg quam lectionem Muret. tuetur.

340. 8. Nisi qui reipu. sit felix, felix. esse nemo potest. Ita legit Faern. quomodo ipsi edidimus.

14. Cum omnia metu tenerentur. hæc verba quæ in vulgatis deerant, ex cod. Vat. restituuntur Faern. Muret.

341. 18. At idem Faern. At eiusdem Muret.

26. An tu illa in vestibulo spolia. Faern. an tu illa in vestibulo rostra, & hostium spolia. Lamb. an tu illa in vestibulo rostra, Muretus, quam lectionem

probauimus.

342. 4. Pro triclinijs. Libet hic aſcribere Mureti verba, quibus quid ſentiat de hoc loco oſtendit. Vt aliquid, inquit, hoc loco deeſſe ſuſpicer, facit, quod in optimo libro ſcriptum eſt hoc modo, Pro conclauibus popinæ tricliniſſent. Itaque ideo aſteriſcum addidi.

7. Claues adimere quid ſit, docet Victor. cap. 2. lib. 2. Var. lectionum, cauſam addidit, perperam hactenus in libr. vulgatis legebatur.

344. 9. Hæc cum repeterent armis ij, quorum erant legibus: etſi in rebus iniquiſſimis quid poteſt eſſe æqui? tamen quem erat æquiſſimum contra Pompeij liberos pugnare? quem? te ſectorem. Ita legi Muret. teſtatur in codi. Vatic. vt non poſſim ſatis mirari adeo ab illo Faernum diſſentire, qui eundem librũ his orationibus emendandis contriuerit.

346. 26. Spurij, Caſſius, Melius. Faern. vtrique enim erat commune prænomen.

349. 8. M. Antonij filium. Putat Faer. tria hæc verba delenda. Muret. & Lamb. retinent.

350. 3. Quod eſt in tabulis, quæ ſunt ad Opis? Faern. quod patet in tabulis, quæ ſunt ad Opis? Lãb. quod in tabulis, quæ ſunt ad Opis patebat Muretus.

9. Quid ego de commentarijs infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar? hæc verba quæ paulò poſt a Cicer. repetuntur, Lamb. tollit, cui aſſentior. Muretus, Faern. retinent. Quamquam non diſſimulat Muret. ſi ſibi ſuo iudicio ſtandum ſit, ſe inducturum.

21. Gratioſus, Lamb.

352. 2. Quid? Eundem. hic Muretus locum tamquam mancum aſteriſco notat. At Faern. paulo poſt, Incruenit enim cum * metuiſti &c, Lamb. nihil mutat, locumque eſſe integrum cenſet, cui ſumus aſſenſi, certa ratione adducti.

25. Conuocaſti, Faern. Muret. aduocaſti Lamb.

Lamb.

353. 5. Campana & Leontina. Faer. Lamb.

8. Quasi te sanasset, Faern. Lamb. quasi te sanum fecisset, Muret. vt in vulg.

8. Rhetori duo. Quid si te disertum facere potuisset? omnino bella coniectura. sed nulla tamen caussa visa est vulgatam lect. mutandi, quam veteres codices, & ratio probet.

354. 27. Incredibile * dictum, sed cum vinus. ita locum corruptum Faern. refert. Lamb. sed tamen inter, legit. Muret. sed tum nimis inter, propius ad vet. script. accedens.

357. 11. Quandiu volent, habent vulg.

35. Cum hac immani nundinatione: quæ Antonij Augustini emendatio minime est reijcienda: certe Lamb. probatur, qui ita edi imperauit. cum hac * in manum latione, Faern. Muret.

358. 11. Timeri Lamb. vt in excusis.

IN PHILIPPICAM tertiam.

360. 2. Minimi. Faern. Muret. minima, a vulg. non dissentiens, Lamb.

5. Et hora. Lamb. quod habent excusi.

13. Simulac Lamb. & impressi omnes. simul vt Muret. & Faern.

24. Nec opinantibus, in impressis cum legeretur, nos ex Faern. Muret. emendatione, nec optantibus restituimus. Et paullo post, debuit, cum decuit, antea.

365. 23. Alij, Iulia natus, quod est in cod. Vaticano: alij Iuliæ filia natus, cuius sententiæ Hieronymus Ferrarius auctor: alij, Iuliæ nepos, aut, Iulia prognatus legunt. quod sibi in mentem aliquando venisse Murer. testatur, Qui postremo ex, natus, nata, ex Iulia, Iuliæ, optima coniectura, vt

quidem mihi videtur, locum restituit, Equidem miror Faernum locum plane deprauatum, asteriſco notatum non reliquiſſe. Neque enim Octauij matri Iuliæ nomen fuit.

IN PHILIPPICAM Quintam.

382. 16. Agitur vtrum M. Antonio facultas detur opprimendæ reipub. cædis faciendæ, bonorũ diripiendorum vrbis, agrorum ſuis latronibus condonandi. Ita legit Muret propius accedens ad lect. vulgatam. in vno modo diſſentit, quod condonandi, non quod habent impreſſi, condonandorum habet Faern. & Lamb. quo modo ipſi edi imperauimus.

28. Sed augur verecundus, ſine collegis de auſpiciis, non interpretaretur: nos duo poſtrema verba Faerno & Mureto aſſenſi, qui negant illa in manuſcr. inueniri, ſuſtulimus.

383. 18. Et aggeribus Muret.

387. 2. Ipſe interea decem & ſeptem dies, vt digeſtio potius, quam declamatio videretur. hæc verba quę mirifica coniectura innixus Hieron. Ferrarius ſuſtulerat, Faern. teſtatur in Vatic. codice nõ inueniri. erant autem poſt illa verba adſcripta, ipſe interea decem, & ſeptem dies.

391. 33. Prꝛter Galliam totam Faernus. prꝛter Galliam togatam Lamb. prꝛter Galliam, tota. Muret. quem ſecuti ſumus.

392. 15. Deſtituit, Baern. deſtinauit, Muret.

394. 1. Vereque laudetur, Faern. Muret. iureque laudetur, Lamb.

18. Sapientia, etiam id potius exſtingui quam armis, & ferro rem in diſcrimen adducere? Faern. ſapientia id potius exſtingui, quam armis, & ferro rem in diſcrimen adduci? Lamb. vulgatam lectionem Muret. retinet.

395. 20. Poſt

395 20. Post verbum, redditur, Muret assensum apponit, tanquam haud plane sententiam Cic. explicet.

396. 13. Ille in aduersariorum partibus Faer & Muret quæ eadem vulgata lectio est. Ille aduersariorum partibus, Lambinus legit.

25 Honorandique Muretus.

397. 12. Maiores nostri veteres illi admodum antiqui. legit Muret admodum antiqui, Faernus tam quam ineptia verba, & aduentitia sustulit, quem secuti sumus.

398. 4. Longissime diuersa: Faern. Muret. ex voce illa longissime, duo aduerbia efficit, longe sane.

10. Omnium * atque factorum. Hunc locum mancum Muret. & Faern. stellula appositi notant. Lamb. explet. omnium consiliorum suorum, atque factorum, Faerni verisimili: in primis coniectura comprobata, qui ea verba desiderari existimat.

399. 11. Qui Cæsaris pontificis, pro prætore hortatu libertatem populi Romani auctoritatemq; huius ordinis. Ita Lamb. Qui Cæsaris pontificis auctoritatemque, quidquid Faern. suspicetur locum corruptum mancumq; esse, Muret. legit. cui sumus assensi.

IN PHILIPPICAM sextam.

401. 16. Nescio qua eis, Faern. qua iis, Muret qua ei, Lamb. vt ad senatum referatur, in eo probata Faerni coniectura, qui ex voce, eis, litteram postremam tollendam censet: quem secuti sumus.

403. 7. Nullam eximere horam, ex verbo, exhibere, Hieronymus Ferrarius olim emendauit. Qua de emendatione quid sentiat Mur. placet illius verbis explicare. Omnino, inquit, assentior Ferario, horam eximere, molliorem, & magis perspi-

cuam loquendi rationem videri. Sed tamen ne plane acquiescam, impedit veterum librorum consensus, quibus in omnibus locis sic legitur, Horam exhibere nullam in tali ciue liberando sine scelere non possumus. Quanquam enim sententiam ex illis verbis elicere nullam queo, non temere tamen puto esse, quod omnes veteres librarij quasi compacto ita scripserunt. Excubare Lamb. legit: qui improbata Ferrarij coniectura, rationem etiam sui huius consilij reddit.

404. 9. Ipsum Trebellium, duas voces inculcatas Ciceronis verbis, sed redundantes illas, atque adeo ineptas etiam hoc loco, recte Lamb censet tollendas. immigrauerunt enim e margine, explicandi caussa a sedulo magis, quam erudito homine adiectæ.

19. Nequitia est, scelere * Faern. coniectura, qua plurimum valuit, innixus, ex duobus verbis, est scelere, vnum effici non male posse putat, excellere. quam illius coniecturam adiuuat Lamb. qui ita legendum censet, qui nequitia, & scelere ita excellat?

IN PHILIPPICAM *septimam.*

408. 31. Conuenit, Lam. quæ lect. vulg. est minime illa quidem improbanda euenit. Faer. Muret.

409. 15. Deuinxit. Muret.

16. Eiusde nque cura incredibilis in asperrimis belli ciuilis periculis perspecta, docuit non modo salutis, sed dignitatis meæ fuisse sautorem. Ita & Muret. & Lamb. legunt. Faer. a lectione vulgata non discedit: quem miror, hominem præsertim diligentissimum, & qui diu codicem illum tantopere laudatum volutarit, locum non vidisse.

411. 20. Retinenda est igitur vobis, M. vul. lec. assentiens.

413. 6. Non queretur expulsos, legit Faern. non queretur vrbe expulsos, Muretus. Lamb. quo mod: excudi iussimus.

14. Obuolutum, Mure. Lamb. inuolutum Faer. vt vulga.

IN PHILIPPICAM Octauam.

417. 11. Bello Italico vacationes valent. Faer. Muret. bello vacationes valent. Lamb. bello Gallico, habent vulg.

420. 16. Quin etiam de illo, habent formis excusi. quam lectionem probat Muret. Quinctiani memini Faern. & Lamb.

20. Honesta oratio. Faern. Muret.

423. 16. Putabam fore, Mur. Lamb. recte verbum, putabam, delendum censet. Tota enim periodus nititur vno verbo, consolabat. Antea tamen ita legebatur, non fuisse: putabam fore, &c.

425. 21. Huius comitijs. Antiquus liber, Faer. inquit, & ipse in hac parte mendosus ita habet, huius comitijs C. frater eius. est enim iam annus vt repulsam tulit. Pro quo Antonius Augustinus opinatur legendum, LVCIVS COMITIIS COSS. FIAT. iure. est enim iam annus vt repulsam tulit vt superiora quatuor verba Antonij sint: quæ vero sequuntur, Ciceronis per ironiam adsentientis Antonio. Quæ lectio ita mihi placet, vt tamen eam pro certa indubitataque non habeam.

426. 8. Venitur Faern. venietur Muret. nam si maxime in discrimen venitur, Lamb.

IN PHILIPPICAM Nonam.

429. 10. Morti fuisset Faern. Lambi. mortis causa fuisset, Muret.

431. 1. Re magis morbum quam oratione ex

cusantē Faern.& Lamb.vulga.lectio,probat Muret.

13. Aduersari voluntati eius Muret. legit. Faer.& Lamb.vocem,eius,non habent.

432. 26. Primum, Faern, Lambin. prima, Muret.vt est in vulgatis.

433. 33. Quoquo versus. Faern.Lamb. quaqua versus Muretus.

IN PHILIPPICAM Decimam.

435. 7. Præoccupauit vulg. præcepit. Faern. Lambinus,Muretus.

437. 25. Perditores Faer.Muret. Lambi. vt vulg proditores.

438. 4. Quod qui ab illo abducit, exercitum, & respectum pulcherrimum & præsidium firmissimum adimit reipub. Ita legit Muret.Faernus locum restituens non solum ex codicis Vaticani auctor. sed ex vetustissimi exemplaris Antonij Augustini, a principio ita putat legendum, Quare qui ab illo abducit exercitum, hic apposita distinctionis nota, non, vt Muretus post verbum abducit. Faernum porro est etiam Lamb.secutus.

12. A primo ore Græciæ,ait Mur. scriptum esse in antiquo illo codice Vatic. quem tantopere laudat.Nos lect.vulg.retinendam censuimus.

21. Nisi incredibilis ac diuina virtus Cæs. ita scriptum ait Faern. antiquo libro, nullo quidem sensu.Muret. probata Ferratij coniectura, vocem Cæs tollit tamquam redundantem. Lambinus, nisi incredibilis ac diuina virtus M. Bruti Cæpionis. qua de re statuat lector eruditus. Equidem,vt Faer. post vocem illam Cæs. stellulam curaui apponendam, vt locus aliorum etiam industriæ exercendæ relinqueretur.

441. 23. Ne illorū æmulatio, horum obsit ignauia.

uia. Ita legi teſtatur Faern. in cod. Vatic. vt hic ſumpta ſit vox, æmulatio, pro inuidentia. Muret. & Lambin. ne illorum ſimulatio, horum obſit ignauia.

442. 5. Ecquodnam principium putatis. Antiquus liber, inquit Faern. mendoſe habet, & quænam principium. poſt quæ verba ſequens verbum putatis, primã litteram habet in litura. nec ſciri poteſt quid ante ibi eſſet. Ego hunc locum in omnibus corruptum puto. Quid enim hic facit verbum putatis? & forte legendum P.C. datis? vt ſit, omnis eſt miſera ſeruitus: ſed fuerit quædam neceſſaria. Ecquodnam principium P.C. datis libertatis capeſſendæ. dare autem principium honeſta locutio eſt, & Terẽtianã. Hæc Faern. nos quidem vulga. lect. retinuimus, quæ eadẽ Mureto etiam probatur. Lamb. ſecutus Faerni conjecturam ita legit, ecquodnam principium P.C. datis &c.

444. 19. Pecuniamque, ex Antonio Augu. libro legendum Faern. putat. Nam veteres verbum vtor cum accuſandi caſu etiam iungebant: in decernendo autem, id quod ex formula quadam fieri ſolitum apparet, multa priſco more elata animaduertũtur. pecuniã, vt Faern. Lamb. curauit excudẽdum.

IN PHILIPPICAM undecimam.

446 8. Mortem naturæ pænam putat eſſe, Faern. hic putat, pænam, abundare, cui eſt Lambi. aſſenſus. Muret. lectionem vulg. retinet.

22. Alter in Aſiam irrupit curſim, vt in Siriã. patebat via certa, neque longa.

32. Beneuolentiæ falſi indices. vocem, falſi, Faer. inducendam cenſet. Muretus, Lambinus retinẽt.

447. 5. Samiario, & paullo poſt Samarium. Faernus legit, & Lamb. Samario Mur.

449. 29. Credo dignitate. Ita cum antea in vul-

gatis legeretur, Faernus ex Anton. Augustini codice, in quo extare integram lectionem, & incorruptam ait, locum vt ipsi excudi curauimus, restituit.

451. 30. Antiochino, testatur Faernus legi in codice Anton. Augustini: quanquam nonnihil deprauate. Bellum autem Antiochinum, quod cum Antiocho P. R gessit, auctoritate præterea monumentorum veterum vocari solitum confirmat.

455. 36. Sicut multa, quæ lectio vulg est, Faernus, & Muret. legunt: sicut multi, Lamb.

456. 2. Non vt ex ea acie auxilium habeat. vulga. non vt ex ea acie respectum Muret. & Faernus. non vt ex acie eo respectum. Lamb.

27. Summi viri. Faer. aut redundare vocem viri, aut pro summi summa legi oportere arbitratur.

458. 12. Quem videtis. Ferar. emendat, &, pro eo, quem vidistis, legendum arbitratur. cuius coniecturam Faern. probat.

459. 17. Animaduerti P. c. *exornari etiam a me, &c. ita legit Faernus adductus ea ratione, vt videtur, quod in cod. Vatic. abesse ea verba animaduerterit, quæ in excusis leguntur, dici iam a quibusdam: quæ quidem eo libentius retinuimus, quod agnoscere eadem & Mure. & Lambi. animaduertimus.

34. C. Cæsaris auctoritatem, beneficiorum paternorum memores. placet in primis siue coniectura, sine ope veter. exemplaris ita emendatus locus. Quid enim sibi vult, auctoritate beneficiorum paternorum?

IN PHILIPPICAM duodecimam.

465. 2. Propagare bellum. Faern. prorogare vt vulga. Muret. & Lamb.

5. Cum suis armis venerit. Nunc omnia, &c.

Faer. collocatione verborum alia, Locum depraua-tum restituit, ex Antonij Augustini libro: ita au-tem & nos edi curauimus.

466. 36. Excussimus. Faern. Muret. Lamb. pro quo in vul. exciuimus, non male id quidem, legeba-tur.

469. 4. Pertimescendas Lamb vt vulg.

35. Fuderint hostem, non oderint, Faerno vide-tur legendum. Quid enim? ij qui domi agant, o-disse hostem non possunt? ita autem & Lamb. e-dendum curauit.

470. 8. Circumcessus, quod habent vulga. Mu-retus retinet circunseptus Faern. corrigit, quem se-quitur Lamb.

IN PHILIPPICAM decimamtertiam.

473. 35. Hominum in repub. sanitas remanere potuisset. hæc verba inquit Faern. cum deessent in antiquo libro, postea extra contextum addita sunt, alia quidem manu, sed tamen antiqua, vbi pro ho-minum, scriptum est homnum, pro quo nos, omni-no, legendum conijcimus, non enim de hominum sed reip. sanitate, & salute agitur. Ita autē & Lamb. edid-t, cui sumus, facile assensi.

474. 35. Odissetis legendum, vt congruat cum sequenti verbo videretis, quod quidem ita elatum numero multitudinis, in antiquo libro legi testa-tur Faernus, odisses, & videres legit Muret. a vulg. non discedens.

475. 25. Pacem patiamur, & non potiamur, le-gendum ex Faern. & Muret. emendatione. In malis enim numerandum est, pacem cum improbis & sce-leratis ciuibus habere, vt idem Faernus ait.

25. Sin liber, viuis his incolumibusque esse nul-

lus potest. ita fere legitur in omnibus excusis. Faernus, quē secuti sumus, ita ex antiquo exempl. Sin otium incolumibus his esse nullum potest. quomodo etiam legi affirmat in quibusdam recentioribus

476. 11. Summa nobilitas est, omnes honores, Faernus, & Lambinus. lectionem vulgatam Muret. retinet.

477. 14. Suppellectilem, vinum. Faernus, quem sequitur Lambin. nos lectionem vulg. cum Mureto retinuimus.

478. 5. Prætereundum Faern. Lamb.

486. 3. HABVISTIS. Faer. Muret. Lambin. pro quo habent vulg. SEQVIMINI.

487. 1. Qui quæso iam. Faern.

488. 29. Quam benigne, itaque legit Muret.

489. 20. Inhiberet supplicia. Faern. Muret lectionem vulg. retinet. Lamb. adhiberet, legit.

491. 15. Partitionis, dandarum, &c, Muret.

36. Dederis, huius, habent vulga. At Faernus, Muret. Lambin dederis, ille huius belli, &c legunt.

IN PHILIPPICAM decimamquartam.

496. 30. Non iustæ belli notæ internecina testamento, credo, subiiciunt. Hunc locum sic emendatum a Cuiacio, eruditissimo homine, & præclarissime de literis merito, cum hæc iam operis excudēda tradita essent, ostendit & amicissimus mihi vir & pereruditus.

36. Quamquam ruit ipse suis cladibus, legit Mur. Quamquam ruit ipse cum suis, cladem. &c. Lamb. Nos Faern, secuti sumus.

497. 2. Quod prodigium alij legunt. propudium legit Muret. & Lambin. ex coniectura Ferrarij. Faernus proludium.

17. Quam

17. Quam illi tulerunt, Faern. emendat, vt vox, illi, ad Parmenſes referatur. Ita etiam legitur in emẽdatis a Lambino. Muretus lectionem vulga. tuetur, quam illis intulerunt. Nobis quidem ita cum Faerno conuenit, vt nihil temere mutandum, quod ipſe etiam fecit, cenſeamus.

30. A domeſticis hoſtibus, id eſt, qui intra mœnia hoſtes ſunt, rumoribus improbiſſimis diſſipatis. Ita habent vulgati, nos Faerni emendatione probata, verba quæ interſunt inter duas voces, hoſtibus, & rumoribus, tamquam explieandi cauſſa a ſedulo adiecta, & ſolicito nimis de aliorum aut imperitia, aut oſcitantia, ſuſtulimus.

497. 19. Tanta multitudine hoſtium interfecta, dico, inquam, hoſtium, quamuis, &c. corruptum lectum in vulgatis vt edidimus Faern. reſtituit, cuius emendationem Lamb. probat. Muret. poſt verbum, dico interrogandi notam apponit.

37. Nonne ſatis eſt ab hominibus virtutis ignaris gratiam benemerentibus non referri? etiam in eos, qui omnes ſuas curas in reipublic. ſalute defigunt. Hic locus, inquit Faernus, imperfectus, & mancus eſt. in exemplaribus vero quæ multa vidi, nihil præſidij. Ego ante annos duodecim in hãc ſententiam adductus ſum, eſſe hanc periodum mutilatam diſtractione eorum verborum quæ infra ſunt, crimen inuidia quæretur. Quæ cum male infra cohæreant, ſi huc trãsferantur poſt verbum, defigunt, addaturque poſt vocem, inuidia, q; littera cum puncto, ſignificans copulam, que, quæ littera non incommode geminari poteſt, ab inſequenti dictione, quæretur: egregie reſtitutum eſſe locum puto in hunc quem ſubiecimus modum, Nonne ſatis eſt ab hominibus virtutis ignaris gratiam benemerẽtibus non referri etiamne in eos, qui omnes ſuas curas in reipub. ſalute defigunt, crimen inuidiaque quæretur? Hanc ego emendationem ſemper quidem pro-

baui, sed multo etiam magis ex quo eā Paulus Manutius impressit. Hæc quidem Faern. Muret. interverbum referre, & vocem etiam, addit nisi, & loco quæretur quæratur legit.

Aliquemne imperatorem? Locus iste varie corruptus præclare a Faerno restituitur. cuius etiam verba hic placuit adscribi, ne debita laude mortuus etiam vir optime de litteris meritus fraudetur. Hæc verba inquit, varie leguntur in libris scriptis. Alij enim post, aliquem, particulam, ne habent, alij vocem non. vtrum vocem admittes? Ego vtramque vt titubantem, reijcio. Alij porro legunt pro, imperatorem, Imp. alij in peius. Ego impium, lego, atque has duas voces, aliquem impium, transpono post tria verba, quæ statim sequuntur, vt totus locus ita præcedentibus continuetur. Scitis enim per hos dies creberrimum fuisse sermonem, me per Idus Quinctiles, qui dies hodie est, cum fascibus descensurum. Credo hoc in aliquem impium gladiatorem, aut latronem, aut Catilinam esse consultum. Hic tamen nihil mutamus, sed tantummodo nostram coniecturam testatam esse volumus: & præterea nobis displicere tempus Iduum Quinctilium. cum hæc mense Aprili facta, & dicta sint, vt Ferrarius annotauit. Ita Faernus. cuius coniecturam ita Lāb. probat, vt perpauca quædam mutet. vbi enim ille, per Idus Quinctiles legit, is ex Ferarij emendatione, pridie Vinalia edit, & confictum, vbi Faernus consultum habet. At Muretus alia collocatione interpunctioneque verborum, nonnullis immutatis, additis aliis ita excudi curauit, Scitis enim per hos dies creberrimum fuisse sermonem, pridie Vin. qui dies hodie est, cum fascibus descensurum. quem me imperatorem. credo hoc in gladiatorem, aut latronem, aut Catilinam esse confictum, &c. Quid si vocem, imperatorem, retinens, ita legas? Credo hoc in aliquem imperatorem, aut gladiatorem, aut latro-

patronum, aut Catilinam.

501. 16. Bellum vocatum. Et ego. Paer. Muret. Lamb. verbum illud, vocatum, tollunt eleganter satis desideratur, & abest a manuscrip.

18. Vocauissent, Lambin. voluissent Faernus & Muretus, quod etiam vulg. habent, desideratur autem verbum aut vocari, aut appellari, aut haberi.

503. 22. Huic Iouis optimi maximi, Muretus. Lambinus vt Faernus, huic Ioui maximo. huic Iouis maximo; mihi quidem legendum videtur.

IN DECLAMATIONEM *in Ciceronem.*

509. 25. Legis Planciæ, quod est in vulgatis, putat Lam. legis Plautiæ legendum.

21. Ex coniuratis alios condemnabas, alios pecunia absoluebas.

FINIS.

finis hinc orationis
argentinensis, quae
Cicero pro
milone pronunciavit
habuit